

**UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA
DEPARTAMENT DE PREHISTÒRIA, HISTÒRIA ANTIGA I
ARQUEOLOGIA**

JAUME LLOP RADUÀ

Tesi doctoral

*Aportació a l'estudi de les relacions polítiques i militars entre
Assíria i Babilònia durant la segona meitat del segon mil.leni a.C.*

Director: Joaquim SANMARTÍN ASCASO

Data i lloc de defensa: Barcelona, 29 d'octubre del 2001

MEMBRES DEL TRIBUNAL:

President: Gregorio DEL OLMO LETE (UB)

Secretari: Francesc GRÀCIA ALONSO (UB)

Vocals:

- Stefan M. MAUL (Univ. Ruprecht-Karls)
- Manuel MOLINA MARTOS (CSIC)
- Emiliano MARTÍNEZ BOROBIO (CSIC)

Reunits els membres del tribunal el dia de la data, acordaren la qualificació d'EXCEL.LENT "CUM LAUDE" PER UNANIMITAT

A. Introducció

La **finalitat** d'aquest treball és oferir, en principi, una descripció, el més detallada possible, de les relacions entre Assíria i Babilònia durant la segona meitat del segon mil.lenni a. C. (ca.1500-1000 a.C.). Aquest lapse de temps és el conegut, a grans trets, com a període mesoassiri al nord de Mesopotàmia i mesobabiloni al sud. L'estructura del present treball es troba explicada, amb detall, a l'apartat immediatament següent. Abans però unes paraules en referència als estudis previs i al plantejament teòric i metodològic d'aquesta tesi.

Estudis específics centrats sobre la història del període mesoassiri, com a conjunt, no existeixen. Anàlisis de la història d'aquest període històric estan integrades amb més o menys pàgines a històries generals d'Assíria o de Mesopotàmia, per citar-ne algunes:

Winckler *Die politische Entwicklung Babylonien und Assyriens* (1900), p.22-25
 Meissner *Babylonien und Assyrien 1* (1920-1925), p.34-37
 Olmstead *History of Assyrien* (1923), p.33-80
 Von Soden *HAO* (1954), p.58-78
 Von Soden *Propyläen 2* (1962), p.41-75
 Cassin *FWG 3* (1966), p.70-101
 Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.166-169
 Garelli *Le Proche-Orient Ancien* (1969), p.202-223
 Hallo *Ancient Near East* (1971), p.113-117
 Saggs *MWA* (1984), p.35-69
 Liverani *Antico Oriente* (1988), p.576-601
 Kuhrt *The Ancient Near East* (1995), p.348-365
 Mayer *PKA* (1995), p.167-249

Altres anàlisis s'han centrat més específicament sobre aspectes particulars del període mesoassiri, sense ànim de ser exhaustiu (veure la bibliografia d'aquest treball):

- Artzi "The Middle Assyrian Kingdom as Precursor to the Assyrian Empire" *HSAO* 6 (1997), p.3-6
- Artzi "Aššur-uballiṭ and the Sutiāns" a Cogan i Ephal *Fs. Tadmor* (1991), p.254-257
- Artzi "The Rise of the Middle-Assyrian kingdom, according to el-Amarna Letters 15 and 16. A Contribution to the Diplomatic History of Ancient Near East in the Mid-second Millennium BCE" a Artzi *Bar Ilan Departmental Researches. Bar Ilan Studies in History* (1978), p.25-41
- Astour "Who Was the King of the Hurrian Troops at the Siege of Emar" a Chavalas (ed.) *Emar* (1996), p.25-56
- Aynard i Durand "Documents d'époque Medio-assyrienne" *Assur* 3/1 (1980), p.1-54
- Boese i Wilhelm "Assur-dan I, Ninurta-apil-ekur und die mittelassyrische Chronologie" *WZKM* 71 (1979), p.19-38
- Cancik-Kirschbaum "Rechtfertigung von politischem Handeln in Assyrien im 13./12. Jh. v Chr." *Fs. Röllig* (1997), p.69-77 (*AOAT* 247)
- Cancik-Kirschbaum *Die Mittelassyrischen Briefe aus Tall Sheh Hamad*. Berlin, 1996 (*BATSH* 4)
- Deller "Aus dem mittelassyrischen Pfandrecht: Ersatz eines Pfändlings durch eine andere, besser qualifizierte Person" a Khoury *Urkunden und Urkundenformulare im klassischen Altertum und in den orientalischen Kulturen* (1999), p.29-36
- Deller „Recensió a Freydank *Mittelassyrische Rechtsurkunden und Verwaltungstexte II*. Berlin, 1982" *AfO* 34 (1987), p.58-66
- Deller i Saporetti "Documenti medio-assiri a titolo di ricevuta dietro parziale adempimento di debito" *OrAnt* 9 (1970), p.285-314
- Dittmann, Eickhoff, Schmitt, Stengele i Thürwächter "Untersuchungen in Kar-Tukulti-Ninurta (Tulul al-`Aqar) 1986" *MDOG* 120 (1988), p.97-138
- Donbaz i Frame "The Building activities of Shalmaneser I in Northern Mesopotamia" *ARRIM* 1 (1983), p.1-4
- Ebeling *Die Eigennamen der mittelassyrischen Rechts- und Geschäftsurkunden MAOG* 13/1 (1939)
- Eickhoff *Kar Tukulti Ninurta. Eine mittelassyrische Kult- und Residenzstadt*. Berlin, 1985. (*ADOG*, 21)
- Fine "Studies in Middle-Assyrian Chronology and Religion" *HUCA* 24 i 25 (1955)
- Freydank "1913/14: Kar-Tukulti-Ninurta. Eine mittelassyrische Residenzstadt" a Wilhelm *Zwischen Tigris und Nil*. Mainz am Rhein, 1998, p.66-67
- Freydank "Zur Lage der deportierten Hurriter in Assyrien" *AoF* 7 (1980), p.89-117
- Freydank *Beiträge zur mittelassyrischen Chronologie und Geschichte*. Berlin, 1991 (*SGKAO* 21)
- Freydank "Untersuchungen zur sozialen Struktur in mittelassyrischer Zeit" *AoF* 4 (1976), p.111-130
- Freydank i Saporetti *Nuove attestazioni dell'onomatica medio-assira*. Roma, 1979
- Freydank "Einige historische Nachrichten in mittelassyrischen Rechts- und Verwaltungsurkunden" a Klengel *SGKAO* 15 (1982), p.41-46
- Freydank "Theophore Elemente in den Personennamen mittelassyrischer Urkunden" *OrNS* 45 (1976), p.178-181
- Gadd "Assyria and Babylon, c.1370-1300 B.C." *CAH* 2/2 (1975), p.21-48
- Garelli "Le Probleme de la "feodalité" assyrienne. Du XVe au XIIe siècle av. J.C." *Semitica* 17 (1967), p.5-21.
- Garelli "Réflexions sur la *zitti ekallim* d'époque médio-assyrienne" *Fs. Borger* (1998), p.123-125
- Garelli, Charpin i Durand "Rôle des prisonniers et des déportés à l'époque médio-assyrienne" Klengel *SGKAO* 15 (1982), p.69-75
- Goetze "The Struggle for the Domination of Syria (1400-1300 B.C.)" *CAH* 2/2 (1975), p.1-20

- Hannon *Studies in the Historical Geography of Northern Iraq during the Middle and Neo-Assyrian periods*. Toronto, 1986
- Harrak "Historical Statements in Middle Assyrian Achival Sources" *JAOS* 109 (1989), p.205-209
- Harrak *Assyria and Hanigalbat. A Historical Reconstruction of Bilateral Relations from the Middle of the Fourteenth to the End of the Twelfth Centuries B.C.* Hildesheim, Zürich, New York, 1987
- Harrak "Middle Assyrian *bīt hašimī*" *ZA* 79 (1989), p.61-72
- Kühne „Tall Sheh Hamad/Dur Katlimmu, die Wiederentdeckung einer mittelassyrischen Stadt“ *DaM* 1 (1986), p.163-149
- Kühne "The Urbanization of the Assyrian Provinces" a Mazzoni *Nuove Fondazioni*. Pisa, 1994, p.55-84
- Kühne (ed.) *Die Rezente Umwelt von Tall Shekh Hamad und Daten zur Umweltrekonstruktion der Assyrischen Stadt Dur-Katlimmu*. Berlin, 1991
- Lackenbacher "Nouveaux documents d'Ugarit. I.-Une Lettre royale" *RA* 76 (1982), p.141-156
- Lambert "Tukulti-Ninurta I and the Assyrian King List" *Iraq* 38 (1976), p.85-94
- Landsberger "Studien zu den Urkunden aus der Zeit des Ninurta-tukul-Assur" *AfO* 10 (1935/36), p.140-159
- Masetti-Rouault "Syriens et Assyriens dans la Djézire, XIVème-IXème siècle av. J.C." *Subartu* IV/2 (1998), p.223-242
- Maul *Die Inschriften von Tall Bderi*. Berlin, 1992 (*BBVO*, Texte 2)
- Mayer "Grundzüge des assyrischen Aussenhandels vom 16. bis zum 13. Jahrhundert" *UF* 19 (1987), p.113-119
- Munn-Rankin "Assyrian Military Power 1300-1200 B.C." *CAH* 2/2 (1975), p.274-306
- Nissen "Aus dem Geschäftsleben assyrischer Kaufleute im 14. Jhdt. v.Chr." *HSAO* 1 (1967), p.111-120
- Olmstead "Kaššites, Assyrians, and the Balance of Power" *AJSL* 36 (1919), p.120-153
- Postgate "Administrative archives from the city of Assur in the Middle Assyrian period" a Veenhof *Cuneiform Archives and Libraries*, *RAI* 30 (1986), p.168-183
- Postgate "Middle Assyrian tablets: the instruments of bureaucracy" *AoF* 13 (1986), p.10-39
- Postgate "Assyrian Documents in the Musée d'Art et d'Histoire, Geneva" *Assur* 2/4 (1979), p.93-107
- Postgate "Ilku and Land Tenure in the Middle Assyrian Kingdom -a Second Attempt" *Fs. Diakonoff* (1982), p.304-313
- Postgate "Administrative Archives from the city of Assur in the Middle Assyrian Period" *Sumer* 38 (1982), p.100-105
- Postgate "Land Tenure in the Middle Assyrian Period: A Reconstruction" *BSOAS* 34(1971), p.496-520
- Röllig "Aspects of historical Geography of Northeastern Syria from Middle Assyria to Neo-Assyrian Times" a Parpola i Whiting *Assyria 1995*. Helsinki, 1997, p.281-293
- Rowton "The Material from the Western Asia and the Chronology of the Nineteenth Dynasty" *JNES* 25 (1966), p.240-258
- Russell "The Historical Geography of the Euphrates and Habur According to the Middle and Neo-Assyrian Sources" *Iraq* 47 (1985), p.57-74
- Saporetti "Annotazioni su alcuni personaggi assiri" *EVO* 3 (1980), p.175-189
- Saporetti "Il prestigio nei documenti privati dell'Assiria del XIV e XIII secolo. Parte II. I testi in trascrizione" *Mesopotamia* 16 (1981), p.5-41
- Saporetti *Assur 14446: Le altre famiglie. Ascesa e declino di persone e famiglie all'inizio del medio-regno assiro, II*. Malibu, 1982
- Saporetti *Gli eponimi medio-assiri*. Malibu, 1979 (*BiMes* 9)
- Saporetti *Onomastica medio-assira I/II*. Roma, 1970
- Saporetti "Gli eponimi medioassiri di Tell Billa e di Tell al-Rimah" *Mesopotamia* 8-9 (1973-74), p.167-179
- Saporetti "Gli impegni di pagamento nell'epoca medio-assira" *SMEA* 16 (1975), p.227-233

- Saporetti "Il prestigio nei documenti privati dell'assiria dl XIV e XIII secolo. Parte I. L'Analisi dei Testi.2" *Mesopotamia* 13-14 (1978-79), p.5-90
- Saporetti "La figura del tamkaru nell'Assiria del XIII secolo" *SMEA* 18 (1977), p.93-101
- Saporetti "Qualche nota relativa al momento della liberazione dell'Assiria dall'Influenza Mitannica" *EVO* 2 (1979), p.151-172
- Saporetti "The Status of the Women in the Middle Assyrian Period" *MANE* 2/1 (1979)
- Simonet "Irrigation de Piémonet et économie agricole à Assur" *RA* 71 (1977), p.157-168
- Singer "The Battle of Nihriya and the End of the Hittite Empire." *ZA* 75 (1985), p.100-123
- Soden "The Language of Ashur in the Mitanni empire ca. 1450-1350". *Sumer* 38 (1982), p.106-109
- Waetzoldt i Hauptmann *Assyrien im Wandel der Zeiten. Compte rendu de la 39è Rencontre assyriologie internationale* (1992), Heidelberg, 1997 (HSAO 6)
- Weidner "Studien zur Zeitgeschichte Tukulti-Ninurtas I." *AfO* 13 (1939-1941), p.109-124
- Weidner "Aus den Tagen eines assyrischen Schattenkönigs" *AfO* 10 (1935-1936), p.1-52
- Weidner "Der altassyrische Kalender" *AfO* 5 (1928/29), p.184-185
- Weidner "Der Kanzler Salmanassars I." *AfO* 19 (1959/60), p.33-39
- Weidner "Die Kämpfe Adadnararis I. gegen Hanigalbat" *AfO* 5 (1928/29), p.89-100
- Weidner "Ein neuer assyrisch-babylonischer Synchronismus" *AfO* 4 (1927), p.213-217.
- Weidner „Amts- und Privatarchive aus mittelassyrischer Zeit“ a Schubert *Fs. Christian* (1956), p.111-116
- Weidner „Studien zur assyrisch-babylonischen Chronologie und Geschichte auf Grund neuer Funde“ *MVAG* 20/4 (1915 ap.1917)
- Weidner "Säulen aus Nahur" *AfO* 17 (1954/56), p.145-146
- Wiseman "Assyria and Babylonia, c.1200-1000 B.C." *CAH* 2/2 (1975), p.443-481
- Yamada "The Assyrian king List and the Murderer of Tukulti-Ninurta I" *NABU* 98/23

Aquest dèficit d'un estudi específic sobre la història del regne mesoassiri l'he volguda ajudar a mermar amb aquest treball. La present anàlisi és però també específica, en quant que tracta un aspecte molt concret de les relacions internacionals del regne assiri, és a dir, les relacions polític-militars amb el seu veí del sud, Babilònia.

Plantejament teòric

A aquest treball es tracta fonamentalment de la realització d'una anàlisi d'història mesopotàmica. Carena, al seu estudi sobre la producció historiogràfica en referència a Mesopotàmia, afirmava que:

"The theoretical contributions are few and mediocre".¹

Aquest panorama teòric al que feia referència Carena no ha millorat gaire durant els darrers anys. No hi ha hagut aportacions significatives a aquest camp dels estudis assiriològics; tampoc hi ha unanimitat sobre com ha de ser l'aparença d'una tal història, cosa que s'ha posat en evidència als darrers temps.²

Recentment s'ha retornat a la discussió sobre la forma en què la història de Mesopotàmia ha de ser escrita. Normalment es critica els aspectes negatius, les falles d'escriure història, mentre que les aportacions positives al respecte són rares.

Un dels darrers exponents d'aquest examen, en positiu, l'ofereix A. Bagg en dir:

"Zwei Bedingungen sollte der Historiker erfüllen: 1. die kritische Behandlung der Quellen, 2. ihre Interpretation aufgrund einer Fragestellung. Ob er dies durch die Anwendung von Modellen, Theorien, Methoden aus anderen Fachgebieten, wie der ethnologie oder der Sprachwissenschaft, oder anhand der Vergleiche mit anderen Kulturen durchführt, ist von der jeweiligen Problematik abhängig; er sollte jedoch diese Werkzeuge nicht dogmatisch verwenden, und sich nicht von den Quellen entfernen.

Der Historiker beschäftigt sich mit Fakten, aber man darf nicht vergessen, dass Menschen hinter diesen Fakten stehen. Aufgabe des Historikers ist diese Menschen wiederzufinden. Was Assyrien betrifft, so handelte es nicht nur um Herrscher und Soldaten."³

E. von Dassow proposa de la mateixa manera:

"One possibility is to compartmentalize the work thus: first presenting all relevant sources (in translation or in the original language as necessary, or in pictures, insofar as the sources are artifacts), selected or summarized according to the investigator's judgment (the criteria for which should be plain wherever questions might arise), and arranged in –probably– chronological order; then explaining the investigator's methods of evaluating and interpreting

¹ Carena *AOAT* 218/1 (1989), p.18.

² Vid. p.e. les recensions a Mayer *PKA* (1995): Freydank *OLZ* 93 (1998), 458; Baag *WO* 29 (1998), p.98-108; Fuchs *AfO* 44-45 (1997-1998), p.409-416; o les recensions a Frame *Babylonia* 689-627 *B.C.*; Livingstone *BiOr* 52 (1995), 447-449; a més, Von Dassow *ZA* 89 (1999), p.227-246. Van de Mieroop *BiOr* 54 (1997), p.285-305. Van de Mieroop *Writing of History* (1999).

³ Bagg *WO* 29 (1998), p.108. A favor de la utilització de models ja hi estava Toynbee *Sumer* 13 (1957), p.23-29, que deia: "I am sure there are patterns in historical thought, because all thought is really a finding of patterns in things". També en aquesta direcció s'expressa Van der Spek *Fs. Hallo* (1993), p.263, que es basava en l'historiador anglès M.I. Finley.

those particular sources, of construing them as evidence and constructing knowledge from that evidence; finally, presenting the results of these investigative and interpretative processes: the history –and here a system of abbreviated references to guide the reader back to the primary sources will replace the majority of footnotes. Lastly regardless of how the work is organized and presented let us write the history well. One would expect the story of southern Mesopotamia during the seventh century B.C.E. to convey some sense of the excitement and terror of resisting Assyria's might, the agony of failure when revolt was crushed, and the suspenseful anticipation of success."⁴

Comparteixo parcialment la definició que fa Cassirer l'objectiu de l'historiador, quan afirma:

"Bei der Suche nach Wahrheit ist der Historiker an die gleichen strengen Regeln gebunden wie der Naturwissenschaftler. Er muss alle methoden der empirischen Forschung einsetzen. Er muss alle verfügbaren Zeugnisse sammeln und muss alle seine Quellen vergleichen und kritisch bewerten. Keine wichtige Tatsache darf er vergessen oder ausser acht lassen. Dennoch ist der letzte und entscheidende Schritt stets ein Akt der produktiven Phantasie. (...) Die grossen historiker vermeiden beide Extreme. Sie sind Empiristen; sie sind genaue Beobachter und erforschen die Einzeltatsachen; doch es mangelt ihnen nicht an „poetischen Sinn.“⁵

Segons crec en escriure història no és tant important, però, el sentit poètic, com sí la fidelitat a les dades existents.

La tasca de l'estudiós de la història mesopotàmica és pesant, ja que no sols ha de poder realitzar un treball filològic digne, sinó que ha de saber combinar la informació procedent de fonts escrites, amb qualitats i finalitats molt diverses, i de totes formes està lliurat a la interpretació que realitzen les pròpies fonts rebudes d'un determinat fet històric.⁶ Un cop assolit l'objectiu de la comprensió de les fonts escrites es troba davant d'un panorama desencoratjador, com és la dificultat per a aconseguir fiabilitat

⁴ Von Dassou ZA 89 (1999), p.246.

⁵ Cassirer *Versuch über den Menschen* (1996), p.311.

⁶ La dificultat de l'assiriologia ha estat posada de manifest per Bottero *Akkadika* 30 (1982), p.19, que qualificava el procés d'aprenentatge dins la disciplina com a via no fàcil i prova iniciàtica. Van der Spek *Fs. Hallo* (1993), p.262, "Assyriology is a peculiar discipline. Actually it is hardly a discipline regarding a specific civilization: linguistics, literature, archaeology, law, science, and history. Being a good Assyriologist implies skill in all these fields." Darrerament Bagg *WO* 29 (1998), p.103, "Nicht jeder Philologe muss ein Historiker sein, aber jeder Historiker des Alten Orients sollte Philologe sein."

històrica pel que fa a les seves conclusions.⁷ Al que s'ha esmentat fins ara s'hi han d'afegir les dificultats generals que troba tot historiador, com el ser presoners de les nostres pròpies categories i judicis.⁸ A pesar d'aquestes dificultats i l'escepticisme que se'n deriva són naturalment de l'opinió que no s'ha de renunciar, de cap manera, a l'intent d'escriure la història de Mesopotàmia.⁹

Metodologia utilitzada

Al present treball he intentat anar directament al fet sense entrar en especulacions excessives. No he intentat resoldre problemes, que són a totes llums irresolubles o que les fonts textuais (normalment insuficients) no solucionen, amb construccions fantasioses que poc tenen d'aproximació científica; i sí potser més de relat literari (allunyant-me de la "poesia"). Sóc de l'opinió que la història és tan sols una aproximació, un intent de reconstrucció que llastimosament està tocat per la incertesa respecte a l'objectivitat i veracitat de les fonts. La nostra funció com a historiadors és la del criticisme a aquestes fonts i la reconstrucció, fins al punt que es pugui (que permeti la documentació), dels fets que relaten. Un estudi complet necessitaria encara de molts estudis parcials previs sobre el període; així com la publicació total de les fonts (aquest seria l'estadi ideal, del qual ens trobem ben lluny). És de desitjar que apareguin successives anàlisis on es profunditzi en l'estudi d'aspectes particulars del període i s'avanci cap a una reconstrucció cada cop més

Van de Mieroop *BiOr* 54 (1997), 290-291, 302-303.

⁷ Escèptics sobre la possibilitat de poder reconstruir la història mesopotàmica es manifestaven Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1964), pp.2, 22, 25-30; Kraus a Lipinski *OLA* 6 (1979), p.423; citats per van der Spek *Fs. Hallo* (1993), p.262a; veure Bagg *WO* 29 (1998), p.101-102, n.12.

⁸ Van de Mieroop *BiOr* 54 (1997), 302-303; Van de Mieroop *Writing History* (1999), p.162-163.

⁹ Van de Mieroop *Writing History* (1999), p.164.

completa d'aquest moment històric.

0.Presentació de l'estructura del treball

Filla de la idea esmentada a l'apartat anterior és l'estructura del present treball.

Aquest estudi es troba dividit en quatre grans blocs principals:

- a) introducció
- b) precedents al període mesoassiri
- c) el període mesoassiri
- d) conclusions generals

a) La **introducció** vol aclarir els següents punts:

- 1) la **definició** del període mesoassiri adoptada en aquest treball; així com el perquè de l'elecció d'aquest període i del tema central d'aquest estudi, és a dir, les relacions polítiques i militars d'Assíria amb Babilònia a la segona meitat del segon mil.lenni a.C.,
- 2) exposar les **fonts textuais** que s'han tingut en compte en l'elaboració d'aquest treball,
- 3) perfilar el **marc geogràfic** en el qual es desenvolupà l'acció d'aquesta història.

b) L'apartat dels **precedents** té la intenció de presentar, d'una manera quasi esquemàtica, les línies generals de les relacions entre el nord i el sud de Mesopotàmia abans del període central d'aquest treball. He seguit la següent

divisió cronològica:

- 1) època prehistòrica
- 2) període predinàstic
- 3) període sargònic
- 4) període de la tercera dinastia d'Ur
- 5) període paleoassiri

c) El tema central d'aquesta tesi de doctorat es desenrotlla al tercer apartat, nuclear, d'aquest treball, en el qual he seguit una estructura estrictament cronològica, regnat a regnat, des de Puzur-Aššur III fins a Aššur-dān II (per a la justificació del període temporal escollit veure apartat següent).¹⁰ Dins de cada apartat, és a dir, sota cada monarca, la subdivisió segueix la distribució de les **fonts** disponibles. Aquestes fonts són presentades i analitzades separadament seguint un **criteri** estrictament **cronològic**. La fiabilitat pel que fa a la informació aportada l'he concedida, en primer lloc, a les fonts contemporànies, mentre que menys fiabilitat l'he atorgada a les fonts més tardanes.¹¹ Dins de les fonts contemporànies a un determinat moment (o regnat) dono prioritat a les dades aportades per la **documentació econòmica** (en cas que aquest tipus de documentació existeixi per aquell determinat període de temps), per damunt de **d'altre tipus de documentació**. D'una manera flexible, he intentat seguir el següent esquema troncal, pel que fa a l'exposició de la documentació existent per a cada

¹⁰ El número que precedeix a cada monarca, al llarg d'aquest treball és el corresponent al seu ordre dins la Llista reial assíria.

regnat:

- 1) inscripcions reials,
- 2) documentació administrativa,
- 3) textos cronogràfics tardans (llistes reials i cròniques),
- 4) textos literaris tardans.¹²

d) Finalment he contrastat les informacions aportades per cada tipus de font intentant arribar a **conclusions** lògiques. Cada capítol, a l'apartat central, l'he proveït amb una conclusió parcial, que són el pilar de sosteniment de les conclusions generals d'aquesta tesi. De totes formes, aquestes conclusions finals no passen de ser provisionals, mentre no es disposi de publicació de la totalitat de les fonts pertanyents al període estudiat.

1.El període mesoassiri

1.1.Definició cronològica

Aquest treball ha estat organitzat en funció del període de temps denominat com a mesoassiri. No existeix unanimitat entre els estudiosos a l'hora de posar límits cronològics exactes a aquest lapse de temps. Entre molts d'altres es pot trobar els següents exemples al respecte:

Ebeling *MAOG* 13/1 (1939), p.3: 1500-1130
 Fine *HUCA* 24-25 (1955), *passim*: Aššur-nārārī II fins com a mínim a Ninurta-tukul(ti)-Aššur.
 Von Soden *GAG* (1995³), § 2j: 1500-1000, com a període de pervivència del „dialecte“ mesoassiri (*Sprachperiode*)

¹¹ Sobre la fiabilitat dels diferents tipus de fonts veure p.23ss.

¹² Un ordre similar l'estableix van de Mieroop *Writing History* (1999), p.13ss.

- Gadd *CAH 2/2* (1975), p.21ss.: inici amb Aššur-ubal.liṭ I
 Wiseman *CAH 2/2* (1975), p.443ss.: fins Tiglatpilesser II.
 Saporetti *OMA 1* (1979), pp.2, 19 i *passim*: Aššur-nārārī II fins a Tiglatpilesser I
 Saporetti *EMA* (1979), *passim*: des d'Aššur-nārārī II fins a Tiglatpilesser I (1424 fins 1076)
 Nashef *RGTC 5* (1982), p.IX: després de Šamši-Adad I fins Tiglatpilesser II
 Liverani *Antico Oriente* (1988), p.577-601: des d'Aššur-ubal.liṭ I fins a Tiglatpilesser I
 Freydank *SGKAO 21* (1991), p.188-189: 1424/1414-1056, és a dir, des d'Aššur-nārārī II fins Aššur-bēl-kala
 Stein *RIA 8* (1993-1997), p.299b: a partir d'Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328) fins Salmanassar I (1050-1032)
 Kuhrt *Ancient Near East 1* (1995), p.348ss.: 1400-1050
 Mayer *PKA* (1995), p.167ss.: no estableix un límit clar, però l'inici del període es trobaria al voltant del regnat de Puzur-Aššur III i fins Aššur-bēl-kala moment en què s'iniciaria un intermezzo fins al regnat d'Aššur-dān II
 Van de Mieroop *BiOr 54* (1997), 290: ca.1400-1100
 Van de Mieroop *Writing History* (1999), p.15: a partir 1400
 Cancik-Kirschbaum *AoF 26* (1999), p.210-222: des d'Aššur-nārārī II fins Aššur-bēl-kala

En aquest treball he escollit el regnat de Puzur-Aššur III com a punt de partida del període mesoassiri, ja que la informació pel lapse de temps immediatament anterior és massa escassa i inexistent pel que respecta a les relacions entre Assíria i Babilònia. Amb Puzur-Aššur III està constatat per primera vegada des del regnat d'Išme-Dagan I (al període paleoassiri) el contacte entre Assur i Babilònia, encara que aquesta atestació procedeixi d'un text tardà com és la Història Sincrònica. Pel moment final del període de temps a estudiar he escollit el regnat de Tiglatpilesser II, és a dir, he considerat Aššur-dān II com a fundador del regne neoassiri, tal com és normalment acceptat per la historiografia assiriològica contemporània.

La divisió del desenvolupament històric d'Assíria entre els períodes paleoassiri, mesoassiri i neoassiri és principalment filològica;¹³ és al mateix temps naturalment històrica, en tant que les nostres principals fonts d'informació històrica són principalment documents escrits. Aquesta partició de la història política és però artificial, vista des del punt de mira d'un assiri. Pels assiris del primer mil.lenni no hi

va haver pas cap escissió temporal al desenvolupament polític i històric del seu país; tal com ho demostra la Llista reial assíria (en endavant abreujada LRA), que cita una única i llarga dinastia de monarques des dels inicis del regne fins al moment en què fou redactada, a finals del segle VII. No podia ser d'una altra manera, en tant que aquests reis eren els administradors terrenals del déu Assur, els seus vicaris. Tan se'n donava que el rei pertanyés a una o altra família o branca familiar, ja que havia estat escollit pel veritable propietari d'Assíria, el déu nacional, Assur, per a exercir el govern (l'administració terrenal) del país en el seu lloc.¹⁴

1.2. Caràcters generals i específics del període mesoassiri enfront dels altres dos períodes de la història d'Assíria

Malgrat la rigidesa dels ideòlegs assiris, els redactors de la LRA, de mantenir la ficció d'una evolució política monolineal i indivisa, l'estudiós actual d'Assíria, l'assiriòleg, degut a la seva visió des de fora, aprecia diferències en aquell desenvolupament històric. És per això que s'ha dividit la història d'Assíria en tres períodes: el paleoassiri, el mesoassiri i el neoassiri.¹⁵

¹³ Von Soden *GAG* (1995³), § 2 i-k.

¹⁴ Per a les llistes reials assíries, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.101-126, i veure aquí p.31ss. La bibliografia respecte a la ideologia reial assíria és àmplia, vid. p.e. Grayson *CAH* 3/2 (1991), p.194-198, amb bibliografia a p.772; a aquesta afegir-hi: Ishida a Cogan i Ephal *Fs. Tadmor* (1991), p.166-173; Maul *OrNS* (1991), p.312-334; Machinist a Raaflaub *Anfänge* (1993), p.77-104; Röllig a Raaflaub *Anfänge* (1993), p.105-113; Pongratz-Leisten *BaF* 16 (1994); Cifola *Analysis* (1995); Mayer *PKA* (1995); Pongratz-Leisten *SAAB* 11 (1997), p.75-108; Dietrich, M. - Dietrich, W. *AOAT* 250 (1998), p.215-264; Maul a Assmann, Janowski i Welker *Gerechtigkeit* (1998), p.65-77; Arneth *ZAR* 5 (1999), p.28-53; Grayson a Watanabe *Priests* (1999), p.253-270; Maul a Watanabe *Priests* (1999), p.201-214.

¹⁵ Aquesta distribució tripartida de la història té segurament molt a veure amb el desenvolupament formal de qualsevol narració que consta fonamentalment de tres parts: inici, desenvolupament i final. No es pot entrar aquí, degut a la seva extensió, en un estudi genètic d'aquesta distribució de la història assíria. Aquesta partició no és segurament indiferent a la divisió tradicional de la història

Aquesta divisió és lògica si es pensa que aquests tres lapses són separats per fases on manca totalment la documentació textual (els denominats períodes foscos), que tan sols es poden reconstruir gràcies a informacions procedents de la documentació posterior. Els tres nivells fonamentals en els quals s'observen canvis al llarg de la història d'Assíria són els següents:¹⁶

- a) nivell lingüístic
- b) nivell econòmic
- c) nivell polític i ideològic

a) Una transformació es pot observar a **nivell lingüístic** amb la constatació de tres esgrons evolutius de la llengua assíria: paleoassiri, mesoassiri i neoassiri; cadascun amb les seves particularitats.¹⁷ Darrerament, Postgate ha posat de relleu les diferències, pel que fa a l'evolució purament formal i terminològica, dels documents legals entre els períodes mesoassiri i neoassiri.¹⁸

b) El canvi és perceptible, també, a **nivell econòmic**. L'Assur paleoassíria devia basar, obviament, la seva economia en l'agricultura i la ramaderia com a activitats bàsiques, però complementava la manca de matèries primeres com els metalls

d'Egipte antic amb els seus imperis antic, mig i nou separats pels seus corresponents períodes intermitjos; de la mateixa manera s'ha procedit en el cas del regne hitita o elamita, per posar-ne dos exemples antics orientals més. Una partició que és paral·lela a la dels estudis de la història grega o romana: arcaica, clàssica i tardana. Aquesta divisió tripartida correspon a la que, a gran escala, es fa tradicionalment en l'estudi de la història: antiga, medieval i moderna.

¹⁶ No es tracta aquí, ja que no n'és el lloc apropiat, de fer-ne una anàlisi pormenoritzada, sinó, tan sols, d'indicar-ne les característiques generals, d'una manera molt esquemàtica.

¹⁷ Per a detalls sobre les característiques de cadascuna de les tres fases evolutives de la llengua assíria remeto respectivament a: Hecker *GKT* (1968); Mayer *AOATS 2* (1971); Deller *Lautlehre des*

(coure, plata i or) amb el seu comerç amb Anatòlia. Aquest mètode d'obtenció de matèries primeres canvià radicalment al període mesoassiri; en aquest moment ja no foren principalment els comerciants els que van aportar aquestes matèries primeres mancants a Assíria, sinó que fou l'exèrcit mitjançant les seves múltiples campanyes. Assur canvià la seva imatge d'una república comercial (a l'estil de les ciutats medievals italianes) –aquesta és la visió dels especialistes del període paleoassiri- per a passar a ser un imperi d'implantació territorial, que establi guarnicions i fortaleses al llarg i ample dels nous territoris conquerits.¹⁹ Aquestes zones havien de suministrar tribut (p.e. l'impost *ginā'u*, pel temple del déu Assur);²⁰ en aquest moment la perifèria passà a mantenir el centre.²¹ Aquest sistema es basava en la força coercitiva de l'exèrcit assiri, que va anar augmentant proporcionalment a mesura que ho feia l'extensió de l'imperi, dins d'un sistema que es podria qualificar de simbiòtic entre estat i exèrcit. El cim d'aquest model durant el període tractat en aquest treball (almenys pel que respecta a la documentació) fou segurament el regnat de Tukultī-Ninurta I, mentre que aquesta evolució es va veure provisionalment aturada (o posada en crisi) per la invasió aramea que va demostrar els límits d'aquest sistema coercitiu en quan segurament va esgotar la capacitat de resposta d'aquest instrument (l'exèrcit), tal com ho demostra una anàlisi crítica de les inscripcions reials de Tiglatpileser I.

c) Mentre que el període paleoassiri es caracteritzà a **nivell polític i ideològic** per

Neuassyrischen (1959); von Soden *GAG* (1995³), *passim*.

¹⁸ Postgate *HSAO* 6 (1997), p.159-168.

¹⁹ Liverani *SAAB* 2 (1988), p.81-98.

²⁰ Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.168, definia la necessitat d'aportar ofrenes regulars al santuari del déu Assur com un dels motors de la conquesta assíria.

ser el de la formació de la monarquia d'Assur. El període mesoassiri es distingí per ser el de la constitució de la ideologia imperial assíria.²² El període neoassiri no és més que l'única conclusió possible després del desenvolupament dut a terme especialment des del regnat d'Aššur-ubal.liṭ I fins al d'Aššur-bēl-kala. El període neoassiri no fou més que la recuperació, el desenvolupament i floreixement del sistema iniciat al període mesoassiri. Mentre al període paleoassiri tan sols es pot parlar d'Assur com a entitat ciutadana, al període mesoassiri apareix el concepte d'Assíria, com a estat d'implantació territorial. Així p.e., Aššur-ubal.liṭ I fou el primer rei (pel que sé) que usà el títol "rei del país d'Assur" (*šar māt Aššur*), a les seves inscripcions reials.²³

La discontinuïtat que es deriva de la compartimentació que els estudiosos fan de la història d'Assíria l'he volguda evitar en aquest treball donant una llarga introducció de precedents (des de la prehistòria fins al període paleoassiri); i en tant que he afegit els denominats períodes foscos anterior i posterior al moment estudiat.

1.3.Elecció del període mesoassiri per a l'estudi

El període mesoassiri és el menys estudiat de tota la història assíria. La raó d'aquest

²¹ Usant la terminologia de Liverani a Larsen *Power and Propaganda* (1979), p.297-317.

²² Garelli a Duverger *Le concept d'empire* (1980), p.33-34, 44; Machinist a Raaflaub *Anfänge* (1993), p.86; Artzi *HSAO* 6 (1997), p.3-6. Röllig a Raaflaub *Anfänge* (1993), p.112-113, pensa, però, que l'objectiu d'establiment d'un imperi universal s'ha de remuntar al període acàdic; crec que la seva posta en pràctica no va ser fins al període mesoassiri. No hi ha dubte que Šamšī-Adad I aportà molt a aquesta idea, potser feu de pont entre els reis acàdics i els mesoassiris; vid. Grayson *UF* 3 (1971), p.312; Cifola *Analysis* (1995), p.12-16; i veure aquí p.103ss.

²³ Tot i que en referència a Šamšī-Adad I, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.116:6'; pels testimonis de l'expressió "país d'Assur" vid. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.43-44; veure també la bibliografia citada a la

“abandonament” per part de l’estudiós del Pròxim Orient antic potser s’hagi de buscar en la mateixa **categorització** com a període “mig” i, per tant, s’hagi pogut associar inconscientment amb la característica de “transicional” vers quelcom “complet” (amb punt clar d’inici i final, com el neoassiri, mentre el paleoassiri tindria un inici precís). La manca d’interés pel període mesoassiri es basa en la conceptualització actual en la seva situació històrica com a precursor del regne neoassiri. Aquesta visió és parcialment falsa en tant que el període mesoassiri és el formatiu pel que fa a la idea assíria d’imperi.

Contra l’elecció del període mesoassiri com a objecte d’estudi històric no hi ha dubte que hi juga un paper significatiu la manca de **límits** clars. Mentre el període paleoassiri s’inicia amb la desaparició del domini dels reis d’Ur III i finalitza aproximadament amb l’extinció de la dinastia de Šamšī-Adad I, mentre que al neoassiri li ha estat atribuït un inici, Aššur-dān II, i té un punt final definit, la conquesta meda de Nínive al 612 a.C., en canvi el període mesoassiri té uns límits difusos, i es troba encerclat per dos períodes foscos dels quals es posseeix una informació mínima.

La manca de **material** pot ser una altra raó per a que aquest període no hagi estat tractat a fons pels estudiosos. El període paleoassiri està molt poc documentat a la ciutat d’Assur; en compensació però entre quinze i vint mil tauletes cuneiformes en llengua assíria antiga han estat descobertes a Kültepe (*Kaneš*),²⁴ malgrat que es

nota anterior.

²⁴ Sobre la documentació al període paleoassiri veure p.84. El nombre de tauletes és l’aportat per

tracti en la seva immensa majoria de correspondència comercial dels mercaders establerts a aquella ciutat anatòlica. El període neoassiri, per la seva part, és un dels millor documentats de la història mesopotàmica, pel que fa a quantitat i qualitat dels textos.²⁵ En comparació a aquests dos les fonts mesoassíries són numèricament més modestes (no arribant als dos mil textos en mesoassiri publicats)²⁶ pel que és comprensible que els estudiosos hagin preferit bandejar aquest període a favor dels més ben documentats.

El període neoassiri ha atret l'atenció dels assiriòlegs en ser més esplendorós que els altres dos; pel període paleoassiri existeixen algunes monografies; mentre es pot dir que el període mesoassiri encara ha de rebre l'atenció dels estudiosos, pel que fa a la seva història, és a dir, hi ha un dèficit pel que fa als estudis històrics d'aquesta època. És en part per a omplir el buit d'estudis que he escollit aquesta fase de la història d'Assíria per a aquest treball.

Özgüç *OEANE* 3 (1997), p.266b-267a; Veenhof *OEANE* 3 (1997), p.308a.

²⁵ Pels textos neoassiris publicats fins a 1980, Hecker *ZA* 70 (1980), p.276 n.2. Les publicacions dels textos són principalment i sense ser exhaustiu les següents; **inscripcions reials**: Grayson *RIMA* 2 (1991); Grayson *RIMA* 3 (1996); Tadmor *Tp* (1994); Fuchs *Sar.* (1994); Frahm *AfO Beih.* 26 (1997); Borger *Ash.* (1967); Borger *BIWA* (1996); **cartes**: Saggs *Iraq* 17 (1955), p.21-50, pl.IV-IX; Saggs *Iraq* 17 (1955), p.126-154, pl.30-35; Saggs *Iraq* 18 (1956), p.40-56, pl. IX-XII; Saggs *Iraq* 20 (1958), p.182-212, pl.XXXVII-XLI; Saggs *Iraq* 21 (1959), p.158-179, pl. 43-49; Saggs *Iraq* 25 (1963), p.70-80, pl. XI-XIV; Saggs *Iraq* 27 (1965), p.17-32, pl.VII; Saggs *Iraq* 28 (1966), p.177-191, pl. LIII-LVI; Saggs *Iraq* 36 (1974), p.199-221, pl. XXXIV-XXXVII; Fadhil i Radner *BaM* 27 (1996), p.420-428; Saggs *WZKM* 86 (1996), p.279-390 Parpola *SAA* 1 (1987); Parpola *SAA* 5 (1990); Parpola *SAA* 10 (1993). **tractats**: Parpola i Watanabe *SAA* 2 (1988); **documentació legal i administrativa**: Kwasman i Parpola *SAA* 6 (1991); Fales i Postgate *SAA* 7 (1992); Fales i Postgate *SAA* 11 (1995); Kataja i Whiting *SAA* 12 (1995); **Rechsturkunden**: Radner *SAAS* 6 (1997), p.4-18; **omina**: Starr *SAA* 4 (1990); Hunger *SAA* 8 (1992); **profecies**: Parpola *SAA* 9 (1997). Bibliografia addicional a Grayson *CAH* 3/2 (1991), p.755-777. Sobre els arxius de l'àrea assíria pel període veure: Pedersén *ALA* 2 (1986); Pedersén *ALANE* (1998), p.130-182.

²⁶ Pel material mesoassiri veure p.26ss.

1.4. Elecció del conflicte amb Babilònia per a l'estudi

Oppenheim va descriure tres fronts de lluita de la política externa assíria: el primer contra els pobles muntanyencs del nord i l'est, el segon contra Babilònia i el tercer en direcció a l'oest i a la mar Mediterrània.²⁷ Aquests fronts estan determinats per la geografia que envoltava a Assíria (sobre aquesta geografia veure més avall).

El xoc entre Assíria i Babilònia ha estat vist com a central per a explicar la història mesopotàmica del segon i primer mil.lennis a.C. Aquesta confrontació ha estat considerada, a més, com a especial, en traslladar potser cap al passat el precepte grec que la guerra entre grecs no era honorable (naturalment si aquesta opinió va existir a l'antiga Mesopotàmia no va tenir resó).²⁸ Aporto aquí les opinions d'alguns destacats estudiosos sobre l'especial importància d'aquest conflicte, així com les característiques que el definien com a únic, enfront de les altres confrontacions que els assiris tenien entre mans.

Wolfram von Soden afirmava al respecte:

“Die Assyrer waren überzeugt, dass ihrem Gott Assur die Weltherrschaft zukam und dass sie daher nicht nur das Recht, sondern sogar die Pflicht hätten, die Völker mit allen Mitteln zur Anerkennung dieser Weltherrschaft zu zwingen; Auflehnung dagegen war eine Verletzung der göttlichen Rechtsordnung, die auch der Sonnengott Schamasch als Gott des Rechts besonders schützte. Dementsprechen war ihre Kampfführung stets sehr hart, oft genug grausam und brutal, wie noch mehrfach sehen werden. Wurde einmal Rücksicht genommen, war das ein Zeichen der Schwäche, oder es hatte einen besonderen Grund. Nur die Kampfführung gegen Babylonien war in der Regel von anderer Art. Hier wurde zumeist auf den Versuch einer Einverleibung des Landes auch dann verzichtet, wenn der Sieg die Möglichkeit dazu gegeben hätte. Fast immer

²⁷ Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.166-168.

²⁸ Plató *Politeia* 5.469b i 471b; Aristòtil *Politica* 1.1.1252 b 9; 3.14.1285 a 20; citats per Van der Spek *Fs. Hallo* (1993), p.167 n.36. És discutible que assiris i babilonis es veiessin com a integrant d'una mateixa cultura.

begnügen sich die Könige damit, wie Assur-uballit einen anderen, ihnen genehmeren Herrscher in Babylon einzusetzen und Babylonien durch neue Verträge zu binden, die auf die nationale Empfindlichkeit der Babylonier weitgehend Rücksicht nahmen; von einzelnen Ausnahmen werden wir noch hören. Wie erklärt sich dieses Verhalten der politisch sonst so folgerichtig handelnden Könige von Assur?

Die meisten Völker, mit denen die Assyrer kämpften, waren ihnen kulturell unterlegen oder jedenfalls nicht überlegen; nur den Babyloniern gegenüber kamen nicht auf gleicher Kulturstufe zu stehen, nicht los und waren sich ausserdem bewusst, dass ihre eigene Kultur in sehr vielem von der Babylonier abhängig war. Es erschien ihnen offenbar als eine Lebensfrage, mit dem nicht geliebten, aber doch bewunderten südlichen Nachbarn in lebendiger Berührung zu bleiben. Dabei fiel besonders ins Gewicht, dass ihre Religion trotz mancher Verschiedenheiten als mit der Babylonier identisch empfunden wurde. Alle babylonischen Götter wurden auch in Assyrien verehrt, nur dass dort Assur und einige andere Gottheiten noch dazu kamen. Im Kriegsfall war die Zerstörung einer Stadt Syriens oder Armeniens. Die Zerstörung eines babylonischen Tempels empfanden auch viele Assyrer als Sakrileg, und die Babylonier sorgten dafür, dass diese Empfindung und das kulturelle Abhängigkeitsgefühl immer lebendig blieben. Es waren also irrationale Gründe, die die sonst so nüchternen Assyrer zu der merkwürdigen Unsicherheit ihrer Politik gegenüber Babylon führten. Die Geschichte kennt ja viele Beispiele für ein ähnliches sich Eindringen irrationaler Momente in eine sonst durchaus von rationalen Zweckmässigkeitsgedanken beherrschte Politik.²⁹

A.L. Oppenheim en pensava:

“The serious emotional conflict in Assyrian civilization in relation to Babylonia deeply influenced the internal and foreign policies of both countries. In Assyria, moreover, this conflict had consequences of an existential nature. There were circles in Assyria which looked toward Babylonia for an example and for the formation of a self-image. The most famous deities of the Babylonian pantheon, and Babylonian scribal tradition was accepted, cultivated with professional care, and maintained with astonishing success. Various forms of political associations with Babylonia had been experimented with for more than half a millennium in order to create either an alliance, a joint dominion, a protectorate, or even to make subjugated province out of the homeland of a civilization which was to many of the Assyrian kings, the paragon of cultural achievement. Two causes contributed to deprive these Assyrian aspirations of any lasting success. In Assyria proper, the pro-Babylonian attitude was restricted to certain circles at court, although it must be admitted that these circles were influential and powerful, affecting not only ideological but also economic or, more exactly, commercial interests. Evidence of the opposing anti-Babylonian forces, though certainly they were tenacious, is more difficult to find in the records, but it is clear that they were effective enough to counterbalance the forces favoring Babylon. *A priori*, one could assume that there was a “nationalistic” tendency in the official hierarchy of the army, and possibly also in the administration of the realm; the role of the sanctuaries is impossible to establish, because the main body of our information comes from the thoroughly “Babylonized” Assur, while a presumably native-oriented Assyrian sanctuary like the temple of the Ištar in Arbela has not yet been touched, buried as it is under the modern town. In Assyria there was a strong sense of participating in a common and native way of life which repeatedly proved persistent enough to survive military setbacks and foreign domination. Who the carriers were who kept the political and cultural tradition and the Assyrian language alive through the eclipses of political power is extremely difficult to say. The right answer would reveal to us the very fountainhead of Assyrian strength and staying power. At any rate, these forces were often effective, able to remove pro-Babylonian kings, revise drastically the foreign policy toward Babylonia, and keep alive and foster the fateful ambivalence in the Assyrian attitude toward

²⁹ Von Soden *HAO* (1954), p.64-65.

Babylonia until the end of the empire.”³⁰

Peter Machinist resumia:

“In short, so far as our sources allow us to see, Babylonia remained the touchstone of Tukulti-Ninurta’s reign: the point of reference, direct or indirect, for his policies and actions and those of his opposition.” (...) “The point is therefore, that Babylonia did not cease to be a preoccupation for Assyria after Tukulti-Ninurta. On the contrary, it continued to haunt Assyria –politically, militarily, and culturally- for the remainder of Assyria’s history; and many of the later responses to it continued patterns first established by Tukulti-Ninurta and his predecessors.”³¹

R.J. van der Spek sosté que:

“Because the Assyrians shared a common civilization with the Babylonians (language, religion, “stream of tradition”), war with Babylonia was hampered by extra susceptibilities and needed extra ideological foundation. War with Babylonia was often presented as a war with Chaldeans in order to save Babylonia from these uncivilized people; Babylonian cities received privileges; Babylonian gods were honored with offerings; Assyrian texts dealt specifically with Assyria’s relationship with Babylonia in a fashion similar to that expressed in the Synchronistic History, providing an ideological basis for attacking Babylonia. In comparison it is interesting to note that, in the Greek world, wars between Greeks were often considered as improper, while fighting against “barbarians” was conceived as honorable.”³²

Dominique Charpin i Jean Marie Durand corroboren:

“Du milieu du second millénaire à la chute de Ninive, l’histoire de la “Mésopotamie” est celle de deux entités à la fois rivales et parties prenantes d’une même civilisation: la Babylonie et l’Assyrie.”³³

“Dans une perspective à long terme on peut dire que le destin d’Aššur et celui de Babylone furent exactement inverses: Aššur fut d’abord la ville d’un dieu et finit par devenir le centre d’un empire, alors que Babylone passa du second au premier millénaire, du statut de capitale à celui de ville sainte, selon un schéma bien plus fréquent dont Rome ou Constantinople offrent d’autres exemples”³⁴

Stefan M. Maul recapitula:

“Von der mitte des 2. Jt. an bis zum Untergang des assyrischen Reiches standen sich Babylonien un Assyrien im Ringen um die Vormachtstellung in Mesopotamien gegenüber. Der jeweilige Anspruch von Babylon und Assur auf Uranfänglichkeit hat bei dieser Auseinandersetzung ideologisch eine grosse Rolle gespielt.”³⁵

³⁰ Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.65-66.

³¹ Machinist *ETN* (1978), p.529-531.

³² Van der Spek *Fs. Hallo* (1993), p.266-267.

³³ Charpin i Durand *M.A.R.I. 8* (1997), p.367.

³⁴ Charpin i Durand *M.A.R.I. 8* (1997), p.382.

³⁵ Maul a Wilhelm *Die Orientalische Stadt* (1997), p.122.

La guerra fou l'instrument més usualment utilitzat a la política exterior assíria;³⁶ i amb Babilònia no ho fou menys. El xoc bèl·lic fou el mode d'alta política més comú d'interacció entre els dos països durant el període mesoassiri tal com ho testimonia la documentació contemporània. El resultat que es posa en evidència al llarg d'aquest treball és l'existència d'una lluita fronterera continua (si realment es pot parlar de frontera) entre els dos regnes, essencialment a partir del regnat d'Aššur-ubal.liṭ I. Una lluita normalment estèril que no va dur avantatges significatius a cap dels dos bàndols, que romangueren la major part del temps en equilibri.

Hi va haver tres grans excepcions dins d'aquesta gran tendència: durant els regnats d'Aššur-ubal.liṭ I (la seva acció tan sols atestada a la documentació tardana), Tukultī-Ninurta I i Tiglatpileser I es va produir un desequilibri a favor d'Assíria. Amb els dos primers monarques els assiris van aconseguir dur a terme una intervenció que tindria com a conseqüència el domini temporal del sud mesopotàmic, del qual no se'n coneix exactament però ni l'extensió territorial ni la durada. Aquestes accions tingueren lloc tan sols durant la segona part dels respectius regnats i un cop els altres fronts estaven tranquils. La reacció babilònica fou immediata, després de cadascuna de les dues conquestes assíries. Aquestes respostes foren dirigides per Kurigalzu II i Adad-šuma-ušur; el seu caràcter fou significatiu, però insuficient, en

³⁶ El caràcter militarista d'Assíria, així com l'ús de la guerra com a instrument de política exterior ha estat posat sovint de relleu, p.e.: Hunger *Der Alte Orient* (1911); von Soden *Iraq* 25 (1963), p.131-144; Saggs *Iraq* 25 (1963), p.145-154; Henschaw *Paleologica* 16 (1969), p.1-24; Lambert *Iraq* 36 (1974), p.104; Malbran-Labat *L'Armée* (1982); Eph`al a Tadmor i Weinfeld *HBI* (1983), p.88-106; Grayson *CAH* 3/2 (1991), p.217-221; Van der Spek *Fs. Hallo* (1993), p.265ss.; Mayer *PKA* (1995), *passim*; Liverani *Guerra e Diplomazia* (1994), esp. p.99-182; Scurlock *Fs. Astour* (1997), p.491-517. La utilització de la guerra com a instrument polític havia però de ser justificada ideològicament, veure p.e. Cancik-Kirschbaum *Fs. Röllig* (1997), p.69-77; i en època neoassíria, Gerardi *AfO* 33 (1986), p.30-38; Oded *War, Peace and Empire* (1992).

tant que no va aportar el domini sobre Assíria per part dels babilonis. No es posa en evidència al llarg del període estudiat el respecte dels assiris per Babilònia com a centre cultural.

És tan sols a partir de la documentació tardana (textos cronogràfics) que es tenen notícies que amplien el nostre coneixement del detall dels aconteixements. Un dels fronts de lluita tan a Assíria com a Babilònia era l'intern.³⁷ Aquest front es posava en evidència especialment durant les successions al tron, moment en què diferents faccions competien pel poder. La inestabilitat provocada per aquesta lluita fou aprofitada sovint pels dos contendents (Assíria i Babilònia) per a guanyar advantage sobre l'altre. Aquest fou el cas amb Aššur-ubal.liṭ I, que usà la deposició del rei legítim de Babilònia, el seu nét, per a atacar. Fou la mateixa situació que aprofità aquest cop el rei babilònic, Adad-šuma-ušur, per a recolzar Ninurta-apil-Ekur contra el rei legítim d'Assíria, Enlil-kudurrī-ušur. Per ara es coneix únicament de pretendents al tron assiri que es refugiessin a Babilònia: Ninurta-apil-Ekur, potser Ninurta-tukul(ti)-Aššur, i Šamšī-Adad IV (informació tan sols a partir dels textos tardans).

Menys habitual fou el casament dinàstic com van acordar Aššur-ubal.liṭ I i Burna-Buriaš II; o més tard, Aššur-bēl-kala i Marduk-šāpik-zēri. L'acord, el pacte o tractat entre els reis del moment és també tan sols conegut a partir dels textos cronogràfics tardans, sobretot la denominada Història Sincrònica.

Sí s'observa durant el període estudiat en aquest treball certa precaució per part dels assiris a l'hora d'escollir el seu veí sudenc com a enemic a combatir (veure les conclusions). Aquest respecte es basava molt probablement en el fet que aquest era l'únic enemic el suficientment organitzat i potent com per a poder amenaçar directament el nucli territorial assiri, tal com posen en evidència les intervencions de Ninurta-nādin-šumi i Marduk-nādin-ahhē o en moments de lluita pel tron, determinar en el següent successor com en els cassos de Ninurta-apil-Ekur i Šamšī-Adad IV.

2. Les fonts textuais i el seu tractament

“We are moving on to a civilization whose monuments perished, whose cities –in the words of the prophet- “have become heaps.” There is scant remainder of ancient grandeur in the low gray mounds which represent Mesopotamia's past.”³⁸

Aquest és, sens dubte, l'apartat més important de tot el treball. És, substancialment, a partir de les fonts textuais (he intentat integrar les fonts arqueològiques quan ha estat possible per a calibrar les afirmacions de les fonts escrites) que es rep el concepte del Pròxim Orient antic; i per tant, que influeix directament sobre la imatge que ens puguem fer sobre l'antiga Mesopotàmia. La manca en nombre de textos pot causar el desconeixement més absolut per a un determinat regnat, p.e. el d'Aššur-dān I; una diferència qualitativa, és a dir, que p.e. pel regnat es posseeixi un determinat tipus de fonts sobre un altre pot deformar en una direcció o altra aquesta imatge. De qualsevol manera el regnat més ben documentat del present treball és el de Tukultī-Ninurta I, pel que la documentació és més nombrosa i variada. Aquesta circumstància no impedeix que hi hagi però dubtes i que l'ideal desitjable seria l'obtenció d'un màxim documental possible.

³⁷ Lambert *Iraq* 36 (1974), p.105.

Aquesta documentació escrita reflexa preeminentment dues llengües el babiloni i l'assiri, que havien evolucionat a partir de l'acàdi antic. En aquest treball han estat usats, com a font d'informació principal, els textos procedents d'Assíria de la segona meitat del segon mil.lenni, per tant, en mesoassiri o mesobabiloni. En babiloni eren escrits a Assíria els textos pertanyents a la literatura: inscripcions reials, èpiques, tractats, rituals, himnes i els textos religiosos en general (que podien ser escrits també en llengua sumèria). En assiri eren escrits els textos de la vida quotidiana: documents legals, econòmics, i les cartes. Els textos cronogràfics tardans com les llistes reials i les cròniques foren escrits en la variant tardana del babiloni.³⁹

Les fonts utilitzades al cos d'aquest treball són les següents:⁴⁰

2.1. Inscripcions reials

Una de les influències babilòniques sobre el nord fou la llengua escollida pels reis assiris per a fer escriure aquest tipus de documentació, el babiloni. El babiloni fou considerat el llenguatge d'alta literatura (p.e. l'èpica de Tukultī-Ninurta I), mentre que la documentació de cada dia estava escrita en assiri.

Les **inscripcions reials** del monarques assiris durant el període estudiat han estat

³⁸ Jacobsen a Frankfort *The Intellectual Adventure of Ancient Man* (1946), p.125.

³⁹ Sobre els diferents estadis evolutius del babiloni i l'assiri vid. von Soden *GAG* (1995³), § 2, § 187-196.

⁴⁰ Sobre els arxius en què aquestes fonts podien ser agrupades: Pedersén *ALA I* (1985); Pedersén *ALANE* (1998), p.80-103.

publicades en darrera edició per: Grayson *RIMA* 1 (1987), Grayson *RIMA* 2 (1991). En aquestes dues obres es pot trobar bibliografia corresponent a cada inscripció individualment. A la documentació allí oferida s'hi ha d'afegir els textos *IM* 57821 i *IM* 76787, publicats per Deller, Fadhil i Ahmad *BaM* 24 (1994), p.459-472.

Les inscripcions reials dels monarques babilònics es troben llistades per Brinkman *MSKH* (1976); les datades a partir de l'any 1157 es troben editades per Frame *RIMB* 2 (1995), on es pot trobar també bibliografia per a cada document .

Estudis fonamentals sobre les inscripcions reials assíries són a Olmstead *Assyrian Historiography* (1916); Borger *EaK* 1 (1961); Grayson *OrNS* 49 (1980), p.140-194; Fales (ed.) *ARINH* (1981); Van de Mieroop *Writing History* (1999), pp.25-27, 40-59.

Les inscripcions reials assíries han estat des de l'inici de l'assiriologia com a disciplina triades com a font principal per a la reconstrucció de la història política d'Assíria, degut a la seva riquesa en detalls respecte a les campanyes militars d'aquests monarques; en qualsevol cas, des d'un punt de vista històric, han estat més valorades en contrast a les inscripcions dels monarques babilònics que se centren en els projectes civils, sobretot la construcció de temples. Fou Liverani el que va cridar l'atenció en estudiar aquests documents com a artefactes històrics en si mateixos.⁴¹ Van de Mieroop ha posat darrerament en evidència el prejudici de l'historiador occidental de considerar aquestes inscripcions per la seva forma

⁴¹ Liverani *OrNS* 42 (1973), p.179, "Let us on the other hand to view the document as *a source for the knowledge of itself* –i.e., as a source of knowledge on the author of the document, whom we know

narrativa com a més fiables.⁴² Les afirmacions procedents d'aquest gènere textual han de ser, doncs, comparades amb altres procedents de texts no ideològicament carregats o per la documentació arqueològica.

2.2.Èpiques

Un gènere també ideològicament carregat és el de les narracions èpiques, que a Assíria sembla que tan sols foren escrites per a commemorar la confrontació amb Babilònia.⁴³

Els següents textos èpics han estat presos en consideració al present treball: "l'Èpica d'Adad-nārārī I", *VAT* 9820 = Weidner *AfO* 20 (1963), p.114-115, pl. V, i "l'Èpica de Tukultī-Ninurta I", Thompson *Archaeologia* 79 (1929), pl.XLVII no.122A; Thompson *AAA* 20 (1933), pl.CI-CIV, no.107 (testimonis A, B, C, Nínive, mesoassiri); Ebeling *MAOG* 12/2 (1938), p.1-42 (testimonis D, E, Assur, mesoassiri); Weidner *AfO* 7 (1931-1932), p.280-282; Lambert *AfO* 18 (1957-1958), 38-51, pl.I-IV (testimoni F, Nínive, neoassiri); veure l'edició de Machinist *ETN* (1978). Afegir-hi el fragment *K* 6007 = Winckler *SKT* II (1894), p.76, segons suggerència de W. G. Lambert.⁴⁴

2.3.Documentació econòmica i administrativa

from the document itself. In this type of approach our attention is no more centered on events , but on how they were narrated."

⁴² Van de Mieroop *Writing History* (1999), p.76. Mayer *PKA* (1995), p.37-60, accepta sense dubtar les afirmacions de les inscripcions reials, el que li ha estat criticat, Bagg *WO* 29 (1998), p.101.

⁴³ Weinder *AfO* 7 (1931-1932), p.281.

Potser la innovació més important d'aquest treball en relació a narrar la història d'Assíria de la segona meitat del segon mil.lenni és haver integrat la informació procedent de la documentació econòmica i administrativa pública, és a dir, l'emesa per l'estat, i privada, l'emesa per particulars, que junt amb les cartes constitueixen la denominada documentació primària,⁴⁵ és a dir, no era pensada per a lectors futurs, sinó per l'ús quotidià; és la menys ideològicament carregada i, per tant, la més fiable.

La documentació econòmica mesoassíria ha estat llistada a Saporetti *OMA II* (1970), p. 262-294 (850 textos); s'ha de parar atenció a les correccions i afegits de Millard *BiOr* 30 (1973), p.59b; sumar-hi els textos llistats a Hecker *ZA* 70 (1980), p.276, n.3 (12 textos); a més, els textos publicats a: Weidner *AfO* 24 (1973), p.141 (*VAT* 8873, 1 Text); Freydank *MARV* 1 (1976), (70 textos);⁴⁶ Aynard i Durand *Assur* 3/1 (1980), 1-54 (11 textos);⁴⁷ Machinist *Assur* 3/2 (1982), p.1-37, pl. I-IV (5 textos); Freydank *Fs. Diakonoff* (1982), p.64-75 (= *MARV* 3 2); Freydank *MARV* 2 (1982), (29 textos);⁴⁸ Hall *ZA* 73 (1983), 75-81 (1 text); Sigrist *JCS* 34 (1982), p.242-252 (2 textos); Snell *Abr-Nahrain* 22 (1983-1983), 159-170 (1 text); Brinkman i Donbaz *ZA* 75 (1985), p.78-86 (2 textos); Franke i Wilhelm, *Jahrbuch des Museums für Kunst und Gewerbe Hamburg* 4 (1985), p.19-26 (1 text); Donbaz *JCS* 40 (1988), p.6-80 (4 textos);

⁴⁴ Borger *EaK* 1 (1961), p.73.

⁴⁵ Van de Mieroop *BiOr* 54 (1997), 296. La documentació secundària és segons Van de Mieroop la constituïda per les fonts amb un contingut narratiu que descriuen successos del passat, propers o distants, per a una audiència present o futura. Brinkman *PKB* (1968), p.4-22, distingia a la documentació escrita entre: les fonts primàries, compostes contemporàniament als successos que narren; les fonts secundàries compostes amb posterioritat als successos que registren; i les fonts terciàries, tradició remota respecte als successos històrics.

⁴⁶ Freydank *MARV* 1 (1976), nos. 13, 15, 39, són cartes.

⁴⁷ Aynard i Durand *Assur* 3/1 (1980), no.1, és una carta.

Kümmel ZA 79 (1989), p.191-200 (1 text); Postgate CTMMA 1 (1988), p.144-148 (3 textos); Whiting SAAB 2 (1988), 99-101 (1 text); George Iraq 50 (1988), p.25-37 (2 textos); Postgate Urad-Šerūa (1988), (8 textos nous);⁴⁹ Donbaz JCS 41 (1989), p.217-225 (4 texts); Fales SAAB 3 (1989), p.53-59 (1 text); Jankowskaja VDI 1989/1, 82-85 (1 text); van Driel i Jas JEOL 31 (1989-1990), p.63-65 (1 text); Jas Akkadica 67 (1990), p.33-39 (2 texts); Arnaud AuOr Supl. 1 (1991), p.217, nos.102-106 (5 textos); Donbaz Fs. Garelli (1991), p.74-80 (4 texts); Freydank SGKAO 21 (1991), p.57 (1 text); Donbaz Fs. Alp (1992), p.119-125 (2 textos); Tsukimoto WO 23 (1992), p.21-38 (3 textos);⁵⁰ Freydank MARV 3 (1994), (73 textos nous);⁵¹ Postgate SAAB 8 (1994) 13-15 (1 text); C. Kühne a Orthmann Tell Chuera (1995), p.203-225 (2 textos);⁵² C. Kühne AoF 24 (1997), p.383-389 (1 text); Freydank AOAT 247 (1997), 129-143 (1 text); Pedersén MDOG 129 (1997), 171-172 (1 text); Prechel Vortrag (1997), (2 textos);⁵³ Cancik-Kirschbaum AOAT 267 (1999), p.92-93 (3 textos);⁵⁴ Wiggermann Sabi Abyad a Jas Rainfall (en premsa), (9 textos). És ha dir, a aquest treball s'han tingut en compte un total aproximat de 1121 textos econòmics.

⁴⁸ Freydank MARV 2 (1982), nos. 5, 8, 25, són cartes.

⁴⁹ Aquests vuit textos inèdits serien posteriorment publicats a Freydank MARV 3 (1994): no. 5, VAT 8895 = MARV 3 15; no.7, VAT 8866a = MARV 3 56; no.8, VAT 8849 = MARV 3 62; no. 33, VAT 9005 = MARV 3 33; no.47, VAT 8866b = MARV 3 66; no.60, VAT 8897 = MARV 3 11; no.73, VAT 8825 = MARV 3 83; no.76, VAT 8866d = MARV 3 74.

⁵⁰ Un dels quatre textos publicats, Text D, és una carta.

⁵¹ Dels 86 textos publicats: vuit havien estat editats ja per Postgate Urad-Šerūa (1988), veure n.49; MARV 3 17 pertany a MARV 1 9; MARV 3 54 pertany a MARV 1 27; MARV 3 63 és possiblement una carta; MARV 3 64 és una carta; MARV 3 68 pertany a MARV 2 1. El mateix Freydank AoF 19 (1992), p.276-321, havia editat ja 31 dels textos publicats posteriorment a MARV 3; pel que la xifra de textos realment nous presentats a aquesta darrera publicació seria de tan sols de 42.

⁵² Es tracta de 92.G.172 i 92.G.127; els altres nou textos allí publicats són cartes.

⁵³ VAT 15577, VAT 20310 aquest darrer anunciat com a MARV IV 64. Agraeixo a la Dr. D. Prechel que em permetés l'accés al manuscrit de la seva conferència.

⁵⁴ Es tracta de VAT 19545, VAT 19549 i VAT 19554.

2.4.Cartes

Les cartes que han estat preses en consideració a aquest treball són les que corresponen al llistat més recent d'aquest tipus de document en època mesoassíria junt amb una curta bibliografia per cadascuna a Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.232-244 (132 textos). A aquest catàleg s'hi ha de corregir: la carta no. 32, VAT 8863, és la publicada com a *MARV* 3 64; afegir que la carta no.132 ha estat publicada per Wilhelm *AOAT* 247 (1997), p.431-434; així com la possibilitat que el fragment VAT 19582 = *MARV* 3 63 es tracti també d'una carta;⁵⁵ pel present treball s'ha de sumar a les cartes llistades al catàleg de Cancik-Kirschbaum els documents de Tell Sabi Abyad, T96-36, T97-17, T93-7 que publicarà Wiggerman a *Jas Rainfall* (en premsa), p.72-74 (nos.10-12, 3 textos).⁵⁶

Per a la documentació babilònica de l'època kassita veure Brinkman *MSKH* (1976); Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995); Holscher *Personennamen* (1996), p.2-3; pels textos posteriors a aquest període Brinkman *PKB* (1968), p.319-364; Borger *HKL* III (1975), p.48, p.55.

2.5.Tractats⁵⁷

⁵⁵ Freydank *MARV* 3 (1994), p.12b, defineix el text com a "Fragment eines Protokolls". Em baso en apuntar la possibilitat que es tracti d'una carta en l'aparició de les primeres persones del singular del Perfecte a línia 5, *a-ta-mar*; i línia 11, *aq-ti-bi*.

⁵⁶ Aquesta aportació ha estat abreujada al llarg d'aquest treball com a: Wiggerman *Tell Sabi Abyad* (en premsa). Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.241, afirma que almenys 12 dels 59 textos trobats a Sabi Abyad són cartes.

⁵⁷ Un estudi sobre els presumptes tractats entre Assíria i Babilònia ha estat dut a terme per Brinkman

Tan sols s'ha conservat el text d'un dubtós tractat entre Adad-nārārī I (1305-1274) i Kadašman-Turgu (1281-1264) (T 11): VAT 15420 = Weidner *ITN* (1959), p.45-46, pl. XII. Un altre tractat ha estat tingut en compte, el conclós entre Šuppiluliuma I Šattiwaza, la introducció del qual és important en referència a Assíria, *KBo* I 3 1-20 (T3).

2.6.Rituals

Dos han estat els rituals presos en consideració a aquest treball, el denominat ritual de coronació mesoassiri: es tracta de VAT 9583, VAT 9936, VAT 9978, publicats com a: *KAR* 216, *KAR* 135, *KAR* 137; editats per Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.8-19; i el denominat fragment ritual de la festa d'any nou VAT 16435 = Köcher ZA 50 (1952), p.192-202. Aquests rituals foren possiblement compostats durant el regnat de Tukultī-Ninurta I.

2.7.Textos literaris tardans

Els següents textos de caràcter literari han estat tinguts en compte a aquest treball. Els potser compostats durant el mateix regnat de Tukultī-Ninurta I: *BM* 98496 = Lambert *Iraq* 38 (1976), p.85-94; *KAR* 128 i *KAR* 129.

Els textos potser compostats durant el regnat de Tiglatpilesser I: el denominat "Poema heròic de Tiglatpilesser I", VAT 9940+ = *LKA* 63 = Hurowitz i Goodnick-

a Canfora *I Trattati* (1990), p.81-117; veure també Zaccagnini a *idem*, p.37-79.

Westenholz *JCS* 42 (1990), p.3-6; i els denominats “Decrets de la cort i de l’harem” (*Hof- und Harems-Erlasse*): Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.257-293 (ja recollits entre els textos al llistat de Saporetti *OMA* II).

En còpies posteriors a l'època mesoassíria he valorat: la denominada “Profecia de Marduk”: Borger *BiOr* 28 (1971), p.3-24 (Nínive), la llista de fragments és a *ibid.* p.3b, Lambert i Grayson *JCS* 18 (1964), p.7-30 (Assur); la carta d’Adad-šuma-ušur a Aššur-nārārī III i Ilī-PA-da, *K* 3045 = *ABL* 924; la carta o cartes d’un rei babilònic a Mutakkil-Nusku, *K* 212 + *K* 4448 (*IV R* 34,2); *BM* 1912-5-13,2 (Pinches *JRAS* 1904, p.415) = Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.2-9.

2.8. Textos cronogràfics tardans

Un pes fonamental per a la reconstrucció de la història del període mesoassiri, donada la manca de textos contemporanis, l’han tingut els textos cronogràfics tardans (segons denominació de Grayson).⁵⁸ Dins d’aquesta categoria de fonts s’hi troben:

2.8.1. Llistes reials

Les llistes reials han estat editades per Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.86-135 amb bibliografia, veure també a Borger *HKI* III (1975), p.36-37. Les llistes reials que ens ocupen al llarg del treball són les següents:

⁵⁸ Definició que aplica p.e. a Grayson *OrNS* 49 (1980), p.140-194; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.86a.

- 1) La llista reial A de Babilònia: *CT 36 24-25* (edició de Grayson *RIA 6* [1980-1983], p.90-96 no.3) en un testimoni neobabilònic, amb seguretat, no anterior a les darreries del regnat d'Assurbanipal (668-627) que especifica els reis de Babilònia des de finals de la primera dinastia de Babilònia fins a Kandalanu. Pel que fa a la seva fiabilitat, es pot afirmar que llista dinasties paral·les com a successives i els anys no són correctes.

- 2) La llista reial C de Babilònia, publicada per Poebel *AS 15* (1955) (edició de Grayson *RIA 6* [1980-1983], p.96b-97, no.4). Es tracta d'un testimoni neobabilònic escrit possiblement durant el regnat de d'Adad-apla-iddina (1067-1046) que enumera els reis de la segona dinastia d'Isin.

- 3) La Llista reial assíria (LRA) roman en cinc testimonis. De tots ells el més primerenc és la denominada Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO 4* (1927), p.1-11, pl.I-II. Aquesta llista procedeix d'Assur i acaba amb el regnat de Tiglatpilesser II (967-935), per tant, és considerat l'exemplar més antic. El segueix temporalment la denominada Llista de Khorsabad, Gelb *JNES 13* (1954), p.209-230, pl.XIV-XV, procedent de Dūr-Šarrukên, l'exemplar fou escrit possiblement a Arbela i està datat sota l'eponimat d' Adad-bēlu-ka'in, al 738. El tercer exemplar és conegut com a Llista SDAS (Seventh-day Adventist Theological Seminary a Washington), Gelb *JNES 13* (1954), p.209-230, pl. XVI-XVII, que acaba amb el regnat de Salmanassar V (726-722). *KAV 15*, procedent d'Assur, i *BM 128059* = Millard *Iraq 32* (1970), p.174-176, procedent

de Nínive, són exemplars de data incerta. Tots aquests exemplars han estat editats per Grayson *RIA 6* (1980-1983), p.101-115, no.9.

- 4) El fragment de llista reial assíria VAT 9812 = KAV 14 (editat per Grayson *RIA 6* [1980-1983], p.115, no.10) procedeix d'Assur, llista reis entre Puzur-Aššur II i Aššur-bēl-nišēšu (c.1900-1411), i es troba dins d'una tradició diferent a la de la llista anterior.
- 5) La Llista reial sincrònica Weidner AfO 3 (1926), p.70-71 (editada per Grayson *RIA 6* [1980-1983], p.116b-121, no.12) és d'època neoassíria, procedeix d'Assur i fou escrita durant el regnat d'Assurbanipal (668-627) o poc després.
- 6) El fragment de llista sincrònica VAT 11931 = KAV 9 (editada per Grayson *RIA 6* (1980-1983), p.121b-122, no.13) és d'època neoassíria i procedeix d'Assur.
- 7) Els fragments de llista reial sincrònica VAT 11261 = KAV 10 i VAT 11345 = KAV 13 (editada per Grayson *RIA 6* [1980-1983], p.122-123, no.14) és també neoassíria i procedeix d'Assur.
- 8) El fragment de llista reial sincrònica VAT 11262 = KAV 11 (editada per Grayson *RIA 6* [1980-1983], p.123-124, no.15) procedeix d'Assur.
- 9) El fragment de llista reial sincrònica VAT 11338 = KAV 12 (editada per Grayson *RIA 6* (1980-1983), p.124 no.16) es pot datar probablement d'època neoassíria i procedeix, com les anteriors, d'Assur.
- 10) El fragment de llista reial sincrònica KAV 182 (editada per Grayson *RIA 6* (1980-1983), p.124-126, no.17) és d'època neoassíria i procedeix d'Assur; ha de ser posterior al regnat d'Assurbanipal, és a dir, després del 627.

2.8.2. Cròniques

Les Cròniques babilòniques han estat editades en la seva major part per Grayson *ABC* (1975). Pel període abastat al present treball són rellevants les següents:

- 1) Història Sincrònica (HS): *CT* 34 38-43; Grayson *ABC* (1975), p.157-170, no.21. Narra la història de les relacions entre Assíria i Babilònia des del regnat de Puzur-Aššur III (c.1500) fins al d'Adad-nārārī III (810-783), pel que se suposa que fou escrita probablement durant el regnat d'aquest darrer.
- 2) Crònica P: Pinches *JRAS* 1894, p.811-815; Grayson *ABC* (1975), pp.170-177, no.22. Narra els successos de la història de Babilònia durant el període de govern de la dinastia kassita. Grayson data el text vers el 1155.⁵⁹
- 3) Crònica 25: *BM* 27796 = Walcker *Fs. Kraus* (1982), p.399-400. És la narració de l'aconteixer històric en relació a Babilònia des del regnat d'Adad-šuma-ušur (1216-1187) fins al regnat d'Adad-apla-iddina (1068-1047). L'editor no ofereix cap datació pel text.
- 4) Crònica eclèctica: King *CCEBK* 2 (1907), p.147-155; Grayson *ABC* (1975), p.180-181, no.24. Aquesta crònica narra els aconteixements històrics en relació a Babilònia des del regnat de Marduk-šāpik-zēri (1081-1069) fins a un moment posterior al regnat de Salmanassar V (726-722). Grayson data el text cap al moment de la destrucció de Babilònia per Senaquerib (689).⁶⁰
- 5) Fragment de Crònica assíria 4: *VAT* 10453 + *VAT* 10465 = Weidner *AfO* 17

⁵⁹ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.88b.

⁶⁰ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.88a.

(1954-56), p.384-385; Grayson *ABC* (1975), p.189. Narra els esdeveniments de finals del regnat de Marduk-nādin-ahhē (1099-1082) a Babilònia i Tiglatpilesser I (1114-1076) a Assíria. Segons Weidner fou escrita poc després del regnat de Tiglatpilesser I.⁶¹

2.9. Criteris d'avaluació de les fonts⁶²

La documentació utilitzada en aquest treball ha estat principalment la procedent d'Assíria, més rica pel que fa a l'aspecte de les relacions internacionals que no pas la babilònica, la qual ha estat però presa també en consideració en la mesura del possible. Sobre la documentació procedent d'Assíria W.G. Lambert avisava de la inadequació del material rebut per a l'escriptura d'història: "They are the official records of a centralized military state, and, save for the chronological lists and day-to-day documents, they are intended to glorify the king."⁶³ L'opinió de Liverani al respecte ja la veiem més amunt.⁶⁴

Varis **criteris** han estat seguits a aquest treball a l'hora d'avaluar la fiabilitat de la documentació disponible:

- 1) la immediatesa, o proximitat al fet narrat
- 2) l'audiència

⁶¹ Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384a.

⁶² Pel criticisme a les fonts: Brinkman *PKB* (1968), p.24-36; Liverani *OrNS* 42 (1973), p.178-194; Grayson *ABC* (1975), p.50-59; Grayson *OrNS* 49 (1980), p.140-194; Frame *Babylonia* (1992), p.5-26; Mayer *PKA* (1995), p.21-60; van de Mieroop *BiOr* 54 (1997), 285-305; van de Mieroop *Writing of History* (1999).

⁶³ Lambert *Iraq* 36 (1974), p.103.

⁶⁴ Veure p.25.

3) la ideologització

4) la literarietat

- 1) El primer criteri ha estat la **immediatesa** (contemporaneïtat) als fets narrats. Els documents composts durant o poc després que un determinat aconteixement tingués lloc han estat avaluats com a més fiables que no pas documents escrits centenars d'anys després que aquests determinats aconteixements succeïssin.⁶⁵ Pel que fa a aquest respecte són des del meu punt de vista més fiables les inscripcions reials que no pas les cròniques tardanes o les llistes reials. Aquest punt de vista no és nou, ja fou adoptat per Brinkman que distingia a la seva història de la Babilònia postkassita entre fonts documentals primàries, secundàries i terciàries segons la distància al fet narrat. Seguint aquest criteri obtenim el següent quadre de distribució de les fonts:⁶⁶

Criteri 1: proximitat al fet

⁶⁵ Contra l'adopció d'aquest com a únic criteri per a la presa en consideració de fonts documentals s'ha manifestat, Hallo Fs. Römer (1998), p.109-128.

⁶⁶ Brinkman *PKB* (1968), p.3-24.

Documents primaris	Documents secundaris
inscripcions reials, èpiques documentació econòmica cartes himnes rituals	cròniques l·listes reials inscripcions reials tardanes textos literaris tardans

2) Aquest primer criteri ha estat calibrat, però, per una segona pauta, en relació a la **intencionalitat** del document. En principi, quasi tot text cuneiforme fou escrit evidentment per a ser llegit.⁶⁷ Hi ha però una diferència segons aquest text fos una carta o un document econòmic (amb informació històrica) destinat a la lectura pels contemporanis, sense preocupació respecte a futurs lectors, a si un determinat text tenia un contingut narratiu que descrivia esdeveniments passats, i que s'havia escrit per a ulteriors lectors. Aquest criteri ha estat recentment posat de relleu per van de Mieroop.⁶⁸ Des d'aquest punt de vista, el de l'audiència esperada, és més fiable un document econòmic o una carta que no pas una inscripció reial o crònica, aquests dos darrers entrarien dins de la mateixa classificació.

⁶⁷ Inclús els texts que es trobaven amagats als ulls humans (p.e. en dipòsits de fundació) i que havien estat dedicats a la divinitat, Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.147s., van haver de ser redactats i, per tant, llegits pels escribes reials encarregats de la seva composició; és quasi segur que el mateix rei donés l'aprovació als avantprojectes de redacció d'aquests textos després d'haver-ne sentit la lectura, o d'haver-los llegit ell mateix, en el cas que ell sabés llegir, veure p.e. Weidner *AfO* 8 (1932-1935), p.186-187 (Unterschrift); Borger *BIWA* (1996), p.306, A1 IV 2'. De totes formes, aquests dipòsits de fundació havien de ser trobats per un "príncep futur" (*rubû arkû*) quan restaressin l'edifici on eren dipositats; aquest príncep, a la vegada, també els devia llegir. Sobre els dipòsits de fundació vid. Ellis *Foundation Deposits* (1968).

Criteri 2: audiència

Documents primaris	Documents secundaris
cartes	inscripcions reials
documentació econòmica	èpiques
rituals	cròniques
	l·listes reials
	textos literaris tardans

- 3) Un tercer criteri a tenir en compte, molt lligat al vist anteriorment, és el de la **ideologització** de les fonts. Els documents escrits per a ser usats al dia a dia, transaccions comercials o administració, o cartes oficials s'espera que transmetin els aconteixements donant la visió real de la situació tal com la percebia el redactor del document. Les inscripcions reials és conegut que podien escamotejar les derrotes, fracassos o fiascos de les empreses assíries, glorificant, com deia Lambert, la personalitat del monarca. Aquest exalçament del monarca el pretenen també les èpiques, els himnes o les cançons dedicades al príncep assiri. La Història Sincrònica clarament afirma que vol demostrar la injustícia dels babilonis en contraposició a la rectitud de la causa assíria. La Crònica P pel cas de Tukultī-Ninurta I p.e. vol demostrar-ne la seva impietat respecte a Babilònia. La LRA vol recolzar l'elecció divina del monarca. Cadascun d'aquests textos comporta un missatge ideològic més o menys clar que fa sospitar sobre la veracitat de la seva informació.

⁶⁸ Van de Mieroop *BiOr* 54 (1997), 296.

Criteri 3: ideologització

Documents primaris	Documents secundaris
Documentació econòmica Cartes	Inscripcions reials Èpiques Cròniques Rituals Textos literaris tardans

- 4) La **literarietat** està normalment lligada a la ideologització. Un text altament ideològic, com una èpica, serà més literari que un que no ho sigui, p.e un rebut està mancat d'aquest aspecte; mentre textos poc literaris com les llistes reials poden però comportar una alta càrrega ideològica. A aquest treball dono preferència pel que fa a la fiabilitat als textos menys literaris sobre els més literaris.

Criteri 4: literarietat

Documents primaris	Documents secundaris
Documentació econòmica	Inscripcions reials
Cartes	Èpiques
Llistes reials	Cròniques
	Rituals
	Textos literaris tardans

Es fa palesa al llarg de l'enumeració d'aquests criteris que les fonts més fiables són la documentació econòmica i les cartes, que han tingut rang primordial al llarg d'aquest treball, a l'hora de corregir les afirmacions dels altres tipus textuais que han de ser presos amb cura.

Els diferents tipus de fonts han estat criticades anteriorment (així com al llarg del treball) pel que no entraré aquí a una anàlisi aprofundida. Els estudiosos no es posen, però, d'acord pel que respecta a l'hora de donar preferència a un tipus de documentació sobre altra; les interpretacions que en resulten són de vegades naturalment dispars i oposades. En general, però, es posa en evidència la manca d'estudis sobre el tema. Resumint, es pot afirmar que les opinions s'han polaritzat respecte a la fiabilitat de dos tipus de fonts: inscripcions reials i les cròniques.

Les inscripcions reials assíries a diferència de les babilòniques aporten sovint detalls d'alta política; es centren sobretot a les confrontacions bèl·liques.⁶⁹ L'anàlisi sobre la

⁶⁹ Ja s'ha vist anteriorment que la guerra era una de les principals activitats del monarca assiri; i era vista com un acte religiós (ideològic); veure al respecte: Oded a *Fs. Tadmor* (1991), p.223-230.

fiabilitat de les inscripcions reials està lligada a seva ideologització i literarietat. Grayson, entre d'altres, va avisar sobre la dificultat de prendre les informacions de les inscripcions reials directament sense cap tipus de criticisme degut al seu caràcter d'obra literària.⁷⁰ Recentment Walter Mayer ha reavivat la polèmica, en recolzar la veracitat sense restriccions d'aquest tipus de document,⁷¹ ha estat per això durament criticat per la seva confiança cega en les afirmacions d'aquest documents.⁷² Dins d'aquesta mateixa polèmica s'hi afegeix la que fa referència a la de la fiabilitat les quantitats usades a aquests documents.⁷³

Dues són des del meu punt de vista les dificultats principals que impedeixen acceptar la informació procedent de les fonts cronogràfiques tardanes sense posar-hi restriccions:

- a) la manca de precisió dels historiògrafs mesopotàmics
- b) la parcialitat i desviació de les fonts

⁷⁰ Grayson a Fales *ARINH* (1981), p.35-47; Tadmor a Fales *ARINH* (1981), p.13-33; Renger *BBVO* 6 (1986), p.110; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.3, "the narrative of these deeds cannot by any means be accepted uncritically. They are presented from the Assyrian king's point of view, an extremely biased perspective full of pompous self-pride and brutal hatred of those who opposed his will."; Tadmor *Fs. Finkelstein* (1977), p.209-213; Ponchia *OrAn* 26 (1987), p.223-255; Tadmor a Parpola i Whiting *Assyria 1995* (1997), p.325b.

⁷¹ Mayer *PKA* (1995), pp.29-31, 37-60.

⁷² Fuchs *AfO* 44-45 (1997-1998), p.409-410; Bagg *WO* 29 (1998), p.103-106; Freydank *OLZ* 93 (1998), 459.

⁷³ Mayer *PKA* (1995), p.39-40. Millard *Fs. Tadmor* (1991), p.213-222, dipositava la seva confiança en aquest nombres, "Each statement deserves a positive assessment." En contra d'aquesta acceptació es mostrava Fouts *JNES* 53 (1994), p.205-211. Odorico *SAAS* 3 (1995), p.159, conclou, "In texts that are not receipts nor commercial documents of any other kind the use of a number has no practical scope, and does not aim at defining an exact quantity, verifiable at any reading of the document.". Recentment, Yamada *JCS* 50 (1998), p.87-94, a la seva anàlisi sobre les vegades que Salmanassar III va creuar l'Èufrates, demostra que aquest nombre fou manipulat al llarg de les diferents edicions dels textos històrics del monarca, diu, "The manipulative counting in Salmaneser's text was certainly motivated by the ideological concern of conveying his image as the king who conquered the west by his unremitting yearly campaigns."

a) Per un costat és raonable la desconfiança respecte a la facultat de record dels historiògrafs mesopotàmics. Dubtes sobre que els mateixos historiadors assiris i babilonis recordessin amb exactitud els fets succeïts centenars d'anys abans han estat recentment posats en evidència. Em remeto tan sols a l'opinió més recent que coneixo. M. Powell, en publicar un text neobabilònic, ha afirmat el següent respecte al coneixement dels estudiosos del segle VI a.C. en referència a l'època sargònica:

“But the case of the Cruciform Monument shows that real knowledge of the ancient past was very limited indeed, that it did not extend much beyond legendary history and lists of kings who floated in a timeless never-never-land –like Narām-Sin himself who is placed 1500 years too early by Nabonidus’s “scholars” –and that even the best educated advisors of the chaldean king were in no position to expose a fraud as obvious and gratuitous as the donation in the Cruciform Monument.”⁷⁴

b) Per una altra banda, les cròniques tardanes han estat posades sota sospita de parcialitat o desviació. El cas més estudiat és el de la Història Sincrònica (en endavant, abreujada HS) i la Crònica P; de les que s'ha suposat que tindrien una font comuna.⁷⁵ No hi ha però acord entre els estudiosos sobre quina de les dues seria més objectiva com a font històrica, pel que el recel roman respecte a les dues.⁷⁶

⁷⁴ Powell ZA 81 (1991), p.28-29.

⁷⁵ Brinkman *MSKH* (1976), p. 420, creu que ambdós tenen una font comuna; Grayson *ABC* (1975), p.58b, afirma que seria la HS la que agafaria informació de la Crònica P; Van Seters *In Search of History* (1983), p.86, la Crònica P agafa com a font la HS; Tadmor *Fs. Finkelstein* (1977), p.212, la HS agafa com a font antigues cròniques assíries i no parla de cap relació amb la Crònica P.

⁷⁶ Olmstead *Assyrian Historiography* (1916), p.60-61, ja opinava que la historiografia babilònica amb les seves cròniques era superior a l'assíria; Finkelstein *PAPS* 107,6 (1963), p.470b, pensava que les cròniques eren objectives i desinteressades. La HS ha estat vista com un panflet proassiri, i la Crònica P com a més fiable: Grayson *AS* 16 (1965), p.338-339; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.88b; Grayson *ABC* (1975), p.50b, i en general p.50-59; Grayson *OrNS* 49 (1980), p.175. Altres estudiosos prefereixen no veure cap de les dues com a més fiable que l'altra: Van Seters *In Search of History* (1983), p.87; Brinkman a Canfora *I Trattati* (1990), p.86; Glassner *Chroniques* (1993), p.64-65. La HS

Desgraciàdament, el cas més normal és la manca quasi total d'informació. En aquests casos no ha quedat altre remei que seguir el criteri establert ja per J. Brinkman:

“where no sound evidence exists to the contrary, an isolated document, according to its capacity, is to be accepted as historically accurate until proven otherwise”⁷⁷

És a dir, s'ha hagut de seguir una informació a manca d'altra, tot i ser aquesta una premisa que pot dur a la falsedat històrica, ja que aquesta única informació disponible pot ser, igualment, errònia. No queda, però, cap altre recurs. Aquest dèficit és, precisament, el que ha portat fins a l'actualitat a acceptar qualsevol tipus d'informació com a vàlida sense criticar-la. Resumint, no sols hi ha poca documentació pel període mesoassiri, sinó que la dificultat radica, molts cops, en trobar en aquesta documentació referències al problema tractat en aquest treball, és a dir, les relacions amb Babilònia. Amb tot això, a part de les informacions que puguin contenir textos no publicats -que no he pogut tenir en compte en aquest treball- és possible, a més, que alguna dada m'hagi passat per alt.

2.10. Presentació de les fonts

Els documents més rellevants per a la comprensió d'aquesta aproximació històrica han estat traduïts al català a partir dels seves publicacions originals en cuneiforme. Presento en un volum annex les transliteracions i curtes anotacions als passatges que he considerat oportuns per a clarificar-ne les traduccions.

seria més fiable i objectiva que la Crònica P per a, Röllig *HSAO* 1 (1967), p.183, Brinkman *MSKH* (1976), p.423; Mayer *PKA* (1995), p.28.

⁷⁷ Brinkman *PKB* (1968), p.25.

3.El marc geogràfic⁷⁸

Al territori ocupat per l'antiga Mesopotàmia⁷⁹ s'havien de distingir dues zones, la nord-oest i la sud-est seguint la direcció de les valls dels rius Tigris (*Idiqlat*) i Èufrates (*Purattu*). Al nord es centrà el territori de la denominada Assíria (*māt Aššur*), mentre que al sud es localitzà Babilònia (*māt Šumeri u Akkadî; māt Karaduniaš*).⁸⁰ Aquestes dues zones centrals estaven separades per un territori que he denominat de contacte. Aquest vindria a ser una terra de ningú on la densitat demogràfica era menor (com ho és també a l'actualitat) i que transcorria paral·lel als dos rius bessons i al Wadi Tharthar.⁸¹ Aquesta zona intermitja s'extenia des del Zab Inferior (*Zabu Šupālû*) fins al Diala (*Turran*) a l'est del Tigris, mentre que a l'Èufrates abarcava des de la desembocadura del Habur fins a la moderna ciutat de Hit (Idu). Qui controlés aquesta zona de contacte portaria la iniciativa respecte a les relacions entre les dues àrees centrals. És per aquesta raó que les dues potències mesopotàmiques es lliuraren a una lluita acarnissada i continua per a integrar-la al seus respectius territoris.

Tancada al nord per les muntanyes del Taure, a l'oest pel desert Siri-Aràbic, a l'est per les muntanyes dels Zagros i al sud pel Golf Pèrsic (*tâmtu šupālîtu*), Mesopotàmia constituïa un àmbit geogràfic delicat per a la supervivència de

⁷⁸ Aquesta descripció geogràfica es basa en dades de climatologia, orografia, hidrografia modernes. Aquestes dades sembla que poden ser acceptades pel passat, Nissen *RIA* 5 (1976-1980), p.155a.

⁷⁹ Pel terme Mesopotàmia veure: Meissner *Babylonien und Assyrien* (1920), p.1; Finkelstein *JNES* 21 (1964), p.73-92; Röllig *RIA* 8 (1993-1997), p.94. Sobre l'actual geografia d'Iraq i Síria consultar: Wirth *Agrargeographie* (1962), Wirth *Syrien* (1971).

⁸⁰ Sobre la denominació kassita Karaduniaš per Babilònia veure: Balkan *Kassitenstudien* (1954), p.95-97; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.423; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.150-151; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.72a.

l'home.⁸² Un paper bàsic el jugaren els dos rius bessons Tigris i Èufrates que determinen la configuració del país i causen la seva riquesa, que es basa essencialment en la contribució de les aigües d'aquestes dos inestables corrents d'aigua.⁸³ L'Èufrates i el Tigris tallen el seu camí al llarg d'una plana de roca calcària fins a l'alçada de la línia que es pot traçar entre les ciutats actuals de Hit i Samarra (*Gurmarritu?*, *Surmarritu?*) que és, precisament, on també finalitza el Wadi Tharthar.⁸⁴ Al sud d'aquesta línia, els rius es mouen al llarg d'una plana sedimentària de formació al·luvial. Mentre les ciutats antigües al nord d'aquesta línia romanen encara a la bora d'aquests rius, al sud de la mateixa el curs dels dos rius és inestable. Els turons de ruïnes (*tell*, pl. *tulul*) poden trobar-se lluny del seu curs actual degut a la mobilitat del seu cabal. Aquesta labilitat és més marcada a l'Èufrates que en els seus darrers set-cents kilòmetres descendeix tan sols un desnivell de cinquanta metres, la qual cosa fa que el riu es diversifiqui en nombrosos canals que se separen i s'ajunten amb un alt índex de sedimentació.⁸⁵ Els dos rius barregen finalment les seves aigües a l'anomenat Shatt el-Arab, que porta les seves aigües fins al Golf Pèrsic.⁸⁶

⁸¹ Potser mesoassiri *Šiššar*, neoassiri, *Tartār*.

⁸² Sobre la percepció de la natura per l'home mesopotàmic, Jacobsen a Frankfort et. al. *The Intellectual Adventure of Ancient Man* (1946), p.125-184.

⁸³ Adams *University of California Publications in Economics* 18 (1958), p.3. Sobre Tigris i Èufrates veure Rzóška *Euphrates and Tigris* (1980); Fales a Liverani *NAG* (1995), p.203-215, amb més bibliografia. L'Èufrates és el més llarg dels dos, recorre una distància aproximada de 2740 Km; mentre el Tigris, a l'est de l'Èufrates, flueix al llarg d'un trajecte més curt d'uns 1850 Km.

⁸⁴ Fisher *The Middle East* (1978⁷), p.370-373.

⁸⁵ Fisher *The Middle East* (1978⁷), p.369-370; Larsen *JAOS* 95 (1975), p. 47; Rzóška *Euphrates and Tigris* (1980), p.41-47; Adams *Heartland of Cities* (1981), p.1. Sobre les teories formulades en referència a la formació d'aquesta plana al·luvial veure: Waetzoldt *Ruperto Carola Sonderheft* (1981), p.174 n.1; afegir-hi Larsen *JAOS* 95 (1975), p.43-57; Larsen i Evans a Brice *Environmental History* (1978), p.227-244; Heimpel *ZA* 77 (1987), p.22-91.

⁸⁶ Rzóška *Euphrates and Tigris* (1980), p.47-48. Sobre la influència dels rius en l'evolució de la

En general, el clima a l'actual Iraq s'emmarca dins del denominat tipus subtropical àrid.⁸⁷ Es caracteritza pels seus estius amb temperatures que poden arribar fins als 45° C, i pluja per devall dels 200 mm. anuals de precipitació; el que provoca que l'agricultura sigui tan sols possible mitjançant la irrigació.⁸⁸ El nord (Assíria), en canvi, és abarcat per la isohieta dels 200 mm.⁸⁹ el que possibilita que sigui viable l'agricultura de secà, és a dir, la dependent de la pluja.⁹⁰ L'agricultura és encara avui a Iraq una font important de riquesa.⁹¹ La distinció entre nord i sud és perceptible també a l'actualitat pel que fa a la varietat de cereal predominantment cultivat. Mentre al nord es sembla blat, al sud, l'ordi.⁹² La inundació dels dos rius té lloc entre abril i juny, massa tard per a les collites d'hivern, i massa aviat per a les d'estiu.⁹³ Els camps del sud han de ser doncs regats a través d'un complicat sistema de canals. Els principals perills per a l'agricultura eren i són: la salinització, si no es drena

cultura mesopotàmica, Rowton AOAT 1 (1969), p.307-316.

⁸⁷ Walter *Vegetation und Klimazonen* (1990), p.137-177. Segons Walter es pot definir com a desert la zona on la pluviositat es troba per sota dels 200 mm. i l'evaporació sobre els 2000 mm. Per variacions climàtiques al llarg de la història d'Iraq, Nützel *Sumer* 31 (1975), p.101-110; Nützel *Sumer* 32 (1976), p.11-23; Nissen *RIA* 5 (1976-1980), p.155. Larsen *JAOS* 95 (1975), p.47-48.

⁸⁸ Adams *University of California Publications in Economics* (1958), fig. 1; White a *Stamp History of Land Use* (1961), p.106a; Wirth *Agrargeographie* (1962), p.7-32; Oates *Studies in Ancient History* (1968), p.3; Nissen *RIA* 5 (1976-1980), p.155a; Fisher *The Middle East* (1978⁷), p.373-376, aquest darrer pensa (p.376 n.1) que un millor criteri és el de la isohieta dels 375 mm.

⁸⁹ Wirth *Agrargeographie* (1962), Abb. 7, 9.

⁹⁰ Wirth *Agrargeographie* (1962), p.7-32, el traçat d'aquesta isohieta varia d'any en any; p.30 qualifica com a simplista (encara que no falsa) la divisió sud/agricultura de regadiu i nord/agricultura de secà; proposa dividir Iraq en cinc zones; Fisher *The Middle East* (1978⁷), p.375-376, precisa la pluviositat al nord vers els 350mm, el que segons ell possibilita l'agricultura de seca. Vid. Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.18.

⁹¹ Fisher *The Middle East* (1978⁷), p.376-381. El cultiu principal és el dels cereals: blat (*Triticum vulgare*, *Triticum durum*, *Triticum dicoccum*), mill (*Panicum miliaceum*) i sesam (*Sesamum indicum*); l'ordi (*Hordeum sativum*) fou i continua sent el cereal més cultivat, ja que tolera un terreny lleugerament salí. Wirth *Agrargeographie* (1962), p.45-50; actualment també: llegums, com llenties, fabes, pèsols; arròs, blat de moro, cotó, i tabac; pels cultius d'horta, *idem*, p.51-59. Segons White a *Stamp History of Land Use* (1961), p.106-107, els sumeris haurien introduït el *Triticum dicoccooides*, l'*Hordeum hexastichum* i el lli. Sobre agricultura a Mesopotàmia antiga veure la revista *Bulletin of Sumerian Agriculture*. Un resum a Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.157-190.

⁹² Wirth *Agrargeographie* (1962), p.47.

⁹³ Fisher *The Middle East* (1978⁷), p.366; Adams *Heartland of cities* (1981), p.1-7.

artificialment (cosa que no es coneixia a l'antiguitat),⁹⁴ i la impredictibilitat de la inundació dels dos rius que pot malmetre les collites. La plana irrigada pels dos rius és un terreny de conreu ric.⁹⁵ L'excés de producció de cereals podia ser usat per a obtenir metalls, fusta o pedra que havien de ser portats des de fora.

3.1. Les dues zones metropolitanes centrals

La diferenciació entre nord i sud es manté a Iraq també a nivell de l'assentament humà, al llarg de tota la seva història.⁹⁶ La població es concentrà a dues zones:

a) Assíria

b) Babilònia

a) **Assíria** (*māt Aššur*)⁹⁷ rep el nom a partir de la vella capital del regne, Assur (Qal`at Šerqat).⁹⁸ Altres ciutats que composaven el nucli territorial d'Assíria eren durant el període mesoassiri: Nínive (Kujunjik), Arbela (Arbail), Kār-Tukultī-Ninurta (Tulul al-'Aqar) i Kalhu (Nimrud), que es trobaven a la zona de peu de muntanya dins del triangle format pels rius Zab Inferior, Tigris i les muntanyes dels Zagros, dins de la zona on encara és possible l'agricultura de

⁹⁴ Jacobsen i Adams *Science* 128 (1958), p.1251ss; Oates *Studies in Ancient History* (1968), p.4; Adams *Heartland of Cities* (1981), p.4.

⁹⁵ Per a l'evolució del paisatge agrícola al llarg de la història, Buringh *Sumer* 13 (1957), p.31-46; White a Stamp *History of Land Use* (1961), p.105-109.

⁹⁶ Wirth *Agrargeographie* (1962), p.36-43. Postgate *Early Mesopotamia* (1994), p.3, "The different zones favour or impose different lifestyles, which have often coincided with ethnic and political divisions and so have a direct impact on history." Veure *idem* p.14-21.

⁹⁷ Sobre aquesta zona central veure: Forrer *PAR* (1920), *passim*; i ara, Postgate a Liverani *NAG* (1995), p.1-17; Mayer *PKA* (1995), pp.31-37; 61-116; 117-128.

⁹⁸ Una descripció de la situació d'Assur és a Oates *Studies in Ancient History* (1968), p.19-21; veure també Andrae *Wiedererstandene Assur* (1977). Les runes de la ciutat són situades a uns 100 km al sud de l'actual Mosul.

secà.⁹⁹ Aquest territori és creuat de nord-est en direcció sud-oest pels rius procedents dels Zagros: el Zab Superior (*Zabu elû*) i el Zab Inferior (*Zabu šaplû*). La població d'Assíria, en aquest moment, la devia formar un conglomerat divers: als assiris (acadis), amorreus i hurrites, s'hi uniria població deportada: hitites, arameus, subareus, *šelenāiu*, kassites, idueus, arrapheus i lul.lubeus, entre d'altres.

b) **Babilònia** (*māt Šumeri u Akkadî; māt Karduniaš*)¹⁰⁰ centrava el seu territori a la plana al.luvial,¹⁰¹ i l'agricultura necessitava de la irrigació. Les ciutats més importants, a part de la pròpia Babilònia, durant el període estudiat en aquest treball, eren les següents: Dūr-Kurigalzu, Sippar, Kiš, Opis, Nippur, Ur, Uruk, Acad, Borsippa i Isin, entre d'altres.¹⁰² Babilònia era habitada en aquesta segona meitat del segon mil.lenni a.C. per diversos grups ètnics: semites de l'oest (arameus, amorreus, suteus), assiris i subareus, babilonis (acadis), elamites, hitites, hurrites, kassites, lul.lubeus i ul.lipeus.¹⁰³

3.2.Zona transicional de contacte

Assíria i Babilònia xocaren repetidament al territori intermig entre els dos regnes. La competència per retenir aquests territoris no es basava, tan sols, en un motiu

⁹⁹ Dins de la frontera marcada per la isohieta dels 200 mm de pluja anual.

¹⁰⁰ Vid. Brinkman a Liverani *NAG* (1995), p.19-29; així com al llarg d'aquest treball.

¹⁰¹ Fora de la zona demarcada per la isohieta dels 200 mm.

¹⁰² Sobre aquestes ciutats veure al llarg d'aquest treball. Les províncies testimoniades a la documentació kassita són llistades a Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.37. Veure també Carter *Studies in Kassite History and Archaeology*, 1962.

¹⁰³ Detalladament Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.205-245; també Brinkman *PKB* (1968),

estratègic, sinó que segurament era també de caire econòmic. Aquesta zona de contacte es pot dividir en tres subàrees:

- a) El Transtigris
- b) El Wadi Thatar
- c) L'Èufrates mig

a) **El Transtigris:**¹⁰⁴ És l'àrea que s'extén entre el riu Tigris i la serralada dels Zagros. Està tallada longitudinalment per la serralada del Gebel Hamrin (*Ebih*); a la vegada és travessat pel Tigris que deixa un estret pas dominat per l'actual ciutat de Fatha. La resta de serralada, que queda al nord-oest, es denomina Gebel Mahul. Més al sud-est el Gebel Hamrin torna a ser travessat pel riu Adhem (*Radānu*) i, finalment, pel Diala;¹⁰⁵ els cursos alts dels quals recorren disseminats en diversos braços les terres que s'extenen entre Zagros i Gebel Hamrin. Aquest territori (fonamentalment entre el Zab Inferior i l'Adhem) era el que integrava el regne d'Arrapha, que fou segurament la ciutat més important del districte, junt amb Lubdu i Arzuhina. Allí la població era preponderantment hurrita, però també amb elements acadis, lul.lubeus i kassites. Més al sud es trobaven les ciutats de Mêturran i Zabban. El transtigris devia ser apreciat pels seus camps d'agricultura de secà i la ramaderia, així com el peu de muntanya on es devia obtenir fusta. És en aquesta zona, essencialment Irriia i Ugār-Sal.lu,¹⁰⁶ on es lliuraren els combats més acarnissats entre l'exèrcit assiri i babiloni. Més al sud d'aquesta zona es

p.246-288.

¹⁰⁴ Fincke *RGTC* 10 (1993); Müller *HSAO* 7 (1994); Müller *SCCNH* 10 (1999), p.81-91.

trobava la ciutat de Dēr (Badra) que era el pas obligat entre Babilònia i Elam.¹⁰⁷ Segurament Tukultī-Ninurta I feu recórrer aquests territoris al seu exèrcit a la seva campanya contra Babilònia.

- b) **Wadi Tharthar:** Aquest riu flueix irregularment paral·lel entre els rius Tigris i Èufrates, des del Gebel Sinjar fins a l'alçada de l'actual Ramadi (antiga Rapiqu); potser s'hagi d'identificar amb l'antic hidrònim Šiššar.¹⁰⁸ El territori que recorre es caracteritzava per ser d'explotació agrària com ho testimonien documents jurídics d'Assur a l'època d' Aššur-nārārī I (1424-1418), Erība-Adad I (1390-1364) i Aššur-uballit I (1363-1328).¹⁰⁹ Podria haver estat usat com a via de comunicació entre el nord i sud de Mesopotàmia.¹¹⁰
- c) **L'Èufrates mig:**¹¹¹ El riu Èufrates flueix en direcció sud-est, després d'haver canviat bruscament el seu sentit sud-oest a l'alçada de la línia imaginària formada per les ciutats Gaziantep-Urfa. És en aquest tram mig que l'Èufrates rep els seus tres afluents: el Saiur, el Balih i el Habur.¹¹² Aquest riu constituïa la via tradicionalment usada pels babilonis a les seves relacions amb el

¹⁰⁵ Adams *Land Behind Baghdad* (1965).

¹⁰⁶ Per aquests noms geogràfics veure p.233s. i p.353s., p.412s..

¹⁰⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.79. Veure p.315ss.

¹⁰⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.317.

¹⁰⁹ Simonet *RA* 71 (1977), p.165-168.

¹¹⁰ L'ús d'aquest wadi com a via de comunicació amb el sud (Hindānu, Suhu a l'Èufrates mig) està testimoniada durant el regnat de Tukultī-Ninurta II (890-884) i Sargon II (721-705), Grayson *RIMA* 2 (1991), p.173: 41ss. (Tn. II). Cartes del regnat de Sargon: *ABL* 1225:6 (Parpola *NAT* [1970], p.348); *ABL* 547 = *SAA* 1 82:17.

¹¹¹ Sobre la configuració geogràfica de l'Èufrates mig, Mason *Syria* (1943), p.33-36; Wirth *Syrien* (1971), *passim*; Rzóška *Euphrates and Tigris* (1980), p.41-61; Sanlaville *M.A.R.I* 4 (1985), p.15-26; Durand *LAPO* 17 (1998), p.615-676.

¹¹² L'Èufrates flueix per una vall que ha excavat a la roca calcàrea, les parets de la qual mesuren fins a trenta metres d'alçada; en aquest tram la vall dibuixa una estreta franja, l'amplitud de la qual és de

llevant de la Mediterrània.¹¹³ Un cop els assiris van assentar-se a l'establiment de Dūr-Katlimmu (Tell Šeh-Hamad), sota Adad-nārārī I (1305-1274), els dies de l'ús de la via pels babilonis estaven contats. La regió fou dominada pels assiris amb seguretat a partir del regnat de Tn. Les ciutats més importants a la zona eren: Karkemiš (Gerablus), Emar (Meskene), els dos postos hitites a la regió; més al sud-est, Mari (Tell Hariri); seguien les ciutats de la regió del Suhu (Anat, Hindānu i Idu); i riu avall, i sempre en mans babilòniques, l'assentament de Rapiqu. A aquesta zona la població era preponderantment semita occidental, amorreus. El valor de la vall de l'Èufrates es basava en la seva riquesa agrícola (blat i ordi), així com pels seus pous de betum, entre les ciutats de Hit i Ramadi.¹¹⁴

Un motiu més per a voler el control sobre aquesta àrea intermitja de contacte era que constituïa una via de pas que unia Mesopotàmia amb Llevant. En controlar-les, Assíria podia ofegar comercialment Babilònia.¹¹⁵

3.3.Zones Perifèriques

Aquestes dues zones, centrals i de contacte, es trobaven envoltades per unes àrees

fins a sis km. dins d'un terreny àrid.

¹¹³ Ja sota els regnats de Šamšī-Adad I i Hammurapi, Assíria i Babilònia havien competit per la zona. A través d'aquesta via havia arribat l'atac de l'hitita Muršil I que posà final a la I dinastia de Babilònia (1595). A través d'aquesta via es mantenien els contactes entre els hitites i els babilonis, els primers podrien haver arribat en aquesta època fins a Tuttul (Tell Bīa).

¹¹⁴ Veure p.111s.

¹¹⁵ Sobre les diverses rutes d'unió entre el nord i els sud de Mesopotàmia: Goetze *JCS* 7 (1953), p.51-55; Hallo *JCS* 18 (1964), p.57-88; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.216-220; Joannes *Amurru* 1 (1996), p.323-361.

que es poden designar com a perifèriques que obligaven a modes distints de vida:

- a) el desert,
- b) l'estepa,
- c) el peu de muntanya,
- d) els pantans del sud.

a) A l'oest es trobava el **desert sirio-aràbic**.¹¹⁶ La línia que separa aquest desert de l'Èufrates marca també la frontera dels assentaments humans. Normalment hi va haver una continuada oposició entre la població sedentària de la vall i els pobles pastors nòmades del desert (amorreus, arameus).¹¹⁷ El desert era però travessat per vies caravaneres, la més important de les quals era la que unia Palmira (Tadmor) amb Qatna a l'oest i Mari a l'est;¹¹⁸ aquesta ruta l'usaria Tiglatpilesser I en la seva lluita contra els ahlamu arameus.¹¹⁹

b) El territori al nord-oest situat entre l'Èufrates i el Tigris, fins a la serralada del Taurus al nord, on es troben localitzades les serralades del Gebel Abd-el-Aziz (entre el Balih i el Habur) i del Gebel Sinjar (a l'est del Habur) és conegut com la **Gezira** (l'illa, en àrab).¹²⁰ Aquesta àrea està recorreguda pel Habur i el Balih, els dos afluents de la marge esquerra de l'Èufrates. Seria aquest

¹¹⁶ L'àrea de desert ocupa la meitat de l'àrea de l'actual Iraq Adams *University of California Publications in Economics*, 18 (1958), p.7.

¹¹⁷ Aquesta animadversió es basava en què degut a la sequedat i manca de vegetació no és possible un altre tipus de vida, en períodes d'escassetat els nòmades robaven als habitants pagesos de la vall. Els habitants del desert eren vistos pels habitants de la vall com a "brigands, déserteurs, malfaisants et pillards", Lackenbacher *Cahiers du CEPOA* 3 (1989), p.75 (segurament per ser el lloc de refugi dels fora de la llei); i fins i tot, com a dimonis, Maul *Zukunftsbewältigung* (1994), p.91.

¹¹⁸ Joannes *M.A.R.I.* 8 (1997), p.393-415.

¹¹⁹ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.23:44-63, p.34:28-29, p.37-38:29-35, p.43:34-36, p.59:4'-9'.

territori (on s'havia centrat el regne de Mittani) sobre el que s'expandiria a occident el regne mesoassiri en competència amb els hitittes.¹²¹ La comunicació a la zona es realitzava a través de la via paral·lela al Habur,¹²² o bé a través de la ruta de l'estepa que unia Assur amb Dūr-Katlimmu (Tell Šeh-Hamad), passant per Hatra.¹²³

- c) Adjacent a Assíria, al nord-est es trobava la regió del **peu de muntanya**, de les muntanyes del Kurdistan.¹²⁴ A aquesta regió és on neixen els tributaris del Tigris: Zab Inferior i Superior, Adhem i Diala; creuen en diagonal aquest territori de vegades tallant goles als contraforts muntanyosos.¹²⁵ El seu clima es caracteritza per la seva continentalitat; és calurós a l'estiu i fred a l'hivern. Les muntanyes en si són difícils de penetrar i fàcils de defensar pel que formaren una disputada zona de frontera. Aquestes serralades eren habitades per pobles com els turukkeus, lul.lubeus, els *qutû*, que podien posar en perill la vall al·luvial en moments de manca d'un govern fort. Aquesta zona devia ser rica en fusta durant l'antiguitat, però sofrí una forta deforestació.¹²⁶

- d) L'extrem sud d'Iraq és un país pantanós, constituït pels denominats **Hōr**

¹²⁰ Mason *Syria* (1943), p.36-37; Kühne *BATSH* 1 (1991), *passim*; Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.11-14.

¹²¹ Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987); Liverani *SAAB* 2 (1988), p.81-98.

¹²² Röllig *DaM* 1 (1983), p.279-284.

¹²³ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.34.

¹²⁴ Edmons *Kurds, Turks and Arabs* (1957). Vid. Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.7-10.

¹²⁵ La variació pluviomètrica va a aquest territori dels 300 als més de 500 mm de pluja.

¹²⁶ Procés en el que va influir la ramaderia de cabres, Adams *University of California Publications in Economics*, 18 (1958), p.7.

(plural, Haur)¹²⁷ que formen un districte especial, profundament diferent de la resta de Mesopotàmia.¹²⁸ Aquesta zona es caracteritza per les seves miriades de llacs profunds, canals estrets, i canyes. Aquest escenari no fou molt probablement abastat pels assiris durant el període estudiat en aquest treball.¹²⁹ Aquesta àrea representava la sortida del comerç babilònic vers Dilmun, Meluhha i Magan.¹³⁰

Aquesta perifèria era vista dins de la ideologia dels assiris com l'hàbitat del caos que ells eren cridats pel déu Assur a civilitzar.¹³¹

¹²⁷ P.e. els de Habbania, Tharthar, Dibbis i Ammar.

¹²⁸ Una detallada descripció de la regió es troba a Wirth, *Mitteilungen des geographischen Gesellschaft Hamburg* 52 (1955). Vid. Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.6-7.

¹²⁹ Paral·lelament al desert era (i és encara avui) la zona de fugida pels dissidents dels governs mesopotàmics; de fet durant llarg temps la zona va escapar al mateix control babilònic constituint el denominat país de mar (*māt tâmti*), Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.6-10. L'exèrcit assiri (especialment durant els sargònides al s. VII a. C.) es va veure involucrat a aquesta zona a una guerra de guerrilles amb els caldeus, principalment amb Bīt Iakin, Vaan *AOAT* 242 (1995).

¹³⁰ Heimpel *ZA* 77 (1987), p.22-91.

¹³¹ Liverani a Larsen *Power and Propaganda* (1979), p.306-314; Maul a Watanabe *Priests* (1999), p.201-214; Maul *Zukunftsbewältigung* (1994), p.91; Mayer *PKA* (1995), p.31.

B.Els precedents: relacions entre “Assíria” i Babilònia abans del període mesoassiri¹³²

“Assyrian history begins with a governor of the kings of the third dynasty of Ur residing in Assur.”¹³³

Les ciutats que en època mesoassíria i neoassíria configuraren l'estat assiri no constituïren abans d'aquest període una formació territorial unitària; per tant, sóc conscient que és anacrònic parlar d'Assíria abans d'aquell moment.¹³⁴

Les dues ciutats principals que conformarien el nucli d'Assíria per a les quals es posseeix informació arqueològica des d'època prehistòrica foren Assur i Nínive; per Arbela, que possiblement seria afegida en època de Salmanassar I (1273-1244) al regne,¹³⁵ no es posseeix, per desgràcia, informació arqueològica rellevant, ja que la ciutat actual es troba sobre les restes de la ciutat preislàmica. Per a aquestes ciutats es coneixen, al mateix temps, dades arqueològiques que complementen la informació documental.¹³⁶

¹³² En aquests antecedents al tema elaborat en aquest treball no he pretès ser complet pel que fa als testimonis aportats, tinguis en compte que cadascun sol dels apartats d'aquest capítol podria ser perfectament el tema per a una o vàries tesis doctorals. Es tracta tan sols de presentar esquemàticament el desenvolupament històric anterior al període mesoassiri, moment central del meu treball. Aquests precedents es basen, principalment, en la bibliografia secundària.

¹³³ Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.164.

¹³⁴ Larsen *OACC* (1976), p.160-161, explica que en època paleoassíria no existeix un gentilici per assiri (*aššurû*), com sí a partir del període tardo-paleoassiri, referint-se però exclusivament a ciutadans d'Assur; aquest significat devia ser més ampli al període mesoassiri; Cf Larsen *RAI* 19 (1974), p.286. Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.48 “it is highly misleading to speak of “Assyria” at this date [període paleoassiri]”.

¹³⁵ EŞ 9512:11' =Donbaz i Frame *ARRIM* 1 (1983), p.2 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.204 (A.0.77.16).

¹³⁶ Un resum de les troballes arqueològiques a Assur es pot trobar a Andrae *WA* (1977), Lamprichs *OEANE* 1 (1997), p.225-228; més bibliografia a Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.223. Sobre Nínive: Stronach *NAG* (1995), p.161-170; Stronach i Codella *OEANE* 4 (1997), p.144-148. Més bibliografia a Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.213. Veure també Grayson *OEANE* 1 (1997), p.228-233. Arbela és situada sota la moderna ciutat d'Irbīl, on no s'han pogut dur a terme excavacions arqueològiques fins al moment. Vid. Unger *RIA* 1 (1932), p.141-142.

La influència, almenys cultural, del sud mesopotàmic es deixà sentir sobre les ciutats que composarien posteriorment Assíria des d'època prehistòrica:

- a) Assur
- b) Ninive
- c) Arbela.¹³⁷

1."Assíria" prehistòrica (c.6000-2900)

1.1.Assur

L'origen de la ciutat d'Assur (Qal`at Šerqat) és desconegut. La solució que ofereix la llista reial que hi veu, en un principi, un establiment nomàdic s'ha de descartar.¹³⁸

¹³⁷ A aquestes ciutats com a centre d'Assíria s'hi referia ja Winckler *Auszug aus der Vorderasiatischen Geschichte* (1905), p.26-27. Segons Grayson *OEANE* 1 (1997), p.228b, a aquestes ciutats s'hi afegeix Kalhu després de meitat segle IX; de fet, Kalhu segurament s'ha d'identificar amb la Kawalhu de les rutes paleobabilòniques, veure p.410. Kalhu (Nimrud) va estar poblada des d'època prehistòrica, Curtis *OEANE* 4 (1997), p.141a; i està atestada a la documentació paleobabilònica: Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.475; Joannès *RAI* 38 (1992), p.189-191; Joannès *Amurru* 1 (1996), p.339-340; Michel *Amurru* 1 (1996), p.403 i n.141. Sobre Kalhu veure també Postgate i Reade *RIA* 5 (1976-1980), p.303-323a. Mayer *PKA* (1995), p.144, afirma: "So hat das Stadtfürstentum Aššur wohl schon seit einem sehr frühen Zeitpunkt das etwa 100 Km entfernte Ninive mit eingeschlossen. Dagegen war A/Urbilum, das spätere Arba'il, ein altes osttigridisches Kultzentrum, das später zweifelsfrei zum assyrischen Kernland gehörte, zu dieser frühen Zeit [període paleoassiri] noch ein eigenständiges Stadtfürstentum." Arbela no fou possiblement integrada definitivament al regne assiri fins al regnat de Tukultī-Ninurta I.

¹³⁸ Larsen *OACC* (1976), p.36; Larsen *RAI* 19 (1974), p.286. Altres opinions sobre la fundació de l'assentament: Olmstead *History of Assyria* (1923), p.14, remuntava l'assentament a Assur fins al neolític, encara que sense aportar proves arqueològiques; Poebel *JNES* 1 (1942), p.258-267, assumia un origen sumeri de la ciutat; Hirsch *UAR* (1961), p.78-80, explicava que el déu Assur era el numen de la ciutat, el significat del nom i origen del qual no li eren clars; Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.37-39, acceptava també una fundació nomàdica vers inicis del tercer mil.lenni; Oates *Studies in Ancient History* (1968), p. 28-29, assumia també la teoria d'un assentament nomàdic; van Driel *CA* (1969), p.4, no es coneixia quan gent inicià a viure a Assur; Andrae *WA* (1977²), p.103, accepta la versió de les llistes reials; veure Lambert *Iraq* 45 (1983), p.85; Córdoba *BAEO* 22 (1986), p.134-139; Mayer *PKA* (1995), p.61-67; Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.53b, suposa un assentament a la ciutat anterior al predinàtic, però confirma que les restes arqueològiques més antigues fins ara trobades a la ciutat són tan sols assignables a aquest període. Veure ara la revisió a l'arqueologia de la ciutat d'Assur de Bär *AOAT* 267 (1999), p.1-52, esp. p.9-12, amb un repàs a les teories existents fins al moment sobre la fundació de la ciutat.

Des d'un punt de vista arqueològic s'han trobat alguns exemplars de ceràmica feta a mà sota el temple del déu Assur que podrien datar del Calcolític -Hassuna- (c.5500). Hrouda atribueix un fragment ceràmic al període del Ubaid (c.4000).¹³⁹ Indicis de l'horitzont d'Uruk (c.3500-3000), corresponent aproximadament a Ninive 3, no han estat trobats a Assur.¹⁴⁰

1.2.Nínive¹⁴¹

Sembla que aquesta ciutat fou fundada abans que la mateixa Assur.¹⁴² Hi ha dades per a creure que aquesta vila va estar poblada des d'època de Hassuna (Nínive 1, c.5800)¹⁴³ i Tell Halaf (Nínive 2, c.5400), s'hi ha trobat també ceràmica del Ubaid (c.4400).¹⁴⁴ Allí s'han documentat també fragments de ceràmica característics del període d'Uruk (Nínive 3, c.3500-3000), el nivell Nínive 4 correspon al meridional Jemdet Nasr (c.3000-2900), i Nínive 5, al predinàstic del sud mesopotàmic (2900-2350).¹⁴⁵ És difícil de constatar si Nínive 3 fou una colònia d'Uruk,¹⁴⁶ tot i que la ciutat devia posseir unes dimensions considerables.¹⁴⁷

¹³⁹ Citat per Lamprichs *OEANE* 1 (1997), p.226a. Hrouda *MDOG* 123 (1991), p.95-109, no parla de ceràmica del període Ubaid entre les troballes. Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.53b; Bär *AOAT* 267 (1999), p.41, defineixen un assentament a la ciutat abans del període predinàstic com a no provat.

¹⁴⁰ Lamprichs *OEANE* 1 (1997), p.226a; Bär *AOAT* 267 (1999), p.41.

¹⁴¹ Stronach a Mazzoni *Nuove Fondazioni* (1994), p.85-114; Stronach i Codella *OEANE* 4 (1997), p.144-148. Bibliografia adicional a Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.213.

¹⁴² Larsen *OACC* (1976), p.28; Hrouda *Der Alte Orient* (1991), p.112b.

¹⁴³ Per a la cronologia prehistòrica segueixo Mellaart *CAH* 1/1 (1970), p.248-303; Mallowan *CAH* 1/1 (1970), p.327-462; Mellaart *Earliest Civilizations of the Near East* (1965).

¹⁴⁴ Tepe Gawra, pocs kilòmetres al nord-est, i Arpatxiia al nord de Nínive, presenten també restes del període del Ubaid en aquesta regió (Tepe Gawra evidencia, a més, nivells d'Uruk), vid. Mallowan *CAH* 1/1 (1970), p.377-401. Veure Anastasio *Subartu* 1 (1995), pp.194, 202-203.

¹⁴⁵ Mallowan, *AAA* 20 (1933), p.127-177; *Iraq* 3 (1936), p.104-110; *Iraq* 9 (1947), p.1-87. H. Lewy *CAH* 1/2 (1971), p.730; Matthiae *Nínive* (1998), p.27-34. Stronach i Codella *OEANE* 4 (1997), p.145b, situen però la primera ocupació de Nínive vers el període d'Uruk (c.4000-3000).

¹⁴⁶ Matthiae *Nínive* (1998), p.29-34.

¹⁴⁷ Matthiae *Nínive* (1998), pp.27b, 28.

1.3.Arbela

Prop de la moderna ciutat d'Arbela s'ha excavat l'assentament de Tell Qalinj Agha, on han estat descoberts nivells de Halaf, Ubaid i Uruk; sembla que el lloc fou abandonat a inicis del tercer mil.lenni.¹⁴⁸

1.4.Conclusió

Des d'un punt de vista cultural és clara la influència de les cultures prehistòriques del sud sobre el nord de Mesopotàmia a partir del període Ubaid i fins al període d'Uruk, si tenim en compte els estils ceràmics trobats als nivells d'Assur i Nínive.

2."Assíria" al període predinàstic (c.2900-2334)

2.1.Assur¹⁴⁹

El nivell H del temple de la deesa Ištar es pot datar de l'època presargònica.¹⁵⁰ La ciutat d'Assur¹⁵¹ podria aparèixer, a més, com a part signant a un tractat amb Ebla

¹⁴⁸ Postgate *Iraq* 34 (1972), p.147-148, vid. Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.219.

¹⁴⁹ La documentació arqueològica respecte a Assur es basa en les excavacions dutes a terme per W. Andrae a principis de segle.

¹⁵⁰ Andrae *WVDOG* 39 (1922) *passim*; Andrae *WA* (1977²), p.103-104. Lamprichs *OEANE* 1 (1997), p.226a, situa el nivell H al predinàstic III (2500-2350). El nivell G segueix sense interrupció brusca al nivell H, però en contenir restes del període d'Acad l'he inclòs al pròxim apartat. Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.53b-54, la primera fase d'assentament a la ciutat d'Assur seria predinàstica; Bär *AOAT* 267 (1999), p.12, situa la fundació del temple del déu Assur al predinàstic tardà i diu a p.41, "Die Objekte, die in die Djemdet Nasr und älterfrühdynastische Zeit datiert wurden, sind entweder stratigraphisch nicht zuweisbar oder kommen auch für einen späteren zeitlichen Ansatz in Betracht."

¹⁵¹ Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.84, suposa que la capital d'Assíria en aquesta època era Hamazi. Sobre Hamazi, Wilcke *Fs. Sjöberg* (1989), p.560.

(Tell Mardikh) a la documentació d'aquesta metròpoli siriana.¹⁵² També és mencionada a les llistes predinàstiques de ciutats procedents de Tell Abu Salabih¹⁵³ i d'Ebla.¹⁵⁴ Aquestes dues llistes funcionen de forma paral·lela tal com ha demostrat D. Frayne.¹⁵⁵

2.2. Nínive i Arbela

A Nínive, el període predinàstic correspon al nivell 5.¹⁵⁶ Arbela podria aparèixer anomenada també a la documentació d'Ebla.¹⁵⁷ Pel que conec, cap de les dues ciutats sembla estar testimoniada per aquest període als textos procedents del sud de Mesopotàmia.¹⁵⁸

2.3. Subartu

¹⁵² TM.75.G.2420. Veure: Pettinato *Ebla. Un impero inciso nell'argilla.* (1979), p.108-111, 122-123; Pettinato *Ebla. Nuovi orizzonti della storia* (1994), p.284-290; p.389-395; Kienast *HSAO 2* (1988), p.231 n.1; darrerament, Pettinato *La città sepolta* (1999), pp.286-291, 357-361; en tots ells bibliografia suplementària. Aquesta interpretació del denominat "Tractat amb Assur" és però encara motiu de polèmica entre els estudiosos d'Ebla, vid. p.e. Archi, Piacentini i Pomponio *ARES II* (1993), p. 87-91, s.v. A-BAR-SAL₄.KI; Bonechi *RGTC 12/1* (1993), p.8-10, s.v. A-BAR-SAL₄.KI; ambdós amb la bibliografia anterior. Vid. Neumann *HSAO 6* (1997), p.135. Altres propostes pel nom d'Assur en època presargònica: Poebel *JNES 1* (1942), p.263-267; Lewy *CAH 2/1* (1971), p.731-732.

¹⁵³ A-šur₄!.KI, Biggs *OIP 99* (1974), no 61: 131, no.96:131, p.74:131; cf. Frayne *AOS 74* (1992), p.42. Tell Abu Salabih no ha estat encara identificat amb una ciutat antiga, veure Bauer, Englund i Kreberník *OBO 160/1* (1998), p.254, allí s'hi poden trobar les propostes fetes fins al moment.

¹⁵⁴ TM.75.G.2231 = Pettinato *MEE 3* (1981), no.56 V 10; Pettinato *OrNS 47* (1978), p.56 V 10; Frayne *AOS 74* (1992), p.42. Una ciutat denominada a-su-úr.KI, apareix a un altre text d'Ebla, TM.75.G.3185+3186 = *ARET 3* no.159 III 2'(?), 5'. El mateix Bonechi *RGTC 12/1* (1993), p.62, transcriu aquest topònim com a Ašur. Podria ser aquesta també una referència a la ciutat d'Assur?

¹⁵⁵ Frayne *AOS 74* (1992), *passim*.

¹⁵⁶ Stronach *OEANE 4* (1997), p.146a.

¹⁵⁷ TM.75.G.2428, TM.75.G.2429; Pettinato *SCCNH 1* (1981), p.298 i n.7, llegeix Ir-bi-i-lum.KI; seguit per Astour *SCCNH 2* (1987), pp.11, 39; Pettinato *La città Sepolta* (1999), p.267, p.304. En contra d'aquesta lectura: Bonechi *WO 22* (1991), p.8; seguit per Archi, Piacentini, Pomponio *ARES 3* (1993), p.309, s.v. Ir-NE-NI-LUM.KI; i el mateix Bonechi *RGTC 12/1* (1993), p.209, s.v. IrNENILUM.

¹⁵⁸ Cf. Edzard, Farber i Sollberger *RGTC 1* (1977).

Eannatum de Lagaš (c.2450) fa referència a les seves inscripcions a Subartu,¹⁵⁹ és possible que sota aquest terme geogràfic es trobés englobada la posterior Assíria.¹⁶⁰ En aquests testimonis, gent de Subartu és vençuda junt amb els seus aliats d'Elam (i Urua) pel governant de Lagaš.¹⁶¹ H.Lewy assenyalava la semblança purament gràfica dels topònims Nínive i Nina (la ciutat del sud de Babilònia propera a Lagaš) per a definir la comuna població presemítica d'Assíria i la presumèrica de Babilònia.¹⁶²

2.4.Conclusió

El paper de les ciutats d'Assíria durant el període predinàstic ha estat valorat com a marginal, potser degut a la forta influència del sud sobre aquests territoris.¹⁶³ En resum es pot afirmar que la influència del sud a nivell cultural es manté durant aquest període.

¹⁵⁹ Per les referències a Subartu en texts presargònics vid. Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.146-147. Sobre Subartu veure darrerament Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.129-156; Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.75-98; en aquests dos es pot trobar la bibliografia anterior. Veure p.200

¹⁶⁰ Von Soden *HAO* (1954), p.65-66; Michalowski a Weiss *Origin of Cities* (1986), p.144, conclou que "the concept of Subartu fluctuates from period to period and that it is impossible to specify a transhistorical localization of this territory." El darrer al respecte, Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.75-98, allí la bibliografia més recent. Steinkeller creu que la capital de Subartu en aquest temps (predinàstic) seria Hamazi (Edzard *RIA* 4 (1972-1975), p.70b-71a); que seria doncs, per extensió, la capital d'Assíria ("*Subartu proper*"), Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.84.

¹⁶¹ Steible *FAOS* 5/1 (1982), p.143 (*Ean.* 1), r.6:10; p.150 (*Ean.* 2), 6:17; Steible *FAOS* 5/2 (1982), p.59 n.94; Cf. Bauer *OBO* 160/1 (1998), p.457; Steinkeller *BiMes* (1998), p.78-79, esp. n.12. Michalowski a Heiss *Origins of Cities* (1986), p.135-136, no creu que es tracti de la conquesta dels territoris nombrats per part de Eannatum, sinó més bé de la derrota d'invasors procedents d'aquells territoris per part del governant de Lagaš.

¹⁶² H.Lewy *CAH* 2/1 (1971), p.730-731.

¹⁶³ Larsen *OACC* (1976), p.109, "But even though Assur must have been under very strong influence from the Sumerian city-states in the third millennium, it was never a Sumerian city." Larsen *idem*, p.235, centre marginal respecte al sud. Així també H.Lewy *CAH* 2/1 (1971), p.730.

3. "Assíria" durant el període sargònic (c.2334-2154)¹⁶⁴

3.1. Assur

A la ciutat d'Assur, el nivell G del temple d'Ištar succeeix sense trasbals al nivell H, presargònic.¹⁶⁵ D'aquest moment s'han trobat en aquest temple estatuets votives que han estat atribuïdes a l'art acadi. Aquestes figures corresponen, segons Andrae, a l'art de Hafaie, Tell Asmar, Ur i Lagaš.¹⁶⁶ Es descobriren, a més, models de cases similars a altres excavats a Uruk (c.3000).¹⁶⁷ Andrae definia els habitants del nivell G com a gent altament "babilonitzada" (més correctament s'hauria de dir ara "acaditzada"), si no eren, de fet, "babilonis".¹⁶⁸ El final del nivell G, marcat per una destrucció massiva d'aquest temple, representaria l'acabament del període acadi a Assur.¹⁶⁹ Més recentment, s'ha posat de manifest que les restes més antigues trobades al denominat Palau Vell d'Assur es podien remuntar possiblement al període predinàstic, i la seva datació és segura pel període sargònic.¹⁷⁰ Les tombes més antigues de la ciutat d'Assur han estat també datades al període acàdic.¹⁷¹

¹⁶⁴ Una bibliografia sel.lecta sobre l'imperi acàdic fins a l'any 1993 es pot trobar a Foster *HANE/S* 5 (1993), p.171-182, esp. p.173. Les inscripcions reials sargòniques es troben editades a: Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990); cf. Frayne *JAOS* 112 (1992), p.619-638; Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994); Frayne *RIME* 2 (1993); Wilcke *ZA* 87 (1997), p.11-32. Altres fonts a Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977). Cf. Franke *Königsinschriften* (1995). La dificultat d'analitzar la presència acàdica al nord de Mesopotàmia ha estat posada de manifest per Michalowski a Liverani *HANE/S* 5 (1993), p.76ss. Veure Mayer *PKA* (1995), p.141-142.

¹⁶⁵ Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.6-7; Andrae *WA* (1977²), p. 104; Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.54a.

¹⁶⁶ Andrae *WA* (1977²), p.104. Andrae *WDOG* 39 (1922), pp.8, 12, però feia aquesta gent contemporanis d'Eannatum de Lagaš.

¹⁶⁷ Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.36-39; Andrae *WA* (1977²), p.110.

¹⁶⁸ Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.8.

¹⁶⁹ Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.6; Andrae *WA* (1977), p.103-104.

¹⁷⁰ Pedersén *ALA* 1 (1985), p.25; Miglus *MDOG* 121 (1989), p.107, p.119; Lamprichs *OEANE* 1 (1997), p.226a. Preusser *WVDOG* 64 (1954), p.5-6, situava cronològicament al període acàdic la casa trobada al quadrant f6, sota els nivells del temple dels déus Sîn-Šamaš; veure ara Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.53-54.

¹⁷¹ Haller *WVDOG* 65 (1954), p.6-10; cf. Glassner *BBVO* 5 (1986), p.33 n.223.

Assur és testimoniada als textos sargònics procedents de la veïna localitat de Gasur (la Nuzi mittànica, actual Iorgan Tepe),¹⁷² però no és nombrada, fins ara, a cap inscripció procedent de la cancelleria dels sobirans d'Acad.¹⁷³

Al temple d'Ištar a Assur es trobà una placa d'alabastre inscrita que fou oferida per un tal Ititi a la deesa.¹⁷⁴ Segons la inscripció, Ititi,¹⁷⁵ governant d'Assur,¹⁷⁶ lluità contra Gasur, per tant, al sud del Zab inferior. El problema és situar cronològicament a Ititi, així com les circumstàncies que envoltaren el seu govern a Assur i, en particular, aquest

¹⁷² Un llistat de testimonis es troba a Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.20, és a dir, Meek *HSS* 10 (1935), nos.36 VI 2; 37 I 3; 151 I 11; 153 X 2; 154 I 11; 160 IV 5; 169: 15. El testimoni procedent d'Ur, Sollberger *UET* 8 no.14: V 6', era datat, per aquell estudiós, a l'època d'Acad (p.3b), posteriorment Pettinato *OrNS* 36 (1967), p.451-452, aconsellava una datació més tardana, sense especificar quina; i era seguit per Glassner *BBVO* 5 (1987), p.72 n.140, que proposava un moment vers l'època d'Ur (III); Frayne *RIME* 2 (1993), p.238, en canvi, parla d'un "probable Sargonic origin" del text. En qualsevol cas hi apareix el nom d'un governador (ÉNSI, V 5') de la ciutat d'Assur (*A-šur*₄.KI, V 6'), un tal, ^dA-ba₄-an-dùl (V 4'). Un llistat d'arxius típicament sargònics es pot trobar a Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.48 n.157.

¹⁷³ Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.77; Neumann *HSAO* 6 (1997), p.134. Pedersén *ALA* 1 (1985), p.25-26, posava de manifest que 14 textos datables paleogràficament al període acàdic (O 1, Ass. 19492) havien estat trobats en un edifici per sota els nivells del Palau Vell (quadrant fE5III), en el que podrien ser les restes d'un centre administratiu; veure allí bibliografia addicional. Aquests documents romanen encara inèdits, però sembla, a partir de la notícia aportada per Pedersén, que es tracta de llistes de racions i textos lexicals. De l'informe preliminar de Neumann *HSAO* 6 (1997), p.135-138, se n'extreu una definició dels documents com a escolars (p.137). Es pot concloure que aquests textos no afegiran informació substancial al coneixement actual del desenvolupament històric d'Assur sota el domini acàdic.

¹⁷⁴ *KAH* 2 no.1 = Ebeling, Meissner, Weidner *IAK* (1926), I = Grayson *ARI* I (1972), p.2, §§ 12-14 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.7 = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.369 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.238-239, en aquests més bibliografia. En general per les inscripcions reials d'aquest moment veure Borger *EaK* 1 (1961), p.1-3.

¹⁷⁵ Aquest antropònim és típic a la documentació sargònica, trisil·làbic amb duplicació de la segona síl·laba, p.e. *I-bí-bí*, *Ì-la-la*, *Ì-lí-lí*, *Ì-lu-lu*, *Ì-sá-sá*, *Ì-zu-zu*, Meek *HSS* 10 (1935), p.XXXI-XXXIV; Gelb *OAIC* (1955), p.329-330. L'antropònim Ititi apareix documentat als textos de Gasur, Meek *HSS* 10 (1935), nos. 143:16; 154 II 4; 155 V 6; 175 III 4; a datar possiblement sota Narām-Suen o més tard, vid. Frayne *RIME* 2 (1993), p.240. Aquest tipus d'antropònim serà portat per altres governants d'Assur: Azuzu, Šulili; pertanyen al grup dels noms que Landsberger batejà com a Banana; Landsberger *ZA* 35 (1924), p.220-222.

¹⁷⁶ Ititi porta en aquesta inscripció el títol PA (possiblement a llegir, *waklum*), la designació tradicional dels governants d'Assur dins de l'esfera laica, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.7:2 (0.1001), i nota a lín. 2. Veure n.332.

atac contra Gasur.¹⁷⁷ En qualsevol cas representa un precedent del que serà la constant lluita del reis mesoassiris pels territoris dels transtigris al sud del Zab Inferior, en aquell cas, contra Babilònia.¹⁷⁸

De totes formes, Assur, junt amb la mesopotàmia nord (p.e. Tell Brak), va estar sota control de l'imperi sargònic.¹⁷⁹ A Sargon d'Acad (2334-2279)¹⁸⁰ no el relaciona, fins ara, cap text del període amb Assíria.¹⁸¹ Va lluitar contra la ciutat de Simurrum,¹⁸² amb el

¹⁷⁷ Tant Assur com Gasur foren governadures dependents d'Acad, però si aquest era el cas quan Ititi fou *waklum* d'Assur no és clar. Poebel *JNES* 1 (1942), p.259-260, va concloure que la Inscripció d'Ititi pertanyia al període acàdic; Borger *EaK* 1 (1961), p.1, situava la inscripció potser sota Rīmuš; Larsen *OACC* (1976), p.32, no descartava la possibilitat que Ititi fos un governant presargònic d'Assur que lluités contra un príncep rival de la ciutat de Gasur; Glassner *BBVO* 5 (1992), p.45, situa Ititi al període dels epígons de Šar-kali-šarrī; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.7 situava Ititi durant el període sargònic; Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.369, dubtaven de la sargoneitat de la inscripció (Sargonisch?); Frayne *RIME* 2 (1993), p.238, que edita la inscripció entre les sargòniques, afirma que Ititi era un "seemingly independent ruler of Aššur"; Neumann *HSAO* 6 (1997), p.134, no es decideix entre situar-lo poc abans de Rīmuš o en un dels períodes de debilitat de l'imperi acàdic; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.50 n.171, centra l'acció d'Ititi durant la dissolució de l'imperi; Westenholz *idem*, p.56 n.215, un tant escèptic, situa Ititi vers al regnat de Šar-kali-šarrī (2217-2192), i qualifica la seva acció d'agressió contra l'imperi, però no descarta altres possibilitats.

¹⁷⁸ H.Lewy *CAH* 1/2 (1971), p.734.

¹⁷⁹ Larsen *OACC* (1976), p.31; Neumann *HSAO* 6 (1997), p.134. Mayer *PKA* (1995), p.125, no creu que aquests territoris haguessin estat annexionats pels acadis: "Es spricht vielmehr alles dafür, dass die Herrscher von Akkad ihre Politik als Fürsten der Stadt Akkad und der Stadt Kiš und als Hegemon anderer Stadtfürstentümer betrieben haben und nicht als Herrscher eines "Reiches" (p.127). Neumann *HSAO* 6 (1997), p.138, conclou que Assur no jugava un paper significatiu en la política expansiva dels reis acadis

¹⁸⁰ Sobre aquest rei veure: Frayne *RIME* 2 (1993), p.7-39, on es publiquen les seves inscripcions reials; allí es pot trobar la bibliografia anterior; una història del seu regnat és a Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.34-40, amb bibliografia anterior.

¹⁸¹ Weidner *AfO* 16 (1952-1953), p.4-5, pl.1, editava Ass. 13955eb = VAT 8006, text descobert a Assur que devia ser la còpia d'un altre anterior que descrivia l'extensió del regne (suposadament) de Sargon d'Acad. Aquest text menciona el país d'Assur (lin.8), vid *idem* p.11-12.

¹⁸² Potser s'hagi de localitzar al punt que l'Adhem talla el Gebel Hamrin (*Ebih*), o potser a la bora del Diala, Edzard, Farber, Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.143-144; Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.167-168; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.221; Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.100a; Frayne *RIME* 2 (1993), p.8; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.38; un minuciós estudi sobre Simurrum ha estat publicat recentment per Frayne *Fs. Astour* (1997), p.243-269, que conclou (Frayne *idem*, p.266-267; canviant la seva opinió respecte a *RIME* 2 [1993], p.8) que aquesta ciutat es trobava al Diala, a la branca anomenada, Sirwān (hidrònim que tindria el seu origen en aquell topònim); i estava en relació estreta amb l'antiga Karahar. El mateix Frayne *RIA* 9 (1999), p.173b, identifica Simurrum amb la posterior Zamban/Zabban (per Zabban veure p.279). Salvini *BiMes* 26 (1998), p.102-103, considera Simurrum com un territori al peu dels Zagros, porta als territoris poblats per gent de parla hurrita. J.G.Westenholz *MC* 7 (1997), p.243 n.29, "Its Location must be placed east of the Tigris between the Lower Zab and the Diala." Més al nord (altura d'Arbela) i als Zagros la situava Collon *RA* 84 (1990), p.131.

que mostrava la intenció expansiva de l'imperi cap al nord en el futur.

Si bé és improbable que Sargon aconseguís el control sobre Assur,¹⁸³ el contrari succeí amb el seu fill, Rīmuš (2278-2270),¹⁸⁴ del qual s'hi va trobar un cap de maça d'hematita.¹⁸⁵ En qualsevol cas, s'està massa mal informat sobre el seu regnat com per a poder afirmar, amb una seguretat mínima, el domini acàdic sobre Assíria.

Azuzu,¹⁸⁶ possiblement el governador acàdic d'Assur en temps de Man-ištūšu (2269-2255),¹⁸⁷ dedicà una llança al déu Be`al-Si.Si¹⁸⁸ en nom del seu senyor, la punta de coure inscrita de la qual fou trobada al temple d'Ištar.¹⁸⁹ A Man-ištūšu ha estat atribuïda

¹⁸³ Per Sargon d'Acad, al contrari que pels seus successors, no han estat trobats, fins ara, cap inscripció o objecte a ciutats assíries (segons el que conec) amb els que aquest rei pugui estar relacionat. Tot i que, molt possiblement, Sargon no arribà a conquerir Assur, la seva fama deixà una profunda empremta a aquesta ciutat. Recentment Günbatti *Archivum Anatolicum* 3 (1997), p.131-155, ha publicat una tauleta paleoassíria trobada a Kaneš (Kültepe) on es narren les aventures de conquesta d'aquest rei acàdic; aquest document era d'ús privat d'un comerciant d'Assur que la posseïa com a objecte per a la seva delectança literària.

¹⁸⁴ Una història del seu regnat és a: Frayne *RIME* 2 (1993), p.40; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.41-43.

¹⁸⁵ Frayne *RIME* 2 (1993), p.70-72 (E2.1.2.20 ex.42): "Rīmuš, rei de la totalitat"; vid. Perdersén *BiOr* 47 (1990), 689; en base a aquesta troballa es datà les restes d'una casa que podria pertanyer doncs a aquest període, cf. Preusser *WVDOG* 64 (1954), p.5-6; Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.54-55. D'aquest monarca es trobà també una vase de vas d'alabastre, Messerschmidt *VS* 1 no.10 = Frayne *idem* ex.47.

¹⁸⁶ Sobre la lectura del seu nom: Borger *EaK* 1 (1961), p.1 n.1; Larsen *OACC* (1976), p.31 n.24. Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.33a. Steinkeller *RIA* 7 (1987-1990), p.335b, manté la lectura Abazu. Aquest antropònim és formalment semblant a Iłiti; veure nota més amunt.

¹⁸⁷ Per aquest rei acàdic veure: Steinkeller *RIA* 7 (1987-1990), p.334-335a; Strommenger *RIA* 7 (1987-1990), p.335b-339a; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.44-46; Frayne *RIME* 2 (1993), p.74. Escèptic sobre la possibilitat que Azuzu fos governador del rei acàdic, Michalowski a Liverani *HANE/S* 5 (1993), p.82.

¹⁸⁸ Grayson *ARI* 1 (1972), p.3 § 17 i n.21, llegia "Ashur"; no així després a *RIMA* 1 (1987), p.8:7 (0.2001), on escriu ^{r^{ch}} be-al-Si.Si; seguit per Gelb i Kienast *FAOS* 8 (1990), p.79-80; Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.6a; i Frayne *RIME* 2 (1993), p.82 (E2.1.3.2002). Menzel *Tempel* (1981), p.37 identifica la divinitat amb Assur.

¹⁸⁹ Andrae *MDOG* 73 (1935), p.1-2; Strommenger *RIA* 7 (1987-1990), p.338a, A9. Edicions: Ebeling, Meissner, Weidner *IAK* (1926), II = Grayson *ARI* 1 (1972), p.2-3, §§ 15-17 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.8 (0.1002.2001) = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.79-80 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.82 (E2.1.3.2002). Més bibliografia en tots ells.

una estàtua en basalt d'1,37 metres d'alçada trobada també a Assur.¹⁹⁰ Aquest rei va realitzar també treballs de construcció al temple d'Ištar a la ciutat de Nínive, situada més al nord, pel que es pot afirmar que Assíria era en el seu temps sota el jou de l'imperi acàdic, encara que la seva importància devia haver estat mínima.¹⁹¹

Del període acàdic és el fragment d'un alabastron dedicat a Ištar Annunītum trobat també a Assur entre el temple del déu Assur i la gran Ziqqurat que, per ara, no es pot atribuir a cap regnat concret.¹⁹² El mateix temple del déu Assur sembla que fou fundat durant el període acàdic.¹⁹³ Finalment tan sols apuntar que Grayson llançà la hipòtesi que un tal Urdanum/hi, dedicant d'un text votiu trobat a la ciutat d'Assur, pugués identificar-se amb un escriba de Narām-Suen.¹⁹⁴

3.2.Nínive

Šamšī-Adad I (1813-1781) informa a una de les seves inscripcions que el rei acàdic Man-ištūšu havia realitzat treballs al temple de la deessa Ištar (l'É.ME.NU.È al recinte de

¹⁹⁰ Andrae *WA* (1977²), p.128; Orthmann *Der Alte Orient* (1975), no.42a, p.172a.

¹⁹¹ Neumann *HSAO* 6 (1997), p.138.

¹⁹² Frayne *RIME* 2 (1993), p.312, (E2.0.0.1005), allí bibliografia sobre publicions anteriors. Borger *EaK* 1 (1961), p.2; Pedersén *BiOr* 47 (1990), 689; ambdós proposaven una atribució per Man-ištūšu o Narām-Suen; Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.123, deixaven aquest objecte sense adjudicació a un personatge determinat; Frayne *RIME* 2 (1993), p.312, creu que probablement fou oferit per un rei acàdic.

¹⁹³ van Driel *CA* (1969), p.8. Haller *WVDOG* 67 (1955), p.9b, indica que "Die Aufeinanderfolge der geschichtlich erfassbaren Tempelgründungen reicht hier allerdings nur bis an das Ende des 3. Jahrtausends." Aquesta datació es deu basar en els objectes de coure trobats als nivells més antics del temple d'Assur, entre els quals Ass. 16317c, un cap de maça o Ass. 16317d, una destrial de combat típiques del tercer mil.lenni, que es poden observar a Haller *WVDOG* 67 (1955), pl.27. Sobre aquests objectes recentment Bär *AOAT* 267 (1999), p.7-8 i n.39. La prof. E. Braun-Holzinger data aquest conjunt pel període acàdic o inclús més tardanament pel període neosumèric d'Ur III (comunicació personal). Bär *AOAT* 267 (1999), p.12, situa la fundació del temple d'Assur vers el període predinàstic tardà.

¹⁹⁴ Grayson *ARI* 1 (1972), p.3, § 17a-c; es tracta del text *VAT* 10909 = *KAV* 151; veure Deller *OrAn* 22 (1983), p.15-17; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.10 (0.1004.2001), afirma però que l'ortografia i la paleografia són paleoassíries. Cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.3, el situa sota la dinastia paleoassíria de

l'É.MES.MES).¹⁹⁵ Aquests foren represos, o noves obres iniciades, sota el regnat de Narām-Suen (2254-2218),¹⁹⁶ segons una inscripció d'aquest monarca trobada a Nínive.¹⁹⁷

Al recinte del temple (neoassiri) d'Ištar de Nínive es trobà el cap en bronze (d'una estàtua?) que ha estat datat de l'època acàdica.¹⁹⁸ Es desconeix però la identitat del personatge representat amb aquest cap.¹⁹⁹

3.3. Altres localitats

Els reis acàdics van establir com a una de les metes de la seva política d'expansió el domini del nord i nord-oest mesopotàmics, on necessàriament van haver de topiar amb el territori de la futura Assíria.²⁰⁰ Sargon d'Acad ja havia arribat fins a

Puzur-Aššur I.

¹⁹⁵ Grayson *ARI* 1 (1972), p.22-24 §§ 137-144; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.53 II 21-25 (0.39.2). Cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.9-10; Glassner *BBVO* 5 (1986), p.61; Wu *JAC* 5 (1990), pp.34-35. Sobre aquests temples, George *HMH* (1993), pp.121, 124.

¹⁹⁶ Llegeixo el nom del déu lluna a l'antropònim com a Suen seguint l'argumentació de Waetzoldt *NABU* 90/95; així també Wilcke *ZA* 87 (1997), p.11-32. Una història del regnat d'aquest sobirà es troba a: Frayne *RIME* 2 (1993), p.84-87; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.46-55; Frayne *RIA* 9 (1999), p.169-174a; Strommeger *RIA* 9 (1999), p.174-177. Sobre aquest rei vid. també Powell *ZA* 81 (1991), p.20-36. El segell d'una tauleta paleoassíria porta una inscripció dedicada a Narām-Suen, Gelb i Sollberger *JNES* 16 (1957), p.163b, fig 2, pl.XXIX.

¹⁹⁷ Frayne *RIME* 2 (1993), p.137-138 (E2.1.4.28). El nom del sobirà devia estar escrit a la primera línia de la inscripció que per desgràcia es troba trencada; d'aquí els dubtes respecte a si adjudicar-la a Šar-kali-šarrī, en vista que els dos reis efectuaren obres de construcció per a la deesa i aquesta inscripció és paral·lela a Frayne *RIME* 2 (1993), p.192-194 (E2.1.5.5) de Šar-kali-šarrī; per bibliografia anterior, Frayne *RIME* 2 (1993), p.138.

¹⁹⁸ Mallowan *Iraq* 3 (1936), p.104-110; Orthmann *Der Alte Orient* (1975), no.48, i p.173b-174a.

¹⁹⁹ Les opinions respecte al nom del model per aquest cap són diverses, una mostra: Mallowan *Iraq* 3 (1936), pp.106, 110, hi volia veure representat al mateix Sargon d'Acad; Orthmann *Der Alte Orient* (1975), p.173, descarta Sargon i aposta per un dels seus successors, sense nomenar-ne cap en concret; Glassner *BBVO* 5 (1986), p.13, p.28 n.183, p.55, creu que és el cap d'una estàtua de Narām-Suen; Roaf *Cultural Atlas of Mesopotamia* (1990), p.99, creu que es tracta de Narām-Suen; Hrouda *Der Alte Orient* (1991), p.320 es pregunta si es tracta veritablement d'un *Herrscherbild*.

²⁰⁰ De l'exposició que segueix a continuació n'he exclòs p.e. Simanum i Simurru; ja que tot i estar situats probablement a l'est del Tigris, sembla que s'hagin d'emplaçar als Zagros o al sud a la riba del Diala i, per

Simurrum.²⁰¹ Mentre que durant els regnats dels seus dos successors, Rīmuš i Man-ištūšu, no es detecta activitat acàdica a la zona, Narām-Suen, emulant al seu il.lustre avi, va dur-hi a terme expedicions amb la intenció d'abastar les fonts del Tigris. El control sobre els territoris de la futura Assíria n'era la preconditionió pel seu èxit.²⁰² Les campanyes es desenvoluparen contra el següents punts:

- a) Tamuššu
- b) Maridaban
- c) Asimanu i Šišil
- d) Azuhinu
- e) Subartu

a) Probablement una de les primeres campanyes de Narām-Suen va tenir com a objectiu Talmuššu, a situar potser a uns quaranta kilòmetres al nord de Nínive.²⁰³

b) Després de la campanya contra Talmuššu, i també dins de les seves accions contra ciutats riberenques del curs alt del Tigris, s'ha de situar l'expedició de

tant, massa lluny per a estar en contacte amb Assíria.

²⁰¹ Veure p.63.

²⁰² Frayne *RIA* 9 (1999), p.172b.

²⁰³ Thureau-Dangin *RA* 9 (1912), p.34 VI 1'; Frayne *RIME* 2 (1993), p.88-90 (E2.1.4.1); cf. Frayne *RIA* 9 (1999), p.170b. La ciutat de Talmuššu apareix a les llistes d'ofrenes *ginā'u* pel temple del déu Assur; sobretot a les del regnat de Tiglatpilesser I (veure p.426), *MARV* 2 21:5, entre d'altres, cf. Freydank *HSAO* 6 (1997), p.51. Sobre la situació de Talmuššu: Jacobsen *OIP* 24 (1935), p.39, identificà "Rimusa" amb lerahīia, al nord de Nínive. Talmuššu és testimoniada a partir del període acàdic, Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.139, s.v. Rimus; Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.157-158, s.v. Rīmuš; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.233, s.v. Talmuš; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.258, Postgate *AfO* 32 (1985), p.97b; Del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.326 s.v. Rimuš; Parpola *NAT* (1970), p.294 s.v. Rīmusu, p.344 s.v. Talmusa; Kessler *UTN* (1980), p.17 n.87; Astour *SCCNH* 2 (1987), p.30-31, s.v. Rimuš; Frayne *RIME* 2 (1993), p.88, s.v. Talmus, lerahīiah a la bora del riu Hosr, 40 km. al nord de Mosul. Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.101b; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.288; Frayne *RIA* 9 (1999), p.170b.

Narām-Suen contra Maridaban.²⁰⁴ No és improbable que per a arribar-hi seguís la ruta del Tigris marcada als itineraris paleobabilònics.²⁰⁵

- c) Una de les subsegüents campanyes de Narām-Suen, amb connexió al sofocament de la rebel·lió d'Amar-girid, el va conduir des d'Asimanu fins a la ciutat de Šišil.²⁰⁶ Potser hàgim de buscar Šišil immediatament al sud del Zab

²⁰⁴ Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.51, D-9; Frayne *JAOS* 112 (1992), p.623a sub D-9; Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.92b; Frayne *RIA* 9 (1999), p.170b, connecta Maridaban amb Mardaman. Mardaman ha estat proposat d'identifica-la amb Mardin, per tant, a l'alt Habur, Lewy *OrNS* 21 (1952), p.265 n.2; Goetze *JNES* 12 (1953), p.120 n.55; Goetze *JCS* 7 (1953), p.67b. Kessler *UTN* (1980), p.63-64, dubtà d'una connexió amb Mardin; Edzard *RIA* 7 (1987-1990), p.357b-358a, no es decideix sobre la identificació amb Mardin; vid. també Edzard *RIA* 7 (1987-1990), p.358-359a. Salvini *BiMes* 26 (1998), p.111. Birot *Syria* 50 (1973), p.9 n.2, i després Durand *ARM* 26/1 (1988), p.294 n.a, tenint en compte la documentació de Mari aquests dos s'inclinen per una situació al nord-est de Mesopotàmia, per tant, a l'est del Tigris; la seva població usaria l'hurrita, el seu rei en temps de Zimri-Lim s'anomenaria Tiš-Ulme. Frayne *RIA* 9 (1999), p.170b, situa Maridaban, sense cap identificació exacta al "upper Tigris basin". En tots ells es pot trobar més bibliografia. Per Maridaban veure: Edzard Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.118. Mardaman està constatada a la documentació d'Ur III: Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.118, Owen *JCS* 33 (1981), p.255. La documentació paleoassíria també menciona Mardaman, Nashef *RGTC* 4 (1991), p.83, i p.27; Nashef *Rekonstruktion* (1987), p.53-54; Astour *JAOS* 109 (1989) p.687b; aquest darrer la situa entre el Habur i el Balih. Mardaman apareix també als texts paleobabilònics: Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.160, afegir-hi més testimonis procedents de Mari, Kupper *ARM* 22 (1983), nos 273:4; 300:4; 162:5; Durand *ARM* 26/1 (1988), p.52 n.249 (A.39:8, 11); no. 128: 6, 24²; Durand *ARM* 26/2 (1988), no.512:7'; *FM* 2 (1994), p.151 (no.83:8, 11; p.180; p.190 (no.91:4); p.196 (no.105:5); p.198 (no.112:12); Kupper *ARM* 28 (1998), no.156:19. Mardaman sembla que no apareix més després del període paleobabilònic, possiblement degut a la seva destrucció a mans dels turukkeus, veure el crucial document publicat per Durand *ARM* 26/1 (1988), p.293-294 (no.128, A.2143).

²⁰⁵ Veure bibliografia n.1700.. Naturalment l'accés a Maridaman, en cas que estés situada a l'alt Habur, podria haver estat assolit seguint primer el curs de l'Èufrates; i després seguint el del Habur en direcció nord.

²⁰⁶ Foster *ARRIM* 8 (1990), p.27 II 3-15; Frayne *RIME* 2 (1993), p.91 (E2.1.4.2); Wilcke *ZA* 87 (1997), p.22-23, es tracta d'una inscripció en còpia paleobabilònica. Frayne *RIA* 9 (1999), p.170b, identifica Asimanum amb la Simanum dels textos de Šu-Suen, rei d'Ur III; vid. Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.165-166, basant-se en Civil *JCS* 21 (1967), p.36a, la situen al nord de Mardin; vid., a més, Michalowski *JAOS* 95 (1975), p.718; Waetzoldt *ZA* 65 (1975), p.276; Piccioni *OrAn* 14 (1975), p.167; Owen *JCS* 33 (1981), p.260-261; Heimpel *WO* 8 (1975-1976), p.332; Foster *ARRIM* 8 (1990), p.36a. La situació d'(**A**)simanum no és clara, però havia de trobar-se a l'est del Tigris, segons la informació de la inscripció de Narām-Suen, Wilcke *ZA* 87 (1997), p.13; vid. mapa a Steinkeller *SAOC* 46 (1987), p.38; Maeda *ASJ* 14 (1992), p.148, "in the area of the headwaters of the the Tigris and the Euphrates"; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.288 (amb mapa), "The toponym may plausibly be connected with the modern GN Sinan. It marks an important town situated in the area of the Batman river, a tributary of the Tigris."; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.158, "im Norden am Oberen Tigris", p.161, "in das nördlich von Ninive gelegene Simanum". Veure p.81ss. Sobre la denominada "Insurrecció General" o "Gran Rebel·lió" contra Narām-Suen: Grayson i Sollberger *RA* 70 (1976), p.103-128; Jacobsen *AfO* 26 (1978-1979), p.1-14; ara Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.51-54; Frayne *RIA* 9 (1999), p.171b, en aquests la bibliografia anterior. La versió Mariota del text l'ha publicada recentment Charpin *FM* 3 (1997), p.9-17. La "Gran Rebel·lió"

Inferior prop d'on aquest riu desemboca al Tigris, per tant, no lluny de les actuals Aran i Fatha, i en qualsevol cas a l'arc sud-est d'Assur. És remarcable que a aquesta mateixa inscripció se citi els governants de Subartu²⁰⁷ (probablement com a aliats del rebel Amar-girid),²⁰⁸ pel que és possible que Assíria simpatitzés amb l'oposició a Narām-Suen.²⁰⁹

- d) Subartu i Azuhinu estan estretament connectats a un dels noms d'any Narām-Suen, en el que afirma haver-los vençut i capturat un tal Tahiš-atili.²¹⁰ Aquest nom d'any es pot posar en relació a una fragmentària inscripció del rei en forma d'itinerari, on es nombrava la ciutat d'Azuhinu.²¹¹ Una altra al·lusió a Azuhinu (del Tigris) és a una inscripció fragmentària de Narām-Suen,²¹² altre cop en estreta

entrà a formar part de la mitologia amb que s'envoltà els reis acàdics, veure J.G.Westenholz *JAOS* 103 (1983), p.327-336; J.G. Westenholz *MC* 7 (1997), p.221-261. Per a Šišil veure p.192, afegir-hi Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.100b-101a.

²⁰⁷ Foster *ARRIM* 8 (1990), p.25: l 5-6, 15-16.

²⁰⁸ Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.53.

²⁰⁹ Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.92, relaciona la rebel·lió d'Amar-girid amb la rebel·lió de Subartu; p.93, reconstrucció de la campanya subarea de Narām-Suen.

²¹⁰ Foster *ASJ* 4 (1982), p.42 no.8 = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.51-52 sub D 13. Per a Subartu i Azuhina a les inscripcions acàdiques: Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.77b, p.98. Sembla ser que a Mesopotàmia existien almenys dues Azuhinu: una situada a l'est del Tigris i al sud del Zab Inferior, a identificar amb la mesoassíria (N)Arzuhina (Gok Tepe), veure p.367, i una segona situada a l'alt Habur, Charpin *RA* 84 (1990), p.94b-95a. La dificultat radica en destriar si aquesta Azuhinu és la de l'oest o la de l'est. Per Azuhinu a les llistes predinàstiques vid. Frayne *AOS* 74 (1992), p.78. Sobre la diferenciació dels dos Azuhinum vid. Foster *RAI* 38 (1992), p.74; o el comentari de Frayne *RIME* 2 (1993), p.124-125; en aquests dos més bibliografia. Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.137-138; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.48 i n.153, creuen que es tracta de l'Azuhinu occidental, a l'Alt Habur o al Gebel Sinjar. El nom del rei d'Azuhinu, Tahiš-atili (*da-hi-ša-ti-li*), és hurrita, pels seus elements vid. Gelb *NPN* (1943), p.207a, p.261a. Vid. Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.137; Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.91; Salvini *BiMes* 26 (1998), p.99-102.

²¹¹ Foster *RAI* 38 (1992), p.73-76 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.124-125 (E2.1.4.21). Frayne *RIA* 9 (1999), p.172a, ho tracta com dues campanyes separades.

²¹² Michalowski *ZA* 76 (1986), p.7: IV' 6-9; Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.284-291, Frag. C 5 i C 6; Frayne *RIME* 2 (1993), p.141-143 (E2.1.4.30). Michalowski *ZA* 76 (1986), p.10, en el comentari al text no decideix una localització per Azuhinu; sí però a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.137-138; Frayne en la seva edició creu que es tracta de l'Azuhinu de l'est del Tigris, entenguis Gok Tepe; a més, Frayne *RIA* 9 (1999), p.173a.

relació a Subartu,²¹³ és a dir, en una campanya que es desenvolupà directament al sud d'Assíria.

- e) És molt possible que sota la denominació Subartu (ŠUBUR^{KI}) estiguin englobats els territoris del que esdevindria Assíria posteriorment.²¹⁴ Els testimonis d'aquest topònim a les inscripcions reials sargòniques es concentren a les de Narām-Suen, degut a la potenciació de l'activitat d'aquest rei a la zona de l'alt Tigris. D'aquests testimonis es desprén que, des d'un punt de vista polític, Subartu es trobava fragmentat en diversos principats (ÉNSI.ÉNSI).²¹⁵ Els governants de Subartu apareixen en relació a l'aixecament protagonitzat per Amar-girid d'Uruk contra Narām-Suen, sense quedar clar el seu paper.²¹⁶ Sembla que el rei d'Uruk va pretendre tenir-los com a aliats, i potser va aconseguir-ho, el que explicaria que la batalla decisiva tingués lloc al Gebel Bešri (*Başar*). En algun moment del seu regnat, molt possiblement un cop va

²¹³ Frayne *RIME* 2 (1993), p.141: 8'-11'.

²¹⁴ És també possible que ciutats com Talmuššu o Azuhinu estiguessin compreses pel terme Subartu, ja que és difícil establir concretament quines ciutats composaven aquest paisatge durant els diferents períodes històrics de Mesopotàmia. Així p.e. Talmuššu es troba en relació a Subartu a Thureau-Dangin *RA* 9 (1912), p.34: r.VI 1'-3' = Frayne *RIME* 2 (1993), p.89 (E2.1.4.1); i apareixia al mateix nom d'any junt amb Azuhinu, veure p.63. Els testimonis de Subartu a la documentació acadica són a Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.146-147; afegir-hi els llistats a Yang Zhi *Adab* (1989), p.449; Cf. Michalowski a Weiss *Origin of Cities* (1986), p.136-140; Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.75-98; Salvini *BiMes* 26 (1998), p.99-115. Sobre Subartu veure p.200.

²¹⁵ Foster *ARRIM* 8 (1990), p.25: l 5-6, 15-16 = Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.360 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.90-91 (E2.1.4.1); Wilcke *ZA* 87 (1997), p.22; Gadd *UET* 1 (1928), no.274:33-34 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.131 (E2.1.4.25). Cf. Foster *ARRIM* 8 (1990), p.34b; Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.136. Una distinció més fina la realitza Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.47 i n.150, en separar EN.EN *a-lí-a-tim*, com a governants independents, dels ÉNSI.ÉNSI, terme que segons ell s'ha d'assignar als governadors de Narām-Suen a la zona. Sobre el títol ÉNSI, Hallo *AOS* 43 (1957), p.46, "e n s i could mean dependent or independent ruler equally well in these periods [acadíic i d'Ur III], depending on the actual political status of a city at any given time." Pel títol en èpoques posteriors veure p.90. Una crònica tardana parla de la lluita entre Sargon, l'avi de Narām-Suen, i Subartu, Grayson *ABC* (1975), p.153:14-15 (no.20); aquesta lluita no sembla estar documentada a les inscripcions de Sargon.

²¹⁶ Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.92. Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.53, creu que els governants de Subartu no s'uniren a Amar-girid.

haver sofocat les rebel·lions al sud i després d'haver realitzat diferents expedicions vers les fonts del Tigris i l'Èufrates, Narām-Suen es va considerar governant (*sa-pí-ir*), entre d'altres territoris, de Subartu.²¹⁷ Els cabdills de Subartu li portaren els seus presents.²¹⁸ Narām-Suen es proclamà, com a signe de la seva potència, "destructor de l'arma de Subartu en la seva totalitat".²¹⁹ No queda clar, en aquestes inscripcions, l'extensió exacta de Subartu, que pot arribar fins al "bosc de cedre" (*a-di-ma GIŠ.TIR [GI]Š.EREN*),²²⁰ o fins a "la bora del mar superior" (*GABA.GABA A.AB.[BA I]GI.NIM.MA*),²²¹ ambdós denominacions encara insegures, quant a la seva localització al mapa. Michalowski va assenyalar encertadament el curiós fet que els testimonis per Subartu a la documentació econòmica acadèmica procedeixin de texts del Diala.²²² Crec que s'ha de suposar que Subartu era veí a aquests territoris; així Steinkeller creu que Subartu "*proper*" s'hauria d'identificar amb Assíria.²²³ De la

²¹⁷ Gadd *UET* 1(1928), no.274: 4-16 = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.249-251 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.130 (E2.1.4.25). Per *šāpirum*, *AHw.* p.1172, "Anweisungsgebender"; *CAD* Š/I, p. 458a, "ruler, king, sovereign"; *CDA* p.357a, „giver of instructions“; Gelb *MAD* 3 (1957), p.281 "commander"; Hirsch *AfO* 20 (1963), p.72, "der da befehligt", i p.81a; Franke *Königsinschriften* (1995), p.163, "Die Bedeutung dieses Epithetons ist nicht geklärt."; von Soden *GAG* (1995³) § 61n, "Gebierter". Aquest títol el porta també Gilgameš com a regent al més enllà, Tallqvist *AGE* (1938), p.229.

²¹⁸ Gadd *UET* 1 no.274: 33-40 = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.249-251 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.130 (E2.1.4.25). Cf. Glassner *BBVO* 5 (1986), p.27.

²¹⁹ Michalowski *ZA* 76 (1986), p.5: 6'-9' = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.285 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.141 (E2.1.4.30).

²²⁰ Gadd *UET* 1 (1928), no.274:12-16 = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.249 = Frayne *RIME* 2 (1990), p.130.

²²¹ Civil *JCS* 21 (1967), p.27 B:9', p.37b = Frayne *RIME* 2 (1993), p.163 (E2.1.4.1004). Aquests dos testimonis s'han de relativitzar degut a la seva procedència a partir de còpies paleobabilòniques; i el segon procedeix d'una inscripció de la que no és segur que pertanyi a Narām-Suen. Cf. Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.136-137. Per a una defensa de la fidelitat de les còpies paleobabilòniques Westenholz *BiOr* 53 (1996), p.117.

²²² Llistats a Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.146-147; cf. Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.136 n.10.

²²³ Steinkeller *BiMes* 26 (1998), p.76. Altres opinions: Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.147, "Das Gebiet am Oberen Habur"; Foster *ARRIM* 8 (1990), p.34b, "in the Jezirah, though perhaps both east and west of the Khabur"; escèptic Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.140, "In the final analysis, the extant inscriptions of the sargonic kings do not allow us to pinpoint a place on the map that

mateixa regió del Diala procedeix possiblement una carta sargònica on s'informa que individus del sud es troben a Subartu, la regió veïna?²²⁴

Tot i l'extensiva empresa que Narām-Suen va dur a terme contra els territoris fronterers al nord i nord-est; el domini directe durant el seu regnat sobre les ciutats d'Assur, Nínive o Arbela no està recolzat per objectes, o bé inscripcions, que s'hagin pogut trobar *in situ*, pel que no queda provat el seu control sobre "Assíria". La denominada "estatua de Bassekti", de coure de 160 kgs. de pes, a la que manca el tors superior, i que porta una inscripció de Narām-Suen fou descoberta prop de Dahūq, a uns 70 kms. al nord de Mosul.²²⁵ Les circumstàncies sota les que aquest objecte arribà fins aquell lloc són desconegudes.²²⁶

Šar-kali-šarrī (2217-2192), el fill de Narām-Suen,²²⁷ realitzà també una campanya que abastà les fonts del Tigris,²²⁸ però el control sobre territori assiri va haver de ser difícil d'exercir, ja que durant el seu regnat l'imperi inicià el seu procés de desintegració.²²⁹

could serve us as the focus of a vaguely defined area called Subartu."

²²⁴ Sollberger *CT* 50, no.70: 12-16; Wilcke *WO* 9 (1977-1978), p.211-212; Steinkeller *RA* 78 (1984), p.86-87; Michalowski *LEM* (1993), no.58; Kienast i Volk *FAOS* 19 (1995), p.158-159 Di 4.

²²⁵ Bassekti és el nom del poblet on fou trobada, veure Al-Fouadi *Sumer* 32 (1976), p.63-75 = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.81-83 = Frayne *RIME* 2 (1993), p.113-114 (E2.1.4.10), en aquests més bibliografia. La inscripció té a veure amb la divinització de Narām-Suen, que tingué lloc després de l'esclafament de la "Gran Rebel·lió", acció a la qual també fa referència la inscripció; cf. Franke *Königsinschriften* (1995), p.177-181, amb bibliografia anterior. La relació directa entre la victòria a la "Gran Revolta" i la divinització de Narām-Suen és posada en dubte per Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.47 n.150, que creu que aquesta deificació tingué lloc més tard.

²²⁶ Segons Al-Fouadi *Sumer* 32 (1976), p.69, no es pot descartar que fos fosa allí mateix. Farber *OrNS* 52 (1983), p.72, tampoc es podia explicar la relació entre inscripció i estàtua, ni la relació entre l'estàtua i el lloc de la troballa. Segons Reschid *Sumer* 32 (1976), p.49-58 (secció àrab), citat per Farber, l'estàtua representaria Gilgameš.

²²⁷ Sobre Šar-kali-šarrī, Frayne *RIME* 2 (1993), p.182-186; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.55-59.

²²⁸ Frayne *RIME* 2 (1993), p.191-194 (E2.1.5.4-5); i cf. *idem*, p.185.

²²⁹ Glassner *BBVO* 5 (1986), p.39-42, p.87; Volk *ZA* 82 (1992), p.22-29; Frayne *RIME* 2 (1993), p.186; Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.59.

Dels seus successors, governants la ciutat d'Acad (ja no d'un imperi), no es té cap notícia sobre expedicions cap al nord.²³⁰

La interacció entre el nord i el sud durant l'època acàdica es trobaria reflexada al "mite d'inanna i Ebih" (IN-NIN ME-HUŠ-A). En aquesta composició literària la deesa Inanna, representant de la monarquia acàdica, derrota Ebih, símbol de les forces bàrbares del nord. Aquesta composició literària podria remuntar el seu contingut a aquest període.²³¹

L'impacte del domini acàdic sobre Assíria fou, segons H.Lewy, de tipus ideològic, es basà en la idea de creació d'un imperi universal i fou influïda per la teologia del déu Iluna, Suen,²³² que posteriorment imitarien els assiris.

²³⁰ Frayne *RIME* 2 (1993), p.209-218.

²³¹ Es tracta d'un mite conservat en fragments datats a inicis del II mil.lenni. La darrera edició d'aquest text es pot trobar a: Attinger *ZA* 88 (1998), p.164-195, allí bibliografia anterior. Les interpretacions que tenen com a objecte aquesta composició són variades: Falkenstein *BiOr* 5 (1948), p.166, en situava l'origen en la lluita d'Utuhegal contra els Guteus; Edzard *FWG* 2 (1965), p.139, en la confrontació entre Šulgi i successors contra els hurrites; Sjöberg *BiOr* 20 (1963), p.45, creia que el mite es remunta a l'època d'Acad; Hallo i van Dijk *Exaltation of Inanna* (1968), p.3, l'explicaven com la revolta de la gent de l'Ebih contra Narām-Suen; Leemans *JESHO* 11 (1968), p.210 i n.3; Limet *OrNS* 40 (1971), p.11-28, presentava un resum de les interpretacions fins llavors (p.13). Wilcke *VOM* (1974), p.56-57, creia que havia estat compostat per Enhedunna; com a "mythische Verherrlichung eines Erfolgreichen Feldzuges eines Königs von Akkade gegen Ostassyrien"; a més, en donava un resum; a Larsen *OACC* (1976), p.29-33, li era difícil connectar el mite amb un període històric concret; Wilcke *RIA* 5 (1976-1980), p.83, fa un resum de la composició i identifica Ebih amb "Osttigrisland"; Frayne *Royal Hymns* (1981), p.44ss., ho interpreta com a reflexe d'una campanya de Narām-Suen contra Simurru; igual que a Frayne *RIA* 9 (1999), p.170a; Simurru s'ha de situar segons Frayne al Diala, Frayne *RIA* 9 (1999), p.173b; Bottéro i Kramer *Lorsque les dieux* (1989), p.219-229, en presentaven una traducció, segons ells hauria estat compost per Enheduanna com a record de la victòria de Sargon o un dels seus successors sobre l'Ebih; Frayne *JAOS* 112 (1992), p.625a, pensa que el rei victoriós ha de ser probablement Narām-Suen; Wilcke *Anfänge* (1993), p.47-48, n'atribuïa la composició a Enheduanna, com a resultat de l'"Unterwerfung des Osttigrislandes, Ebeh"; Westenholz a Liverani *HANE/S* 5 (1993), p.163, el veu com a expressió mítica del domini militar acàdic sobre els "barbarian lands"; Franke *Königsinschriften* (1995), p.171, com a tractament literari d'una campanya de Narām-Suen contra l'est." Sobre Gebel Hamrin veure la bibliografia a Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.33 i n.79, que no anomena cap rei en concret de la dinastia acàdica per a situar el mite. Sobre el conjunt de campanyes de Narām-suen contra l'est (Zagros) i la regió del Diala veure: Frayne *RIME* 2 (1993), p.87; Frayne *RIA* 9 (1999), p.173.

²³² H.Lewy *CAH* 2/1 (1971), p.735-736. Influències de les inscripcions reials acàdiques a les paleoassiries, Kienast *HSAO* 6 (1997), p.67-69. Els noms Sargon i Narām-Suen apareixen durant l'època paleoassíria amb el determinatiu de divinitat, veure p.92.

3.4.El final del domini acàdic

El període acàdic acabà amb la destrucció de la ciutat d'Assur per pobles procedents de les muntanyes,²³³ possiblement integrants de la mateixa onada que s'emportà les restes del regne acàdic.²³⁴ El nivell F del temple d'Ištar a la ciutat d'Assur correspondria al període de transició fins a l'arribada del domini del sobirans de la tercera dinastia d'Ur.²³⁵

Les inscripcions reials del període de confusió que seguí a la desaparició de l'imperi sargònic parlen d'incursions d'Erridu-pizir, rei dels *qutû*, contra objectius transtigridians com: Madga,²³⁶ Simurru,²³⁷ Lul.lubum,²³⁸ i, fins i tot, Arbela (*Urbillum*), a territori "assiri".²³⁹ Nirišhuha, el governant (ÉNSI) de la ciutat en aquest moment, fou capturat. La situació a Assur i Nínive, en aquest temps, és desconeguda, a part de les destruccions esmentades.

²³³ Almenys del temple d'Ištar fou devastat, Andrae *WA* (1977²), p.112, nivell G; Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.54b.

²³⁴ Glassner *BBVO* 5 (1986), p.48, responsabilitza els Guteus (*Qutû*) de la destrucció de la ciutat.

²³⁵ Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.21-22, p.95-97; Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.54b.

²³⁶ Frayne *RIME* 2 (1993), p.221-222 (E2.2.1.1). Aquest topònim seria nombrat a les inscripcions de Gudea de Lagaš, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.113. Aquesta ciutat era propera a l'actual Kirkuk. Cf. Röllig *RIA* 7 (1987-1990), p.195a; Müller *HSAO* 7 (1994), p.192, 208, 211, 218ss., s.v. Matka.

²³⁷ Frayne *RIME* 2 (1993), p.224: V 10 (E2.2.1.2); p.226: VIII 10', 12'(E2.2.1.2).

²³⁸ Frayne *RIME* 2 (1993), p.226: V 14' (E2.2.1.2). Sobre aquest topònim veure p.200.

²³⁹ Frayne *RIME* 2 (1993), p.227: XI 1-11 (E2.2.1.3); Kienast i Sommerfeld *FAOS* 8 (1994), p.107a. En relació a una muntanya anomenada en acusatiu, *mu-ma-am*.KUR; curiosament a les inscripcions de Tukultī-Ninurta I hi apareix també un país anomenat Mummu; vid. Kessler *RIA* 8 (1993-1997), p.416b-417a, allí surt però llistat després de Katmuhu, Bušše; veure T13 i n.966.

4. "Assíria" durant el període d'Ur III (2112-2004)²⁴⁰

4.1. Assur

Després de les destruccions causades pels pobles muntanyers procedents dels Zagros, Assur es constituí molt possiblement com a un principat independent durant un cert període de temps.²⁴¹ Durant l'etapa de govern del primer rei de la dinastia d'Ur, Ur-Namma (2112-2095),²⁴² no hi ha notícies sobre la posició política d'Assur.²⁴³

La situació canvià a finals del regnat del segon monarca de la dinastia, Šulgi (2094-2047),²⁴⁴ i més clarament durant el govern del seu sucador, Amar-Suen (2046-2038),²⁴⁵ quan Zarríqum, governador militar (GÌR.NÍTA)²⁴⁶ de la ciutat d'Assur, reconeix a una inscripció, trobada al nivell E del temple d'Ištar, la seva dependència respecte a

²⁴⁰ He adoptat la cronologia aportada per Brinkman a Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977²), p.336; vid. les especificacions al respecte de Frayne *RIME 3/2* (1997), p.5. Vid. Mayer *PKA* (1995), p.142-144.

²⁴¹ Glassner *BBVO 5* (1986), p.53.

²⁴² Una història del regnat d'Ur-Namma es troba a Frayne *RIME 3/2* (1997), p.9-20; Sallaberger *OBO 160/3* (1999), p.132-140; Flückiger-Hawler *OBO 166* (1999), p.1-7. Sobre la lectura del nom del monarca veure Sallaberger *idem*, p.123 n.2; Flückiger-Hawler *idem*, p.8-9. En aquests estudis es pot trobar la bibliografia anterior.

²⁴³ Sembla ser que Ur-Namma tan sols arribà a abastar la regió del Diala com a límit nord, Frayne *RIME 3/2* (1997), p.19-20; Sallaberger *OBO 160/9* (1999), p.134.

²⁴⁴ Per a una història del regnat de Šulgi veure: Frayne *RIME 3/2* (1997), p.91-110; Sallaberger *OBO 160/3* (1999), p.140-163.

²⁴⁵ Una història del regnat d'Amar-Suen és a Frayne *RIME 3/2* (1997), p.235-244; Sallaberger *OBO 160/3* (1999), p.163-167.

²⁴⁶ Altres títols portats per Zarríqum a Hallo *JNES 15* (1956), p.224; Edzard i Farber *RGTC 2* (1974), p.19; Kutscher *RA 73* (1979), p.81-82; Maeda *ASJ 14* (1992), p.149-150. A part del títol "governador militar" GÌR.NÍTA, Zarríqum està testimoniàt com a "governador" (ÉNSI = PA.TE.SI) d'Assur, o senzillament com a "l'home" (LÚ) d'Assur. Sobre el títol ŠAGINA = GÌR.NÍTA, durant el període d'Ur III, Steinkeller *SAOC 46* (1987), p.24-25; Sallaberger *Kult. Kalender 1* (1993), p.275 i n.1280; Sallaberger *OBO 160/3* (1999), p.194, tradueix el títol com a "General". Si seguim la descripció de Steinkeller i l'apliquem a Assur, Zarríqum hauria acumulat en la seva persona tant la governaduria civil (ÉNSI) com la militar (GÌR.NÍTA), aplicant una terminologia potser massa moderna als títols sumeris. Cf. Steinkeller *SAOC 46* (1987), p.39. Veure Mayer *PKA* (1995), p.142-143. Sobre l'antropònim Zarríqum veure, *AHw.* p.1515b, s.v. *zarríqu*, "schillernd"; *CDA*, p.445b, "iridiscent", "(with iridiscent (eyes))"; Hölscher *Personennamen* (1996), p.207a; Sassmannshausen *BiOr 55* (1998), 827.

l'esmentat rei d'Ur.²⁴⁷ Zarriquim està testimoniada a la documentació com a governador d'Assur o Susa, indistintament, a partir de l'any Šulgi 40 i fins a Amar-Suen 5 (amb altres atestacions sense data), pel que se suposa, que es tracta de la mateixa persona, que va anar pendulant entre aquestes dues ciutats.²⁴⁸ Steinkeller assenyala que Assur i Arbela foren els límits noroccidentals de l'impost GÚN MA.DA.²⁴⁹ A aquest mateix període pertanyen alguns documents administratius trobats a la ciutat d'Assur.²⁵⁰

Des d'un punt de vista arqueològic, el nivell E del temple d'Ištar (on es trobà la inscripció de Zarriquim) pertany al període d'Ur III.²⁵¹ Una casa excavada sota el temple de Šîn-Šamaš²⁵² i l'estructura denominada *Schotterhofhaus*, per sota del Palau Vell,

²⁴⁷ Es tracta de la inscripció fotografiada a Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.106, pl.64c; Andrae *WA* (1977²), p.112. *KAH* 2 2 = Grayson *ARI* 1 (1972), p.3-4, § 18-20 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.9 (A.O.1003) = Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.342, Ur 6 = Steible *FAOS* 9/2 (1991), p.245-246 = Braun-Holzinger *HSAO* 3 (1991), p.316-317 = Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.278 (1.3.2001), amb la darrera bibliografia. Sobre Zarriquim vid: Falkenstein *JAOS* 72 (1952), p.43-44; Hallo *JNES* 15 (1956), p.219-225; Borger *EaK* 1 (1961), p.2 i p.4 n.2; Kutscher *RA* 73 (1979), 81-82; Owen *JCS* 33 (1981), p.248 ; Mayer *PKA* (1995), p.142-143; Maeda *ASJ* 14 (1992), p.149-150, segons Maeda seria el governant indígena (*native city-ruler*) de Susa; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.210. Una representació de Zarriquim es podria trobar, segons l'excavador alemany d'Assur, Walter Andrae, en una estàtua publicada pel mateix Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.22-23, p.106 i pl. 63; Andrae *WA* (1977²), p.113 Abb. 90, així com en un relleu, Andrae *WA* (1977²), p.114 Abb.91, Lamprichs *OEANE* (1997), p.226b. Sobre l'antropònim vid. Hallo *JNES* 15 (1956), p.220 n.4. Del fet que els sobirans d'Ur poguessin traslladar un governador des d'Assur fins a Susa, Mayer *PKA* (1995), p.142, en dedueix, „dass die genannten Könige von Ur III zumindest das Gebiet von Susa bis Aššur beherrscht hätten und zwar nicht nur als Hegemonen, sondern *de facto* als Herrscher, die einen Beamten von Drehem als Stadtfürsten nach Assur und von dort nach Susa versetzen konnten.“

²⁴⁸ Hallo *JNES* 15 (1956), p.220-225; Larsen *OACC* (1976), p.33; Kutscher *RA* 73 (1979), p.81; Steinkeller *SAOC* 46 (1987), p.39; Maeda *ASJ* 14 (1992), p.149-150.

²⁴⁹ Aquesta exacció era pagada per les províncies perifèriques de l'imperi d'Ur III. Steinkeller *SAOC* 46 (1987), p.37; Maeda *ASJ* 14 (1992), p.141, testimonis sobre el pagament d'aquest impost són llistats a *idem* p.163-164.

²⁵⁰ Donbaz *Fs. Laroche* (1979), p.106; Donbaz *Akkadica* 42 (1985), p.3-23. Llastimosament aquestes tauletes són poques i fragmentàries.

²⁵¹ Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.21-25; Andrae *WA* (1977²), p.112; Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.54b-55a; Lamprichs *OEANE* 1(1997), p.226b. Per a la datació d'aquest nivell és important la troballa d'un segell d'Isi-Dagan de Mari, qui segons Durand és contemporani d'Išbi-Erra (c.2017-1985), el fundador de la primera dinastia d'Isin, Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.23; Durand citat per Lamprichs *OEANE* 1 (1997), p.226b. Sobre Išbi-Erra veure p.83.

²⁵² Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.54b-55a.

podrien datar-se en aquest mateix moment.²⁵³ Algunes de les tombes excavades a la ciutat evidencien la presència de ceràmica típica del període d'Ur III.²⁵⁴ És possible, a més a més, que part de la muralla excavada a Assur pertanyés a aquest moment, encara que no es poden excloure períodes anteriors.²⁵⁵

4.2. Nínive²⁵⁶

Durant el regnat de Šu-Suen (2037-2029),²⁵⁷ un tal Tiš-atal de Nínive (LÚ.ni-nu-a.^{KI}),²⁵⁸ junt amb la seva escorta d'almenys cent homes, al qual es suministra farina, apareixen a un document administratiu procedent d'Ešnunna (Tell Asmar). No hi ha dubte que es tractava d'un personatge important procedent d'aquella ciutat.²⁵⁹ Potser un parent de Tiš-atal fou Tiamat-bašti, l'esposa (LUKUR) de Šu-Suen (any 22), que sembla va introduir el culte a la deessa Šauška (Ištar) de Nínive a Sumer.²⁶⁰

²⁵³ Miglus *MDOG* 121 (1989), p.119. Posteriorment situa aquesta estructura més clarament a inicis del segon mil.lenni, Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.55b.

²⁵⁴ Haller *WVDOG* 65 (1954), p.9a, tombes nos. 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18.

²⁵⁵ Andrae *WVDOG* 23 (1913), p.3

²⁵⁶ Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.149-150, testimonis barrejats amb els de la ciutat Nina del districte de Lagaš; Waetzoldt *ZA* 65 (1975), p.276; Owen *JCS* 33 (1981), p.260.

²⁵⁷ Una història del regnat de Šu-Suen es troba a Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.285-294; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.167-171.

²⁵⁸ Whiting *JCS* 28 (1976), 173-182. És probable que hagi d'identificar-se amb el Tiš-atal de Karahar i el Tiš-atal d'Urkeš (Tell Mozan) com suggereixen Whiting *idem*, p.177 (amb reserves) i Collon *RA* 4 (1990), p.129-136; després, Wilhelm *Hurriter* (1982), p.15, no exclouia que els testimonis es referissin a un sol personatge; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.462, creu possible la identificació entre Tiš-atal de Nínive i el d'Urkeš; Dercksen *PIHANS* 75 (1996), p.163. Contra aquestes identificacions: Matthews i Eidem *Iraq* 55 (1993), p.203; Wilhelm *BiMes* 26 (1998), p.120-121; Salvini *BiMes* 26 (1998), p.107. La inscripció de Tiš-atal d'Urkeš ha estat reeditada recentment per Gelb i Kienast *FAOS* 7 (1990), p.382 varia 15; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.462-464 (E3/2.7.3.1); Wilhelm *BiMes* 26 (1998), p.117-143; en aquests darrers s'hi pot trobar la bibliografia anterior. Sobre l'antropònim Tiš-atal vid.: Wilhelm *idem*, p.120-121 i n.19. Mayer *PKA* (1995), p.143.

²⁵⁹ Whiting *JCS* 28 (1976), p.176; per a Mayer *PKA* (1995), p.143-144, Tiš-atal era possiblement "ein hochrangiger Priester der Šauška". La presència de Tiš-atal a la ciutat d'Ešnunna s'hauria d'entendre segons Whiting *idem*, p.178, "as a part of a "state visit" made as a diplomatic venture following the successful campaign of Šu-Sin into the neighboring territory of Simanum." Es confirma també la presència de població hurrita a Nínive.

²⁶⁰ Wilcke *NABU* 90/36; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.336; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.161.

Segons Steinkeller, Nínive mai pagà l'impost GÚN MA.DA pel que, segons ell, no formà part de l'estat d'Ur III.²⁶¹ Més recentment, Maeda aporta un testimoni pel qual Nínive va satisfer aquest impost durant el tercer any de Šu-Suen;²⁶² pel que és molt possible que aquesta ciutat formés part del regne d'Ur al temps d'aquest sobirà.

4.3.Arbela²⁶³

A partir de l'any 24 del seu regnat Šulgi es llançà a la conquesta dels països fronterers al nord i est (Karahar, Simurru, Harši, Anšan).²⁶⁴ Es va convertir en veritable continuador i hereu dels reis acadics en aquesta faceta (especialment de Narām-Suen). Durant el transcurs del seu 44è any de regnat Šulgi atacà Urbil.lum (Arbela), Simurru, Lul.lubum i Karahar, al mateix temps; aquest fet d'armes va donar nom al seu 45è any.²⁶⁵ El botí de la ciutat d'Arbela apareix citat a varis

²⁶¹ Steinkeller SAOC 46 (1987), p.37.

²⁶² Maeda ASJ 14 (1992), p.137-172, que a més cita lliuraments de ciutats com Rimušu [a llegir Talmuššu], Nínive, i Ura'a en relació a l'expedició del tercer any de Šu-Suen contra el nord, testimoni a *idem*, p.169.

²⁶³ Els testimonis estan recollits a Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.217; Owen JCS 33 (1981), p.264. Afegir-hi AUCT 2 nos.384:7, 336:2, 316:2.

²⁶⁴ Veure llistat de noms d'any a Sigríst i Gomi *Catalogue* (1991), p.320-325; Frayne RIME 3/2 (1997), p.92-110; Sallaberger OBO 160/3 (1999), p.142-143. Sallaberger indica que la política expansiva de Šulgi no s'inicià fins l'any 20 del seu regnat. Sobre el topònim Karahar (neoassiri Harhar) vid. Levine RIA 4 (1972-1975), p.120b-121a; Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.91; situada al centre dels Zagros occidentals. Per a Simurru proper al Diala, veure apartat anterior; testimonis a la documentació d'Ur III: Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.167-168; Waetzoldt ZA 65 (1975), p.276; Owen JCS 33 (1981), p. 261 (Š 44, IS 3); els governadors de Simurru estan llistats a Frayne RIME 3/2 (1997), p.xliii. Per Harši, Edzard RIA 4 (1972-1975), p.125b; Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.74-75. Per Anšan: König RIA 1 (1932), p.111-112b; Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.9-11. En general tots aquests topònims s'han de situar als Zagros occidentals, entre el riu Diala i la ciutat d'Arrapha.

²⁶⁵ Sigríst i Gomi *Catalogue* (1991), p.324; Frayne RIME 3/2 (1997), p.108; Sallaberger OBO 160/3 (1999), p.143. El botí d'Arbela és ja mencionat a un document administratiu datat el 17 VII Š 44, Genouillac TD (1911) no.86:r.6, citat per Michalowski RC (1976), p.81, també Frayne *idem* Per Lul.lubum veure p.200. És possible que en aquests primers contactes tan sols es tractés, en conjunt, de raids a la cerca d'un guany ràpid, sense intenció annexionista, Sallaberger OBO 160/3 (1999), p.156.

documents administratius d'aquest mateix any de Šulgi.²⁶⁶ D'aquesta ciutat partí l'any 47 d'aquest monarca l'impost MÁŠ.DA.RI.A pel governant d'Ur.²⁶⁷ Tot i aquest inicial sotmetiment, Arbela es va rebel·lar quan Šulgi va morir. El nou monarca Amar-Suen va reaccionar fulminantment i va destruir la ciutat durant el seu primer any de regnat, donant nom aquesta campanya al seu segon i tercer anys.²⁶⁸ Arbela pagà durant el setè any de Šu-Suen l'impost GÚ MA.DA, pel que es pot afirmar que formava part integrant de l'estat d'Ur III fins aquell moment.²⁶⁹ La intensitat amb que els sobirans d'Ur atacaren aquesta ciutat ha estat explicada en funció del sistema de defensa de les rutes comercials de Mesopotàmia amb Iran.²⁷⁰ El governador militar (GÌR.NÍTA) d'Arbela durant el regnat de Šu-Suen fou “el primer ministre” (SUKKAL.MAH) Ir-Nanna (també conegut com a Ir-mu).²⁷¹

4.4.Subartu i el nord mesopotàmic

La trajectòria d'Ir-Nanna dins l'administració de la tercera dinastia d'Ur havia començat sota el regnat de Šulgi com a enviat d'aquest rei davant del governant de

²⁶⁶ Veure llista de testimonis oferta per Maeda *ASJ* 14 (1992), p.157; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.108.

²⁶⁷ Es tracta del document *NBC* 2150 = Keiser *BIN* 3 (1971), no.18:6-7. L'impost MÁŠ.DA.RI.A havia estat entès fins fa relativament poc com a un tipus d'ofrena, així p.e.: Waetzoldt *Textilindustrie* (1972), p.31 i n.254, 71-72, traduïa, maš-da-ri-a- “Opfer”; així com Maeda *ASJ* 1 (1979), p.29-30; Steinkeller *SAOC* 46 (1987), p.40, l'inclou però entre els impostos (*imposts or taxes*); Sallaberger *Kult. Kalender* 1 (1993), p.123-124, esp. 160-170, tradueix com “Abgabe” no “Opfer”, explicant que beneficiava al rei o al cercle familiar més proper al rei (reina, o concubina), i fills del monarca.

²⁶⁸ Sigrist i Gomi *Catalogue* (1991), p.325; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.236; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.158, p.165.

²⁶⁹ Steinkeller *SAOC* 46 (1987), p.37; Maeda *ASJ* 14 (1992), p.141, testimoni p.163, p.171.

²⁷⁰ Michalowski *RC* (1976), p.117.

²⁷¹ Steible *FAOS* 9/2 (1991), p.265-268, Šūsuen 13 = Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.324:21 (1.4.13). Per a Ir-Nanna (Ir-mu) i la seva carrera al servei del rei d'Ur, Sollberger *AfO* 17 (1954), p.36-38; Wilcke *ZA* 60 (1970), p.64-65; Michalowski *RC* (1976), p.39-44; Sollberger *RIA* 5 (1976-1980), p.165a; Steinkeller *SAOC* 46 (1987), p.35. Sobre el títol SUKKAL.MAH, Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.188-190, amb bibliografia anterior.

Subartu²⁷², anomenat Apil.laša.²⁷³ És difícil establir amb claredat a quin nivell es movia la relació entre Subartu i el sobirans d'Ur.²⁷⁴ És possible que territoris pertanyents al que seria la futura Assíria, com durant l'època dels reis d'Acad, estessin integrats dins d'aquest païssatge. Altres topònims nordencs immediatament

²⁷² Els testimonis de Subartu a la documentació d'Ur III es poden trobar a Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.174-175, s.v. Subir. La identificació entre Subartu i Su'a la documentació d'Ur III fou proposada per Gelb *SAOC* 22 (1944), p.25-29; Jacobsen *JCS* 7 (1953), p.44a, no n'era partidari; Steinkeller *JAOS* 108 (1988), p.197-202, i *NABU* 90/13, tracta de demostrar la identificació entre LÚ.SU(.A) i Šimaški. Sobre Subartu durant la tercera dinastia d'Ur; vid. també Edzard *ZZB* (1957), p.48-49; Wilcke *ZA* 60 (1970), p.62; una valoració dels testimonis es troba a Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.140-143.

²⁷³ L'intercanvi de correspondència entre Ir-Nanna i Šulgi està documentat en còpia paleobabilònica; que ens informa sobre les aventures de l'enviat als països del nord: Ali *Sumerian Letters* (1964), p.27-41; Wilcke *ZA* 60 (1970), p.63-64; Michalowski *RC* (1976), p.135-185; Michalowski *RIA* 6 (1980-1983), p.52b-53; Michalowski *LEM* (1993), p.63-66. Sobre la validesa d'aquestes cartes com a font històrica s'han pronunciat diversos estudiosos: contra la presa en consideració de la historicitat de les cartes literàries paleobabilòniques s'inclinà, Güterbock *ZA* 42 (1934), p.15. A favor de la seva utilització, Falkenstein *ZA* 49 (1950) p.73, acceptat per Jacobsen *JCS* 7 (1953), p.38-47, (aquests dos darrers en cas de les cartes entre d'Ibbi-Suen amb Išbi-Erra); Michalowski *RC* (1976), p. 36-67, la reafirmava en base a l'aparició de personatges que estan testimoniats a la documentació d'Ur III. Michalowski *RIA* 6 (1980-1983), p.57a, relativitzava aquesta opinió, "It is difficult to judge the historicity of the letters on stylistic grounds. For it must be kept in mind that the corpus of literary letters provides us with practically the only large body of Sumerian prose outside the monumental texts." Personalment crec que la discussió encara és oberta. L'antropònim Apil.laša està atestat també amb el títol de governador de Kazal.lu, a partir del regnat d'Amar-Suen; Römer *TUAT* 1 (1984), p.344, afirma que la seva historicitat és insegura. Vid.: Kutscher *JCS* 22 (1969), p.63-65; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.xli; segons Kutscher, i Michalowski *RIA* 6 (1980-1983), p.53a, s'ha d'identificar els dos Apil.laša.

²⁷⁴ Subartu no figura a la llista de països que pagaven l'impost GÚN MA.DA oferta per Maeda *ASJ* 14 (1992), p.165-172. Potser les consideracions de Wilcke *ZA* 60 (1970), p.64, a partir de la correspondència d'Ir-Nanna i Šulgi siguin correctes: "Šulgi liess den Lokalfürsten also weitgehend ihre Autonomie und sie königliche Rechte *de ipso* ausüben. Er verlangte nicht ihre Unterordnung unter den königlichen Emissär, der kam, um die Steuern (oder den Tribut) festzusetzen (gú-ma-da-zu gi-ne-dè "um deine Landessteuern festzusetzen" heisst es im Brief Irmu's an seinen König, Letter Coll. A I 4), sondern er erwartete eine Einigung, die Partnerschaft vorausgesetzt. Leider verstehen wir den Titel gal-zu-unken-na nicht genau und wissen so nicht, ob er Beamte meint, mit deren Hilfe der König die Lokalfürsten kontrollierte, oder aber ein den Lokalfürsten selbst verliehner Titel war." Dins del contexte de la dissolució de l'estat d'Ur, i a una carta (en còpia paleobabilònica) enviada per Puzur-Šulgi, governador de Kazal.lu, a Ibbi-Suen es diu que Išbi-Erra havia capturat a Zinnum, el governador de Subartu, vid. Ali *Sumerian Letters* (1964), p.43 (A 3: 35), p.51; Michalowski *RC* (1976), p.255:35, p.265; Michalowski *RIA* 6 (1980-1983), p.55. El contexte de la captura dona a entendre que Zinnum seria lleial al rei d'Ur. Cf. Larsen *OACC* (1976), p.41; Wu *PHE* (1994), p.5-10. Zinnum apareix també a un himne dedicat a Išbi-Erra en relació amb els elamites; d'aquest es desprèn que Zinnum era fidel als reis d'Ur, van Dijk *JCS* 30 (1978), p.198-206. Ali *Sumerian Letters* (1964), p.17, interpretava que amb la captura del governador de Subartu que la influència d'Išbi-Erra s'extenia fins aquell a territori. Aquesta captura podria haver tingut lloc l'any 19è d'Ibbi-Suen = 9è d'Išbi-Erra, Wilcke *ZA* 60 (1970), p.61.

veïns a Assíria són mencionats a la documentació d'Ur III: Kimaš,²⁷⁵ Kakmium (prop d'Ekal.lātu),²⁷⁶ Šišil,²⁷⁷ Arrapha,²⁷⁸ Madga,²⁷⁹ Ebiš,²⁸⁰ Talmuššu,²⁸¹ Urkeš,²⁸² Mardaman,²⁸³ Šašrum.²⁸⁴ Aquests testimonis semblen indicar que aquests territoris van estar sota control dels reis d'Ur des dels darrers anys del regnat de Šulgi fins a inicis del regnat d'Ibbi-Suen, pel que es pot suposar, a manca de més evidència, que durant la major part dels regnats, la zona ocupada pel que seria Assíria estava possiblement també sota administració neosumèria.

4.5.Simanum

Simanum podria haver estat situat a l'est del Tigris i possiblement directament al nord de Nínive.²⁸⁵ Aquest topònim apareix a la documentació d'Ur III durant el segon any de regnat d' Amar-Suen i està testimoniats fins al primer any d'Ibbi-Suen.²⁸⁶ Simanum fou abastada per l'exèrcit d'Ur durant el segon any de Šu-Suen, que en reporta la

²⁷⁵ Waetzoldt ZA 65 (1975), p.274 (Š 48); Owen JCS 33 (1981), p.254; Š 46 (veure noms d'any); Maeda ASJ 14 (1992), p.168; Edzard i Röllig RIA 5 (1976-1980), p.593; Kienast i Sommerfeld FAOS 8 (1994), p.88; Frayne RIME 3/2 (1997), p.455.

²⁷⁶ Astour SCCNH 2 (1987), p.11; Röllig RIA 5 (1976-1980), p.289; Maeda ASJ 14 (1992), p.168.

²⁷⁷ Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.183; Owen JCS 33 (1981), p. 262; Maeda ASJ 14 (1992), p.170.

²⁷⁸ Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.16; Waetzoldt ZA 65 (1975), p.272; Owen JCS 33 (1981), p.247; Maeda ASJ 14 (1992), p.165.

²⁷⁹ Edzard i Farber RGTC (1974), p.113; Waetzoldt ZA 65 (1975), p.275; Owen JCS 33 (1981), p. 255.

²⁸⁰ Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.38; Owen JCS 33 (1981), p.250.

²⁸¹ Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.157, s.v. Rīmuš; Owen JCS 33 (1981), p.260, s.v Rīmuš.

²⁸² Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.224; Owen JCS 33 (1981), p.264; Frayne RIME 3/2 (1997), p.457.

²⁸³ Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.118; Owen JCS 33 (1981), p.255; Maeda ASJ 14 (1992), p.146.

²⁸⁴ Testimonis: Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.178-179; Owen JCS 33 (1981), p.262; identificat amb la paleobabilònica Šušarrā (Tell Shemshara), a l'alt Zab Inferior, Astour SCCNH 2 (1987), p.33; Eidem Tell Shemshara 2 (1992), p.13a.

²⁸⁵ Pels testimonis i la situació de Simanum veure p.68.

²⁸⁶ Michalowski JAOS 95 (1975), p.718a; Maeda ASJ 14 (1992), p.147, aporten els testimonis en ordre cronològic.

destrucció.²⁸⁷ Com a conseqüència de la seva conquesta, gent de Simanu fou deportada vers el sud de Mesopotàmia, concretament cap als voltants de Nippur, on estan testimoniats al 8è any de regnat de Šu-Suen.²⁸⁸ Al llarg d'aquesta campanya serien conquerides Nínive i Talmuššu.²⁸⁹ Aquest mateix rei informa en una de les seves inscripcions que una de les seves filles, Kunšī-mātum, estava casada amb el governant de Simanum (la deposició de la qual hauria estat la causa de la intervenció de Šu-Suen).²⁹⁰ L'origen hurrita de la població de Simanum queda reflexat a l'onomàstic,²⁹¹ sorprén doncs trobar a un document datat el 6è any d'Amar-Suen que un dels enviats (LÚ.KIN.GI₄.A) de Simanum portés el nom Puzur-Aššur (*puzur₄-aš-šur_x*),²⁹² un antropònim arquetípicament assiri, pel que es pot sospitar que aquest territori estava, almenys, dins de l'àrea d'influència cultural assíria. Simanum sembla que no va pagar el tribut GÚN MA.DA, pel que Maeda el caracteritza com a estat "vassall" d'Ur.²⁹³

4.6.El final del domini neosumeri

Pel regnat d'Ibbi-Suen (2028-2004)²⁹⁴ no es posseeixen, segons conec, notícies directes que parlin d'un possible domini neosumeri sobre els territoris que composarien

²⁸⁷ Aquesta acció va donar nom als tercer i quart anys de govern d'aquest monarca, Sigrist i Gomi *Catalogue* (1991), p.327; Frayne *RIME 3/2* (1997), p. 287-290; Sallaberger *OBO 160/3* (1999), p.158, p.168. Un passatge a una inscripció de Šu-Suen fa referència a aquesta campanya: Civil *JCS 21* (1967), p.30-31 = Frayne *RIME 3/2* (1997), p.297-298 III 26-V 23 (1.4.1).

²⁸⁸ Civil *JCS 21* (1967), p.36b; Michalowski *JAOS 95* (1975), p.716.

²⁸⁹ Maeda *ASJ 14* (1992), p.137.

²⁹⁰ Per a la política matrimonial del reis d'Ur III amb Simanum vid., Frayne *RIME 3/2* (1997), p.297-298; estudis al respecte: Michalowski *JAOS 95* (1975), p.716-719; Frayne *RIME 3/2* (1997), p.287-290; Sallaberger *OBO 160/3* (1999), p.161.

²⁹¹ Civil *JCS 21* (1967), p.36a.

²⁹² Genouillac *TD* (1911), no.84: 2-4, citat per Owen *JCS 33* (1981), p.260; Maeda *ASJ 14* (1992), p.147.

²⁹³ Maeda *ASJ 14* (1992), p.147-148.

²⁹⁴ Pel regnat d'Ibbi-Suen vid. Sollberger *RIA 5* (1976-1980), p.1b-8a; ; Gomi *JESHO 23* (1980), p.1-42; Gomi *JCS 36* (1984), p.211-242; Frayne *RIME 3/2* (1997), p.361-368; Sallaberger *OBO 160/3* (1999), p.172-178.

Assíria. Sembla, però, que els reis d'Ur controlaren l'àrea des de l'oest del Tigris fins a Arbela, almenys fins al segon any del regnat d'Ibbi-Suen.²⁹⁵ La conquesta de Simanum durant el tercer any de Šu-Suen, l'antecessor d'Ibbi-Suen, presuposava encara el control sobre el triangle entre el Tigris i el Zab inferior. Els problemes de control territorial pels sobirans d'Ur III s'iniciaren molt possiblement durant els primers anys del regnat d'Ibbi-Suen degut a la pressió dels amorreus (MAR.TU) i elamites a la que es va sumar la traició d'Išbi-Erra (ell mateix potser un amorreu) dins d'un procés progressiu de deteriorament de l'autoritat central, i de tall de les comunicacions amb les províncies més nordenques del regne.²⁹⁶ És molt possible doncs, que si els territoris de la futura Assíria estaven encara a inicis del regnat d'Ibbi-Suen sota control d'Ur, dissolguessin definitivament aquest lligam un cop Išbi-Erra va estar definitivament instal·lat a Isin.²⁹⁷

²⁹⁵ Larsen *OACC* (1976), p.33. Edzard *ZZB* (1957), p.44, assenyala el regnat de Šu-Suen com a inicial pel que fa als problemes; Sollberger *RIA* 5 (1976-1980), p.2a, indicà que Ibbi-Suen va rebre ja un regne amb símptomes de decadència; Steinkeller *SAOC* 46 (1987), p.36, traça el procés de desintegració al llarg del regnat de Šu-Suen fins a l'inici del d'Ibbi-Suen; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.366, indica que els problemes s'iniciaren vers el tercer any de regnat d'Ibbi-Suen; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.172, assenyala també el tercer any de regnat d'Ibbi-Suen com al de l'inici de la dissolució de l'imperi. El segon any Ibbi-Suen va dur encara a terme una expedició contra Simurru al Diala, que donà nom al seu tercer any de regnat; però ja no passà més cap al nord; veure Sollberger *RIA* 5 (1976-1980), p.5a; Frayne *RIME* 3/2 (1997), p.362-363; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.173. Pels desenvolupaments de segell amb els noms d'Ibbi-Suen i Lukal·la trobats a Kaneš (Kültepe), veure p.95.

²⁹⁶ La correspondència en còpia paleobabilònica entre Ibbi-Suen i Išbi-Erra, o relacionada amb les activitats d'aquests dos personatges, així com una anàlisi a partir d'ella es pot trobar a Falkenstein *ZA* 49 (1950), p.59-79; Jacobsen *JCS* 7 (1953), p.38-47; Edzard *ZZB* (1957), p.44-49; Ali *Sumerian Letters* (1964), p.12-18, p.42-52; Wilcke *ZA* 60 (1970), p.54-69; Wilcke *WO* 5 (1969-1970), p.12-15; Michalowski *RC* (1976), p.87-94, p.243-270; Sollberger *RIA* 5 (1976-1980), p.7; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.174b-175; van Dijk *JCS* 30 (1978), p.189-208; Michalowski *RIA* 6 (1980-1983), p.54b-55b; Römer *TUAT* 1 (1984), p.343-353 (amb abundant bibliografia suplementària); Wu *PHE* (1994), p.8-10; Sallaberger *OBO* 160/3 (1999), p.174-178. Michalowski *RC* (1976), p.104-124 tracta de demostrar que els amorreus procedien del Gebel Hamrin; i per tant de les proximitats d'Assíria, tot i que Bucellati *Amorites* (1966), p.235-252, situava el país d'origen dels amorreus (KUR MAR.TU) al nord de Síria, però indicava que la ruta que seguirien per anar cap al sud seria creuant la vall del Tigris. Pels amorreus ja a la documentació d'Ebla: Archi *OrNS* 54 (1985), p.7-13; Archi, Piacentini i Pomponio *ARES* 2 (1993), p.107, s.v. *A-mu-ri.KI*, *A-mu-rúm.KI*, p.382, s.v. *Mar-tum.KI*; Bonechi *RGTC* 12 (1993), p.41, s.v. *A-mu-ri.KI*, p. 234 s.v. *Mardu(m)*; a la documentació sargònica i presargònica, Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 2 (1977), p.115-116. A veure també Edzard *ZZB* (1957), p.34-39; Liberman *JCS* 22 (1968-1969), p.53-62; Wilcke *WO* 5 (1969-1970), p.1-31; Edzard *RIA* 7 (1987-1990), p.438-440; Maeda *ASJ* 14 (1992), p.157.

²⁹⁷ Larsen *OACC* (1976), p.41, situa explícitament la independència d'Assur respecte a Ur III vers el

4.7. Conclusió

En resum, Assíria va estar, un altre cop, durant aquest període de temps a la perifèria d'un imperi sudenc, dins del que Maeda denomina la zona de defensa del regne d'Ur.²⁹⁸ El control sobre les ciutats assíries per part del reis neosumeris fou establert de forma esgraonada i progressiva, no d'un sol cop. Šulgi va poder gaudir de cert control sobre territoris assiris, però no fou fins al regnat del seu successor Amar-Suen que està atestat un governador militar a la ciutat d'Assur. Fou segurament aquest darrer rei el que integrà definitivament Arbela a l'imperi d'Ur, mentre que Nínive sembla que no fou controlada fins al regnat de Šu-Suen. És molt possible que el domini dels sobirans d'Ur III desaparegués durant els primers anys de govern d'Ibbi-Suen.²⁹⁹

5. "Assíria" a la primera meitat del segon mil.leni (el període paleoassiri)³⁰⁰

5.1. Les fonts

La documentació posterior a la fallida del regne d'Ur III procedeix preponderantment de tres punts:

2015. L'àrea d'influència del regne d'Isin sota Išbi-Erra molt possiblement no es va estendre fins a Assíria, Edzard *ZZB* (1957), p.64. Sobre Isin vid. Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.181-183.

²⁹⁸ Maeda *ASJ* 14 (1992), p.135-172.

²⁹⁹ Influències de l'administració sumèria s'observen al sistema judicial paleoassiri, Larsen *OACC* (1976), p.184.

³⁰⁰ Una visió general del període es pot trobar, entre d'altres a: von Soden *HAO* (1954), p.23-58; Roux *Ancient Iraq* (1964), p.150-184; Hallo i Simpson *ANEH* (1971), p.93-97; Saggs *MWA* (1984), p.23-34; Córdoba *BAEO* 22 (1986), p.139-151; Liverani *AO* (1988), p.317-426; Mayer *PKA* (1995),

- a) De la correspondència dels comerciants d'Assur estacionats, a causa dels seus negocis, a Kültepe, prop de l'actual Kayseri a Turquia, el denominat *kārum* de Kaneš.³⁰¹
- b) D'un altre arxiu forani, el de la ciutat de Mari (Tell Hariri) durant el període de temps en què Assur va estar sota control de Šamšī-Adad I.³⁰²
- c) De la mateixa Assur es conserven tan sols unes poques tauletes de caire econòmic per tot aquest llarg període de temps,³⁰³ a part d'unes quantes

p.144-165; Kuhrt *ANE 1* (1995), p.74-117; a tots ells bibliografia anterior.

³⁰¹ La bibliografia que fa referència als textos i arqueologia del *kārum* Kaneš (Kültepe) és molt àmplia, de totes formes no és ocasió aquí per a fer-ne un llistat exhaustiu. Fonamentals són els estudis de Garelli *AC* (1963), Larsen *OACP* (1967), Orlin *ACC* (1970), Veenhof *AOATT* (1972), Larsen *OACC* (1976), Dercksen *PIHANS 75* (1996), altres: Veenhof *RIA 5* (1976-1980), p.369-378; Veenhof *CANE 2* (1995), p.859-871; Veenhof *OEANE 3* (1997), p.308-310; tots amb bibliografia suplementària; vid. també Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.211-216. Sobre l'arqueologia de Kaneš (Kültepe): Orthmann *RIA 5* (1976-1980), p.378-383; T. Özgüç *Kültepe-Kaniş II* (1986), amb bibliografia anterior sobre les excavacions (p.81 n.1); Kutlu, E.- Mellink, M.- Hrouda, B.- Özgüç, N. *Fs. T. Özgüç* (1989); Mellink, M.- Porada, E.- Özgüç, T. *Fs. N. Özgüç* (1993); T. Özgüç *OEANE 3* (1997), p.266-268; tots ells amb bibliografia suplementària. En general, veure les publicacions del matrimoni T. i N. Özgüç. Llistats de les publicacions dels textos paleoassiris es poden trobar a: Hecker *GKT* (1968), p.2-11; Borger *HKL III* (1975), p.47-48; Nashef *RGTC 4* (1991), p.XIV-XXXVII. Les publicacions més significatives de textos paleoassiris no incorporades en aquests llistats es poden trobar a: Donbaz *Fs. T. Özgüç* (1989), p.75-98; Bilgiç *et al. AKT 1* (1990); Michel *Innaya I-II* (1991); Donbaz *RA 85* (1991), p.101-107; Veenhof i Klengel-Brandt *VS 26* (1992); Donbaz *Fs. N. Özgüç* (1993), p.131-154; Bilgiç i Günbatti *AKT 3* (1995); Bilgiç i Bayram *AKT 2* (1995); Ulshöfer *FAOS Beih 4* (1995); Michel i Garelli *TPAK* (1997); Hecker, Kryszat i Matouš *KKSKP* (1998); *RAI 34* (1987 ap. 1998), amb nombrosos articles que fan referència al *kārum*, a part d'altres apareguts a diverses revistes assiriològiques com: *Bellethen*, *Archivum Anatolicum* o *Anadolu Medeniyetleri Müzesi*. La darrera reflexió sobre la cronologia del *kārum* es troba a: Veenhof *RAI 34* (1987 ap. 1998), p.421-450, allí la bibliografia anterior. Textos paleoassiris han estat trobats també a Gasur (Nuzi), Meek *HSS 10* (1935), nos. 223-227. M'ha estat impossible poder consultar el llibre d'Orlin *ACC* (1970).

³⁰² Series *ARM* i *M.A.R.I.*; vid. Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.367-391. Sobre aquest arxiu veure ara Durand *LAPO 16* (1997), p.24-40.

³⁰³ Pedersén *ALA 1* (1985), p.26-27, afegir-hi Pedersén *MDOG 121* (1989), p.135-138; textos paleoassiris procedents de la mateixa ciutat d'Assur però trobats en contextes mesoassiris han estat publicats per: Scheil *RT 31* (1909), 55-56; Gelb i Sollberger *JNES 16* (1957), p.163-175; Donbaz *JCS 26* (1974), p.81-87; Donbaz *Fs. Laroche* (1979), p.103-106; Donbaz *Akkadica 42* (1985), p.1-23. Vid. Hrouda *MDOG 123* (1991), p.95-109.

inscripcions reials³⁰⁴ trobades, majoritàriament, als recintes dels temples d'Assur³⁰⁵ i Ištar,³⁰⁶ on es concentra la informació arqueològica. Un ajut per a la reconstrucció seqüencial dels reis de la ciutat d'Assur el proporciona la Llista reial assíria,³⁰⁷ que possiblement trobaria els seus orígens en aquest moment. La seva àrea residencial ha estat escassament excavada per a aquest període.³⁰⁸

De totes formes, aquestes fonts són poc informatives pel que fa a les relacions entre

³⁰⁴ Ebeling, Meissner, Weidner *IAK* (1926), p.4-27; Grayson *ARI* 1 (1972), p.1-34; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.11-78. Veure Borger *EaK* 1 (1961), p.2-8. Inclús les inscripcions reials no procedeixen totes d'Assur; una d'Īrišum I fou descoberta a Kültepe, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.10-21 (0.33.1); una impressió del segell de Sargon I es trobà a diverses tauletes excavades a Kültepe, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.45-46 (0.35.1). Amb Šamšī-Adad I dues inscripcions procedeixen de Nínive, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.51-56 (0.39.2; 0.39.3), el que no vol dir que aquesta ciutat es trobés sota control d'Assur, sinó de Šamšī-Adad I; quatre de les inscripcions d'aquest rei procedeixen de Mari, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.56-59 (0.39.4, 0.39.5, 0.39.6, 0.39.7); i una de Terqa (Tell Ashara), Grayson *RIMA* 1 (1987), p.59-60 (0.39.8), així com impressions del seu segell també de Mari, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.61 (0.39.10); així com d'altres objectes amb inscripcions assignades a aquest monarca procedents de Mari, Tell el Rimah i Tell Leilan, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.65-76. Sobre les inscripcions reials paleoassíries: Borger *EaK* 1 (1961), p.1-19; Deller *OrAn* 22 (1983), p.13-17; Galter *HSAO* 6 (1997), p.53-59.

³⁰⁵ El temple del déu Assur dona, en les excavacions realitzades per l'expedició alemanya de principis de segle, tan sols nivells a partir de final del tercer mil.lenni; és, per tant, i pel que se sap fins ara, més recent que el temple de la deesa Ištar. A partir del regnat de Šalim-ahum s'hi troben inscripcions reials, tot i que Salmanassar I adjudica la fundació del temple a Ušpia (Grayson *RIMA* 1 [1987], p.185:113; p.189:6), no documentat amb inscripcions pròpies. Cf. Haller *WVDOG* 67 (1955), p.9-37. Un cap d'estàtua d'aquest període (o d'Ur III) ha estat reportat per Nashef *AfO* 34 (1987), p.210-211.

³⁰⁶ Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.25ss.; el nivell D del temple d'Ištar erigit per Ilim-šumma (aquest nivell ha estat datat per la seva inscripció), Andrae *WVDOG* 39 (1922), p.115-116 i pl. 65.

³⁰⁷ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.77-135 (edició), amb bibliografia de les edicions anteriors; Poebel *JNES* 1 (1942), pp.247-305, 460-493; Landsberger *JCS* 8 (1954), pp.31-46; 47-73, 106-133; Kraus *Könige* (1965); Röllig *AOAT* 1 (1969), p.265-277; Freydank *AoF* 3 (1975), p.173-175; Larsen *OACC* (1976), p.34-40; Na'aman *Iraq* 46 (1984), p.115-123; Wu *JAC* 5 (1990), p.25-37; Yamada *ZA* 84 (1994), p.11-37; Mayer *PKA* (1995), p.147, Pongratz-Leisten *SAAB* 11 (1997), p.89-97.

³⁰⁸ Larsen *OACC* (1976), p.48, explica que els nivells paleoassiris van ser destruïts per les construccions dels nivells posteriors. Arqueologia de la ciutat d'Assur pel període paleoassiri: Miglus *MDOG* 121 (1989), p.93-133, esp. 119-120; Preusser *WVDOG* 64 (1954), p.7-8, situava cronològicament al període paleoassiri una casa excavada al quadrant h5; vid. ara Miglus *WVDOG* 93 (1996), p.55-56. Per les tombes paleoassíries vid.: Haller *WVDOG* 65 (1954), p.10, p.39, p.52. El palau vell ha de pertanyer a aquesta època; ja que s'hi trobà un fragment ceràmic amb el desenvolupament del segell d'Īrišum I (VA 5036); cf. Preusser *WVDOG* 66 (1955), p.6-12.

“Assíria” i el sud Babilònic.³⁰⁹

5.2. Després d'Ur III,³¹⁰ la formació del caràcter assiri

Al sud mesopotàmic, amb la disgregació de l'imperi d'Ur III, diverses ciutats estat, com ara: Isin,³¹¹ Larsa³¹² i Ešnunna,³¹³ a les que s'afegí després Babilònia³¹⁴ concurren per la supremacia. Al nord mesopotàmic, a la riba del Tigris, altres ciutats estat havien obtingut la seva independència política, entre elles:³¹⁵ Assur,³¹⁶ Nínive,³¹⁷ Ekal.lātu,³¹⁸ Arbail,³¹⁹ Karanā (Tell el Rimah),³²⁰ Šušarrā (Tell Shemshara),³²¹ Šehnā (Tell Leilan).³²²

³⁰⁹ Potser la relació més directa fou la dels comerciants assiris documentats a la Sippar paleobabilònica veure p.100.

³¹⁰ Els historiògrafs sudmesopotàmics sembla que no concebiren un trencament entre la tercera dinastia d'Ur i la primera de Larsa; almenys així ho reflexa la llista reial publicada per Sollberger *JCS* 8 (1954), p.135-136; i com assenyala també Leemans *SD* 3 (1950), p.117; al contrari pels historiadors moderns sembla que hi va haver un fort trencament, p.e. Renger *Hammurapi* (1991), p.40. A ciutats com Ešnunna (Tell Asmar) o Assur, s'aprecia un trasbals considerable pel que fa a l'organització política (i potser teològica) de la ciutat que havia comportat el guany de la independència.

³¹¹ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.112-113. Inscripcions reials Frayne *RIME* 4 (1990), p.5-106. Noms d'any: Sigrist *IYN* (1988). Resums d'història de la ciutat: Edzard *ZZB* (1957), p.70-98, p.103-104, p.137-142, p.156-159; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.182-183.

³¹² Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.150-151. Inscripcions reials Frayne *RIME* 4 (1990), p.107-322. Noms d'any: Sigrist *LYN* (1990). Vid. Edzard *ZZB* (1957), p.100-103, p.108-112, p.142-151, p.167-180; Arnaud *RIA* 6 (1980-1983), p.497-498.

³¹³ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.73-76, identificat amb Tell Asmar. Inscripcions reials, Frayne *RIME* 4 (1990), p.484-592. Cartes, Whiting *AS* 22 (1987). Vid. Edzard *ZZB* (1957), p.118-121, p.162-167, p.180-184.

³¹⁴ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.29-32. Inscripcions reials, Frayne *RIME* 4 (1990), p.323-438. Sobre aquest període al sud mesopotàmic: Edzard *ZZB* (1957), p.121-126, p.151-153; Klengel *Hammurapi* (1991), p.40-46; Wu *PHE* (1994), p.1-91; en aquests més bibliografia.

³¹⁵ Un llistat es troba a Mayer *PKA* (1995), p.129; Dossin *Syria* 20 (1939), p.109, ofereix un llistat dels reis que estan atestats a la documentació de Mari.

³¹⁶ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.25-26.

³¹⁷ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.178-179.

³¹⁸ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.68.

³¹⁹ **Arbail**: Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.247, s.v. Urbēl. Sobre Arbail parla una estela de Dāduša, rei d'Ešnunna (Tell Asmar), el text de la qual no ha estat encara publicat. En aquesta text s'anomena el sobirà arbailita, Bunnu-lštar, al que Dāduša junt amb Šamī-Adad, que hi és atestat amb el títol de rei d'Ekal.lātum, derrotaren quan atacaren Qab(a)rā; vid. Ismail *Fs. Oberhuber* (1986), p.105-108; Frayne *RIME* 4 (1990), p.562; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.91; Eidem *Tell Shemshara* 2 (1992), p.16b-18; Frayne *RIME* 4 (1994), p.719-720 (segell d'un servent de Bunnu-Eštar trobat a Ešnunna). Sobre **Qab(a)rā**, vid. Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.187; Eidem *Iraq* 47 (1985), p.83-88; Deller *NABU* 90/84; Deller *NABU* 91/76, la situa a les proximitats de l'actual Altūn Kūprū, a la bora del Zab Inferior; Walker *Tigris Frontier*,

A l'Èufrates mig, Mari³²³ i Emar³²⁴ (aquesta darrera pertanyent al regne d'Alep) eren els enclaus més prominents. S'iniciava en aquest mateix moment un període d'integració política que culminaria definitivament sota el regnat de Hammurapi de Babilònia que acabaria per regir tota Mesopotàmia.³²⁵

Durant l'època paleoassíria el concepte "Assíria" continuava englobant tan sols a la ciutat estat d'Assur, mentre que les altres ciutats de la zona, com ara: Ekal.lātu, Karanā (Tell al Rimah) o Arbela eren regides pels seus propis sobirans.³²⁶ La vila d'Assur mantenia dins d'aquest conglomerat de ciutats els seus particularismes essencials que li

p.195ss.; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.91; Fincke *RGTC* 10 (1993), p.129-130; Müller *HSAO* 7 (1994), p.214-215; Wu *PHE* (1994), p.181ss.; Joannès *Amurru* 1 (1996), p.346-347. Veure p.111.

³²⁰ Textos: Dalley, Walker, Hawkins *OBTR* (1976). Localització i testimonis, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.132; Kupper *ARM* 28 (1998), no.171:16 (Karanā); nos. 168:11; 174:6 (Qaṭṭarā), . Inscripcions reials, Frayne *RIME* 4 (1990), p.737-747. Discussió: Birot *Syria* 55 (1978), p.342-343; Groneberg *ZA* 69 (1979), p.261-265; Sasson *JAOS* 100 (1980), p.455-459; Dalley *Mari and Karana* (1984); Oates *M.A.R.I.* 4 (1985), p.586-589; Charpin i Durand *RA* 81 (1987), p.125-146; Nashef *WO* 19 (1988), 35-39; Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.283-303; Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.462, n.5; Charpin *RA* 84 (1990), p.94; Lafont i Durand *NABU* 91/35; Beitzel *Mari in Retrospect* (1992), p.46-50; Birot *ARM* 27(1993), p.33-34; Joannès *Amurru* 1 (1996), p.351. Més bibliografia a Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.220.

³²¹ Tell Shemshara es troba situat a l'alt Zab Inferior, vid. Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.229-230; sobre els textos d'aquest lloc, vid. Laessøe *Det Første Assyriske Imperium, Et Aspekt* (1966); Eidem *Iraq* 47 (1987), p.83-107; Laessøe *OrNS* 54 (1985), p.182-188; Laessøe i Jacobsen *JCS* 48 (1990), p.127-178; Kupper *NABU* 92/105; Eidem *Shemshara Archives* 2 (1992) *passim*; Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.223, a aquests darrers més bibliografia.

³²² Šehnā (Tell Leilan) era la capital del país d'Apum. Sobre aquesta ciutat veure, Charpin *M.A.R.I.* 5 (1987), p.129-140. Sobre els textos de Tell Leilan veure: Eidem *AAAS* 37-38 (1987-1988), p.110-127; Vincente *NABU* 90/11; Eidem *Fs. Garelli* (1991), p.185. Ismail *Tall Leilan* (1991), *passim*. Inscripcions reials, Frayne *RIME* 4 (1990), p.750-758. Bibliografia a Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.214.

³²³ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.161-162. Inscripcions reials Frayne *RIME* 4 (1990), p.593-652. Veure Mayer *PKA* (1995), p.131-140. Bibliografia a Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.206. Un resum de la història de Mari a aquesta època és a Durand *LAPO* 16 (1997), p.43ss.

³²⁴ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.109. Vid. Heltzer *RIA* 5 (1976-1980), p.65b-66; Durand *M.A.R.I.* 6 (1990), p.39-92; Mayer *PKA* (1995), p.137. Bibliografia a Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.215.

³²⁵ Aquest concepte de desintegració i integració ha estat plantejat per Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.43-50.

³²⁶ Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.367-391, esp. p.370-375. Hem vist però que la influència cultural d'Assur s'extenia en època d'Ur III fins a la ciutat de Simanum. La visió d'uns territoris transtigrídians fragmentats en diverses ciutats estat és la que es desprén de la documentació procedent principalment de Mari, cronològicament provinent de l'època poc abans i després de Šamšī-Adad I. No és del tot segur que puguem traslladar aquesta visió dos-cents anys abans, quan Šilulu fou vicari d'Assur. L'existència de sobirans independents a aquestes ciutats es fa patent als textos allí excavats, veure notes anteriors.

proporcionaven una personalitat pròpia, a saber:³²⁷

- a) Per un costat, a Assur es parlava una llengua distintiva, l'assiri en la seva variant antiga, tal com queda reflexat a les cartes trameses en direcció a Kültepe.³²⁸ Per contrast, altres ciutats de l'àrea, com Karanā (Tell al Rimah), Šušarrā (Tell Shemshara) o Šehnā (Tell Leilan) usaven el paleobabilònic com a idioma administratiu; i la llengua parlada en altres territoris veïns podia anar del lul.lubeu, passant per l'hurrita o l'amorreu, a altres llengües evolucionades a partir de l'acàdic.
- b) L'altre tret particular a aquesta vila era el seu déu principal, Assur, ciutat i déu de fet es confonien.³²⁹
- c) Finalment, els habitants d'Assur, els assiris, manifesten una forta consciència ciutadana pròpia, explicitada en designar Assur als texts amb el terme, "la ciutat" (*alum*).³³⁰

5.2.1.L'inici

³²⁷ A aquests particularismes hi han fet referència Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.374-376.

³²⁸ Hecker *GKT* (1968), *passim*; Lambert *Iraq* 36 (1974), p.106; Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.36; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1998), p.374-375.

³²⁹ Sobre el déu Assur com a divinització de la ciutat, Landsberger *Bellefen* 14 (1950), p.231; Hirsch *UAR* (1961), p.7 n.28, p.78; Garelli *RA* 56 (1962), p.201; Menzel *Tempel* (1981), p.36; Lambert *Iraq* 45 (1983), p.83; Córdoba *BAEO* 22 (1986), p.153-158; Mayer *PKA* (1995), p.63; Galter *WZKM* 86 (1996), p.127-141; Mayer *AOAT* 248 (1997), p.15-16; en aquests es pot trobar bibliografia anterior. Que fos en aquest moment quan el culte al déu Assur emprengués el vol es pot relacionar amb que Salmanassar I i Assarhadon facin referència a Ušpia com a fundador del seu temple; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.185:113 (0.77.1), p.189:6 (0.77.2); Borger *Ash.* (1956), §2, p.3: III 17. Ušpia no ha estat documentat fora de la LRA (veure més avall), però possiblement s'hagi de situar en aquest moment, durant el canvi de mil.lenni. Naturalment el culte a Assur pot ser més antic, però, pel que sé, fins ara la documentació no testimonia aquest culte més enllà del període paleoassiri; vid. Menzel *Tempel* (1981), p.37-39; van Driel *CA* (1969), p.1-2. Roberts *ESP* (1972), p.59, "Aššur is more complex figure than a deified city." Interessant pel que fa als objectes que es podien trobar a la Cella del déu Assur en aquest moment, la carta *SUP* 7, citada per Larsen *OACC* (1976), p.261-262.

La manca d'un poder fort al sud que pugués ambicionar la conquesta de la vall nord del Tigris possibilità un creixement independent de la ciutat d'Assur (així com segurament de les altres ciutats que posteriorment composarien Assíria). Per a la vila d'Assur el període després de l'eclipsi del domini dels sobirans d'Ur fou capdal per a la formació i consolidació d'un sistema polític ferm basat en el consens de l'èlit local.³³¹ El governador d'Assur, potser el mateix instal·lat pels reis d'Ur, continuà a la seva posició canviant únicament el seu superior: enlloc del monarca neosumeri (LUGAL), passà a ostentar aquesta posició el déu ciutadà, Assur (de fet el rei de la ciutat), mentre que els béns terrenals del déu (ciutat i territoris immediats) passaren a ser administrats pel seu representant temporal, el "vicari" d'Assur (ÉNSI, abreujat PA).³³²

³³⁰ Referències a Nashef *RGTC* 4 (1991), p.14-20. Vid. Larsen *OACC* (1976), p.160-161.

³³¹ Larsen *OACC* (1976), p.109-246; Veenhof *CANE* 2 (1995), p.868a.

³³² Aquesta teoria ja ha estat posada sobre la taula per Larsen *OACC* (1976), p.115-121; Galter *WZKM* 86 (1996), p.140; SAAB 12 (1998), 1-38; Charpin *Fs. Renger* (1999), p.102-103. Sobre el títol *iššiak Aššur* durant el període paleoassiri, vid. Larsen *RAI* 19 (1974), p.287-288; Larsen *OACC* (1976), p.111-121. Un desenvolupament idèntic s'observa a la ciutat d'Ešnunna (Tell Asmar) al Diala, immediatament després d'aconseguir la seva independència d'Ur. Allí el déu patró Tišpak és situat a la posició de sobirà i l'antic governador dels reis d'Ur, Šu-ilīia, es converteix en el seu "fill estimat", i monarca *de facto*, vid. Wilson i Allen *OIP* 43 (1940) p.215 fig.100, Cf. Wu *PHE* (1994), p.3. Aquesta concepció és present a les inscripcions dels primers "vicaris" d'Assur: Šilulu, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.13:1-4 (0.27.1); Īrišum I, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.21:35-36 (0.33.1); i romandrà en el temps, p.e. al ritual mesoassiri d'entronització, vid. Müller *MVAG* 41 (1937), p.9:29; i fins als darrers temps de la monarquia assíria, SAA 3 no.1: r 8'-9'. Escèptic respecte a aquesta visió Donbaz *Fs. N. Özgüz* (1993), p.133, fent referència a Orlin *ACC* (1970), p.61 nn.95-96. A la ciutat de Rapiqu (actual Ramadi), a l'Èufrates, el rei local va mantenir també el seu títol, atorgat pels reis d'Ur, i es donà un fenomen idèntic al d'Assur o Ešnunna, vid. Charpin *Fs. Renger* (1999), p.102-103. Altres coincidències a tenir en compte entre Assur i Ešnunna són: 1) un dels epítets més usats pels posteriors reis assiris, "rei extensor del país" *šarrum murappišum* (per a exemples vid. Seux *ÉR* [1969], p.238-239) que, per cert, fou inventat per un sobirà d'Ešnunna, Ipqi-Adad II, Wilson i Allen *OIP* 43 (1940), pl.XVI no.13:3; Frayne *RIME* 4 (1990), p.546:4 (5.14.3); cf. Wu *PHE* (1994), p.73; 2) el mateix Ipqi-Adad II adopta per primer cop el títol de rei (LUGAL), Edzard *ZZB* (1957), p.162; SA introduí el títol rei, *šarrum*, a les inscripcions d'Assur, per cert, SA era contemporani d'Ipqi-Adad II. Una inèrcia semblant a la d'Assur i Ešnunna s'observa a Mari on la línia dels *šakkanakku* perdurà almenys encara un segle després de la desaparició de la dinastia d'Ur, vid. Kupper *RIA* 7 (1987-1990), p.385a. Sobre el títol *išš(i)akkum* (ÉNSI) adoptat pels governants d'Assur veure: *AHW*. p.398b, "Stadtfürst"; *CAD* I/J, p.262-266, "territorial ruler (of cities, countries, etc.)"; *CDA* p.134b, "city-ruler, ensi"; Hallo *AOS* 43 (1957), p.34-48; Borger *EaK* 1 (1961), p.3, "Priesterfürst"; Seux *ER* (1967), p.110-115, "régent, vicaire, feudataire, etc."; Grayson *UF* 3 (1971), p.313-314, "vice-regent"; Larsen

La Llista reial assíria (en endavant, abreujat LRA) ens ofereix al seu inici el nom de disset reis pobladors de tendes,³³³ després el seguit deu avantpassats de Šamšī-Adad I, citats en ordre cronològic invers de més modern a més antic,³³⁴ que potser aquest rei feu introduir amb motius propagandístics i per a legitimar-se com a sobirà de la ciutat d'Assur.³³⁵ És molt possible que el primer vicari d'Assur fos [27] Šilulu³³⁶ (segurament idèntic al disseté rei de la llista, Sulili o Sulē),³³⁷ que seria l'iniciador de la monarquia independent d'Assur.³³⁸ El darrer governant d'aquesta dinastia paleoassíria fou molt

OACC (1976), p.111-121; Garelli *Fs. Kupper* (1990), p.97, "intendant"; Dietrich *AOAT* 232 (1993), p.53, "Sachwalter"; Cifola *Analysis* (1995), p.7-11. Els altres dos títols usats pels reis paleoassiris per a designar la seva posició foren: *rubā'um* i *waklum*; vid. Larsen *OACC* (1976), p.121-147; el títol *rubā'um* també fou portat pels sobirans d'Ešnunna, sobre aquest ús, Charpin *Fs. Birot* (1985), p.62; Wu *PHE* (1994), p.77, amb bibliografia. Sobre la ideologia de la monarquia a Assur vid. recentment Maul a Watanabe *Priests* (1999), p.201-214, esp. 207, on encertadament remarca: "Im Gegensatz zum babylonischen Königtum ist das assyrische Königtum stets, auch in der späteren neuassyrischen Zeit, in erste Linie als Statthalterschaft für die Götter [Ilegeixis principalment Assur] angesehen worden."

³³³ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.102-103, §1, nos.1-17. Una anàlisi d'aquests antropònims a Kraus *Könige* (1965), p.3-9.

³³⁴ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.103-104, §3, nos.17(repetit)-26. Kraus *Könige* (1965), p.11ss. Contra que siguin els avantpassats de Šamšī-Adad I, Röllig *AOAT* 1 (1969), p.272.

³³⁵ Landsberger *JCS* 8 (1954), p.33-36; Kraus *Könige* (1965), p.15-16; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.101-102. Larsen *RAI* 19 (1974), p.286, parla de contaminació de la llista reial assíria per part de la dinastia amorrea; Yamada *ZA* 84 (1994), p.11-37, p.12 n.6, amb més bibliografia d'autors que han acceptat la posició de Landsberger; Wu *JAC* 5 (1990), p.25-37, contra la interpretació de legitimació de Landsberger; Yamada *ZA* 84 (1994), p.13 n.7, cita altres dissidents de la idea de Landsberger. El mateix Yamada *ZA* 84 (1994), p.19, no creu que la intenció de la composició de la llista fos legitimar Šamšī-Adad, sinó, per un costat, mostrar-ne el seu ascendent amorreu; i per altra banda, assenyalar-ne la seva pertinença a la línia reial assíria (des del punt de vista un objectiu aquest darrer legitimitatiu i propagandístic). Varis d'aquests ancestres són els mateixos que els de la primera dinastia de Babilònia, Finkelstein *JCS* 20 (1966), p.95-118. Segons Landsberger *JCS* 8 (1954), p.108-109, la llista reial no seria creada *ex novo* per Šamšī-Adad I, sinó que ja existiria, és el que els assiriòlegs alemanys denominen *Grundstock*. Wu *JAC* 5 (1990), p.25-37, seguint Lambert *Iraq* 38 (1976), p.85-94, en situa la composició a època mesoassíria. Yamada *ZA* 84 (1994), p.36, distingeix com a mínim tres moments de redacció de la LRA: el primer, durant el regnat de Šamšī-Adad o del seu successor, Išme-Dagan; el segon, entre els regnats d'Aššur-nārārī I i Enlil-nāšir I; i un tercer, entre els regnats d'Arik-dēn-ili i Tukultī-Ninurta I. Una primera redacció per SA de la LRA ha estat suposada també per Pongratz-Leisten *SAAB* 11 (1997), p.95. Cf. Córdoba *BAEO* 22 (1986), p.132-133.

³³⁶ Larsen *OACC* (1976), p.111. Per Larsen *idem* p.45 no hi ha raons suficients per a pensar que aquesta primera dinastia fos amorrea.

³³⁷ Larsen *OACC* (1976), p.38; Wu *JAC* 5 (1990), p.31; insegur encara sobre la identificació Yamada *ZA* 84 (1994), p.19 n.27, en contra Borger *EaK* 1 (1961), p.3.

³³⁸ Wu *JAC* 5 (1990), p.31, parla de "dinastia de Šulili" en referir-se a la dinastia de reis paleoassiris

possiblement Īrišum II,³³⁹ qui seria destronat per l'amorreu Šamšī-Adad I, rei d'Ekal.lātu. És possible que en algun moment al final d'aquest període, i abans del domini de Šamšī-Adad, la ciutat d'Assur es trobés sota la influència dels reis d'Ešnunna, la intensitat d'aquest control és encara incert.³⁴⁰ Els monarques d'Assur, documentats amb inscripcions pròpies, o bé anomenats a les filiacions d'aquestes inscripcions, són (ordenats cronològicament) els següents: Šilulu,³⁴¹ [30] Puzur-Aššur I,³⁴² [31] Šalim-ahum,³⁴³ [32] Ilum-šumma,³⁴⁴ [32] Īrišum I,³⁴⁵ [34] Ikūnum,³⁴⁶ [35]

d'Assur. El problema és on situar Ušpia i Apišal, no pertanyents a línia d'avantpassats de Šamšī-Adad; i no documentats fora de la LRA. Yamada ZA 84 (1994), p.17-18, nn. 25-26, creu que la posició exacta d'aquests dos governants a la línia temporal era desconeguda pel propi compilador de la LRA. Per Yamada, reprenent l'argumentació de Larsen OACC (1976), p.37; Ušpia i Apisal regiren Assur quan la ciutat no estava sota control dels imperis del sud mesopotàmic. En qualsevol cas, i a partir de la informació de Salmanassar I (veure nota anterior), Ušpia va haver de governar abans d'Īrišum I.

³³⁹ Sols testimoniats a la LRA, Grayson *RIA* 6 (1976-1980), p.105, §11; i més precisament al seu exemplar B, llista de Khorsabad, un dels més recents; Wu *JAC* 5 (1990), p.32-33, no el pren en consideració a la seva anàlisi.

³⁴⁰ En qualsevol cas ha quedat demostrat que Narām-Suen d'Ešnunna no era el mateix que el de la LRA, veure p.93. Sobre la confrontació entre SA i Ešnunna, veure p.109s.; detalladament Birot *M.A.R.I.* 4 (1985), p.219-242; Wu *PHE* (1994), pp.62-84, 159-182, 296-300, 316-323.

³⁴¹ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.12-13. La LRA fa Sulili (segurament a identificar amb Šilulu) fill d'Aminu, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.104, §3, no.27; però Aminu és possible que sigui el germà de Šamšī-Adad I, que és citat a la llista d'avantpassats a la mateixa LRA, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.103, §3, no.26; Landsberger *JCS* 8 (1954), p.34; Kraus *Könige* (1965), p.13; Wu *JAC* 5 (1990), p.31-32; Wu *PHE* (1994), p.62-65. Per altra banda, a la filiació de la impressió del segell de Šilulu hi consta que era fill del, fins ara desconegut, Dakiki, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.13:5 (0.27.1), Tessier *PIHANS* 70 (1994), p.134, no.238, amb bibliografia. Contra Wu i el que jo mateix assumeixo en seguir-lo hi ha els desenvolupaments de dos segells on apareix el nom Aminu, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.11; però s'hi mostra sense cap títol, pel que està per demostrar, en aquest cas, que es tracti del personatge al que fa referència la LRA.

³⁴² Documentat a les filiacions de Šalim-ahum, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.14:4 (0.31.1); Ilu-šuma, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.17:13 (0.32.2); Īrišum I, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.20:3 (0.33.1), p.37:12 (0.33.14); Ikūnum, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.43:7 (0.34.2, reconstruït). Atestat a documents procedents de Kaneš, Larsen OACC (1976), p.143.

³⁴³ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.14; Charpin *NABU* 91/78; *kt* 83/k 246, *kt* 89/k 129, Özkan *Fs. N. Özgüç* (1993), pl.90 no.1a-1b; 3a-3b. Vid. Borger *EaK* 1 (1961), p.3ss.

³⁴⁴ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.15-18; *kt* 83/k 246, *kt* 89/k 129, Özkan *Fs. N. Özgüç* (1993), pl.90 no.1a-1b, 3a. Sobre aquest rei vid., Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.63. Sobre l'antropònim Stamm *MVAG* 44 (1939), p.129 n.3, que el llegia Ilum-šumma i no el podia aclarir. En qualsevol cas s'ha de mantenir la mimació després del mot *ilum*; ara Weszeli *PNA* 2/I (2000), p.536a.

³⁴⁵ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.19-40; vid. Garelli *RIA* 5 (1976-1980), p.163; Wu *NABU* 90/108; Donbaz *NABU* 89/69; Frahm *PNA* 1/II (1999), p.404a, s.v. Ērišu.

³⁴⁶ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.41-44; vid. Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.46a.

Sargon I,³⁴⁷ [36] Puzur-Aššur II,³⁴⁸ [37] Narām-Suen.³⁴⁹

5.2.2.[32] Ilum-šumma

És difícil d'establir el sincronisme entre aquests monarques i els seus contemporanis del sud mesopotàmic degut a les magres notícies sobre les relacions entre nord i sud mesopotàmic fins al final del període, quan Mari forneix les seves notícies. Ilum-šumma³⁵⁰ que potser fou coetani de Sumuabum (1894-1881)³⁵¹ afirma a les seves inscripcions “haver establert la llibertat (*addurārum*) de comerç (?) dels babilonis (*akkadû*) i els seus fills”.³⁵² Aquesta mesura fou aplicada, segons ell, des de les

³⁴⁷ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.45-46; Donbaz *NABU* 91/10; Tessier *PIHANS* 70 (1994), p.108, no.23, amb bibliografia.

³⁴⁸ Documentat a la correspondència de Kaneš, Donbaz *NABU* 91/10.

³⁴⁹ Per a la lectura del teònim Suen en època paleoassíria vid. Donbaz *NABU* 93/5. Fins fa ben poc Narām-Suen constava sols a la LRA després de Puzur-Aššur II, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.105, §10, no.27, però la seva filiació apareixia trencada (tan sols conservada a un exemplar, el més modern, de la LRA); Wu *JAC* 5 (1990), p.32, suposà que aquesta filiació no havia pogut ser fixada pels compiladors de la LRA als exemplars més antics de la mateixa; pel que assumia que en realitat es tractava del sobirà d'Ešnunna d'aquest nom. Wu reprenia així la teoria llançada per Landsberger *JCS* 8 (1954), p.35 n.24; aquesta hipòtesi no havia estat assegurada, vid. Grayson *AOAT* 1 (1969), p.111; Larsen *OACC* (1976), p.42; Garelli *RIA* 5 (1976-1980), p.164a. El mateix Wu *PHE* (1994), p.73, p.84, p.334, es veia obligat a corregir la seva hipòtesi anterior. En base a la inscripció del segell desenvolupat al fragment d'envoltori *kt* 89/k 127, cf. Özkan *Fs. N. Özgüç* (1993), pl.90 no.2a; on es pot llegir: ^d*Na-ra-am*-^dEN.ZU ÉNSI ^d*a-šûr* DUMU *pu[zur]-^da-š[ûr]* queda clara la filiació del rei d'Assur; a distingir per tant de l'homònim d'Ešnunna, vid. també Streck *RIA* 9 (1999), p.177. Els noms dels reis d'Assur, Sargon I i Narām-Suen apareixen a les respectives inscripcions divinitzats, això és possiblement degut a què eren els noms dels dos reis acàdics (més coneguts); Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.40, assumia que amb l'adopció d'aquests noms els reis assiris volien emfatitzar la seva llibertat recien guanyada respecte al sud de Mesopotàmia. Veure també Cifola *Analysis* (1995), p.10-11 i n.26. Respecte a la divinització personalment no descartaria però que els reis d'Assur s'haguessin sumat a la “moda” paleobabilònica, seguida pels monarques d'Isin, Larsa o Ešnunna, de divinitzar-se. La LRA apunta encara Kikia i Akia després de Sulili; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.104, §5, nos.28, 29. Larsen *OACC* (1976), p.39, situa com a governants de la ciutat d'Assur immediatament després de la desaparició de la influència d'Ur III els següents governants: Ušpia, Apiašal, Sulili, Kikkia, Akia.

³⁵⁰ Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.63.

³⁵¹ Grayson *ABC* (1975), p.155 no.20: A 37; Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.9 n.8; Larsen *OACC* (1976), p.70-75, conclou que Ilu-šuma fou contemporani amb Iddin-Dagan i Išme-Dagan d'Isin, i amb Samium i Zabaia de Larsa.

³⁵² Grayson *RIMA* 1(1987), p.15:14-16 (A.0.32.1); p.18:49-52(A.0.32.2). Els testimonis del gentilici

maresmes del sud (Hōr),³⁵³ Ur (Tell al Muqaiar),³⁵⁴ Nippur (Nuffar),³⁵⁵ Awal,³⁵⁶ Kismar³⁵⁷ i Dēr (Badra)³⁵⁸ fins a Assur.³⁵⁹ Aquesta frase a les inscripcions d'Illum-šumma ha estat interpretada de dues maneres, depenent del significat atribuït al terme *addurārum*:³⁶⁰

- a. Illum-šumma realitzà un raid sobre ciutats babilòniques amb intenció de conquesta o d'alliberar-les del domini elamita, és a dir, una interpretació militar;³⁶¹
- b. Illum-šumma va establir llibertat comercial dels babilonis a Assur, com a mesura per a promocionar la ciutat com a enclau comercial, és a dir,

akkadū "babiloni", als texts paleoassiris es troben recollits a Nashef *RGTC* 4 (1991), p.4-6, i bibliografia allí citada.

³⁵³ Aquesta és la traducció de Grayson *ARI* (1972), p.8 § 42; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.63b; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.18; a la paraula *midrum*, *AHW*. p.651a, "eine Art Land"; *CAD* M/II, p.48b, s.v. *midru* C, (mng. Uncert.); *CDA* p.209b, (a type of Land).

³⁵⁴ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.247-249, s.v. Urim; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.129.

³⁵⁵ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.179; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.90.

³⁵⁶ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.27; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.21, l'identifica amb T. as Sulaima.

³⁵⁷ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.139-140; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.71.

³⁵⁸ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.55; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.35.

³⁵⁹ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.18:55-65 (0.32.2).

³⁶⁰ El terme *addurārum* és usat també per Īrišum I, Grayson *RIMA* 1 (1987) p.22:20 (0.33.2). Sobre aquest concepte, Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.8-9 n.6; *AHW*. p.50b-51a, s.v. *andurāru(m)*, "Zustand der Lastenbefreiung, Freistellung von Abgaben"; *CAD* A/II, p.115-117, s.v. *andurāru(m)*, "remission of (commercial) debts, manumission (of private slaves), canceling of services (illegally imposed on free persons)"; *CDA* p.17b, "freedom, exemption". Veure a més; Falkenstein *NSGU* (1956), p.93 n.2; Edzard *ZZB* (1957), p.91 n.445; Levy *Eretz Israel* 5 (1958), p.23ss.; Postgate *FNALD* (1976), p.21-22, sobre *andurāru* a les clàusules de la documentació legal neoassíria: "a decree of the king annulling sales made under economic pressure."; Larsen *OACC* (1976), p.63-80; Charpin *AfO* 34 (1987), p.36-44, "retour à la situation originelle"; Charpin *M.A.R.I.* 6 (1990), 253-270 (*andurāru* a Mari); Charpin *FM* 3 (1997), p.13-14; Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.195, "freedom of movement"; Postgate i Ismail *TIM* 11 (1993), p.13 nota a l.26, "amnesty" que cancel·la deutes i esclavitud per deutes; veure també Hallo *Fs. Greenfield* (1995), p.79-93.

³⁶¹ Larsen *OACC* (1976), p.65-67, agrupa els representants d'aquesta interpretació Moortgat, Schmökel, van Dijk, H. Lewy, Garelli; afegir-hi, Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.9 n.8; Weidner *ZA* 43 (1936), p.120-123, qui conclogué Illum-šumma alliberà ciutats babilòniques del domini estranger (elamita); von Soden *HAO* (1954), p.24, que afirmava Ilu-šumma hauria ocupat provisionalment parts de Babilònia. La tesi de la conquesta militar és mantinguda encara per Roux *Ancient Iraq* (1964), p.157-158; Grayson *ARI* 1 (1972), p.7 § 38; Liverani *AO* (1988), p.354-355; Klengel *Hammurapi* (1991), p.47.

una lectura comercial.³⁶²

La segona d'aquestes interpretacions sembla la més raonable, i és la que més recolzament ha trobat darrerament entre els assiriòlegs.³⁶³

5.2.3.[33] Īrišum I i els seus successors

Amb el successor d'Illum-šumma, Īrišum I (c. 1939-1900),³⁶⁴ no apareixen a les inscripcions reials més mencions a ciutats sudenques o a relacions amb el sud mesopotàmic.³⁶⁵ Sembla que fou durant el regnat d'Īrišum I quan la presència d'assiris a la colònia comercial de Kaneš (Kültepe) està atestada per primer cop,³⁶⁶ propiciada

³⁶² Larsen *OACC* (1976), p.68-69, recopilava els representats d'aquesta visió (Edzard, Hallo i Simpson); i s'afegia a aquest grup (p.78-80); *a posteriori* s'hi han sumat: Lemche *JNES* 38 (1979), p.17 n.42; que accepta els arguments de Larsen, i interpreta *andurāru* en aquest cas: "Illum-šumma allows the Akkadians to trade freely in Assur"; Kraus *KVAZ* (1984), p.103-104, remet a Larsen, anteriorment Kraus *SD* 5 (1958), p.233-234, li resultava difícil de donar una explicació; Saggs *MWA* (1984), p.28; Rowton *BBVO* 1 (1987), p.191-192; Dietrich *AOAT* 232 (1993), p.49-54, "die Gewährung von Freizügigkeit im überregionalen Handel anzeigen kann" (p.52), "Es is kaum zu bezweifeln, dass mit *addurāru* (=andurāru) hier die Befreiung von Handelsmonopol der Assyrer angesprochen wird, den auch Südmesopotamien unterstellt war. Ilu-šuma hat offensichtlich verfügt, dass die Händler des Südens eigenständige Geschäfte bis hin nach Assur betreiben durften, sie also in ihrem Handelsbemühen freien Lauf bekamen." (p.53) fonamentalment altre cop la tesi de Larsen; Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.195-196, ho interpreta com remissió de deutes que els babilonis tenien amb Assur; Mayer *PKA* (1995), p.151, "Wenn es nun durch eine Verfügung Ilušumas Kaufleuten aus dem südlichen Mesopotamien ermöglicht wurde, ihre Geschäfte in Aššur ohne Konzessionäre freizügig nach ihrem eigenen Gutdünken zu betreiben, so konnte dies zu einer Erweiterung des Handels führen."; Cifola *Analysis* (1995), p.10; Kuhrt *ANE* 1 (1995), p.87-88; Veenhof *CANE* 2 (1995), p.865a.

³⁶³ Potser la millor definició i resum de la situació pel que fa a la interpretació d'aquest text la fa, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.16, en dir: "After the building section the text has some cryptic comments about Ilu-šumma's relations with the south."

³⁶⁴ Veure nota anterior. El desenvolupament del segell d'Īrišum I fou trobat a un fragment de tauleta a la ciutat d'Assur, Preusser *WVDOG* 66 (1954), p.10, més recentment han estat publicats dos desenvolupaments més del seu segell trobats en fragments de tauletes de Kaneš, veure Özgüç *Fs. N. Özgüç* (1993), pl.90, 1a-b i 3a.

³⁶⁵ Aquestes relacions es debien desentrotllar a nivell comercial.

³⁶⁶ Larsen *OACC* (1976), p.81; Garelli *RIA* 5 (1976-1980), p.163b; Veenhof *RAI* 34 (1987 ap. 1998), p.446, creu que es podria remuntar, fins i tot a Illum-šumma; Veenhof *OEANE* 3 (1997), p.308; Özgüç *OEANE* 4 (1997), p.266b. Leemans *SD* 3 (1950), p.5, afirmava que l'activitat comercial dels assiris a Kaneš tindria lloc ja durant la tercera dinastia d'Ur. Dos desenvolupaments de segell trobats a Kaneš porten el nom d'Ibbi-Suen, el darrer rei d'Ur, i de Lukal.la, datat sota Amar-Suen, respectivament, vid.

per les reformes econòmiques del monarca,³⁶⁷ que junt amb les que havia dut a terme el seu pare, Ilim-šumma, provocaren que l'activitat comercial experimentés un floreixement durant el seu regnat i el dels seus successors [34] Ikūnum³⁶⁸, [35] Sargon I i [36] Puzur-Aššur II.

5.2.4. Conclusió

Resumint, amb la desaparició de l'imperi d'Ur III s'assistí a Mesopotàmia a un procés de disgregació política en diverses ciutats estat. Isin i Larsa foren les més sobresortints al sud, mentre Assur no era, al nord, més que una més de les ciutats que en sorgiren independents. Assur destacava però per la seva forta personalitat pròpia; els màxims exponents de la qual eren: una llengua, un déu particular i una consciència ciutadana. A nivell polític, junt a la independència recent adquirida, a la ciutat d'Assur es detecta, documentada per primer cop, l'existència d'una veritable dinastia de governants que es succeïren de pares a fills, i que molt possiblement ordenaria la redacció de la LRA. Els contactes amb el sud mesopotàmic foren restablerts a nivell comercial i van ser, a més, fomentats pels mateixos monarques de la ciutat.

5.3. *Kārum Kaneš*

Tessier *PIHANS* 70 (1994), p.61 i p.188 nos.584-585, allí bibliografia suplementària; suposa que aquests segells arribarien de forma secundària a Anatòlia via Assur; afirma, però, "Contacts between Anatolia and Ashur during the period of the Ur III empire era also not implausible." També Ulshofer *FAOS Beih.*4 (1995), p.3.

³⁶⁷ Larsen *OACC* (1976), p.79, p.85.

³⁶⁸ Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p. 46.

Abans del regnat de Šamšī-Adad I sembla que les relacions entre nord i sud mesopotàmics estaven centrades al nivell comercial. Aquest intercanvi era fomentat segurament per la monarquia, que actuava com a màxim exponent del patriciat de la ciutat d'Assur.³⁶⁹ La noblesa assíria tenia molt possiblement interessos en aquesta xarxa comercial.³⁷⁰ Els comerciants d'Assur s'establiren als principals centres de procedència de metalls preciosos.³⁷¹ D'almenys tres d'aquests centres comercials on els assiris situaren les seves filials procedeixen notícies sobre la seva activitat: Kaneš³⁷² on s'obtenia or, plata i coure,³⁷³ Sippar on potser eren adquirits els teixits que després eren venuts a Anatòlia, i finalment Gasur (la posterior Nuzi, actual Irgan Tepe). Es creà així una mena de comerç circular al centre del qual pivotava

³⁶⁹ Larsen *OACC* (1976), p.161-191, p.218-223, p.281. Larsen estableix sovint el paral·lelisme d'aquest comerç i el sistema polític que el suportava amb el de les ciutats italianes de l'Edat Mitja. Durand *LAPO* 17 (1998), p.107, parla de "la République commerçante d'Assur". Veure també Larsen *RAI* 19 (1974), p.285-300.

³⁷⁰ Veure p.e. les cartes del rei d'Assur, el *waklum*, cap de tots els nobles de la ciutat, un veritable *primus inter pares*, en què s'interessava pels seus assumptes financers a Kaneš. Fins a l'estiu de 1998 es coneixien quinze cartes del *waklum* (dec aquesta informació al prof. K. Deller a un exercici del qual vaig tenir l'honor de poder prendre part, on foren vistes *inter alia* les esmentades missives): *CCT* 4 32 a (Larsen *OACC* 133-134 nn.92-93), *HUCA* 39 30-32 (Larsen *OACC* 134-136, n.94), *KTS* 30 (Larsen *OACC* 136-141 n.94-100), *VS* 26 73 (Larsen *OACC* 141-142 nn.101-102, *VS* 26 p.24), *KTS* 31 a (Larsen *OACC* 142-143 nn.103-105), *ICK* 1 189, *kt a/k* 394 (Sever *DTCFD* 34, 259), *kt* 79/k 101 (Sever *DTCFD* 34 262), *kt n/k* 1570 (Sever *DTCFD* 34, 265), *kt n/k* 604 (Bilgiç *AKT* 2 no.22, Donbaz *NABU* 91/10), *kt b/k* 576 (Larsen *OACC* 132 n.90, *Balkan Observations* (1955), p.70-71, n.46), *kt c/k* 261 (Larsen *OACC* 132 n.90, *Balkan Observations* (1955), p.70-71, n.46), *ICK* 1 no.182 (Larsen *OACC*, p.177-178), *TC* 1 no.142 (Larsen *OACC* p.153-154, i n.135), *J* 765 (Matouš *Fs. Meek* [1974], p.189, Larsen *OACC* p.178 n.53). Impressions de segell d'Īrišum I i Narām-Suen a notes anteriors. Essencialment veure Larsen *OACC* (1976), p.129-147, p.175-178, p.199; Donbaz *NABU* 91/10; Veenhof *CANE* 2 (1995), p.866-870.

³⁷¹ Almenys 10 establiments comercials (*kārum*) situats a Anatòlia i nord de Síria: Larsen *OACC* (1976), p.237-241; Veenhof *CANE* 2 (1995), p.866b. Pels comerciants assiris al *kārum* de la ciutat de Mari, Michel *Amurru* 1 (1996), p.414 i n.213.

³⁷² Des d'un punt de vista arqueològic, Özgüç *OEANE* 3 (1993), p.266-268, amb bibliografia. Sobre el nom indígena de Kaneš, Güterbock *AS* 26 (1997), p.187-190 reproducció d'un article a *Eretz Israel* 5 (1958), p.46*-50*, identificà Kaneš amb Neša, de la mateixa forma Forrer (citada per Güterbock *idem* p.190b).

³⁷³ Específicament sobre el comerç del coure, Dercksen *PIHANS* 75 (1996). Una de les característiques principals del comerç primitiu, com es pot comprovar en aquest apartat, és la seva sed de metalls, tal com va escriure Spengler *Der Untergang des Abendlandes* (1997¹³), p.1185, "Der Urhandel ist Metallhandel".

la ciutat d'Assur.³⁷⁴ El màxim d'informació procedeix de la ciutat anatòlica, a la part baixa de la qual s'assentaren els assiris.³⁷⁵

5.3.1.Kaneš³⁷⁶

L'actuació dels comerciants assiris a Kaneš consistia fonamentalment en la venda de dos productes: estany, necessari allí per a la producció del bronze, i productes tèxtils (principalment teixits de llana),³⁷⁷ per obtenir a canvi metalls preciosos com plata o or que eren portats cap a Assur, on eren utilitzats com a diner per a pagar en les relacions comercials amb d'altres països.³⁷⁸ Els productes que eren venuts a Kaneš eren a la vegada importats pels assiris, que no exportaven productes elaborats a Assur. L'estany era importat des d'Àsia central, mentre que els teixits

³⁷⁴ Veenhof *AOATT* (1972), *passim*; Larsen *OACC* (1976), p.85-105; Veenhof *CANE 2* (1995), p.864.

³⁷⁵ Veenhof *CANE 2* (1995), p.861b, "...the lower city was not simply an Assyrian trading colony (*kārum*), but a real town with local inhabitants and businessmen of varied origin including Syria, for people from Ebla are mentioned."

³⁷⁶ Les excavacions arqueològiques a la part baixa del *tepe* de Kaneš, han donat com a resultat la constatació de l'existència de quatre nivells d'ocupació, Özgüç *OEANE 3* (1997), p.266b. El segon d'aquests nivells representa el període en què els comerciants assiris van estar establerts a aquest enclau. Es suposa que aquest segon nivell va tenir una durada d'uns vuitanta anys finalitzant vers el 1840/30. De la seva activitat en són testimoni al voltant de vint mil tauletes trobades en aquest indret, Veenhof *OEANE 3* (1997), p.308a. Sobre el concepte *kārum*, *AHw.* p.451b-452a, "Kai, Wall; Handelsamt"; *CAD K* p.231ss, "1.enbankment, quaywall, mooring place, 2.harbor district, city quarter destined for traders and sailors, 3.harbor, trading station, community of merchants,..."; *CDA* p.150a, "quay, port"; Landsberger *ZA 35* (1924), p.223-224; Garelli *AC* (1963), p.171-204; Larsen *OACC* (1976), p.230-246; Veenhof *CANE 2* (1995), p.866b-867.

³⁷⁷ Veenhof *AOATT* (1972), p.13-27.

³⁷⁸ Garelli *AC* (1963), p.262-263; Larsen *OACP* (1967), p.154-155; Leemans *JESHO 11* (1968), p.206, p.214; Leemans *RIA 3* (1957-1971), p.509, assenyala que Assur exportava estany també en direcció al sud mesopotàmic, acumulant or a canvi; fonamental és Veenhof *AOATT* (1972); Larsen *OACC* (1976), p.86-92; Dercksen *PIHANS 75* (1996), p.162; Veenhof *OEANE 3* (1997), p.308b. Una altra funció de l'or acumulat: el capital de base de les societats mercantils assíries era valorat en or i dipositat a Assur, Larsen *OACC* (1976), p.103-104. Inclús els ases amb què es portava la càrrega cap a Anatòlia eren venuts, al retorn no es necessitaven per a transportar plata o or, que eren més lleugers, Larsen *OACC* (1976), p.102-103.

procedien del sud mesopotàmic.³⁷⁹ Sobre els teixits que els assiris venien a Kaneš

Veenhof en diu:

“The majority of the textiles (mostly standard pieces of about 4 metres, or 4,5 yards square, weighing 5 pounds, or 2,25 kilograms) were imported from Babylonia, which had an old tradition of highly developed textile industry.”³⁸⁰

Aquesta afirmació es fonamenta en el fet que una de les designacions corrent per a aquests teixits era “acadis” (*akkadû*).³⁸¹ Els textos parlen però també de comerciants babilonis que arribaven a Assur a vendre els seus productes tèxtils, però no mencionen el nom de cap en concret.³⁸² Segons Larsen, Assur estava lligat a d'altres ciutats del sud amb les que tenia “regular commercial connections”.³⁸³ Leemans afirmava que durant la primera dinastia de Babilònia:

“From the north-west, from Assyria, lead and other metals were doubtlessly imported, and some merchants maintained permanent relations with Aššur.”³⁸⁴

Aquestes relacions són concretitzades per Larsen que afirma que els comerciants babilònics anirien a Assur a vendre coure i a comprar estany, a part de portar els seus

³⁷⁹ Garelli *AC* (1963), p.265-317; Veenhof *AOATT* (1972), p.98-103; Veenhof *CANE 2* (1995), p.863b; Mayer *PKA* (1995), p.144.

³⁸⁰ Veenhof *CANE II* (1995), p.863.

³⁸¹ Testimonis Nashef *RGTC 4* (1991), p.4-6, afegir-hi *AKT 3* (= *FAOS Beih.3*) 52:6, 61:3,5,13; 91:7. Discussió: Leemans *SD 6* (1960), p.98-102; Veenhof *AOATT* (1972), p.98-102; Larsen *OACC* (1976), p.44, p.87-91. És curiós que des d'un punt de vista polític el sud de mesopotàmia no estava, en aquest moment sota el govern d'un poder centralitzat que es pogués denominar acadí; tot i això els comerciants assiris denominen així els individus procedents d'aquesta regió. El gentilici assiri (*aššurû*) està testimoni a la documentació paleobabilònica procedent de Mari; però no a la del sud; molt probablement els assiris (ciutadans d'Assur) eren englobats pel gentilici *šubarû*. Cf. Groneberg *RGTC 4* (1980), p.223-225.

³⁸² Leemans *SD 6* (1960), p.98-99; Larsen *OACC* (1976), p.90; veure Larsen *OACP* (1972), p.153-155.

³⁸³ Larsen *OACC* (1976), p.48-49.

³⁸⁴ Leemans *SD 3* (1950), p.3.

productes tèxtils.³⁸⁵ Desenvolupaments de segells d'estil paleobabilònic han estat trobats al nivell II de Kaneš (corresponent a aquest moment), es suposa que els segells originaris procedirien de Sippar,³⁸⁶ no està però provat que els seus propietaris fossin comerciants babilònics establerts a aquesta colònia comercial.³⁸⁷

5.3.2.La connexió babilònica

La relació dels comerciants assiris amb la ciutat de Sippar³⁸⁸ sembla haver estat bastant estreta. Mercaders procedents d'Assur vivien molt possiblement a Sippar formant també una colònia.³⁸⁹ Allí podien posseir, fins i tot, troços de terra³⁹⁰ i hi realitzaven els seus negocis que podien tenir com a clients a personatges d'alt rang, com el mateix governador de la ciutat.³⁹¹ Objectes de la tomba no. 20 d'Assur, a situar cronològicament a inicis del període paleoassiri, són similars a d'altres trobats a Sippar.³⁹² Aquest lligam amb el sud mesopotàmic necessitava d'un punt de recolzament que hem de veure a Gasur (Nuzi), per on passaria una de les rutes en

³⁸⁵ Larsen *OACC* (1976), p.78.

³⁸⁶ Tessier *PIHANS* 70 (1994), p.63-65, p.189-205, nos. 586-647.

³⁸⁷ Kaneš és mencionat a la documentació paleobabilònica procedent de Mari i Tell el Rimah, però no de ciutats pròpiament babilòniques, vid. Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.131. Dercksen *PIHANS* 75 (1996), p.162-163, pensa exclou la presència de comerciants babilònics a Kaneš. Donbaz *JCS* 26 (1974), p.82-83, publicava una tauleta procedent d'Assur on s'utilitza un nom de mes babilònic.

³⁸⁸ Sippar figura als itineraris babilònics en una posició destacada, Goetze *JCS* 7 (1953), p.51-72; Hallo *JCS* 18 (1964), p.57-88; Leemans *JESHO* 11 (1968), p.210-213; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.216-220. Segons Leemans *JESHO* 11 (1968), p.213, Sippar ocupava un lloc central al comerç de l'estany; també era un centre de la indústria de la llana (wool-industry), Leemans *SD* 3 (1950), p.3. Sobre la ciutat de Sippar veure T37. Vid. Larsen *OACC* (1976), p.217.

³⁸⁹ Leemans *SD* 6 (1960), p.99-102; Leemans *JESHO* 11 (1968), p.192-215; Walker *AnSt* 30(1980), p.14-22; Veenhof *Fs. Garelli* (1991), p.287-304; Collon *Fs. N. Özgüç* (1993), p.117-119.

³⁹⁰ *CT* 8 no.38 = Kohler i Ungnad *HG* 3 (1909), p.99, no.371; Collon *Fs. N. Özgüç* (1993), p.117-119.

³⁹¹ Veenhof *Fs. Garelli* (1991), p.302-303.

³⁹² Andrae *WVDOG* 65 (1954), p.10; Maxwell-Hyslop *Wester Asiatic Jewellery* (1971) , p.71; Calmayer *Iraq* 39 (1977), p.87-97 i pl. II.

direcció a Babilònia.³⁹³

Aquest sistema que podríem qualificar de simbiòtic amb el sud mesopotàmic no ens ha d'enganyar quan a la seva naturalesa, que era el profit. Els assiris protegien la seva xarxa comercial de possibles competidors, especialment de la gran potència comercial que suposaven les diverses ciutats del sud mesopotàmic, els babilonis (*akkadû*). Hi ha testimonis segons els quals els assiris tenien prohibit per llei de pagar amb or a d'altres que no fossin els seus compatriotes, i al capdavant d'aquells amb els que ho tenien vedat estaven els babilonis (junt amb amorreus, i subareus).³⁹⁴ Mitjançant tractats s'obligava, per jurament davant dels déus locals, als governants anatòlics a no permetre que els babilonis penetressin, amb la finalitat de mercadejar, als seus territoris.³⁹⁵

³⁹³ Textos paleoassiris procedents de Gasur (Nuzi) han estat publicats a: Meek *HSS* 10 (1935), nos. 223-227; veure Lewy *JAOS* 58 (1938), p.450-461; *CAD* I-J p.185; Matouš *AnOr* 40 (1972), p.290-291. Sobre els gasurites: Larsen *OACP* (1967), p.154 i n.72; Larsen *OACC* (1976), p.49; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.40-41.

³⁹⁴ *Kt* 79/k 101:11-25, text citat per Dercksen *PIHANS* 75 (1996), p.162 n.501. No s'ha d'oblidar que Anatòlia era junt amb Iran i Afganistan una de les principals fonts d'or del sud de Mesopotàmia, Maxwell-Hyslop *Iraq* 39 (1977), p.84-85. Els assiris aspiraven al monopoli d'aquesta font d'or.

³⁹⁵ *Kt* n/k 794:11-15, text citat per Dercksen *PIHANS* 75 (1996), p.162 n.502. Un exemple més d'aquests tractats Eidem *Fs. Garelli* (1991), p.185-207; o bé *kt* n/k 32 el citat per Larsen *OACC* (1976), p.244. Vid. Larsen *JAOS* 94 (1974), p.472. Sobre la presència assíria a Anatòlia han estat llançades dues grans teories. Una, segons la qual es recolzaria en la força militar, amb màxim exponent a J.Lewy, H. Lewy. I una segona que afirma es tractaria tan sols de penetració comercial, segons Landsberger i Larsen. Garelli es situava entre aquestes dues posicions. Als tractats amb els governants indígenes, els assiris es comprometien a pagar impost, cedir un 10 % de la mercaderia al palau, i respectar el monopoli del palau respecte a la importació de certs béns de luxe. Els prínceps indígenes es comprometien, per la seva banda, a protegir el *kārum* i els camins, i deixar que els assiris apliquessin les seves pròpies lleis dins del *kārum*, Larsen *JAOS* 94 (1974), p.473-475; Larsen *OACC* (1976), p.245. Pel govern intern del *kārum*, Larsen *idem*, p.228-365. Sobre les relacions entre els comerciants assiris i els governants indígenes vid. Garelli *AC* (1963), p.321-361; Orlin *ACC* (1970); Veenhof *Fs. T.Özgüç* (1989), p.515-525; Bilgiç *RAI* 34 (1987 ap. 1998), p.473-478; Michel *RAI* 34 (1987 ap. 1998), p.457-465; Donbaz *RAI* 34 (1987 ap. 1998), 413-419; Michel i Garelli *WZKM* 86 (1996), p.277-290; Dercksen *PIHANS* 75 (1996), p.162-182; Veenhof *OEANE* 3 (1997), p.309. Al *kārum* de Mari, on es barrejaven comerciants de distintes procedències, l'administració no depenia

La protecció que aquests prínceps podien dispensar al *kārum* tenia un límit, que no fossin vençuts per un governant rival. Sembla que aquest fou el destí del dirigent de Kaneš i la causa de la desaparició del nivell II del *kārum* vers el 1830.³⁹⁶ La colònia comercial de Kaneš viuria encara un segon moment d'activitat, potser a situar contemporàniament al període de govern de Šamšī-Adad I a Assur.³⁹⁷

5.3.3. Conclusió

En resum, es pot afirmar que, del conjunt de ciutats situades al nord del Zab Inferior, cap altra demostrà tenir el dinamisme d'Assur, o dels seus comerciants, durant el moment immediatament posterior a l'enfonsament de la tercera dinastia d'Ur. Les fonts textuais de les que es disposa fins al moment informen tan sols, i de forma colateral, de les relacions comercials entre Assur i el sud mesopotàmic. Els comerciants assiris importaven teixits del sud que venien a Anatòlia (entre d'altres matèries) amb la finalitat d'obtenir metalls preciosos. Aquests teixits s'obtenien, ja fos mitjançant els comerciants

del govern local, sinó dels mateixos comerciants, Michel *Amurru* 1 (1996), p.416.

³⁹⁶ Sobre el final del nivell II del *kārum*, Veenhof *CANE* 2 (1995), p.865b, "About 1830 the destruction of Kanesh brought an end to this unique "colonial" period. How and why this happened is not clear (probably it was the consequence of an intra-Anatolian power struggle); furthermore, its exact date cannot yet be determined, since the exact order of the year-eponyms used in Assyrian datings is not yet known." Vid., Larsen *OACC* (1976), p.81, p.143; Veenhof *RAI* (1987 ap. 1998), p.425 i n.12, p.429-430; Veenhof *OEANE* 3 (1997), p.308a. Després d'un període indeterminat (potser tan sols una generació o inclús menys), l'activitat comercial fou represa. Això va ocórrer sota l'ímpetu del nou enèrgic rei de la ciutat d'Assur, Šamšī-Adad I. El nivell Ib, o període "later Old Assyrian", del que es coneix menys textos, s'estima que pot haver durat potser setanta anys, sobre la seva cronologia, Veenhof *RAI* 34 (1987 ap. 1998), p.423, p.442. Una nova destrucció posà final definitiu a la colònia assíria a Kaneš. La inestabilitat regional al contexte del nivell Ib del *kārum* està constatada al denominat text d'Anitta: Neu *StBoT* 18 (1974); Haas *MDOG* 109 (1977), p.20-26; Starke *ZA* 69 (1979), p.47-120; Bin-Nun *The Tawananna in the Hittite Kingdom* (1975), p.150-151, és possible la puguem traslladar també al moment anterior. Aquest governant de Kaneš, Anitta, està, per cert, constatat a la documentació del nivell Ib del *kārum*; vid. Donbaz *Fs. T. Özgüç* (1989), p.87-90; Donbaz *Fs. N. Özgüç* (1993), p.131-152. Cf. Bryce *Hittites* (1998), p.21-43; Klengel *HdO* 34 (1999), p.24-32.

³⁹⁷ Conegut com a nivell Ib, Veenhof *OEANE* 3 (1997), p.308b. Pels documents pertanyents al nivell Ib, Larsen *OACC* (1976), p.273-277; Özgüç *Kültepe-Kaniş* II (1986), p.17-21; Donbaz *Fs. T. Özgüç*

abilònics que arribaven a Assur, ja fos per mediació de comerciants assiris establerts al sud; notícies concretes procedeixen, tan sols, dels comerciants assiris assentats a Sippar. Per altra banda, els comerciants babilonis eren però activament exclosos de l'obtenció dels metalls preciosos, especialment l'or. La riquesa que amassaren els comerciants d'Assur prorrionà a la ciutat la força del diner, però la féu al mateix temps atractiva per a un capdill amorreu veí, el qual disposava de l'altra força que comptava en aquest moment, la força de les armes.

5.4. [39] Šamšī-Adad I³⁹⁸

Una descripció de l'ideari polític i caràcter personal d'aquest constructor d'imperis l'ha donada recentment M. Guichard:

“Samsī-Addu en tant qu'héritier de la tradition akkadienne et de l'idéologie impériale sargonide, concevait l'action comme une nécessité vitale pour imposer une suprématie militaire et politique. C'était un conquérant et un organisateur d'empire. Pourtant il concevait moins cet empire comme une zone pacifiée que comme des territoires à tenir par la force et surtout à défendre contre de nombreux rivaux extérieurs. Les conseils à son fils sur l'art de la guerre et la diplomatie trahissent les traits de caractère du vieux roi: homme d'expérience, pragmatique, calculateur et désabusé, voire aigre.”³⁹⁹

5.4.1.L'inici

els primers anys de Šamšī-Adad I (d'ara en endavant abreujat SA) es coneixen a

(1989), p.75-98, pl.15-18; Donbaz *Fs. N. Özgüç* (1993), p.131-154, pl.26-29.

³⁹⁸ És inabastable per a l'objectiu d'aquest treball el recercar la informació sobre el regnat de SA a tota la documentació de Mari, em remeto, sobretot, a la literatura secundària.

³⁹⁹ Guichard *RA* 93 (1999), p.31; *cf.* Durand *LAPO* 17 (1998), p.331. Šamšī-Adad basà la creació del seu “imperi” no únicament a la força, sinó que hi afegí la diplomàcia i la conclusió d'aliances; *vid. p.e.* *M.9237:r.2'-6'* = Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.507, no.528; de la mateixa manera com posteriorment ho faria Hammurapi per a construir el seu d'“imperi”.

partir de la documentació de Mari.⁴⁰⁰ Heretà el regne del seu pare, Ila-kabkabu,⁴⁰¹ i del seu germà, Aminu, però també n'adquirí les disputes, principalment amb Mari i Ešnunna.⁴⁰² SA va haver de refugiar-se a Babilònia (si creiem la LRA) sota circumstàncies que no han estat aclarides definitivament.⁴⁰³ En retornar, va conquerir

⁴⁰⁰ El seu nom significa "Adad és el meu sol", *AHw.* p.1158b-1159a; *CAD Š/I* p.337; *APN* p.214; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.212. En general sobre SA i sense la pretensió de ser exhaustiu veure: Forrer *RIA* 1 (1932), p.243b-245a; von Soden *HAO* (1954), p.24-34; Landsberger *JCS* 8 (1954), p.33-36; Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.40-82; Roux *Ancient Iraq* (1964), p.159-162; Edzard *FWG* 2 (1965), p.179-190; Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.1-8; Saggs *MWA* (1984), p.35-37; Kupper *Fs. Birot* (1985), p.147-151; Charpin *Fs. Birot* (1985), p.60-66; Garelli *Fs. Birot* (1985), p.91-95; Veenhof *M.A.R.I.* 4 (1985), p.206; Birot *M.A.R.I.* 4 (1985), p.219-242; Charpin *M.A.R.I.* 4 (1985), p.299-319; Córdoba *BAEO* 22 (1986), p.146-150; Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.170-187; Liverani *AO* (1988), p.372-402; Anbar *Fs. Finet* (1989), p.7-13; Durand *M.A.R.I.* 6 (1990), p.271-301; Klengel *Fs. Kupper* (1990), p.192ss; Durand *FM* 1 (1992), p.39-52; Eidem *Shemshāra Archives* 2 (1992), p.16-21; Charpin *FM* 2 (1994), p.177-200; la primera reconstrucció exhaustiva de la història política del regnat de SA, Wu *PHE* (1994), p.80-337; Villard *CANE* 2 (1995), p.873-883; Mayer *PKA* (1995), p.153-162; Durand i Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.367-391; Charpin *RA* 92 (1998), p.79-92; Durand *LAPO* 17 (1998), p.107-111; Guichard *RA* 93 (1999), p.27-48. Les seves inscripcions reials són editades o comentades a les següents obres entre d'altres: Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), no.VIII; Borger *EaK* 1 (1961), p.9-19; Grayson *ARI* 1 (1972), p.18-28 no.XXXIX; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.47-76; Waetzoldt *AOAT* 252 (2000), p.523-537. En general he desistit de posar dates, ja que la cronologia del període no ha estat fixada amb seguretat; per a un possible i provisional bastiment cronològic del moment vid. Veenhof *M.A.R.I.* 4 (1985), p.214; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.305-306. En aquesta introducció en remeto a la reconstrucció temporal de Wu *PHE* (1994); i Villard *CANE* 2 (1995), p.873-883; Sasson *CANE* 2 (1995), p.904, ofereix un quadre sincrònic.

⁴⁰¹ Sobre aquest cabdill, Röllig *RIA* 5 (1976-1980), p.48b.

⁴⁰² Segons Wu *PHE* (1994), p.62, que segueix la LRA, l'avi de Šamšī-Adad era Iadkur-El de Zarlulu (Tell al-Dhibai). La seu de la dinastia podria haver estat també Terqa, Ekal.lātu o, fins i tot, Acad. Darrerament per Terqa s'inclina, Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.48; per Ekal.lātu, Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.371-372; ara Durand *LAPO* 17 (1998), p.108, prefereix Acad. Els dos grans problemes del regne d'Ila-kabkabu i Aminu sembla que eren Mari i Ešnunna. *ARM* 1 3:14, parla de lluites entre Iaggid-Lim de Mari i Ila-kabkabu, el pare de SA; cf. Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.338-342. Les cròniques eponimals de Mari informen de combats entre Aminu, el germà de SA, amb Ipiq-Adad II d'Ešnunna; Birot *M.A.R.I.* 4 (1985), p.228:13-16, i p.221. Cf. Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.41-42; exhaustiu Wu *PHE* (1994), p.62-70, p.80-84; Villard *CANE* 2 (1995), p.873b; les inscripcions d'Ipiq-Adad II es troben editades a Frayne *RIME* 4 (1990), p.544-552. Durand *LAPO* 17 (1998), p.108-109, basant-se en *ARM* 2 49, indica que SA seria dependent del regne d'Ešnunna. Per la confrontació entre SA i Ešnunna, Durand *LAPO* 17 (1998), p.131-144, i al present treball veure p.109s. No és la meta d'aquest treball l'anàlisi de d'altres fronteres com p.e. l'oest on es situava com a oponent el regne de lamhad (Alep); a l'est els turukkeus no foren sotmesos; mentre que al nord restaven els subareus.

⁴⁰³ Fins fa ben poc es pensava que SA hauria fugit davant la progressió de Narām-Suen d'Ešnunna, basant-se en la identificació amb el rei del mateix nom que apareixia a la LRA; i per tant, la possibilitat que Ešnunna hagués arribat a controlar Assur, de forma que hagués estat inclòs a la llista d'epònims de la ciutat. Seguint aquesta identificació dels dos Narām-Suen i d'un possible domini d'Assur per part d'Ešnunna: Edzard *ZZB* (1957), p.164; Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.42; Larsen *OACC* (1976), p.42-43; Charpin *Fs. Birot* (1985), p.57-60. Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.14, interpretava, fins i tot, que Narām-Suen fou quasi expulsat d'Assur per SA. Amb el decubriment d'un

la ciutat d'Ekal.lātu (o reconquerir-la, si acceptem que era la seu dinàstica d'on fou expulsat) i tres anys després es va fer amb el control d'Assur on va depositar [38] Īrišum II, fill de Narām-Suen.⁴⁰⁴ En algun moment del seu regnat, SA s'apoderà de la resta de ciutats que conformarien el centre de la futura Assíria: Kawalhu (Kalhu) i Ninua (Nínive),⁴⁰⁵ i posteriorment Šehnā (Tell Leilan).⁴⁰⁶

En la seva expansió cap a l'oest SA entrà en competència amb lahdun-Lim de Mari,⁴⁰⁷ amb qui xocà a la regió del Habur.⁴⁰⁸ Quan lahdun-Lim fou deposat del tron per un cop

desevolupament del segell de Narām-Suen d'Assur, fill de Puzur-Aššur II, a Kaneš, podria ser que aquesta teoria hagi de ser descartada. Malgrat això, Wu *PHE* (1994), p.83 i Villard *CANE* 2 (1995), p.873b, mantenen que seria a causa de l'empenta conqueridora de Narām-Suen d'Ešnunna que ŠA fugí cap a Babilònia. Més prudent davant del silenci de les fonts es mostra Streck *RIA* 9 (1999), p.178b. Von Soden *HAO* (1954), p.25, afirmava que SA fou expulsat de Terqa per Iaggid-Lim, o bé lahdun-Lim de Mari; seguit per Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.48-49. Vid. Mayer *AOAT* 250 (1998), p.535-537.

⁴⁰⁴ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.105 §11; Cf. Garelli *RIA* 5 (1976-1980), p.163b-164a; Frahm *PNA* 1/II (1999), p.404a. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.316, argumentà la possibilitat que Īrišum II podria haver tingut la seva seu a Nínive o Šubat-Enlil, enlloc d'Assur.

⁴⁰⁵ Durand *LAPO* 17 (1998), p.107, en recull els testimonis. A Šemšara, Eidem *The Shemshara Archives* 2 (1992), no.128:9; ofrena per Ištar de Nínive. Altres atestacions de **Nínive** a: Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.178-179; Durand *LAPO* 17 (1998), p.114, n.a, identifica Ninet amb Ninua (Nínive) es recolza en Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.224 n.283 i Wu *NABU* 94/38. Nínive com a lloc de pas per SA, *ARM* 1 10 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.53. El setge de la ciutat (si s'ha d'identificar amb Ninet) està testimonià al text A.2728 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.113-114, en el que participà Išme-Dagan activament. Dues inscripcions de SA han estat trobades a Nínive, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.51-56 (0.39.2,3); cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.9-12; Laessøe *Peoples of Ancient Assyria* (1963), p.55. Wu *PHE* (1994), pp.198-200, 334. Per **Kawalhu** (Kalhu), veure p.56; potser a identificar també amb Kamilhu, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.130-131. Per **Arbela**, veure al llarg de tot aquest treball (consultar els índex).

⁴⁰⁶ Postgate *Early Mesopotamia* (1992), p.49; Villard *CANE* 2 (1995), p.874a.

⁴⁰⁷ Sobre lahdun-Lim, Kupper *RIA* 5 (1976-1980), p.238b; les seves inscripcions es troben editades a Frayne *RIME* 4 (1990), p.602-612. lahdun-Lim era fill de Iaggid-Lim, el contemporani d'Illa-kabkabu, potser pare a la vegada de Zimri-Lim. Fou succeït a Mari per Sūmû-laman, abans de l'arribada de Šamšī-Adad. El regne de Mari s'extendria durant el seu govern des de Tuttul, a la desembocadura del Balih, fins a Idu (Hit). Sobre la seva història: Malamet *AS* 16 (1965), p.367-370; Kupper *RIA* 5 (1976-1980), p.239b-240a; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.293-297; Kupper *RIA* 7 (1987-1990), p.385ss.; Charpin *FM* 1 (1992), p.29-38; Charpin *FM* 2 (1994), p.177-200; Wu *PHE* (1994), p.93-109; Villard *CANE* 2 (1995), p.874a.

⁴⁰⁸ Šamšī-Adad I fou derrotat a Nagar (Tell Brak), alt Habur, segons anuncia el nom de l'any h de lahdun-Lim, veure Charpin *FM* 2 (1994), p.177-200; Wu *PHE* (1994), p.100-105. El darrer sobre Nagar (Tell Brak) es troba a, Eidem *RIA* 9 (1999), p.75-77, amb bibliografia. Encara el nom de l'any j de lahdun-Lim explica que el rei es desplaçà cap a Ekal.lātu, Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.294; Wu *PHE* (1994), p.105.

de palau,⁴⁰⁹ SA trobà l'oportunitat per a capturar aquest estratègic estat de l'Èufrates mig.⁴¹⁰ SA era d'aquesta manera governant dels territoris de les valls mitges dels rius Tigris i Èufrates; així com els riberencs al Habur.⁴¹¹ Amb la conquesta d'Assur, el seu regne arribava fins al Zab inferior (al sector transtigridià) i, amb l'annexió de Mari, fins a Idu (Hit) i Rapiqu, a l'Èufrates, limitant a ambdós confins amb el regne d'Ešnunna.⁴¹² Aquestes dues fronteres, organitzades militarment,⁴¹³ foren posades sota administració dels seus fills, els virreis: Išme-Dagan, el primogènit, a Ekal.lātu, a càrrec del transtigrídia;⁴¹⁴ i Iasmah-Adad, a Mari, a càrrec de l'eufràtic;⁴¹⁵ mentre que ell mateix residia a Šubat-Enlil (Tell Leilan).⁴¹⁶ El seu regne es podria definir com a un conjunt de

⁴⁰⁹ Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.2, indica la possibilitat que SA estigués darrera de l'assassinat de lahdun-Lim. Charpin *M.A.R.I.* 4 (1985), p.297, hi veu una derrota militar major al darrera; Wu *PHE* (1994), p.106-108; Villard *CANE* 2 (1995), p.874a.

⁴¹⁰ Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.44ss.; Wu *PHE* (1994), p.108, aventura que els oficials que deposaren Sūmû-laman, el successor de lahdun-Lim, podrien haver entregat el regne a SA. Villard *CANE* 2 (1995), p.874a, afirma que fou SA qui deposà Sūmû-laman. La posició de Mari com a mitjancer i via de comunicació entre Síria (mesopotàmia nord-oest) i Babilònia (mesopotàmia sud-est) ha estat posat de relleu p.e. per Kupper *BBVO* 1 (1987), p.173-185; Klengel *Fs. Kupper* (1990), p.186.

⁴¹¹ L'Heterogeneïtat des dominis de SA, queda constatat a la titulatura de A.889:1-11, Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.47 no.4 (edició), p.70 no.4 (foto), p.75 no.4 (còpia) = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.59 (0.39.7). Estudis de la titulatura de SA es poden trobar a: Borger *EaK* 1 (1961), p.13-14; Grayson *UF* 3 (1971), p.313-317, que conclou una forta influència del concepte babilònic de la monarquia a partir del regnat de SA; vid. també Larsen *OACC* (1976), p.111-121, esp. 118, introdueix el títol *šarrum* pel monarca assiri, fins llavors sols usat pels déus, en especial Assur. Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.49-53; Garelli *Fs. Kupper* (1990), p.97-102; Charpin *Mari in Retrospect* (1992), p.68-70; Cifola *Analysis* (1995), p.12-16. Els estudiosos francesos denominen la unitat política que SA va reunir sota el seu comandament com a regne de l'alta mesopotàmia, Charpin *M.A.R.I.* 4 (1985), p.299-303; Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.385ss; Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.155ss; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.367ss; Durand *LAPO* 16 (1997), p.44ss. Segons ells no es pot parlar d'Assíria com un estat territorial en aquest moment; i, per tant, tampoc d'un govern assiri a Mari.

⁴¹² Veure p.109s.

⁴¹³ Hem de suposar que d'una manera semblant a com ho era a l'alt Balih, al noroest, el *limes* iamhadià, sota el governador Sîn-tiri, Villard *M.A.R.I.* 6 (1990), p.572ss. Una de les primeres accions de SA, p.e. respecte a la frontera amb lamhad (Alep), fou construir fortificacions defensives, Wu *PHE* (1994), p.110; Durand *LAPO* (1998), p.300. De la mateixa manera Ešnunna tenia fortaleses que defensaven la seva frontera nord-oest, Durand *LAPO* 17 (1998), p.134 n.c.

⁴¹⁴ Von Soden *HAO* (1954), p.29; Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.2.

⁴¹⁵ Sobre Iasmah-Adad vid. Kupper *RIA* 5 (1976-1980), p.269; Wu *PHE* (1994), *passim*. Les seves inscripcions són editades a Frayne *RIME* 4 (1990), p.615-622. La seva correspondència amb SA editada a la sèrie *ARM* preferentment als volums 1, 4 i 5.

⁴¹⁶ Per a la identificació Šubat-Enlil = Tell Leilan, vid. Weiss *M.A.R.I.* 4 (1985), p.269-292, amb revisió de les teories anteriors p.271-275; Charpin *Fs. Steve* (1986), p.130 n.7; Charpin *M.A.R.I.* 5 (1987),

ciutats estat agrupades.⁴¹⁷

5.4.2. La base ideològica babilònitzant

Va ser possiblement durant el seu exili quan SA va tenir el seu contacte més directe amb Babilònia.⁴¹⁸ A aquesta estada a Babilònia (no es coneix exactament a quina ciutat) se l'ha responsabilitzada de la instrucció ideològica de SA, sobretot pel que seria la seva representació de la monarquia.⁴¹⁹ Segons von Soden, SA acariciava la idea de restaurar el regne dels monarques d'Acad,⁴²⁰ per a realitzar aquest projecte triaria la

p.129-140; Ismail *Tall Leilan* (1991), p.1-4; Weiss a Rouault *L'Eufrate e il Tempo* (1993), p.149-152, suggereix la pertinença a SA del palau excavat. Veure també nota anterior. Encara per la identificació Assur = Šubat Enlil, Mayer *PKA* (1995), p.160-161. Per Mayer *PKA*, p.158, SA va formar un eix Assur-Ekal.lātum, zona del Habur i Mari, fins a Qatna, estretament lligat a la família. Sobre aquesta divisió administrativa del regne de SA vid. Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.46; Kupper *Fs. Birot* (1985), p.147; Charpin *M.A.R.I.* 4 (1985), p.301-303; Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.196-198; Durand *LAPO* 16 (1997), p.113ss. Sobre el govern de SA i el seu fill Iasmah-Adad sobre Mari, entre molts d'altres: Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.155-198; Durand *M.A.R.I.* 6 (1990), p.271-301; Villard *M.A.R.I.* 6 (1990), p.559-584; Marellò *M.A.R.I.* 7 (1993), p.271-279; Wu *PHE* (1994), p.110ss.

⁴¹⁷ Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.8; Mayer *PKA* (1995), p.161; Villard *CANE* 2 (1995), p.875a, parla d'un mosaic de ciutats. Això no impedeix, que el conjunt de territoris sota jurisdicció de SA fossin "vastos i pròpers", Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.3.

⁴¹⁸ Villard *CANE* 2 (1995), p.873b, n'atribueix aquesta elecció degut al lligam de parentiu que unia les dues dinasties. Segons Mayer *AOAT* 250 (1998), p.535, SA portaria a Babilònia la vida d'un "habbātum, eines "Vagabunden", al cap d'una banda de nòmades lladres i assaltadors.

⁴¹⁹ Landsberger *JCS* 8 (1954), p.35 n.26; Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.42, atribueix a l'estada a Babilònia el fet que SA usi a la ciutat d'Assur el babilònic i no l'assiri com a llengua per a la redacció de les seves inscripcions reials; Grayson *ARI* 1 (1972), p.19 § 123; Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.53. La influència del babilònic no queda restringida a les inscripcions reials; un document jurídic del seu regnat barreja característiques assíries i babilòniques, Veenhof *Fs. Kraus* (1982), p.359-385. Aquest influx s'aprecia també a la titulatura que usa; l'exemple més significatiu és la coneguda introducció del títol *šarrum* a les inscripcions procedents d'Assur, sobre la titulatura usada per SA veure bibliografia n.400. Que SA introduí la idea del sud, babilònic, de monarquia és defensat per Grayson *UF* 3 (1971), p.311; més recentment Pongratz-Leisten *SAAB* 11 (1997), p. 95.

⁴²⁰ Von Soden *HAO* (1954), p. 25-26; Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.6, que analitza també en aquesta direcció la restauració del temple d'Ištar a Nínive, on havia construït Man-ištūšu, o del temple de Dagan a Terqa; Villard *CANE* 2 (1995), p.875a; Guichard *RA* 93 (1999), p.31 (cita a l'inici d'aquest apartat). Sobre aquesta idea hi torna Pongratz-Leisten *SAAB* 11 (1997), p.95. Segons von Soden *HAO* (1954), p.26-27, aquesta influència es notaria també a l'art (Abb. 8), mostra l'estela (*AO* 2776) conservada al Louvre, trobada a les proximitats de Kirkuk o Mardin (que atribueix a SA) que estaria pròxima a models acadics, aquesta atribució ja a Forrer *RIA* 1 (1932), p.243b; vid. ara Grayson *RIMA* 1 (1987), p.63-65, amb bibliografia; Wu *PHE* (1994), p.181-182. Per aquesta estela, veure Genouillac *RA* 7 (1910), p.151-156,

ciutat d'Assur com a centre a partir del qual crearia un imperi "neoacadi", per això hi residia el déu Enlil (Assur), com a gràcies a Enlil per la seva crida li erigí un santuari.⁴²¹

D'aquí també el canvi de nom per a Tell Leilan a Šubat-Enlil, "Residència d'Enlil".⁴²²

Una idea semblant ha estat recentment desenvolupada per S.M. Maul, pel qual Assur seria sota SA la Nova Nippur:

"Als unter Šamši-Adad Assur zu grosser Machtenfaltung kam, verehrte man den lokalen Stadtgott, den Berggott Assur, in der Gestalt des Enlil. Tempel und Zikkurrat waren dem Assur als Enlil geweiht und der assyrische König verstand sich als „Beauftragter des Enlil“ und „Stadthalter des Aššur“. Nicht nur der Name Nippurs u r u - š à - u r u, akk. Libbi-āli, wurde auf Assur übertragen. Auch zahlreiche Heiligtümer der Stadt tragen die Namen, die die entsprechenden Heiligtümer in Nippur hatten. So hiess der Tempel Ninurtas, dessen Verehrung durch die Identification von Assur mit Enlil in die Stadt Assur gelangt war, wie in Nippur É - š u - m e - š a₄. Auch der Name des Assur-Tempels selbst, É - š á r - a, war ursprünglich ein Name des Enlil-tempels zu Nippur. Auch zahlreiche weitere Kapellen, Tore und Lokalitäten des Assur-Tempels, der in seinem wesentlichen Bestand von der Zeit Šamši-Adads bis zu Sanherib unverändert blieb, wurden, so genannt wie ihre Entsprechungen im Ekur in Nippur. Es ist zu vermuten, dass mit den Ortsbezeichnungen auch die Theologie und Riten Nippurs übernommen wurden. Ausserdem dürfte für das altassyrische akītum-fest das Tummalfest aus Nippur Pate gestanden haben. Die Parallelen des Kultgeschehens in Nippur mit dem assyrischen Neujahrsfest, wie wir es aus dem 1. Jt. kennen sind jedenfalls nicht zu übersehen. Der Name der Zikkurrat des Assur-Enlil schliesslich zeigt, dass die Vorstellung von der Weltenachse mit der Identifizierung Assurs als Enlil auch nach Assur gelangt war. Denn der Name dieses Bauwerkes, É - a r a t t a - k i - š á r - r a, „Haus Berg der gesamten Welt“ betont die Vorstellung, dass hier das „Band zwischen Himmel und Erde“ liege. Auch bei der bereits für die altassyrische Zeit unter Šamši-Adad zu postulierenden Achsenverlagerung von Nippur nach Assur mag der rapide Niedergang Nippurs nicht ohne Bedeutung gewesen sein. Der Führungsanspruch, der aus einer solchen Achsentheologie abzuleiten ist (und der sich in Assyrien in dem neuen Königstitel šar kiššati, „könig der Welt“ niederschlägt), ist in Assyrien jedoch zunächst nicht zu voller Entfaltung gekommen, da

pl.V-VI; Orthmann *Der alte Orient* (1975), no.182, p.301; Mazzoni *VO* 6 (1986), p.79. En el cas de la ciutat d'Assur aquesta ideologia però ja hi era present, no en va dos dels reis de la dinastia precedent portaven noms com Sargon o Narām-Suen; o un comerciant assiri a Kaneš (Kültepe) es deleitava amb la lectura del relat de les aventures de Sargon d'Acad, veure notes *supra*.

⁴²¹ Grayson *RIMA* 1 (1987), pp.47-51, 60-61, 62-63 (0.39.1, 9, i 11), inscripcions trobades al temple del déu Assur però que el denominen "temple d'Enlil."

⁴²² Von Soden *HAO* (1954), p.26. Landsberger *JCS* 8 (1954), p.35 n.26, ja proposava Isin-Nippur com a lloc d'estada de SA a Babilònia. El déu Aššur com a Enlil *aššurû* apareix a *KAR* 128:38, text compost durant el regnat de Tukultī-Ninurta I, monarca interessat en justificar ideològicament la conquesta del sud. Durant el seu regnat s'enfortí el lligam cultural amb el sud mesopotàmic. La ciutat de Nippur va estar com a mínim un any sota el seu control i elements del panteó nippurià foren introduïts a Assur, p.e. al ritual de coronació, veure p.293s. Vid. Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.42-43; Kupper *Fs. Birot* (1985), p.149; Mayer *PKA* (1995), p.160; Mayer *AOAT* 250 (1998), p.536. Sobre la importàcia ideològica de Nippur durant el tercer i inicis del segon mil.lenni, Sallaberger a Wilhelm *Das orientalische Stadt* (1997), p.147-168; ara Richter *AOAT* 257 (1999), p.15-160. Mayer *PKA* (1995), p.160, identifica encara Šubat-Enlil amb Assur.

Babylonien unter Hammurapi der assyrischen Machtentfaltung ein jähes Ende bereitete.⁴²³

És possiblement en aquest contexte ideològic de restabliment de l'imperi acàdic, que s'hauria d'entendre igualment el títol que SA adoptà a una de les seves inscripcions trobada a Mari (Tell Hariri), a saber, “rei dels acadis” (LUGAL *a-kà-dé*^{Kl}).⁴²⁴ Naturalment aquest títol, junt amb la potenciació de la referència ideològica a Enlil, junt amb l'anhel de la reconstrucció des del nord de l'imperi acadi, ha de ser lògicament entès com a l'aspiració, per part de SA, a la supremacia sobre el sud, i universal.⁴²⁵

És aquesta ideologia imperial importada del sud la que SA va superposar a la purament ciutadana i pre-SA que ja era a Assur. Aquestes dues components ideològiques perviuran fins a la desaparició d'Assíria.

5.4.3.La relació amb Ešnunna

El poder del sud mesopotàmic amb el que SA es va haver d'enfrontar d'una forma més

⁴²³ Maul a Wilhelm *Die Orientalische Stadt* (1997), p.121-122.

⁴²⁴ A.4509: 6-7 = Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.44 no.2 (edició), p.69 no.2 (foto), p.74 no.2 (còpia) = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.58 (0.39.6). El mateix títol podria trobar-se a la carta M.7660:1, segons la reconstrucció de Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.49, p.70 (foto), p.81 (còpia). Aquesta influència ideològica acàdia l'assenyala també Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.68; vid. també Wu *PHE* (1994), p.129-130. Junt amb les inscripcions votives de SA a Mari es trobà, a més, una còpia paleobabilònica d'una inscripció del rei acadi Narām-Suen, vid. Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.65-66, no.12 (M.7624), p.72 (foto), p.80 (edició); anteriorment Dossin a Grayson i Sollberger *RA* 70 (1976), p. 113 (còpia), p.114 (foto), ja havia publicat un altre text també procedent de Mari (M. = A.1252) on es mencionaven els fets d'aquest mateix rei acadi. Sobre aquestes inscripcions històriques trobades a Mari, vid. Dossin *Syria* 20 (1939), p.97-100; Charpin *M.A.R.I.* 3 (1984), p.41-81. Un vincle més pròxim, com que realment la família de SA tingués la seva seu a Acad, ha estat assenyalat recentment per Durand *LAPO* 17 (1998), p.108-109, p.482. De fet SA va estar a la ciutat d'Acad: *ARM* 24 165, *ARM* 1 36, així com el seu fill Iasmah-Adad, cf. Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.155-157; Wu *PHE* (1994), p.262-267. Vid. Pongratz-Leisten *SAAB* 11 (1997), p.95.

⁴²⁵ De fet, així ho interpretà ja Forrer *RIA* 1 (1932), p.243-244. El títol de “rei dels acadis” és en si una reivindicació de la sobirania sobre el sud, on vivia la població acàdia, Durand *LAPO* 17 (1998), p.480-

directa fou Ešnunna (Tell Asmar), que ha estat recentment definida com “la primera potència militar del pròxim orient de l’est”.⁴²⁶ Ipqi-Adad II d’Ešnunna⁴²⁷ havia combatut amb el germà de SA, Aminu.⁴²⁸ Sota aquest sobirà ešnunneu el regne que tenia el seu centre a la vall del riu Diala havia aconseguit una màxima expansió territorial, al nord fins a Arrapha (Kirkuk), al sud fins a Dēr (Badra), a l’est fins a Mē-Turran (Tell Haddad), i a l’oest fins a l’Èufrates mig.⁴²⁹ El successor d’Ipqi-Adad II, Narām-Suen,⁴³⁰ arribà encara més lluny, fins al Habur, on controlà les ciutats d’Ašnakum i Tarnip.⁴³¹ Narām-Suen podria haver intervingut també en la derrota de SA davant de Iahdun-Lim, al costat del rei mariota.⁴³² Podria ser que l’arribada de Narām-Suen fins a l’alta Mesopotàmia hagués causat l’exili de SA cap a Babilònia. Narām-Suen dominà també part del curs mitjà de l’Èufrates fins aprop de Mari, formant un tap entre Mari i Babilònia.⁴³³ Un cop SA es feu amb el control de Mari el seu veïnatge amb Ešnunna transcorria al llarg de tot el límit sud del seu regne.⁴³⁴ A partir de la documentació de Mari es coneix, per un costat, que la regió de Suhu (pertanyent a Mari) gaudia de contactes comercials amb Ešnunna a partir de la ciutat de Sapiro i abans de

494.

⁴²⁶ Durand *LAPO* 17 (1998), p.131, p.156. Altra bibliografia sobre Ešnunna veure p.87. Cf. Durand *LAPO* 17 (1998), pp.18, 337, 480, per la consideració d’Ešnunna com a integrant del país d’Acad.

⁴²⁷ Sobre aquest rei, Edzard *ZZB* (1957), p.162-163; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.151a; Wu *PHE* (1994), p.71-79.

⁴²⁸ Veure p.104.

⁴²⁹ Wu *PHE* (1994), p.40, p.72ss, p.333.

⁴³⁰ Abans o després de Narām-Suen (després segons Frayne *RIME* 4 [1990], p.557-561), o després d’Ibāl-pī-Ei II s’han de col·locar els breus regnats de Dannum-tāhāz, Ibbi-Suen i Iqīš-Tišpak, Charpin *Fs. Birot* (1985), p.52-57; Wu *PHE* (1994), p.87-92; p.159. Sobre Narām-Suen d’Ešnunna, Edzard *ZZB* (1957), p.163-165; Charpin *Fs. Birot* (1985), p.52-57; Wu *PHE* (1994), p.84-86; Streck *RIA* 9 (1999), p.177-178. A corregir a la bibliografia citada (on calgui) la incorrecta identificació amb el Narām-Suen (d’Assur) de la LRA, veure p.93. Les inscripcions de Narām-Suen d’Ešnunna es troben esditades a Frayne *RIME* 4 (1990), p.553-556.

⁴³¹ Per a la localització d’Ašnakkum, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.25, amb bibliografia; per Tarnip, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.234. Cf. Streck *RIA* 9 (1999), p.178a.

⁴³² Wu *PHE* (1994), p.84.

⁴³³ Charpin *FM* 1 (1992), p.29-38; Streck *RIA* 9 (1999), p.178b.

⁴³⁴ Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.2, situa la frontera del regne de SA al transtigris amb Ešnunna al llarg

l'ocupació de SA.⁴³⁵ Fou precisament aquesta regió la que va tornar a envair Dāduša,⁴³⁶ el successor de Narām-Suen; Rapiqu, labliia⁴³⁷ i Harbu⁴³⁸ van caure en mans ešnunnees. SA reconquerí Rapiqu i Idu, però en cedí la possessió al seu aliat Hammurapi de Babilònia; en el que era una genial jugada estratègica que eliminava una possible font de problemes territorials amb Babilònia i, al mateix temps, posava les bases per a l'enfrontament futur entre Babilònia i Ešnunna.⁴³⁹ Posteriorment SA i

de l'Adhem (*Radānu*). Sobre les guerres de SA amb Ešnunna, Durand *LAPO* 17 (1998), p.131-144.

⁴³⁵ Sobre el Suhu en aquesta època i en concret sobre la ciutat de Sapiratu veure el dossier treballat per Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.341-366. La gent d'Assur tenien en aquest període interès comercial respecte a Suhu, d'allí procedia, en part, la llana amb que s'alimentava la indústria tèxtil d'Assur, A.2459, Cf. Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.377, p.387-388; de forma que la seva possessió podia ser usada pel boicotejar el comerç dels assiris, A.4535-bis, Cf. Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.377, p.389-391. D'aquests mateixos documents es desprèn que la ciutat de Sapiratu, localitzada en aquesta regió, era una de les etapes a una ruta que unia la regió d'Assur-Ekal.lātu amb la de Sippar-Babilònia, A.4515 = Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.363-365. Naturalment la possessió d'aquesta regió estratègica podia ser usada en la intercepció de missatgers que usessin la ruta, A.2931, Cf. Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.357-359. El seu domini era, doncs, una condició imprescindible per a qualsevol intent de conquesta del sud mesopotàmic; sense ella qualsevol exèrcit en trànsit cap al sud es veuria tallat; d'aquí que (com es veurà en el transcurs d'aquest treball) les campanyes mesoassíries cap a Babilònia fossin precedides de l'ocupació de Suhu. Sobre Suhu i les seves ciutats durant el període mesoassiri veure al llarg d'aquest treball esp. p.232s., 285s., 368s., 404s.

⁴³⁶ Per a aquest rei vid. Weissbach i Ebeling *RIA* 2 (1938), p.98b; Edzard *ZZB* (1957), p.165-166; Ismail *Fs. Oberhuber* (1986), p.105-108; Wu *PHE* (1994), p.159-180. Les seves inscripcions estan editades a Frayne *RIME* 4 (1990), p.562-572.

⁴³⁷ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.118, s.v. Jablija; Kupper *RIA* 5 (1976-1980), p.260a, s.v. Japlīja; Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.352-355. Una guarnició mencionada a *ARM* 5 3 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.408 (no.675).

⁴³⁸ Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.91, „einen Tagesmarschen von Hīt am Euphrat“; a no confondre amb Harbu (Tell Huera) al Balih.

⁴³⁹ La ciutat d'Idu era important pels seus pous de betum. Aquest material tenia un valor estratègic a l'època; ja que era usat entre altres coses per a calafatejar els vaixells. Aquesta ciutat formava part d'una ruta que enllaçava Ešnunna (Tell Asmar), al sud-est del Diala, amb Mari (Tell Hariri) a l'Èufrates, de la qual tan sols es trobava a un dia de marxa. Veure: Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.50; Dossin *RA* 64 (1970), 97-106; Sasson *RA* 65 (1971), p.172; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.97; Villard *M.A.R.I.* 6 (1990), p.574-576; Wu *PHE* (1994), p.147-152, p.262-263; Heimpel *RA* 90 (1996), p.7-18; Michel *Amurru* 1 (1996), p.402; Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.351 n.31. Prínceps babilonis en viatge cap a Mari durant el regnat de Zimri-Lim van passar per Idu com a etapa del seu viatge des de Sippar fins a Mari, cf. Lion *FM* 2 (1994), p.229-230; més tard Idu passarà a mans mariotes mitjançant l'arbitratge d'Elam, Durand *FM* 1 (1992), p.41-43. Sobre la cessió de **Rapiquim** i Idu a Babilònia, Durand *ARM* 26/1 (1988), p.248 i n.85; Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.364-368 (A.106), p.451-457; Wu *PHE* (1994), p.110; Durand *LAPO* 17 (1998), p.65. Hammurapi donà al seu onzè any el nom d'any en què capturarà Rapiquim; Horsnell *Year-Names Babylon* 2 (1999), p.116-117; cf. Sasson *CANE* 2 (1995), p.906b. Durant el regnat de Zimri-Lim de Mari aquesta zona fou causa de problemes amb Hammurapi de Babilònia fins que aquest darrer (potser com a conseqüència d'aquest afer) destruí Mari, veure l'article mencionat de Lackenbacher així com Durand *ARM* 26/1 (1988), p.149-152, i els

Dāduša van concloure una aliança, l'efecte de la qual fou que Ešnunna assistí SA en la seva presa d'Arrapha, Arbail, i Qabrā.⁴⁴⁰ En combinació a aquestes operacions es va dur a terme el setge i conquesta del país de Nurrugu, situat també al transtigris.⁴⁴¹ L'àrea d'influència de SA a la regió sembla que es va estendre fins a Lubdu (Tauq).⁴⁴² És possible que la troballa d'un pes amb forma d'anec amb una inscripció de Dāduša a

textos al que es fa referència; Sasson *CANE* 2 (1995), p.909-910. Rapiqum apareix també a una carta escrita a Larsa en la que es tractava sobre un problema tan actual com el dret d'aigües, Rowton *JCS* 21 (1967), p.268b-269a; Wu *PHE* (1994), p.170-171, p.262-263. Per aquestes ciutats en època mesoassíria, veure al llarg del present treball, esp. per Idu, p.253s., 291s., 350s., 381s., 391s., 427s., per Rapiqu, p.201s., 225s., 408s.

⁴⁴⁰ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.63-65 (0.39.1001), amb bibliografia anterior; Wu *PHE* (1994), p.181-182; la identitat del rei que ordenà aquesta inscripció no està confirmada; Cf. Eidem, *Akkadica* 81 (1993), p.23-28; Eidem *Tell Shemshāra* 2 (1992), p.16-21, els anys 28-30, la conquesta d'Arrapha (Kirkuk) i Qabrā (Atūn Kūprū), junt a Dāduša d'Ešnunna, constitueixen el rerafons polític pels texts de Tell Šemšara. Sobre campanya de Šamšī-Adad I contra Arbail, Arrapha i Qabrā: Edzard *ZZB* (1957), p.165; Laessøe *AS* 16 (1965), p.189-196; Larsen *OACC* (1976), p.88 n.10; Eidem *Iraq* 47 (1987), p.83-107; sobretot el resum de la inscripció encara inèdita de l'estela de Dāduša trobada a Tell Asmar, cf. Ismail *Fs. Oberhuber* (1986), p.105-108, que cita, a més, les cartes de Mari en relació a aquesta conquesta; a més, Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.312-315; Frayne *RIME* 4 (1990), p.562 (E.4.5.19.1); Wu *PHE* (1994), p.178-194. Sobre Qabrā, la seva possible identificació i situació estratègica veure p.87. Sembla però que aquesta expansió cap a l'est fou un fracàs, Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.76-77; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.382. Al setge de Qabrā hi participà també Iasmah-Adad, al mateix temps Mari, com a part del regne de SA havia enviat un contingent de tropes en ajut d'Išhi-Addu, rei de Qatna i sogre de Iasmah-Adad; vid. al respecte Charpin *RA* 92 (1998), p.83. Aquesta circumstància dóna idea de les dificultats de SA, que havia de combatre a dos fronts al mateix temps. La regió oriental del regne de SA era especialment vulnerable, ja que es trobava amenaçada constantment pels turukkeus; veure al respecte, a part de les obres d'Eidem aquí citades: Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.170-171; Wu *JAC* 8 (1993), p.114-126; Wu *PHE* (1994), p.221-235; Durand *LAPO* 17 (1998), p.10; p.80-107. *ARM* 1 69+ = Durand *LAPO* 17 (1998), p.25; Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.469-471; nous documents a Kupper *ARM* 28 (1998), p.257-262, nos.177-180. La confirmació d'aquest perill fou el raid que els turukkeus emprengueren durant l'any 11' de Zimri-Lim (veure p.121). Els turukkeus eren coneguts per no mantenir els pactes que establien, vid. al respecte *ARM* 4 29 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.103-105, no.508; A.333+A.2388 = Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.503-505, no.526. Una altra ciutat fronterera amb Ešnunna era Šitul.lum, A.4790:7-9 = Durand *ARM* 26 (1988), p.301-302, no.138-bis, veure al present treball n.484. Per Arbail veure p.87.

⁴⁴¹ Segons el text *SH* 827 = Laessøe *ShT* (1959), p.77-87; Laessøe *AS* 16 (1965), p.185-196; Eidem *Iraq* 47 (1985), p.90-92; també Birot *M.A.R.I.* 4 (1985), p.226 i n.40; sobre aquesta campanya, a més, Wu *PHE* (1994), p.198-220. Al setge d'aquesta ciutat s'usà el contingent de tropes més gran conegut per l'època, 60.000 homes, Cf. Abrahami *RAI* 38 (1992), p.157-166. Aquest text mostra també els interessos elamites a la regió. Sobre la situació de Nurrugum, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.181-182; Wu *PHE* (1994), p.228; Joannès *Amurru* 1 (1996), p.347 n.110; *ARM* 1 22 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.55-56; Wu *PHE* (1994), p.248-249; Nurrugu estaria situada segons la opinió general al nord de Nínive. Els Nurrugueus apareixen aliats als turukkeus, cf. Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.170-171.

⁴⁴² *ARM* 5 50:6-7 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.120-121, no.523; segons Durand Lubdu apareix a la documentació mariota a part d'aquí, al text A.1600 i en relació a la campanya de Qabrā; cf. Wu *PHE* (1994), p.226. Sobre Lubdu veure al llarg del present treball esp. p.176s., 201s., 276s., 412s., 442s.,

la ciutat d'Assur hagi de ser posada en relació a aquesta aliança entre els dos reis.⁴⁴³ 3000 efectius ešnunneus acudiren en ajut de SA durant els darrers moments de Dāduša.⁴⁴⁴ El rei ešnunneu fou succeït pel seu fill, Ibāl-pî-El II,⁴⁴⁵ durant els darrers anys de SA. Ibāl-pî-El II cercà immediatament el contacte diplomàtic amb SA enviant missatgers,⁴⁴⁶ i de fet SA esperava ser recolzat amb 6000 homes procedents d'Ešnunna per a una campanya a Qatna.⁴⁴⁷ La mort de SA fou aprofitada per Ibāl-pî-El II però per tornar a ocupar Harbu i Iabliia, a l'Èufrates mig.⁴⁴⁸ Aquesta campanya podria haver estat sincronitzada amb la que portà Zimri-Lim a apoderar-se del tron de Mari.⁴⁴⁹

485s. S'ha d'entendre que Ešnunna extenia els seus dominis més enllà de l'Adhem.

⁴⁴³ A la inscripció del pes, Dāduša fa donació de l'objecte a la seva filla Inibšina, *KAH* 2 no.3 = Frayne *RIME* 4 (1990), p.562-563 (E4.5.19.2), amb la bibliografia anterior; Wu *PHE* (1994), p.180. La troballa a Assur ha estat interpretada com la possibilitat que Inibšina fos atorgada en matrimoni a SA o a Išme-Dagan, o bé que Inibšina exercís el sacerdotat *entum* a Assur, Wu *PHE* (1994), p.180.

⁴⁴⁴ *ARM* 1 53 + *M.7340:17-18* = Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.316-318; deJong Ellis *M.A.R.I.* 5 (1987), p.250; Wu *PHE* (1994), pp.252, 255-256 (erròniament + *M.7346*); Durand *LAPO* 17 (1998), p.58; això succeïa l'any 14 de Hammurapi.

⁴⁴⁵ Sobre aquest rei, Edzard *ZZB* (1957), p.165-167; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.1; Wu *PHE* (1994), p.296-300, p.314-323, p.337. Les inscripcions d'aquest rei són publicades a Frayne *RIME* 4 (1990), p.573-586.

⁴⁴⁶ *ARM* 2 44:38-45 = Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.210-212; Durand *LAPO* 17 (1998), p.128-128, no.532; cf. Wu *PHE* (1994), p.296; Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.426-429; Durand *Fs. Garelli* (1991), p.141 n.8, situava aquesta tramesa de missatgers entre SA i Dāduša. *A.4197* es parla de la reacció de SA amb la tramesa de missatgers al rei d'Ešnunna; cf. Koppen *idem* (Aquest text és inèdit i segons Ziegler *FM* 4 (1999), p.179 n.738, serà editat a *ARM* 29); Durand *LAPO* 17 (1998), p.127. *ARM* 1 37:20-29 = Durand *LAPO* 16 (1997), p.431-434, no.280; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.318-319; Wu *PHE* (1994), p.298-299; Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.428; presenta un moment més avançat en aquest contacte i negociacions. La presència dels diplomàtics ešnunneus encara a *ARM* 1 50: 8-9; Wu *PHE* (1994), p.299.

⁴⁴⁷ *ARM* 1 42: 39-41 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.16-19, no.448; Wu *PHE* (1994), p.305-306.

⁴⁴⁸ Vid. Durand *LAPO* 17 (1998), p.138-144. *A.4197* parla d'una revolta al Suhu; cf. Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.426-429. Wu *PHE* (1994), p.316-323, analitza la correspondència entre Išme-Dagan i Iasmah-Adad per la qual se sap que esperaven reforços procedents d'Ešnunna per ajudar-los a controlar la rebel·lió de Suhu; aquest ajut sembla que, de fet, es va convertir en ocupació d'aquell territori. A una altra carta Ibāl-pî-El diu haver ocupat fins a Bāb-nahli, *A.1289+M.13103+M.18136*: III 16-18, Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.148-157. La desaparició de SA no passà desapercebuda per a Ibāl-pî-El II que anomenà un dels seus anys com el de la mort de SA: MU ^dUD-^dIM BA-UG₇, p.e. Greengus *PIHANS* 44 (1979), pl.XXVII no.53, b.i., altres testimonis llistats a p.92a; cf. Jacobsen *OIP* 43 (1940), p.129; Wu *PHE* (1994), p.314, situa la mort de SA durant el cinquè mes de l'eponimat de Tāb-šilli-Aššur.

⁴⁴⁹ Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.139-166. Sobre la pujada al tron de Zimri-Lim vid. Durand i Charpin *M.A.R.I.* 4 (1985), p.293-343. Les seves inscripcions reials han estat publicades per Frayne *RIME* 4

5.4.4. La relació amb Babilònia

Els contactes de SA amb el regne de Babilònia, amb el que no disposava d'una frontera comuna estable, foren pacífiques i d'aliança;⁴⁵⁰ molt possiblement amb la finalitat de fer front a l'enemic comú, Ešnunna. El contacte diplomàtic entre els dos regnes es realitzava per això principalment a través de la ruta de l'Èufrates.⁴⁵¹ Tropes babilòniques estan testimoniades a Idu,⁴⁵² cosa que no és d'estranyar, ja que Idu i Rapiqu foren cedides a Babilònia un cop SA les va haver recuperat de mans d'Ešnunna.⁴⁵³ L'actitud de Babilònia davant de la invasió ešnunnea del Suhu, així com la de la campanya conjunta de SA i Ešnunna contra les ciutats del Transtigris, sembla haver estat espectant.⁴⁵⁴ Exiliats o fugitius polítics foren intercanviats entre els dos països.⁴⁵⁵ Babilònia permetia el pas de delegacions assíries i dilmunites pel seu

(1990), p.623-649. En general, von Soden *HAO* (1954), p.34-44; Kupper *CAH* 2/1 (1973), p.10ss; Durnad *LAPO* 16 (1997) *passim*; Durand *LAPO* 17 (1998), *passim*. Veure p.116.

⁴⁵⁰ Per contactes diplomàtics entre SA i Hammurapi, Michel *Amurru* 1 (1996), p.412 i n.199. Vid. *ARM* 5 56 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.136-137; Wu *PHE* (1994), pp.262-267.

⁴⁵¹ *ARM* 1 93 = Durand *LAPO* 16 (1997), p.501, no.318; cf. Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.183.

⁴⁵² *ARM* 4 17 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.137-138, no.538; cf. Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.50; Wu *PHE* (1994), pp.263, 266-267.

⁴⁵³ Bibliografia sobre aquesta cessió veure p.111. La ciutat de Rapiqu apareix a les cròniques eponimals de Mari, Birot *M.A.R.I.* 4 (1985), pp.231, 234; cf. Wu *PHE* (1994), p.110-111; a partir d'aquesta menció Durand *ARM* 26/1 (1988), p.248 n.85, proposa dues conquestes d'aquesta ciutat per part de SA. La primera en detriment de Hammurapi de Babilònia, la segona conquesta de la ciutat després de l'ocupació ešnunnea dirigida per Dāduša. La deportació de gent de Rapiqu per part de SA va haver de tenir lloc en una d'aquestes dues ocasions, però sembla que no va tenir una reacció perceptible per part dels babilonis; tot i que aquesta ciutat pertanyia originalment a Babilònia. Sobre aquesta deportació, *ARM* 5 29 = Durand *LAPO* 17 (1998), pp.313, 319 (no.628); Villard *M.A.R.I.* 6 (1990), p.563 (A.4186). Les circumstàncies sota les que es produí no em són clares, però podrien tenir a veure amb la campanya que va servir per a reconquerir aquesta ciutat de mans dels ešnunneus. Sembla ser que durant el regnat de Zimri-Lim es produí una altra deportació d'habitants de Rapiqu, Durand *ARM* 26/1 (1988), p.148, p.171-173 (A.3633).

⁴⁵⁴ Hammurapi no va acceptar l'aliança oferida per Dāduša quan aquest li proposà d'anar plegats contra el regne de SA; *ARM* 4 26; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.311; Wu *PHE* (1994), p.162-163; Durand *LAPO* 17 (1998), p.132-133, no 534.

⁴⁵⁵ *ARM* 4 5; Cf. Laessøe *People of Ancient Assyria* (1963), p.57. En relació a aquest text i el personatge

territori.⁴⁵⁶ Diplomàtics babilonis són detectats a l'arxiu de Šušarrā (Tell Šemšara),⁴⁵⁷ regne del Zab Inferior que es trobava a l'àrea d'influència de SA. Contactes amb Babilònia estan també documentats a l'arxiu de Karanā (Tell el Rimah) a l'alt Habur, pocs anys després de la mort de SA, però quan la regió no estava encara sota control de Hammurapi.⁴⁵⁸ Per altra banda, SA va hostatjar-se a la ciutat d'Acad,⁴⁵⁹ tropes del regne de SA foren cedides a Babilònia,⁴⁶⁰ i juntament amb Babilònia i Ešnunna es participà en l'ajut a Malgium.⁴⁶¹ El paper que Babilònia jugà respecte al regne de SA no sembla haber estat gaire important,⁴⁶² sobretot si es posa en contrast al d'Ešnunna; o el que tindria Babilònia pel regne de Zimri-Lim de Mari.

La integritat territorial del regne de SA no va sobreviure a la seva mort, que sembla va sobrevenir el disseté any de Hammurapi, equivalent aproximadament al 1776 (segons la cronologia mitja).⁴⁶³ Un dels factors que possiblement contribuï a la desaparició d'aquest regne era l'heterogeneïtat dels territoris que el composaven.⁴⁶⁴ Un altre element causant d'aquest col.lapse sembla haver estat l'estat constant de guerra

extradit vid. Eidem *Shemshāra Archives* 2 (1992), p.61, no.11; Durand *FM* 2 (1994), p.88; Ziegler *M.A.R.I.* 8 (1997), p.791; *ARM* 5 41, Wu *PHE* (1994), p.303. L'extradició d'enemics polítics refugitas als respectius regnes era una de les característiques de la bona relació entre dos monarques (tal com avui en dia), Liverani *Prestige and Interest* (1990), p.106-112.

⁴⁵⁶ A.1333:4', 11' = Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.418-421. Cf. Groneberg *FM* 1 (1992), p.69-80.

⁴⁵⁷ Eidem *Shemshāra Archives* 2 (1992), no.11:5, 16. Veure p.88.

⁴⁵⁸ Veure testimonis llistats a Dalley *OBTR* (1976), p.265b.

⁴⁵⁹ *ARM* 1 36 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.14-16; veure p.104s.

⁴⁶⁰ *ARM* 1 53 + *M* 7340 : 14-16; sobre aquest text veure p.113.

⁴⁶¹ *ARM* 1 129 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.143-144, no.544; cf. Wu *PHE* (1994), p.277-278. En aquest text es parla del pagament als tres aliats, ja sigui per ajut obtingut o per mantenir la pau. Sobre la localització i testimonis de Malgium, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.156-157; veure també Edzard *ZZB* (1957), p.159-162; Kutscher *RIA* 7 (1987-1990), p.300b-304a.

⁴⁶² Veenhof *M.A.R.I.* 4 (1985), p.191-218; Birot *M.A.R.I.* 4 (1985), p.219-242.

⁴⁶³ Sobre la ubicació cronològica de la mort de SA: Veenhof *RAI* 34 (1987 ap. 1998), p.429-430, (l'any 4 d'lbāl-pî-El d'Ešnunna, les equivalències dels anys a Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.305-306. Sobre la mort de SA, Wu *PHE* (1994), p.314-316.

⁴⁶⁴ La tradició de les ciutats estat era potser massa forta com per a desaparèixer tan ràpidament. Els territoris governats per SA eren massa heterogenis mancats d'una cohesió interna. Veure nota

que va marcar els darrers anys del regnat de SA; juntament a l'aparició de brots epidèmics; així com de fam, que van debilitar demogràficament el regne.⁴⁶⁵ A nivell militar ja durant els darrers moments de SA es notaria la debilitat, quan p.e. Išme-Dagan no va poder recuperar el territori rebel de Šušarrā.⁴⁶⁶

5.4.5.El final

Un atac simultani de les forces combinades d'Ešnunna i lamhad (Alep) que no va poder ser aturat pels hereus de SA va ser, molt possiblement, el que va causar el final, com a unitat política, del regne fundat per aquest capdill amorreu.⁴⁶⁷ SA va morir, Iasmah-Adad va desaparèixer, sols Išme-Dagan va sobreviure conservant Ekal.lātu i Assur.⁴⁶⁸ A la mort de SA el poder a Mesopotàmia el detentaven els següents governants: Hammurapi de Babilònia, Rīm-Sîn de Larsa, Ibāl-pî-El II d'Ešnunna, Amut-pî-El de Qatna, Iarim-Lim de lamhad, Zimri-Lim de Mari i Išme-Dagan d'Ekal.lātu.⁴⁶⁹

5.4.6.Conclusió

SA, un príncep amorreu de caràcter aguerrit, aconseguí amb esforç i lluita,

anterior. Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.372-373.

⁴⁶⁵ Villard *M.A.R.I.* 6 (1990), p.572ss.; Villard *CANE* 2 (1995), p.881b-882a; p.e. l'any 1780 = any 13 de Hammurapi. Wu *PHE* (1994), p.147-152.

⁴⁶⁶ *ARM* 1 5 = Durand *LAPO* 17 (1998), no.517; *ARM* 4 25 = Durand *LAPO* 17 (1998), no.531; Cf. Wu *PHE* (1994), p.274-276.

⁴⁶⁷ La hipòtesi d'un doble atac es troba formulada per Charpin *M.A.R.I.* 4 (1985), p.319; Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.166; Villard *CANE* 2 (1995), p.882. El procés de desintegració del regne de SA a Wu *PHE* (1994), p.314-332.

⁴⁶⁸ La LRA recolza el fet que Išme-Dagan conservà Assur, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.106, §13; von Soden *HAO* (1954), p.34.

⁴⁶⁹ Dossin *Syria* 19 (1938), p.117; Edzard *ZZB* (1957) p.183; Laessøe *People of Ancient Assyria*

principalment contra Mari i Ešnunna, el domini sobre els territoris riberencs dels Tigris mig, Habur i l'Èufrates mig. Entre moltes altres ciutats i regnes, més o menys grans, sota el seu domini es trobava la ciutat comerciant d'Assur. Molt possiblement com a resultat del seu exili a Babilònia (la ciutat o ciutats exactes on va romandre són desconegudes), SA introduí el culte al déu Enlil a la ciutat d'Assur. Enlil era el cap del panteó sud mesopotàmic i déu que atorgava la preeminència política entre els regnes terrenals, que fou identificat amb Assur, el patró de la vila. SA afavorí la concepció monàrquica acàdica, la conseqüència natural de la qual era l'hegemonia sobre tota Mesopotàmia i/o sobre tot el món conegut, l'Univers. Les lluites amb Ešnunna es centraren, territorialment parlant, a la regió de Suhu (Èufrates mig), pertanyent al regne de Mari. SA acabà per aliar-se amb Ešnunna amb la finalitat de consolidar i expandir la frontera est del seu regne. Les relacions amb Babilònia foren de caire secundari i pacífiques. Un cop SA morí, la unitat política que havia construït es desintegrà en els estats precedents, quedant la seva dinastia limitada a les ciutats d'Ekal.lātu i Assur.

5.5.Després de Šamšī-Adad I⁴⁷⁰

5.5.1. [40] Išme-Dagan

Segons la LRA, Išme-Dagan (d'ara en endavant abreujat ID)⁴⁷¹ exercí la reialesa

(1963), p.78-79; veure també Durand *FM* 1 (1992), p.41-43.

⁴⁷⁰ En general sobre el període històric posterior al regnat de SA: Forrer *RIA* 1 (1932), p.245-249; Laessøe, *People of Ancient Assyria* (1963), p.76-82; Mayer *PKA* (1995), p.162-165.

⁴⁷¹ Sobre aquest rei veure Kupper *RIA* 5 (1976-1980), p.195b-196a; Finet *Fs. Birot* (1985), p.87-90; *ARM* 26/2 (1988), *passim*; N. Ziegler ha anunciat la pròxima publicació de la seva tesi doctoral en la qual es publiquen noves cartes d'Išme-Dagan, *cf.* Ziegler *FM* 3 (1997), p.145 n.1, a parèixer com a *ARM* 29; per això les conclusions que es pugui extreure en aquest apartat són provisionals, depenent, entre d'altres, d'aquella publicació. Tampoc és l'objectiu d'aquest apartat entrar en una

durant quaranta anys.⁴⁷² D'ell no ens ha arribat cap inscripció reial (pel que conec) fins al moment.⁴⁷³ La informació sobre el seu regnat procedeix principalment dels arxius de Mari, i cesa en el moment en què la ciutat fou presa per les tropes babilòniques a l'any trenta-dos de Hammurapi,⁴⁷⁴ aproximadament el 1761.⁴⁷⁵

5.5.1.1. Inici

Pel que se sap, ID heretà la posició del seu pare com a gran rei de l'alta Mesopotàmia.⁴⁷⁶ No va poder però mantenir el seu domini sobre els territoris que aquell havia reunit amb esforç; i experimentà aviat un retrocés pel que fa a influència política i territorial.⁴⁷⁷ El regne de Mari representà una de les primeres pèrdues. La seva part sud (Suhu) fou ocupada per Ibāl-pî-El II d'Ešnunna, en una repetició de les

anàlisi aprofundida de la documentació existent sobre Išme-Dagan; em limito a posar de manifest els principals fets en relació al sud mesopotàmic, basant-me principalment en la literatura secundària.

⁴⁷² Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.106 §13; cf. Landsberger *JCS* 8 (1954), p.36b-37a; Yamada *ZA* 84 (1994), p.22-23.

⁴⁷³ Borger *EaK* 1 (1961), p.18; Grayson *ARI* 1 (1972), p.28-29.

⁴⁷⁴ Aquesta victòria donà nom a l'any trenta-tres del seu regnat, Horsnell *Year-Names Babylon* 2 (1999), p.146-149.

⁴⁷⁵ Veenhof *M.A.R.I.* 4 (1985), p.214; Sasson *CANE* 2 (1995), p.904; una taula d'equivalència dels anys dels principals monarques de Mesopotàmia d'aquest moment es pot trobar a Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.305-306; Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.249-251, presenta un esquema cronològic de fets importants atestats a l'arxiu de Mari a partir de l'any 9' de Zimri-lim, també Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.474-475. La cronologia dels successos relatats al present apartat dedicat a ID es refereix majoritàriament als anys de Zimri-Lim, en procedir la corresponent informació de l'arxiu de Mari. El regne hereu de Mari seria Hana, veure Buccellati *BASOR* 270 (1988), p.43-61.

⁴⁷⁶ Wu *PHE* (1994), p.314-316 amb l'evidència material al respecte.

⁴⁷⁷ Podria ser que circumstàncies personals tinguessin molt a veure en aquest retrocés; per una carta (M.14895) de la dona d'ID, Lamassī-Aššur, al seu cunyat Iasmah-Adad, encara a Mari, se sap que aquella demanava un metge de confiança per a curar diverses malalties d'ID, cf. Marelli *M.A.R.I.* 7 (1993), p.271-274. Sembla que ID no fou afortunat pel que fa a la salut; així, més endavant, Hammurapi de Babilònia fa referència a una malaltia d'ID, A.107+A.110:75 = Charpin *ARM* 26 (1988), p.179-182, no.372; que pot ser la mateixa que a A.3610 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.175-177, no.370; A.428 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.177-179, no.371, esp. p.179 n.c; A.639:19 = Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.424-426, no.489.

campanyes del seu pare Dāduša.⁴⁷⁸ Després Iasmah-Adad no va poder aturar Zimri-Lim (d'ara en endavant abreujat ZL), un descendent de Iahdun-Lim, qui amb l'aliança de Iamhad (Alep), aconseguí expulsar-ne el fill de Šamšī-Adad.⁴⁷⁹

Ibāl-pî-EI II d'Ešnunna va arribar també fins a Razamā⁴⁸⁰ i Šubat-Enlil (Tell Leilan),⁴⁸¹ els regnes del Habur i voltants del Gebel Sinjar van deslligant-se llavors de la tutela d'ID,⁴⁸² per a passar a la de ZL (que prenia el relleu del seu avantpassat Iahdun-Lim a la zona).⁴⁸³ Molt possiblement els territoris al sud del Zab Inferior (Qabrā i Arrapha) passaren a influència primer ešnunnea (fins l'any ZL 4'), després elamita, i finalment babilònica,⁴⁸⁴ els més orientals passarien a estar sota influència

⁴⁷⁸ Wu *PHE* (1994), p.316-323, n'analitza la correspondència de Mari al respecte. Veure p.110s.

⁴⁷⁹ Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.293-343; Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.185-188; Wu *PHE* (1994), p.329-332, Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.425-429.

⁴⁸⁰ Sobre situació i testimonis referents a aquesta ciutat, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.196-197; nous testimonis són llistats a les següents publicacions: *ARM* 21 (1983), p.572; *ARM* 22/2 (1983), p.557; *ARM* 23 (1984), p.593; *ARM* 24 (1985), p.296; *ARM* 25 (1986), p.247; *ARM* 26/2 (1988), p.548-549, on es parla de dues Razamā, una al nord i l'altra al sud del Gebel Sinjar; *ARM* 27 (1993), p.297; *ARM* 28 (1998), p.377; *M.A.R.I.* 7 (1993), p.199; *FM* 2 (1994), p.339a.

⁴⁸¹ Charpin *Fs. Steve* (1986), p.136 n.51, basant-se en *ARM* 14 106 = Durand *LAPO* 16 (1997), p.571-573, no.374; Charpin *M.A.R.I.* 5 (1987), p.129-140.

⁴⁸² Wu *PHE* (1994), p.323-328. La pèrdua de Šubat-Enlil (Tell Leilan), la que havia estat la capital de SA, va haver de produir-se molt ràpidament i sense que ID pogués accedir-hi; ja que els tresors de SA restaren a la ciutat sense que el seu hereu pogués recuperar-los; en temps de Zimri-Lim encara romanien a aquell lloc, això segons A.556:45-46; cf. Eidem *FM* 2 (1994), p.201-208. Una enumeració d'aquests principats independents del sud del Sinjar es troba a Joannès *Amurru* 1 (1996), p.351-352.

⁴⁸³ Una inscripció de Zimri-Lim es podria referir a la derrota d'ID, Frayne *RIME* 4 (1990), p.623-624 (E4.6.12.1), allí bibliografia al respecte. Sobre la lluita entre ZL i ID a la regió: pels anys immediats a la desaparició de ŠA, Wu *PHE* (1994), p.329-332; Guichard *FM* 2 (1994), p.235-272; durant ZL 11', Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.235-355. Cf. Durand *LAPO* 17 (1998), p.239-244.

⁴⁸⁴ A.1289 + M.13103 + M.18136 = Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.149-160. En aquest text Ibāl-pî-EI informa a ZL que està assetjant Šitul.lum, encara en possessió de tropes fidels a ID. Aquest document s'ha de situar segons Charpin abans de l'any ZL 4'. El topònim Šitul.lum ha estat normalment localitzat a la vall del Tigris, al nord del punt on l'Adhem hi desemboca, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.223; Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.413 n.b.; veure mapa Joannès *Amurru* 1 (1996), p.325, Joannès *M.A.R.I.* 8 (1997), p.396. A *ARM* 14 106:17'-19' = Durand *LAPO* (1998), p.571-573, no.374, Šadum-šarri, el cabdill d'Azuhinu, era al costat dels ešnunneus; aquest document ha estat data a l'any ZL 3'. Sobre la localització d'Azuhinu = Arzuhina veure p.367. Cf. Joannès *RAI* 38 (1992), p.185-193.

turukkea.⁴⁸⁵ Durant el caos que seguí als primers anys de govern en solitari d'ID, fins i tot la ciutat d'Ekal.lātu (la capital) fou oferida pels seus administradors a ZL.⁴⁸⁶

5.5.1.2. La relació amb Ešnunna

La situació empitjorà per a ID al moment en què ZL i Ibāl-pî-EI II d'Ešnunna s'aliaren amb la finalitat de combatre'l.⁴⁸⁷ No se sap amb exactitud què succeí amb Ekal.lātu i Assur durant el període del raid conjunt elamita i ešnunneu a l'alta Mesopotàmia (ZL 9');⁴⁸⁸ és possible que ID s'aliés als ešnunneus,⁴⁸⁹ o que hagués de sotmetre's i pagés tribut als elamites,⁴⁹⁰ i inclús potser va haver de veure com Ekal.lātu hospedava una guarnició elamita.⁴⁹¹ Durant el transcurs d'aquest raid, que

⁴⁸⁵ Qabrā quasi amb seguretat, ja que el seu rei apareix al costat del cabdill turukkeu Zaziia durant el raid de l'any ZL 11' contra la regió d'Ekal.lātu, A.223:38 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.182-184, no.373; gent de Qabrā i turukkeus apareixen junts també a A.2932 = Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.478-479. No s'ha d'excloure que Qabrā, Arrapha, Azuhinu, totes elles amb reis documentats formessin petits estats tap entre Assur-Ekal.lātu, Ešnunna i els turukkeus. Aquesta representació quadraria amb les dades de les que es disposa per a la situació en època més tardana, a l'inici del regne mesoassiri.

⁴⁸⁶ Aquesta sorprenent notícia apareix a A.821 = Kupper *ARM* 28 (1998), no.165.

⁴⁸⁷ Així consta a A.1289 + M.13103 + M.18136 = Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.149-160. Mari i Ešnunna havien estat en guerra durant l'any ZL 3' = Ibāl-pî-EI 9, Durand *ARM* 26/1 (1988), p.140-150; Kupper *M.A.R.I.* 6 (1990), p.337-348; potser aquí s'hauria de situar l'embaixada benjaminita a Ešnunna que tria naturalment el camí a través del regne d'ID per a arribar al seu objectiu, M. 5431 = Joannès *RAI* 38 (1992), p.185-193. Durant l'any ZL 4', Ešnunna i Mari arribaren a un acord per a la pau, el tractat de la qual és A.361 = Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.141-147; sembla però que Mari i Ešnunna no van romandre molt temps coaligades, Kupper *M.A.R.I.* 6 (1990), p.337-347.

⁴⁸⁸ Ešnunna havia estat ocupada pels elamites el que possiblement comportà la desaparició del seu rei Ibāl-pî-EI II, Charpin *Fs. Birot* (1985), p.52; Frayne *RIME* 4 (1990), p.587.

⁴⁸⁹ A.4817 = *ARM* 2 42 = Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.489-491, no.518 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.259-261, no.599; Guichard *FM* 2 (1994), p.236-237. Les relacions entre Ešnunna, llegeixis elamites, i Mari no eren bones, per això no s'ha d'excloure que ID s'aliés doncs amb Ešnunna contra l'enemic comú ZL; Charpin *Fs. Birot* (1985), p.52. A *ARM* 2 42:4-8, els turukkeus ja estaven assetjant la ciutat de Nínive, potser s'hagi de situar doncs vers l'any ZL 11' i representi l'inici del raid turukkeu.

⁴⁹⁰ Dos documents podrien referir-se a aquest moment: A.1175 = *ARM* 26/1 (1988), p.198-202 i A.428; cf. Charpin *Fs. Steve* (1986), p.133.

⁴⁹¹ Que la ciutat estava sota control elamita o en connivència (per aliança) amb els elamites ho demostra el text encara inèdit A.655:41-44, citat per Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.39 n.75, i Durand *LAPO* 16 (1997), p.573 n.f; on un contingent de 400 elamites es dirigeix de retorn a la seva base a Ekal.lātu.

comportà l'ocupació elamita de Šubat-Enlil (Tell Leilan), els comerciants assiris que hi residien foren primer expulsats del *kārum* de la ciutat, i després se'ls tornà a permetre de romandre-hi.⁴⁹² Sembla que ID va sortir-ne airós i, canviant de bàndol, va enviar reforços a Hammurapi que lluitava contra els elamites a Hirītu (ZL 10').⁴⁹³ ID preparava un raid contra Suhu sota control del rei mariota, vers ZL 11';⁴⁹⁴ i tornava a ser aliat d'Ešnunna.⁴⁹⁵ Al mateix temps Hammurapi de Babilònia enviava els primers exèrcits en direcció nord, almenys cap a la regió de Suhu.⁴⁹⁶ ID ocupava Razamā amb l'ajut dels ešnunneus; i mentre estava ocupat a l'oest (Sinjar),⁴⁹⁷ el cop va procedir de l'est, un raid turukkeu assolà la regió d'Ekal.lātu;⁴⁹⁸ sembla que els ešnunneus el deixaren sol (ZL 11').⁴⁹⁹ Posteriorment Ešnunna tornà a ajudar ID en

⁴⁹² M.7371:16'-21 cf. Charpin *Fs. Steve* (1986), p.134. Els mercaders assiris eren actius a la regió ja que també estan constatats a Karanā, Charpin *ARM 26/2* (1988), p.112-113, no.342; Michel *Amurru* 1 (1996), p.412.

⁴⁹³ A.1175:23'-24' = Charpin *ARM 26/2* (1988), p.198-202 no.384; Cf. Charpin *Fs. Steve* (1986), p.135; Lacambre *M.A.R.I.* 8 (1997), p.439 i n.67. Si és així, és possible que ekal.lāteus i mariotes, enemics acèrrims, lluitessin en aquest moment al mateix bàndol contra els elamites. Charpin *ARM 26/2* (1988), p.154 n.93, cita dos documents inèdits, A.1873 i A.1982, on generals ekal.lāteus lluiten al costat de Hammurapi contra els elamites. Naturalment l'enemistat entre ID i ZL no fou continuada; i hi ha testimonis de moments de bones relacions entre els dos sobirans: *ARM 2 45*, A.674 = Finet *Fs. Birot* (1985), p.88-89. Sobre la batalla de Hirītu veure Lacambre *M.A.R.I.* 8 (1997), p.431-454.

⁴⁹⁴ A.643 = Joannès *ARM 26/2* (1988), p.308-310; Guichard *RA* 93 (1999), p.36-37.

⁴⁹⁵ Ešnunna tornava a ser independent sota Šilli-Sîn, després de l'ocupació elamita; cf. Frayne *RIME* 4 (1990), p.587. L'aliança entre ID i Ešnunna la certifiquen, A.4818 = Lafont *ARM 26/2* (1988), p.483-484, no.513; A.4817 = Lafont *ARM 26/2* (1988), p.489-491, no.518; *ARM 2 40*: 12-14, cf. Joannès *ARM 26/2* (1988), p.313; A.1128 = Lackenbacher *ARM 26/2* (1988), p.426-427, no.490.

⁴⁹⁶ A.4381 + M.5689, A.4382, A.4895, Lackenbacher *ARM 26/2* (1988), p.435-437, nos.498-500; cf. Durand *LAPO* 17 (1998), p.241. També a Karanā, Durand *LAPO* 17 (1998), p.243.

⁴⁹⁷ Vid. Joannès *ARM 26/2* (1988), p.235ss; Kupper *ARM 28/2* (1998), no.159.

⁴⁹⁸ *ARM 2 43* = Durand *LAPO* 17 (1998), p.255-256, no.596, cf. Joannès *ARM 26/2* (1988), p.251, p.313; A.80 = Joannès *ARM 26/2* (1988), p.320-321, no.425; Lackenbacher *ARM 26/2* (1988), p.408 n.45. A.753 = Lafont *ARM 26/2* (1988), p.491-493, no.519. És possible que aquí pertanyi també *ARM 2 42* (veure p.120). ID havia intentat una aliança amb els turukkeus (amb el matrimoni del seu hereu, Mut-Asqur, amb una filla de Zaziia, el seu cabdill), *ARM 2 40*:4-9 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.264-265, no.602; A.233 = Lackenbacher *ARM 26/2* (1988), p.427-429, no.491; A.1003:19-24 = Lafont *ARM 26/2* (1988), p.502-503, no.525, parla, fins i tot, del pagament de vuit talents (c.240 kg.) de plata a Zaziia a canvi de l'aliança, però tot això sembla que no va funcionar, com ho demostra el mateix raid dels turukkeus. Crucial testimoniant la desfeta d'ID tant per l'atac turukkeu com la inactivitat ešnunnea és el document A.333+A.2388 = Lafont *ARM 26/2* (1988), p.503-505, no.526; cf. Joannès *ARM 26/2* (1988), p.313-314; *LAPO* 17 (1998), p.244.

⁴⁹⁹ Vid. Lafont *ARM 26/2* (1988), p.475, que llista els textos en referència a aquest raid i a

les seves campanyes a l'alta Mesopotàmia (ZL 12').⁵⁰⁰

5.5.1.3.La relació amb Babilònia

Les relacions amb el regne de Babilònia sembla que, en principi, foren bones i dins d'un esperit de continuïtat respecte a tal com es desenvoluparen amb SA; i més quan Ibāl-pî-El II d'Ešnunna i ZL de Mari (ZL 4') s'aliaren contra ID.⁵⁰¹ Durant els primers moments de la invasió elamita de l'alta Mesopotàmia (ZL 9') Hammurapi estava en bons termes amb ID.⁵⁰² Més tard, i degut al vassallatge o aliança d'ID amb Elam i Ešnunna, Hammurapi va possiblement retirar temporalment la seva confiança a ID.⁵⁰³ A l'igual que Ešnunna, Hammurapi tampoc va enviar ajut a ID -el sobirà de Babilònia es trobava ocupat en el setge de Larsa-⁵⁰⁴ quan els turukkeus

l'abandonament per part dels ešnunneus; ara afegir-hi Kupper *ARM* 28 (1998), no.171. Sembla que la situació al país d'ID es complicà per l'esclat de la fam, A.2967 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.112, no. 341; A.1965 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.112-113, no.342; A.264 = Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.500-502, no.524; així com la desobediència dels seus súbdits (insubordinació civil), A.2967 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.112, no.341; A.751 = Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.431-433, no.494.

⁵⁰⁰ M.5025:19-21= Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.190 no.378; A.2693 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.218-220, no.390; A.103 + M.6648 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.220-223, no.391. Aquest ajut faria que ID fos tècnicament enemic de Babilònia en ser aliat d'Ešnunna, l'enemiga de Babilònia, i atacar ZL, l'aliat de Babilònia; hostilitats directes entre forces d'Ekal.lātu i babilòniques no han de ser excloses; Cf. Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.156; tampoc semblen estar constatades (a part de l'afirmació de l'any trenta-dos de Hammurapi), veure p.124.

⁵⁰¹ Així semblen indicar-ho textos com: *ARM* 5 14 = Groneberg *FM* 1 (1992), p.75, datat durant l'eponimat en què morí SA, cf. Wu *PHE* (1994), p.314-315; Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.422-425; A.1333 = Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.418-420; M.7412, que ha de ser publicat pe N. Ziegler a *ARM* 29, segons Koppen *M.A.R.I.* 8 (1997), p.422 n.17. Vid. Anbar *Fs. Finet* (1989), p.13. El pacte entre ZL i Ešnunna feu que Hammurapi prestés ajut a ID, A.1289 + M.13103 + M.18136: IV 21'ss., Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.149-156.

⁵⁰² Kupper *ARM* 28 (1998), no.1.

⁵⁰³ Hammurapi era aliat de ZL de Mari, l'enemic d'ID, contra Elam; vid. Durand *Fs. Steve* (1986), p.111-122; Klengel *Fs. Kupper* (1990), p.183-195. ZL envià ajut a Hammurapi en la seva guerra contra Larsa. Tropes babilòniques assistien ZL en la seva campanya a Razamā, *ARM* 6 54, durant ZL 9'. Sota aquesta influència ha de ser entesa la indiferència de Hammurapi davant les reiterades demandes d'ajut per part d'ID quan els turukkeus el posaren en dificultats (ZL 11'); veure nota següent.

⁵⁰⁴ Potser s'hagi de situar en aquest moment *ARM* 2 49 = Durand *LAPO* 16 (1997), p.488-490,

van envair la regió d'Ekal.lātu l'any 1763 (ZL 11'). ID podria haver hagut de refugiar-se en aquestes circumstàncies a la cort de Hammurapi,⁵⁰⁵ on ratificà la seva fidelitat al rei babilònic (amb gran visió de futur). Hammurapi aconseguí aquell any (el 30 del seu regnat, equivalent a ZL 11') vèncer finalment al seu més encarnissat enemic, Rīm-Sîn de Larsa,⁵⁰⁶ amb el que tenia les mans lliures per actuar cap al nord. Babilònica va intervenir al Sinjar, s'observa un contingent babilònic al costat de Mut-Asqur, el que havia de ser l'hereu d'ID.⁵⁰⁷ Els comerciants de la ciutat d'Assur foren

no.309, en què ZL és informat que ID escriu repetidament a Hammurapi anomenant-lo el seu senyor. La súplica d'ajut per part d'ID no va trobar precisament un terreny abonat a Babilònia, així es desprèn del document A.428 = Charpin *ARM 26/2* (1988), p.177-179, no.371. Segons aquesta carta, a ID li fou tirada en cara per part d'un profeta de Marduk la seva anterior aliança amb els elamites i ešnunneus. Auxili de Babilònia contra els turukkeus fou reclamat per ID segons un altre document en el qual ID recordava a Hammurapi l'ajut ofert per Ekal.lātu als babilonis a la batalla de Hirītum contra els elamites, A.1175:23'-28' = Charpin *ARM 26/2* (1988), p.198-202, no.384. Cf. Charpin *ARM 26/2* (1988), p.155-156 n.98. Hammurapi s'ho va repensar, ja que a A.223:34-42 = Charpin *ARM 26/2* (1988), p.182-184, no.373, es parla de la possible tramesa d'un contingent de 6000 homes per ajudar ID; al mateix document es parla de les negociacions entre Babilònia i Ešnunna. Aquestes dues potències havien signat la pau, Lafont *ARM 26/2* (1988), p.475 (amb la documentació pertinent), pel que era improbable que Hammurapi ajudés ID. Missatgers d'ID en direcció cap a Babilònia interceptats a Sapiroatum es troben a, A.2931 = Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.357-359, no.7. Tropes babilòniques en direcció a Ekal.lātu per l'any ZL 9' apareixen a A.4515 = Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.363-365, no.11.

⁵⁰⁵ Charpin *Fs. Garelli* (1991), p.157, parla ja d'un exili babilònic d'ID per l'any ZL 4', però no recolza la seva afirmació en cap document. Joannès *Amurru* 1 (1996), p.351, menciona un exili d'ID, però no en diu la data, ni cita cap document. Per aquest renovat exili (any ZL 10 o ZL 11') no està clara, segons el meu entendre, la posició dels estudiosos de Mari. Sembla per un costat que es defensi un exili abans del raid dels turukkeus, per l'any 10', encara sota l'ocupació elamita, així Charpin *ARM 26/2* (1988), p.155; també Lackenbacher *ARM 26/2* (1988), p.433 n.b; per altra banda, es manté un exili com a conseqüència del raid dels turukkeus a meitat de l'any ZL 11', així Joannès *ARM 26/2* (1988), pp.251, 314. Vid. també Durand *LAPO* 17 (1998), p.229, n.c. Davant d'aquesta discrepància entre els mateixos estudiosos de Mari no puc concretar amb seguretat quan ID va estar exiliat a Babilònia, si és que hi va estar. Si aquest exili d'ID es basa en el text A.428 = Charpin *ARM 26/2* (1988), p.177-179, no.371, no és, en la meua opinió, tan clar que ID es trobés a Babilònia a partir d'aquest document. A.3580 = Lackenbacher *ARM 26/2* (1988), p.369-370, no.451, presenta uns missatgers que es dirigeixen a Sippar on es troben (o esperen trobar) Hammurapi i ID, aquest document es situa durant l'ocupació elamita d'Ešnunna; naturalment això no és prova suficient que demostrï un exili.

⁵⁰⁶ El triomf sobre Larsa donà nom al seu any trenta-un, Horsnell *Year-Names Babylon* 2 (1999), p.141-143. Vid. Edzard *ZZB* (1957), p.176-181.

⁵⁰⁷ La presència babilònica i ešnunnea es constata, sobretot, a l'"imbroglio politique" (com l'ha definit Lafont *ARM 26/2* [1988], p.465), és a dir, les disputes entre els reis de la zona del Gebel Sinjar, Andarig i Kurda, a partir de ZL 11'; vid. el dossier de Joannès *ARM 26/2* (1988), p.235-355; també Charpin *ARM 26/2* (1988), p.212-213. Altament útil és l'esquema cronològic de Joannès *ARM 26/2* (1988), p.249-251. 8000 babilònics són teòricament enviats cap a Suhu segons A.4381+M.5689 =

altre cop (com a ZL 9') destorbats aquesta vegada a Al.lahad.⁵⁰⁸ Durand estima entre 15000 i 28000 el nombre d'efectius que Babilònia tenia al nord de Mesopotàmia l'any abans que Ešnunna fos destruïda.⁵⁰⁹ L'any trenta-un del seu regnat Hammurapi derrotà Ešnunna i va annexionar la regió del Transtigris probablement fins al Zab Inferior, que fins llavors havia estat possiblement sota domini ešnunneu.⁵¹⁰ ZL fou el següent en caure a l'any trenta-dosé de Hammurapi.⁵¹¹ Aquest mateix any Ekal.lātu (ID) fou també derrotada.⁵¹² És molt

Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.435-436, no.498; després es constata que no arribaven a 6000, *ARM* 2 120 = Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.436-437, no.500; 300 efectius babilònics són a disposició de ZL, segons *M.6240:4* = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.316-318, no.423; *M.7884:18-36* = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.341-343, no.436, Babilònia es convertí en decissoria al Sinjar; *A.3910* = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.351-352, no.440, presenta una força de 20000 babilonis operant al sud del Sinjar, i posant i traient reis; forces babilòniques a la regió apareixen també a *ARM* 2 122 = Durand *LAPO* 16 (1997), p.468-469, no.299; *A.2603*, citat a Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.246 i n.45. Al document *A.4814* = *ARM* 2 39: 32-38 = Joannès *ARM* 26 (1988), p.284-288, no.411 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.249-253, no.594; 2000 babilonis participen amb 2000 ekal.lāteus (É-GAL.HÁ^{Kl}) i assiris (*aš-šu-ru-ú^{Kl}*) en l'ocupació de Razamā comandats per Mut-Asqur. En aquest mateix document s'informa que ID perd la ciutat de Kalhu (Kawalhum) a mans dels mariotes (*ARM* 2 39:72, veure col.lació de Durand *LAPO* 17 [1998] p.252 n.400). Sobre Kawalhum, Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.429, n.d.; Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.475.

⁵⁰⁸ *M.7884:27-36* = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.341-343, no.436; vid. *M.6084* = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.333-334, no.432; sobre la seva situació, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.12.

⁵⁰⁹ Durand *LAPO* 17 (1998), p.244. Per cert Hammurapi havia conclòs un pacte d'aliança amb Ešnunna que va trencar un cop va tenir les coses resoltes amb Larsa; sobre aquesta aliança, *A.107+ A.110: 4-26* = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.179-181, no.372; cf. Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.251..

⁵¹⁰ L'any trenta-dos del regnat de Hammurapi porta el nom de la derrota dels exèrcits d'Ešnunna, Subartu i Gutium, Horsnell *Year-Names Babylon* 2 (1999), p.143-146. Frayne *RIME* 4 (1990), p.339-340 (E4.3.6.4.5-6) cf. Edzard *ZZB*(1957), p.182. Hem de veure darrera del nom Subartu al nom de l'any a ID? Subartu apareix als noms d'any 30, 32, 33, 37 i 39 de Hammurapi, veure Horsnell *idem*. El fet que Hammurapi s'ocupi del déu Tišpak, el patró d'Ešnunna indica el sotmetiment d'aquesta ciutat, Codi de Hammurapi, IV 35-36.

⁵¹¹ Tot i que el rei mariota, incàutament i complint amb la seva aliança, havia enviat tropes en ajut de Hammurapi durant el setge de Larsa, Marelló *FM* 1 (1992), p.123-125; Villard *FM* 1 (1992), p.137-150.

⁵¹² Així ho testimonia el nom de l'any trenta-tres, Horsnell *Year-Names Babylon* 2 (1999), p.146-149; cf. Edzard *ZZB* (1999), p.182; Stol *PIHANS* 40 (1976), p.33-39. La subjugació de l'Èufrates mig, Mari inclosa, es troba indicat també pel Codi de Hammurapi IV 23-29. Veure Durand *FM* 1 (1992), p.39-52; Durand *LAPO* 17 (1998), p.274-276. ID podria haver jugat un paper important en l'empitjorament de les relacions entre ZL i Hammurapi, tal com ho indiquen els documents *A.98+ M.6634* = Durand *ARM* 26/1 (1988), p.270-272, no.104; *ARM* 2 23:13-14 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.232-237, no.590; per altres documents en aquest sentit vid. Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.156. Com ja s'ha vist més amunt, a *M.5025*, tropes ešnunnees són amb ID durant l'any ZL 12'; a *A.4818* = Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.483-484; i *A.3093* = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.319-320, no.424, a datar l'any ZL 11', tropes d'ID amb recolzament ešnunneu s'enfronten a forces de ZL amb recolzament babilònic. Per

possible que Assur i Nínive poguessin haver estat també sota control de Hammurapi.⁵¹³ És també possible que ID, o el seu successor, pogués mantenir-se al tron, però si fou així, segurament com a vassall del rei babilònic.⁵¹⁴

Hammurapi va fer un hàbil ús en favor seu del joc de les aliances; així com de l'enemistat existent entre els regnes, almenys, de l'alta Mesopotàmia, per a acabar amb l'equilibri creat després de la desaparició d'Ur III. Tota Mesopotàmia estava sota el seu comandament vers el 1760 (H 33), tan sols lamhad (Alep) quedava fora del seu abast.⁵¹⁵

5.5.1.4. Conclusió

ID fou l'hereu d'un gran país però va haver, al final, literalment de lluitar per a la seva supervivència com a monarca. Inicià el seu regnat havent d'encaixar grans

altra banda, ID poc després es dirigia a Hammurapi com al seu senyor. Les aliances canviaven molt ràpidament. La derrota d'Ekal.lātu podria ser anomenada a una inscripció de Hammurapi, Frayne *RIME* 4 (1990), p.340:11' (E4.3.6.6). Mayer PKA (1995), p.140, defensa una pervivència del regne de Mari sota vassallatge de Hammurapi després d'aquest any trenta-dos.

⁵¹³ Hammurapi es refereix al retorn de la divinitat protectora de la ciutat d'Assur, s'anomena "el que retornà cap a la ciutat d'Assur, la seva bona divinitat protectora" (*mutêr* ^dLAMMA-*šu damiqtim ana* ^{URU}Aššur^{KI}), IV 55-58. Hammurapi també menciona Nínive quan es qualifica com a: "el rei que glorifica els MES d'Ištar al É.MES.MES a Nínive" (LUGAL *ša ina Ninua*^{KI} *ina* É.MES.MES *ušupî* *ū mē* ^dINNIN), IV 60-63. Cf. Stol *PIHANS* 40 (1976), p.39, amb altres testimonis. Sobre el temple É.MES.MES, George *HMH* (1993), p.121-122. La ciutat d'Arbela no és mencionada en aquest pròleg. Més escèptic respecte a la subjugació d'Assur per part de Hammurapi es mostra Klengel *Hammurapi* (1991), p.61-62, "die Nennung von Ašur und Nínive unter den von Hammurapi eroberten Orten im Prolog zu der berühmten Gesetzessammlung bleibt so lange ein recht unsicher Beweis für ihre Unterwerfung, wie andere, bestätigende Zeugnisse fehlen."

⁵¹⁴ Una posició subordinada d'ID respecte a Hammurapi es desprèn de les paraules del propi monarca ekal.lāteu, A.1175:18'-28' i del monarca babilònic, A.1175: 61'-65' = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.198-202, no.384; aquest document data de l'any en què ID cercava ajut babilònic contra els turukkeus.

⁵¹⁵ Sobre Hammurapi, en general, von Soden *HAO* (1954), p.45-58; Gadd *CAH* 2/1 (1973), p.176-220; Klengel *BMECCJ* 5 (1991), p.179-191; Klengel *Hammurapi* (1991); Sasson *CANE* 2 (1995), p.901-915.

pèrdues territorials: Mari, els regnes de la Gezira, i els territoris del sud del Zab Inferior. El seu regne quedà reduït als voltants d'Ekallātu i Assur, i potser Kalhu (Kawalhu) i Nínive (Ninet). Va haver d'enfrontar-se quasi de forma constant amb ZL de Mari. La relació d'ID amb Ešnunna i Babilònia, les dues potències sud mesopotàmiques, foren marcades per la inseguretat, ja que aquestes apostaven al nord de Mesopotàmia per un regne o un altre segons convingués als seus interessos de mantenir la fragmentació del nord, amb la intenció que no es pogués constituir una força capaç d'amenaçar-los (com havia estat el regne de SA). El resultat final en fou la conquesta total de Mesopotàmia per Hammurapi de Babilònia. El final del regnat d'ID és desconegut, però ell o el seu successor fou probablement vassal del rei de Babilònia. La ciutat d'Assur va mantenir durant aquest període el seu caràcter preponderantment comercial sota control d'Ekallātu.

5.5.2. Després d'Išme-Dagan I i fins a Aššur-nārārī I

5.5.2.1. Mut-Asqur

El successor d'Išme-Dagan fou Mut-Asqur.⁵¹⁶ Durant una malaltia del seu pare (ZL

⁵¹⁶ La mort d'ID podria no haver passat desapercebuda pel servei d'informació mariota, que almenys captà un rumor sobre el seu pressumpte traspàs, A.1033 = Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.433, no.495. ID fou de qualsevol forma succeït per Mut-Asqur segons un exemplar de llista reial, *KAV* 14:5', que cita encara un tal Rimuš (o Rimuni), tampoc recollit per la LRA; Landsberger *JCS* 8 (1954), pp.31a, 37n.36, p.39a, presenta el seguit de possibles contemporaneïtats entre reis assiris i babilonis a partir d'ID fins a Puzur-Suen, tenint en compte la informació aportada per *KAV* 14; cf. Kupper *RIA* 5 (1976-1980), p.196a; Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.500b; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25-27. Per a l'antropònim Mut-Asqur vid. Durand *SEL* 8 (1991) p.88, que el tradueix com a „l'home dels Zagros“. No es coneix amb certesa, si Mut-Asqur arribà a exercir de fet la reialesa després del seu pare, ja que no és recollit per la LRA, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.106 §§13-14; Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.500b. La seva posició com a hereu al tron la recolza el fet que el seu pare el vulgués casar amb una filla del cabdill turukkeu Zaziia per a concloure una aliança, *ARM* 2 40:4-9 = Durand LAPO

10'), Mut-Asqur es va fer càrrec del govern del país.⁵¹⁷ La documentació el mostra actuant al costat d'ID en afers d'estat, tal com seria d'esperar d'un príncep hereu.⁵¹⁸ Conduí una expedició conjunta de tropes ekal.latees i assíries, junt amb babilòniques que arribà fins a Razamā (ZL 11').⁵¹⁹ ID l'envià a Ešnunna durant el temps de la invasió turukkea (finals de ZL 11') amb la finalitat de negociar la tramesa de tropes ešnunnees de socors. Aquesta missió fracassà degut a la conclusió d'un tractat de pau entre Ešnunna i Babilònia.⁵²⁰ Mut-Asqur fou fet presoner per Hammūtar, el xeic de Ṭābāṭum, quan el seu pare estava ferit.⁵²¹

Pocs decenis després Samsu-iluna de Babilònia al seu any 22è (vers el 1726) destruí la ciutat de Šehnā (Tell Leilan);⁵²² no hi ha notícies sobre si la ciutat d'Assur fou mínimament ataüllada pels babilonis. Aquesta sembla haver estat una de les darreres intervencions babilòniques documentades a l'alta Mesopotàmia abans del període mesoassiri.

5.5.2.2.El final de la dinastia de Šamšī-Adad I i el període fosc posterior

17 (1998), p.264-265, no.602; A.233 = Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.427-429, no.491.

⁵¹⁷ A.639: 22-23 = Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.424-426, no.489.

⁵¹⁸ A.751:26, 28 = Lackenbacher *ARM* 26/2 (1988), p.431-433, no.494.

⁵¹⁹ A.4814:27-38 = *ARM* 2 39 = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.284-288, no.411 = Durand *LAPO* 17 (1998), p.249-253, no.594.

⁵²⁰ A.2967:10-11 = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.112, no.341, tramesa de Mut-Asqur; M.5313:3-13 = Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.324-326, no.428, rebuig ešnunneu; els dos documents presenten un clima d'insubordinació civil al país; A.419 = Lafont *ARM* 26/2 (1988), p.497-500, no.523; A.1925: 22-30 = Kupper *ARM* 28 (1998), p.248-249, rebuig ešnunneu degut a pau amb Babilònia. S'ha d'entendre que una de les condicions posades en aquesta pau era el no ajut a tercers sense l'aprobació de l'aliat? Es podria entendre d'aquesta manera la no assistència ešnunnea per influència babilònica aliada de ZL, l'etern enemic d'ID.

⁵²¹ A.3610:43'-53' = Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.175-177, no.370. Sobre Hammūtar, Birot *ARM* 27 (1993), p.161 n.b; Guichard *FM* 3 (1997), p.184-191.

⁵²² Aquesta gesta donà nom al seu vint-i-tresé any: Horsnell *Year-Names Babylon* 2 (1999), p.211-213; Charpin *M.A.R.I.* 5 (1987), p.136-137.

La LRA torna a ser quasi l'única font d'informació després que Mari, destruïda per Hammurapi, no suministra més dades. La genealogia oferida per la LRA pels reis quaranta-vuité a setanta-uné podria ser però errònia.⁵²³ És segur que el període de temps posterior al regnat d'ID fou convuls a Assur.⁵²⁴ La dinastia iniciada per SA fou feta fora del tron mitjançant un cop de mà "nacional-assiri" protagonitzat per Puzur-Suen, vicari d'Assur, que no està testimoniada a la LRA.⁵²⁵ Aššur-dugul, "un fill de ningú" (*mār lā mammāna*) i "sense dret al tron" (*lā bēl* ^{GIŠ}*kussē*), regnà sis anys,⁵²⁶ immediatament després d'ID, segons la LRA que no apunta a Mut-Asqur. "Durant el temps d'Aššur-dugul": Aššur-aplu-īdi,⁵²⁷ Nāšir-Sîn, Sîn-nāmīr, Ipiq-lštar,⁵²⁸ Adad-šalulu,⁵²⁹ Adasi,⁵³⁰ sis reis fills de ningú, van exercir la reialesa durant un curt període de temps, inferior a un any (*bāb tuppīšu*).⁵³¹

[47] Adasi fou el que aconseguí fundar una dinastia de monarques (coneguda sota el nom del seu successor, Bēl-bāni) que es succeïren normalment de pares a fills

⁵²³ Landsberger *JCS* 8 (1954), p.42-44; Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312 n.31, p.313.

⁵²⁴ Així ho indica la successió de sobirans "fills de ningú" (*mār lā mammāna*) i els curts períodes de temps (*bāb tuppīšu*), Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.106 §14-15; cf. Garelli *Fs. Birot* (1985), p.92; Grayson *ARRIM* 3 (1985), p.9-10; Mayer *PKA* (1995), p.162-163.

⁵²⁵ Aquesta és la interpretació més extesa de la inscripció publicada a Landsberger *JCS* 8 (1954), p.31-33; Grayson *ARRIM* 3 (1985), 9-14, que remarca: "Sowohl Puzur-Sin wie die mittelassyrischen Könige 58-71 bestreben sich, Stil und Rechtschreibung der alten Könige der Dynastie Puzur-Aššur I. zu imitieren..."; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.77-78 (A.0.40.1001), amb la bibliografia anterior; Cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.18-19; Deller *OrAn* 22 (1983), p.14-15, i n.3, segons la seva interpretació la inscripció no pertanyeria al mateix Puzur-Suen, sinó a un successor; Garelli *Fs. Birot* (1985), p.92. El forat a la LRA fou posat de relleu per Landsberger *JCS* 8 (1954), p.37a; Na'aman *Iraq* 46 (1984), p.116; Yamada *ZA* 84 (1994), p.23-29.

⁵²⁶ Akerman *PNA* 1/I (1998), p.179-180.

⁵²⁷ Jas *PNA* 1/I (1998), p.154-155.

⁵²⁸ Vid. Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.151, s.v. Ipiq-lštar.

⁵²⁹ Cole *PNA* 1/I (1998), p.36a.

⁵³⁰ Waters *PNA* 1/I (1998), p.43b.

⁵³¹ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.106, §14-15. Sobre el significat de l' expressió *bāb tuppīšu* veure p.364. Vid., a més, *AHW*. p.95b, 9, p.1394b; *CAD* B, p.26, c "(mng. unkn.)"; Landsberger *JCS* 8

segons el concepte de la LRA. Aquesta dinastia seria el punt de referència pels sobirans posteriors, fins a la fi d'Assíria; seria vista com a troncal quan s'havien d'enumerar els avantpassats. Bēl-bāni,⁵³² regnà deu anys; Libāia, disset anys;⁵³³ Šarma-Adad I, dotze anys; IB.TAR-^dSîn,⁵³⁴ dotze anys; Bazāia,⁵³⁵ vint-i-vuit anys, Lul.lāia (“fill de ningú” i, per tant, interrupció momentània de la dinastia), sis anys; ŠÚ-Ninua, fill de Bazāia, qatorze anys;⁵³⁶ Šarma-Adad II, tres anys; Īrišum III, fill també de ŠÚ-Ninua, tretze anys;⁵³⁷ Šamšī-Adad II, fill d'Īrišum (III), sis anys; Išme-Dagan (II), setze anys;⁵³⁸ aquests sobirans sols són noms a la LRA,⁵³⁹ ja que dels seus regnats no es posseeixen (pel que sé) fins al moment informacions procedents de d'altres fonts documentals.

Amb [59] Šamšī-Adad III, fill d'un germà de Šarma-Adad (II) anomenat Išme-Dagan, per tant, nét de ŠÚ-Ninua, i oncle d'Išme-Dagan (II), que governà setze anys,⁵⁴⁰ reapareixen finalment les inscripcions reials,⁵⁴¹ després d'un perllongat parèntesi de varis segles que es remuntava quasi fins a Šamšī-Adad I.

(1954), p.37-38 n.37.

⁵³² Yamada ZA 84 (1994), p.23-29; Brinkman PNA 1/I (1998), p.288.

⁵³³ Kessler RIA 6 (1980-1983), p.641a.

⁵³⁴ Brinkman OrNS 42 (1973), p.312 n.34; Brinkman RIA 5 (1976-1980), p.23b.

⁵³⁵ Radner PNA 1/II (1999), p.278b.

⁵³⁶ Sobre la lectura del seu nom, Brinkman OrNS 42 (1973), p.318-319.

⁵³⁷ Garelli RIA 5 (1976-1980), p.164; Frahm PNA 1/II (1999), p.404a.

⁵³⁸ Edzard RIA 5 (1976-1980), p.196a.

⁵³⁹ Grayson RIA 6 (1980-1983), p.106-107, §16-26; cf. Yamada ZA 84 (1994), p.27. La llista KAV 14 (la que inclou Mut-Asqur i Rimuš com a successors d'ID) omet els reis des d'Aššur-dugul fins a ŠÚ-Ninua; és evident, un cop, més l'existència de varies tradicions escrivals pel que fa a l'elaboració de les llistes reials, tan sols explicables des d'un rerafons polític. Forrer RIA 1 (1932), p.246b, afirmava que els noms “unsemitisch” indicaria un domini estranger sobre Assur.

⁵⁴⁰ Grayson RIA 6 (1980-1983), p.107, §27; cf. Yamada ZA 84 (1994), p.28 n.51.

⁵⁴¹ Grayson RIMA 1 (1987), p.79-81; cf. Borger EaK 1 (1961), p.20.

Amb [60] Aššur-nārārī I,⁵⁴² segons la LRA fill d'Išme-Dagan II i que regnà durant vint-i-quatre o vint-i-sis anys,⁵⁴³ i succeí al seu oncle Šamšī-Adad III l'emissió d'inscripcions reials es consolida,⁵⁴⁴ el que fa pensar en un afermament de la institució monàrquica. El seu fill, [61] Puzur-Aššur III, és nombrat per Salmanassar III com a un constructor previ del mur d'Assur.⁵⁴⁵ Aquestes dades poden ser, altre cop, contrastades amb les de les reaparegudes inscripcions reials que, majoritàriament, informen tan sols de l'activitat constructiva del monarca. A Puzur-Aššur III l'he escollit com a punt per a iniciar la narració de les relacions entre Babilònia i Assíria durant el període mesoassiri; la raó per aquesta elecció és que fou ell després del regnat d'ID qui va "reiniciar" (sempre segons la informació que es posseeix fins aquest moment) els contactes amb el sud.⁵⁴⁶

Durant aquest període de tenebres a Assíria i, en general, a Mesopotàmia es van produir transformacions internacionals importants que influïrien directament sobre Assíria posteriorment, a saber:

- a) l'arribada de la dinastia kassita al poder a Babilònia,⁵⁴⁷
- b) la constitució del regne de Mittani,⁵⁴⁸
- c) la fundació del regne de Hatti a Anatòlia,⁵⁴⁹
- d) o la intervenció egípcia a Palestina.⁵⁵⁰ Aquests fets configurarien el nou

⁵⁴² Fuchs *PNA* 1/1 (1998), p.208a.

⁵⁴³ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.107-108 §28; Yamada *ZA* 84 (1994), p.29.

⁵⁴⁴ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.83-89 (A.0.60.7); cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.20.

⁵⁴⁵ Grayson *RIMA* 3 (1996), p.55: IV 41-42 (A.0.102.10).

⁵⁴⁶ Per Puzur-Aššur III veure el següent apartat.

⁵⁴⁷ Forrer *RIA* 1 (1932), p.247-249; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.466b-470b; Brinkman *MSKH* (1976). Sobre els kassites a la societat mesobabilònica, cf. Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.215-243.

⁵⁴⁸ Wilhelm *Hurriter* (1982), p.22-36; Wilhelm *RIA* 8 (1993-1997), p.291.

entorn polític extern amb el que Assur s'hauria de confrontar. Res se sap sobre les relacions entre Assíria i Babilònia durant aquest fosc període de temps.

5.5.2.3. Conclusió

Resumint, després de la mort d'ID la situació es torna confusa pel que fa a Assur. Mut-Asqur podria haver succeït ID al tron. El desgavell augmenta quan un altre rei d'Assur, no confirmat per la LRA, Puzur-Suen, diu fer fora del tron el darrer membre de la dinastia de SA. Entre ID i Puzur-Aššur III es succeeixen vint-i-un monarques al tron, sempre segons la LRA, per la major part dels quals no s'han conservat inscripcions reials. No sols la informació sobre les relacions entre Babilònia i Assur és inexistent, sinó que és molt escassa pel mateix desenvolupament intern a Assur.

6. Conclusió

Els contactes entre el nord i el sud de Mesopotàmia estan atestats arqueològicament des d'època prehistòrica. Les cultures sudenques del Ubaid i Uruk tenen els seus corresponents a Nínive i Assur. Aquesta incidència continuarà durant el període predinàstic, quan l'influxe meridional es notarà especialment a Assur.

Existeixen indicis raonables per a pensar que les ciutats d'Assur i Nínive foren

⁵⁴⁹ Bryce *Hittites* (1998), p.64-129; Klengel *HdO* 34 (1999), p.33-84.

⁵⁵⁰ Helck *Beziehungen* (1962), p.109-173.

integrades al regne acàdic per Man-ištūšu. La possessió dels territoris assiris possibilità a Narām-Suen la realització d'exitoses campanyes militars a l'alta Mesopotàmia. A partir de les inscripcions d'aquest rei acadi, es detecta la manca de cohesió política entre les diferents ciutats que composarien la posterior Assíria. La durada del control acadi sobre la regió no es pot determinar amb exactitud, però potser ja va desaparèixer sota Šar-kali-šarrī. El final del període acadi a Assur està marcat per la destrucció de la ciutat.

Assur fou annexionada sota Šulgi al regne d'Ur. Nínive està testimoniada a la documentació d'Ur III sota data de Šu-Suen; inclús és possible que la seva patrona, Ištar jugués cert paper a la religió del sud. Arbela com Assur fou integrada al regne d'Ur per part de Šulgi i reconquerida per Amar-Suen. La influència dels sobirans neosumeris sobre territoris assiris desaparegué amb Ibbi-Suen. Amb l'esvaiment d'Ur III les ciutats de l'àrea assíria recuperaren la seva independència política, però no iniciaren un procés de concentració territorial. En un primer moment sembla que Assur va mantenir relacions exclusivament comercials amb el sud, aquest intercanvi que era fomentat pels seus monarques (Illum-šuma i Īrišum I). Aquestes relacions comercials tenien com a objectiu principal la importació de productes tèxtils del sud, concentrant-se l'activitat assíria a la ciutat de Sippar.

La conquesta de la ciutat d'Assur per part de Šamšī-Adad no va canviar fonamentalment el seu caràcter mercantil. Malgrat això, els seus habitants (*aššurū*) foren integrats junt amb individus de les altres ciutats de l'àrea, en l'esforç bèl·lic del monarca per aconseguir la sobirania universal. El vincle amb els estats

sudmesopotàmics, principalment Ešnunna i Babilònia, passà a ser substancialment militar.

A la mort de SA el seu regne de l'alta Mesopotàmia es desintegrà; els seus hereus continuaren però dominant el nucli d'Assíria, lluitant però per la seva supervivència política. Durant aquest període de temps Assur i Nínive van estar possiblement sota el domini babilònic de Hammurapi. La durada i intensitat d'aquest control és desconeguda. Cinquanta anys després de la mort de SA, Samsu-iluna, el nét de Hammurapi, encara tenia el potencial per a realitzar una expedició al nord de Mesopotàmia (Šehnā). El final de la dinastia de SA a través de Puzur-Suen tan sols sembla que va dur inestabilitat i caos a Assur. Pels següents monarques assiris fins a Puzur-Aššur III la informació és quasi inexistent. La manca de fonts documentals impedeix fer-se una idea més completa sobre el desenvolupament posterior.

Durant tot aquest llarg període de temps és incorrecte parlar d'Assíria com a unitat política; el concepte d'Assíria quedava restringit a la ciutat d'Assur. Les altres ciutats de l'entorn, com ara Nínive o Arbela, constituïren unitats polítiques diferenciades respecte a Assur. Saber quan va néixer Assíria com a país és difícil. El primers testimonis filològics de *māt Aššur* (Assíria) apareixen sols partir del període mesoassiri.⁵⁵¹

⁵⁵¹ Vid. Nashef *RGTC* 4 (1991), p.20, i Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.25-26, els testimonis allí recollits del gentilici *aššurû* es refereixen a habitants de la ciutat d'Assur, en contrast al període mesoassiri en què apareixen per primer cop els testimonis per a l'expressió "país d'Assur" (*māt Aššur*), Nashef *RGTC* 5 (1982), p.41-45. Cf. Von Soden *HAO* (1954), p.65, "Assur-uballit verwendet nun auf seinem Siegel erstmalig die Bezeichnung Assur-Land für sein Land". Al respecte també Postgate

Assur es va veure abans del període mesoassiri sovint sota el control polític dels diferents regnes sudmesopotàmics. De totes formes sembla que la ciutat desenvolupà una personalitat pròpia que la duria a la formació d'un estat unitari. No seria fins als grans sobrians del període mesoassiri (Salmanassar I o Tukultī-Ninurta I) que es constituïria Assíria com a la unitat política territorial que es coneix a partir aproximadament del 1300 a.C i fins a la seva desaparició al 612 a.C.

C. Les relacions entre Assíria i Babilònia al període mesoassiri

I. Des de [61] Puzur-Aššur III fins a [67] Enlil-nāšir II

Els límits cronològics entre el període paleoassiri i el mesoassiri, com els del mesoassiri amb el neoassiri, són difícils d'establir, degut principalment a ser una marca que establim artificiosament els estudiosos moderns sobre el continu històric que representa la civilització mesopotàmica. D'altra banda, aquests límits serien més senzills de fixar si no fos, en els dos casos, perquè ens trobem davant de manca d'informació.⁵⁵² És, segons crec, bastant arbitrari agafar com a inici del període mesoassiri el regnat de Puzur-Aššur III, que governà als voltants del 1500.⁵⁵³ Una raó, però, per a fer-ho és que fou, després del regnat d'Išme-Dagan i quasi fins a Aššur-ubal.liš I, el primer rei (segons les nostres notícies) que establí relacions amb el veí del sud, Babilònia, i pel qual es té, a més, un sincronisme amb un rei babilònic, Burna-Buriaš I.⁵⁵⁴ El segle XVI i XV a Assíria quasi tan sols són coneguts a partir dels textos cronogràfics tardans (llistes reials i cròniques) la qual cosa en dificulta el coneixement. Aquest treball comença amb l'inici del segle XV.

⁵⁵² De fet, després del regnat de Šamšī-Adad I i fins al d'Aššur-ubal.liš I poc es coneix del cert sobre el desenvolupament polític a Assíria. Aquests forats a la informació són els denominats períodes foscos, interregnes o intermezzos (tan el que va entre el període paleoassiri i mesoassiri, com el que es troba entre el període mesoassiri i neoassiri), vid. p.e. Landsberger *JCS* 8 (1954), p.31-45, p.47-73, p.106-133; von Soden *Propyläen* II (1962), p.41; Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.204; Saporetta *EVO* 2 (1979), p.151; Córdoba *BAEO* 22 (1986), p.151s.; Wilhelm a Haas *Xenia* 21 (1988), p.43; Mayer *PKA* (1995), p.162-165, p.251-257; Kuhrt *ANE* (1995), p.349, p.478; Grayson *OEANE* 1 (1997), p.229a. Sobre el problema de l'inici i final del període mesoassiri veure p.10s. La llista reial assíria impertorbable davant qualsevol interrupció en la línia reial dinàstica es manté tossudament en la monolinealitat. Von Soden *Propyläen* II (1962), p.60, comença el període mesoassiri amb el regnat d'Aššur-ubal.liš I.

⁵⁵³ Von Soden *GAG* (1995³), § 2j, situa el període mesoassiri entre 1500-1000. Larsen *OACC* (1976), p.59, localitza Puzur-Aššur III (c.1500) dins del període mesoassiri.

⁵⁵⁴ Grayson *ABC* (1975), p.158-159, 5'-7' (no.21). Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.210; Yamada *ZA* 84 (1994), p.29, han situat recentment també l'ascens d'Assíria en aquest període.

[61]Puzur-Aššur III (vers 1500?)

Puzur-Aššur III⁵⁵⁵ era fill d'Aššur-nārārī I i regnà 14 (o 24) anys segons les llistes reials tardanes.⁵⁵⁶

Les inscripcions reials del monarca⁵⁵⁷ informen tan sols sobre la seva activitat constructiva a la ciutat d'Assur, sembla però que en cap mur de defensa de la ciutat. De totes formes, no parlen sobre l'activitat militar o sobre la política exterior del rei.

És la Història Sincrònica (d'ara en endavant abreujada HS) l'única que explica les relacions del monarca amb el veí del sud. Segons aquesta font, Puzur-Aššur III i Burna-Buriaš, aparentment el primer monarca amb aquest nom, arribaren a un acord per a l'establiment de la frontera comuna,⁵⁵⁸ però no dona més detalls al respecte. El nostre coneixement sobre fins on arribava la frontera assiro-babilònica en aquest moment és

⁵⁵⁵ El seu nom significa, "La seguretat d'Assur"; vid. *AHw.* 885; *APN* 183.

⁵⁵⁶ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.3: II 34-35, qatorze anys de regnat; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216: II 38, sols filiació; llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217: II 29, vint-i-quatre anys de regnat; *KAV* 14: 9; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108; p.115; Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.311; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25. La filiació de les llistes tardanes està recolzada per les inscripcions reials del monarca, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.90:3-4 (0.61.1); p.91: 3-4 (0.61.2); p.92:3-4 (0.61.3). Sobre aquest rei, Forrer *RIA* 1 (1932), p.248; Grayson *ABC* (1975), p.233; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.90. Yamada *ZA* 84 (1994), p.29, situa durant el regnat de Puzur-Aššur III o del seu successor Enlil-nāšir I la composició de la llista reial assíria.

⁵⁵⁷ Per a les inscripcions reials, Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.30-32; Borger *EaK* 1 (1961), p.20; Grayson *ARI* 1 (1972), p.34-36; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.90-94.

⁵⁵⁸ *CT* 34 pl.38: I 5-7; Grayson *ABC* (1975), p.158; Glassner *Chroniques* (1993), p.171. Per a Burna-Buriaš I, Brinkman *MSKH* (1976), p.100-105. Els problemes que planteja aquest passatge, Grayson *ABC* (1975), p.158, al comentari del text, fonamentalment la irregularitat cronològica de situar el tractat entre Puzur-Aššur III i Burna-Buriaš I després dels posteriors, segons les llistes reials, Aššur-bēl-nišēšu i Kara-indaš, *CT* 34 pl.38: I 1'-4' = Grayson *ABC* (1975), p.158. La raó per a aquesta incorrecció cronològica és desconeguda, Röllig *HSAO* 1 (1967), p.176, l'atribueix a una confusió de l'escriba entre Burna-Buriaš I i II. A la llista reial sincrònica, Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: I 22, el nom del seu contemporani al tron babilònic es troba danyat, tot i que aquesta llista ofereix Burna-Buriaš com a coetani de Šamši-Adad II, *idem* I 19. La llista reial sincrònica sembla ser la menys fiable, veure al llarg d'aquest treball, també Brinkman *PKB* (1968), p.27-29. Sobre el nom del seu coetani babilònic veure p.137s. Sobre les relacions internacionals al Pròxim Orient entre els segles XVII i XV, Kühne *BBVO* 1 (1978 ap.1987), p.203-264.

inexistent. La signatura d'aquest acord ha estat entesa com a conseqüència de la derrota mittànica davant de Tutmosis I al voltant del 1490, ja que fins a aquest moment Assíria s'hauria trobat sota control mittani.⁵⁵⁹ Contra aquesta teoria s'ha de dir que sorprén que a les inscripcions reials dels monarques assiris antecessors de Puzur-Aššur III no es faci cap referència, d'alguna manera, a la dependència respecte al regne de Mittani. En general, i degut a la manca d'informació, sembla difícil de provar tant l'existència com la inexistència de tal lligam amb Mittani.⁵⁶⁰

[62] Enlil-nāšir I

Enlil-nāšir I⁵⁶¹ era fill de Puzur-Aššur III i regnà 13 anys segons les llistes reials tardanes.⁵⁶²

La llista reial sincrònica el fa contemporani d'un rei kassita el nom del qual llastimosament es troba en un pobríssim estat de conservació.⁵⁶³ En qualsevol cas, si aquesta informació fos certa aquest rei hauria d'haver d'estat al tron babilònic més de 45 anys, ja que segons la llista fou coetani de quatre reis assiris: Puzur-Aššur III, Enlil-nāšir I, Nūr-ili, Aššur-šadūni, que sumen almenys aquell nombre d'anys.⁵⁶⁴

⁵⁵⁹ Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), pp.210, 215, 221. En general, Córdoba *BAEO* 22 (1986), p.158s.

⁵⁶⁰ Forrer *RIA* 1 (1932), p.248b, apostava precisament per la independència d'Assur recolzant-se en la informació aportada per la Història Sincrònica.

⁵⁶¹ El seu nom significa, "Enlil és protector", vid. *AHw.* p.756a; *APN* p.75; Weszeli *PNA* 2/I (2000), p.520.

⁵⁶² Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.3 ll 36-37; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216:ll 39-40; llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217:ll 30. El seu nom apareix a la filiació de les inscripcions reials dels seus successors, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.98:2, p.110:10-11, p.111:10-11. El nombre d'anys de regnat no es conserva a la llista SDAS. Vid. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108. El seu nom està restaurat a la llista reial *KAV* 14:10; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.115; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25.

⁵⁶³ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: l 23, que llegí Ulam-Buriaš, però després manifestà la inseguretad de la lectura; Brinkman *MSKH* (1976), p.318, no va poder llegir cap dels signes del nom del rei kassita degut al mal estat de conservació de la tauleta, cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

⁵⁶⁴ La manca de cura de la llista reial sincrònica és posada de manifest per Brinkman *PKB* (1968),

Les inscripcions reials d'aquest monarca llastimosament no informen en referència a possibles relacions amb Babilònia, ni cap altre estat veí.⁵⁶⁵

[63] Nūr-ili

Nūr-ili⁵⁶⁶ era fill d'Enlil-nāšir I i regnà 12 anys, segons les llistes reials tardanes.⁵⁶⁷

Nūr-ili no és llistat a la genealogia de les inscripcions d'Aššur-ubal.liš I.⁵⁶⁸ De Nūr-ili no ha sobreviscut cap inscripció reial, ni cap notícia a les cròniques tardanes.⁵⁶⁹

[64] Aššur-šadûni

Aššur-šadûni⁵⁷⁰ era fill de Nūr-ili i regnà durant un mes segons les llistes reials tardanes.⁵⁷¹

p.27-29.

⁵⁶⁵ Les inscripcions reials d'aquest príncep han estat publicades per: Ebeling, Meissner, Weidner *IAK* (1926), no.XII; Grayson *ARI* 1 (1972), p.36-37; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.95-97. Cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.20. Sobre la possibilitat que Assíria es trobés en aquest moment sota dependència mitjània, Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.217-218; Córdoba *BAEO* 26 (1990), p.134.

⁵⁶⁶ El seu nom significa "La llum de Déu", *AHw.* p.805b; *CAD* N/II, p.349a; *APN* p.177b; Stamm *MVAG* 44 (1939), pp.151, 358a; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.359.

⁵⁶⁷ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.3 II 38-39; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216:II 41-42; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217: II 31, el número d'anys no es conserva en aquesta llista. El seu nom apareix a la llista *KAV* 14:10; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.115; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25; i parcialment restaurat a la llista reial sincrònica, Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: I 24; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118, sobre el nom del seu contemporani veure p.137.

⁵⁶⁸ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.100 (0.73.1). Intents d'explicació a les conclusions del capítol.

⁵⁶⁹ Grayson *ARI* 1 (1972), p.37-38.

⁵⁷⁰ El seu nom significa "Assur és la nostra muntanya", *AHw.* p.1125a, 10b; *CAD* Š/I, p.58, 1q; Frahm *PNA* 1/I (1998), p.215-216.

⁵⁷¹ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.6:II 40-41; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216:II 43-44; llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217:II 32, en aquesta llista el seu nom és parcialment reconstruït, el període de temps del regnat no es conserva.

Com en el cas del seu pare, Nūr-ili tampoc és llistat a la genealogia de les inscripcions d'Aššur-ubal.liṭ I.⁵⁷² Del seu curt regnat no es posseeixen inscripcions reials.⁵⁷³ De totes formes, no consta cap tipus d'informació sobre les relacions d'Assíria i Babilònia sota el seu període de govern.

[65] Aššur-rabi I

Aššur-rabi I⁵⁷⁴ era, segons les llistes reials tardanes, fill d'Enlil-nāšir I; deposà al seu germà Aššur-šadûni, regnant per un període de temps indeterminat.⁵⁷⁵

D'aquest monarca s'ha trobat, fins al moment, tan sols una inscripció reial, en estat molt fragmentari,⁵⁷⁶ la qual no ens informa sobre cap empresa bèl·lica.

El curt regnat d'Aššur-šadûni i l'arribada al tron d'Aššur-rabi I han estat vistos com a resultat dels intents d'intromissió mittània.⁵⁷⁷ Aquesta ingerència portaria

Sobre aquest rei veure Frahm *PNA* 1/I (1998), p.215b, segons Frahm regnà vers el 1500, aquesta informació cronològica no està aclariada. El seu nom apareix restaurat a la llista *KAV* 14:11; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.115; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25. Nom també restaurat a la llista reial sincrònica, Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: l 25; Cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

⁵⁷² Veure p.145.

⁵⁷³ Grayson *ARI* 1 (1972), p.37-38.

⁵⁷⁴ El seu nom significa "Assur és gran", vid. *AHw.* p.939, 5d; *CAD* R p.42; *APN* p.44b; Weidner *RIA* 1 (1932), p.222a; Stamm *MVAG* 44 (1939), 224; Saporetto *OMA* 1 (1970), 136; Radner *PNA* 1/I (1998), p.209a.

⁵⁷⁵ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.6:42-44, el seu nom i el període de temps al tron es troben trencats; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216:ll 45-46; llista *SDAS*, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217:ll 33-34. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108. El nom d'aquest rei ha estat parcialment restaurat a la llista *KAV* 14:11; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.115; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25. El seu nom apareix a les genealogies de les inscripcions dels seus descendents, p.e.: Grayson *RIMA* 1 (1987), p.101:4, p.107:9, p.110:8-9, p.111:8-9 (reconstruït).

⁵⁷⁶ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.98.

⁵⁷⁷ Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.217-218.

hipotèticament a Assíria a reafirmar la seva independència sota el regnat d'Aššur-rabi i del seu fill i successor, Aššur-nādin-ahhē I. Sauštatar, el rei de Mittani,⁵⁷⁸ es trobaria massa ocupat en aquest moment en la defensa de les seves possessions asiàtiques contra Tutmosis III, com per a poder actuar.⁵⁷⁹

Que sota Aššur-rabi I, Assíria podria haver gaudit d'independència respecte a Mittani, podria estar recolzat per la documentació econòmica. Saporetta interpreta l'expressió *zitti ekalli(m)* (HA.LA É.GAL)⁵⁸⁰ -als textos mesoassiris on apareix-, com a "possessió (lit. part) del palau" que havia estat repartida prèviament, sota el domini mittani a Assíria, i que, un cop aconseguida la independència, i després d'ésser de nou recuperada (expropiada) pel palau a l'antic propietari -el denominat *naiālu*-⁵⁸¹ era repartida un altre cop entre els fidels assiris que havien recolzat al rei en el seu esforç per a mantenir la sobirania del país, o alliberar-lo de la influència mittànica. Aquesta expressió, que apareix de forma exclusiva en documents anteriors o del mateix regnat d'Aššur-ubal.liṭ I, es troba a una tauleta datada sota el regnat d'Aššur-nārārī II (1424-1418), on es cita explícitament Aššur-rabi I, el qual hauria iniciat, segons Saporetta, el

⁵⁷⁸ Sobre aquest rei, Landsberger *JCS* 8 (1954), p.54a; Wilhelm *Hurriter* (1982), p.37-39; veure p.163s.

⁵⁷⁹ Kühne *BBVO* 1 (1978 ap.1987), pp.217, 221.

⁵⁸⁰ La darrera revisió sobre el terme *zitti ekalli* i on es pot trobar la bibliografia anterior és a Garelli *Fs. Borger* (1998), p.123-125. La definició de Garelli: "Il me paraît préférable d'y voir une terre concède par le roi, qui revenait à la couronne à la mort du titulaire, ou que le roi reprenait pour l'attribuer à une autre personne, si le titulaire devenait un *naiālu* n'acquittant pas, par exemple, ses charges d'*ilku*."

⁵⁸¹ *AHw.* p.717a, "Bewässerer, ein Gärtner; 2.in Ug. ein Lehnsman, dem das Land entzogen wird", Saporetta es recolza en aquesta segona definició extreta de la documentació d'Ugarit; *CAD N/I*, p.152b-153a "(tenant with a particular status)"; Garelli *Semitica* 17 (1967), p.10; Postgate *BSOAS* 34 (1971), p.509, "a *naiālu* may have been the male equivalent of *almattu* i.e. a man with no living father and no male heirs. As such, on his death there would under Middle Assyrian laws of inheritance be no available heir to his property. This would furnish an explanation for the reversion of the land to the crown."; Saporetta *Assur 14446* (1979), p.60; Saporetta *EVO* 2 (1979), p.153-155 (discussió), p.155, "caduto", "decaduto"; Aynard i Durand *Assur 3/1* (1980), p.13, "empêché", "retenu". Pel *naiālu* a Ugarit, Heltzer *Rural Community* (1982), p.51-58, 83-84, "man who did not perform his obligations", Heltzer *OLP* 8 (1978), p.47 n.3, "Faulenzer". En neoassiri usat (segons conec) sols a KAV 197:59, cf. Postgate *TCAE* (1974), p.367; vid. el topònim *Naia[u]* a Fales i Postgate *SAA* 11 (1995), no.148:6.

procés d'alienació d'aquestes possessions per part del palau.⁵⁸² Si la suggestiva interpretació que Saporetta fa de l'expressió *zitti ekalli(m)* fos correcta,⁵⁸³ significaria que Assíria gaudia durant el regnat d'Aššur-rabi I d'independència respecte a Mittani. Aquesta hipòtesi és interessant però no ha estat provada definitivament.

[66] Aššur-nādin-ahhē I

Aššur-nādin-ahhē I⁵⁸⁴ era fill d'Aššur-rabi I i regnà durant un període indeterminat de temps, segons les llistes reials tardanes.⁵⁸⁵

Aššur-nādin-ahhē I no apareix a la genealogia de les inscripcions d'Aššur-ubal.liṭ I⁵⁸⁶ D'aquest rei no s'han conservat inscripcions reials.⁵⁸⁷

És possible que durant el regnat d'Aššur-nādin-ahhē I la conjuntura internacional deixés sentir els seus efectes fins a Assíria. La campanya que el faraó egipci Tutmosis

⁵⁸² Es tracta del document VAT 8951 = KAJ 177:8; Cf. Saporetta *EVO* 2 (1979), p.151-168, esp. p.158, p.162-163. Altres testimonis d'Aššur-rabi a la documentació econòmica són llistats a Saporetta *OMA* 1 (1970), p.136. La resta de documents amb l'expressió *zitti ekallim* són llistats a Postgate *BSOAS* 34 (1971), p.508 n.39; també a Saporetta *EVO* 2 (1979), p.157, i editats a *idem*, p.159-168. Cf. *AHW*. p.1533b, 3; *CAD Z*, p.140b.

⁵⁸³ Garelli Garelli *Semitica* 17 (1967), p.5-21 i Postgate *BSOAS* 34 (1971), p.496-520, donaven altres explicacions respecte a l'origen d'aquesta propietat del palau.

⁵⁸⁴ El seu nom significa "Assur és donador de germans", vid. *AHW*. p.701b-702a, 2a; *CAD N/I*, p.49a; *APN* p.42; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.131-132; Sobre el seu regnat veure: Weidner *RIA* 1 (1932), p.212, no distingeix entre els dos reis; Radner *PNA* 1/I (1998), p.200b, considera aquest rei com del període mesoassiri i no entra a la problemàtica de la identificació dels dos Aššur-nādin-ahhē dins a la documentació de El-Amarna. Veure p.170-171.

⁵⁸⁵ Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216:II 47, filiació i període del regnat trencats; llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217:II 35, nom i període de regnat trencats; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108. El nom d'aquest rei és restaurat a la llista *KAV* 14:12; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.115; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25. El nom com a tal és testimoni a documentació econòmica, però no amb el títol *uklu*, propi del rei a aquest tipus de documentació, vid. Saporetta *OMA* 1 (1970), p.132.

⁵⁸⁶ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.110 (0.73.1). Intent d'explicació, veure p.145s.

⁵⁸⁷ Grayson *ARI* 1 (1972), p.37-38.

III (ca. 1479-1428) va dur a terme fins a l'Èufrates al seu 33è any (ca.1447) sembla que hauria produït l'alleugeriment a les capitals de les altres potències asiàtiques en competència, enemistades o amenaçades per Mittani. Assur, per exemple, ja havia enviat regals i missatgers cap a Egipte al 24è any del regnat del faraó, després que l'any 23è, aquell duqués a terme la campanya contra Meggido.⁵⁸⁸ L'any 33è, el mateix de la campanya contra l'Èufrates, en què el rei egipci arribà fins a Karkemiš, els assiris, al mateix temps que babilonis i hitites, enviaren també presents. Finalment l'any 40è de Tutmosis III, Assur tornà a enviar presents al rei egipci.⁵⁸⁹

Sembla que seria Aššur-nādin-ahhē I el rei assiri que potser hem d'identificar darrera la iniciativa d'aquelles embaixades a Egipte. Aquest fet podria estar relacionat amb què Aššur-ubal.liš I parli a una de les seves cartes al faraó del regal de 20 talents d'or (ca. 600 kg.) fet pel monarca egipci al rei assiri.⁵⁹⁰ Aquestes relacions amb Egipte demostrarien, un cop més, la llibertat de moviments dels reis assiris en aquest moment, sempre que les assumpcions que he pres siguin les correctes. L'opció d'Aššur-nādin-ahhē d'establir relacions amb Egipte per a contrapesar el poder mittànic seguia una elecció semblant a la de Babilònia i Hatti als anys 33è i 41è de Tutmosis III.⁵⁹¹ Sembla, doncs, que en aquest moment els camins de la política internacional duien Assíria i Babilònia en la mateixa direcció.

⁵⁸⁸ Sobre aquesta ciutat, Cogan *RIA* 8 (1993-1997), p.12b-14a, Wright *RIA* 8 (1993-1997), p.14a-20b.

⁵⁸⁹ Helck *Beziehungen* (1962), p.139, p.152, p.165 i n.141.

⁵⁹⁰ *EA* 16:19; cf. l'argumentació de Kühne *AOAT* 17 (1973), p.77-78, n.387, amb més bibliografia; Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.218; aquesta opció en detriment d'Aššur-nādin-ahhē II és recolzada p.e. per Helck *Beziehungen* (1962), p.165, que interpreta que la campanya de Sauštatar contra Assur tingué lloc abans de la tramesa de l'or a Aššur-nādin-ahhē II, al començament del regnat d'Amenofis III, quan Šutarna, rei de Mittani, envià Ištar de Nínive cap a Egipte; Wilhelm *Hurriter* (1982), p.36; Glassner *Chroniques* (1993), p.170; Yamada *ZA* 84 (1994), p.30 n.63. Veure p.161.

⁵⁹¹ Helck *Beziehungen* (1962), p.164-165 i n.139.

[67]Enlil-nāšir II (1430-1425)

Enlil-nāšir II⁵⁹² era fill d'Aššur-rabi I, destronà el seu germà i regnà 6 anys, segons les llistes reials tardanes.⁵⁹³

Aquest monarca no figura a la genealogia de les inscripcions reials d'Aššur-ubal.liṭ I.⁵⁹⁴ Pel seu regnat no s'ha conservat cap inscripció reial.⁵⁹⁵

La reconstrucció més acceptada pels estudiosos pel que fa als darrers decennis del segle XV és la següent: es produiria la intervenció de Sauštatar de Mittani contra Assíria,⁵⁹⁶ el resultat de la qual significaria el final del regnat d'Aššur-nādin-ahhē I, la pujada al tron d'Enlil-nāšir II i el final de la transitòria independència d'Assíria pel moment. Assíria no la recuperaria, almenys, fins al regnat d'Aššur-bēl-nišēšu (1417-1409), moment en el què va tenir lloc la signatura d'un altre tractat respecte a la frontera assírio-babilònica amb Kara-indaš, segons informa la HS, pel que, és de suposar, Assíria estava llavors lliure del domini hurrita.⁵⁹⁷

Conclusió

⁵⁹² Sobre el significat del seu nom, veure p.137.

⁵⁹³ Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 ll 47; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108. El seu nom és parcialment restaurat a la llista *KAV* 14:12; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.115; Yamada *ZA* 84 (1994), p.25. El seu nom apareix també, parcialment trencat, a la llista reial *KAV* 11:1'; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123. Sobre aquest rei: Weidner *RIA* 2 (1938), p.394a.

⁵⁹⁴ Grayson *RIMA*1 (1987), p.110 (0.73.1).

⁵⁹⁵ Grayson *ARI* 1 (1972), p.37-38.

⁵⁹⁶ Segons informa la introducció al tractat entre Šuppiluliuma I de Hatti i Šattiwaza de Mittani, veure T3 lín. 8-10, Sauštatar es va emportar cap a Waššukani la porta de plata i or d'Assur.

⁵⁹⁷ L'atac de Sauštatar contra Assur està documentat a la introducció al tractat entre Šuppiluliuma de Hatti i Šattiwaza de Mittani, veure T3. Veure Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.218-219, p.222, p.229; Haas *Xenia* 21 (1988), p.12. Wilhelm *Hurriter* (1982), p.37, situa Sauštatar després de les campanyes asiàtiques de Tutmosis III. Helck *Beziehungen* (1962), p.161, sincronitza Sauštatar amb Amenofis II; Sauštatar hauria conquerit Assur; recentment Yamada *ZA* 84 (1994), p.30 n.59.

La incertesa i el desconeixement són la tònica que marca el nostre coneixement respecte al període tractat en aquest apartat. Aquest estat és extensible al període que continuarà fins al regnat d'Aššur-ubal.liṭ I.

Per a començar, no es coneix amb exactitud la durada exacta, en anys, del període estudiat aquí. Això es deu a la mancança a les llistes reials tardanes del número exacte d'anys de regnat de dos dels reis: Aššur-rabi I i Aššur-nādin-ahhē I. Precisament aquests són els dos reis pels que se suposa que Assíria fou independent de Mittani. El nombre total d'anys regnats, segons les llistes reials és de $45(55)+x$ anys (éssent x el període de temps corresponent als dos monarques esmentats); si Aššur-nārārī II inicià el seu govern vers el 1424, Puzur-Aššur III va haver de seure al tron vers l'any $1479+x$, ó bé $1469+x$.

Per no saber, no es coneix amb exactitud ni si tots els set reis llistats van governar, o inclús, si van existir. Les llistes reials tardanes ens ofereixen la seva successió, mentre la genealogia de les inscripcions reials d'Aššur-ubal.liṭ I és ben diferent, tal com es pot veure al quadre següent:

LRA ⁵⁹⁸	Genealogia d'Aššur-ubal.liṭ I ⁵⁹⁹
[61] Puzur-Aššur III	[61] Puzur-Aššur III
[62] Enlil-nāšir I, fill	[62] Enlil-nāšir I
[63] Nūr-ili, fill	
[64] Aššur-šadūni, fill	
[65] Aššur-rabi I, fill de [62]	[65] Aššur-rabi I
[66] Aššur-nādin-ahhē I, fill	
[67] Enlil-nāšir II fill de [65]	
[68] Aššur-nārārī II, fill	[68] Aššur-nārārī II
[69] Aššur-bēl-nišēšu, fill	[69] Aššur-bēl-nišēšu
[70] Aššur-rēm-nišēšu, fill	
[71] Aššur-nādin-ahhē II, fill	
[72] Erība-Adad I, fill de [69] o [70]	[72] Erība-Adad I
[73] Aššur-ubal.liṭ I, fill	[73] Aššur-ubal.liṭ I

Aquests serien el monarques abans d'Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328) segons les llistes reials tardanes; en contrast al constatat a les inscripcions reials d'aquest mateix monarca que ofereixen un nombre més reduït d'antecessors. Una possibilitat molt a tenir en compte (que podria ser la solució) és senzillament que Aššur-ubal.liṭ citi sols la línia directa d'avantpassats deixant de banda els oncles, que van poder regnar d'igual

⁵⁹⁸ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108-109, §§ 29-41.

⁵⁹⁹ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.109-117. Sobre la disparitat entre les llistes reials i la genealogia d'Aššur-ubal.liṭ I hi ha tomat, recentment, Yamada *ZA* 84 (1994), p.31-32, que dóna com a correcta la genealogia de les inscripcions d'Aššur-ubal.liṭ I i desmenteix les llistes reials; segons ell els compiladors de les llistes reials suplirien la manca d'informació a l'hora de la redacció amb la seva pròpia imaginació.

manera.⁶⁰⁰ Per altra banda, és altament sospitós que dels reis no nomenats en la genealogia d'Aššur-ubal.liṭ I no se'n conegui cap inscripció, a excepció d'Aššur-rêmi-nišešu i Aššur-nādin-ahhē II.⁶⁰¹ No s'ha de descartar tampoc la possibilitat que existissin vàries tradicions respecte a la successió de sobirans a les llistes reials, que serien unificades a posteriori en un esforç de presentar una línia única i compacta.⁶⁰²

Durant el període mesoassiri altres capdills, a part del sobirà assiri, portaven el títol de rei (*šarru*, LUGAL): p.e. el governador de Hanigalbat⁶⁰³ o els governants de Ṭābētu (Tell Ṭābān), encara que depenguessin dels sobirans assiris. Aquest fenomen és ja de per si un element de confusió, sense comptar amb la possibilitat d'enfrontament de diferents germans pel tron després dels regnats llargs,⁶⁰⁴ que potser es proclamaven reis al mateix temps.

La reconstrucció més atractiva pel període aquí analitzat és l'aportada per C. Kühne,⁶⁰⁵ encara que no deixa de ser, malgrat tot, hipotètica. El nostre període d'estudi, el segle XV, sembla que va començar amb la dependència Assíria respecte a Mittani. Possiblement amb el regnat de Puzur-Aššur III, poc després de l'inici de la nova

⁶⁰⁰ La successió de germans al tron ha estat interpretada com a normal en aquest moment, així també existiria a Elam, Landsberger *JCS* 8 (1954), p.43, p.73a. Yamada *ZA* 84 (1994), p.32, creu que els compiladors de les llistes reials treballarien amb dades incompletes respecte als escribes de les inscripcions reials d'Aššur-ubal.liṭ I, però no dona cap explicació de com arribarien a la llista reial els noms dels altres reis apuntats.

⁶⁰¹ I les dos curtíssimes inscripcions d'Aššur-nādin-ahhē II poden ser atribuïdes a Aššur-nādin-ahhē I, Grayson *ARI* 1 (1972), p.40 § 253; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.105, no descarta aquesta possibilitat. Sobre la manca d'inscripcions per a la quasi totalitat d'aquests reis no en diu res Yamada *ZA* 84 (1994), p.11-37.

⁶⁰² Landsberger *JCS* 8 (1954), p.31ss, ja va suggerir que els avantpassats de Šamšī-Adad I foren encastats dins la llista. L'existència de sobirans com Puzur-Suen o Bēr-nādin-ahhē, que no figuren a les llistes reials, n'és un indicatiu. Veure p.e. també el cas de la successió de Tukulī-Ninurta I, p.304s., on no crec que es tracti d'un error escrital.

⁶⁰³ Veure p.336.

⁶⁰⁴ Veure p.e. p.304s., p.362s., p.453s.

⁶⁰⁵ Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.203-264.

centúria, Assíria adquirí la seva independència de Mittani. Aquest nou *status quo* seria posat de manifest per la conclusió d'un tractat sobre la frontera amb Babilònia (segons la HS). Sobre la delimitació concreta d'aquesta frontera res se'n diu, però l'existència del regne d'Arrapha⁶⁰⁶ fa que el punt de contacte entre Assíria i Babilònia hagi d'estar situat a la bora oest del Tigris i cap al Wadi Tharthar. Aquest tractat seria forçat per la pressió mittànica.

Els regnats d'Enlil-nāšir I i Nūr-ili són els més desconeguts per la manca total de dades. Precisament aquests dos reis són ignorats per la genealogia de les inscripcions d'Aššur-ubal.liš I. El curt regnat d'Aššur-šadûni podria haver estat degut a una pressumpta intervenció mittànica, que portaria a la confirmació de la independència sota Aššur-rabi i Aššur-nādin-ahhē I. Aquest darrer sembla que va establir relacions amb l'Egipte de Tutmosis III. Des d'aproximadament 1430, amb l'assalt d'Assur per Sauštatar de Mittani, Assur perdria un altre cop la seva independència fins al regnat d'Aššur-bēl-nišēšu (1417-1409). Aquest darrer monarca tornaria a concloure un tractat sobre la frontera amb Kara-indaš de Babilònia, segons la HS, pel que s'ha de suposar que Assur tenia les mans lliures en matèria de política exterior.

De les poques inscripcions que s'han conservat cap parla de construcció als murs de defensa de la ciutat d'Assur, sinó a edificis religiosos, cosa que podria ser un símptoma més de la manca d'independència d'Assíria.

⁶⁰⁶ Veure p.171s. Mayer *PKA* (1995), p.180, dubta també de l'existència d'una frontera comuna assiro-babilònica en aquest moment.

II. Des de [68] Aššur-nārārī II (1424-1418) fins a [73] Aššur-ubal.liṭ I (1365-1330)

[68] Aššur-nārārī II (1424-1418)

D'Aššur-nārārī II⁶⁰⁷ no ens ha arribat cap inscripció pròpia. Aquest rei tan sols és conegut per la filiació de les inscripcions dels seus successors, algunes de les quals el fan fill d'Aššur-rabi I.⁶⁰⁸ Les Llistes reials tardanes, en canvi, el situen com a fill de Enlil-nāšir II i li atribueixen un regnat de set anys.⁶⁰⁹ Crec que la informació fornida pels seus successors és en aquest cas més fiable que la de les llistes reials, per proximitat cronològica.⁶¹⁰

Alguns documents econòmics estan datats sota els seu regnat.⁶¹¹ El seu nom apareix

⁶⁰⁷ El seu nom significa "Assur és el meu ajut", *AHw.* p.779b, 2b; *CAD N/I*, p.347; *APN* p.42; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.212; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.134. Sobre el regnat d'aquest monarca, Weidner *RIA* 1 (1932), p.220b (amb genealogia correcta!) s.v. Aššur-nārārī III; Radner *PNA* 1/I (1998), p.208a (amb filiació no contrastada!). Weidner iniciava amb aquest rei un nou període de la història assíria (el període mesoassiri), *vid.* Weidner *MVAG* 20/4 (1917), p.46.

⁶⁰⁸ Inscripcions reials: Aššur-bēl-nišēšu, Grayson *RIMA* 1 (1987) p.100:3 (0.69.1); Aššur-rēm-nišēšu, *idem*, p.101:3 (0.70.1), "Aššur-nārārī fill d'Aššur-rabi"; Erība-Adad I, *idem*, p.107:6 (0.72.1), "Aššur-nārārī fill d'Aššur-rabi"; Aššur-uballiṭ, *idem*, p.110:7 (0.73.1), "Aššur-nārārī fill d'Aššur-rabi", *idem* p.113:9-10 (0.73.4).

⁶⁰⁹ Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 3-4; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109; Grayson *ARI* 1 (1972), p.37-38. Aquesta discrepància amb les genealogies de les inscripcions reials era notada ja per Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312.

⁶¹⁰ A aquesta conclusió arriba també Yamada *ZA* 84 (1994), p.31 i n.69, p.32. Ho atribueix al fet que els compiladors de la llista reial assíria treballarien amb dades insuficients. Ja hem vist aquí que pel s.XV ens manquen inscripcions reials, és possible que aquest fos també el problema dels historiadors assiris.

⁶¹¹ Saporetti *OMA* 1 (1970), p.134; Saporetti *EMA* (1979), p.29.

en aquesta documentació,⁶¹² on porta el títol d'"encarregat (del déu Assur)", *uklu* (PA), reservat als reis assiris.⁶¹³ Tot i el seu curt regnat, set anys (si la xifra aportada per les llistes reials tardanes és correcta), sembla que fou succeït per tres dels seus fills: Aššur-bēl-nišēšu (1417-1409); Aššur-rēm-nišēšu (1408-1401) i, potser, Bēr-nādin-ahhē (durada del regnat desconeguda). Tots ells van regnar breument, la qual cosa és un indicatiu d'inestabilitat en la successió monàrquica.⁶¹⁴ Aššur-nārārī II pujà al tron a una edat avançada.

Res se sap en concret sobre el seu govern i, per tant, tampoc sobre les seves possibles relacions amb Babilònia. És possible que, degut al clima d'inseguretat política interna, es descuidés qualsevol tipus de contacte extern. A partir dels documents econòmics, se sap que aquest rei tenia jurisdicció sobre els territoris de la bora del riu Šiššar, potser a identificar amb el Wadi Tharthar.⁶¹⁵ No hi ha cap indicatiu concluent que indiqui que Assíria es trobés en aquest moment sota control de Mittani, que podria

⁶¹² VAT 8799 = KAJ 174:11'; VAT 8951 = KAJ 177:10; Saporetta OMA 1 (1970), p.134.

⁶¹³ Veure p.90, 342, 364.

⁶¹⁴ Segons les llistes reials tardanes podríem qualificar aquesta inestabilitat successòria de crònica. El pare d'Aššur-nārārī II, Aššur-rabi I, havia destronat el seu predecessor, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 II 45-46 (Llista de Khorsabad); Grayson *RIA* 5 (1980-1983), p.108. El mateix Aššur-nārārī II havia accedit al tron després del regnat dels seus dos germans: Aššur-nādin-ahhe I i Enlil-nāsir II, i després que Enlil-nāsir II destronés el seu germà, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 1-2; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108. No sabem si Aššur-nārārī destronà també el seu germà, Enlil-nāsir II, i les llistes callen el fet, en quan erròniament el fan fill d'Enli-nāšir II, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 3-4; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109; també és possible que el succeís normalment per manca d'hereus. Llastimosament tota aquesta informació no pot ser contrastada amb d'altres tipus de documentació més propera a l'època. Encara un altre germà d'Aššur-nārārī II està testimoniada a la documentació econòmica, Mār-Digla, VAT 8951 = KAJ 177:7 (Saporetta OMA 1 [1970], p.310, 5).

⁶¹⁵ KAJ 177; Saporetta *EVO* 2 (1979), p.157-159; Simonet *RA* 71 (1977), p.165, allí el text erròniament atribuït a Aššur-nārārī I. Sobre la localització del riu Šiššar, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.317, allí amb més bibliografia; cf. Deller *AfO* 32 (1985), p.76b.

haver durat amb intermitències fins al regnat d'Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328).⁶¹⁶

[69] Aššur-bēl-nišēšu (1417-1409)

Aššur-bēl-nišēšu⁶¹⁷ fou el fill i successor d'Aššur-nārārī II.⁶¹⁸ Segons les llistes reials tardanes era fill d'Aššur-nārārī II i regnà durant nou anys.⁶¹⁹ El seu nom apareix a la documentació econòmica.⁶²⁰ D'ell ens ha arribat tan sols una inscripció, encara que constituïda per varis exemplars, que versa sobre la reconstrucció del mur de la ciutat d'Assur.⁶²¹

L'única informació concernent a les relacions amb el veí meridional procedeix de la tardana Història Sincrònica (HS):

⁶¹⁶ Segons Wilhelm Hurrüter (1982), p.37; poc després de la campanya de Thutmosis I contra Tunip i Qadeš (1438), el rei mittani, Sauštatar conquerí Assur, segons l'afirmació de l'encapçalament del tractat entre Šuppiluliuma I i Šattiwaza, veure cap. Aub. Aquest domini duraria fins al regnat d'Aub. Segons Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.224, Assíria es trobaria sota control mittani fins al regnat d'Aššur-bēl-nišēšu quan aquest rei signà un tractat sobre la frontera amb Kara-indaš, rei de Babilònia. Córdoba *BAEO* 26 (1990), p.134, pensa que Assur potser seria dominada per Mittani ja des d'abans del 1500.

⁶¹⁷ El seu nom significa "Assur és el senyor de la seva gent", vid. *AHW*. p.118b, 1a; *APN* p.38a; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.108. Per la història del seu regnat, Weidner *RIA* 1 (1932), p.208; Mayer *PKA* (1995), p.181-182; Akerman *PNA* 1/I (1998), p.171b.

⁶¹⁸ La seva genealogia és a la inscripció reial, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.100:3 (0.69.1).

⁶¹⁹ Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.206 III 5-6; l'altre exemplar (llista Nassouhi), es troba en estat bastant fragmentari, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 III 9-10; pels dos exemplars, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109. Aquest rei apareix també a un fragment de llista reial sincrònica, *VAT* 11262 = *KAV* 11:3; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123; llamentosament no s'ha conservat el nom del seu contemporani babilònic.

⁶²⁰ Testimonis recollits per Saporetta *OMA* 1 (1970), p.109; al seu regnat han estat atribuïts els epònims llistats a Saporetta *EMA* (1979), p.29-30; en canvi Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.192b, sols li atribueix Bēl-qarrād fill de Ašāmša (?).

⁶²¹ Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.32-34, no.XIII; Grayson *ARI* 1 (1972), p.38-39, §§ 236-240; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.99-100 (0.69.1).

T1

"¹⁾Kara-indaš rei del país de Karduniaš ²⁾i Aššur-bēl-nišešu, rei del país d'Aššur ³⁾acordaren ²⁾un tractat ³⁾entre ells ⁴⁾i van fer un jurament sobre aquesta frontera conjuntament."⁶²²

Res es coneix sobre el traçat de la frontera que ambdós reis establiren. Per altra banda, és molt possible que no existís, si tenim en compte que Assíria limitava en aquest període al sud-est amb Nuzi (regne d'Arrapha) i al sud-oest (amb Mittani). S'hauria de tenir en compte, a més, una possible dependència d'Assíria respecte a Mittani. No ens queda altre remei que dubtar seriosament de la informació fornida per la Història Sincrònica. Tan desconegut com Aššur-bēl-nišešu és el seu contemporani kassita a Babilònia, Kara-indaš (sempre segons la Història Sincrònica).⁶²³ A part d'aquesta notícia de la propagandística i tardana Història Sincrònica no es coneix cap altre contacte entre Assíria i Babilònia. El fet que aquest rei assiri, després de quatre regnats, sigui el primer que aporti inscripcions reials, que, a més, parlen de la reparació del mur de la ciutat d'Assur, les portes del qual Sauštatar s'hauria emportat uns vint anys abans com signe de dependència d'Assur respecte a Mittani,⁶²⁴ i, si la Història Sincrònica, escrita molt posteriorment, ens informa correctament del que succeí, la possibilitat que el rei d'Assíria pugui establir un tractat amb el de Babilònia: tot això posa en seriós dubte una possible dependència d'Assur respecte al regne de Mittani en aquest moment. Si Assur hagués estat sota la dependència de Mittani, és improbable

⁶²² CT 34 pl.38 1'-4' = Grayson *ABC* (1975), no.21, p.158 1'-4'; Grayson *ARI* 1 (1972), p.39, § 244.

⁶²³ Sobre aquest rei, Brinkman *MSKH* (1976), p.169-172; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.404b-405a. Sobre el seu nom, Balkan *AOS* 37 (1954), p.60.

⁶²⁴ *KBo* I 3:8-9, tractat entre Šuppiluliuma I de Hatti i Šattiwaza de Mittani; tot i que aquesta notícia és cronològicament potser un segle posterior, veure T3.

que hagués pogut signar un tractat amb Babilònia.

[70] Aššur-rêm-nišēšu (1408-1401)

D'Aššur-rêm-nišēšu⁶²⁵ tan sols es coneix una inscripció que se li pugui atribuir directament. Aquest text fa referència a tasques de reconstrucció al mur de la ciutat d'Assur.⁶²⁶

La situació interna a Assíria en aquest moment sembla que era inestable. A Aquesta conclusió m'hi porten una sèrie d'indicis. Aššur-rêm-nišēšu a les seves pròpies inscripcions es diu fill d'Aššur-nārārī II fill d'Aššur-rabi.⁶²⁷ Les llistes reials tardanes, en canvi, en dos dels seus exemplars, el fan fill d'Aššur-bēl-nišēšu.⁶²⁸

Almenys un document econòmic testimonia el regnat d'Aššur-rêm-nišēšu.⁶²⁹

⁶²⁵ El seu nom significa "Assur és el que estima la seva gent", vid. *AHw.* p.970b, 1a; *CAD R*, p.264b-265a; *APN* p.44; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.228; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.136. Sobre la història del seu regnat, Weidner *RIA* 1 (1932), p.224; Mayer *PKA* (1995), p.182; Radner *PNA* 1/l (1998), p.209b.

⁶²⁶ Grayson *RIMA* 1(1987), p.101-102 (0.70.1).

⁶²⁷ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.101:1-4 (0.70.1); una traducció de DUMU com a "descendent" és possible, però llavors ens hauríem de preguntar com és que no anomena al seu pare, Aššur-bēl-nišēšu, si seguim les llistes reials tardanes. Sóc partidari de traduir DUMU literalment com a "fill" i desconfiar de la filiació a les llistes reials tardanes, en favor de les inscripcions reials. Les inscripcions d'Aššur-rêm-nišēšu han estat editades per Grayson *RIMA* 1 (1987), p.101-104; Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p. 34-37, no.XIV; Grayson *ARI* 1 (1972), p.39-40, §§ 245-249.

⁶²⁸ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 III 11-12; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 7-8; el tercer exemplar, Llista SDAS, està trencat allí on hauria d'aparèixer la filiació. Segons la llista de Khorsabad (Gelb *JNES* 13 [1954], p.216 III 7-8) i la Llista SDAS (Gelb *JNES* 13 [1954], p.217 III 1-2) regnà vuit anys; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109. El seu nom apareix a la llista reial sincrònica *VAT* 11262 = *KAV* 11:3 (Grayson *RLA* 6 [1980-1983], p.123), els noms dels contemporanis babilònics no apareixen en estar la llista trencada. Filiació errònia de la LRA, Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312; Yamada *ZA* 84 (1994), p.31.

⁶²⁹ *VAT* 18043 = *MARV* 1 41:3 (Saporetta *OMA* 1 (1970), p.136; Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979),

Que hem de desconfiar de les llistes reials tardanes ens ho constaten dos textos econòmics⁶³⁰ on Bēr-nādin-ahhē,⁶³¹ fill d'Aššur-nārārī II, un príncep reial,⁶³² rep el títol d'*uklu* (PA), reservat per als reis en aquest tipus documentació. Hem de concloure amb Grayson⁶³³ que Bēr-nādin-ahhē, fill d'Aššur-nārārī II fou rei d'Assíria, i que el seu nom no és recollit per les llistes reials tardanes per raons desconegudes.⁶³⁴ És possible que hi hàgim de veure un període d'inestabilitat⁶³⁵ com a trasfons en relació a la successió d'Aššur-nārārī II, fins i tot, hi cap la possibilitat de l'existència de dos reis contemporàniament a Assíria, potser dins d'un període de guerra civil.

p.37) on apareix amb el clàssic títol d'*uklu* (PA). Aquest document està datat sota l'eponimat de Țāb-Aššur; els epònims del seu regnat es troben llistats a Saporetta *EMA* (1979), p.30-32.

⁶³⁰ VAT 9028 = *KAJ* 8:26 (Wilcke *ZA* 66 [1976], p.218-224); datat sota l'epònim "Abu-ṭāb, fill d'Erība-Adad, l'encarregat (del déu Assur)" (*KAJ* 8:36-37), del regnat d'Aššur-ubal.liṭ (Saporetta *EMA* [1979], p.31, regnat d'Aššur-rēm-nišēšu, p.44, regnat d'Aššur-uballīṭ; no llistat a Freydank *SGKAO* 21 [1991]) i VAT 19856 (Freydank *SGKAO* 21 [1991], p.173), datat sota l'eponimat de Šūzub-Marduk (no llistat a Saporetta *EMA*; regnat d'Erība-Adad o Aššur-ubal.liṭ segons Freydank *SGKAO* 21 [1991], pp.173, 192b).

⁶³¹ ^d*be-er-SUM-a-he*, *KAJ* 8:26; [^d*be-er-na-din-ŠEŠ.MEŠ*, VAT 19856:r 7' (Freydank *SGKAO* 21 [1991], p.173). Bēr-nādin-ahhē, està constatat com a epònim (*limmu*) al text AO 19228:34 (Aynard i Durand *Assur* 3/1 [1980], p.5-7, no.2), encara que sense filiació ni títol, és possible que aquest text pertanyi al seu primer any de regnat. Sobre Bēr-nādin-ahhē, Cancik-Kirschbaum *AoF* 26 (1999), p.213-215.

⁶³² 1.^d*be-er-na-din-ŠEŠ.MEŠ DUMU* ^d*a-šur-ni-ra-ri*, VAT 8799 = *KAJ* 174: 9'-11', on és epònim durant el regnat d'Aššur-rēm-nišēšu, o possiblement pel primer any del seu propi regnat, Saporetta *EMA* (1979), p.30; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.173.

⁶³³ Grayson *ARI* 1 (1972), p37 n.89a.

⁶³⁴ No és l'únic rei assiri que passà desapercbut per a les llistes reials com p.e. Puzur-Suen, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.77-78 (O.40.1001).

⁶³⁵ Aquest fenomen no era nou, segons informació de les llistes reials, precedentment Aššur-nādin-ahhē I fill d'Aššur-rabi I ja havia estat deposat del tron pel seu germà Enlil-nāšir II, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 1-2 (Lista de Khorsabad); Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.108; Radner *PNA* 1/1 (1998), p.200b, veure nota al cap. d'Aššur-nārārī II.

Res es coneix, per altra banda, de les relacions assiro-babilòniques sota el regnat d'Aššur-rêṁ-nišēšu.

[71] Aššur-nādin-ahhē II (1400-1391)

Tan sols una inscripció porta el nom Aššur-nādin-ahhē⁶³⁶ amb seguretat i és possible que s'hagi d'atribuir al primer rei d'aquest nom.⁶³⁷ Els seus successors al tron assiri no l'anomenen a la filiació de les seves inscripcions reials en no ser fills carnals d'aquest rei.⁶³⁸ Segons les llistes reials tardanes, Aššur-nādin-ahhē II era fill d'Aššur-rêṁ-nišēšu (1408-1401)⁶³⁹ i exercí la reialesa 10 anys.⁶⁴⁰ La seva absència de la documentació econòmica publicada fins al moment podria ser un signe més de la seva inexistència.

Existeix certa controvèrsia sobre l'aparició del nom Aššur-nādin-ahhē a una carta d'Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328) al Faraó.⁶⁴¹ És més probable que en aquest cas es tracti però del seu predecessor Aššur-nādin-ahhē I, ja que Assíria es trobava en aquest

⁶³⁶ Pel significat del seu nom veure p.141.

⁶³⁷ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.105-106 (O.71.1-2); Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.36-37, no. XV; Grayson *ARI* 1 (1972), p.40, §§ 253-255. Sobre Aššur-nādin-ahhē, Weidner *RIA* 1 (1932), p.212, que encara no distingia entre Aššur-nādin-ahhē I i Aššur-nādin-ahhē II, més recentment, Mayer *PKA* (1995), p.182-184; Radner *PNA* 1/I (1998), p.200a.

⁶³⁸ Així succeeix amb Erība-Adad I i Aššur-ubal.liṭ I, els seus dos successors immediats d'Aššur-nādin-ahhē II, que eren descendents de la branca familiar d'Aššur-bēl-nišēšu, l'oncle d'Aššur-nādin-ahhē II.

⁶³⁹ Els tres exemplars: Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5: 13-14; Llista de Korbabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 9-11; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217 III 1-2; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109.

⁶⁴⁰ Sols a la Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 10; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109; a les altres no s'ha conservat aquesta quantitat. El nom Aššur-nādin-ahhē, apareix a la llista reials sincrònica *VAT* 11262 = *KAV* 11:4; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123.

⁶⁴¹ *EA* 16:19; veure T6.

moment possiblement sota el vassallatge de Mittani.⁶⁴² Possiblement no tenia cap medi de desenvolupar una política externa autònoma. Babilònia, per la seva part, possiblement extenia les seves fronteres fins allí on arribés el regne d'Arrapha, vassall també del regne de Mittani, amb el que potser tindrien la frontera comuna a l'Adhem (*Radānu*).

És possible que Aššur-nādin-ahhē fos contemporani del rei babilònic Kadašman-Harbe I (c.1400).⁶⁴³ Però aquesta contemporaneïtat no la testimonia cap text, ni n'hi ha cap que faci referència a un possible contacte amb Babilònia. Aššur-nādin-ahhē fou succeït pel seu cosí Erība-Adad I.

[72]Erība-Adad I (1392-1366)

Erība-Adad I⁶⁴⁴ es declara a les seves inscripcions fill d'Aššur-bēl-nišēšu (1417-1409), el fill d'Aššur-nārārī II (1424-1418),⁶⁴⁵ silenciant els regnats d'Aššur-rēm-nišēšu, el possible de Bēr-nādin-ahhē, i el d'Aššur-nādin-ahhē II. Aquest silenci es pot deure al fet que Erība-Adad no era fill carnal de cap d'aquests monarques. Dues inscripcions de

⁶⁴² Un signe d'aquesta dependència seria la quasi inexistència d'inscripcions d'Aššur-nādin-ahhē II, tot i que això pot tenir una altra causa. La inscripció amb el seu nom potser hagi de ser atribuïda al seu avantpassat homònim.

⁶⁴³ Brinkman *MSKH* (1976), p.146-152; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.286a.

⁶⁴⁴ El seu nom significa "Adad ha substituït", *AHw.* p.978a; *CAD R* p.54; *APN* p.76a; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.203; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.51. Per a la història del regnat d'Erība-Adad I, Schramm *RIA* 5 (1976-1980), p.159a; Talon *PNA* 1/II (1999), p.400.

⁶⁴⁵ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.107: 1-10 (0.72.1); p.108:4-5 (0.72.2); filiació que es veu confirmada a les inscripcions del seu fill Aššur-ubal.liš I, veure p.145. Afegir-hi Arik-dēn-ilī (1317-1306), *KAH* 2 29:43-47 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.121 (0.75.1).

construcció procedents d'Assur porten el nom d'aquest rei.⁶⁴⁶

Les llistes reials tardanes ens ofereixen dues possibles filiacions per a Erība-Adad. Un exemplar ens el presenta com a fill d'Aššur-rēm-nišēšu,⁶⁴⁷ mentre que altres dos el fan fill d'Aššur-bēl-nišēšu.⁶⁴⁸ Aquesta darrera filiació sembla ser la correcta segons els testimonis de les inscripcions reials.⁶⁴⁹ Segons la Llista de Khorsabad, Erība-Adad regnà vint-i-set anys.⁶⁵⁰ En la llarga durada del seu regnat hem de veure-hi una influència positiva per a la recuperació d'Assíria en el concert internacional, que tindria com executor al seu fill Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328). Els tres exemplars de les llistes són unànims en situar el seu regnat després del del seu cosí Aššur-nādin-ahhē II. Una llista reial sincrònica situa Erība-Adad també rera Aššur-nādin-ahhē,⁶⁵¹ el nom del(s) seu(s) contemporani(s) babilònic(s) està(n) trencat(s).⁶⁵² Erība-Adad figurava possiblement encara en un altre fragment de llista reial sincrònica, en el qual constava encara el

⁶⁴⁶ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.107-108; Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.36-37, no.XVI; Grayson *ARI* 1 (1972), p.40-41, §§ 258-265.

⁶⁴⁷ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 III 15-16; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109.

⁶⁴⁸ Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 11; llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.217 III 4.

⁶⁴⁹ És possible que la Llista Nassouhi s'equivoqui per contagi, en haver escrit dues línies abans el nom Aššur-rēm-nišēšu com a pare d'Aššur-nādin-ahhē, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 III 13 i 15, ja que aquests dos noms es diferencien tan sols per un signe. D'una forma semblant l'escriu de *KAV* 11:4 escriu un innecessari i erroni signe per plural (MEŠ) darrera el nom Erība-Adad I, després que a dues línies anteriors l'hagués escrit correctament als noms d'Aššur-bēl-nišēšu (1.aš+šur-EN-UN. ʾMEŠʾ/ʾMEʾ-[šu]) i Aššur-rēm-nišēšu (1.aš+šur-ĀG-UN. ʾMEŠʾ/ʾMEʾ-[šu]). Cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312.

⁶⁵⁰ Gelb *JNES* 13 (1954), p.216 III 12; en els altres exemplars aquesta dada es troba trencada.

⁶⁵¹ 1.SU-10 {ʾMEŠʾ}, VAT 11262 = *KAV* 11:4; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123.

⁶⁵² Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123b.

número d'anys del seu regnat (27).⁶⁵³ Les llistes reials callen respecte al possible regnat del seu oncle Bēr-nādin-ahhē.

Un document econòmic ens confirma la filiació aportada per les inscripcions i llistes reials, en aparéixer Erība-Adad I com a fill d'Aššur-bēl-nišēšu.⁶⁵⁴ Curiosament diversos reis posteriors el citen com a antecessor: naturalment el seu fill Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328), però també Arik-dēn-ilī (1317-1306), o Enlil-nārārī (1305-1274),⁶⁵⁵ la qual cosa parla a favor del prestigi i bon nom d'aquest rei entre els seus descendents.

Cap de les fonts disponibles pel relativament llarg regnat d'Erība-Adad I ens informa però de possibles contactes amb Babilònia.⁶⁵⁶ Durant el seu regnat és molt possible que Assíria es trobés encara sota control Mittani.⁶⁵⁷

⁶⁵³ VAT 11931 = KAV 9:7; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.122.

⁶⁵⁴ 36)li-mu 1.a-bu-DÙG 37)DUMU SU-^dlŠKUR PA 38)DUMU ^da-šur-EN-ni-še-šu, *KAJ* 8:36-38. Els testimonis del nom Erība-Adad I a la documentació mesoassíria són llistats a Saporetti *OMA* 1 (1970), p.204; Saporetti i Freydank *NAOMA* (1979), p.51; els epònims atribuïts al seu regnat són llistats a Saporetti *EMA* (1979), p.203-204.

⁶⁵⁵ A part de les inscripcions reials, veure p.158, 187, 196. Erība-Adad I està constatat com a pare d'Aššur-ubal.liṭ I a VAT 18047 = *MARV* 1 3:7'; Andrae *Stelenreihen* (1913), no.90:4; VAT 8995 = *KAJ* 173 = KAV 212, segell al revers; com a antecessor d'Enlil-nārārī I (1305-1274) a VAT 9753 = *KAJ* 156:36-37; i com a antecessor de Ninurta-apil-Ekur (1191-1179) a VAT 16403 = *MARV* 1 53:7 (= Weidner *ITN* [1959], no.49); veure p.345. Erība-Adad I apareix a les filiacions dels reis nombrats als Edictes de l'Harem recollits per Tiglatpileser I (1114-1076), Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.268-291.

⁶⁵⁶ Un carta trobada a Nippur, podria haver estat enviada des d'Assíria en aquest moment, concretament per part de l'epònim, Aššur-mušēzib (fill de Kidin-Aššur). La identificació amb el remitent de la carta va estar proposada per von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.369; vid. Saporetti *EMA*, p.34; segons Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.44-45 n.113, p.190a, aquest epònim pertany al període d'Adad-nārārī I o Salmanassar I. Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.244a, no s'atreveix a assignar una datació a aquest document. Pel contingut d'aquesta carta veure p.210. Més informació arqueològica sobre Nippur, Zettler *OEANE* 4 (1998), p.148-152, amb bibliografia, junt amb Pedersén *ALANE* (1998), p.113 n.113; pels arxius de la ciutat en aquest moment, Pedersén *ALANE* (1998), p.112-116, allí més bibliografia.

⁶⁵⁷ Garelli *Fs. Kupper* (1990), p.98, suposa, a partir de la reintroducció del títol *šarrum* a la titulatura reial, que Assur estava renaixent i contribuïnt a l'afebliment de Mittani.

[73] Aššur-ubal.liṭ I (1365-1330)

Aššur-ubal.liṭ⁶⁵⁸ era fill d'Erība-Adad I. La LRA li atorga un regnat de trenta-sis anys.⁶⁵⁹ Cap dels seus antecessors, a excepció d'Īrišum I i Išme-Dagan (quaranta anys respectivament),⁶⁶⁰ no havia regnat durant tant de temps. Les nostres fonts són per al seu regnat més variades que per als dels seus antecessors. A part de les inscripcions reials, amb énfasi en l'activitat constructiva a la capital, Assur,⁶⁶¹ altres fonts contemporànies, més informatives per al tema de les relacions assírio-babilòniques, són les cartes d'El-Amarna,⁶⁶² la documentació de Nuzi. Finalment, són també de gran

⁶⁵⁸ El seu nom significa "Aššur ha mantingut en vida", *AHw.* p.99; *CAD B* p.60; *APN* p.46b; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.147; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.38. Sobre el regnat d'Aššur-ubal.liṭ I, Weidner *RIA* 1 (1932), p.225-227; von Soden *HAO* (1954), p.63-67; Gadd *CAH* 2/2 (1975), p.21-31; Mayer *PKA* (1975), p.185-189; Brinkman *PNA* 1/I (1998), p.227b-228a.

⁶⁵⁹ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109, § 42.

⁶⁶⁰ Els regnats llargs foren una excepció a la història d'Assíria segons la LRA. Aššur-dān I amb quaranta-sis anys és el monarca amb el més llarg de tots, és seguit d'aprop per Assurbanipal amb quaranta-dos, Aššur-rabi II amb quaranta-un, els ja citats d'Īrišum I i Išme-Dagan I amb quaranta anys, Tiglatpilesser I amb trenta-nou i Tukultī-Ninurta I amb trenta set. El període mesoassiri és el més privilegiat pel que fa a aquests llargs regnats amb cinc dels vuit citats, dos pertanyen al període paleoassiri i un al neoassiri.

⁶⁶¹ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.109-117; Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.38-45, no. XVII; Grayson *ARI* 1 (1972), p.42-54, §§ 268-306; vid. Borger *EaK* 1 (1961), p.28.

⁶⁶² Ens interessan especialment els números: 9 (Burna-Buriaš), 15 i 16 (Aššur-ubal.liṭ), i 23 (Tušratta). Les cartes de El-Amarna han estat publicades per: Winckler, H.-Abel, L. *Der Tontafelfund von El-Amarna* Berlin, 1889; Bezold, C.-Budge, W. *The El-Amarna Tablets in the British Museum with Autotype Facsimiles*, London, 1892; Knudtzon, J.A. *Die El-Amarna-Tafeln*, Leipzig, 1907 (*VAB* 2); Mercer, S. *The Tell El-Amarna Tablets*, Toronto, 1939; Moran, W. L. *Les Lettres d'El-Amarna. Correspondance diplomatique du pharaon*, Paris, 1987; Liverani *RSO* 63 (1989), p.168-171; Moran, W. L. *The Amarna Letters*, Baltimore and London, 1992. Sobre la carta no.23 (Tušratta) vid. també Adler, H.P. *Das Akkadische des Königs Tušratta von Mitanni*, Kevelaer-Neukirchen, 1976, (*AOAT*, 201), p.170-173. Cf. també von Soden *OrNs* 21 (1952), p.426-434. Sobre cronologia i història en referència a les cartes de El-Amarna, Kühne, C. *Die Chronologie der internationalen Korrespondenz von El-Amarna*, Kevelaer/Neukirchen-Vluyn, 1973 (*AOAT*, 17); Kühne, C. "politische szenerie und

interés les posteriors cròniques babilòniques.⁶⁶³

1. Les cartes d'El-Amarna i el seu entorn

La documentació d'El-Amarna és el que ha quedat de la correspondència diplomàtica dels faraons a Akhetaton (El-Amarna),⁶⁶⁴ que fou la capital administrativa del regne d'Egipte aproximadament a la segona meitat del segle XIV a.C.⁶⁶⁵ Aquest correu diplomàtic arribà des dels regnes més importants del moment: Babilònia, Assíria, Mittani, Hatti, Arzawa, Alašia, així com des dels reietons dependents d'Egipte a Palestina. Aquestes cartes estaven escrites en cuneiforme i, preponderantment, en mesobabilònic, l'idioma de la diplomàcia del moment.⁶⁶⁶

Aquí ens interessen principalment les tauletes que arribaren de tres regnes:

internationale Beziehungen Vorderasiens um die Mitte des 2. Jahrtausends vor Chr. (zugleich ein Konzept der Kurzchronologie)", *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.203-264; Kraus, R. *Das Ende der Amarna Zeit*, Hildesheim, 1978; Kitchen, K.A. *Suppiluliuma and the Amarna Pharaohs. A Study in relative Chronology*, Liverpool, 1962; Helck, W. *Die Beziehungen Ägyptens zu Vorderasien im 3. und 2. Jahrtausend v. Chr.* Wiesbaden, 1962, p.174-198; Hornung, E. *Untersuchungen zur Chronologie und Geschichte des Neuen Reiches*, Wiesbaden, 1964. Sobre el marc en el que es desenvolupaven les relacions internacionals durant el període de El-Amarna en general veure Liverani, M. *Prestige and Interest*, Padova, 1990.

⁶⁶³ Història Sincrònica, *CT* 34 pl.38: l 8'-17'; Grayson *ABC* (1975), p.159, no.21; Crònica P: Pinches *JRAS* 1894, p.811: l 2-14; Grayson *ABC* (1975), p.172-172, no.22.

⁶⁶⁴ Sobre aquesta ciutat des del punt de vista arqueològic, Bryan *OEANE* 1 (1997), p.81-85.

⁶⁶⁵ Segons Helck *Beziehungen* (1962), p.174, per descuit s'oblidà el trasllat de part d l'arxiu quan Tutankamun translladà la capital a Menfis.

⁶⁶⁶ Més informació sobre l'Arxiu de El-Amarna a Knudtzon *VAB* 2 (1907), p.1-59; Moran, W. *The Amarna Letters* (1992), p.XIII-XXXIX, Kühne *AOAT* 17 (1973), p.1-16; Izre'el, *OEANE* 1 (1997), p.86-87; Pedersén *ALANE* (1998), p.38-42; aquests darrers amb bibliografia.

Babilònia,⁶⁶⁷ Assíria i Mittani,⁶⁶⁸ ja que ens aporten informació sobre l'equilibri de poder a Mesopotàmia al moment en què foren escrites.

Cronològicament, EA 23 és probablement la primera de les nostres cartes que arribà a la cort del faraó.⁶⁶⁹ Aquesta carta fou tramesa per Tušratta,⁶⁷⁰ rei de Mittani, a Amenofis III.⁶⁷¹

T2

¹⁾A Nimmureia, rei del país d'Egipte, ²⁾el meu germà, el meu gendre, a qui estimo ³⁾i que m'estima digues: ⁴⁾"Així (parla) Tušratta rei de Mittani, ⁵⁾que t'estima, el teu sogre. ⁶⁾Amb mi (hi ha) salut! per a tu (hi hagi) també salut!. ⁷⁾Per a casa teva, per a Tatum-hepa, la meva filla, ⁸⁾per a la teva esposa que t'estima (hi hagi) benestar!. ⁹⁾Per a les teves esposes, per als teus fills, per als teus nobles, ¹⁰⁾per als teus carros, per als teus cavalls, ¹¹⁾per a les teves tropes, per al teu país i per a ¹²⁾tot el teu, (hi hagi) molta salut!

¹³⁾Així (parla) Ištar de Nínive, la senyora dels països ¹⁴⁾en la seva totalitat:¹⁵⁾"Vull anar ¹⁴⁾a Egipte, el país que m'estimo, ¹⁶⁾i tornar." Ara ja ¹⁷⁾he fet enviar (a ella) i (ja) ve.

¹⁸⁾Ara bé, en temps del meu pare, ¹⁹⁾Ištar, la senyora, va anar cap a aquest país ²⁰⁾i com abans ²¹⁾s'hi instal·là i se la va benestar. ²²⁾Que ara el meu germà ²³⁾la beneri ²²⁾deu cops ²³⁾més que abans. ²⁴⁾Que el meu germà la beneri amb alegria, ²⁵⁾(però) que l'envii i la retorni.

²⁶⁾Que Ištar, senyora del cel, ²⁷⁾ens protegeixi ²⁸⁾al meu germà i a mi ²⁷⁾(durant) cent mil anys ²⁸⁾i que la nostra senyora ²⁹⁾ens doni a ambdós ²⁸⁾gran alegria ³⁰⁾i vulguem fer el bé.

³¹⁾Ištar és per a mi el meu déu, ³²⁾i pel meu germà no és el seu déu."⁶⁷²

⁶⁶⁷ Sobre les relacions internacionals de la Babilònia kassita, Brinkman *AJA* (1972), p.271-281; Brinkman *RAI* 19 (1974), p.395-408.

⁶⁶⁸ Sobre Mittani, nom d'una unitat política, i els hurrites, nom d'una unitat ètnica, el més novedós es pot trobar a Wilhelm *RIA* 8 (1993-1997), p.286-296 i Wilhelm *Hurriter* (1982) *passim*, allí també la bibliografia anterior. Cf. Helck *Beziehungen* (1962), p. 109ss., creia que els hicsos eren hurrites; Liverani *OrAn* 1 (1962), p.253-257; Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.203-264; Haas (ed.) *Xenia* 21 (1988), *passim*; Córdoba *BAEO* 25 (1989), p.77-119; Córdoba *BAEO* 26 (1990), p.129-161; Wäfler a Rouault *L'Eufate e il Tempo* (1993), p.80-84; Wilhelm *Amurru* 1 (1996), p.175-187; Oliva *BAEO* 33 (1997), p.241-254, en tots ells es pot trobar més bibliografia.

⁶⁶⁹ L'ordre cronològic de les cartes aquí tractades és insegur.

⁶⁷⁰ Kühne *AOAT* 17 (1973), p. 17-48; Wilhelm *Hurriter* (1982), p.41-42. Sobre l'acadi de les cartes de Tušratta, Adler *AOAT* 201 (1976). Sobre el significat del seu nom, Wilhelm *Hurriter* (1982), p.25.

⁶⁷¹ El nom d'Amenofis III era *Nb-m².t-R^c*, Helck *KWÄ* (1956), p.37. D'aquí que aparegui a EA 23:1, com a *1.ni-im-mu-ri-ia*. Cf. Kühne *AOAT* 17 (1973), p.38.

⁶⁷² EA 23, còpia *BB* 10 pl.23; edicions: Knudtson *VAB* 2 (1907) p.179-180; Moran *LAPO* 13 (1987), p. 137; Moran *The Amarna letters* (1992), p.61-62; Adler *AOAT* 201 (1976), p.170-173.

La informació que ens interessa d'aquesta carta és que sembla indicar que la ciutat de Nínive estaria sota el control de Mittani en època de Tušratta (meitat del s.XIV a.C.). Aquesta eventualitat es basa en el fet que el rei de Mittani pugui enviar la imatge de la deesa Ištar, la patrona de la ciutat,⁶⁷³ a Egipte, com ja ho havia fet el seu pare, Šuttarna II.⁶⁷⁴ No s'ha d'excloure però la possibilitat que la imatge tramesa sortís de la capital del regne Mittani, o qualsevol altra ciutat on la deesa tingués una capella on fos benerada⁶⁷⁵ i, per tant, que tal control sobre el territori propiament Assiri no existís. És també possible que Mittani dominés tan sols la ciutat de Nínive, mentre que Assur quedés fora d'aquest àmbit.⁶⁷⁶

Sobre l'autoritat de Mittani sobre Assíria en època anterior a Tušratta sembla no haver-hi dubtes.⁶⁷⁷ Aquest fet està recolzat per l'escàs nombre d'inscripcions reials editades

⁶⁷³ Sobre el nom Šauška, Wegner *Fs. Porada* (1986), p.117-120. Sobre la deesa Šauška, Ištar, Wilhelm *Hurriter* (1982), p.71-73; Wegner *AOAT* 36 (1981). El nom de la divinitat Šauška apareix sovint en altres cartes de Tušratta al Faraó, *EA* 19:24, 20:25, 21:15, 18; 24 I 76; 24 III 98. Un dels testimonis més antics de presència hurrita a Nínive es troba a una tauleta on apareix Tiš-atal LÚ.ni-nu-a, sota la III dinastia d'Ur (Šu-Sin 3), Whiting *JCS* 28 (1976), p.173-182; Ištar de Nínive està testimoniada al pròleg del Codi de Hammurapi, V 55-63, sobre Ištar de Nínive, Vieyra *RA* 51 (1957), p.83-102, 130-138; Wilcke *RIA* 5 (1976-1980), p.78a.

⁶⁷⁴ *EA* 23:18-21. Cf. Helck *Beziehungen* (1962), p. 176; Mittani controlaria Assur ininterrompudament des del regnat de Šuttarna II; Kühne *AOAT* 17 (1973), p.37, n.176-177; Moran *LAPO* 13 (1987), p.138 n.2; Córdoba *BAEO* 26 (1990), p.134; Moran *The Amarna Letters* (1992), p.62 n.2; Mayer *PKA* (1995), p.177-178; Wilhelm *RIA* 8 (1993-1997), p.294b.

⁶⁷⁵ Kühne *AOAT* 17 (1973), p.37 n.177, possibilitat represa per Wilhelm *Hurriter* (1982), p.41, encara que no es pronuncia sobre la procedència de la imatge d'Ištar de Nínive enviada per Šuttarna II, *idem* p.40; Diakonoff citat per Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.51 i n.111 i n.113. Sobre la finalitat de la tramesa de la deesa: Wegner *AOAT* 36 (1981), p.65, amb intenció curativa degut a una malaltia que patiria el faraó. Aquesta explicació ha estat descartada per Moran *The Amarna Letters* (1982), p.62 n.2, que ho associa amb el matrimoni de la filla de Tušratta amb Amenofis III. Haas *Xenia* 21 (1988), p.13, tampoc es pronuncia. Veure també Mayer *PKA* (1995), p.178 i n.2.

⁶⁷⁶ Gadd *CAH* 2/1 (1973), p.23.

⁶⁷⁷ Gadd *CAH* 2/1 (1973), p.22. Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), pp.207, 217, 222, 224, és més específic; segons ell, Assíria seria una dependència mittànica abans del regnat de Puzur-Aššur III, sense especificar quan de temps. Després s'obriria un parèntesi d'independència a partir d'aquest rei;

pels prínceps d'Assur.⁶⁷⁸ Encara que el fet que els reis assiris puguin editar les seves pròpies inscripcions relativitza el control directe sobre Assur. Aquest sotmetiment d'Assíria és probable almenys a partir de Sauštatar (meitat del s.XV a.C.), si hem de creure la introducció històrica al tractat signat entre Šattiwaza de Mittani i Šuppiluliuma I de Hatti:

T3

¹⁾ Així (parla) Šattiwaza, fill de Tušratta, el rei del país] de Mittani: "Abans que Šuttarna, el fill d'Artatama, ²⁾ [rei de Hurri], ²⁾ alterés [...] del país de Mittani, Artatama, el rei, el seu pare, no feu mai res de bo. Pel que fa al palau ³⁾ dels reis junt amb la seva propietat anihilà. L'anihilà per a donar als països d'Assur i Alše. ⁴⁾ Tušratta, el rei, el meu pare, feu un palau i l'omplí amb riquesa, i Šuttarna el portà a la desaparició, i l'empobrí; feu bocins [...] ⁵⁾ dels reis, de la plata i de l'or, dels gerros de plata de la casa de bany; i aquest [...] ⁶⁾ del seu pare i del seu germà a ningú no donà res, sinó que ⁷⁾ es prosternà davant de ⁶⁾ l'assiri, l'esclau del seu pare, que tribut ja no ⁷⁾ dóna i la seva riquesa ha donat com a regal.^(línia)

⁸⁾ Així (parla) Šattiwaza, el fill de Tušratta, el rei: "La porta de plata i or que Šauštatar, el meu avantpassat, ⁹⁾ va agafar ⁸⁾ del país d'Assur ⁹⁾ com arrogància per la seva força i plantà a Waššukkani al seu palau [...] ¹⁰⁾ Šuttarna ha donat per a la seva vergonya al país d'Assur. Tots els utensilis restants de la casa, de plata i or, ha donat al país d'Alše ¹¹⁾ i la casa del rei de Mittani junt amb la seva propietat i riquesa ha anihilat, amb la pols ha barrejat. ¹²⁾ El palau ha portat a la desaparició i les cases de la gent de Hurri ha anihilat. Els nobles ¹³⁾ va fer portar i enviar ¹²⁾ al país d'Assur i al país d'Alše.⁶⁷⁹ Els van retornar i han estat empalats a Taidu.⁶⁸⁰ Ha anihilat ¹⁴⁾ a la

demostrable quan arriba a un acord de frontera amb Burna-Buriaš I. Assíria gaudiria de llibertat de moviments almenys durant els regnats d'Aššur-rabi I i Aššur-nādin-ahhē I. El domini Mittani seria représ quan Enlil-nāšir II accedí al tron; es tornaria a trencar amb Aššur-bēl-nišešu, que conclou un altre tractat amb el seu col·lega babilònic, Kara-indaš. Mittani dominaria un altre cop Assíria després fins al regnat d'Aššur-ubal.liš I.

⁶⁷⁸ Entre Aššur-rabi I i Erība-Adad I (1390-1364) catorze inscripcions conservades, per a un període de més de cent anys, i totes elles fan referència a treballs a la mateixa ciutat d'Assur. Cf. Grayson *RIMA 1* (1987), p.98-108.

⁶⁷⁹ Sobre aquest país, Forrer i Unger *RIA 1* (1932), p.88b-90b, "Landschaft am oberen Tigris"; s.v. Alzi, Nashef *RGTC 5* (1982), p.27, amb propostes de localització i bibliografia, els testimonis mesoassiris són quasi exclusivament del regnat de Tukultī-Ninurta I (1243-1207), excepte un del regnat de Tiglatpilešser I (1114-1076), sovint en relació al país de Katmuhu (veure T13). El país d'Alše és present a la documentació acàdica de Hatti, del Monte *RGTC 6/2* (1992), p.3; així com urartea, Diakonoff i Kaškai *RGTC 9* (1981), p.7, "A country lying in the direction from the source of the Western Tigris to the valley of the River Arsanía (modern Muradsu, Arm. Arçani) (...) Included the plateau in the NW, N and NE by the foot-hills of the Eastern Taurus, in the S by the Mt. Īur-`Abdīn, and in the SW by the ridge of Karacadag." Veure també Kessler *UTN* (1980), p.95ss.; Liverni *SAATA* (1992), p.23, 31, 82, 85, 113, 143.

⁶⁸⁰ Sobre aquesta ciutat, Nashef *RGTC 5* (1982), p.256-257. Afegir als testimonis allí citats el de Tell Sabi Abyad, *T 96-36:8*, 6 en relació a Katmuhu. Veure, a més, Postgate *AfO 32* (1985), p.98; Freydanck *HSAO 6* (1997), p.47-52.

totalitat dels homes de Hurri. Però a més, Akit-Teššub, fugí del seu davant i va entrar al país de Karduniaš; ¹⁵ dos-cents carros van fugir amb ell. Però el rei de Karduniaš ¹⁶ va agafar per a ell ¹⁵ els dos-cents carros i tot ¹⁶ el d'ells d'Akit-Teššub en la seva totalitat, i Akit-Teššub s'igualà amb els seus guerrers. ¹⁷ El feu apropar per al seu assassinat. A Šattiwaza, el fill de Tušratta, el rei, certament em volia assassinar (també). Vaig escapar però de la seva mà. ¹⁸ Vaig cridar als déus de la seva Majestat, Šuppiluliuma, el gran rei, rei del país de Hatti, l'heroi, l'estimat del déu de la tempesta. ¹⁹ Ells m'acompanyen ¹⁸ en la campanya [...] ¹⁹ Els déus del rei del país de Hatti i els déus del rei del país de Mittani ²⁰ em van fer arribar ¹⁹ davant de sa Majestat, ²⁰ [Šupilu]liuma gran rei, rei del país de Hatti, l'heroi, l'estimat del déu de la tempesta." (línia)⁶⁸¹

A meitat del segle XV a.C., és possible, encara que no demostrat, que Assíria es trobés com a dependent dins de l'òrbita del que era el regne de Mittani.⁶⁸² Sauštatar,⁶⁸³ el rei de Mittani aleshores, s'emportà les portes d'Assur com a símbol del seu domini, encara que això pot haver estat fruit d'un raid sense conseqüències de subordinació territorial, i a més Assur va haver de pagar tribut a Mittani. Aquesta segona dada és la fonamental per a establir la dependència d'Assíria, tot i que no es diu si va ser com a conseqüència de la campanya de Sauštatar quan Assíria va començar a pagar tribut, ni tampoc la

⁶⁸¹ *KBo I 3 1-20*. Cf. Weidner *PDK* (1923), p.36-57; Beckman *HDT* (1996), p.44-50; Mayer *PKA* (1995), p.175-177. Cf. Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.222; Haas *Xenia* 21 (1988), p.12; Beckman *Fs. Hallo* (1993), p.53-57; cf. Stein *ZA* 79 (1989), p.51-54. Una anàlisi de les relacions hitito-mittàniques sota aquests dos reis es pot trobar a Bryce *Hittites* (1998), p.199-204; Klengel *HdO* 34 (1999), p.164-166, p.368-371.

⁶⁸² Von Soden *HAO* (1954), p.65; Gadd *CAH* 2/2 (1975), p.22; Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.218-219. A partir d'Aššur-bēl-nišešu (1417-1409) els prínceps assiris realitzen treballs de reparació als murs de la ciutat d'Assur, segons ens informen les seves inscripcions reials, la qual cosa posa en dubte aquesta dependència. Sobre el desenvolupament del conflicte entre Mittani (Hanigalbat) i Assíria: Götze *Hethiter, Churriter und Assyrer*, Leipzig, 1936, p.114-132, 170-185; von Soden, *Der Aufstieg des assyrischen Reichs als Geschichtliches Problem*, Leipzig, 1937; Gelb *SAOC* 22 (1944), p.66-67, 72-73; Laessøe *People of Ancient Assyria*, p.82-93; Weidner *Ugaritica* 6 (1969), p. 518-531, *Harrak Assyria and Hanigalbat* (1987); Gaal *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.349-354; Heinhold-Kahmer *AfO* 35 (1988), p.79-104. Sobre el nom Hanigalbat, amb el que els assiris designaven el territori Mittani: von Weiher *RIA* 4 (1972-1975), p.105-107, esp. 106b-107a; Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p.25; *Harrak Assyria and Hanigalbat* (1987), p.1 n.1; Wilhelm *Hurriter* (1982), p.34; Wilhelm *RIA* 8 (1993-1997), p.289.

⁶⁸³ Wilhelm *Acta Antiqua* 24 (1976), p.160, situava ell regnat de Sauštatar vers el 1430; Wilhelm *Hurriter* (1982), p.37-38; Stein *ZA* 79 (1989), p.30-60, situa el seu regnat al 1450; Wilhelm *RIA* 8 (1993-1997), p.294.

durada.⁶⁸⁴ És possible que la intervenció de Sauštatar tingués relació amb la deposició d'Aššur-nādin-ahhē I pel seu germà Enlil-nāšir II.⁶⁸⁵

A meitat del segle XIV a.C., el moment en què la introducció del tractat fou redactada, la situació era molt diferent. Assíria havia rebut de retorn les portes que Sauštatar s'havia emportat un segle abans, havia deixat de pagar tribut i, a més, enviava tropes⁶⁸⁶ en recolzament del rei de Mittani, Šuttarna,⁶⁸⁷ fill d'Artatama, que lluitava en guerra civil contra Šattiwaza,⁶⁸⁸ fill de Tušratta, el qual estava recolzat, a la seva vegada, pel rei hitita Šuppiluliuma I,⁶⁸⁹ a través del seu fill, el príncep Piiaššili, rei de Karkemiš.⁶⁹⁰ Assíria concedia aquest ajut a canvi del pagament per part del rei de Mittani, el qual era acusat, en paraules de Šattiwaza, d'arruinar el palau i el país en fer aquests lliuraments. Els assiris resultaren ser així un aliat més fiable per a Šuttarna, que per a Šattiwaza els babilonis. Indirectament se'ns informa sobre la rivalitat existent entre Assíria i Babilònia en tant que recolzaven dos partits oposats a la guerra civil

⁶⁸⁴ Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.218 posa en relació la campanya de Sauštatar la deposició d'Aššur-nādin-ahhē I, per part del seu germà Enlil-nāšir II amb el recolzament de Sauštatar.

⁶⁸⁵ Veure p.143.

⁶⁸⁶ En acadi: *KBo* I 3:51, cf. Weidner *PDK* (1923), p.46-47 Beckman *HDT* (1996), p.46; En hitita: *HT* 21:8, *KUB* 8 80:10, cf. Friedrich *AfO* 2 (1924), p.120-121; Beckman *HDT* (1996), p.46-47, per més fonts cf. Beckman *HDT* (1996), p.172; Beckman *Fs. Hallo* (1993), p.53-57; Beckman *ZA* 87 (1997), p.97-99; Gadd *CAH* 2/2 (1975), p.27, hi veu Aššur-ubal.liš I al darrera. Cf. Weidner *PDK* (1923), no.1:50.

⁶⁸⁷ Sobre el nom Šuttarna, Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.22-24.

⁶⁸⁸ Sobre el significat del seu nom, Wilhelm *Hurriter* (1982), p.25.

⁶⁸⁹ Weidner *PDK* (1923), p.1-57; Beckman *HDT* (1996), p.38-50; cf. Kitchen *Suppiluliuma* (1962), p.3-5; Wilhelm *Hurriter* (1982), p.49-52; Wilhelm *RIA* 8 (1993-1997), p.295b. Sobre la vida d'aquest monarca hitita veure: Bryce *Hittites* (1998), p.161-205; Klengel *HdO* 34 (1999), p.135-168; allí bibliografia anterior.

⁶⁹⁰ Klengel *HdO* 34 (1999), p.164-166.

mittània. Babilònia no fou pels refugiats hurrites cap aliat de garantia, més bé al contrari, després del que succeí al tal Akit-Teššub,⁶⁹¹ i de l'intent d'assassinat contra Šattiwaza. D'aquí que el príncep hurrita cerqués refugi finalment a Hatti,⁶⁹² que era un dels tradicionals enemics de Mittani, i justifiqui l'aliança a causa de les accions ruïnoses del seu oponent.

Assíria aconseguiria possiblement la seva independència de Mittani després de la desaparició de Tušratta,⁶⁹³ i com a conseqüència de la inestabilitat que acompanyà a la successió al tron Mittani. Aššur-ubal.liṭ I, el rei d'Assur aleshores, va escriure una carta al faraó,⁶⁹⁴ on li demana l'apertura de relacions diplomàtiques. És per aquesta raó que el rei assiri enviava regals però no demanava explícitament cap contraprestació.⁶⁹⁵

T4

"¹)Al rei d'E[gipte] ²) digu[es], ³) així (parla) Aššur-uba[lliṭ rei del país] d'Aššur: ⁴) "Per a tu, per a la teva casa, per al teu país, ⁵) pels teus carros i les teves tropes, ⁶) (hi hagi) salut!

⁷) T'he enviat el meu missatger ⁸) per a veure't a tu i observar el teu país. ⁹) Fins ara els meus predecessors ¹⁰) no havien tramés, ¹¹) avui jo t'he enviat.

¹⁵) Et faig enviar: ¹²) 1 carro bonic, 2 cavalls i ¹³) 1 joia de bon lapislazuli, ¹⁴) com a regal de

⁶⁹¹ Segons Wilhelm *Hurriter* (1982), p.52, seria l'assassí de Tušratta. Stein ZA 79 (1989), p.51. Sobre el nom Akit-Teššub veure Weidner *PDK* (1923), p.11 n.6. Veure Jankowska *Fs. Diakonoff* (1982), pp.143, 145-147. Sembla que s'ha de distingir d'Akit-Teššub, fill del rei (*mār šarri*), que està atestat a la documentació d'Arrapha: *JEN* 8:21; *JEN* 578:r.20,25; *HSS* 13, 410:12. Mayer *PKA* (1995), p.188, parla de la neutralitat de Babilònia en la guerra per la successió al tron mittani.

⁶⁹² Jankowska *Fs. Diakonof* (1982), p.138-149, localitza Šattiwaza a la documentació del regne d'Arrapha en la seva fugida des de Babilònia fins a territori neutral de Mari (Tell Hariri) a l'Èufrates mig, des d'on suposadament passaria a territori hitita. Per a la localització de Mari, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.184, cal tenir en compte però que sota Tiglatpilesser I, almenys, el topònim *māt Māri* s'utilitzà per a denominar la zona al voltant de *Ṭābētu* (Tall Ṭābān) a l'alt Habur, Maul *Tall Bderi* (1992), p.53-54.

⁶⁹³ Wilhelm *Hurriter* (1982), p.49; Helck *Beziehungen* (1962), p. 184.

⁶⁹⁴ La carta no duu el nom de l'adreçat a l'encapçalament, però dos candidats són obvis Amenofis IV (Akhenaton), o bé Tutankhamun. Per Akhenaton (Amenofis IV), Kraus *Das Ende* (1978), p.73; Helck *Beziehungen* (1962), p. 184.

⁶⁹⁵ Segons Helck *Beziehungen* (1962), p.184, es tracta de cloure un tractat d'aliança. Cf. Artzi *Bar Ilan* (1978), p.37.

salutació per a tu. ¹⁶⁾ El missatger que t'he enviat ¹⁷⁾ per a observar ¹⁸⁾ no el retardis ¹⁹⁾ que vegi i (llavors) torni; ²¹⁾ ha de veure ²⁰⁾ la teva disposició i la disposició del teu país ²²⁾ i (llavors) ha de tornar."⁶⁹⁶

La reacció a l'arribada d'emissaris assiris a la cort egípcia no es feu esperar. Naturalment, aquest reacció no cal que hagi estat conseqüència directa d'EA 15.⁶⁹⁷ La carta EA 9 fou tramesa pel rei kassita de Babilònia, Burna-Buriaš,⁶⁹⁸ probablement el mateix rei que maltractà els refugiats hurrites, al faraó Amenofis IV (Akhenaton),⁶⁹⁹ o bé a Tutankhamun.⁷⁰⁰

T5

¹⁾ "A Niphurereia, rei del país d'E[gipte],

²⁾ digues: ³⁾així (parla) Burraburiaš rei del país de Karduniaš, ⁴⁾ el teu germà. Amb mi (hi ha) salut!. ⁵⁾ Amb tu, la teva casa, les teves esposes, el teu país, ⁶⁾ els teus nobles, els teus cavalls (i) carros (hi hagi també) molta salut!^(línia)

⁷⁾ Des que els meus avantpassats i els teus avantpassats ⁸⁾han parlat ⁷⁾ respectivament ⁸⁾ en bona amistad, ⁹⁾ es van fer enviar bons regals els uns als altres, ¹⁰⁾ i els seus bons desitjos entre ells no desdigueren. ¹¹⁾ Ara el meu germà envia 2 mines (aprox. 1 quilogram) d'or com a meu regal. ¹²⁾ Ara l'or és abundant, envia-me'n tant com els teus avantpassats, ¹³⁾ i si és escàs envia-me'n la meitat que els teus avantpassats. ¹⁴⁾ Per què m'envies (tan sols) 2 mines d'or? ¹⁵⁾ Ara el meu treball al temple és moltíssim, ¹⁶⁾ estic molt ocupat en la construcció, envia'm molt or!. ¹⁷⁾ I tu, del que tinguis necessitat del meu país ¹⁸⁾ escriu-me i que et sigui agafat.^(línia)

¹⁹⁾ En (temps) de Kurigalzu, el meu avantpassat, els cananeus en la seva totalitat ²⁰⁾ li

⁶⁹⁶ EA 15, còpia: Moran *CTMMA* (1988), pl.112-113, edicions i traduccions: Knudtson *VAB* 2 (1907), p.125-127; Grayson *ARI* 1 (1972), §§ 309-310; Artzi *Bar Ilan* (1978), pp.27-28; Moran *LAPO* 13 (1987), p.105-106; Moran *The Amarna Letters* (1992), p.37-38 (p.37, bibliografia sobre altres còpies, edicions i traduccions); Moran *CTMMA* (1988), p.149-150; Liverani *LA* (1999), p.362-363. Cf. von Soden *OrNS* 21 (1952), p.433.

⁶⁹⁷ Kraus *Das Ende* (1978), p.75.

⁶⁹⁸ Weissbach *RIA* 2 (1938), p.81; Brinkman *MSKH* (1976), p.100 i 105-121. Sobre el significat del seu nom, Balkan *AOS* 37 (1954), p.49, "Schützling des (Wettergottes) *Buriyaš*".

⁶⁹⁹ Helck *Beziehungen* (1962), p.184; Kraus *Das Ende* (1978), p.72-73; Helck *Hethitica* 12 (1994), p.17-19. El nom d'Amenofis IV era *Nfr-hprw-R`-w`-n-R`*, Helck *KWÄ* (1956), p.37.

⁷⁰⁰ Probabilitat anotada per Edel *JNES* 7 (1948), p.15; seguit per von Soden *OrNS* 21 (1952), p.431; Helck *KWÄ* (1956), p.37; cf. Helck *Beziehungen* (1962), p.192 n.9; Kühne *AOAT* 17 (1973), p.72-75; Freu *Hethitica* 11 (1992), p.43, 79. Cf. Moran *The Amarna Letters* (1992), p. XXXVIII n.137 i p.18 n.1. El nom de Tutankhamun era *Nb-hprw-R`*, Helck *KWÄ* (1956), p.386. Sobre la confusió dels noms dels faraons de El-Amarna cf. Wilhelm, G.-Boese, J. a *High, Middle or Low*, (1987), p.97; Bryce *JEA* 76 (1990), p.97; van den Hout *ZA* 84 (1994), p.84, els dos darrers citats per Klengel *HdO* 34 (1999), p.161 n.95.

van escriure de la següent manera: ²¹⁾ "Arriba't ²⁰⁾ a la frontera, ²¹⁾ ens volem rebel·lar, ²²⁾ ens volem aliar amb tu." El meu pare ²³⁾ els va escriure això ²⁴⁾ de la següent manera: ²⁵⁾ "Deixa't de juntar(-te) amb mi. ²⁶⁾ Si us enfronteu amb el rei d'Egipte, el meu germà, ²⁷⁾ i us junteu amb un altre, ²⁸⁾ no vindré jo mateix i no us saquejaré? ²⁹⁾ Còm us podeu (doncs) juntar amb mi?." El meu pare, ³⁰⁾ per causa del teu pare, no els va escoltar. ³¹⁾ Ara (però són) els assiris, els meus súbdits. ³²⁾ Jo no els he enviat! Quins són els seus plans? ³³⁾ Per què han anat al teu país? ³⁴⁾ Si m'estimes ³⁵⁾ no faran ³⁴⁾ negocis de cap tipus. ³⁵⁾ Foragita'ls, (que marxin) de buit. (espai de quatre línies no escrit)

³⁶⁾ Com a regal per a tu ³⁸⁾ et faig enviar ³⁶⁾ 3 mines (aprox. 1'5 quilograms) de bon Lapislazuli ³⁷⁾ i 5 equips de cavalls entrenats per a 5 carros."⁷⁰¹

A partir del text d'aquesta carta sabem que els reis de Babilònia, fruïen d'una bona relació amb Egipte que es remuntava, almenys, als temps de Kurigalzu I,⁷⁰² l'avi de Burna-Buriaš. Aquest lligam no sols és una afirmació de Burna-Buriaš, sinó que de les cartes babilòniques trobades, EA 1-14, la corroboren. Les sis primeres d'aquestes cartes corresponen a Kadašman-Enlil I, l'antecessor de Burna-Buriaš; són testimonis d'aquest bon enteniment existent entre els monarques dels dos regnes.⁷⁰³ Però encara de més interès és el fet que Burna-Buriaš qualifiqui els assiris com als seus súbdits (*dāgil pānīia*).⁷⁰⁴ Per al rei babiloni era clar que els "assiris" planejaven rebel·lió i cercaven l'aliança d'Egipte. Per aquesta raó posava com a exemple l'antecedent sota Kurigalzu I, per a demanar la reciprocitat del faraó en el cas present. La pregunta a contestar és, fins a quin punt controlava realment Burna-Buriaš el territori d'Assíria, quan els seus vassalls podien enviar una missió a Egipte. L'afirmació del sobirà

⁷⁰¹ EA 9, còpia a BB 2, edicions i traduccions: Knudtzon VAB 2 (1907), p.88-91; Moran LAPO 13 (1987), p. 80-82; Moran *The Amarna letters* (1992), p.18-19; Liverani LA (1999), p.355-356. Cf. von Soden *OrNS* 21 (1952), p.431.

⁷⁰² EA 9:19. Sobre Kurigalzu I, cf. Brinkman MSKH (1976), p.205-252. Sobre el significat del seu nom, Balkan AOS 37 (1954), p.66, "Hirt des Kassiten".

⁷⁰³ A EA 3: 4-12, es parla de recollir una filla de Kadašman-Enlil per a casar-la amb Amenofis III. Cf. Kühne BBVO 1 (1978 ap. 1987), p.219. Sobre Kadašman-Enlil I, Brinkman MSKH (1976), p.130-145; Brinkman RIA 5 (1976-1980), p.285. Per al significat del seu nom, Balkan AOS 37 (1954), p.59, "Vertrauen auf Enlil".

⁷⁰⁴ *dagālu*, AHW. p.149b, 8b, "gehörchen"; CAD D p.24a, 2.3'.c, "my subjects"; CDA p.53a, 8. "obey".

abilònic ha estat interpretada de tres formes diferents pels estudiosos moderns:

- a) Un primer grup li atorga validesa, és a dir, Assíria seria territori sota domini babiloni.⁷⁰⁵
- b) Una segona interpretació és que Burna-Buriaš menteix en la seva afirmació, intentant enredar els egipcis que desconexarien la realitat geopolítica de Mesopotàmia, fins i tot inventaria un precedent fals.⁷⁰⁶
- c) La tercera hipòtesi plantejada és que no es tractaria de cap assumpte polític, sinó merament comercial. La font del problema serien mercaders assiris amb residència en alguna ciutat de Babilònia i, per tant, súbdits de Burna-Buriaš.⁷⁰⁷

Segons la meua opinió, el més prudent, per ara, és dir que per a cap de les tres hipòtesis suggerides hi ha suficients dades, com per a inclinar la balança definitivament. La manca de control de Burna-Buriaš sobre els assiris queda demostrada pel mateix fet que el rei babiloni protesti per l'arribada dels seus suposats súbdits en missió secreta a la cort del faraó. Si Burna-Buriaš disposà en algun moment d'aquest control, el que sí es pot afirmar és que no va durar molt de temps com veurem seguidament.

L'entrada d'Assíria al concert dels grans regnes, o club dels països no dependents, a l'àmbit del Pròxim Orient antic es veu confirmada per una carta d'Aššur-uballiš I a

⁷⁰⁵ Forrer *RIA* 1 (1932), p.251-252; Lewy *Annuaire de l'Institut de Philologie* 13 (1955) p.268-274, 281; Lewy *OrNS* 28 (1959) p.23. Hem de recordar aquí que és probable que Assur i Nínive estiguessin sota domini babiloni en època de Hammurapi, *CH* IV 55-63. Ara, Kühne *SCCNH* 10 (1999), p.219 n.112.

⁷⁰⁶ Liverani *Prestige and Interest* (1990), p.72 i n.32.; Artzi *HSAO* 6 (1997), p.4, aquest darrer qualifica Burna-Buriaš de "neurotic neighbour, prisoner of historical illusions, an inferiority-complex and actual failures...".

⁷⁰⁷ Mayer *UF* 19 (1987), p.116; Mayer *PKA* (1995), p.189; Liverani *LA* (1999), p.355. La presència de

Tutankhamun.⁷⁰⁸

T6

¹⁾A Nabhuri [...], ²⁾ rei del país d'Egipte, el meu germà, [digues] ³⁾ "Així (parla) Aššur-ubal.liṭ, rei del país d'Aššur, ⁴⁾ gran rei, el teu germà. ^(línia) 5) Per a tu, per a la teva casa i per al teu país (hi hagi) salut! ^(línia)

⁶⁾Quan he vist els teus missatgers ⁷⁾ m'he posat molt content, ⁸⁾ que romangin sota la meva cura. ^(línia)

¹²⁾ Et faig enviar: ⁹⁾ un bon carro de reialesa preparat per a mi, ¹⁰⁾ i dos cavalls blancs entrenats per a mi, ¹¹⁾ un carro no estrenat i un segell de bon lapislazuli ¹²⁾ com a regals de salutació per a tu. ^(línia)

¹³⁾ Aquest és el regal d'un gran rei. ¹⁴⁾ L'or és al teu país com la pols ¹⁵⁾ (tan sols) cal recollir-lo, per què ¹⁶⁾ ha de romandre ¹⁵⁾ pels teus ulls? ¹⁶⁾ He emprés la construcció d'un nou palau, ¹⁷⁾ envia'm ¹⁶⁾ l'or corresponent per a decorar-lo ¹⁸⁾ i pel seu ús. ^(línia)

¹⁹⁾Quan Aššur-nādin-ahhē, el meu avantpassat, ²⁰⁾ va escriure al país d'Egipte, ²¹⁾ se li feu enviar 20 talents d'or (aprox. 600 quilograms). ^(línia)

²²⁾Quan el rei de Hanigalbat ²⁴⁾ va escriure ²³⁾ al teu pare a Egipte, ²⁵⁾ se li feu enviar ²⁴⁾ (també) 20 talents d'or (aprox. 600 quilograms). ^(línia) 26) [Ara] ²⁷⁾ [igual] ²⁶⁾ al rei de Hanigalbat, ²⁷⁾ i a mi ²⁸⁾ [...] d'or m'has fet enviar [...]. ²⁹⁾ [...] per l'anada i la torn[ada] ³⁰⁾ pels meus missatgers ³¹⁾ no és suficient. ^(línia)

³²⁾ Si (hi ha) en la teva perspectiva bona amistat, ³³⁾ fes enviar molt or!. I que sigui la teva casa. ³⁴⁾ Escriu-me i del que tinguis necessitat que se t'agafi. ^(línia)

³⁵⁾ Nosaltres som països allunyats, ³⁶⁾ els nostres missatgers han d'anar així continuament? ^(línia)

³⁷⁾ Els que ³⁸⁾ han retingut els teus missatgers ³⁸⁾ són els Sutu, ^{709 39)} els seus perseguidors són morts fins que jo vaig enviar. ⁴⁰⁾ Els Sutu, perseguidors, s'ha agafat. ⁴¹⁾ Jo els retinc. Els meus missatgers ⁴²⁾ (ja) de fet no deturen. ^(línia)

⁴³⁾ Els meus missatgers estan extenuats, ⁴⁴⁾ Per què estan sempre de servei? ⁴⁵⁾ moren degut a l'extenuació. ⁴⁶⁾ Si estan dempeus en cansament ⁴⁷⁾ pel rei és profitós ⁴⁸⁾ i que estiguin dempeus de cansament, ⁴⁹⁾ mori pel rei i que tingui profit. ⁵⁰⁾ I si no és, per què d'extenuació moren ⁵²⁾ Els missatgers que ens en[viem] ⁵³⁾ [...] els missatgers [...] ⁵⁴⁾ i [...] a [...] ⁵⁵⁾ se'ls fa morir. ^{(línia) 710}

comerciants assiris a Sippar està testimoniada en època paleobabilònica, Walker *AnSt* 30 (1980), p.15-22, on es citen d'altres testimonis del mateix període.

⁷⁰⁸ La lectura del nom del faraó podria ser 1. [hu-rul-ra]-hu-ri-i-tu-[-...] nom corresponent a Aia, *hpr-hprw-r*, segons Moran, *The Amarna Letters* (1987), p.39 n.1. Cf Kühne *AOAT* 17 (1973), p.82-83; Artzi *AoF* 24 (1997), p.326, es manté amb Amenofis IV.

⁷⁰⁹ Sobre els nòmades *sutû* a la documentació mesoassíria, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.236-237. Afegir als testimonis allí llistats: *BM* 121067:r.1 = Millard *Iraq* 32 (1970), pl. 35; *F* 198: 6 = *OIP* 79 pl.81 no.2:6 (*su-ti-ú*); Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.2: (40), 41, 42: no.3:18; no.8:61', 1"; no.13:19; no.16:20; no.21:6; Kühne *Tell Chuera* (1995), p.207 n.37; p.220:18; p.212:1; p.213:1; p.214:1; p.215:1; p.216, els darrers corresponents al nom del governador de Harbe; Wiggermann *Tell Sabi Abyad* (en premsa), *T* 96-36:20, 27; possiblement tots ells pertanyents al regnat de Tukultī-Ninurta I. Veure, a més, Deller *Afo* 32 (1985), p.74b. Veure p.418.

⁷¹⁰ *EA* 16, còpia: *WA* 9, edicions i traduccions: *VAB* 2 p.127-131; Grayson *ARI* 1 (1972), §§ 313-318; Moran *LAPO* 13 (1987), 106-109; Moran *The Amarna Letters* (1992), p.38-41; Artzi *Fs. Tadmor* (1991), p.254-257 (ll.37-42, 52-55); Artzi *AoF* 24 (1997), p.320-336; Liverani *LA* (1999), p.363-364. Cf. von

L'existència d'aquesta carta prova que l'intent d'Aššur-ubal.liš d'obrir relacions diplomàtiques amb Egipte i d'entrar a formar part del club de les grans potències del moment fou un èxit.⁷¹¹ El triomf de la iniciativa el demostra la tramesa d'or per part del faraó, encara que no en la quantitat que a Aššur-ubal.liš hauria desitjat. Per altra banda, el fet que el llenguatge utilitzat en la carta sigui mittani-acadi, certifica la presència encara d'escriures hurrites, o la forta empremta de la llengua hurrita, a la cancelleria assíria,⁷¹² tot i que no és una prova del domini mittani. Assíria, a pesar de les queixes del rei de Babilònia, si es que es refereixen a aquest mateix esdeveniment, no van tenir cap efecte sobre la realitat del moment. Aquest instant estava marcat pel ressorgiment d'Assíria en detriment de Mittani/Hanigalbat. El mateix Aššur-ubal.liš I es considera igual al rei de Mittani/Hanigalbat,⁷¹³ i indirectament igual al faraó, el rei de Hatti, i el rei de Babilònia, els altres components del club dels grans regnes. Que no es tracta d'una exageració es pot deduir del paper jugat per Assíria en la guerra civil mittània entre Šuttarna III i Šattiwaza.

Sobre l'Aššur-nādin-ahhē citat a la carta com a l'avantpassat al que s'envià l'or des d'Egipte hi ha tan sols dues possibilitats, o bé Aššur-nādin-ahhē I,⁷¹⁴ o bé Aššur-nādin-

Soden *OrNS* 21 (1952), p.434.

⁷¹¹ Kühne *AOAT* 17 (1973), p.78; Artzi *AoF* 24 (1997), p.331. Sobre el concepte "club de les grans potències" i "internacionalització de la política durant El-Amarna, Tadmor a *Cross Symposia* (1979), p.3-14; Liverani *Prestige and Interest* (1990), p.197-202; Kühne *SCCNH* 10 (1999), p.220-221; Liverani a Cohen i Westbrook *Amarna Diplomacy* (2000), p.15-27.

⁷¹² Von Soden *OrNS* 21 (1952), p.434.

⁷¹³ Kühne *AOAT* 17 (1973), p.78; Wilhelm *Hurriter* (1982), p.49, pels dos Tušratta.

⁷¹⁴ Kühne *AOAT* 17 (1973), p.77-78 n.387. Descarta Aššur-nādin-ahhē II en base al fet que Assíria estaria sota control Mittani, amb el que seria impossible una correspondència internacional d'Assíria. Aquesta dependència de mittani s'ha de relativitzar, veure von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.368-370,

ahhē II.⁷¹⁵ El primer és el candidat més possible, degut al fet que Assíria es trobaria sota control mittani durant el regnat d'Aššur-nādin-ahhē II, la qual cosa faria impossible la correspondència internacional.

La impressió que rebem a partir de les cartes de El-Amarna és la de l'existència d'unes grans potències mesopotàmiques, Mittani, Babilònia i Assíria, en competència ferotge per a obtenir els seus favors del Faraó, en forma de trameses d'or. Assistim al ressorgiment d'Assíria a l'escena internacional, sempre en pugna amb Babilònia, quant que ambdós regnes recolzen candidats diferents al tron mittani, o que el rei babilònic pretengui, encara que sigui nominalment, el tutelatge sobre Assíria. Aquest darrer regne, ans al contrari, dóna mostres sota Aššur-ubal.liṭ d'una llibertat de moviments no pròpia d'un territori dependent.

2.La qüestió d'Arrapha o la frontera comuna assíria-babilònica⁷¹⁶

El debilitament del regne de Mittani degut a la guerra de successió al tron, la desaparició de l'hegemonia mittània sobre els regnes del curs mitjà del Tigris, el

on es publiquen tres cartes mesoassíries trobades a Nippur, una de les cartes podria correspondre a un epònim d'Erība-Adad I, l'antecessor d'Aššur-ubal.liṭ I, és a dir, quan Assíria es trobava teòricament sota control mittani. Vid. Leemans *SD* 6 (1960), p.137.

⁷¹⁵ Sachs *AfO* 12 (1937-1939), 371a; Helck *Beziehungen* (1962), p.165.

⁷¹⁶ La bibliografia sobre Nuzi-Arrapha és àmplia, veure la sèrie *Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians* (SCCNH) editada per D. Owen i G. Wilhelm. A més, Fincke *RGTC* 10 (1993); Dosch *HSAO* 5 (1993); Müller *HSAO* 7 (1994); Müller *SANTAG* 4 (1998); Stein *OEANE* 4 (1997), p.171-175; Pedersén *ALANE* (1998), p.15-32. Sobre Nuzi a la documentació de Mari (Tell Hariri), Durand *LAPO* 17 (1998), p.375-378.

consegüent buit de poder i el ressorgiment d'Assíria⁷¹⁷ provocaren que el regne d'Arrapha,⁷¹⁸ situat entre la marge esquerra del Tigris i els Zagros, i entre la marge esquerra del Zab Inferior i la dreta del Radānu,⁷¹⁹ comencés a sentir la pressió de dos ambiciosos veïns, el del nord, Assíria, i el del sud, Babilònia. El país d'Arrapha havia estat o era encara dependència de Mittani⁷²⁰ i en aquest moment jugava el paper de regne tap entre Assíria i Babilònia.⁷²¹

Arqueològicament sembla demostrat que les ciutats del regne d'Arrapha sofriren una

⁷¹⁷ Wilhelm *Acta Antiqua* 24 (1976), p.161, diu però que la destrucció de Nuzi tingué lloc abans de l'assassinat de Tušratta i la lluita a la successió té lloc vint anys després de la destrucció de Nuzi, cosa que implica que l'alliberament d'Assíria del jou Mittani va tenir lloc abans de la mort de Tušratta. De ser així, implicaria que Assíria estava fora de la influència Mittànnia abans de la guerra de successió i no com a conseqüència d'aquesta. La reconstrucció històrica de Lewy *OrNS* 28 (1959), p.22-24, potser no és correcta sembla difícil que Assíria hagi estat sota el domini Babiloni, i no Mittànni en el període directament precedent a Aššur-uballiš, tal com proposa l'autora. L'argument de Wilhelm és indirectament rebutjat per Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.53-54, és a dir, la desaparició del regne de Nuzi no es pot explicar sense el col.lapse de Mittani.

⁷¹⁸ Arrapha ha estat identificada amb l'actual Kirkuk, Cf. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38-39; Fincke *RGTC* 10 (1993), p.9-16, (s.v. *āl ilāni*), p.35-38 (s.v. Arraphe); Müller *HSAO* 7 (1994), p.16-24, tots amb extensa bibliografia sobre aquest regne. La ciutat té una tradició mil·lenària a la història mesopotàmica, vid. Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.16; Waetzoldt *ZA* 65 (1975), p.272; Owen *JCS* 33 (1981), p.247, per Ur III; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.21-22; Sasson *BiOr* 39 (1982), 141, pel període paleobabilònic; Parpola *NAT* (1970), p.31-33, període neoassiri; Zadok *RGTC* 8 (1985), p.29-30, període neobabilònic. Vid. Pedersén *ALANE* (1998), p.30-32.

⁷¹⁹ Lewy *JAOS* 88 (1968), p.161; Fadhil *BaF* 6 (1983), p.XIV; Müller *HSAO* 7 (1994), p.187ss. + mapa, és l'última reconstrucció geogràfica, segons conec, del regne d'Arrapha.

⁷²⁰ Sota control mittani almenys des del regnat de Sauštatar, Wilhelm *Hurriter* (1982), p.37; Wilhelm *RJA* 8 (1993-1997), p.294a. Per a les relacions Nuzi-Hanigalbat, Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p.1-27, la forta presència de personal militar procedent de Hanigalbat, durant la darrera fase de l'existència d'Arraphe com a entitat política, pot indicar la dependència de mittani, Lewy *OrNS* 28 (1959), p.16-25; Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p.20-25.

⁷²¹ Fadhil *BaF* 6 (1983), p.1, estableix les fronteres del regne d'Arrapha de la següent forma: Assur al nord-oest, el país de Nuhal.lu al nord-est, el país de Kuššuhhe al sud-oest. Segons Fadhil és incert si Arrapha tenia frontera amb Acad (Babilònia) i Hanigalbat. Per altra banda, Lewy *OrNS* 28 (1959), p.20, 22, afirma la presència de l'exèrcit babilònic a la frontera sud del regne; Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p.19, qualifica la ciutat de Lubdu com a "ville de frontière avec Babylone". Sobre el topònim Lubd/ti no Lubdu, Fadhil *BaF* 6 (1983), p.105ss. Veure al llarg d'aquest treball, esp. p.201s., 276s., 369s. 412s., 442s., 495s.

destrucció violenta, que acabà amb la seva existència com a entitat política, més o menys independent. Els edificis foren destruïts pel foc i els esquelets de part dels seus habitants han estat trobats insepults i en associació amb puntes de fletxa i plaques d'armadura.⁷²² La responsabilitat d'aquest anihilament ha estat donada bé a Assíria,⁷²³ bé a Babilònia,⁷²⁴ o a un enemic desconegut.⁷²⁵

Als documents procedents del regne d'Arrapha no apareix el nom del rei de Babilònia, ni del d'Assur, o noms de personatges que puguem relacionar amb altres de coneguts, o que estiguin incerits dins d'una cronologia fiable, és a dir, no tenim cap sincronisme directe.⁷²⁶ Tot i això, s'ha estimat que la destrucció del regne d'Arrapha tingué lloc en època d'Aššur-uballiṭ I, en base al paral·lelisme establert entre Sauštatar de Mittani i Ithia d'Arrapha⁷²⁷ amb Tehip-til-la, un gran propietari a Nuzi (Iorgan Tepe).⁷²⁸ Sembla

⁷²² Nuzi (Iorgan Tepe), Chiera *They Wrote* (1938), p.180; Kurruhanni (Tell al-Fakhar), Y.M. al Khalesi *Sumer* 26 (1970), p.118, pl.15-16; citats per Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.54-55; veure també Lion *RA* 89 (1995), p.78, allí bibliografia anterior. Sobre els arxius trobats en aquestes ciutats: Nuzi (Iorgan Tepe), Pedersén *ALANE* (1998), p.15-28; Kurruhanni, *idem*, p.28-30; Arrapha, *idem*, p.30-32; allí bibliografia anterior.

⁷²³ Chiera *They Wrote* (1938), p.178; Y. M. al Khalesi *Sumer* 26 (1970), p.118; Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.52-56.

⁷²⁴ Lewy *OrNS* 28 (1959), p.20-25; Lewy *JAOS* 88 (1968), p.158-160; Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p.18.

⁷²⁵ Lion *RA* 89 (1995), p.88.

⁷²⁶ Lewy *OrNS* 28 (1959), p.15, proposà una datació vers 1362. Es basa en un sincronisme amb Aššur-mutakkil, *HSS* XIV 118, on apareix el nom *Aš-šur-mu-tàk-ki-il* que es va intentar indentificar amb un epònim corresponent a Erība-Adad I o Aššur-uballiṭ. Aquest epònim ha estat datat però pel regnat Aššur-nārārī II, *VAT* 8951 = *KAJ* 177:19, Cf. Saporetti *EMA* (1979), p.29; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.190. Aquest fet fou posat de relleu per Wilhelm *Acta Antiqua* 24 (1976), p.158-160, Wilhelm *RHA* 36 (1938), p.212 n.32. Tot i això, Wilhelm continua mantenint la data de prop del 1360 per a la destrucció dels assentaments arraphians. Cf. Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.52-53. Córdoba *BAEO* 26 (1990), p.136, el situa vers el 1350.

⁷²⁷ Wilhelm *RIA* 5 (1976-1980), p.216b; Wilhelm *Acta Antiqua* (1976), p.160; Stein *ZA* 79 (1989), p.46-48.

⁷²⁸ En base a *HSS* IX 1. Cf. Kammenhuber *Arier* (1968), p.63; Wilhelm *Acta Antiqua* 24 (1976), p.149-

ser que l'arrasament de les ciutats del regne d'Arrapha tingé lloc durant la darrera generació de la família de Tehip-til.la,⁷²⁹ el que ens situaria vers el 1360 a.C., es a dir, a l'entorn del regnat d'Aššur-uballit I, cosa que a la vegada quadraria amb recuperada activitat promoguda per l'enèrgic rei assiri. De totes maneres ens falta una cronologia fiable dels textos administratius de Nuzi.⁷³⁰

Tant Assíria com Babilònia, com individus pertanyents a aquests regnes apareixen sovint a la documentació arraphiana.⁷³¹ El regne d'Arrapha intentava que les relacions amb Assíria i Babilònia transcorreguessin pels cabals de la cordialitat, tal com ho sembla demostrar el fet que s'enviés un carro al país d'Assur, o racions d'aliments i ovelles al assiris residents al territori d'Arrapha.⁷³² De la mateixa manera es van fer regals costosos als personatges de Babilònia de visita, i a la mateixa cort del regne hi

161; Kühne *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.221. Sobre els arxius de Tehip-til.la, Pedersén *ALANE* (1998), p.24-26.

⁷²⁹ Veure l'esquema de Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p. 52 fig.5.; més recentment, Müller *SANTAG* 4 (1998), arbre genealògic al final del llibre (no paginat).

⁷³⁰ El darrer intent de casar les dades arqueològiques amb els testimonis filològics es troba a Lion *RA* 89 (1995), p.77-88. Wilhelm *Acta Antiqua* 24 (1976), p.160-161; Müller *SANTAG* 4 (1998), p.17, i n.9, xifra la destrucció d'Arrapha entre 1350 i 1330 a.C. (com ja feia a *HSAO* 7 [1994], p.4 i n.6) i més concretament a *HSAO* 7 (1994), p.217 diu: "Wahrscheinlich unter Aššur-uballit geriet das Land Arrapha unter assyrische Herrschaft."; per aquesta mateixa data s'inclina Stein *ZA* 79 (1989), p.48-51, i després a *OEANE* (1997), p.172b; Pedersen *ALANE* (1998), p.17, diu sobre la destrucció de la ciutat de Nuzi (Iorgan Tepe): "A final destruction of the city by the Assyrians, possibly by Aššur-uballit I (1363-1328 B.C.) i probable, but has so far not been proved."

⁷³¹ Són els denominats *ubāru*, *AHW*. p.1399b s.v. "Ortsfremder, Beisasse; Schutzbürger"; *CDA* p.417b, „(resident) alien“; veure Cassin *RA* 52 (1958), p.26-28. Cf. Lacheman *BASOR* 78 (1940), p.18-23; Fincke *RGTC* 10 (1993), p.3-4 i p.58-60.

⁷³² Cf. Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p. 18-19, recull els testimonis de l'establiment de bones relacions amb Assíria, cf. també Lewy *OrNS* 28 (1959), p.14, 19. Hi ha però el testimoni d'esclaus fugits o presos cap a la ciutat d'Assur, *HSS* XVI, 393, citat per Müller *HSAO* 7 (1994), p.32; que defineix les relacions amb Assíria com a preponderantment bèl.liques, *idem* p.221.

eren presents cantarines babilòniques.⁷³³ Finalment sembla ser que els escrives que treballaven en aquest regne també eren d'ascendència preponderantment babilònica.⁷³⁴

Les fonts textuais indiquen un intercanvi comercial més intens amb Babilònia que amb Assíria. Així ho donen a entendre els textos. Un document testimonia el repartiment de racions d'oli a "les dones que portaran cervesa al país d'Acad" (Babilònia).⁷³⁵ Un segon parla d'un calderó de coure procedent de Babilònia.⁷³⁶ A un tercer pren algun objecte d'una ciutat amb nom no conservat cap a Babilònia.⁷³⁷ Aquests intercanvis no semblen ser tan freqüents amb Assíria.⁷³⁸

De totes maneres, el rei d'Arrapha no descuidà la defensa del seu territori, emprant amb aquesta finalitat oficials procedents de Hanigalbat (Mittani).⁷³⁹ El que es pot afirmar és que aquesta política fracassà i un dels dos veïns, o els dos a la vegada, envaí el regne d'Arrapha.⁷⁴⁰ La destrucció de la ciutat arraphiana més propera a la

⁷³³ La presència de cantants babilòniques és testimoniada *HSS XIV*, 502:1-9; *HSS XIII*,199; Cf. Zaccagnini *Assur 2/1* (1979), p.12.

⁷³⁴ Müller *HSAO 7* (1994), p.1, p.221, relacions amb Babilònia.

⁷³⁵ *HSS XIII* 198:4; l'objecte de la transacció amb Babilònia no sembla ser l'oli que és el pagament a les dones, sinó cervesa (KAŠ).

⁷³⁶ *HSS XV* 301:7-8.

⁷³⁷ *SMN* 1698 Cf. Fincke *RGTC* 10 (1993), p.4.

⁷³⁸ *HSS XV* 77:5-6, parla de farina *mundu* procedent d'Assíria.

⁷³⁹ Zaccagnini *Assur 2/1* (1979), p.20-25.

⁷⁴⁰ *HSS* 13, 63, parla a favor de la simultaneïtat de l'atac, presumiblement no concertat, sinó aprofitant la situació donada de desamparament d'Arrapha. A favor de la teoria d'un atac simultani estan Zaccagnini *Assur 2/1* (1979), p.20-25; Jankowska *Fs. Diakonoff* (1982), p.139-142; Córdoba *BAEO* 26

frontera assíria, Turša(n),⁷⁴¹ per tropes assíries està constatada a la documentació textual arraphiana. A un document segellat per Takku, membre de la darrera generació de la família Tehip-til.la, per tant a enquadrar en els darrers temps de Nuzi, són descrits els saquejos als ramats i rapte de persones causats pels assiris (LÚ.aš-šu-ra-a-ú).⁷⁴² Un altre text dóna indicis de lluita amb babilonis i assiris, simultàniament, en la seva fórmula de datació, en ella es parla de l'existència de combats a Našbat i Taribadue, ciutats situades a les fronteres sud i nord del regne respectivament.⁷⁴³ Existeix, a més, la constatació de la utilització de carros de combat a la ciutat de Šillīa⁷⁴⁴ contra un enemic desconegut; al mateix text hi ha la indicació que carros de Hanigalbat entraren en combat a Lubdu,⁷⁴⁵ situada a la frontera sud del regne.

(1990), p.136, Müller *HSAO* 7 (1994), p.4. Wilhelm *Hurriter* (1982), p.50 creu que Arrapha va caure sota poder babilònic en la seva totalitat, arribant els babilonis fins al Zab inferior; així també Kühne *SCCNH* 19 (1999), p.218 n.111.

⁷⁴¹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.266; Fincke *RGTC* 10 (1993), p.305-309; Fadhil *BaF* 6 (1983), p.193-251; veure mapa a Lewy *JAOS* 88 (1968), p.161; i Müller *HSAO* 7 (1994), aquest darrer la identifica amb Tell Mahuz.

⁷⁴² *JEN* 5 525, *JEN* 6 670 (duplicat). Cf. Chiera i Speiser *JAOS* 47 (1927), p.56-59; Lewy *OrNS* 28 (1959), p.5-25; Fadhil *BaF* 6 (1983), p.247; Harrak, *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.13, 52, 54.

⁷⁴³ *HSS* 13 63:5-8, 13-17; 5)šum-ma LÚ.MEŠ ša KUR ak-ka₄-dì 6) i-na ITU-hi im-pur-ta-an-nu 7)i-na KUR na-áš-bat 8)i-du-ku-uš-šu-nu-ti...13)šum-ma LÚ.MEŠ 14)ša KUR a-šur 15)i-na URU.ta-ri-ba-du-e 16)i-na ITU-hi im-pur-ta-an-nu 17)i-du-uk-ku-uš-šu-nu (...). **Našbat**: Fincke *RGTC* 10 (1993), p.184, Fadhil *BaF* 6 (1983), p.162. **Taribad/tue**: Nashef *RGTC* 5 (1982), p.259; Fincke *RGTC* 10 (1993), p.276, situa Taribadue prop de la frontera nord-oest, és a dir, Assíria; Fadhil *HSAO* 7 (1994), p.162. L'intent d'identificació dels dos topònims amb llocs actuals ha estat infructuosa. Fadhil *idem*, interpreta la topada com a una derrota dels assiris.

⁷⁴⁴ *HSS* 14 249:8-10 (= no.523, Lacheman *RA* 36 [1939], S.206), 8)šu-un-du 9)GIŠ.GIGIR.MEŠ i-na URU šil-lí-ia-we 10)ta-ha-za i-pu-uš-šu-nu-ti. Per a Šillīa, Fincke *RGTC* 10 (1993), p.350-353.

⁷⁴⁵ *HSS* 14 249 = Lacheman *RA* 36, p.206, ⁸⁾(...)šu-un-du ⁹⁾GIŠ.GIGIR.MEŠ i+na URUs il-lí-ia-we ¹⁰⁾ta-ha-za i-pu-uš-šu-nu-ti(...)¹⁷⁾a-na LÚ.MEŠ a-tuh-le-e ¹⁸⁾ša GIŠ.GIGIR.MEŠ ¹⁹⁾ša KUR ha-li-gal-bat ²⁰⁾šu-un-du GIŠ.GIGIR.MEŠ ²¹⁾i+na URU.lu-up-ti ²²⁾ta-ha-za i-íp-pu-šu. Al llarg d'aquest treball uso el nominatiu Lubdu; tot i que Fadhil *BaF* 6 (1983), p.106a, prefereix Lubdi, tal com apareix als texts de Nuzi. Sobre Lupti/Lubdi, identificat amb l'actual Dāqūq, veure *RGTC* 10 (1993), p.166-168; Fadhil *BaF* 6 (1983), p.105-125; Astour *SCCNH* 2 (1987), p.51-52; Müller *HSAO* 7 (1994), p.71-73. Lubdu està testimoniada a la documentació paleobabilònica de Mari, *ARM* 5 50:7, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.153; Durand *LAPO* 17 (1998), p.120-121. Altres testimonis de presumptes atacs babilonis a Lewy

Durant la quarta i cinquena (últimes) generacions de Nuzi s'assisteix a un considerable fluxe de personal militar de Hanigalbat cap al territori d'Arrapha.⁷⁴⁶ A més a més, sembla que l'organització de l'exèrcit d'aquest regne estava bipartida en dreta i esquerra, pel que s'ha hipotetitzat si aquest fet no es fonamentaria en l'existència de dos fronts de lluita, el babiloni i l'assiri.⁷⁴⁷ En la destrucció del regne d'Arrapha es pot constatar un paral·lelisme amb la de Mittani, que també fou engollit pels seus dos veïns més poderosos, els hitites i els assiris, o en la història contemporània un cas semblant al de Polònia a l'època contemporània, és a dir, regnes que es troben entre dos potències en creixement, que són esquarterats en profit dels seus veïns.

La conclusió que podem extreure de tota aquesta informació textual és que molt possiblement en la destrucció del regne d'Arrapha hi participaren tant Assíria com Babilònia. No és possible excloure'n cap dels dos, ja que hi ha indicis suficients d'encontres de l'exèrcit que defensava el país d'Arrapha amb tropes dels dos regnes veïns. El que també podem deduir és un interès comú, tan dels assiris com dels babilonis, pel control del territori arraphià; sembla que hi va haver una "cooperació" indirecta en l'anorreament d'aquest regne. Sense aclarir resta encara una cronologia

OrNS 28 (1959), p.20-22, Lewy *JAOS* 88 (1968), p.158-160.

⁷⁴⁶ Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p.20-25, Lewy *OrNS* 28 (1959), p.16ss. En base a aquests testimonis Lewy afirma la dependència del rei d'Arrapha respecte al de Hanigalbat, Lewy *OrNS* 28 (1959), p.18. Zaccagnini afirma que aquesta presència de tropes hanigalbatianes a Nuzi indica que "le roi de Mittani était bien conscient des risques qui provenaient de Babylonie envers son vassal, le roi d'Arraphe", es deixa de citar el perill que suposaven els assiris.

⁷⁴⁷ Zaccagnini *Assur* 2/1 (1979), p.22; Fadhil *BaF* 6 (1983), p.162b; Stein *ZA* 79 (1989), p.52; K. Deller (comunicació personal) opina que no es tracta d'una organització general de l'exèrcit arraphià; sinó de la disposició per a la batalla dels carros de combat arraphians per a formar un mena de tenalla. Com a una tàctica de combat ho defineix Córdoba *BAEO* 26 (1990), p.148.

més exacta de la destrucció del país, així com el seu estatus respecte a Mittani, ja que és possible que l'ajut hanigalbatjà ho fos tan sols per part d'exiliats, més que un socors institucional del monarca de Mittani.

3. Les cròniques i la darrera part del regnat d'Aššur-ubal.liš I

Amb la destrucció del regne d'Arrapha és molt probable que Assíria i Babilònia entressin en contacte territorial directe, encara que aquesta topada es va poder produir amb antelació. Aquesta possibilitat ens és confirmada per la informació de les cròniques tardanes. Dues són les que ens aporten notícies sobre el regnat d'Aššur-ubal.liš I, la Història Sincrònica i la Crònica P. Aquests texts no són contemporanis al període del que parlen, no se'n coneix amb certesa la data exacta de la seva composició i els coneixem a partir de còpies de la biblioteca d'Assurbanipal (Història Sincrònica) o senzillament en desconeixem la procedència (Crònica P). Entrar en la discussió de la seva objectivitat és un tema estèril, ja que cap de les fonts que utilitzem per a la reconstrucció històrica és objectiva, en quant que totes estan inmerses dins d'un període de temps concret. Tot i això, Grayson i Röllig polemitzaren sobre la fiabilitat d'aquestes dues fonts.⁷⁴⁸ Seguidament ofereixo la traducció dels passos que ens concerneixen.

⁷⁴⁸ Röllig *HSAO* 1 (1967), p.173-184, nota 2 amb bibliografia anterior; Grayson *ABC* (1975), p.50-59, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.88.

T7 = Història Sincrònica	T8 = Crònica P
<p>«Col.I 8⁾ Durant el temps d'Aššur-ubal.liṭ, rei del país d'Assur, Kara-HARdaš, ⁹⁾ rei de Karduniaš, ¹⁰⁾ fill de Mubal.liṭat-Šerū'a, filla d'Aššur-ubal.liṭ, les tropes dels kassites, ¹¹⁾ es rebel.laren i el mataren. Nazi-Bugaš, ¹²⁾ [el kassi]ta, un fill de ningú, aixecaren per sobre seu per a la reialesa.</p> <p>¹³⁾[Aššur-ubal.liṭ] ¹⁴⁾ va anar a Karduniaš ¹³⁾ [per a ven]jar ¹⁴⁾[Kara]indaš, el fill[, de la seva filla (?)]. ¹⁵⁾ Va matar [Nazi]-Bugaš, el rei de Karduniaš. ¹⁷⁾ Va posar ¹⁶⁾[Kur]igalzu el jove, fill de Burna-Buriaš, ¹⁷⁾ per a la reialesa (i) el féu [seure] al tron del seu pare."⁷⁴⁹</p>	<p>«Col.I 2⁾ [Burna-Buriaš?] el rei de Karduniaš i [Aššur-ubal.liṭ?] ³⁾ [rei del país d'Assur] es lligaren [per tractat], establiren conjuntament la frontera entre ells. ⁴⁾[...] feu i retornà al seu lloc.</p> <p>⁵⁾[Kadašman-H]arbe, fill de Kara-indaš, fill de Mubal.liṭat-Šerū'a ⁶⁾[filla d']Aššur-ubal.liṭ rei del país d'Aššur, ordenà (envià per) l'anihilament de les ordes dels Sutu ⁷⁾ des de llevant fins a ponent i <les feu anar> fins al no-ser (els exterminà). ⁸⁾Reforçà les fortaleses al mont HI.HI, obrí pous ⁹⁾ i hi feu assentar gent prosperament per a enfortir-hi la guardia. Després ¹⁰⁾la gent dels kassites se li rebel.laren i el mataren, ¹¹⁾ elevaren ¹⁰⁾ Šuzigaš, el kassita, ¹¹⁾ fill de ningú, per a la reialesa.</p> <p>Aššur-ubal.liṭ ¹²⁾ [rei del pa]ís d'Assur ¹³⁾ va anar a Karduniaš ¹²⁾ per a venjar Kadašman-Harbe, el fill de la seva filla. ¹⁴⁾ [Matà] ¹³⁾ Šuzigaš, el kassita, ¹⁴⁾ [i féu asseure Kurigalzu, fill de Kadaš]man-Harbe, al tr[on del seu pare]."⁷⁵⁰</p>

Com podem constatar, les dues narracions són bastant paral.leles quan a l'argument, d'aquí que sovint siguin posades en relació, sobretot quant a les seves fonts i l'objectivitat.⁷⁵¹

⁷⁴⁹ CT 34 pl.38, Grayson *ABC* (1975), p.159, Röllig *HSAO* 1 (1967), p.177, Brinkman *MSKH* (1976), p.419; Glassner *Chroniques* (1993), p.171.

⁷⁵⁰ Pinches *JRAS* 1894, p.811; Winckler *AOF* 1 (1893-1897), p.298; Röllig *HSAO* 1 (1967), p.173-174; Grayson *ABC* (1975), p.171-172; Brinkman *MSKH* (1976), p.418; Glassner *Chroniques* (1993), p.224.

⁷⁵¹ Veure p.34s.

A partir d'aquests texts⁷⁵² sabem que Aššur-ubal.liṭ I aconseguí lligar el rei kassita de Babilònia en un matrimoni dinàstic, casant la seva filla Mubal.liṭat-Šerū'a⁷⁵³ amb el rei de Babilònia.⁷⁵⁴

Principals diferències a la narració de les dues cròniques	
Història Sincrònica	Crònica P
Kara-HARdaš, fill de Mubal.liṭat-Šerū'a	Kadašman-Harbe, fill de Kara-indaš, fill de Mubal.liṭat-Šerū'a
Nazi-Bugaš	Šuzigaš
Kurigalzu, fill de Burna-Buriaš	Kurigalzu, fill de Kadašman-Harbe

També ens assabentem que un dels fills nascuts d'aquest matrimoni: Kadašman-Harbe (HS), Kara-HARdaš,⁷⁵⁵ Kara-indaš⁷⁵⁶ (Cròn. P) aconseguí arribar a la dignitat reial, però que una rebel·lió dels seus súbdits kassites⁷⁵⁷ el deposà en favor d'un "fill de

⁷⁵² Sobre les discrepàncies entre les dues informacions procedents de les cròniques: Grayson *ABC* (1975), p.211-212; Röllig *HSAO* 1 (1966), p.173-184; Brinkman *MSKH* (1976), p.418-423. En general aquests estudiosos es decanten per la HS (Röllig i Brinkman) o per la Cròn. P (Grayson), no es pot però arribar a una conclusió definitiva respecte a la confusió dels noms a les dues cròniques mentre no es disposi d'altres fonts contemporànies per a poder contrastar.

⁷⁵³ El seu nom significa: "Šerūa és la mantenidora de la vida"; cf. Grayson *ABC* (1975), p.226.

⁷⁵⁴ Candidats són Burna-Buriaš II, o Kara-HARdaš -Karakindaš-, el seu fill, més probablement, Gadd *CAH* 2/1 (1973), p.28-29.

⁷⁵⁵ Brinkman *MSKH* (1976), p.166-168.

⁷⁵⁶ El nét o besnét d'Aššur-ubal.liṭ I, Ka-ra-kín-da-áš, Röllig *HSAO* 1 (1967), p.174, p.176; von Soden *Propyläen Weltgeschichte* II (1962), p.61; Brinkman *MSKH* (1976), p.420 n.8.

⁷⁵⁷ És interessant la subtil distinció que fan les dues narracions a l'hora de presentar el succés. Per a la HS, la gent que derrocà el nét d'Aššur-ubal.liṭ són ÉRIN.MEŠ (HS I 10'-11', ÉRIN.MEŠ *kaš-ši-e ib-bal-ki-tu-ma*), mentre que per a la Crònica P, UN.MEŠ (Crònica P I 10, UN.MEŠ *kaš-ši-i BAL.MEŠ-šú*). Al darrera de la rebel·lió la HS hi veuria l'estament militar (veure però que la diferència entre grup de treballadors i grup de treballadors armats -exèrcit- en aquesta època és difícil d'establir als textos econòmics, veure al respecte n. a capítol de Tn.), potser voldria dir, al mateix temps, que l'exèrcit babilònic (*šābu*, veure Sassmannshausen *Kassitenzeit* [1995], p.84-87, p.195) estava integrat en

ningú" (*mār lā mammāna*), és a dir, algú que no tenia dret al tron, Nazi-Bugaš (HS)⁷⁵⁸ o Šuzigaš (Cròn. P).⁷⁵⁹

Les cròniques afegeixen que Aššur-ubal.liṭ féu una campanya contra Babilònia per a deposar l'usurpador i instal·lar un nou rei, Kurigalzu II,⁷⁶⁰ que seria fill (o descendent) de Burna-Buriaš II,⁷⁶¹ pertanyent a la casa regnant fins al cop d'estat; el que no se'ns diu és si aquest era fill també de Mubal.liṭat-Šerū'a. De totes formes, la confiança que Aššur-ubal.liṭ I hi deposità tan sols va durar potser el que li restà de regnat, ja que Kurigalzu II, el jove (*šehru*), lluità contra Enlil-nārārī,⁷⁶² el mateix fill d'Aššur-ubal.liṭ, és a dir, la fidelitat de Kurigalzu II cap al seu antic patrocinator, el rei d'Assíria, no va durar gaire. El fet que Aššur-ubal.liṭ I pogués fer una campanya dins del territori Babiloni, es deu a haver eliminat el regne d'Arrapha. Si tal campanya es produí, es pot afirmar que els assiris dominaven els antics territoris d'Arrapha, que eren de pas obligat cap al

aquest moment quasi exclusivament per kassites, recolzant la visió de Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.87. La Crònica P, per la seva banda, reforçaria el paper del poble (*nišū*) en rebutjar un rei imposat per forasters. Posats a especular potser la diferència que hi podríem veure és l'existent entre un grup de gent organitzada (*šābu*) i una turba desorganitzada (*nišū*). Segons conec no hi ha cap estudi sobre l'ús diferenciat d'aquests dos termes a la documentació mesopotàmica, anàlisi que queda lluny dels objectius d'aquest treball.

⁷⁵⁸ Sobre el seu nom, Balkan AOS 37 (1954), p.72, "Schatten ded Bugaš"; Grayson ABC (1975), p.231a; Brinkman MSKH (1976), p.260-261; Brinkman RIA 9 (1999), p.190.

⁷⁵⁹ Balkan AOS 37 (1954), p.83, creu que aquest nom és un error per Nazi-Bugaš.

⁷⁶⁰ Pel seu nom, Balkan AOS 37 (1954), p.66-67, "Hirt der kassiten"; a més, Röllig HSAO 1 (1966), p.173-184; Brinkman OrNS 38 (1969), p.320-327; Grayson ABC (1975), p.223b-224a; Brinkman MSKH (1976), pp. 205-252, 420-423; Brinkman RIA 6 (1980-1983), p.369b-370a. En intervenir a Babilònia Aššur-ubal.liṭ I es recolzava en la ideologia de la protecció de la dinastia regnant, Liverani *Prestige and Interest* (1990), p.193.

⁷⁶¹ Röllig HSAO 1 (1966), p.178; Brinkman MSKH (1976), p. 421 n.12.

⁷⁶² Grayson ABC (1975), p.159-160, 18'-23'. Veure p.187s.

sud.⁷⁶³

S'havia donat un gran canvi a l'hegemonia mesopotàmica. Recordem que quan Aššur-ubal.liṭ ascendí al tron d'Assíria és possible que aquest territori es trobés sota dependència de Mittani, que a EA 9 Burna-Buriaš II afirmava que els assiris eren els seus súbdits. Aquests precedents obliguen a traslladar els fets narrats per les cròniques als darrers anys del regnat d'Aššur-ubal.liṭ.⁷⁶⁴ Aquest enquadrament cronològic és recolzat pel fet que el rei que designà per a seure al tron babilònic, Kurigalzu II, sigui contemporani del seu successor.⁷⁶⁵

La imatge que ens ofereixen les cròniques és radicalment diferent a la que podem obtenir dels documents contemporanis a Aššur-ubal.liṭ. És possible que aquesta nova imatge sigui deguda al temps transcorregut entre les primeres cartes de El-Amarna, amb la protesta inclosa de Burna-Buriaš i la destrucció d'Arrapha (durant els primers anys del regnat d'Aššur-ubal.liṭ?), i el matrimoni dinàstic i la intervenció a Babilònia, així com la regulació de la successió al tron babilònic (durant darrers anys del regnat d'Aššur-ubal.liṭ). Per altra banda, també és possible que els aconteixements que s'expliquen a les cròniques, que foren escrites molts anys després del fets que narren,⁷⁶⁶ siguin una realitat purament literària. És també possible que els fets hagin

⁷⁶³ Encara que es podia haver fer servir la ruta del Wadi Tharthar.

⁷⁶⁴ Röllig *HSAO* 1 (1967), p.179; Brinkman *MSKH* (1976), p.421.

⁷⁶⁵ Encara que tan sols a la Història Sincrònica.

⁷⁶⁶ HS, 500 anys després. Per Cron. P la datació és incerta, Grayson *ABC* (1975) p.56; Grayson *RIA* 6 (1908-1983), p.88, proposa el 1155; Mayer *PKA* (1995), p.28, la porta a Senaquerib, és a dir, entre 200 i 600 anys després.

sofert una mitificació tal, que els allunyi molt del que realment succeí, i que fos real tan sols per als compositors mig mil.lenni després. Pot ser que ens trobem davant la mitificació d'un rei Aššur-ubal.liš I, durant el regnat del qual Assíria es "va mantenir en vida", al que se li atribueixin fets "sobrehumans" com seria la possibilitat de posar i treure rei de Babilònia. No és cap casualitat que el darrer rei d'Assíria portés també aquest nom, quan les grans ciutats assíries havien ja estat destruïdes i tan sols un miracle hauria salvat les restes d'Assíria de la desfeta, tal com "míticament" havia aconseguit Aššur-ubal.liš I 700 anys abans.

4.L'intercanvi cultural amb Babilònia sota el regnat d'Aššur-ubal.liš I

Com hem vist no és totalment segur que Assíria entrés en contacte directe amb Babilònia, un indicatiu però a favor d'aquesta hipòtesi ens el dona la inscripció de l'escriba reial Marduk-nādin-ahhē.⁷⁶⁷ Aquest text està datat sota el regnat d'Aššur-ubal.liš I, gràcies a que hi apareix explícitament el nom del rei. Aquest document és de vàlua pel fet que a Aššur-ubal.liš se li atribueixi el títol de *šar kiššati*, "rei de la totalitat",⁷⁶⁸ i que afirmi l'existència d'un temple de Marduk a la ciutat d'Assur.⁷⁶⁹

⁷⁶⁷ Grayson *ARI* 1 (1972), §§ 273-278, allí més bibliografia, especialment *cf.* Ebeling, Meissner i Weinder *IAK* (1926), p.38-40, Borger *EaK* 1 (1961), p.28. El seu nom significa, "Marduk és donador de germans", Stamm *MVAG* 44 (1939), p.139.

⁷⁶⁸ Borger *EaK* 1 (1961), p.28, únic cop que apareix des de Šamšī-Adad I; la renovació en la titulatura era ja perceptible a *EA* 16:4, LUGAL GAL ŠEŠ-*ka-ma*. Aquest títol procedeix de Babilònia, *vid.* Grayson *UF* 3 (1970), p.316; Séux, *ÉR* (1968), p.308-312.

⁷⁶⁹ Marduk era el déu nacional de Babilònia. Veure p.298s.

En l'arribada d'escribes babilonis a la cort assíria hem de veure-hi l'efecte de dos aconteixements. Per un costat, l'alliberament de la dependència respecte a mittani, o en qualsevol cas, un desapegament de la forta influència cultural hurrita a favor d'un retorn a la font cultural típica per Assíria, com era el sud mesopotàmic. Per una altra banda, hi hem de veure el fort contingut babiloni de la política d'Aššur-ubal.liš durant els darrers anys del seu regnat, on segurament el fet d'haver casat la seva filla, Mubal.lišat-Šerū'a, amb el rei babiloni no jugà un paper insignificant i on el rei assiri, com hem vist a les cròniques, jugà un paper decisiu en la successió al tron. Aquest canvi en la influència cultural, o afluixament en l'influxe mittani, es nota també en els segells usats, els motius dels quals revelen, cada cop més, la influència babilònica.⁷⁷⁰

Segons Weidner, hem d'acceptar que els edictes de palau referents a l'harem procedien de Babilònia, tot i que no s'ha trobat cap text d'aquest tipus procedent d'aquesta ciutat.⁷⁷¹ Aquest document s'ha conservat en una còpia d'època de Tiglatpileser I (1114-1076). S'hi conserven un total de 23 edictes, el més antic dels quals sembla ser fou redactat durant el regnat d'Aššur-ubal.liš I.⁷⁷²

5. Conclusió

Afortunadament pel regnat d'Aššur-ubal.liš I es produeix una multiplicació de les fonts

⁷⁷⁰ Aparició de motius kassites en segells durant l'època d'Aššur-ubal.liš I (?), Beran ZA 52 (1957), p.163, p.167.

⁷⁷¹ Weidner AfO 17 (1954-1956), p.258.

⁷⁷² Aquests texts foren publicats per Weidner AfO 17 (1954-1956), p.257-293.

documentals: inscripcions reials, cartes, cròniques, que complementen la LRA. Sembla que cadascuna d'aquestes fonts informa per un període concret del regnat d'Aššur-ubal.liṭ I. Mentre que la LRA documenta la filiació i durada del regnat; les cartes (procedents del Amarna, Egipte) són testimonis dels primers anys de regnat del sobirà assiri; mentre les cròniques tardanes, per la seva banda atesten, el darrer període del regnat.

Les cartes del Amarna informen sobre l'esvaiment del domini de Mittani amb Tušratta, o immediatament després del seu regnat, sobre Assíria. L'artífex d'aquesta independència recent guanyada seria Aššur-ubal.liṭ I. Aquest rei va inaugurar l'existència d'Assíria com a país i va veure, a més, reconeguda la pertanyença del seu regne al concert de les grans potències del moment. Aquest nou estatus d'Assíria molestà en gran manera a Burna-Buriaš, el rei de Babilònia, que pretenia el domini universal sobre Mesopotàmia. Aquesta aspiració es va haver de quedar en el seu estadi teòric.

Assíria no tan sols no va dependre de Babilònia, sinó que possiblement aconseguí territoris al sud del Zab Inferior amb l'esquarterament del regne d'Arrapha, que s'havia quedat sense la protecció de Mittani. Segons les cròniques tardanes, Aššur-ubal.liṭ I aconseguiria inclús vincular la dinastia d'Assur a la de Babilònia en donar la seva filla, Mubal.liṭat-Šerū'a, en matrimoni al rei d'aquell país. La deposició del nét d'Aššur-ubal.liṭ I, com a conseqüència d'una rebel·lió interna, li donà l'excusa que necessitava per a passar a intervenir directament amb el seu exèrcit sobre el terreny. Aššur-ubal.liṭ I es va convertir en l'àrbitre de la successió al tron babilònic, en el qual va instal·lar Kurigalzu II,

que posteriorment esdevindria un acèrrim enemic d'Assíria. Aquesta conquesta de Babilònia per part d'Aššur-ubal.liṭ I no està documentada encara pels texts contemporanis.

A Assíria està documentat durant el regnat d'Aššur-ubal.liṭ I un escripta babilònic, així com un temple o capella dedicada al déu Marduk.

Assíria va passar durant el regnat d'Aššur-ubal.liṭ I de ser un regne dependent de Mittani no sols a obtenir-ne la independència, sinó a dominar una part considerable de Mesopotàmia.

III. [74]Enlil-nārārī (1327-1318)

El fill d'Aššur-ubal.liṭ I, Enlil-nārārī,⁷⁷³ va exercir la reialesa a Assíria durant deu anys.⁷⁷⁴

1.Inscripcions reials⁷⁷⁵

Pressumptament del seu regnat ens ha arribat una inscripció, que s'ha preservat en un estat tan fragmentari, que la dificultat és si assignar-la a ell o al regnat del seu nét, Adad-nārārī I (1305-1274).⁷⁷⁶ Aquesta inscripció menciona la derrota, per segona vegada, de Kurigalzu II,⁷⁷⁷ el fill de Burna-Buriaš II, al que Aššur-ubal.liṭ havia fet asseure al tron babilònic, segons les cròniques tardanes.⁷⁷⁸ En aquesta informació és possible que hàgim de veure la confessió de la impotència assíria davant dels babilonis, si ho comparem a l'hegemonia aconseguida per Aššur-ubal.liṭ I, que havia decidit el successor al tron babilònic (sempre segons les cròniques tardanes). Ara, en canvi, Enlil-nārārī, no sols havia de lluitar contra el seu teòric depenent, sinó que, el fet que ho hagués fer per dues vegades, en mostra la manca de domini real sobre

⁷⁷³ El seu nom significa "Enlil és el meu ajut", *AHw.* p.779b, 2b; *CAD N/I*, p.347; *APN* p.75a; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.212; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.201; Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), p.50. Sobre la lectura del nom, Grayson *AS* 16 (1965), p.337 n.4; per a una curta història del seu regnat, Weidner *RIA* 1 (1932), p.393-394; Weszeli *PNA* 2/1 (2000), p.520b.

⁷⁷⁴ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.109, anomenat a llista reial sincrònica: *idem*, p.123.

⁷⁷⁵ Edicions de les seves inscripcions es poden trobar a Grayson *RIMA* 1 (1987), p.118-119; Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.46-49, no.XVIII; Grayson *ARI* 1 (1972), p.51-53, §§ 326-341.

⁷⁷⁶ La darrera edició amb col·locació sobre foto es troba a Grayson *RIMA* 1 (1987), p.119, allí més bibliografia; aquesta inscripció ha estat sempre des de la seva primera edició a Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.47-48 no.2, assignada a Enlil-nārārī, *cf. idem* p.47 n.10, l'assignació ha estat deguda principalment a la informació fornida per les cròniques tardanes.

⁷⁷⁷ Brinkman *MSKH* (1976), p.205, esp. n.2. Sobre aquest nom, Balkan *AOS* 37 (1954), p.66, "Hirte der Kassiten".

⁷⁷⁸ Veure p.179.

Babilònia. Naturalment, sols es parla de victòria, com no podria ser d'altra manera a les inscripcions reials assíries, però el fet que Kurigalzu II pugués regnar durant 22 anys⁷⁷⁹ relativitza aquesta "derrota" (*abiktu*) dels babilonis, explicable si van ser els babilonis els agressors que foren repel.lits.

Potser hem de veure en l'afirmació del seu nét, Adad-nārārī I (1307-1275),⁷⁸⁰ la repercussió dins de les inscripcions reials de la victòria defensiva d'Enlil-nārārī sobre Kurigalzu II. Adad-nārārī I en la seva genealogia afirma ser "nét d'Enlil-nārārī, el vicari d'Assur, que va anihilar la tropa dels kassites, la mà del qual abastà tots els seus enemics" (*mār māri ša Enlil-nārārī iššiak Aššurma ša ummān kašši ināruma u nagab zā'erīšu qāssu ikšudu*).⁷⁸¹ Tot i que es pot argumentar que aquests kassites podien ser els dels Zagros, possiblement hem de veure aquí una altra repercussió de la victòria sobre Kurigalzu II, dins de les altament ideologitzades inscripcions reials.

De la mateixa manera, es podria interpretar la troballa a Assur d'un objecte votiu amb una inscripció de Kurigalzu II.⁷⁸² Es tracta d'un ull de calcedònia amb una inscripció dedicada al déu Enlil,⁷⁸³ encara que és possible hi pugués ser portada amb posterioritat.

2.Cartes

Del regnat d'Enlil-nārārī és, almenys, una de les cartes publicades per W. von

⁷⁷⁹ Brinkman *MSKH* (1976), p.205, n.2; Röllig *HSAO* 1 (1967), p.179.

⁷⁸⁰ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.132: 25-26; cf. Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.48 n.4.

⁷⁸¹ 25) DUMU DUMU šá 1.ªEN.LÍL-ERÍN.TÁH ŠID *aš-šur-ma šá um-ma-an kaš-ši-i* 26) *i-na-ru-ma ù nagab za-e-ri-šu qa-su ik-šu-du*, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.132.

⁷⁸² Brinkman *MSKH* (1976), p.226; Andrae *MDOG* 21 (1904), p.38.

⁷⁸³ Sobre l'assimilació entre Enlil i Aššur veure p.783s.

Soden,⁷⁸⁴ en la qual el rei en persona es dirigeix a El.lilīa (*E-ḫi-li-īa*), possiblement el governador de l'àrea de Nippur.⁷⁸⁵ El més sorprenent és que Enlil-nārārī s'anomeni rei del país d'Ellilīa (*šar mātikama*).⁷⁸⁶ Desgraciadament aquesta primera part de la carta està molt trencada i no se'n pot extreure gaire més informació. Quan el text torna a ser clar, Enlil-nārārī fa referència a un enemic, del qual no se'n desvetlla la identitat.⁷⁸⁷

Aquesta carta ens crea més preguntes que respostes. Com és possible que un rei assiri tingui correspondència directa amb un governador babiloni, sense fer referència al rei de Babilònia? Com és que el rei assiri es diu rei del país del governador babilònic? Significa aquest fet una pretensió al tron de Babilònia per part del rei assiri? O és senzillament que no s'ha identificat correctament el destinatari de les cartes?

⁷⁸⁴ Von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.368-371. Landsberger *BBE* (1965), p.76, creu que dos de les cartes editades per von Soden tenen com a remitent Enlil-nārārī: *CBM* 19796 = Radau *BE* 17 (1908) 91 = von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.368-369; i *Ni* 669 = vSoden *AfO* 18 (1957-1958), p.370; la tercera, *CBM* 10575 = Radau *BE* 17 (1908) 77 = von Soden *AfO* 18 (1957-1957), p.369b-370a, procediria del regnat d'Adad-nārārī I o Salmanassar I, si el remitent s'ha d'identificar realment amb l'epònim Aššur-mušēzib, Saporetti *EMA* (1979), p.77; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.121 i n.113.

⁷⁸⁵ *Ni* 669:4 = von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.370, *pāhātika*, "la teva província". Landsberger *BBE* (1965), p.76, seguint K. Balkan l'identificà amb el *šandabaku* de Nippur, Enlil-kidinni, que exercí el càrrec durant els darrers anys de Burna-Buriaš i el regnat de Kurigalzu II. Sobre el títol *šandabaku* veure: *AHw.*, p.1162b, A, "ein Rechnungsführer"; *CAD* G, p.120b-121a, s.v. *guennakku*, "title of the governor of Nippur"; *CAD* Š/I, p.371b-373b; afegir a la bibliografia allí citada; *CDA* p.355a, 2. "the governor of Nippur"; Brinkman *RAI* 19 (1974), p.406 n.83; Leemans *JESHO* 32 (1989), p.229-235; Frame *Babylonia* (1992), p.225 n.77; Brinkman *NABU* 93/106; darrerament, Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.27-35. Sobre el sistema provincial ("província", *pīhātu*) a Babilònia en època kassita veure *idem*, p.36-37; pel càrrec de governador provincial, *idem*, p.38-40, *šakin māti* "Gouverneur"; *idem*, p.41-44, *bēl pīhāti* "Herr des Verantwortungsbereichs"; *idem*, p.44-45, *šākin tēmi*; *idem*, p.45-48, *šakkanakku* "Militärgouverneur"; per a cadascun d'aquests càrrecs allí la bibliografia més recent, així com testimonis els a la documentació mesobabilònica de Nippur. El sistema provincial assiri ha estat recentment estudiat per Postgate *NAG* (1995), p. 1-17, on es pot trobar més bibliografia.

⁷⁸⁶ "rei del teu país", LUGAL KUR-*ka*-*ma*, *Ni* 669:3 = von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.370.

⁷⁸⁷ Darrerament Freydank ha proposat corregir *Ni* 669:20 = von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.370, on ell llegeix *ma-šar!-ta*, enlloc de la lectura de von Soden, *ma-lu-ta*, amb el que tradueix: "Um deinetwillen werde ich eine Bewachung über sie setzen, und niemand wird ihnen Schaden zufügen." Amb això conclueix, "Als ein wesentliches Anliegen des Briefes bestätigte sich damit die Verständigung zwischen Assur und Nippur über die Bewegung von Personen auf assyrischem Gebiet, und der letzte Abschnitt handelte von einer Zusage des assyrischen Königs Ellil-nārārī, die Sicherheit dieser Personen zu gewährleisten." Freydank *NABU* 96/12.

3. Èpica de Tukultī-Ninurta I

A Enlil-nārārī es refereixen unes línies trencades dins del poema èpic fet compondre pel seu descendent Tukultī-Ninurta I (1244-1208). Allí, en el que vindria a ser l'explicació dels precedents a la guerra amb Babilònia, es resumeixen les topades dels avantpassats del rei amb els seus col·legues babilònics. Tukultī-Ninurta I ens diu: ^{ll 29'} "[Enlil-nārārī, engendrador del progenitor del meu pare, rei de la totalitat de la gent, [...], ^{30'}[... Kur]igalzu fou perseguit (per a ser anihilat) pel jurament dels déus [...]" ([*Enlil-nārārī ālid banû abīia šar kiššati nišē muleṭ [...Kur]igalzu māmīt ilāni radid ina [...]*).⁷⁸⁸ És difícil interpretar el que es vol dir en aquest pas. Pot ser que Kurigalzu no hagués respectat el jurament fet davant dels déus (respecte a algun tractat?) i, com a persona hostil al pacte entre Assíria i Babilònia, era caracteritzat com un altre rei babilònic que havia trencat l'estatus fronterer entre els dos països, fet pel que havia de ser castigat. No s'ha d'oblidar la fixació dels assiris sobre aquest tema, així per exemple s'ha d'entendre l'ènfasi que fa en aquesta qüestió la Història Sincrònica.⁷⁸⁹

4. Documentació econòmica⁷⁹⁰

El predomini de Kurigalzu II sobre els seus examos assiris sembla ser recolzat per la

⁷⁸⁸ A II 29')[1. ^dBAD-ÉRIN.TÁ]H *a-lid ba-nu a-bi-ia* MAN KIŠ UN.MEŠ *mu-leṭ* [x x x] A II 30')[x x 1. *ku-r]igal-zu ma-mi-it* DINGIR.MEŠ *ra-di-id ina* [(x x)] [šī/su]; Thompson *Archaeologia* 79 (1929), pl.LI; Machinist *ETN* (1978), p.78; *radādu* és un verb poc testimoniats en acadi, i amb el substantiu *māmītu*, *CAD M/I*, p.194b, aquest és l'únic cop en què apareixen junts. El verb *radādu* té normalment el significat de "perseguir (per a anihilar)", *AHW*. p.940b-941a; *CAD R*, p.58, 2'b, "to persecute, to afflict"; *CDA* p.295a, "to chase, pursue".

⁷⁸⁹ Per al període mesoassiri, Grayson *ABC* (1975), p.158 l 4', 6', 7'; p.160 l 23'; p.161 l 28', 29'.

⁷⁹⁰ No pot ser l'objectiu d'aquest treball el buidatge complet i exhaustiu de tota la documentació econòmica assíria, i molt menys de la babilònica, cosa que en si constituïria com a mínim dues tesis de doctorat, i que depassa les possibilitats d'aquest doctorand. Segurament alguns testimonis, publicats i, de totes formes, els inèdits em passaran desapercebuts, sempre que sigui possible la informació fornida per aquesta documentació serà tinguda en compte.

presència d'arrapheus (*ar-rap-ha-a-a-ú*)⁷⁹¹ en llistes de racions de Nippur. Això podria indicar l'existència de raids contra aquests territoris, sinó el control de la zona al voltant d'Arrapha (Kirkuk), al sud del Zab Inferior, per part d'aquest rei babilònic.

5. Les cròniques tardanes

El que podem deduir del fet que Enlil-nārārī hagués de lluitar dos cops amb Kurigalzu II, a la informació aportada per les inscripcions reials, es veu confirmat per les cròniques. Aquests texts afirmen que Enlil-nārārī lluità amb Kurigalzu II prop de Sugagu.⁷⁹² Aquest lloc actuava de fortalesa que defensava l'estret pas entre el Gebel Hamrin (*Ebih*) i el Tigris, prop de l'actual Fatha, que, d'haver estat travessat, posava la mateixa ciutat d'Assur a l'abast dels babilonis.

La Història Sincrònica atribueix la victòria a Enlil-nārārī, mentre que la Crònica P a Kurigalzu II. Una altra discrepància entre els dos texts és que la Crònica P apunta com a rei assiri Adad-nārārī I enlloc d'Enlil-nārārī.⁷⁹³

⁷⁹¹ *BE* 14, 22, 15. Altres testimonis d'arrapheus a la documentació econòmica babilònica es poden trobar a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38-39.

⁷⁹² **Història Sincrònica:** *CT* 34 pl.38 Col.I 18'-23', Grayson *ABC* (1975), p.159-160, Röllig *HSAO* 1 (1967), p.177-178; **Crònica P:** Pinches *JRAS* 1894 p.813, III 20-22, *ABC* p.174-175 (Adad-nārārī I). Sobre la situació de Sugagu, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.235; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.211. Sugagu (*Su-qá-qù-ú*) figura immediatament abans d'Assur a sols un dia de marxa, a un itinerari paleobabilònic publicat per Hallo *JCS* 18 (1964), p.57-88, esp. 70; i gent de Sugagu apareix a la correspondència de Mari (veure testimonis a Grobeberg); en aquests dos es pot trobar la bibliografia anterior; vid. esp. Grayson *AS* 16 (1965), p.337 n.3, Grayson *ABC* (1975), p.263; Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.313. Sugagu està documentada també al període neoassiri, Parpola *NAT* (1970), p.315 (Adn. III, *KB* 1 196.19).

⁷⁹³ Röllig *HSAO* 1 (1967), p.177-181; Brinkman *BiOr* 27, p.303 i 309; Gadd *CAH* II/2 (1975), p.30; Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.275; Mayer *PKA* (1995), p.190, afirmen que seria Enlil-nārārī, el rei al que realment és refereix implicant l'equivocació de la Crònica P; Grayson *AS* 16 (1965), p.338-339, esp. n.8, col.locà la batalla en època d'Adad-nārārī I, tot i que a posteriori ho ha relativitzat, Grayson *ABC* (1975), p.204b.

La contradicció entre les dues cròniques sobre el guanyador de la batalla de Sugagu en canvi es pot resoldre. Els babilonis podrien haver estat els agressors, si tenim en compte el fet que Sugagu es troba a tan sols un dia de marxa al sud d'Assur, Tigris avall. La HS ens diu, a més, que babilonis i assiris es partiren el districte de Šasilu, topònim del què tans sols se sap que es trobava al sud del Zab Inferior, la qual cosa no és una gran pista a l'hora a situar la frontera entre els dos països. És possible inclús que aquesta ciutat es trobés molt aprop, sinó als Zagros.⁷⁹⁴

⁷⁹⁴ És remarcable la semblança formal entre tres topònims: Šasilu, Šašilu i Šišil. Sobre **Šasilu**, els testimonis mA d'aquest topònim, així com les propostes d'identificació es troben recollits a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.244; tots ells a les inscripcions de Tn. (veure p.216s. aquí), que indiquen explícitament la seva posició més enllà de Zab Inferior, propera als Zagros i en relació a la ciutat de Mašhaṭ-šarri i la muntanya Tulsina, topònims que sols apareixen en aquests passatges; junt amb KUR *lašqi*, com a adj. CAD L 108b, "meadow (?)" (Deller i Postgate *AfO* 32 [1985], 73a), també a *AHw.*, p.539b "eine Art Weide ?", CDA p.179a, s.v. *lasqum*, "(a kind of pastureland)"; possiblement no es tracti de cap topònim i sigui una aposició a Tulsina, "muntanya de pastura" (KUR *la-aš-qi*, Weidner *ITN* [1959], p.4, IV 25 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.236-237 [78.1], IV 25-26; KUR-*i la-áš-qi*, KAH 1 16:17 = Weidner *ITN* (1959), p.8:17-18 = Grayson *RIMA* 1 (1991), p.240 [78.2]:17-18). Treballadors de Mašhaṭ-šarri estan documentats a *MARV* 2 17:69 (3 URU.*maš-he-te4-ša*¹-[LUGAL?...]; Deller i Postgate *AfO* 32 [1985], 73a), també del regnat de Tn., on apareixen 3 treballadors d'aquesta ciutat junt amb altres 3 treballadors kilizeus, i dues línies després el mont Urašše (en relació a l'Ebih, Nashef *RGTC* 5 [1982], 272-273; Müller *HSAO* 7 [1994], p.220). Veure també Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.303 n.26. **Šašilu**, no és a Nashef *RGTC* 5 (1982); veure Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.74b, que es qüestionen sobre la seva identificació amb Šasilu, recullen el testimoni del regnat de Tiglatpilesser I, *MARV* 2 21:27, [veure cap. Tp.], on la ciutat apareix llistada després de Kalhu i abans de Šumela; Šašilu apareix en d'altres llistes de ciutats que aporten ofrenes *ginā'u* pel temple d'Assur: VAT 19199, VAT 19205, VAT 19208, VAT 18144:43, totes elles citades per Freydank *HSAO* 6 (1997), p.51; i VAT 15577:8', VAT 20310:6', textos en transliteració a Prechel *Vortrag* (1997), (agraeixo a D. Prechel la gentilesa en cedir-me l'accés al manuscrit de la seva conferència); en tots aquests textos apareix sempre en estreta relació amb les ciutats de Kalhu i Šumela (una Šumēla, està documentada als textos de Nuzi, Fincke *RGTC* 10 [1993], p.262). Postgate *AfO* 32 (1985), p.99b, pensa que s'ha d'identificar Šašilu amb la Šasilu de les inscripcions de Tn., així com també amb el topònim Šišil. Un problema que trobo per a la identificació entre Šasilu i Šašilu, és que ambdós topònims estarien testimoniats contemporàniament, ja que Šašilu està atestat a la llista geogràfica VAT 18144:43 (Freydank *HSAO* 6 [1997], p.52 n.43), la qual cosa no fa pensar en què es tracti del mateix lloc. Una identificació entre Šasilu i Šišil la suposà ja Postgate *Iraq* 32 (1970), p.139. **Šišilu**, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.249; sols un testimoni mA (A 2824 v.1s.), sense contexte. Testimoniada al període nA, Šišlu, llistada entre Nēmad-lštar i Ubasê, 2 R 53, 1 r. II 5 = SAA 11 1 (Parpola *NAT* [1970], p.336); Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.75a, afegixen els següents testimonis: CTN 1 pl.45, 7 = CTN 3, 141, 7, (amb Kar-TAR-ru, i Ubasê); CTN 2, 190,5; CTN 2, 183, 6 (amb Zabban i Harhumba [Postgate *RIA* 4 (1972-1975), p.121a, a la província de Kalhu]); *Iraq* 32 (1970), p.139, BM 134524 r. 9'.11' (amb Samana i potser amb Ubasê, lin. 12'). Possiblement aquesta darrera no s'hagi d'identificar amb les dues anteriors, ja que apareix en relació a ciutats com Nēmad-lštar, Ubasê i Harhumba que semblen estar prop o dins de l'àrea d'influència de la ciutat de Kalhu; per tant, no a la bora sud del Zab Inferior; a més de la raó gràfica anotada ja per Postgate *AfO* 32 (1985), 99b. Aquesta identificació ha estat darrerament utilitzada per Astour *SCCNH* 2 (1987), p.35. Šašilu/Šašilu és un topònim que si es trobava al sud del Zab Inferior, tal com informen les incipcions reials de Tn., no apareix a l'area d'influència de l'antic regne d'Arrapha (?); ja que sembla no està testimoniada a la documentació nuziana, veure Fadhil

És molt possible que hàgim d'interpretar aquest passatge de la Història Sincrònica com una cessió, abans que partició,⁷⁹⁵ a Babilònia de territoris pertanyents abans a Assíria.⁷⁹⁶ Aquest districte havia estat ocupat pels assiris després de la destrucció del regne d'Arrapha.⁷⁹⁷ Aquesta hipòtesi la recolza, a més, el fet que no s'anomeni la circumscripció babilònica fronterera al sud, sinó tan sols el districte assiri, el que probablement vol dir que la frontera va córrer cap al nord. També ho avala el fet que el fragment d'una crònica assíria⁷⁹⁸ indiqui que l'activitat armada de Kurigalzu pugués haver arribat fins a Kilizu,⁷⁹⁹ ciutat situada a l'est d'Assíria, prop d'Arbela. El fet que els babilonis poguessin internar-se tan endins del territori d'influència assíria no parla en favor de la destresa defensiva d'Enlil-nārārī (o Adad-nārārī I).⁸⁰⁰ És possible que aquesta incursió fins a Kilizu es tracti de la primera o segona trobada amb els assiris, o, fins i tot, de l'explotació de la victòria de Sugagu.

BaF 6 (1983), Fincke *RGTC* 10 (1993); Müller *HSAO* 7 (1994). Finalment s'ha d'afegir la semblança amb el topònim de la documentació uraratea Šašilū/o, Diakonoff i Kashkai *RGTC* 9 (1981), p.79. Al present treball veure p.68 s.v. Šišil. Una similitud més a apuntar aquí és la d'aquests topònims amb l'hidrònim Šiššar, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.317, que l'identifica amb el Wadi Tharthar.

⁷⁹⁵ Els verbs utilitzats: *mašālu*, s.v. *AHW*. p.624a, "gleich" Š: "gleich machen", *CAD M/I* p.357b, "to make equal", tradueix: "from GN in Assyria to Babylonia they divided the fields equally"; *CDA* p.201a, "to equal"; *zāzu*, s.v. *AHW*. p.1518b "teilen"; *CAD Z* p.77b, "to divide (objects, etc.), to divide into shares.", tradueix: "from GN in Subartu to Karduniaš they divided the territory in equal parts."; *CAD* ofereix, per tant, dues traduccions diferents per l'episodi. *CDA* p.201a, "to equal".

⁷⁹⁶ Weidner *RIA* 1 (1932), p.393b; Grayson *AS* 16 (1965), p.339a; Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.303 i 309, és escèptic respecte al guanyador.

⁷⁹⁷ Es desconeix l'extensió dels territoris fins a la frontera babilònica sota control assiri en els darrers anys d'Aššur-uballiš.

⁷⁹⁸ Assyrian Chronicle Fragment 1, Grayson *ABC* (1975), p.185; Weidner *AfO* 20 (1963), p.115-116, aquest fragment de crònica havia estat considerat per Weidner com un fragment d'èpica.

⁷⁹⁹ Postgate *RIA* 5 (1976-1980), p.591b-593a; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.130; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.167; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.72b; tots ells amb bibliografia suplementària.

⁸⁰⁰ Weidner *AfO* 20 (1963) p.116, ho interpreta com un intel·ligent moviment per part de Kurigalzu II per a evitar les fortificacions assíries del Tigris.

Un altre fet que recolza la capacitat militar de Kurigalzu II és que, segons la informació procedent de les cròniques, va aconseguir vèncer els elamites en territori propi.⁸⁰¹ De totes formes sembla que a partir d'aquestes informacions s'hagi de dir que Kurigalzu II, que inicià el seu regnat com a protegit dels assiris, es deslliurà aviat de la tutela assíria, sent després ell qui agrediria Assíria, on possiblement sortiria vencedor davant dels que havien estat els seus antics amos.⁸⁰²

6.Conclusió

Els contactes documentats entre els regnes regits per Enlil-nārārī i Kurigalzu II van tenir un caràcter bèl·lic. Va existir correspondència entre Enlil-nārārī i el governador babiloni de Nippur, la finalitat de la qual és desconeguda.

Segons les cròniques tardanes la batalla decisiva entre Enlil-nārārī i Kurigalzu II va tenir lloc a Sugagu, prop d'Assíria, on el monarca assiri deturaria, *in extremis*, un intent d'invasió babilònica. Al tractat que seguí els assiris cedirien a Babilònia els territoris al sud del Zab Inferior conquerits durant el regnat d'Aššur-ubal.liṭ I. Aquesta possibilitat està recolzada per la documentació econòmica de Nippur, en la qual estan atestats individus procedents de la ciutat d'Arrapha (Kirkuk).

⁸⁰¹ Grayson *ABC* (1975), p.174 III 10-19, l'ús de la primer persona indica que la font possiblement era una èpica, per la qual cosa s'ha de ser còrde respecte a les conclusions que es puguin extreure, Grayson *BHLT* (1975), p.42-43.

⁸⁰² *MDP* II 93 I 1-8, citat a Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.309a, *kudurru* on es fa una donació de terres com a recompensa pels serveis prestats en batalla contra Subartu.

IV. [75] *Arik-dēn-ilī* (1319-1308) i [76] *Adad-nārārī I* (1307-1275)

[75] *Arik-dēn-ilī* (1319-1308)

Arik-dēn-ilī,⁸⁰³ el fill d'*Enlil-nārārī*, regnà dotze anys.⁸⁰⁴ No ens ha arribat cap inscripció del seu regnat on es parli d'una possible confrontació amb Babilònia. Per això hem de ser precabuts respecte a la notícia procedent de l'èpica d'*Adad-nārārī I* sobre l'existència d'un xoc amb Babilònia durant el regnat d'*Arik-dēn-ilī*.⁸⁰⁵

La referència a l'èpica d'*Adad-nārārī I* no debia ser molt curta; se'n conserven vint-i-vuit línies, però malhauradament ens han arribat molt trencades, diuen el següent:

T9

Col. I
(línia)

⁶⁾[*Arik*]-*dēn-ilī*, el meu pare, l'hereu del seu ministre [...]

⁷⁾[...]des de lluny. La llavor dels senyors va desaparèixer per sempre.

⁸⁾[...] per un mort... el meu germà no ordenà.

⁹⁾[...] el ministre(?) no em va escriure. El seu...no em va enviar.

¹⁰⁾[*Per/A*] a la meva preocupació em va portar, la meva perturbació va arribar.

¹¹⁾Oh [^d]*Šamaš* tu ets el veritable jutge; escolta repetidament la meva paraula!.

¹²⁾La injustícia de les tropes del rei dels kassites, el meu pare no va mantenir en ordre.

¹³⁾La ciutat d'Assur, de tots els déus, no va romandre rera el seu tron.

¹⁴⁾[...] *Šamaš* se'n va anar, la part no [...]."

(A les restants línies es conserven tan sols algunes paraules.)⁸⁰⁶

⁸⁰³ El seu nom significa "El judici del meu déu és llarg (perdurable)", *AHw* p.172a; *APN* p.29b; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.234; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.35. Sobre el regnat d'*Arik-dēn-ilī*, Weidner *RIA* 1 (1932), p.148b-149a; Gadd *CAH* 2/2 (1975), p.32-33; Mayer *PKA* (1995), p.190-191; Fabritius *PNA* 1/I (1998), p.131b-132a.

⁸⁰⁴ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110, nombrat a un fragment de llista reial sincrònica *RIA* 6 (1980-1983), p.123, desgraciadament no es coneixen els reis babilonis contemporanis. Les seves inscripcions reials són editades a Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.48-57, no.XIX; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.120-127; Grayson *ARI* 1 (1972), p.54-55, §§ 348-357.

⁸⁰⁵ Aquesta interpretació ha estat però assumida per Gadd *CAH* 2/2 (1975), p.32; Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.309; en contra Mayer *PKA* (1995), p.190.

⁸⁰⁶ VAT 9820 = Weidner *AfO* 20 (1963), pl.V.

Aquest passatge va estar interpretat per Weidner com l'afirmació que Arik-dēn-ilī envià contra els babilonis al fill del seu primer ministre i que aquest possiblement fracassà.⁸⁰⁷

Sembla ser que la derrota no va poder ser venjada. A la mateixa èpica són abundants les referències al déu Šamaš, déu de la justícia, amb el que és clar que s'atribueixi la infracció del jurament sobre la frontera als babilonis.⁸⁰⁸ Sobre la continuació de les hostilitats sota el regnat d'Arik-dēn-ilī no se'n sap res més. És molt possible, per tot el dit, que els babilonis mantinguessin la iniciativa.⁸⁰⁹

En resum, podria ser que les hostilitats entre Assíria i Babilònia haguessin continuat durant el regnat d'Arik-dēn-ilī. El seu contemporani babilònic, Kurigalzu II o Nazi-Maruttaš,⁸¹⁰ no és nombrat als fragments textuais conservats. Un altre cop sembla que van ser els babilonis els agressors, fins i tot, trencant el tractat signat entre Enlil-nārārī i Kurigalzu II.

[76] Adad-nārārī I (1307-1275)

Adad-nārārī I⁸¹¹ era fill d'Arik-den-ilī.⁸¹² La relació de parentiu entre ambdós monarques

⁸⁰⁷ Weidner *Afo* 20 (1963), pl.V col.I 7', KUR-šu *e-mid*, és a dir, "va desaparèixer per sempre". Veure p.467 i comentari a T26.

⁸⁰⁸ Aquest tema apareix sovint a les èpiques assíries, vid. *CAD M/I*, p.190ss., s.v. *māmītu* amb referències a l'Èpica de Tukultī-Ninurta I. El permís de la divinitat per anar a la guerra era quelcom imprescindible. Šamaš com a déu de la justícia i dels omina tenia part doble en aquest permís. Sobre el consentiment diví per anar a la guerra així com la necessitat d'oracles, en el cas de la documentació de Mari, Guichard *RA* 93 (1999), p.32-36; en aquesta mateixa documentació es troba el text A.1314 en el qual Iarim-lim, rei de lamhad, declara la guerra a Iašub-lahab, rei de Dēr, on el déu Šamaš és el que decideix sobre la rectitud de la causa del declarant, Dossin *Syria* 33 (1956), p.63-69; Sasson *Fs. Birot* (1985), p.237-253.

⁸⁰⁹ Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.309.

⁸¹⁰ Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.309a, n.92.

⁸¹¹ El seu nom significa "Adad és el meu ajut", *AHW*. p.779b, 2b; *CAD N/I*, p.347; *APN* p.9; Stamm

no es troba totalment aclarida. Segons la LRA, podria haver estat el seu germà, però molt probablement no es tracta més que d'una errada al text.⁸¹³

1. Inscripcions reials⁸¹⁴

Un document publicat per Grayson fa referència a la confrontació entre Assíria i Babilònia durant el regnat d'Adad-nārārī I.⁸¹⁵ Un cop més, es tracta d'un text molt fragmentari, on l'enemic és però clarament identificat, Karduniaš (Babilònia).⁸¹⁶ Malgrat això, el nom del rei babilòni contendent es troba trencat. Hi ha dos possibles candidats a ocupar el lloc, o bé Kurigalzu II, durant els seus darrers anys de govern, o bé Nazi-Maruttaš.⁸¹⁷ Nazi-Maruttaš regnà 26 anys segons les llistes reials,⁸¹⁸ el seu darrer any

MVAG 44 (1939), p.212; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.54; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.19. Per a una història del seu regnat, Weidner *RIA* 1 (1932), p.27-29; von Soden *HAO* (1954), p.67-68; von Soden *Propyläen Weltgeschichte* (1962), p.62; Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.274-275; Mayer *PKA* (1995), p.196-201; Radner *PNA* 1/I (1998), p.30b.

⁸¹² Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110.

⁸¹³ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110, text A: "fill" (*mār* NR); text B, C: "germà" (*ahušu ša* NR); per altra banda, a les inscripcions que ens han arribat d'aquest monarca, s'anomena sempre el seu fill, Grayson *RIMA* 1 (1987) p.132:18, 136:2, 142:3, 148:2; 150:2, 150:22, 153:2, 160:2', 161:2, 178:2, d'aquí que molt probablement hagi estat així. Cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312.

⁸¹⁴ Inscripcions reials d'Adad-nārārī I han estat recentment editades a Grayson *RIMA* 1 (1987), p.128-179; també Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.56-110, no.XX; Grayson *ARI* 1 (1972), p.57-78, §§ 379-514; vid. Borger *EaK* 1 (1961), p.32-48.

⁸¹⁵ Grayson *ARRIM* 1 (1983), pp.10-11 = Grayson *RIMA* 1 (1987) p.157.

⁸¹⁶ Grayson *RIMA* 1 (1987) p.157:11'.

⁸¹⁷ Grayson *ARRIM* 1 (1983), p.11, reconstrueix Kurigalzu, mentre que el mateix Grayson *RIMA* 1 (1987), p.157, reconstrueix Nazi-Maruttaš. Weidner *AfO* 20 (1963), p.113 i Weidner *ITN* (1959), p.46, afirma que Nazi-Maruttaš pujaria al tron babilònic en els darrers tres anys d'Arik-dēn-ilī. Pel nom Nazi-Maruttaš, Balkan *AOS* 37 (1954), p.72-73, "'Schatten des Maruttaš (=Ninurta)", amb llistat de testimonis; sobre aquest rei veure també Brinkman *MSKH* (1976), p.262-286; Brinkman *RIA* 9 (1999), p.190-191. Röllig *HSAO* 1 (1967), p.179-181, dona per impossible la contemporaneïtat de Kurigalzu II i Adad-nārārī I.

preservat a la documentació econòmica és el 24è.⁸¹⁹ El sincronisme entre Adad-nārārī I i Nazi-Maruttaš està recolzat per l'èpica d'Adad-nārārī I,⁸²⁰ però no pels altres documents contemporanis als seus regnats. En aquesta mateixa inscripció hi trobem també una fosca referència a un campament,⁸²¹ que com veurem més avall és significativa. Per la resta del text no és possible saber res més sobre el desenvolupament i desenllaç del conflicte.

Dos indicis més a les inscripcions reials, parlen a favor de la topada amb els babilonis. El primer rastre es troba en els epítets d'Adad-nārārī I, on apareix el següent pas:

T10

"³⁾ Anihilador dels violents, de la tropa dels kassites,⁸²² quteus,⁸²³ ⁴⁾ lul.lumeus,⁸²⁴ i

⁸¹⁸ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.91, Llista A II 2', nom reconstruït.

⁸¹⁹ Brinkman *MSKH* (1976), p.280.

⁸²⁰ Veure p.203s.

⁸²¹ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.157:13'.

⁸²² Per al període mesoassiri els testimonis es concentren preponderantment al regnat de Tn., veure p.252s. Sobre els kassites, vid. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.163-164, amb bibliografia; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.464b-473b, "Despite considerable scholarly discussion, the original homeland of the Kassites has yet to be identified.(...) But their principal habitat, especially after 850 B.C., was a hilly area of eastern Iraq and western Iran near to the North of the present Baghdad-Kermanshah road". Els kassites junt a la documentació mesoassíria estan constatats ja en texts paleobabilònics, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.135-136; i també a la documentació de Nuzi, Fincke *RGTC* 10 (1993), p.160-162; així com la neobabilònica, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.199.

⁸²³ Per aquest poble al període mesoassiri, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.191-193, "(...) dürften die Qutû (...) ihre Heimat östlich von Qumani gehabt haben. (...) Dementsprechend sind die Qutû, die vielleicht in mehreren Länder (darunter Qumani u.a.?) gesessen haben, vom assyr. Kernland aus gesehen im nördlichen bzw. nordöstlichen Gebirgsland zu suchen."; en general, Hallo *RIA* 3 (1957-1971), p.708b-720b, s.v. Gutium, "the Gutian territory (...) lay on both sides of the Lower Zab approximately from the 35th to the 36th parallel!"; Laessøe i Jacobsen *JCS* 42 (1990), p.132ss., pel regnat de Tiglatpileser I. Els Gutium/*Qutû* són un poble que habitava els Zagros occidentals amb una llarga tradició a la història mesopotàmica des del període acàdic, Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.65-66 s.v. Gutium; passant per Ur III, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.71; Waetzoldt *ZA* 65 (1975), p.274, s.v. Gutium; període paleobabilònic Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.189-190, s.v. Qutûm; fins al període neo-

subareus,⁸²⁵ dispersador de tots ⁵els enemics dalt i baix, batedor dels seus països ⁶des de

assiri, Parpola *NAT* (1970), p.138, s.v. Gutium; i neobabilònic, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.143-144, que diu però, "In the first millennium Gutium is an archaic designation for the regions northeast of Babylonia".

⁸²⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.188-189 s.v. Māt Lullubê/ī, "Das Kerngebiet der Lullubäer war das Gebiet um Sulēimānīya". Sobre els lul.lumu/Lul.lubu veure Klengel *MIO* 11 (1965), p.349-371; Yusifov *AMI* 19 (1986), p.87-93; Ferwerda, *TLB/SLB* 5 (1985), p.16 a 5; Klengel *RIA* 7 (1987-1990), p.164-168. Els lul.lumu apareixen aviat a la documentació mesopotàmica, ja als textos d'Ebla, Frayne *AOS* 74 (1992), p.60-63; no a Bonechi *RGTC* 12/1 (1993). El territori dels lul.lumu fou tradicionalment una zona d'expansió babilònica, des d'època dels reis acadis (c. 2350 en endavant), Klengel *MIO* 11 (1965), p.352ss.; Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.111; Owen *JCS* 33 (1981), p.255; Walker *Tigris Frontier*, p.24ss.; Ur III, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.112; Steinkeller *BSA* 8 (1995), p.53; Walker *Tigris Frontier*, p.118ss.; paleobabilònic, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.154 s.v. Lullûm; Eidem *Tell Šhemšhara* 2 (1992), p.50s.; Potts *Mesopotamia and the East* (1994); Joannès *ARM* 26/2 (1988), p.271 n. m; Wu *PHE* (1994), *passim*; a la documentació hitita, del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.251; del Monte *RGTC* 6/2 ((1992), p.96-97; a la documentació del regne de Nuzi, Fincke *RGTC* 10 (1993), p.190-193, s.v. Nullu; Müller *HSAO* 7 (1994), pp.222, 226; Maidman *SCCNH* 2 (1987), p.157-166. Els reis assiris iniciaren amb Adad-nārārī I la penetració en aquest territori, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.131:4; que serà continuada per Salmanassar I, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.192:14; i Tukultī-Ninurta I, Grayson *RIMA* 1(1987), p.237:30; fins època d'Aššur-rēša-iši I, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.310:7; quan els assiris toparan amb els babilonis, que també tenien interès a la zona, sota Nabucodonossor I, Frame *RIMB* 2 (1995), p.34:9. Veure els capítols respectius. Els testimonis d'època neoassíria es troben recollits a Parpola *NAT* (1970), p.228-229; vid. Liverani *SAATA* (1992), p.45. Els lul.lumu apareixen també a la documentació Urartea, Diakonoff i Kashkai *RGTC* 9 (1981), p.52. s.v. Luluine, "An appellative "foreigner, stranger"; Klengel *RIA* 7 (1987-1990), p.167b-168a; així com elamita, Vallat *RGTC* 11 (1993), p.158. Adad-nārārī actuà també contra els veïns dels lul.lumu, els turukku, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.266.

⁸²⁵ Per a aquest topònim al període mesoassiri, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.232-234, s.v. Subartu, el qualifica de "Landschaft", que segons les inscripcions de Tukultī-Ninurta I estava integrat pels següents països: Alaia, Alzi, Bušše, Madani, Mumme, Nihani i Tepurzi. Sobre l'extensió, així com les concepcions al respecte, vid. Nashef *idem*, p.234. Als testimonis allí llistats afegir-hi: *MARV* 3 no.54: 2, r. 32; Kühne *Tell Chuera* (1995), p.207 n.36; p.220:19, 31; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.2:20, 6:5', 7:26', 8:16', 54'; Wiggermann *Tell Sabi Abyad* (en premsa), *T* 96-23:2, *T* 93-7:12. El topònim Subartu està documentat als textos cuneiformes des del període d'Ur III, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.171-174 s.v. Su/Su'a segons Edzard a separar SU de SU.BIR₄; vid. Vallat *RGTC* 11 (1993), p.159; *idem*, p.174, s.v. Subir, ""Geographisch reichte Subartu in aB Zeit von Amanos bis nach Elam. Politisch dürfte es nur das Gebiet am oberen Hābur bezeichnet haben."; Waetzoldt *ZA* 65 (1975), p.276, s.v. Su/Su'a; Owen *JCS* 33 (1981), p.261, s.v. Su/Su'a; paleoassiri, *AHw.*, p.1256b; *CAD* Š/III, p.170; *CDA* p.379a, "from Subartu, in the style of Subartu"; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.108-109, s.v. Šubarûm; paleobabilònic, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.223-225, s.v. Šubartum; documentació hitita, del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.367, s.v. Šubartu; neoassíria, Parpola *NAT* (1970), p.314 s.v. Subartu, sobre Subartu/Šubria vid. Kessler *UTN* (1980), p.106ss. i n.397; Liverani *SAATA* (1992), p.39 i n.143; neobabilònica, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.273, "Assyria in Neo-babylonian and Late-Babylonian literary style". Veure darrerament Charpin *RA* 88 (1993), p.182; Hallo *Fs. Milgrom*, p.775; Charpin *RAI* 38 (1992), 213-218 (deportats subareus al període paleobabilònic); Michalowski a Weiss *Origins of Cities* (1986), p.129-156; per a Subartu als períodes presargònic, sargònic i Ur III, respectivament veure p.60s., 66s., 79s.; Heinhold-Krahmer *AfO* 35 (1988), 79-87. És molt probable que la realitat geogràfica englobada sota aquest topònim no s'hagi d'entendre d'una forma inamobile i monolítica, sinó que molt possiblement varià de contingut al llarg de la història, Michalowski a Weiss *Origins of the Cities* (1986), p.144.

Lubdu⁸²⁶ i Rapiqu⁸²⁷ fins a Eluhat.^{828,829}

Molt probablement hàgim de veure en els kassites mencionats als babilonis.⁸³⁰

Lubdu,⁸³¹ a la zona del transtigris i Rapiqu a l'Èufrates,⁸³² són les dues referències utilitzades pel monarca per a demarcar el límit sud d'abast de les seves campanyes.⁸³³

El primer lloc vindria a coincidir amb l'àrea geogràfica que apareix a la Història Sincrònica sobre la frontera que s'establí després del xoc amb Nazi-Maruttaš.

Per altra banda, és significatiu que a les inscripcions Adad-nārārī es faci referència al

⁸²⁶ Sobre localització, etc. veure p.176s. Legrain *PBS* 13 (1922), 80: r.2; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.179, indica que Lubdu estava sota control de Nazi-Maruttaš en el seu cinquè any (c.1302).

⁸²⁷ Per a l'etimologia del topònim, cf. Zadok *WO* 16 (1985), p.78 "rpq, "graben, pflügen", jaram.". Pels testimonis al període mesoassiri, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.224-225, "Rapiqu ist als Grenzort von Babylonien im Nordwesten anzusehen.", allí bibliografia; vid. Brinkman *PKB* (1968), p.127 n.748, "The approximate location of Rapiqu near the modern city of Ramadi (33° 26' N., 43° 18' E.) on the middle Euphrates is reasonably certain, though modern authors disagree as to the exact site." Russell *Iraq* 47 (1985), p.71, creu que la ciutat pertanyia a Suhu. Aquesta ciutat està constatada a la documentació cuneiforme al període d'Ur III, Edzard Farber *RGTC* 2 (1974), p.157, paleobabilònica, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.193, s.v. Rabiqum; Charpin *Fs. Renger* (1999), p.95-108; elamita, Vallat *RGTC* 11 (1993), p.230; i neoassíria, Parpola *NAT* (1970), p.291; però desapareix de la neo-babilònica; pel que hem de constatar que possiblement fou abandonada en algun moment després del regnat de Sargon (721-705) com a *terminus post quem*. Veure p.111s., 225s., 408s., 412s.

⁸²⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.104, "Land bzw. Stadt-Staat in Nordmesopotamien" en relació a la serralada del Kašiiari; al període mesoassiri, sols en inscripcions d'Adad-nārārī I i Salmanassar I. Unger *RIA* 2 (1938), p.358b-359a, "nördlich des Kašiiari Gebirges". Documentat al període paleoassiri, Nashef *RGTC* 4 (1991), p.38-39, s.v. Eluhut; paleobabilònic, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.69, s.v. Elahut; Kessler *UTN* (1980), p.80, 99; Liverani *SAATA* (1992), p.37; en tots ells bibliografia i propostes de localització.

⁸²⁹ *KAH* 2 no.35:3-6 = *KAH* 1 no.4:2-6 = Grayson *RIMA* 1 (1987) p.131

⁸³⁰ Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.57 n.7. Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.87, creu que els texts mesoassiris designen amb el gentilici kassita als exèrcits procedents de babilònia degut a que aquest grup poblacional era el que principalment composava les tropes de xoc babilòniques. Veure p.252s.

⁸³¹ Apareix als texts d'Arrapha com a frontera sud del regne. Veure p.176.

⁸³² Nashef *RGTC* 5 (1982), p.224-225; Brinkman *PKB* (1968), p.127 n.748.

⁸³³ Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.309-310 n.100.

seu avi, Enlil-nārārī (1327-1318), com "el que anihilà la tropa dels kassites" (*ša ummān kaššī ināruma*).⁸³⁴ L'extermini de les tropes kassites per part d'Enlil-nārārī era un record d'orgull nacional a refrescar en un moment en què s'havia aconseguit destruir l'exèrcit kassita i venjat la derrota d'Arik-dēn-ilī (1317-1306), malgrat que la "victòria" d'Enlil-nārārī havia consistit simplement en rebutjar els kassites quasi a les portes d'Assur .

2.Tractat(?)

És possible que Adad-nārārī I signés un tractat, segons interpretació de Weidner, amb el successor de Nazi-Maruttaš, Kadašman-Turgu (1281-1264).⁸³⁵

T11

²⁾ [...Kadaš]man-Turgu ³⁾[...] s'aproximaren ⁴⁾[...] Karduniaš (Babilònia) ⁵⁾[...] el seu fill l'alliberà de la falta ^(línia) 6)[...]de la ciutat de Kilešhu ⁷⁾[...] ells van donar (...) ⁹⁾ a la ciutat de Libbi-āli (Assur) ¹⁰⁾[...]Adad-nārārī rei del país d'Assur ¹¹⁾[...] a la falta ¹⁴⁾[...]Ka]dašman-Turgu ¹⁶⁾[...] odià el seu fill ¹⁷⁾[...] va alliberar ^(línia) 18)[...] de la ciutat de Siria ¹⁹⁾[...]Bābu]-aha-iddina (?) ²⁰⁾[...]"⁸³⁶

Les ciutats nombrades tan sols apareixen en aquest text, per la qual cosa és difícil ubicarles. Kilešhu,⁸³⁷ sembla ser un topònim kassita,⁸³⁸ però això no ens aporta la seva localització. Grayson ha llegit el nom Bābu-aha-iddina a la línia 19', que identifica amb

⁸³⁴ 25)(...) *ša um-ma-an kaš-ši-i 26)j-na-ru-ma*, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.132:25-26.

⁸³⁵ Sobre els testimonis d'aquesta filiació, Brinkman *MSKH* (1976), p.153 n.2; Llista reial A II 3', Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.91, nom reconstruït. Sobre aquest rei, Brinkman *MSKH* (1976), p.153-165; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.286. Sobre el seu nom, Balkan *AOS* 37 (1954), p.58-59, "Vertrauen auf den Gott Durgu."

⁸³⁶ *VAT* 15420 = Weidner *ITN* (1959), p.45-46, pl. XII; Grayson *ARI* 1 (1972), p.78, §§ 515-516; Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.310a; Brinkman *MSKH* (1976) p.153, p.163; Cf. Pedersén *ALA* 1 (1985), p.55 no.13.

⁸³⁷ Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.310 n.104; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.166.

⁸³⁸ Dosch i Deller *SCCNH* 1 (1981), p.100.

el famós canceller d'Adad-nārārī I, però aquesta lectura s'ha donat com a insegura.⁸³⁹

Res més es pot dir sobre la interpretació d'aquest text.

3.L'èpica d'Adad-nārārī I

En còpies de la biblioteca de Tiglatpilesser I a Assur i d'Assurbanipal a Nínive, aquestes darreres tardanes, ens han arribat els fragments d'un poema èpic que té Adad-nārārī I com a protagonista, en el qual es descriu la seva guerra contra els babilonis.⁸⁴⁰ Alguns d'aquests fragments són duplicats de la introducció, on es llisten els epítets del rei, i la intervenció dels déus com Ištar, Irnina. El fragment més significatiu és el publicat per Weidner.⁸⁴¹ Aquest fragment és important perquè ens informa de l'existència del conflicte ja sota Arik-dēn-ilī (1317-1306), pare d'Adad-nārārī I. La narració continua amb la tramesa per part d'Adad-nārārī d'un missatger a Nazi-Maruttaš, un estudiós (*ummānu*), és a dir, el que es pot anomenar un intercanvi de missatges entre els dos monarques. El text és molt fragmentari, però sembla ser que Adad-nārārī posa en cara del rei babiloni que hagués trencat un jurament (tractat), així com la seva covardia, ambdós topes comuns a les inscripcions assíries.

És possible que en totes aquestes informacions hàgim de veure encara la iniciativa

⁸³⁹ Grayson *ARI* 1 (1972), p.78 § 515. Sobre Bābu-aha-iddina, Ebeling *MAOG* 7 (1933), p.3-89; Weidner *AfO* 19 (1959-1960), p.33-39; Otten *AfO* 19 (1959-1960), p.39-46; Saporetti *EVO* 3 (1980), p.184-187; Freydank i Saporetti *Bābu-aha-iddina* (1989).

⁸⁴⁰ VAT 10084 = *KAH* 2 no.143 = *KAR* 260, *Rm* 293 = Borger *AfO* 17 (1954-1956), p.369; Wilcke *ZA* 67 (1977), p.187-191; VAT 9820 = Weidner *AfO* 20 (1963) p.113-115.

⁸⁴¹ VAT 9820= Weidner *AfO* 20 (1963), p.114-115, pl.V. Veure T9.

abilònica després de l'èxit de Kurigalzu a Sugagu, Nazi-Maruttaš voldria continuar amb la tradició. El fet que la frontera assiro-abilònica es delimiti tan aprop de territori assiri parlaria a favor d'aquesta hegemonia. Per altra banda, hem de notar la contradicció que el propi Adad-nārārī parli d'una hegemonia assíria fins a molt més al sud, Rapiqu. Si hem de creure les fonts assíries, el rei babiloni es picaria els dits en perdre la batalla, així com el seu propi campament.

Una segona referència, també dins del gènere de l'èpica, al conflicte entre Adad-nārārī I i el seu oponent abilònic, Nazi-Maruttaš, es conserva dins la composició literària coneguda com a èpica de Tukultī-Ninurta I, el nét d'Adad-nārārī I. En aquest cas es tracta però de dues línies molt trencades que parlen de l'existència d'una "batalla", *tuqumtu* (GIŠ.LÁ), entre els dos reis: "A II 31') [...Adad]-nārārī el progenitor del meu pare [...] A II 32') [...Nazi-Maruttaš [...] a la batalla [...]."842

L'èpica de Tukultī-Ninurta I també remunta l'existència del conflicte amb Babilònia a l'època del regnat d'Arik-den-ilī (1317-1306).

4. Cròniques tardanes

La manca d'informació de les inscripcions d'Adad-nārārī ha estat suplida per la

⁸⁴² A II 31') [x 1.^d10/IŠKUR]-ÉRIN.TÁH ba-^rnu^r a-bi-ja ^rx x x^r i ^rzu(?) na(?)^r [x x]-šu A II 32') [x x x x] 1.na-zi-ma-ru-ta-áš ^rx x x (x)^r ina GIŠ.LÁ a x [(x x x)]i-šu; Thompson, *Archaeologia* 79 (1929), pl.51: II 31'-32'; veure també Machinist *ETN* (1978), p.78

substanciosa aportació de la Història Sincrònica (HS).⁸⁴³ La HS ens reconstrueix el contendent d'Adad-nārārī I, a saber, Nazi-Maruttaš, així com el lloc on va succeir el xoc, Kār-DINGIR.15.DIŠ, que es trobaria, segons Nashef, entre el Tigris i el Zab Inferior,⁸⁴⁴ lloc que es trobaria en relació a Ugār-Sal.lu,⁸⁴⁵ a la mateixa àrea i aprop del Gebel Hamrin (*Ebih*). En definitiva, altre cop dins del que és territori plenament assiri.

Com era d'esperar de la HS, la victòria fou per Adad-nārārī I. L'èxit fou tal que l'exèrcit assiri aconseguí assaltar el campament enemic i manllevar els estandarts dels babilonis. Seguint l'estereotipada formulació de la HS, s'acordà una frontera que en aquest cas anava de Pilasqi,⁸⁴⁶ algun lloc muntanyós prop del riu Tigris, passant per la ciutat d'Arman,⁸⁴⁷ a l'àrea d'Ugār-Sal.lu, i fins al país de Lul.lumu, al voltant de l'actual Suleimania, als Zagros.⁸⁴⁸ Tots aquests llocs probablement es trobaven a l'est del Tigris en ordre oest-est fins als Zagros.⁸⁴⁹ Si hem de prendre seriosament aquesta informació, significaria que aquesta frontera estaria situada molt al nord i propera a Assíria. La pregunta és si hi hem de concloure l'existència d'un atac dels babilonis amb la intenció d'ampliar la frontera cap al nord, aventura que resultaria en una catàstrofe.

⁸⁴³ CT 34 pl.38 Col.I 24'-31' = Grayson *ABC* (1975), no.21.

⁸⁴⁴ Sobre la localització aproximada, així com correcció del nom i possibles localitzacions, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.155-156. Müller *HSAO* 7 (1994), p.217, llegeix Kārištar DIŠ A.GÀR-sa-al-lu; que situa prop de la ciutat de al-Fatha.

⁸⁴⁵ Nashef *RGTC* 5 (1982), p. 270.

⁸⁴⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.218.

⁸⁴⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38.

⁸⁴⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.188-189. La competència entre Assíria i Babilònia pel control de Lul.lubu es posarà de manifest sota el regna d'Aššur-rēša-iši I, veure p.395. Per a la intervenció assíria en aquest territori en aquest moment, Klengel *MIO* 11 (1965), p.360-361.

La Crònica P devia de tractar també aquest fet però es troba trencada en aquesta part.

5. Conclusió

Durant el regnat d'Adad-nārārī I, la lluita d'Assíria amb Babilònia va proseguir. El seu caire podria però haver canviat a ofensiu amb l'arribada de contingents assiris fins a Lubdu a l'Adhem i Rapiqu a l'Èufrates.

Segurament l'oponent d'Adad-nārārī I fou Nazi-Maruttaš, segons confirmen els textos tardans. Des d'un punt de vista territorial, es confirma un cop més que les lluites i la possible frontera entre els dos països transcorregué, un altre cop, al llarg del Zab Inferior. Els assiris continuaven en aquest límit a la defensiva. És possible que la pau fos conclosa amb un tractat.

⁸⁴⁹ Nashef *RGTC* 5 (1982) mapa.

V. [77] *Salmanassar I (1274-1245)*

Salmanassar I (Salmānu-ašarēd) era fill d'Adad-nārārī I i regnà 30 anys,⁸⁵⁰ la major part dels quals els dedicà al sotmetiment del que restava del, en altre temps potent, regne de Mittani (Hanigalbat)⁸⁵¹ i, en general, a lluitar contra els regnes i pobles de l'arc fronterer del nord: Urartu, Hanigalbat i *Qutû*.⁸⁵²

1.Documentació diplomàtica

El tema de les relacions entre Assíria i Babilònia durant el regnat de Salmanassar I no apareix a les inscripcions reials del monarca. No és sinó indirectament, gràcies a una carta procedent de Bogazköi, antiga Hattuša, capital del regne de Hatti,⁸⁵³ que sabem

⁸⁵⁰ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110. El nom d'aquest rei significa "Salmānu és el primer", *AHw*. p.78a; *CAD A/II* p.417b; *APN* p.222; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.226; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.467-468. S'ha de llegir Salmānu-ašarēd i no Šulmānu-ašarēd, Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.125; Zadok *OLP* 16 (1985), p.63; Deller *JESHO* 30 (1987), p.18 n.32; Radner *WO* 29 (1998), p.33-51.

⁸⁵¹ Harrak, *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.134-205; Heinhold-Krahmer *AfO* 35 (1988), p.79-104.

⁸⁵² Per una història general del regnat de Salmanassar I, von Soden *HAO* (1954), p.67-68, Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.279-284, Mayer *PKA* (1995), p.201-209. Les seves inscripcions reials han estat editades a Grayson *RIMA* 1 (1987), p.180-230; Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.110-163, no.XXI; Grayson *ARI* 1 (1972), p.79-100, §§ 522-680.

⁸⁵³ *KBo* I 10 (acadi), *KUB* III 72 (hitita); veure Hagenbuchner, *Die Korrespondenz der Hethiter* II (1987), p.281-300; Oppenheim, *Letters from Mesopotamia* (1967), p.139-146, amb bibliografia fins 1989 a p.295; Beckman *WO* 23 (1992), p.177-178; Beckman *HDT* (1996), no.23; Na'aman *AoF* 25 (1998), p.61-67, Cf. Rowton *JNES* 19 (1960), p.15-22; Brinkman *BiOr* 27 (1970) p.310. Altres exemples de correspondència entre hitites i babilonis, en aquest cas trobats a Dūr-Kurigalzu (ʿAqar Qūf), però massa fragmentaris per aportar informació relevant, es troben a Hagenbuchner *Die Korrespondenz der Hethiter* II (1987), p.300-302. Els hitites mantenien naturalment correspondència diplomàtica amb Salmanassar I o els seus oficials, veure Weidner *AfO* 19 (1959-1960), p.33-39; Otten *AfO* 19 (1959-1960), p.39-46; Hagenbuchner *Korrespondenz der Hethiter* I (1987), p.158-168; II p.255-260.

de l'intent del rei hitita Hattušil III de la renovació de l'aliança amb Babilònia.

L'entente entre Hatti i Babilònia tindria molt probablement com a objectiu el perjudici d'Assíria, tal com veurem seguidament. A partir d'aquesta carta sabem que Hattušil III havia conclòs un pacte ja amb el rei babiloni Kadašman-Turgu (1297-1280), el successor de Nazi-Maruttaš,⁸⁵⁴ i inclús havia pressionat als nobles babilònics en favor del seu successor, Kadašman-Enlil II (1279-1265),⁸⁵⁵ que acabava d'arribar a la majoria d'edat. És a aquest darrer, precisament, a qui va dirigida la missiva. Aquesta pressió diplomàtica va ser interpretada pel regent babilònic, Itti-Marduk-balāṭu, com una intromissió en els assumptes interns de Babilònia.⁸⁵⁶ De la carta es desprén l'existència d'un estat de guerra freda entre Babilònia i Assíria, ja que s'hi afirma que els missatgers babilonis no podien creuar per territori assiri.⁸⁵⁷ Es fa també referència a Tuttul (Tell Bīa),⁸⁵⁸ a la desembocadura del Balih a l'Èufrates, com a punt fins al que podien arribar les tropes hitites. Potser fins allí arribava també la frontera babilònica de l'Èufrates.⁸⁵⁹ Tot sembla indicar que els assiris no dominaven cap tram de l'Èufrates en aquest

⁸⁵⁴ *KBo* I 10: 7. Sobre el rei hitita Hattušil III, veure Bryce *Hittites* (1998), p.268-325, Klengel *HdO* 34 (1999), p.235-273, esp. p.268-273, allí la bibliografia més recent. Sobre els assumptes babilònic-hitites, Klengel *ArOr* 47 (1979), p.83-90; (política matrimonial) en aquest moment veure Houwink ten Cate *AoF* 23 (1996), p.40-75.

⁸⁵⁵ *KBo* I 10: 14. Kadašman-Enlil II també havia reestablert relacions amb Egipte, pel que la carta pot tenir relació amb aquest assumpte; així ho interpreta Helck *Beziehungen* (1962), p.224. Sobre Kadašman-Enlil II, Brinkman *MSKH* (1976), p.130-145; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.285b. Pel seu nom, Balkan *AOS* 37 (1954), p.59, "Vertrauen auf Enlil".

⁸⁵⁶ *KBo* I 10: 21-24. Sobre Itti-Marduk-balāṭu, veure Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.221.

⁸⁵⁷ *KBo* I 10: 44.

⁸⁵⁸ Pel que se Tuttul no està atestada a la documentació mesoassíria; per bibliografia sobre aquest jaciment arqueològic, Anastasio *Subartu* 1 (1995), p.198.

⁸⁵⁹ *KBo* I 10: 47. Aquesta interpretació és l'oferida per Oppenheim *Letters* (1967), p.143. Per a la localització de Tuttul, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.242.

moment.

La carta fa, seguidament, referència a assumptes comercials babilonis als territoris controlats per Hatti,⁸⁶⁰ pel que hem de suposar que els comerciants, fins a cert punt, sí es podien moure amb llibertat.⁸⁶¹ Es parla també dels afers de ciutadans babilonis, com un metge i un sacerdot, que es troben a la cort hitita.⁸⁶² La política de precaució d'Itti-Marduk-balāṭu devia estar justificada, ja que sabem que Hattušil III va mantenir també bones relacions comercials amb Adad-nārārī I.⁸⁶³ Per altra banda, el rei hitita incitava Kadašman-Enlil II a fer la guerra contra un dels regnes veïns,⁸⁶⁴ on tan sols dos poden ser tinguts en consideració, Elam o Assíria. L'interès del rei hitita devia ser, des del meu punt de vista, l'aconseguir una guerra entre Babilònia i Assíria. En aquest moment Assíria s'expandia sobre el que havia estat una dependència hitita, Hanigalbat,⁸⁶⁵ si Hattušil III aconseguia que Kadašman-Enlil II entretingués els assiris al flanc sud, Hatti guanyaria més marge de maniobra. D'aquesta situació estratègica és de la que s'adonà probablement Itti-Marduk-balāṭu, que possiblement no volia involucrar Babilònia en una guerra que tan sols podia aportar profit als hitites.

⁸⁶⁰ *KBo* I 10: r.14-25.

⁸⁶¹ Veure p.236.

⁸⁶² *KBo* I 10: r.34-48.

⁸⁶³ *KBo* I 14; Beckman *HDT* (1996), no. 24B.

⁸⁶⁴ *KBo* I 10: r.51-55.

⁸⁶⁵ Que Hattušil III cercava atreure Kadašman-Enlil II a una guerra amb Assíria, ho interpreten també Otten *AfO* 19 (1959-1960), p.45; Singer *ZA* 75 (1985), p.103. Sobre l'expansió assíria sobre Hanigalbat en aquest moment, Harrak, *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.132-205.

2. Altra documentació epistolar

És possible que una de les cartes procedents de Nippur, editades per von Soden, fos escrita per un epònim del regnat de Salmanassar I i tramesa al *šandabaku* de Nippur.⁸⁶⁶ El remitent de la carta, un tal Aššur-mušēzib (1.^d *a-šur-mu-KAR*), que potser podria ser identificat amb un dels epònims del regnat de Salmanassar I.⁸⁶⁷ La carta està dirigida, segons la fórmula de l'encapçalament a un subordinat.⁸⁶⁸ Del contingut del text tan sols és comprensible una paraula, *gerru*, "camí, caravana, campanya".⁸⁶⁹ No es pot aportar cap sentit segur per a aquest concepte en estar desprovist del contexte, ja que la carta es troba molt trencada i després de les primeres deu línies s'ha perdut completament.

Finalment, en diverses cartes de la correspondència de Bābu-aha-iddina trobades a Assur (arxiu Ass. 14410)⁸⁷⁰ està testimoniada el topònim "Maldat de Marduk"

⁸⁶⁶ Es tracta de *CBM* 10575 = Radau *BE* 17 (1908) 77 = von Soden *AfO* 17 (1957-1958), p.369b-370a.

⁸⁶⁷ Saporetta *OMA* 1 (1970), p.129-130; Saporetta *EMA* (1979), p.77; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.121 i n.113.

⁸⁶⁸ Von Soden *AfO* 18 (1957-1958), p.369b; el formulari de les cartes mesoassíries ha estat recentment reestudiat per Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.50-62, allí s'hi pot trobar la bibliografia anterior.

⁸⁶⁹ *AHw.*, p.285 s.v., "Weg, Karawane, Feldzug", inclou aquest testimoni sota l'accepció 4, "Marsch, Feldzug"; tot i que no hi ha cap prova que a la carta es parli d'una campanya militar; *CAD* G p.90-93, s.v. "1.road, path, 2.journey, caravan, business trip, 3. military campaign, expeditionary force, march, 4. travel provisions, 5.(special meanings)", sembla no incloure el present testimoni; *CDA* p.92, "way; caravan; (military) campaign". El sentit de campanya militar per a aquesta paraula, el mateix von Soden (*AfO* 18 369b) no el trobava sinó a partir de les inscripcions reials de Tiglatpileser I (1114-1076). L'argument de von Soden que s'ha de tractar forçosament d'un assumpte d'alta política pot ser relativitzat, ja que el *šandabaku* s'ocupava també intensivament dels problemes econòmics de la seva província, veure Sassmanshausen *Kassitenzeit* (1995), p.35.

⁸⁷⁰ Sobre Bābu-aha-iddina veure T11.

(URU.NÍG.HUL-^dAMAR.UD),⁸⁷¹ en relació a l'acció de lliurar materials, per part de l'administració per a la seva manufactura,⁸⁷² en aquest cas tèxtil. Hem d'interpretar aquest topònim com una concepció propagandística antibabilònica?

3.Documentació econòmica

Un text econòmic, escrit probablement a finals del regnat de Salmanassar I (o principis del de Tukultī-Ninurta I), ens dóna informació sobre els territoris que Assíria controlava a la bora sud del Zab Inferior.⁸⁷³ En aquest document es fa referència al recompte final sobre la producció de blat (*pišerti karū'e*)⁸⁷⁴ a les ciutats de Turšan, Tarbašhe i Sira, situades a la bora sur del Zab inferior, però no molt allunyades de la marge esquerra, en els antics territoris del desaparegut regne d'Arrapha. La localització exacta

⁸⁷¹ VAT 8024 = KAV 100:15, VAT 8033 = KAV 103:10, VAT 8861 = KAV 108:11, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.177; afegir-hi A 1722:14, (Deller *AfO* 32 [1985], p.78a, segons comunicació de Donbaz, que no en donava la data.); cap dels dos fa un intent de localització per aquest lloc. A 1722 va ser posteriorment publicada per Donbaz a *Fs. Garelli* (1991), p.74-77, el text era datat sota l'eponimat de Nabû-bēla-ušur, epònim del regnat de Salmanassar I, cf. Saporetti *EMA* (1979), p.119, sota els epònims de Tn.; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.41; Donbaz *Fs. Garelli* (1991), p.73-80.

⁸⁷² *iškaru* (GIŠ.QAR), s.v. *AHW*. p.395b, "Pensum, Ration; Serie"; *CAD* I, p.244-249, "work assigned to be performed"; *CDA* p.133b, "work assignment". A Nuzi, Cassin *RA* 52 (1958), p.24-27. Sobre el terme *iškaru* en període nA, Postgate *TCAE* (1974), p.94-110; Deller *JESHO* 30 (1987), p.10ss.

⁸⁷³ VAT 18902 = *MARV* 3 10 (Freydank *AoF* 21 [1994], p.23ss.); no està datat, però l'aparició de l'epònim Aššur-kāšid (*MARV* 3 10: 21') dins del cos del text indica el moment a partir del qual el text va haver de ser escrit (*terminus post quem*). Es pot pensar en una data dins dels darrers anys de regnat de Tn., sinó pertany al regnat de Salmanassar I. Sobre la ubicació cronològica de l'epònim d'Aššur-kāšid, Saporetti *EMA* (1979), p.75; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.42, 49.

⁸⁷⁴ *pišerti karū'e*, "Auflösung der Getreidehaufens", Freydank *AoF* 21 (1994), p.14; "release of the corn-heaps", Postgate *OrNS* 59 (1990), p.84. Cf. *AHW*. p.868b, s.v. *pišertu*, "Herauslösung der Körner?" (vid. *AHW*. p.842a, 2), o bé *idem* p.452, s.v. *karû* I "Getreidehaufen, Speicher"; *CAD* K, p.227a, s.v. *karû* A "pile of barley (prepared for storage)"; *CDA* p.276a, "release", p.149b, "grain heap"; Freydank *AoF* 21 (1994), p.21, descriu de la següent manera el que hi havia darrera d'aquest procés, "Registrierung des Vorhandenen und die Entscheidung über die Verwendung der betreffenden Getreidemengen."

d'aquestes ciutats encara no és coneguda.⁸⁷⁵ Que els assiris fessin aquest recompte presuposa però el seu domini sobre les tres ciutats esmentades.⁸⁷⁶ Amb això hem de concloure que una part dels guanys territorials d'Ašsur-ubal.liṭ I a la regió o bé s'havien mantingut, a grans trets, intactes fins aquest moment, tot i la pressió babilònica, o bé havien estat recuperats recentment. Aquesta posició a l'altre costat del Zab Inferior, la utilitzaria l'hereu de Salmanassar I, Tukultī-Ninurta I com a trampolí per a les seves ulteriors conquestes meridionals.

4.L'èpica de Tukultī-Ninurta I

Una altra referència a la tensió existent entre Salmanassar I i el rei babiloni es troba a una menció a l'èpica de Tukultī-Ninurta I.⁸⁷⁷ Les línies estan en un estat tal de trencament que és impossible extreure'n cap informació sobre el desenvolupament del conflicte durant aquest regnat. Per altra banda, els hitites hi són mencionats, pel que potser Hattušil III aconseguí el que volia, però la cita té lloc a un context massa trencat com per a poder afirmar-ho amb seguretat.⁸⁷⁸

⁸⁷⁵ Sobre **Turšan** veure p.176. Per a **Tarbašhe**, els testimonis VAT 18902 = MARV 3 10:5', 8, 12', 23', s'han d'afegir a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.259; veure també Fincke *RGTC* 10 (1993), p.279-280; Fardhil *BaF* 6 (1983), p.164-166. Sobre **Sira**, el testimoni MARV 3 10:10' (dos cops), 24', possiblement també 11',23' a afegir a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.232; veure també Fincke *RGTC* 10 (1993), p.354-355, s.v. Zira; Fardhil *BaF* 6 (1983), p.342b-343a s.v. Zira; Müller *HSAO* 7 (1994), p.155, s.v. Zira.

⁸⁷⁶ Segons Freydank *AoF* 21 (1990), p.15, "Allein schon die Tatsache, dass die Tafeln, die sich nicht auf die nähere Umgebung von Assur (s.u.) beziehen, in Assur gefunden wurden, stellt die administrative Beziehung zwischen der Residenz, d.h. dem Macht- und Verwaltungszentrum des Reiches, und den Provinzen mit ihren städtischen Zentren her."

⁸⁷⁷ Thompson *Archaeologia* 79 (1929), pl.LI: II 33'; Machinist *ETN* (1978), p.78.

⁸⁷⁸ Machinist *ETN* (1978), p.80, A II 40'.

5.Conclusió

En resum, es pot afirmar que la principal preocupació de Salmanassar I, pel que fa a la seva política externa es trobava a la integració a Assíria dels territoris de l'antic regne de Mittani (Hanigalbat), centrats a l'entorn del Habur; i no es pot constatar cap tipus d'operació a la frontera sud, babilònica.

Aquest expansionisme assiri preocupà Hattušil III, el rei hitita, de tal manera que demanà al seu aliat babiloni l'apertura d'un segon front a l'esquena dels assiris. Aquesta sol·licitud fou denegada pel canceller (regent) Itti-Marduk-balāṭu. L'existència de tensió bèl·lica entre Assíria i Babilònia és malgrat tot innegable. L'indici a la carta de Hattušil III, segons el qual els missatgers babilònics no podien creuar territori assiri, n'és una prova. A l'èpica de Tukultī-Ninurta I es fa referència a la tibatona de les relacions entre els dos països.

Des d'un punt de vista territorial, és segur que els assiris dominaven durant el regnat de Salmanassar I, o a inicis del de Tukultī-Ninurta I, les ciutats situades immediatament a la marge esquerra, sud, del Zab Inferior (Turšan, Tarbašhe i Sira), que feia cent anys havien pertanyut al regne d'Arrapha.

VI. [78] *Tukultī-Ninurta I (1244-1208)*

Tukultī-Ninurta I,⁸⁷⁹ (d'ara en endavant abreujat Tn.) era fill de Salmanassar I i regnà trenta-set anys,⁸⁸⁰ un dels regnats més llargs de la història d'Assíria. Sobre la personalitat de Tn., Weidner va escriure entre 1939 i 1941, segurament molt influenciat pels temps que li tocà viure, el següent:

"Mein Eindruck ist viel mehr, dass er sich immer mehr zu einem unberechenbaren Despoten entwickelte, der bei aller zur Schau Überlegenheit im Grunde des Herzens für die Sicherheit seiner Person fürchtete. So ist der ständige Wechsel des Aufenthaltsortes -der Umzug aus dem "Alten Palast" in den Palast östlich der grossen Ziqqurat un dann in den "Neuen Palast", der hermetisch gegen die Stadt abgeschlossen war, endlich die Übersiedlung in eine neue Residenz ausserhalb der Hauptstadt, deren Boden ihm zu heiss geworden war -gewiss zum Teil der Angst eines von Unruhe gepeinigten Tyrannen entsprungen."⁸⁸¹

El seu regnat significà sens dubte el punt àlgid per l'Assíria del període mesoassiri, una època coronada per la conquesta i annexió del sud mesopotàmic.⁸⁸² Les fonts escrites experimenten pel seu regnat i pel que respecta a la relació amb el sud un augment quantitatiu i qualitatiu considerable: inscripcions reials, documents administratius i cartes, cròniques, llistes reials i una èpica que ens possibiliten un millor coneixement

⁸⁷⁹ El seu nom significa "La meva confiança (maça de combat) és Ninurta", *AHw.* p.1368; *APN* p.234-235; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.360b; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.482; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.130. Una història general del seu regnat es pot trobar a Forrer *RIA* 1 (1932), p.268-274b; von Soden *HAO* (1954), p.68-74; Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.284-294; Mayer *PKA* (1995), p.209-221, a més, Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.109-124; Klengel *Das Altertum* 7 (1961), p.67-77; Brinkman *MSKH* (1976), p.313-317.

⁸⁸⁰ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110.

⁸⁸¹ Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.110.

⁸⁸² Borger *EaK* 1 (1961), p.71.

del seu regnat en relació dels seus predecessors.⁸⁸³ De fet, podem qualificar el segle XIII a.C. com el segle assiri a Mesopotàmia.

1. Inscripcions reials⁸⁸⁴

El conflicte amb Babilònia és el tret definidor a l'hora d'establir una successió cronològica dins del regnat de Tn. Tant és així que l'ordre temporal de les seves inscripcions reials, així com dels successos del regnat, es basa en el fet que citin o no el xoc amb l'adversari del sud.⁸⁸⁵

A les, des d'un punt de vista cronològic, primeres inscripcions reials de Tn., és a dir, les inscripcions en les quals no es parla de cap topada bèl·lica amb Babilònia, es fa referència a la posició de sortida dels assiris a l'altra bora del Zab Inferior, al transtigris. En aquestes primeres inscripcions, després de narrar la conquesta de Subartu,⁸⁸⁶ Tn. fa el següent llistat de països:

⁸⁸³ El llistat de les fonts pel regnat de Tn. es troba a Brinkman *MSKH* (1976), p.314-317; veure també Borger *EaK* 1 (1961), p.71-97; afegir-hi la documentació econòmica citada per Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.109-124; així com els textos administratius del regnat publicats als diferents *MARV* per H. Freydank o les cartes de Dūr-Katlimmu (d'ara en endavant DKL), Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996).

⁸⁸⁴ Les inscripcions de Tn. han estat editades per Grayson *RIMA* 1 (1987), p.230-299; Grayson *ARI* 1 (1972), p.101-130, §§ 685-849; afegir-hi dues noves inscripcions publicades per Deller, Fadhil, Ahmad, *BaM* 25 (1995) p.459-472; veure també l'edició anterior de Weidner *ITN* (1959) *passim*; així com l'anàlisi de Borger *EaK* 1 (1961), p.71-97.

⁸⁸⁵ Borger *EaK* 1, (1961), p.78; Freydank *RIA* 5 (1976-1980), p.455a; Saporetti *EMA* (1979), p.119; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.51.

⁸⁸⁶ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.236 (78.1) III 30-IV 23. La geografia històrica del nord mesopotàmic ha estat estudiada per Kessler *UTN* (1980); afegir-hi Liverani *SAATA* (1992), tot i que restringit al regnat d'Aššurnasirpal II. Veure p.199s.

T12

IV 24b) En aquell temps³⁴⁾ els grans déus³⁵⁾ em regalaren com a la meua part³⁴⁾ aquestes³³⁾ fronteres: ²⁵⁾des de Tulsina,⁸⁸⁷ muntanya de pastura, ²⁶⁾entre les ciutats de Šasila⁸⁸⁸ i Mašhaṭ-šarri,^{889 27)} a l'altra bora del Zab Inferior; ²⁸⁾des de les muntanyes de Zuqušqi⁸⁹⁰ (i) Lal.lar,^{891 29)} a l'àmbit del vast país de(Is) Qutû,⁸⁹² la totalitat³⁰⁾ del país de(Is) lul.lumu⁸⁹³ (i) Paphu⁸⁹⁴ fins al país de Katmuhu,^{895 31)} el país de(Is) Subartu⁸⁹⁶ en la seva totalitat, tot³²⁾ el Kašiiari⁸⁹⁷ fins al límit de

⁸⁸⁷ Veure p.192. Als Zagros, sud del Zab Inferior.

⁸⁸⁸ Nota a p.192. En. Als Zagros, sud del Zab Inferior. Un topònim Šasilu apareix llistat entre els centres provincials del regnat de Tn., VAT 18144:43, Freydanck HSAO 6 (1997), p.52 n.43, segons ell el document pertany al regnat de Tn., no informa però de l'epònim; si s'ha d'identificar amb Šasilu, confirmaria la seva conquesta en aquest moment. En aquesta llista apareix en relació a Šumela i Kalhu. Em pregunto però si és possible que en un mateix període de temps un topònim tingui dos noms amb sibil.lant diferent.

⁸⁸⁹ Veure p.192.

⁸⁹⁰ Nashef RGTC 5 (1982), p.284, "Ein Berg nahe dem Kleinen Zab".

⁸⁹¹ Nashef RGTC 5 (1982), p.176, "Es handelt sich bei L. und Zuquški (...) um Berge"; el topònim Lal.lar apareix a la documentació neoassíria i exclusivament a la de Salmanassar III, Laessøe Iraq 21 (1959), p.150:11 = Grayson RIMA 3 (1996), p.74 (102.16); Laessøe Iraq 21 (1959), p.39:9 = Grayson RIMA 3 (1996), p.112 (102.34); Hulin Iraq (1963), p.52:23 = Grayson RIMA 3 (1996), p.103 (102.28); Michel WO 1 (1947-1952), p.458:45 = Grayson RIMA 3 (1996), p.34 (102.6); Michel WO 2 (1954-1959), p.38:29 = Grayson RIMA 3 (1996), p.51 (102.10); Michel WO 2 (1954-1959), p.146:31 = Grayson RIMA 3 (1996), p.64 (102.14) sempre en relació a Hamanu (Amanus), serralada a situar al nord-oest de Síria prop del Golf d'Iskenderum; veure també Röllig RIA 6 (1980-1983), p.438.

⁸⁹² Veure T10.

⁸⁹³ Veure T10.

⁸⁹⁴ Nashef RGTC 5 (1982), p.190-191, allí testimonis, bibliografia i propostes de localització. Aquest país és mencionat tan sols a les inscripcions de dos reis assiris en aquest període: Tn., (aquí i més avall) sempre després de països com: Qutû, Uqumanu, Elhunua i Šarnida; i abans de Katmuhu, Alzi, Madani, Nihani, Alaia, Tepurzi, Purulumzi; i en inscripcions de Tp. en relació a Habhu, Himu, Luhu, Arrirgu, Alamun, Nimnu, Grayson RIMA 2 (1991), p.19: IV 12 (87.1); o bé en ajut de katmuhu (Grayson RIMA 2 [1991], p.15:17). El mateix país està testimoniàt a la documentació hitita, del Monte i Tischler RGTC 6 (1978), p.300, s.v. Papanhi, "östlich von Diyarbakir", en relació a Alzi, Kumāha i Haiaša; del Monte RGTC 6/2 (1992), p.120; Astour Mari in Retrospect (1992), p.3 (mapa), p.12, "Paphi is not just a "mountain land", (...) but a very definite area, the rugged terrain of Cudi Dag east of the Tigris, between its tributaries Botan and Habur."; i a la documentació d'Urartu, Diakonoff i Kashkai RGTC 9 (1981), p.17, s.v. Bābānāhe, "The Land at the Confluence of Eastern and Western Tigris. The Term is a hurrian (and Urartian) appellative meaning "mountainous (country)" and does not necessarily have a fixed location." Aquest país no apareix a la documentació neoassíria.

⁸⁹⁵ Nashef RGTC 5 (1982), p.165-166; Postgate RIA 5 (1976-1980), p.487-488, "It therefore lay to the west and north-west of the modern Cizre (Gazirat ibn-'Umar), occupying at least the eastern side of the Kašiiaru." vid. Ebeling, Meissner i Weidner IAK (1926), p.61 n.14. Al període mesoassíria el país de Katmuhu està documentat per primer cop en texts del regnat d'Adad-nārārī I, Grayson RIMA 1 (1987), p.132:22 (76.1), en relació a campanyes contra els turukkeus i quteus als Zagros occidentals; després amb Salmanassar I, Grayson RIMA 1 (1987), p.184:99 (77.1), en relació a Urartu (ú-ru-aṭ-ri); però

Nairi,^{898 33)} [i] del país de M[akan⁸⁹⁹ f]ins a l'Èufrates. ³⁶⁾Un sol sentit ³⁷⁾[vaig imposar] ³⁶⁾a tots els meus enemics. ³⁹⁾Jo [sóc] ³⁷⁾el príncep que rep [els se]us regals; ³⁸⁾el pastor que els vetlla; [i el pastor en cap] ³⁹⁾que els manté en ordre."⁹⁰⁰

A una inscripció posterior, però encara de la primera meitat del seu regnat Tn. enumera, un altre cop, de forma paral·lela, però més detallada, les fronteres

preponderantment sota els regnats de Tn., i Tp., sota els quals Katmuhu apareix com a una unitat administrativa (*pāhētu*) del regne, VAT 18066 = MARV 2 21:7; VAT 14467 = MARV 3 14:5. Afegir a aquests testimonis els dels texts de Tell Sabi Abyad: T 96-36:8, 11, possiblement del regnat de Tn. Segons Hawkins *RIA* 6 (1980-1983), p.338a, a no confondre amb Kummuhu, ni tampoc amb Kumāha dels texts hitites, vid. s.v.del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.220-221; del Monte *RGTC* 6/2 (1992), p.83 amb bibliografia; ni la *Qummahu*, del texts urarteus, Diakonoff i Kashkai *RGTC* 9 (1981), p.70; o la Kimuhu dels texts neobabilònics, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.199. Els testimonis pel període neoassiri són citats però erròniament *promiscue*, Parpola *NAT* (1970), p.215-216 s.v. Kummuhu.

⁸⁹⁶ Veure T10.

⁸⁹⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.162, "Tūr `Abdīn, Gebirge in Nordmesopotamien"; Postgate *RIA* 5 (1976-1980), p.460b; Kessler *UTN* (1980), p.22-78. El Kašiiari està testimoniats sota tots els grans sobirans de les inscripcions mesoassíries; Adad-nārārī I, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.131:12 (76:1); *idem*, p.136:38 (76.3), en relació a Eluhat; Salmanassar I, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.184:82 (77.1), i copiant el seu pare, Tukultī-Ninurta, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.236:31, 39 (78.1), en relació a Subartu i Alzi; a les cartes de DKL, Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.7:10"; a la documentació econòmica, MARV 2 6: II 17; MARV 2 6: VI 83"; després amb Tiglatpilesser I, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.14:72 (87.1); i Aššur-bēl-kala, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.102:9, 16, en relació als arameus i la ciutat de Pauza que segons el text es trobava als peus d'aquesta serralada, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.207, (allí més bibliografia), així com la ciutat de Hulzu, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.130, que es trobava al seu interior. El Kašiiari està documentat a un text econòmic la data del qual s'ha perdut, MARV 2 27 III² 14', 21'. A la documentació hitita, s.v. kašijara, Del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.189; del Monte *RGTC* 6/2 (1992), p.70-71; allí més bibliografia; els testimonis als texts neoassíris, s.v. kašjāru, Parpola *NAT* (1970), p.203.

⁸⁹⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.186-187, s.v. Mātāt Nairi, "Sammelbegriff für "mehrere Länder" in Ostanatolien"; Salvini *RIA* 9 (1998), p.87b-91a, allí la bibliografia anterior, "jedenfalls jenseits (d.h. nördlich) vom Kašiiari-Gebirge."; *idem* p.90: "In der mittellass. Zeit, vor allem bei Tukulti-Ninurta I. und Tiglatpilesar I.; sind die N.-Länder in losen Bündnissen organisiert, unter der Leitung von "Königen" (23, 60 oder 30 šarrānu), worunter Stammeshäuptlinge zu verstehen sind, und man kann noch kaum von einer Staatsorganisation sprechen." Nairi està testimoniats tan sols a la documentació meso- i neoassíria, així com Urartea, Diakonoff i Kashkai *RGTC* 9 (1981), p.60. Les referències neoassíries a Parpola *NAT* (1970), p.253-254; a més, Kessler *UTN* (1980), p.99-105; Liverani *SAATA* (1992), p.41. No està documentat amb posterioritat.

⁸⁹⁹ Pels testimonis de Magan/Makan, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.182; cf. Heimpel *ZA* 77 (1987), p.22-91; Heimpel *RIA* 7 (1987-1990), p.195-199, s.v. Magan, "Prunkname für Ägypten"; als dos més bibliografia. Al període mesoassiri exclusivament en inscripcions de Tn.; veure T12.

⁹⁰⁰ Cap exemplar conserva aquestes línies de forma completa em recolzo en el text compòsit de l'edició Weidner, vid. Weidner *ITN* (1959), pl.III Rs.,Kol.IV:24-36; pl.V:IV 4-16 (còpies), *idem* p.4-5 (edició) = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.236-237 (78.1), IV 26ss. (edició).

d'Assíria:

T13

¹⁷⁾"En aquell temps, ³⁴⁾el déu Aš[šur] ³⁵⁾[em va regalar] com a la me[va part] ³⁴⁾[aquestes front]eres: ¹⁷⁾des de Tulsina, muntanya ¹⁸⁾de pastura, entre les ciutats de Šasila ¹⁹⁾i Mašhaṭ-šarri a l'altra bora del Zab ²⁰⁾Inferior des de les muntanyes Zuzušqi ²¹⁾i Lal.lar, a l'àmbit ²²⁾de l'ampli país de(Is) Qutû [el país d'Uq]umanu ^{901 23)}el país d'Elhunia ⁹⁰² fins Ša[ri]da ^{903 24)}el país de Mehru, ⁹⁰⁴ el país de Pap[hi, el país de Katmu]hu, ²⁵⁾el país de Bušše ⁹⁰⁵ [el país de Mum]me ^{906 26)}i la totali[tat de la serralada del Kašii]ri ²⁷⁾el país d'Alzi, ⁹⁰⁷ el país [de Madani, ⁹⁰⁸ el país de N]ihani, ^{909 28)}el país d'Alai]a, ⁹¹⁰ el país de Tepur]zi ^{911 29)} i el país de Pu[rulum]zi ^{912 30)} la totalitat de l'ampli [país de(Is) Subartu] ³¹⁾ fins al lím[it de Nairi i el límit del país de Ma]gan ³²⁾ a l'àm[bit...] ³³⁾[... fins a] l'Èu[frates]. ³⁵⁾Un sol designi ³⁶⁾ vaig imposar a la totali[tat dels meus enemics]. ³⁹⁾Jo sóc ³⁷⁾el príncep que re[ç] els seus regals], el pastor ³⁸⁾que els vetlla [i el pastor en cap que els man]té en ordre."⁹¹³

En aquests dos passatges de les inscripcions de la primera part del regnat de Tn. l'arc

⁹⁰¹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.222-223; Kessler *UTN* (1980), p.170ss. Sobre aquest país i Mušri, Hurowitz i Goodnick Westenholz *JCS* 42 (1990), p.1-49.

⁹⁰² Unger *RIA* 2 (1938), p.356a. (recull els testimonis: *KAH* 1 16:23; *KAH* 2 58:18; *KAH* 2 61:26) ; vid. Forrer *RIA* 1 (1932), p.268b.

⁹⁰³ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.244. Sols aquest testimoni.

⁹⁰⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.194; Kessler *UTN* (1980), p.172; Astour *SCCNH* 2 (1987), p.5-6; Röllig *RIA* 8 (1993-1997), p.31b, "Land im NW von Assyrien", allí bibliografia anterior. Vid. s.v. *Mehrānu*, Kessler *idem*, p.171; Röllig *idem*. A remarcar la semblança amb el topònim paleobabilònic: Mehrum, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.167.

⁹⁰⁵ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.76; Ebeling *RIA* 2 (1938), p.83a. Sols testimonis de Tn.

⁹⁰⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.197; Kessler *RIA* 8 (1993-1997), p.416b-417a, "keine präzise Lokalisierung."

⁹⁰⁷ Veure T3

⁹⁰⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.28, s.v. *Amadani*; Nashef *RIA* 7 (1987-1990), p.193b-194a, s.v. *Madani*; a la documentació neobabilònica hi ha testimoni d'un altre Madanu, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.216 "Prob. a suburb of Arrapha."

⁹⁰⁹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.205, sols testimoni a Tn.

⁹¹⁰ Ebeling *RIA* 1 (1932), p.66b; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.10, sols aquest testimoni.

⁹¹¹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.260, sols aquest testimoni. Veure Tepurziia a la documentació hitita, del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.426.

⁹¹² Nashef *RGTC* 5 (1982), p.219, sols en inscripcions de Tn.

⁹¹³ *KAH* 1 16:17-39; *KAH* 2 58: 25b-29 = Weidner *ITN* (1959), p.8:17-39 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.240 (78.2:17).

dibuixat per les fronteres assíries segueix les agulles del rellotge des de l'est començant al Zab Inferior, seguint pels Zagros, Kašiiari, al nord i acabant a l'Èufrates a l'est. No és cap casualitat que no es citin aquells territoris que realment es trobaven al sud del Zab Inferior,⁹¹⁴ ja que serà vers la meitat del seu regnat quan Tn. emprendre la tasca de l'annexió d'aquests territoris; com és la conquesta de ciutats com Arrapha o Lubdu (i possiblement més al nord també Kilizu).⁹¹⁵

A manca de més informació pel moment hem de situar la frontera amb Babilònia, a inicis del regnat de Tn. (seguint la informació que obteníem de la documentació econòmica de finals del regnat de Salmanassar I), a les ciutats de Turšan, Tarbašhe i Sira, és a dir, directament a la bora sud del Zab inferior, que es trobarien encara sota control assiri.⁹¹⁶ Territoris més cap al sud, si els assiris els havien posseït algun cop, haurien estat perduts. Els babilonis dominarien fins a la meitat del regnat de Tn. els territoris aproximadament fins a la ciutat d'Arrapha (Kirkuk).⁹¹⁷

Cap a la meitat del seu regnat⁹¹⁸ i un cop havia pacificat les altres fronteres,⁹¹⁹ Tn. es

⁹¹⁴ Quan les inscripcions parlen de "l'altra bora del Zab Inferior", hem d'entendre de fet a l'est i als Zagros; per la relació de països nombrats. És incert si Assíria tenia als Zagros frontera amb Babilònia. Sobre la topografia dels Zagros veure l'estudi de les campanyes d'Aššurnasirpal II, Liverani SAATA (1992).

⁹¹⁵ Postgate *RIA* 5 (1976-1980), p.592b, situa la integració de Kilizu al regne assiri sota Aššur-uballiš, sense que hi hagi cap document (pel que conec) que recolzi aquesta assumpció. Veure p.193s.

⁹¹⁶ Veure p.211s.

⁹¹⁷ Veure p.274s.

⁹¹⁸ La data probable de l'encontre entre Tn. i Kaštiliašu IV ha estat establerta per Freydank *SGKAO* (1991), p.51, vers el 1225; veure Weidner *ITN* (1959), p.41b; Harrak, *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.256-257, és a dir, cap a l'ecuador del regnat de Tn.

sentí segur per a llançar-se a l'ofensiva contra el veí del sud. Del conflicte amb Babilònia ens en parlen les inscripcions reials de Tn. El més impactant a aquestes inscripcions, en comparació als seus predecessors, és, pel que fa a la titulatura, que Tn., junt al clàssic títol de rei del país d'Assur, s'anomeni també: "rei dels sumeris i del país dels acadis" (*šar šumeri u akkadī*),⁹²⁰ "rei de Karduniaš, rei del país dels sumeris i acadis" (*šar māt Karduniaš šar māt šumeri u akkadī*),⁹²¹ o "rei de Karduniaš, rei del país dels sumeris i dels acadis, rei de Sippar i rei de Babilònia, rei de Dilmun i Meluhha" (*šar māt Karduniaš šar māt šumeri u akkadī šar Sippar u Babilī šar māt Tilmun u māt Meluhhi*).⁹²² Dilmun ha estat identificat amb les illes de Bahrein i Failaka, al Golf pèrsic i amb la costa nord-oest de l'Índia.

El fet de nombrar Sippar i Babilònia a la titulatura podria ser una referència encuberta al regnat de Hammurapi, en ser aquestes les dues ciutats on el rei babilònic inicià la seva

⁹¹⁹ Probablement després d'haver vençut els hitites a Nihriia, veure p.283s.

⁹²⁰ 9)(...)MAN *šū-me-ri* ù KUR *ak-ka-di-i*, IM 57821 = BaM 25, p.460:9 = BaM 25, p.469:9.

⁹²¹ 4) MAN KUR *kar-du-ni-aš* MAN KUR *šū-me-ri* 5) ù *ak-ka-di*(...), KAH 2 58:4-5 = Grayson RIMA 1 (1987) p.244.

⁹²² 12)(...)MAN KUR *kar-du-ni-aš* 13)MAN KUR *šū-me-ri* ù *ak-ka-di-i* 14)MAN URU.*si-ip-par*₅ ù URU.KÁ.DINGIR 15)MAN KUR *til-mu-un* ù KUR *me-luh-hi*, KAH 2 61:12-15 = Grayson RIMA 1 (1987), p.275 (veure Weidner ITN [1959], no. 17), també a IM 76787 = BaM 25, p.464:15-17 = BaM 25, p.471:15-17. Sobre aquests títols, Cifola *Analysis* (1995), pp.42, 47-50. Sobre la identificació d'aquests punts geogràfics i bibliografia al respecte vegis per Tilmun, Nashef RGTC 5 (1982), p.261; i per Meluhha, Nashef RGTC 5 (1982), p.195, Heimpel RIA 8 (1993-1997), p.53-55; per ambdós veure també Weidner AfO 16 (1952-1953), p.8-11; Heimpel ZA 77 (1987), p.22-91. Meluhha és a les inscripcions neoassíries el nom per Núbia, vid. Heimpel RIA 8 (1993-1997), p.55b i Frame OrNS 68 (1999), p.53. Sobre Dilmun a l'època de Šamšī-Adad I, a la documentació procedent de Mari, veure Groneberg FM 1 (1992), p.69-80. La possibilitat real que Tn. dominés *de facto* aquestes dues regions llunyanes ha estat posada en dubte per Weidner ITN (1959), p.29. Un altre nom geogràfic associat als anteriors era Magan, que, com els altres, tan sols apareix en inscripcions mesoassíries en les de Tn. veure nota anterior.

carrera.⁹²³ En començar a llegir les inscripcions de Tn. ens assabentem que almenys aquestes dues ciutats van estar sota control del rei assiri, i en principi no tenim cap raó per a dubtar-ho.⁹²⁴

Però no sols l'abast geogràfic, o la innovació en la titulatura reial,⁹²⁵ sinó que, a més a

⁹²³ Veure Frayne *RIME* 4 (1990), p.332-371. Les inscripcions més primerenques del regnat de Hammurapi estan dedicades a Šamaš de Sippar, E4.3.6.1, E4.3.6.2; Klengel, *König Hammurapi und der Alltag Babylons* (1991), p.50. El títol: ^dšam-šu KIŠ UN.MEŠ, *KAH* 2 58:3 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.244; *IM* 57821 = *BaM* 25 p.460:2, el portà tan sols Hammurapi abans de Tn., Seux *ÉR* (1967), p.283-284, així com el títol "drac", *ušumgallu*, *IM* 57821 = *BaM* 25, p.460:6, vid. Seux *ÉR* (1967), p.355, que també portà el seu pare Salmanassar I. És possible que en tot això hi hàgim de veure el propòsit del rei assiri d'entroncar amb la tradició de la primera dinastia de Babilònia, sobre aquesta possibilitat m'hi cridà l'atenció el professor S.M. Maul. Cf. Machinist *CBQ* 38 (1976), p.473; Galter *JCS* 40 (1988), p.221-222; Grayson *UF* 3 (1971) p.316 n.38, indica la ambigüitat a la titulatura entre el déu de la guerra, Ninurta, i el rei, per l'assimilació del rei a Ninurta, el déu de Nippur, veure p.240s. Amb aquesta cita encuberta de Nippur, ciutat que certament Tn. dominà (veure p.280s.), i que no cita en la seva titulatura, trobaríem les tres ciutats que apareixen al "Fürstenspiegel", veure von Soden *TUAT* 3 (1990), p.170-173; Lambert *BWL* (1996), p.112-115, pl.31,32; veure p.382s. Amb aquesta al·lusió indirecta podem veure la voluntat de Tn. de ser un bon rei de Babilònia, tal com recomana aquella obra de sabiesa babilònica. És possible també que hi pugui haver una reminiscència hitita en la titulatura de Tn., ja que el títol per excel·lència dels sobirans de Hatti era, com és àmpliament conegut, igualment "el meu sol"="sa majestat" (^dUTU-šī), vid. p.e. Friedrich *Hethitisches Wörterbuch* (1960), p.300; Bin-Nun *The Tawananna in the Hittite Kingdom* (1975), p.150-152, (curiosament el primer rei anatòlic en usar aquest títol, Anitta, va estar molt possiblement en contacte amb els mercaders assiris del *kārum* Kaneš); Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.260 i n.109; Garelli *Fs. Kupper* (1990), p.101; Mayer *PKA* (1995), p.221-225, ha estat un dels darrers en assenyalar les influències hitites en el fer dels reis assiris; vegis Deller a Watanabe *Priests* (1999), p.310, suggereix, a més, una procedència hitita de la "institució" dels eunucs a Assíria. Cf. Von Soden *HAO* (1954), p.82-83. Influències hitites a la sigil·lística assíria han estat assenyalsades per Porada *Fs. Mellink* (1986), p.84-92. Sobre el títol *šamšu kiššat nišē*, veure Cifola *Analysis* (1995), p.41, p.47ss., que assenyalava la inspiració de la titulatura de Tn. en les inscripcions de Hammurapi, *ibid.* p.44 n.22. Aquesta relació entre la monarquia oriental, i concretament l'assíria, i el sol ha quatlilat recentment d'una manera accentuada a la bibliografia secundària, vid. p.e. Maul a Assmann *Gerechtigkeit* (1998), p.70; i Watanabe *Priests* (1999), p.206; o Grayson també a Watanabe *Priests* (1999), p.263-266, amb la seva comparació amb Lluís XIV, el rei "sol". Citar Sippar evoca Šamaš, el seu patró, déu de la justícia que havia fet possible la conquesta de Babilònia en castigar Kaštiliašu que havia "pecat" en trencar el seu jurament (tractat); veure p.234s. La tria de les ciutats tampoc sembla aleatòria: Nippur i Sippar, dues capitals religioses de primer ordre; Babilònia i Kiš, dos capitals administratives significatives.

⁹²⁴ Que Nippur també va estar sota el seu domini està testimoniada per la datació del document econòmic *Ni. 65* publicat per Brinkman *MSKH* (1976), p.19 n.46, pl.7 no.13:r.5, ITU.ŠE UD.7.KAM MU.SAG NAM.LUGAL.LA TUKUL-ti-^dMAŠ, "mes dotze dia set any d'accessió de Tukultī-Ninurta".

⁹²⁵ Per altres innovacions o recuperacions en la titulatura de Tn. Vid. Borger *EaK* 1 (1961), p.74-75; Grayson *UF* 3 (1971), p.315 i p.319, indica la forta influència babilònica; i més recentment Cifola *Analysis* (1995), p.39-55.

més, s'ha de destacar el fet que Tn. es fes legitimar pel déu nacional babilònic, Marduk, així com pel déu guerrer de Kiš, Zababa, en atorgant-se el títol d'"afavoriment de Marduk i Zababa" (*migir Marduk u Zababa*).⁹²⁶ Si hem de prendre seriosament aquesta legitimació potser hem de pensar que Tn. ho feu al santuaris d'aquests dos deus al sud.

Res se sap sobre les relacions dels reis assiris amb Kudur-Enlil (1254-1246),⁹²⁷ el fill de Kadašman-Enlil II, ni amb el seu fill i successor, Šagarakti-Šuriaš (1245-1233).⁹²⁸ Les inscripcions de Tn. entren directament en matèria sense cap explicació sobre precedents de la present guerra amb Babilònia. La notícia més completa que tenim sobre la derrota de Kaštiliašu (IV), el fill i successor de Šagarakti-Šuriaš,⁹²⁹ durant el

⁹²⁶ *mīl-gir* d'AMAR.UTU ù d'ZA.BA₄.BA₄, IM 57821 = BaM 25, p.460:6. En general, sobre el déu Marduk vid. Sommerfeld AOAT 213 (1982); Lambert BSOAS 47 (1984), p.1-9; Sommerfeld RIA 7 (1987-1990) p.360-370; Rittig RIA 7 (1987-1990), p.372-374, en aquestes publicacions es pot trobar bibliografia anterior; a Assíria, Menzel Tempel (1981), p.77-79. Una porta amb el nom de Marduk està testimoniada a la ciutat d'Assur, George Iraq 50 (1988), p.26:3, que George identifica amb la porta del santuari d'aquest déu. El déu Zababa (déu de Kiš) és definit com a d'AMAR.UTU šá ta-ha-zi, "Marduk de la batalla", a una llista de déus CT 24 50 no.47406:5, Deimel Pantheon (1914), p.176b, Tallqvist AGE (1938), p.483, Edzard WdM 1 (1965), p.138; Zababa fou assimilat (sincretitzat), en textos de la biblioteca d'Assurbanipal, amb Ninurta (Maul Herzberuhigungsklagen (1988) p.188, p.210-213; Maul OrNS 60 (1991), p.312-334, esp. p.314:22). Sobre Ninurta veure p.926. Recordem que Kiš apareix a la titulatura de prestigi dels reis del sud mesopotàmic des d'època predinàstica (testimonis a Edzard RIA 5 (1976-1980), p.608b-609b); és el lloc on Sargon d'Acad inicià la seva carrera (Cooper i Heimpel Fs. Kramer (1976), p.74-78), primer monarca en fundar un regne d'ambit territorial veritablement supraregional (Wilcke ZA 62 (1972), p.47-48), i que el títol de rei de Kiš va tenir a partir d'aquest moment un sentit d'aspiració a la monarquia universal (Maeda Orient 17 (1981), p.1-17, esp. p.11; Edzard RIA (1976-1980), p.607b-613a). La pregunta és si aquí hi hem de veure l'intent per part de Tn., d'unificar els dos regnes en un de sol, és a dir, l'actualització de la visió d'un regne mesopotàmic unificat. Sembla que amb aquesta perspectiva el rei va construir el temple a Kār-Tukultī-Ninurta que havia d'acollir l'estàtua del déu Marduk, segons Miglus BaM 24 (1993), p.202-203. Una altra pregunta que se'ns planteja és si Tn. va estar als temples de Zababa a Kiš (Emeteursag, Edubba) i Marduk a Babilònia (Esagila) per a aconseguir aquesta legitimació; sobre aquests temples, George HMM (1993), p.125 (É.ME.TE.UR.SAG), p.78 (É.DUB.BA), p.139-140 (É.SAG.ÍL)

⁹²⁷ Brinkman MSKH (1976), p.190-204, 446; Brinkman RIA 6 (1980-1983), p.266b-267a.

⁹²⁸ Brinkman MSKH (1976), p.287-312.

⁹²⁹ Llista reial CT 36, 24 = Grayson RIA 6 (1980-1983), p.96.

seu vuité any de regnat, és la següent:

T14

⁴⁸⁾Amb la confiança d'Assur, ⁴⁹⁾Enlil i Šamaš, els grans déus, ⁵⁰⁾els meus senyors; (i) amb l'ajut ⁵¹⁾d'Ištar, la senyora del cel i de la terra, ⁵³⁾que van ⁵²⁾al davant de les meves tropes, ⁵⁶⁾vaig aproximarme ⁵³⁾a ⁵⁴⁾Kaštiliašu, rei del país de Karduniaš, ⁵⁵⁾per a fer la guerra. ⁵⁷⁾Vaig establir ⁵⁶⁾la derrota ⁵⁷⁾de les seves tropes. ⁵⁸⁾Els seus guerrers els vaig fer caure. ⁵⁹⁾Enmig d'aquesta batalla, ⁶¹⁾la meva mà va abastar ⁶⁰⁾Kaštiliašu, rei dels kassites. ⁶³⁾Vaig trepitjar ⁶²⁾amb els meus peus ⁶¹⁾el coll de la seva majestat, ⁶²⁾com (si fos) un banquet. ⁶³⁾Presoner i lligat ⁶⁵⁾el vaig portar ⁶⁴⁾davant d'Assur, ⁶⁵⁾el meu senyor. El país dels sumeris ⁶⁶⁾i dels acadis ⁶⁷⁾vaig dominar ⁶⁶⁾en la seva totalitat. (Amb tendresa de cor i excel·lència vaig estar sobre ells). Al mar inferior, ⁶⁸⁾el de la sortida del sol, ⁶⁹⁾vaig establir ⁶⁸⁾la frontera ⁶⁹⁾del meu país.⁹³⁰

A partir d'aquests textos es pot inferir una clara derrota del rei kassita, Kaštiliašu IV (1242-1235),⁹³¹ enfront de Tn. Desgraciadament no es diu el lloc on va ocórrer la batalla, ni quina en fou la causa, ni quí l'atacant; això ha motivat una sèrie d'especulacions a l'entorn de la possibilitat que fos Tn. el que trencant un presumpte tractat avançés contra Kaštiliašu IV.⁹³² Aquesta interpretació pot desprendre's de la frase usada per Tn: "vaig aproximarme a Kaštiliašu, rei del país de Karduniaš, per a fer la guerra" (*itti Kaštiliašu šar māt Karduniaš ana epēš tuqmāti asniq*).⁹³³ És clar que el rei kassita de Babilònia sofrí una derrota, però, a més, fou humiliat i portat davant del déu Assur (potser al mateix temple del déu Assur a la ciutat d'Assur), la qual cosa no parla

⁹³⁰ KAH 2 58:48-69 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.244-245; KAH 2 60:56b-87=Grayson *RIMA* 1 (1987), p.272-273; KAH 2 61:34-40 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.275-276; IM 57821 = BaM 25 (1994), p.469-470:33-44= BaM 25 (1994), p.460-463; IM 76787= BaM 25 (1994), p.471-472:37-45= BaM 25 (1994), p.464-467; tots aquests textos són paral·lels, a més, Weidner *ITN* (1959), no.16B:1-8 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.277; KAH 1 17:21-24= Grayson *RIMA* 1 (1987), p.246-247. Els textos procedeixen de Kār-Tukultī-Ninurta, excepte KAH 2 58 i KAH 1 17 que es trobaren a Assur. És insegur si el fragmentari Grayson *RIMA* 1 (1987), p.295 (A.0.78.1005), pertany a aquest monarca, cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.72.

⁹³¹ Sobre aquest monarca Brinkman *RIA* (1976-1980), p.477a, fonts pel seu regnat Brinkman *MSKH* (1976), p.175-189.

⁹³² El darrer ha estat Mayer *PKA* (1995), p.215.

⁹³³ *sanāqu*, *AHw*. p.1021b, "(her)ankommen, eintreffen", B, 5a, "zum Kampf"; CAD S p.134-135, "to arrive at a locality, to reach a locality, a person, to reach a mark", 2' "close with"; CDA p.315, "to check,

en favor que fossin els assiris els atacants, sinó més aviat els babilonis que haurien trencat algun pacte pre-establert (possiblement una pretensió propagandística assíria). La informació de les inscripcions parla també en favor del domini de fet de Tn. sobre Babilònia,⁹³⁴ no sols una batalla campal guanyada, sense mantenir la particularitat d'aquest regne, sinó integrat-lo directament dins les fronteres del país d'Assur.

Sobre el destí de Kaštiliašu, després de la derrota i ser portat davant del déu Assur, no en sabem res per part de les inscripcions reials.⁹³⁵

Resumint es pot dir que les inscripcions reials de Tukultī-Ninurta I no ens parlen directament de la conquesta de la ciutat de Babilònia⁹³⁶ o d'altres accions bèl·liques, com l'assalt i ocupació de d'altres ciutats babilòniques, com podrien ser Sippar, Kiš o Nippur. Sí, s'esforcen en reafirmar la presa de la totalitat del sud mesopotàmic, això és patent en dues frases de les inscripcions de Tn. com són el fet que dominés el país de Sumer i Acad en la totalitat del seu territori; així com que establís la frontera del país d'Assur al mar inferior. Aquestes frases, a la vegada, certifiquen el fet que Babilònia fos

to approach”.

⁹³⁴ *Ina hu-ud lib-bi ù me-tel-lu-ti UGU-šu-nu lu at-ta-zi-iz*, *KAH 2* 61:39b-40, *BaM* 25 (1994), p.472:44-45; *mētellūtu* s.v. *AHw.* p.649b, "Herrschartum, -kraft"; *CAD M/II* p.43, "excellence"; *CDA* p.209, "rulership, power of a ruler"; és a dir, un govern que combinaria tendresa i força; *vid.* Thompson *Archaeologia* 79 (1929), pl.XLIX:9 = A V 17', Machinist *ETN* (1978), p.116.

⁹³⁵ Sobre el "cautiveri" de Kaštiliaš veure p.267. Un epònim del regnat de Tn. porta el nom de Kaštiliašu, i normalment ha estat identificat amb el rei kassita, Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.115; Saporetti *EMA* (1979), p.119; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.45 n.115, p.52 n.134, a favor de la identificació *idem* p.51.

⁹³⁶ Borger *EaK* 1 (1961), p.78, p.82, assumeix la conquesta de la ciutat.

administrativament integrada a Assíria, amb conquesta violenta de la ciutat o no.⁹³⁷ Una confirmació de tot això la podríem trobar a un text procedent de Nínive. Es tracta de la còpia de la inscripció que hi havia sobre el segell del rei Šagarakti-Šuriaš. Aquest segell el va capturar Tn. a Kaštiliašu IV, fou retornat en algun moment indeterminat als babilonis, i després tornat a ser robat pels assiris quan Senaquerib conquerí un altre cop la ciutat a l'any 689.⁹³⁸ Encara una inscripció en pedra on es parla de la construcció d'un temple, republicada per Unger, podria haver estat portada cap a Assur des de Babilònia com a botí de guerra.⁹³⁹

Esencial fou però, des d'un punt de vista estratègic, i com a preconditionió per a dur a terme la campanya contra el sud, la derrota dels hitites, a la primera part del regnat de Tn.⁹⁴⁰ També fou important la conquesta dels territoris de la ruta de l'Èufrates mig: Mari, Hana i Rapiqu. L'ocupació de l'Èufrates mig comportà el consegüent tall de la comunicació entre Babilònia i Hatti, el seu aliat del nord. La presència dels assiris a l'Èufrates mig, al mateix temps, es va veure consolidada de forma recíproca per la

⁹³⁷ En contra hi parla el títol *šar babilī* de les inscripcions reials, així com la datació del document *Ni. 65*, Brinkman *MSKH* (1976), p.19 n.46, pl.7 no.13.

⁹³⁸ *K 2673 = 3 R 4 no.2 = Grayson RIMA 1* (1987), p.280-281; Borger *EaK 1* (1961), p.72; Brinkman *MSKH* (1976), p.289; Frahm *AfO Beih. 26* (1997), p.217b-219a, tots ells amb bibliografia anterior. Aquesta inscripció no demostra però necessàriament la conquesta de la ciutat de Babilònia. La destrucció de la qual tampoc ha pogut ser provada per l'arqueologia, vid. p.e. Koldewey, R. *WEB*, (1925⁴). Carter, T. *Studies in Kassite History and Archaeology*, Pennsylvania, 1962. Reuthner, O. *The Innenstadt von Babylon (Merkes)*. Leipzig 1926 (*WVDOG 47*); Bergamini, *Mesopotamia* 28 (1988), p.5-17; Wetzell, F. *Die Stadtmauer von Babylon*. (*WVDOG 48*). Un estudi dels arxius de la ciutat per aquest període és a Pedersén *ALANE* (1998), p.107-112, allí es pot trobar també més bibliografia, p.e. arqueològica a p.108 n.106.

⁹³⁹ Unger *AfK 2* (1924), p.20-21; Weidner *ITN* (1959), p.37, no.28 i nota a la línia 4; Borger *EaK 1* (1961), p.97; en el mateix cas es troba l'objecte *ND 3498*, Wiseman *Iraq* 15 (1953), p.154; Borger *EaK 1* (1961), p.72-73, Brinkman *MSKH* (1976), p.288, trobat a Nimrud (*Kalhu*) i que porta una inscripció de Šagarakti-Šuriaš.

⁹⁴⁰ Sobre la confrontació amb els hitites veure p.283.

derrota babilònica. L'adquisició d'aquests territoris mig eufràtics apareix a la inscripció reial després de la campanya contra Kaštiliašu en una de les inscripcions més tardanes del seu regnat.⁹⁴¹ És molt possible que Tn. utilitzés per a la seva campanya contra Babilònia la ruta que transcorre al llarg de la vessant nord del Hamrin (*Ebih*)⁹⁴² i no la de l'Èufrates.

Complementàriament a les inscripcions dels seus primers anys de regnat, on describia l'arc fronterer del regne amb detall, a les inscripcions compostes amb posterioritat a la

⁹⁴¹ *KAH* 2 60:69 = Weidner *ITN* (1959), p.16:69 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.273. Per a **Mari**, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.184-185 (Tell Hariri); Maul *Tall Bderi* (1992), *passim*. ha demostrat que pel regnat de Tiglatpilesser I *māt Māri* (KUR *Almá-rilma-ri*) s'ha de situar al voltant de Ṭābētu (Tall Ṭābān), al curs mig del Habur, a partir de les inscripcions d'Aššur-kettī-lēšir, un rei que es declara vassall del monarca assiri. Maul vol identificar aquest *māt Māri* amb Mari de les inscripcions de Tn. (Maul *Tall Bderi* (1992), p.48 n.184, p.49, p.52-54), tot i que no s'ha trobat cap testimoni per aquest regnat que certifiqui aquesta hipòtesi. És però acceptat per Durand *LAPO* 16 (1997), p.46. Vid. també Lambert *Fs. Tadmor* (1991), p.314-319. Mari no apareix més a les inscripcions assíries fins a l'època d'Aššur-bēl-kala. La història de Mari és llarga, la seva existència està testimoniada ja als textos d'Ebla, Bonechi *RGTC* 12 (1993), p.235-241; sargònides, Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.117-118; de la tercera dinastia d'Ur, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.128-129; i paleobabilònics, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.161-162. Per **Hana** al període mesoassiri, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.118, on manca el testimoni de les inscripcions de Tn.; afegir-hi els testimonis de DKL, Cancik Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), nos.3:5,14; 7:17"; vid. Cancik-Kirschbaum *idem*, p.109; Cancik-Kirschbaum *OLZ* 92 (1997), 501. Kümmel *ZA* 79 (1989), p.191-200, publicà un contracte de venda d'un terreny datat sota l'eponimat de Libūr-zānin-Aššur (Tn.), que procedeix de Hana. Aquesta regió apareix en aquest moment per primer cop a les inscripcions reials assíries. No la tornem a trobar fins al regnat d'Abk. veure p.455; pels orígens de Hana al període paleobabilònic entre d'altres, Kupper *RIA* 4 (1972-1975), p.74a-76b; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.88-89, amb llistat de testimonis i bibliografia; Charpin i Durand *RA* 80 (1986), p.141-183; Buccellati *BASOR* 270 (1988), p.43-61, amb bibliografia; Podany *The Chronology and History of the Hana Period* (1988), p.426ss.; Buccellati *Fs. Kupper* (1990), p.229-253; Podany *JCS* 43-45 (1991-1993), p.53-62, per Hana al període mesobabilònic; encara al període neobabilònic, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.151. Hana no està testimoniada al període neoassiri, vid. Parpola *NAT* (1970). La ciutat de **Rapiqu** no ha estat identificada, però es situa normalment, prop de l'actual Ramadi a la bora de l'Èufrates, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.224-225; Brinkman *PKB* (1968), p.127 n.748; Cf. Harrak, *Assyria and Hanigalga* (1987), p.257. Rapiqu està testimoniada ja a les inscripcions d'Adad-nārārī I, junt amb Lubdu com a la seva contrapart al Tigris, i Eluhat com a frontera nord; no torna a ser nombrada en inscripcions reials assíries fins Tiglatpilesser I. Rapiqu està ja constatada en textos del període de la tercera dinastia d'Ur, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.157; i àmpliament documentada al període paleobabilònic, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.193; atestada a la documentació elamita, Vallat *RGTC* 11 (1993), p.230; els testimonis de Rapiqu al període neoassiri, Parpola *NAT* (1970), p.291; no atestada al període neobabilònic, Zadok *RGTC* 8 (1985). Veure p.111s., 408s., 412s.

⁹⁴² Veure p.274s.

conquesta de Babilònia, Tn. dibuixa amb precisió l'arc sud. El problema per a nosaltres és que no hem arribat a identificar la majoria d'aquests topònims. A la mateixa inscripció que conté la derrota de Kaštiliašu IV, i després que Tn. afirmi el control sobre Mari, Hana i Rapiqu, estan llistats els noms dels països que presumptament, (desgraciadament no n'existeix la certesa) es podrien haver trobat en la frontera amb Babilònia.⁹⁴³ La llista d'aquests països és la següent: les montanyes dels Ahlamu,⁹⁴⁴ els països de HARgamuš,⁹⁴⁵ Muqanaš,⁹⁴⁶ Bīt-Makki,⁹⁴⁷ Bīt-Qul.la,⁹⁴⁸ Akriaš,⁹⁴⁹ Sikkuru,⁹⁵⁰

⁹⁴³ KAH 2 60:70-87 = Weidner *ITN* (1959), p.27-28, no. 16:70-87 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.273 (0.78.23):70-87. La hipòtesi que aquests països es trobaven a la frontera amb Babilònia fou exposada per Forrer *RIA* 1 (1932), p.270b, "Die Inschrift KAH 2, Nr. 60, Z. 69 bis 82 zählt sämtliche mit Babylonien politisch vereinigten Landschaften auf, im ganzen 38,(...) Sie können daher sämtlich nur östlich der durch die persische Grenze dargestellten Linie, d.h. in Medien liegen, wo Babylonien offenbar mindestens die ganze später Syromedia genannte Landschaft innehatte, das Stammgebiet der Kaššû. Solche pompösen Länderaufzählungen sind eine Eigentümlichkeit dieser Zeit und fiden sich in gleicher Weise bei dem zeitgenössischen Hatti-König Todhalias IV. (vgl. Art. Aššuva) und ein Jahrhundert später auch in den Städteaufzählungen des elamischen Königs Šilhak-Inšušinak (*DP* XI, Nr.92).(...)"'; teoria que després ha estat seguida per Nashef *RGTC* 5 (1982) sota cada topònim de la llista afegeix la frase: "Eines der "Länder" im Grenzbereich zwischen Assyrien und Babylonien." La interpretació de Weidner *ITN* (1959), p.27 n. a les lín. 69-82: "Falls alle Landschaften (zum Teil sicherlich ganz kleine Stadtstaaten) vorher zum babylonischen Reiche gehörten, ist anzunehmen, dass sie zwischen dem mittleren Euphrat und den östlichen Bergen lagen, die meisten wohl im Bereich des Zagros selbst." Astour *SCCNH* 2 (1987), p.20, "list (...) arranged in a geographical sequence from the northwest to the southeast." i a *idem* n.114 sobre l'afirmació de Nashef, "is based on a misunderstanding of the source." a *idem* n.116, "The final entries, otherwise unknown, but some of them apparently Kassite, were presumably located further south, but not on the Median side of the Zagros, as postulated by Forrer, *RIA* 1 (1932), p.270." Darrerament Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.442-443, amb bibliografia, "It is likely that most of the above-mentioned toponyms [els de la present inscripció] refer to localities NE of the Babylonian alluvium."; tot i que titula l'apartat on tracta aquests noms: "The names of the Regions in the Border between Assyria and Babylonia."

⁹⁴⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.5-6, s.v. *ahlamû*, allí testimonis i bibliografia, complementat per Sommerfeld *AfO* 32 (1985), p.77a, per a la part babilònica; Weidner *ITN* (1959), p.27-28 "gewiss identisch mit den "Sandhügeln" am Euphrat und Habûr bei Adadnirâri II." (Seidmann *MAOG* 9/3 [1935], p.30 = *RIMA* 2 [1991] 99.2); vid. Parpola *NAT* [1970] 5-6). L'últim sobre els *Ahlamû* a Babilònia kassita es troba a Sassmannashausen *Kassitenzeit* (1995), p.205-206, "Häufiger werden die Ahlamû erwähnt, deren Heimat Region am bzw. südwestlich des mittleren Euphrat war,..." (testimonis a p.206). Els *ahlamû* apareixen per primer cop a les inscripcions dels reis mesoassiris amb Adn. I (en relació als Sutû, Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.62:23 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.133:23 (0.76.1); després amb Salmanassar I (en relació als hitites, Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* (1926), p.116:21; p.118:39 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.184:61, 79 (0.77.1); després a Tn. i posteriorment fins a Tp. i Abk., sota aquests dos amb el cognom arameus, (veure p.403s.); vid. Unger *RIA* 1 (1932), p.57b-58a. s.v. *ahlamê*. Per part babilònica els *ahlamê* són constatats sovint, i ja a documents de Burna-Buriaš II i Kurigalzu II, s. XIV a.C. Sobre la identificació dels topònims *Šadân Ahlamê* i *Šadâni*, veure p.234.

⁹⁴⁵ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.119, sols aquest testimoni; no és a *RIA*, vid. Hawkins *RIA* 5 (1976-1980),

Huzuš,⁹⁵¹ Turnasuma,⁹⁵² Haššiluna,⁹⁵³ Šāda,⁹⁵⁴ Sappanu,⁹⁵⁵ Turšinuḥlia,⁹⁵⁶ Dūru,⁹⁵⁷

p.426, s.v. Karkamiš, "Not to be confused with K. is KUR HARGamuš"; Astour *SCCNH* 2 (1987), p.20, seguint Gelb identifica amb Murkunaš de la documentació de Nuzi, vid. Fincke *RGTC* 10 (1993), p.177-178; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443. Em pregunto si hi ha relació amb Harkamušnihasū, Vallat *RGTC* 11 (1993), p.85, "Dans un texte inédit narrant une campagne de Šilhak-Inšušinak en Mésopotamie."?

⁹⁴⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), 197; sols aquest testimoni; no és a *RIA*; Astour *SCCNH* 2 (1987), p.20; tals texts neoassiris de Tiglatpilesser III està testimoniats el país de Muqania, Tadmor *Tgl.III* (1994), p.76, Ann.5:7 (Parpola *NAT* [1970] 249), en relació a la ciutat d'Ura a Mušri, al Zab Superior. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁴⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), 63, sols aquest testimoni; Ebeling *RIA* 2 (1938), 47a, no situa el país a cap frontera. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443. Hi ha relació amb Vallat *RGTC* 11 (1993), p.46, s.v. Bīt-Muqiya, "aus dem Mesopotamien"?, nombrat dins del grup de topònims que abasta Šilhak-Inšušinak I en la seva expedició del transtigris (König *EKI* (1955-1957), p.128, no.54, III 11 (§ 45), allí però amb topònims babilònics. Sobre aquesta expedició veure p.357.

⁹⁴⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), 66-67; Ebeling *RIA* 2 (1938), 49b, que no situa el país a cap frontera, sols aquest testimoni. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.46, s.v. Bīt-kilalla, "aus dem Mesopotamien", també en l'expedició de Šilhak-Inšušinak I (König *EKI* [1955-1957] p.130 no.54 III 65 (§55), tenen relació?

⁹⁴⁹ Nashef *RGTC* 5 (1982), 10; segons Nashef apareix al text referent a l'imperi de Sargon d'Acad, Grayson *AfO* 25 (1974-1977), p.60:52, duplicat a Weidner *AfO* 16 (1952-1953), p.1ss. Aquest país era conegut pels babilonis (*BE* 14,12,9; *BE* 14,10,11; *PBS* 2/2,98,19); Ebeling *RIA* 1 (1932), p.64b, "in Nordmesopotamien"; Astour *SCCNH* 2 (1987), p.20 n.116, "may correspond to medieval `Qalat `Aqr, mod. Aqrah west of the bend of the Great Zab."; vid. Balkan *AOS* 37 (1954), p.90; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁵⁰ *sikkūru*, s.v. *AHW*. 1042, "Riegel"; *CAD* S, p.256-259, "bar, bolt."; *CDA* p.322, "bar, bolt"; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.230; sols aquest testimoni; Forrer *RIA* 1 (1932), p.270b, seguit per Weidner *ITN* (1959), p.28, "in den Bergen südöstlich von Assyrien" que aporten el testimoni de les inscripcions d'Adad-nārārī II, *KAH* 2 84: 84-90 = Seidman *MAOG* 9/3 (1935), p.26:84-90 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.152 (99.2), allí la ciutat de Sikkur es troba en relació a Sapānu. Forrer *idem*, afegeix "Sikkuri ist wohl = Simguri des Šamši-Adad V (III, Z.56 = jetzigem Sungur)." Astour *SCCNH* 2 (1987), p.49; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁵¹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.134, sols aquest testimoni; Forrer *RIA* 1 (1932), p. 270b; Röllig *RIA* 4 (1972-1975), p.536, "H. lag wohl zw. dem mittleren Euphrat und dem Zagros, eine genauere Eingrenzung ist unmöglich."; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁵² Nashef *RGTC* 5 (1982), p.265; sols aquest testimoni; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁵³ Nashef *RGTC* 5 (1982), 122; vid. URU.*ha-aš-lu-ni-a* *JEN* 135,7; 321,32; 512,7 (prop de Šuriniwe/dimtu Kizzuk) = Postgate i Deller *AfO* 32 (1985), p.71a; vid. Hasili amb relació a Suhu (*ND* 436.8 = Wiseman *Iraq* 13 (1951), p.110; Parpola *NAT* [1970], p.155); Fincke *RGTC* 10 (1993), p.97, allí més bibliografia; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁵⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.240; sols aquest testimoni. Potser s'hagi de relacionar amb la paraula *šadū*, s.v. *AHW*. p.1124, "Berg, Gebirge; Steppe"; *CAD* Š/I, p.49ss., "mountain, mountain region"; *CDA* p.345a, 1. "mountain(s)"; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.442.

Uzamiia,⁹⁵⁸ Harnaphi,⁹⁵⁹ Kurdišše,⁹⁶⁰ Ulaiaš,⁹⁶¹ Ulmuiaš,⁹⁶² Husauš,⁹⁶³ Ezauš,⁹⁶⁴

⁹⁵⁵ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.229; sols aquest testimoni; Forrer *RIA* 1 (1932), p.270b; seguit per Weidner *ITN* (1959), p.28, "in den Bergen südöstlich von Assyrien, *KAH* 2 84: 84-90 = Seidmann *MAOG* 9/3 (1935), p.26: 84-90 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.152 (99.2), en relació a Sikkur(u); Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443. Potser s'hagi de relacionar amb la paraula acàdia *sapannu*, s.v. *AHW*. p.1025b, "Niederung"; *CAD* S p.157b, "flatlands"; *CDA* p.317, "flatland, plain"; o el verb *sapānu* s.v. *AHW*. p.1025b, "einebnen, niederwalzen"; *CAD* S p.158a-161a, "to level, to devastate"; *CDA* p.317, "to flatten, lay flat"; designant d'aquesta manera un topònim situat en alguna vallada.

⁹⁵⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.265, sols aquest testimoni; a veure amb Tursana, prop de Kār-Šamaš, a un document econòmic neoassiri, *Rm* 180 = *ADD* 363 = *AR* 371:4, 16 (Parpola *NAT* [1970] p.360)?; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443. Existeix la possibilitat que es tracti d'un nom de procedència hurrita amb sufix -(u)hl(u/i), Bush, *Hurrian* (1969), p.112-113, "As von Schuler notes all the examples built upon roots whose meanings are known are based upon objects in the widest sense. Hence it cannot be said to form agent nouns in general but rather vocational or occupational terms"; Diakonoff *Hurrisch und Urartäisch* (1971), p.70, 10, substantivische Berufsbezeichnungen, p.73 n.10, p.78, 2 (Beufsbezeichnungen); Neu *Das Hurritische* (1988), p.23-24, "Die hurritische Herkunft des Suffixes -hlu (aus -hli) zur Bildung von Berufsbezeichnungen ist allenthalben unumstritten(...)"; Hass *Hurriter und Hurritisch* (1988), p.123, "Das Berufe und Tätigkeiten bezeichnende Suffix (in Nuzi) -uhli erscheint in Alalah, d.h. im westhurritischen Raum, als huli- beiden Formen liegt wohl -uh(u)li zugrunde."; aquest sufix és propi de professions.

⁹⁵⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.100, sols aquest testimoni. És possible que existeixi una relació amb la paraula acàdia *dūru*, s.v. *AHW*. p.178a, "Mauer"; *CAD* D p.192, "city wall, fortification wall"; *CDA* p.62b, "(city) wall, rampant"; multitud de topònims estan construïts amb aquest lexema; *vid.* p.e. Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.32ss.; Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.35ss.; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.57ss.; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.87-88; Zadok *RGTC* 8 (1985), p.121ss.; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443. A les inscripcions d'Assurnasirpal II apareix el topònim Dura, Liverani *SAATA* (1992), p.49. en relació a les seves campanyes als Zagros, primer anomenada Dūr-Lul.lumê.

⁹⁵⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.278, sols aquest testimoni.

⁹⁵⁹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.120, sols aquest testimoni; Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁶⁰ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.173; sols aquest testimoni. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, proposa altres lectures en base als diferents valors del signe KUR.

⁹⁶¹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.271, sols aquest testimoni. Topònims semblants estan testimoniats a la documentació neoassíria; Ulaia, Tadmor *Tgl.III* (1994), p.76, Ann.5:5 en relació a Mušri; s.v. Ulaiau, Parpola *NAT* (1970), p.366, muntanya als annals de Sargon II, Fuchs *Sar.* (1994), p.114, Ann.151, prop de Mušašir; Boehmer *BaM* 6 (1973), p.39, entre Hubuškia i Mušašir. *Vid.* Fincke *RGTC* 10 (1993), p.323, s.v. Ulluja, un topònim situat al *dimtu* Kizzuk (com Haššiluna, més amunt). Nom d'aparença kassita però que Balkan no inclou al seu llibre. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, topònim kassita.

⁹⁶² Nashef *RGTC* 5 (1982), p.271, sols aquest testimoni. A les inscripcions d'Aššurnasirpal II, *AKA* p.272:55 (Parpola *NAT* [1970], p.367) = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.197:55, està testimoniats el topònim Ulmania precedit del signe KUR (com aquí) en relació a Tammu i Habrūru, entre d'altres, a situar als Zagros occidentals, *vid.* Liverani *SAATA* (1992), p.22-23. Salmanassar III a les seves inscripcions parla també d'aquest lloc, 3 *R* 7 18 = Grayson *RIMA* 3 (1996), p.14:18 (102.2), en relació a Siriš i Aridu (Ebeling *RIA* 1 [1932], p.144b, Liverani *SAATA* [1992], p.22-24) abans de Hubuškia, i a Hulin *Iraq* 25 (1963), p.52:16 = Grayson *RIMA* 3 (1996), p.103:16 (102.28), en relació a Hargu (Levine *RIA* 4 (1972-

Damnauš,⁹⁶⁵ Arinnu,⁹⁶⁶ Birītu,⁹⁶⁷ Arrapha,⁹⁶⁸ Kurbata,⁹⁶⁹ Agališna,⁹⁷⁰ Šadappa,⁹⁷¹

75), p.120b, "in the headwaters of the Upper Zab.") Harmasa (Levine *RIA* 4 [1972-75], p.122a "located in the vicinity of the Upper Zab, probably to the south of the Rowanduz region."), Simerra (Liverani *SAATA* (1992), p.22-23), Širišu, Gilzanu (Röllig *RIA* 3 [1957-1971], p.375, "Landschaft nordwestl. des Urmia-Sees und dessen Nordrand bis etwa Marand."; Liverani *SAATA* (1992), p.23-24); potser hem d'identificar aquest topònim amb Ulmuiaš. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, topònim kassita.

⁹⁶³ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.133, sols aquest testimoni; no és a *RIA*. El topònim Hussi (s.v. Vallat *RGTC* 11 (1993), p.106, "in Mesopotamien") apareix a una inscripció de Šilhak-lšušinak, (König *EKI* (1955-1957), p.134 no.55:8 (§4), a n.10, "Die Stadt Hussi lang in der Nähe von Upi = Opis ..."); si König té raó en la seva identificació llavors molt possiblement no hàgim d'igualar-les l'una amb l'altra. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, topònim kassita o hurrita.

⁹⁶⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.108, sols aquest testimoni; Ebeling *RIA* 2 (1932), p.489a. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, topònim kassita o hurrita.

⁹⁶⁵ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.78, sols aquest testimoni; Unger *RIA* 2 (1932), p.107a. Dos topònims tenen similitud formal amb Damnauš. A la documentació neoassíria, Parpola *NAT* (1970) p.98, s.v. Damun, que apareix en cartes i inscripcions reials dels regnats de Tiglatpilesser III i Senaquerib, en relació amb Puqudu i Gambulu, massa al sud, per a correspondre al nostre Damnauš. També semblant, Fincke *RGTC* 10 (1993), p.274, s.v. Tannimuša, amb metàtesi? Més conegut és el topònim Damdamusa, ciutat situada al nord del Kašiiari, però tan sols és present a la documentació neoassíria, Unger *RIA* 2 (1938), p.104-105; Parpola *NAT* (1970), p.98; Kessler *UTN* (1980), p.110-112; Liverani *SAATA* (1992), p.36. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, topònim kassita o hurrita.

⁹⁶⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.37; Forrer *RIA* 1 (1932), p.149-150 no.3, "gehört zum Lande Muzri." Aquesta ciutat està testimoniada a les inscripcions de Salmanassar I, en relació a Mušri (Grayson *RIMA* 1 (1987), p.183: 46 (77.1) i Tiglatpilesser I també en relació a Mušri, de la que diu es troba al peu del mont Aisa (Grayson *RIMA* 2 [1991], p.23: V 77 (87.1). A més, està documentada a VAT 8751 = *KAJ* 314 (text del regnat de Tn.) en relació a Katmuhu, 1.lī-iqīša, 1.Kurbanu, Mummu, i Sutû. Katmuhu i Mummu són topònims que apareixen relacionats i es trobaven al voltant de la serralada del Kašiiari (veure T13). Nashef seguint Forrer diferencia entre una Arinnu de Mušri i una de la frontera babilònica (aquí). L'únic testimoni d'una Arinnu en època neoassíria es troba a les inscripcions d'Adad-nārārī II (911-891), en referència a una ciutat del país de Šubria (Grayson *RIMA* 2 [1991], p.149:35 (99.2); Parpola *NAT* (1970), p.29). Astour *SCCNH* 2 (1987), p.22 i n.134, a pesar del que diu sobre no localització dels topònims de la llista a la frontera amb Babilònia, manté la distinció entre les dues ciutats. Vid. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.442.

⁹⁶⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.52, sols aquest testimoni. A una distribució de racions del cinquè any de regnat de Nabònid (555-539) apareixen sis individus que podrien procedir d'aquesta ciutat (LÚ.bi-ri-ta-a-a), junt amb sis assiris (LÚ.aš-šur-a-a) i sis esclaus del temple (LÚ.ši-rik), *CT* 56 no.758:6 (Zadok *RGTC* 8 [1985], p.76). Aquest topònim pot derivar etimològicament de la paraula *birītu*, s.v. *AHW*. p.128, "Zwischenraum"; *CAD* B 253, 1., d) "Terrain surrounded by water, peninsul, island, spur of Land" com ja apunta Nashef; *CDA* p.45a.

⁹⁶⁸ Veure p.171s. I al llarg d'aquest treball; afegir-hi Astour *SCCNH* 2 (1987), p.39-40. Arrapha (Kirkūk) fou possiblement capturada en moments als babilonis.

⁹⁶⁹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.172, (a veure Nisbe: *Kur?/še?-bi-a-ia*, *MARV* 3 2:r.9'(??)). Als texts neobabilònics apareix una ciutat Kurbat(u), Zadok *RGTC* 8 (1985), p.203, però sembla que es troba a la regió d'Uruk. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443. No és a *RIA*.

Kamzikla,⁹⁷² Kammaras,⁹⁷³ Elurê,⁹⁷⁴ Kammenza,⁹⁷⁵ Albadā,⁹⁷⁶ Sikapda,⁹⁷⁷ i Šabila.⁹⁷⁸

De tots aquests països es diu, d'una forma molt semblant a les inscripcions del primers anys del regnat:

T15

«⁸²(...) a ells ⁸³ un sol sentit vaig imposar, la càrrega (impost) dels seus països ⁸⁴; el producte de les seves muntanyes ⁸⁵ van portar ⁸⁴ davant meu. ⁸⁷ Jo sóc ⁸⁵ el príncep que rep ⁸⁶

⁹⁷⁰ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.5, sols aquest testimoni. Weidner *RIA* 1 (1932), p.42a. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, potser hurrita.

⁹⁷¹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.241, a part d'aquest testimoni, també com a Nisbe, *ša-da-pa-a-iu-ú*, Donbaz *NTA* (1976), Tf.22, A 3198:13, a un document del regnat de Ninurta-tukul(ti)-Aššur (c.1133) en un document on es constata el regal (*nāmurtu*) regal que 1.(KUR).*kaš-(šj)-ú*, fa al governant assiri, es tracta d'ovelles procedents (?) de la ciutat de Šadaba (URU.*ša-da-ba-iu-ú*) i de la ciutat de Šadapa (?), o es tracta del mateix topònim amb confusió de la bilabial? Per la seva similitud s'ha de citar el topònim present a la documentació paleobabilònica, Šaduppûm, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.215-216, que a estat identificat amb Tell Harmal, però és naturalment difícil que es tracti aquí d'aquesta localitat propera a Borsippa. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, potser homònim a Emar.

⁹⁷² Nashef *RGTC* 5 (1982), p.149, sols aquest testimoni. No és a *RIA*. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁷³ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.148, sols aquest testimoni. Tot i el seu aspecte kassita, aquest topònim no és recollit per Balkan *AOS* 37 (1954). No és a *RIA*. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁷⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.105, sols aquest testimoni. Unger *RIA* 2 (1938), p.359b, "Landschaft von unbekannter Lage." Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁷⁵ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.148, sols aquest testimoni. No és a la *RIA*. Als annals de Sargon II (721-705), és present un país anomenat Kammanu, Fuchs *Sar.* (1994), p.441 en relació a Melid i Gurgum, una identificació amb Kammenza és improbable. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443, potser relacionat amb un topònim del Kašiiari.

⁹⁷⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.11, sols aquest testimoni. El nom és de procedència kassita, s.v. Balkan *AOS* 37 (1954), p.90. Weidner *RIA* 1 (1932), p.68b, afirma "In der Stadt Albada wurde Kupfer gefunden." a partir del text literari, *Rm* 155 = *CT* 29, 48:7, *ina* URU.É-*al-ba-da-a* URUDU *ina sa-pan-ni* KUR-*i* [...]; altres testimonis aportats per Balkan i citats per Nashef *idem: UDBD* P 131, 3.11; *BE* 15, 150, 16; no ens ajuden a una localització de la ciutat. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁷⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.230, o s'ha d'afegir la localització del testimoni *KAH* 2 60:62 = Weidner *ITN* (1959), p.28:82 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.273:82 (78.23) (Postgate i Deller *AfO* 32 (1985), p.74a); sols aquest testimoni. Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

⁹⁷⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.239.; podria tenir a veure amb *ša be-el*[...], König *EKI* (1955-1957), p.126:37 (§27), (Vallat *RGTC* 11 (1993), p.248) topònim nombrat a l'expedició de Šilhak-Inšušinak I al transtigris (veure cap. d'Adn). Una altra Šabila apareix a un document del regnat de Nabucodonosor II, *Nbk.* 195:18; Zadok *RGTC* 8 (1985), p.282 "Prob. not far from Bābili". Zadok *Fs. Lipinski* (1995), p.443.

els seus regals, el pastor que els vetlla ⁸⁷⁾i el pastor en cap que els manté en ordre."⁹⁷⁹

Alguns d'aquest topònims debien, certament, estar ubicats a la frontera entre Assíria i Babilònia. Aquest és el cas d'Arrapha o Haššiluna, testimoniats a la documentació del regne de Nuzi, que passaran durant aquest regnat a mans dels assiris, tal com veiem a aquestes inscripcions o com constata la documentació econòmica. Altres, amb nom kassita, han de ser situats molt possiblement als Zagros occidentals: Akriaš, Albadā; Muqanaš i Arinnu, segurament dins de la regió de Mušri. Alguns d'ells és possible fossin visitats posteriorment pel rei elamita Šilhak-Inšušinak I (c.1150-1120) en la seva marxa pels territoris del transtigris nord.⁹⁸⁰ Per a la major part d'ells val el fet que són desconeguts a documentació anterior o posterior i, per tant, sobre la seva localització geogràfica tan sols es pot especular si no es trobarien possiblement en la línia Èufrates-Tigris. És rar que no apareguin a la documentació babilònica contemporània.

Finalment i tenint en compte tot el que s'ha dit fins ara, cal apuntar en aquesta secció, dedicada a les inscripcions reials de Tn. referents a la conquesta de Babilònia, l'alta probabilitat que el fragment *K* 2667, un informe sobre una expedició que incloïa l'Èufrates mig, hagi de ser atribuït al regnat d'aquest rei. En aquesta inscripció fragmentària apareixen els següents topònims: Tupliiaš (?) ^(8')[KUR/URU *tup/tu-up(?)*]-*lji(?)*-*ia-aš*), Irria ⁽⁸⁾ KUR *ir-ri-ia*), Suhu ⁽⁹⁾KUR *su-hi*), Šadānu ⁽¹¹⁾KUR *šá-da-ni*) i Šelenu ⁽¹⁵⁾KUR *še-le-ni*).⁹⁸¹ La dispersió dels topònims indica però, o bé una expedició

⁹⁷⁹ *KAH* 2 60:82b-87 = Weidner *ITN* (1959), p.28 no.16 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.273 (78.23).

⁹⁸⁰ Veure p.357s..

⁹⁸¹ *K* 2667, Weidner *ITN* (1959), p.51 n.a lín. 11; Weidner *AfO* 22 (1968-1969), p.76-77; Weidner atribuï amb reserves aquest fragment a Aššur-dān I (1178-1133), basant-se en l'argument de l'aparició

(anada de baixada pel Transtigris i tornada per l'Èufrates mig), o bé diverses campanyes cap a la zona del Transtigris contra Irriia (entre el Zab Inferior i l'Adhem [Radānu]),⁹⁸² i Šelenu (al Diala (?),⁹⁸³ i també cap a l'Èufrates mig contra Šadānu⁹⁸⁴ i Suhu.⁹⁸⁵ Aquestes campanyes estan testimoniades paral·lelament a la documentació econòmica d'aquest regnat.⁹⁸⁶ Ens hauríem de preguntar, si aquest fragment no s'ha assignar al regnat de Tn., ja que els *šelenāiu*, deportats del país de Šelenu, apareixen abundantment i exclusivament dins de la documentació administrativa del regnat de Tn. El mateix Weidner ja cità la possibilitat que el topònim *šá-da-ni* a K 2667 es referís a *šá-da-an Ah-la-mi-i*, "els turons dels Ahlamu", present també a les inscripcions reials de

del topònim Irriia a la Història Sincrònica, CT 34 42:II 11 = Grayson ABC (1975), no.21, p.162, 11) [UR]U.za-ban URU.ir-ri-ia URU.A.GĀR-sa-a[lu...], dins la secció corresponent a aquell rei. Grayson ARI 1 (1972), § 927 rebutjà en un principi que es pogués assignar aquest fragment al regnat d'Aššur-dān I, però no donà cap alternativa; el mateix Grayson, malgrat tot, ha editat aquest fragment dins de les inscripcions d'Aššur-dān I, Grayson RIMA 1 (1987), p.305-306 (1001). Zadok Fs. Tadmor (1991), p.116 la situa al s.XII a.C.

⁹⁸² Nashef RGTC 5 (1982), p.138.

⁹⁸³ Nashef RGTC 5 (1982), p.246.

⁹⁸⁴ Nashef RGTC 5 (1982), p.241.

⁹⁸⁵ Nashef RGTC 5 (1982), p.235-236; Postgate i Deller AfO 32 (1985), p.74b; Brinkman PKB (1968), p.183-184 n.1127; Hácklár OrAn 22 (1983), p.25-36; Russell Iraq 47 (1985), p.71, basant-se en el relat de la Història Sincrònica, Grayson ABC (1975), p.165:24', diu "during the Middle-Assyrian period Suhu seems to have extended from Rapiqu to Hindānu; but at least Rapiqu, of its southern-most towns, was on occasion taken over by Babylonia." L'activitat assíria en aquesta zona serà intensa sota Tn., veure p.283s., i sobretot sota Tiglatpilesser I (1114-1076) en les seves campanyes contra els ahlamu arameus, veure p.403s. El país de Suhu podria estar testimoniats ja a la documentació d'Ur III, Edzard i Farber RGTC 2 (1974), p.175 s.v. *suhitum*; vid. però Heimpel WO 8 (1975-1976), p.332. La seva presència a la documentació cuneiforme és segura a partir del període paleobabilònic, Groneberg RGTC 3 (1980), p.210, veure capítol de precedents. Suhu apareix, a més, als textos d'Emar, Arnaud Emar VI.3 (1986), no.263, 19, 22; citat per von Soden Fs. Otten (1988), p.346. Els testimonis neoassiris són recollits per Parpola NAT (1970), p.316; pels neobabilònics, Zadok RGTC 8 (1985). Sobre Suhu, Liverani SAATA (1992), p.34, 67-68 i n.310 (amb bibliografia), Dion BSMS 30, 7ss.; Grayson Corolla Torontonensis , p.80ss; Mayer-Opificius Fs. von Soden 2 = AOAT 240 (1995), 339-341 (no tracta Suhu pel regnat de Tn.). Durant el s.VIII Suhu gaudí d'un període de semi-independència, les inscripcions dels seus governants han estat publicades per Cavigneux i Ismail BaM 21 (1990), p.321-456 i reeditades per Frame RIMB 2 (1996), p.275-331.

⁹⁸⁶ Veure p.283s.

Tn.⁹⁸⁷ Des d'un punt de vista històric, es pot demostrar que l'exèrcit de Tn. va seguir la ruta Arrapha, Lubdu, Zabban per la zona Tigris-Diala per a dominar Babilònia.⁹⁸⁸ Zabban, al Diala, i Suhu, a l'Èufrates mig, també estàn testimoniats a la documentació administrativa d'aquest regnat, contra aquest darrer país es va dur a terme una campanya militar amb seguretat.⁹⁸⁹ Amb això tenim tres dels topònims d'aquesta inscripció atestats a la documentació econòmica del regnat de Tn. Com a resultat, és molt més probable que s'hagi d'atribuir K 2667 a aquest rei, que no pas al seu descendent Aššur-dān I, aquesta darrera atribució es basa en la cita d'un sol topònim (Irria) a la Història Sincrònica, que fou escrita molt posteriorment.

2.L'èpica de Tn.

La representació del conflicte amb Babilònia en forma de poema èpic havia tingut ja almenys un precedent, del que tinguem constància, l'èpica d'Adad-nārārī I, avi de Tukultī-Ninurta I.⁹⁹⁰ El cim però d'aquest tipus de composició literària es troba durant el regnat de Tn., quan la victòria assíria contra Kaštiliašu (IV) fou immortalitzada també en forma de poema èpic.⁹⁹¹ Sembla ser que aquest poema fou compost

⁹⁸⁷ "Die Hügel der Ahlamê", *KAH* 2 60:70 = Weidner *ITN* (1959), p.27:70 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.273:70 (0.78.23); sobre aquest topònim, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.241; Kessler *UTN* (1980), p.232, no creu que hi hagi connexió entre els dos topònims als dos textos.

⁹⁸⁸ Veure p.274s.

⁹⁸⁹ *VAT* 18058:18-22; *VAT* 18068: 19'-21', textos inèdits citats per Freydank *AoF* 18 (1991), p.30 n.10.

⁹⁹⁰ Weidner *Afo* 7 (1931-1932), p.281, suposava que a Assíria hi va haver tota una sèrie de narracions èpiques que tractaven sobre el conflicte amb Babilònia.

⁹⁹¹ Thompson *Archaeologia* 79 (1929), pl.XLVII no.122A; Thompson *AAA* 20 (1933), pl.CI-CIV, no.107 (testimonis A, B, C, Nínive, mA); Ebeling *MAOG* 12/2 (1938), p.1-42 (testimonis D, E, Assur, mA); Weidner *Afo* 7 (1931-1932), p.280-282; Lambert *Afo* 18 (1957-1958), 38-51, pl.I-IV (testimoni F,

contemporàniament o immediatament després dels fets que narra, potser per encàrrec del mateix rei, ja que el ductus dels testimonis i les particularitats del llenguatge són mesoassíries.⁹⁹²

Aquest text, com tots els poemes d'aquest tipus, probablement era cantat pels bards als mercats, pels carrers o al pati dels temples.⁹⁹³ El poema⁹⁹⁴ s'inicia a la primera columna amb un elogi al déu nacional Assur i el seu favorit terrenal, Tukultī-Ninurta I.⁹⁹⁵ El rei assiri és presentat en un clar contrast amb el seu oponent, Kaštiliašu, amb el qual els déus babilonis estan enfadats i que és demonitzat per la seva traiduria respecte al tractat amb Assíria,⁹⁹⁶ la resta del text de la primera columna està destruït.

La segona columna comença amb la captura d'uns comerciants babilònics per part dels assiris.⁹⁹⁷ Es posa de manifest que els babilonis han trencat un tractat.⁹⁹⁸ Tukultī-

Ninive, nass); veure l'edició de Machinist *The Epic of Tukulti-Ninurta I, A Study in Middle Assyrian Literature*. Yale, 1978 (abreujat al present treball *ETN*); traducció: Foster *Before the Muses* (1993), vol.I, p.211-228. L'ordre dels testimonis ha estat establerta per Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.38-51, fonamentalment p.38-40; veure també Machinist *ETN* (1978), p.17-38 i Foster *Before the Muses* (1993), p.221 i p.228 que afegeix el fragment *K* 6007 = Winckler *SKT* II (1894), p.76; Borger *EaK* 1 (1961), p.73 a l'inici del text segons suggerència de W.G.Lambert.

⁹⁹² Per a més detalls veure: Ebeling *MAOG* 12 (1938), p.3; von Soden *HAO* (1954), p.69; Machinist *ETN* (1978), p.13-14, p.432-508; Machinist *CBQ* 38 (1976), p.457; Cancik-Kirschbaum *Fs. Röllig* (1997), p.69. El mateix Lambert *Iraq* 38 (1976), p.86, suggereix que l'escriba que composaria l'èpica procediria de Babilònia, i seria el mateix que els dels texts *KAR* 118, 119 i *BM* 98496, també datables durant aquest mateix regnat.

⁹⁹³ En el nostre cas més clarament demostrable per la presència de l'imperatiu *šimā*, "escolteu!", a *K* 6007:1 = Winckler *SKT* II (1894), p.76:1; veure Wilcke *ZA* 67 (1977), p.153.

⁹⁹⁴ Altres resums de l'argument del poema es troben també a Ebeling *MAOG* 12/2 (1938), p.3-5; von Soden *HAO* (1954) p.69-72; Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.40-41; Machinist *ETN* (1978) p.39-45.

⁹⁹⁵ *K* 6007: 1-17 = Winckler *SKT* II (1894), p.76: 1-17; A I 10'-26', I F 1-25.

⁹⁹⁶ A I 27'-42'; B I 27'-47'.

⁹⁹⁷ A II 1'-11'.

Ninurta I tramet una carta a Kaštiliašu, on explica breument els precedents del conflicte durant els regnats dels seus tres predecessors: Arik-dēn-ilī, Adad-nārārī I i Salmanassar I.⁹⁹⁹ Després es descriu l'afrenta (resposta) de Kaštiliašu a Tn.,¹⁰⁰⁰ així com una contracarta de Tn.¹⁰⁰¹

La continuació de l'intercanvi de correspondència entre els dos monarques obre encara la tercera columna,¹⁰⁰² on Tn. envia una carta a Kaštiliašu, en la qual li tira en cara l'haver trencat el pacte existent entre els dos països.¹⁰⁰³ Kaštiliašu posa de manifest la seva por i és demonitzat un altre cop. El monarca babiloni confessa haver trencat el pacte.¹⁰⁰⁴ Tn. ataca per sorpresa Babilònia,¹⁰⁰⁵ però Kaštiliašu refusa la lluita directa amb l'assiri, i sembla iniciar una guerra de guerrilles. A pesar que Tukultī-Ninurta I conquereix el país, Kaštiliašu no es rendeix, no queda clar si la mateixa ciutat de

⁹⁹⁸ A II 11'-25'. Brinkman a Canfora / *Trattati* (1990), p.82-83, i n.4, especula sobre la possibilitat de l'aparició de la paraula tractat (*adē*) a C IV 8', el contexte és però massa trencat com per a poder extreure'n més conclusions.

⁹⁹⁹ A II 26'-42'.

¹⁰⁰⁰ F II 9'-D II 6'.

¹⁰⁰¹ D II 7'- D II 14'.

¹⁰⁰² L'existència de correspondència diplomàtica entre els dos reis està també testimoniada a un fragment d'inscripció VAT 16450 copiat per Weidner *ITN* (1959), pl. XI, part superior, i veure *idem* p.45b; allí es parla d'un missatger del rei dels kassites (DUMU *ši-ip-ri ša* LUGAL *kaš-ši-e*, VAT 16450:5, dins d'un contexte que Weidner interpreta d'intercanvi de presents entre els dos reis, consistents en diverses quantitats de llana (SÍK). Segons Freydank *MARV* 3 (1994), p.13b, el fragment VAT 19755 = *MARV* 3, 78 podria pertanyer al mateix text que VAT 16450.

¹⁰⁰³ A III 1'-21'.

¹⁰⁰⁴ A III 22'-60'.

¹⁰⁰⁵ C III 3'- 14'.

Babilònia és assetjada.¹⁰⁰⁶

En començar la quarta columna es posa de manifest la tossuderia de Kastiliašu¹⁰⁰⁷ en no voler rendir-se al clar guanyador. Els assiris reparen els obstacles posats pels babilonis.¹⁰⁰⁸ Tn. envia una carta a Kaštiliašu assenyalant-li les seves deficiències estratègiques i la insensatesa de qualsevol resistència.¹⁰⁰⁹ Kaštilaš es manté a la seva posició i envia el seu exèrcit contra els assiris,¹⁰¹⁰ als que consegueix agafar per sorpresa, a pesar d'haver estat retingut pel déu Girra.¹⁰¹¹ La columna finalitza amb el vaticini sobre la batalla que es lliurarà i inici del combat.¹⁰¹²

A l'inici de la cinquena columna els guerrers assiris urgeixen Tukultī-Ninurta I al combat,¹⁰¹³ en el qual els déus estan del costat dels assiris i causen, naturalment, la derrota de Kaštiliašu.¹⁰¹⁴ En el combat es posa de manifest la bravura dels guerrers

¹⁰⁰⁶ C III 16'-C III 24'.

¹⁰⁰⁷ C IV 2'-14'.

¹⁰⁰⁸ C IV 15'-25'.

¹⁰⁰⁹ A IV 10'-28'.

¹⁰¹⁰ A IV 29'-33'.

¹⁰¹¹ A IV 34'-38'.

¹⁰¹² A IV 39'-50'.

¹⁰¹³ A V 11'-30'.

¹⁰¹⁴ A V 31'-44'. Aquest *topos* és comú a les inscripcions reials hitites on els déus estan al costat del rei, veure p.e. Götze *MVAG* 38 (1933), p.22:38-39, p.32-34:60-B II 20, etc. Aquest fet no és casual, ja que els estandarts dels déus anaven amb l'exèrcit assiri a la campanya, veure Pongratz-Leisten, Deller i Bleibtreu *BaM* 23 (1992), p.291-356, pl. 50-69, i aquest és també el cas dels babilonis amb Nazi-Maruttaš, *CT* 34 pl.38 Col.I 24'-31' = Grayson *ABC* (1975), no.21; és possible que amb el nom d'una divinitat es designessin les diferents divisions que formaven l'exèrcit, Scurlock *Fs. Astour* (1997), p.491-525; cf. Kinnier Wilson *CTN* 1 (1972), p.54-55. Un cas semblant amb divinitats femenines (*it-ti iš-*

d'Assur, així com la seva visió de la guerra com una festa.¹⁰¹⁵ Es manifesta el desig per combatre i l'esperit guerrer dels assiris.¹⁰¹⁶

A la sisena columna, que s'ha conservat molt danyada, es descriu el saqueig de les ciutats de Babilònia, les seves riqueses materials,¹⁰¹⁷ culturals (tauletes),¹⁰¹⁸ la gent,¹⁰¹⁹ tot amb destinació als déus d'Assíria, és a dir, als seus temples.¹⁰²⁰ El poema finalitza amb elogi de Tukultī-Ninurta I.¹⁰²¹

El poema èpic de la lluita entre Tukultī-Ninurta I i Kaštiliašu IV representa pels estudiosos el cim literari del període mesoassiri,¹⁰²² sense paral·lel a la literatura babilònica i comparable a la Iliada.¹⁰²³ La validesa de la utilització del poema com a font històrica és dubtosa, ja que el seu contingut és clarament parcial a favor dels interessos assiris.¹⁰²⁴ El poema és de fet una sèrie d'antítesis entre els reis assiri i

ta-ra-tim) desfilant davant de l'exèrcit es pot trobar al cas d'Ešnunna sota Dāduša en època paleobabilònica, veure ARM 1 53 + M.4340:17-18, sobre aquest text veure p.113. Així ho interpreten Charpin i Durand *M.A.R.I.* 4 (1985), p.317 n.108; Durand *LAPO* 17 (1998), p.59, n. c.

¹⁰¹⁵ Ideologia de la guerra com a festa està present a A III 20'; A V 12'; veure p.239-240.

¹⁰¹⁶ A IV 38'-39'; A V 27'-28'; A V 43'-50'.

¹⁰¹⁷ A VI 21'-34'; B VI 12'.

¹⁰¹⁸ B VI 2'-11'.

¹⁰¹⁹ A VI 13'-20'.

¹⁰²⁰ B VI 13'-23'.

¹⁰²¹ B VI 24'-41'.

¹⁰²² Foster *Before the Muses* (1993), p.209.

¹⁰²³ Von Soden *HAO* (1954) p.69; Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.41; tot i que adoptant formes i temes del sud sumero-babilònic Machinist *ETN* (1978) p.515; Machinist *CBQ* 38 (1976), p.458.

¹⁰²⁴ Ebeling *MAOG* 12/2 (1938), p.1; Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.38, basa l'interès històric del poema en què aporti la versió oficial assíria del conflicte; Machinist *CBQ* 38 (1976), p.457.

abilònic, que tenen el reflexe immediat en els països Assíria-Babilònia i en el resultat del conflicte. Els reis, i per extensió els seus súbdits i països, encarnen parells de conceptes antitètics com justícia-injustícia, rectitud-traïdoria, innocència-culpa, valentia-covardia, victòria-derrota, en general, ordre-caos. El rei assiri apareix descrit com a encarnació de les més altes virtuds, mentre que el rei babiloni representa la més baixa perfídia.¹⁰²⁵

El propòsit central del poema sembla ser que radicava en convèncer l'oïdor de la injustícia de la causa babilònica i la rectitud de l'acció assíria; convenia demostrar la legitimitat i raó dels interessos assiris, així com que els déus lluitessin del costat assiri, mentre que havien abandonat als babilonis.¹⁰²⁶ Aquesta finalitat s'aconsegueix en descriure els babilonis com a trencadors del tractat existent entre ambdós països¹⁰²⁷ i, per tant, com a pecadors.

Un dels més profunds coneixedors del poema èpic de Tn., Wolfram von Soden, va dir en referència a l'obra:

"Dieses Epos is für den Geist der Assyrer kennzeichnend wie wenige andere Literaturwerke. In ihm findet auf der einen Seite eine männliche Kampfesfreude Ausdruck, die auch andere epische Dichtungen dieser Zeit wie das Gilgameschepos auffällig stark beherrscht. Die Freude am Kampf ist aber nicht ganz unbefangen, sondern sucht nach Rechtfertigung. Sie findet diese Rechtfertigung im Verlangen der Götter, dem Recht auf der Erde mit allen Mitteln Geltung zu schaffen. Man hätte den Kampf unter diesen Umständen für Gottesdients und steigert die Kampfesfreude bis zur wilden Raserei. Trotzdem bleibt Raum für die nüchterne politische Überlegung, un diese Überlegung hat vor allem ein Ziel, das zu allen Zeiten gleich bleibt: es gilt,

¹⁰²⁵ Ebeling *MAOG* 12/2 (1938), p.1; Machinist *CBQ* 38 (1976) p.466.

¹⁰²⁶ Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.41, creu que hi ha un paral·lelisme amb *Iudul bēl nēmeqi*.

¹⁰²⁷ A I 37'-42'; A II 19'-21'; D vs. 1-4, 10-14; A II 5'-8', 12'; Machinist *ETN* (1978), p.39, p.213, p. 402 n.121; Brinkman a Canfora *I trattati* (1990), p.90-95. Sobre el trencament de la frontera en època mesoassíria, Haase *ZAR* 3 (1993), p.202-206.

dem Gegner die Kriegsschuld aufzuladen und ihn für alles aus dem Kriege entsehende Unheil verantwortlich zu machen. Der Krieg wird damit zur gottgewollten Strafaktion zu machen."¹⁰²⁸

Finalment, interessa destacar des d'un punt de vista ideològic que aquesta èpica representa, segons W. G. Lambert, l'ascensió de Ninurta, el déu-heroi i guerrer, al rang de gran déu.¹⁰²⁹ El déu Ninurta apareix dos cops dins a l'èpica de Tn. La primera vegada en una probable comparació de Tn. amb el déu, a la primera columna, i posicionalment després d'Adad: "com Ninurta (que) produeix en aixecar les seves armes que totes les regions tinguin sempre problemes" (*kīma Ninurta ana niš kakkēšu ultanapšaqa kališ kibrāte*).¹⁰³⁰ El segon cop, a la cinquena columna, posicionalment després de Šamaš, quan els déus actuen a favor de Tn. a la batalla contra Kaštiliašu: "Ninurta l'heroi, primer dels déus, les seves armes (dels babilonis) trencà" (*Ninurta*

¹⁰²⁸ Von Soden *HAO* (1954) p.71; sobre el concepte de guerra en aquest període veure, Cancik-Kirschbaum *Fs. Röllig* (1997) p.74-76.

¹⁰²⁹ "Ninurta was given the rank of "high god"", Lambert *AfO* 18 (1957-1958) p.42-43. Sobre Ninurta manca encara una monografia, veure provisionalment Deimel *Pantheon* (1914), p.209-212; Tallqvist *AGE* (1938), p.421-427; Edzard *WdM* (1965), p.114-115; Jacobsen *Tresures* (1976), p.73, p.127-134, p.167, p.235-236; Kang *Divine War* (1989), p.23-31; Leick *Dictionary* (1991), p.135-137; Black *Gods* (1992), p.142-143, Wiggerman *CM* 1 (1992), p.153ss.; així com les introduccions de les edicions als grans mites ninurtians: Cooper *AnOr* 52 (1978), p.1-30; van Dijk *LUGAL* I (1983), p.50; Vogelzang *BSD* (1988), p.145-169. Ninurta està absent a Assíria durant el període paleoassiri, cf. Hirsch *UAR* (1961), *passim*. És durant el període mesoassiri, com pel cas de Marduk, que s'implantà a Assíria. Ninurta fou sincretitzat a d'altres déus, així a la llista AN = *Anum*, es constata l'assimilació entre Ninurta = Uraš = Tišpak i el següent en ser nombrat en la llista és Nergal (Litke AN = *Anum* A 70-76), Lambert *Unity and Diversity* (1975), p.195, data la llista entre 1300-1100. Maul *Herzberuhigungsklagen* (1988), p.188, p.210-213; Maul *OrNS* 60 (1991), p.312-334, constata el sincretisme posterior de Ninurta amb d'altres déus-herois (p.320): Uraš, Zababa, Nabû, Nergal, Madanu i Pabilsag. Vid. també Menzel *Tempel* (1981), p.81. No és casual que el nom del rei contingui l'element diví Ninurta. Dels mites que tenen Ninurta com a protagonista hi ha testimonis mesoassiris, llamentosament no en coneixem la data exacta, p.e del mite d'Anzu, Vogelzang *BSD* (1988), p.7, n'anomena dos un d'Assur (Ass. 21506w) i un de Nínive (*BM* 121087); per *LUGAL-E* també se'n disposa, van Dijk *LUGAL* II (1983) p.7-8; així com per AN-GIM, Cooper *AnOr* 52 (1978), p.32-34, p.43.

¹⁰³⁰ [...] *ul-ta-nap-ša-qa ka-liš* UB.MEŠ, A I 15' (Thompson *Archaeologia* 79 (1929), pl. XLVIII, no.122A col.VI:15' = *ù ki-ma* ^dNIN-URTA *a-na ni-iš* GIŠ.TUKUL.MEŠ-šú *ul-ta-nap-šá-qa ka-liš* UB.MEŠ, F I 7, Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.50, pl.IV:7, Machinist *ETN* (1978), p.68.

qardu ašarēd ilāni kakkēšunu ušebberma).¹⁰³¹ Ninurta apareix també en una oració de Tn., nombrat també després d'Adad com a: "Ninurta, l'heroi, el portador de les armes, el teu (d'Enlil = Assur) hereu sublim, al que tu estimes, que [et] vulgui calmar [...]" (*Ninurta qardu nāš kakkē apalka šīru tarāmu linēh[ka]*).¹⁰³² En aquest punt és indicatiu i no s'ha de passar tampoc per alt que Tn. a les seves inscripcions reials s'anomena: "favorit (lit. consentiment) de Ninurta" (*migir Ninurta*),¹⁰³³ entroncant així amb Damiq-ilišu (1816-1794), darrer rei de la primera dinastia d'Isin, i la seva tradició com a protector de la ciutat de Nippur i els seus déus.¹⁰³⁴ A la mateixa Èpica de Tn. s'utilitza la

¹⁰³¹ ^dNIN-URTA *qar-du* SAG-ed DINGIR.MEŠ GIŠ.TUKUL.MEŠ-šū-nu ú-še-be-er-ma, A V 39', Thompson *Archaeologia* 79 (1929), pl. L:31; Machinist *ETN* (1978), p.118.

¹⁰³² ^dNIN-URTA *qar-du na-áš* GIŠ.TUKUL.MEŠ *a-pal-ka ši-ru ša ta-ra-mu li-né-eh-[ka* KI.MIN], KAR 128:r.26, cf. Ebeling *MVAG* 23 (1918), p.66; Chang, *Dichtungen der Zeit Tukulti-Ninurtas I. von Assyrien* (1977), p.198.

¹⁰³³ *mi-gir* ^dNIN-URTA, KAH 2 60:20 = Weidner *ITN* (1959), p.26 no.16:20 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.272 (78.23), Weidner *ITN* (1959), p.35, no.23:9 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.269 (78.21); cf. Seux *ÉR* (1967), p.165.

¹⁰³⁴ *Ni* 9205, Kraus *JCS* 3 (1951) p.8; Frayne *RIME* 4 (1990), p.103:21-22 (E4.1.15). La primera dinastia d'Isin suposà a l'inici del segon mil·lenari un potenciament oficial del culte a Ninurta, reflexat en els noms dels anys d'aquests reis: d'Išbi-Erra (2017-1985), entronitzà la sacerdotessa del déu (any 7), construï l'estandart del déu (any 18), i el seu tron (any 25), cf. Ebeling *RIA* 2 (1938), p.256, van de Mieroop *BIN* 10 (1987), p.2, Sigrist *Isin Year Names* (1988), p.13-21; Šu-ilišu (1984-1975), entronitzà la sacerdotessa del déu (any 3), construï el seu vaixell (any 8), Crawford *BIN* 9 (1954), p.23; Renger *HSAO* 1 (1967), p.151; van de Mieroop *BIN* 10 (1987), p.3; Išme-Dagan (1953-1935) s'anomenà en una inscripció dudu nî-túm-túm-^den-líl-lá-ka "fill que ho porta tot per Enlil", Frayne *RIME* 4 (1990), p.37:22 (E4.1.4.8), adquirint així el paper de Ninurta davant d'Enlil; alliberà el personal del temple de Ninurta del servei militar i del pagament de tribut, Frayne *RIME* 4 (1990), p.32:1-21 (E4.1.4.5); un himne d'aquest rei presenta Ninurta com a administrador dels ME al cel i la terra (Ludwig *SANTAG* 2 (1990), p.103:9-17, p.155-160); diversos anys d'aquest rei són nombrats segons fets culturals que tenen a veure amb Ninurta: jurament davant Ninurta dels oficials del regne sobre els seus comptes (any E), construcció d'una estàtua pel déu (any M), entronització de la sacerdotessa del déu (anys N, O), cf. Ungnad *RIA* 2 (1938), p.148a, 4b, 4c, p.256b; Sigrist *Isin Year Names* (1988), p. 26-27; Ur-Ninurta "Servidor de Ninurta" (1923-1896), alliberà els habitants de Nippur del treball obligatori (any A), Sigrist *Isin Year Names* (1988), p.29; Bur-Sîn (1895-1874), pel qual Ninurta és la seva confiança (GISKIM-A-NI) construeix l'arma d'or de tres caps de Lapislazuli pel déu (any E), Sigrist *Isin Year Names* (1988), p.30; Enlil-bāni (1860-1837), construï tres grans estàtues de coure (any F), i una d'or (any G), Sigrist *Isin Year Names*, p.33. Sobre el culte a Ninurta a Nippur en aquesta època veure Sigrist *BiMes* 11 (1984). Aquest potenciament no tindria continuïtat sota la dinastia de Larsa, successora de la d'Isin, ni durant la primera dinastia de Babilònia. Aquest mateix període suposà la posta per escrit dels mites que tenen a Ninurta per protagonista: AN-GIM, Cooper *AnOr* 52 (1978), p.30-32; LUGAL-E, van Dijk *LUGAL* II (1983), p.1-7; Anzu, Vogelzang *BSD* (1988), p.7, Saggs *AfO* 33

paraula *šibbu*, que és una arma del déu Ninurta, així com una serp, o es parla del rei com al guerrer d'Assur, d'una forma equívoca de manera que l'oïdor pot pensar en el déu Ninurta, tot i que s'està parlant del monarca.¹⁰³⁵ A l'Èpica de Tn. es diu:

T16

¹⁰³⁵ Tukulti-Ninurta, la violenta tempesta sense pietat, fa brollar [la seva sang].⁴²⁾ El guerrer del déu Assur com una serp sobre els guerrers del rei dels kassites [...]¹⁰³⁶

Darrera de les referències al fill d'Enlil, Lambert i Maul hi veuen la presa per part del rei a la terra del paper que el déu juga al plànol celestial com a primogènit i hereu (*aplu*) del déu Enlil, i com a protagonista principal de la lluita contra el caos i el pecat a la terra.¹⁰³⁷

(1986), p.4.

¹⁰³⁵ *AHw.* p.1226b s.v., "Gürtel, Gürtelschlange, eine mystische Schlange"; *CAD Š/II*, p.375: "a mythological weapon, associated with the Deluge, often as a divine epithet" els testimonis que aporta són dels mites de Ninurta, AN.GIM 35 (=142), LUGAL 13; *CDA* p.370a. La representació del rei es barreja amb la del déu Ninurta en el segell d'Ušur-namkūr-šarri, veure més avall.

¹⁰³⁶ A IV 41'-42'. Darrera del sintagma *qurad* ^d*aššur* s'amagen Ninurta, i el rei, per un costat i Aššur/Enlil per l'altre. Altres testimonis a la mateixa èpica són A IV 38', A IV 42', A IV 43'. Segurament no és casual que a la mateixa èpica que la paraula *quradu* s'utilitzi en relació al déu Šamaš A II 17', A III 33'; recordem que Tn. és el "sol de la gent", *KAR* 128: r23 apareix com a epítet d'Enlil.

¹⁰³⁷ Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.42-43; Maul *OrNs* 60 (1991), p.326-331; Maul a Assman et al. *Gerechtigkeit* (1998), p.65-77, esp p.72-73. Aquesta lluita forma part central de la ideologia assíria: Liverani *Power* (1979), p.306-314, i és visible inclús en l'arquitectura, Dolce *HSAO* 6 (1997), p.256. Aquesta confusió intencionada entre el rei i el déu és patent inclús als segells: Cl. Fischer *MDOG* 131 (1999), p.129, publica el segell d'Ušur-namkūr-šarri, *VAT* 18017 = *MARV* 1 40, on apareix representat el rei o el déu Ninurta, i que també podria ser la primera representació antropomorfa d'un déu a l'època i d'un eunuc. El paper de déu-heroi en lluita contra el caos és paral·lel al que Marduk juga a l'*Enūma Eliš*, sobre aquesta similitud Lambert *BBVO* 6 (1986), p.55-60, Maul *OrNs* 60 (1991), p.326-327, Wiggerman *CM* 1 (1992), p.159ss., ja hem vist que Tn. es feia legitimar per Marduk i Zababa. De fet Ninurta continuarà apareixent regularment a les inscripcions dels reis mesoassiris: Ninurta-apil-ekur (1192-1180), amb un nom que ja és definitori "Ninurta és l'hereu de l'Ekur (Temple d'Enlil/Assur)", és el *ni-šit* ^d*BAD* u ^d*MAŠ*, "l'escollit d'Enlil(/Assur) i Ninurta", *KAH* 2 76:2 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.303:2 (A.0.82.1); ^dAššur-rēša-iši I (1132-1115) lluità contra els arameus *i-ṛna¹ siq-ri* ^d*NIN-URTA* (3 R pl. 3 no.6:18 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.310:6 (A.0.86.1); Tiglatpilesar I (1114-1076) és el primer rei pel que està testimoniats que intentà emular l'heroicitat del déu Ninurta en caçar entre d'altres quatre braus salvatges, vuit-cents lleons, i "...he fet caure sempre que he llançat una fletxa tot animal de ^dšakkan

En resum, l'èpica de Tn. és una composició amb un alt contingut ideològic, del que podem però extreure informacions històriques d'interés. Per una banda, no hi va haver una interrupció de la correspondència diplomàtica entre els dos països, tot i l'estat de guerra existent. Per a la comunicació diplomàtica s'utilitzava els comerciants com a missatgers entre els diferents estats, és a dir, les línies comercials seguien en funcionament tot i l'activitat bèl·lica existent entre els dos països.¹⁰³⁸ Segons l'Èpica, s'ha d'acceptar la conquesta de Sumer i Acad per part dels assiris, així com el saqueig

(déu de l'estepa) i ocell alat del cel." (1 R pl.14 VI 58-89 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.25-26 VI:58-89, comparar-ho amb Erra I 85). Tot i que posterior s'ha de comparar l'actitud del rei als relleus de caça, p.e. Assurnasirpal II a Kalhu, *Vorderasiatisches Museum Katalog* no. 111, *Hall Assyrian Sculptures* (1928), pl. XVIII, amb el relleu que representa Ninurta contra Anzu també a Kalhu: *Hall Assyrian Sculptures* (1928), pl.XXII; o l'actitud d'Assurbanipal: Barnett *Asb* (1976), pl.VIII, pl.X, pl. XI, pl.XII, pl.XLVI, pl.XLVII, pl.XLIX, pl.L-LIII, pl.LV-LIX. Fins al punt que puguem parlar del rei com a actualització del déu. La caça és vista per les societats primitives vista com una lluita contra el caos, Ortega y Gasset *Reflexiones sobre la caza*; noveles de E. Hemingway o M. Delibes. Ninurta i Nergal apareixen en aquest moment com a dos déus que promouen la caça reial; la semblança entre Nergal i Ninurta ha estat posada de relleu per Lambert *BiOr* 30 (1973), p.356b. D'aquest mateix període procedeixen també els primers noms amb el teòfor Ninurta a Assíria, p.e.: ^d*Ninurta-ia* "el meu Ninurta", ^š*illir*-^d*Ninurta* "Ninurta és la meua protecció", ^d*Ninurta-tukul-Aššur* "Ninurta és la confiança d'Assur", (en la documentació administrativa aquest nom apareix escrit majoritàriament 1.^dNIN.URTA/^dMAŠ-GIŠ.TUKUL/tu-kúl/GIŠKIM-(^d)a/aš-šur (Saporetti *OMA* 1 (1970), p.354-355, amb el que una traducció "Ninurta és la maça (de guerra) d'Assur" tindria més força descriptiva), ^d*Ninurta-emūqīa* "Ninurta és la meua força" etc. cf. Saporetti *OMA* 1 (1970), pp.190, 238, 351-356, 264, 363-364, 420-421, 482, Saporetti *OMA* II (1970), p.194; Saporetti i Freydank *NAOMA* (1979), p.93-94; *MARV* 3 9:27, 23:r.10', 41:10?, 65:r.IV 11'; o noms es refereixen al fill d'Enlil (Assur) com p.e. *Ašared-apil-Ekur* o bé *Tukultī-apil-Ešarra* (Tiglatpileser)

¹⁰³⁸ Sobre el comerciant en època mesoassíria, veure específicament Saporetti *SMEA* 18 (1977), p.93-101; Freydank *AoF* 6 (1979), p.269-271. Freydank arriba a la conclusió que en aquest moment el comerç es trobava en mans de mercaders babilonis (p.171); mentre Saporetti troba les dades massa escasses per arribar a aquest raonament (p.97). Els comerciants es podien moure amb relativa llibertat en època de tensió bèl·lica, ja testimoniada a la documentació paleoassíria, naturalment no sense riscos, Michel i Garelli *WZKM* 86 (1996), p.277-190, esp. p.286 i n.27; paleobabilònica a Mari, Michel *Amurru* 1 (1996), p.411-413. El paper del comerciant com a diplomàtic inclús en època de clímax bèl·lic entre dos països s'observa també a la documentació paleobabilònica procedent de Mari, vegis Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1998), p.377-381; un bon exemple de com un comerciant porta correu diplomàtic es troba a *ARM* 1 93 = Durand *LAPO* 16 (1997), p.501, no.318. Comerciants assiris són presents a Sippar paleobabilònica, Walker *AnSt* 30 (1980), p.15-22; veure cap. de precedents. El paper del comerciant com a enviat del govern en època paleobabilònica o anteriors: Leemans *SD* 3 (1950), p.42-43, p.125; Leemans *SD* 6 (1960), p.132. El comerç com a mitjà de recaptació d'informació pels poders centralitzats és analitzat per Rowton *BBVO* 1 (1987), p.187-194. Naturalment pot ser que de vegades confonguem el paper del comerciant i del diplomàtic, ja que es movien junts, tal com testimonia la documentació de Mari, Lafont *RAI* 38 (1992), p.170; veure per exemple la descripció d'una caravana dilmunita del moment a, *ARM* I 17, Groneberg *FM* 1 (1992), p. 72-75.

d'algunes ciutats, els noms de les quals desconeixem. Un cop més, no es diu res en concret sobre la presa de la ciutat de Babilònia, que podem suposar, i menys sobre el segrest de la imatge del déu Marduk.¹⁰³⁹ La presència del saqueig de les ciutats de Babilònia (no es diu quines) a la sisena columna indica que el poema era per a consum intern dels assiris, i no era adequat per a ser recitat al sud de Mesopotàmia.¹⁰⁴⁰ Si el

¹⁰³⁹ Machinist *CBQ* 38 (1976), p.457 i n. 8, tot i afirmar que el poema devia contenir el saqueig de Babilònia, indica que aquest expoli no és mencionat; Lambert *AfO* 18 (1957-58), p.44-48, Taf II:36-43 = B VI 36', B VI 41', B VI 43', Machinist *ETN* (1978) p.132-133; confirmen el govern de Tn. sobre el sud mesopotàmic.

¹⁰⁴⁰ A aquesta conclusió (encara que seguint altres raons) arribà Machinist *ETN* (1978), p.526-527, "The question that must be faced now is to what audience was the Tukulti-Ninurta Epic directed. It cannot really have been the Babylonians, for the Epic celebrates only the victory over them and its benefits to Assyria; it does not apparently hold out to them as conquered any promises of well-being. Besides, no copy of the text has turned up in or from the south. Rather, the audience must be the Assyrians, particularly the royal court and priestly hierarchy based in the capital city of Assur. Among this leadership, it may be hypothesized –taking up here the earlier idea of Weidner, but with different emphases– were influential groups who did not condone what Tukulti-Ninurta was doing vis-à-vis the south: not its reduction to subordinate status nor the devastation of Babylon. Both of which could only bring further trouble from enraged southerners and thus endanger the other conquests to the north; nor what they saw as the reckless continuation, indeed dramatic increase, in the importation of southern culture to Assyria, which could only undermine the native traditions. Additionally one may suppose, they were not happy with the concomitant growth in power and status of the king, encouraged as it was by southern notions of monarchy. The Epic, then, would have been part of the response to such groups, designed to win them over to the king's side or at least to keep their numbers from growing." Les conclusions de Machinist són un estimulant assaig d'interpretació; en part seguint i ampliant Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.109-124; però segons la meua opinió manquen les proves per l'existència d'una forta oposició nobiliària interna que clarament es beneficiava de l'empresa conqueridora de Tn. Wolfram von Soden afirma que l'èpica tenia com a finalitat el portar més fàcilment els guerrers assiris als camps de batalla del sud, von Soden *HAO* (1954), p.71; d'altres l'interpreten com un panflet purament propagandístic, Ebeling *MAOG* 12/2 (1938), p.1; Cancik-Kirschbaum *Fs. Rölli* (1997), p.71, el defineix recentment com a poema de propaganda política ("*politischen Propagandagedicht*"); Hecker *AOATS* 8 (1974), p.21 n.4, nega la finalitat propagandística de l'èpica; Brinkman a Canfora *I trattati* (1990), p.94 explica la finalitat de la composició de l'èpica de la següent manera: "Tukulti-Ninurta was known in history not only for being the first Assyrian to capture Babylon, but also partially dismantling the sacred city and removing the statue of Marduk, its patron deity. Those impious actions seem to have brought him into considerable disrepute in both Babylonia and Assyria. It is possible that one of the reasons for writing the epic was to vindicate Tukulti-Ninurta's reputation by placing the major blame on Kashtiliashu for having violated a solemn oath and having invited retribution from the gods -whose instrument of vengeance Tukulti-Ninurta claimed to be. How much truth there was in the poetic charges of oath violation we may never know". Lambert *AfO* 18 (1957-58), p.41, descarta que l'èpica tingués una finalitat primària solament de caire propagandístic. El concepte propaganda aplicat a l'antiguitat pot semblar a primera vista anacrònic, però tant en el cas de l'èpica de Tn. o les mateixes inscripcions reials, o la Crònica P o la Història Sincrònica són escrits que responen amb la definició "Propaganda is the attempt to affect the personalities and to control the behaviour of individuals." (Doob, *Public Opinion and Propaganda*. London, 1949. citat per Robins *et al.* "Propaganda, Information and Social Control." a Hawthorn, *Propaganda, Persuasion and Polemic*,

poema fou compostat per al consum intern assiri, còm es pot explicar l'absència de la descripció de la presa de Babilònia (de la mateixa manera que a les inscripcions reials), o la del propi déu Marduk.¹⁰⁴¹ No és raó suficient, des del meu punt de vista, la no demostrada creixent importància religiosa del déu Marduk a la vida espiritual assíria,¹⁰⁴² que hauria portat a callar aquests fets. Naturalment, també podria ser que la conquesta de la ciutat de Babilònia aparegués a l'inici trencat de la sisena columna.

3. Documents administratius

L'empresa de la conquesta del sud babilònic, així com els seus resultats, és a dir,

London 1987.) Així doncs l'aplicació del terme depèn de la finalitat amb que aquests documents fossin escrits (molt possiblement la manipulació de "l'opinió pública"-la que fos- assíria). Per altra banda, aquests textos acompleixen amb algunes de les premisses que defineixen la propaganda i persuasió. Vid. p.e. Hawthorn *Propaganda, Persuasion and Polemic*. London, 1987, p.VII-XIV. Les tècniques usades: "1) The act of persuasion involves deceit. 2)The persuader disclaims the possession of any rhetorical ability. 3)The starts by asserting common ground with his listeners. 4) The persuader works as much in terms of hints and implications as of direct statements. 5)The persuader appeals to his listeners' emotions. 6) The persuader makes use of non-verbal as well as verbal techniques. 7) The persuader seeks always to encourage interpretation. 8) An opposition grouping is defined and then denigrated." Almenys els punts 3, 5, 7, i 8 són presents en aquests escrits, a part de possiblement l'1.

¹⁰⁴¹ Marduk apareix tan sols un cop, B I 38' = Lambert *AfO* 18 (1957-58), p.42; Taf I:38.

¹⁰⁴² Marduk és totalment absent de la vida religiosa assíria durant el període paleoassiri, amb un predomini total d'Assur, veure Fine *HUCA* 24/25 (1955), p.105; Hirsch *UAR* (1961); Garelli *RA* 56 (1962), p.191-210, esp. p.198-199; Tallqvist *StOr* 4/3 (1932), p.9-12; von Soden *Einführung* (1985), p.174-175. Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.119-121 creia que el déu fou adorat amb creixent importància a partir del regant de Tukultī-Ninurta I, precisament a la victòria i conquesta sobre Babilònia, ha estat seguit per Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.193-195; Sommerfeld *RIA* 7 (1993-1997), p.367b. Frankena *Tākkultu* (1954), p.103. Fine *HUCA* 24/25 (1955), p.1-2, p.98-116, posà en dubte aquesta assumpció, seguit per Machinist *CBQ* 38 (1976), p.476 i n.73; pels noms amb el teòfor Marduk més recentment, Saporetta *OMA* 1 (1970), p.311-317, Saporetta *OMA* II (1970), p.192-193; Saporetta i Freydank *NAOMA* (1979), p.82, p.178, afegir-hi *MARV* 3, 3:57; 25:5; 68: vs I 16; 9:16, 19, 34; 20:18; 30:5; 50:21, 48:6; 11:3, 14, 23(?); 24:1; 4: vs 5; 68 vs I 9; 22: 14; 25:7; 5:41; 24:6; 55:22'; 2:rs 8'; 3:59; Cancik-Kischbaum *BATSH* 4 (1996), 2:61; 13:2; 22:24. Sobre la presència de Marduk a Assíria al llarg del període mesoassiri, veure Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.193-195, que xifrava en un 9,2% l'augment dels l'antropònims amb teòfor Marduk, però pel s. XII; assenyalava la seva difusió entre la classe dirigent (epònims, escribes, bruixots). Menzel *Tempel* (1981), p.77, "Eine tieferegehende Verwurzelung im kultischen Leben der Assyrer scheint er [Marduk] jedenfalls nie gefunden zu haben." Veure apartat 4.

l'aparició de presoners de guerra treballant a Assíria, deixà un clar rastre a la documentació administrativa del regnat de Tukultī-Ninurta I.¹⁰⁴³ Això és degut principalment a dos fets. Per una part, l'exèrcit en marxa cap a Babilònia havia de ser aprovisionat. Per altra banda, els deportats traslladats cap a Assíria des del sud (*kaššû*) havien d'ésser alimentats per a que poguessin treballar. Aquestes facetes impliquen la intervenció de la maquinaria administrativa del regne. La massa documental rebuda és escassa per a la que en el seu temps degué generar. Aquesta documentació es troba encara en vies de publicació, pel que molt possiblement, així com vagi avançant l'edició de tauletes, vagin al mateix temps apareixent més detalls sobre la conquesta i deportació dels babilonis sota el regnat de Tn. En l'organització de qualsevol regne és necessari un instrumentari administratiu que reforci el control del poder sobre els subjugats. En el producte de l'aparell administratiu del regne assiri, els documents administratius, la comptabilitat del regne, apareixen diversos rastres que indiquen el domini assiri sobre el sud mesopotàmic.

3.1.Els deportats:

3.1.1 Els Šelenāiu

Als textos es troba el gentilici *šelenāiu*, que és el nom que reberen els deportats procedents de la ciutat o país de Šelenu.¹⁰⁴⁴ La localització d'aquest topònim és

¹⁰⁴³ Estudis específics sobre la informació de tipus històric aportada pels documents administratius del període es poden trobar a: Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.109-124; Freydank *SGKAO* 15 (1982), p.41-46; cf. també Freydank *SGKAO* 21 (1991) *passim*; sobre els deportats, Freydank *AoF* 7 (1980), p.89-117; Garelli, Charpin i Durand *SGKAO* 15 (1982), p.69-75; sobre els deportats hanigalbateus, Harrak, *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.270-274, p.282.

¹⁰⁴⁴ Els testimonis on apareix Šelenu o el corresponent gentilici, es troben recollits a Nashef *RGTC* 5 (1982) p. 246; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.74-75; *AHw.* 1210a, *CAD Š/II*, p.270; Deller *AfO* 34

incerta, però possiblement es trobava dins de l'àrea d'influència babilònica, a la confluència Diala-Tigris.¹⁰⁴⁵

La documentació administrativa no fa normalment cap caracterització especial dels treballadors, però en el cas dels *šelenāiu* ens ha arribat un document excepcional,¹⁰⁴⁶ en el que apareixen quatre treballadors *šelenāiu* amb nom: ¹⁾1.^d「EN.LÍL」-*mu-šab-ši še-*

(1987) p.61; a *MARV 3* no apareixen nous testimonis; els disponibles són a: *VAT 18004 = VS 19 5 = MARV 1 5:20*; *VAT 15474 = VS 19 6 = MARV 1 6:8,17,25*; *VAT 15536 = VS 19 28 = MARV 1 28:1, 5-6, 13*; *VAT 18007 = MARV 2 17:44, 45 Frag. 4:47', 49'*; ÉRIN.MEŠ *še-li-na-iu-ú* a *VAT 15536* citat per Deller *AfO 34* (1987), p.61b (recensió a *MARV 2*), com a inèdit, veure *MARV 1 28*; en tots ells sense el determinatiu de ciutat (URU), ni país (KUR) per això Deller *AfO 34* (1987) p.61, pensa que *šelenāiu*, passaria amb el temps, a designar una "Status- oder Berufsbezeichnung"; ara *CDA* p.366a, „(a type of worker or soldier)“ < Hurr. or gentilic from PIN.“; no ho crec així degut a les següents raons: a *MARV 1 5:27*, *MARV 2 17:44*, envol. frag. 4:50' on els treballadors arraphaiu, és a dir, els procedents de la ciutat d'Arrapha (Kirkuk) tampoc porten cap determinatiu; el mateix succeeix amb els kassites, que sovint tampoc porten el determinatiu KUR davant del gentilici, veure Nashef *RGTC 5* (1982), p.163-164, així també recentment a Cancik-Kirschbaum *BATSH 4* (1996), p.102 a 18, on els kassites apareixen també sense determinatiu, cosa que ja havia assenyalat Freydank *AoF 18* (1991), p.220 n.8; a *VAT 18004 = MARV 1 5:16-20*, el *rab šelenāiu* apareix llistat després dels *rabē* de llocs precedits amb el determinatiu URU, com els de Rēš Nēberu, Kalhu o Kaltappu, vegis més avall; finalment, crec que el temps transcorregut no pot haver estat tan llarg com per fer que el mot *šelenāiu* perdés el seu contingut geogràfic, ja que no apareix documentat abans del regnat de Tn., i per tant és molt possible que els habitants d'aquest lloc fossin deportats per aquest mateix rei per primera vegada i en relació a la seva empresa contra el sud mesopotàmic.

¹⁰⁴⁵ A un fragment d'inscripció reial atribuïda a Aššur-dān I (1178-1133); que a aquest treball proposo adjudicar a Tn. (veure cap. Tn.), *K 2667 = Weidner AfO 22* p.76 = Grayson *RIMA 1*(1987), p.306 (A.0.83.1001), es troba Šelenu en relació a: 8') [...*tup*]/i(?)*-ia-aš* ù KUR *ir-ri-ia*, 9') (...) KUR *su-hi*, i tot i que apareix més avall, 14') [...-]a-「*e-ni*」 LUGAL KUR *še-le-ni*, "PN, rei dels país de Šelenu". Irriia, és un topònim que està testimoniada a la Història Sincrònica, *CT 34 42:II 11 = ABC no. 21 II 11* [UR]U.*za-ban* URU.*ir-ri-ia* URU.A.GĀR-*sa-a*[*lu*...], sobre aquests llocs se sap que es trobaven en la zona de confluència del Diala amb el Tigris, Nashef *RGTC 5* (1982) p.279-280; *idem*, p.270; Postgate *RIA* (1976-1980), p.170b. Si el nom a reconstruir a la línia 8') és realment *Tupliiaš*, encara és situat més al sud, Nashef *RGTC 5* (1982) p.265; Parpola *NAT* (1970), p.358; Zadok *RGTC 8* (1985), p.315. Dues són doncs les possibles localitzacions de Šelenu: per una banda pot ser algun lloc a l'àrea del Dijala; però no es pot excloure una localització més al sud. El fet que aparegui amb un rei com a governant no prova que tingués l'entitat suficient per a ser independent de Babilònia, i es podria tractar molt probablement d'algun vassal dels babilonis a la zona del Transtigris, confluència Diala-Tigris; o bé, encara que menys probable, a l'Èufrates mig en el camí cap a Suhu; de totes maneres la localització exacta de Šelenu encara està per determinar. Finalment és possible que aquest fragment d'inscripció s'hagi d'atribuir a Tn. com he apuntat més amunt.

¹⁰⁴⁶ *VAT 15536 = VS 19 28 = MARV 1 28*; Freydank *AoF 1* (1974), p.361; cf. Weidner *AfO 13* (1939-1941), p.110 n.7; Hirsch *AfO 23* (1970), p.83.

le-na-ṛiu-úṛ (...) ³⁾1.ṛzuṛ-zu ša ṛKINṛ ⁴⁾f.di-il-ba-ta(?) ša KIN ⁵⁾ṛ1.ṛ si-ir-ra IGI.NU.DU₈ ša KIN ⁶⁾še-le-na-ṛiu-úṛ(...). És significatiu, des del meu punt de vista, que el nom de la treballadora sigui Dilbata, que possiblement indica la ciutat de procedència d'aquesta dona, la ciutat de Dilbat, llavors ens hem de preguntar còm és que aquesta dona està inclosa dins del grup dels *šelenāiu*.¹⁰⁴⁷

Aquest document ens forneix altres informacions sobre els treballadors *šelenāiu*. Per una banda, els hem de suposar inclosos dins la categoria dels treballadors *šiluhlu*, una mena de "serfs de la gleba", és a dir, estaven adscrits a la terra que treballaven,¹⁰⁴⁸ i en companyia dels anomenats *piqdu*, "els encomanats".¹⁰⁴⁹ Des del meu punt de vista, és significativa la descripció de Sirria, com a "treballador ceg" (IGI.NU.DU₈ ša KIN),¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁷ Per la ciutat de Dilbat s'han proposat dues identificacions, amb Dêlâm o Muhttat, al sud de Borsippa, veure Unger *RIA* 2 (1938), p.218-225; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.51, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.118-119, ambdós entrades amb bibliografia. L'antropònim Sirra, apareix també a VAT 19882 = *MARV* 3 65 v. l 13, una llista de noms; per altra banda, hi ha també un "Zuzua pare Pendae" a VAT 15479 = *MARV* 3 35:10, Pendae procedeix de la ciutat de Narbasi, desgraciadament aquest és el primer testimoni d'aquesta ciutat a la documentació mesoassíria, i la seva posició no ha estat identificada. Els noms dels tres *šelenāiu* són recollits per Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.48 (Dilbata), p.110 (Sirra), p.140 (Zuzu) però sense cap explicació ulterior.

¹⁰⁴⁸ *MARV* 1 28:13-14; *šiluhlu* és una paraula d'origen hurrita, *AHw.* p.1237 "eine Personenklasse"; *CAD* Š/II, p.453 "a class of dependent workers; *CDA* p.373a, " (class of person, phps.) "conscript"; Brinkman *RA* 79 (1985), p.89 "their status was comparable to that of *glebae adscripti*, and they were thus treated almost as a commodity, to be allocated along with land at a time of inheritance"; Deller *AfO* 34 (1987), p.64b tradueix independentment de Brinkman també *glebae adscripti*; sobre els *šiluhlu*, Brinkman i Donbaz *ZA* 75 (1985), p.82-83 i darrerament Fincke *AoF* 21 (1994) 339-351. Els *šelenāiu* dins d'aquesta categoria se'ls ha de veure com, "Als sicher darf der niederste soziale Status der *šiluhlu*-Leute angesehen werden", Freydank *AoF* 1 (1974), p.363.

¹⁰⁴⁹ *AHw.* 865a "Übergabe, Zuweisung"; *CDA* p.275a, „allocation consignment“; Freydank *AoF* 1 (1974), p.362 "anvertraute (Leute)"; mbab Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.201-202, p.201 "Meines Erachtens ist *piqdānu* nicht Plural zu *piqdu* (gegen *AHw.* S. 865) sonder ein eigenes Lexem."

¹⁰⁵⁰ *VAT* 15536 = *MARV* 1 28:5; Freydank *AoF* 1 (1974), p.362 "blinde Arbeiter"; IGI.NU.DU₈ és un terme que ja apareix al tercer mil.lenari als texts sumeris sempre dins d'un context de guerra (Postgate *Mesopotamia* 18-19 [1983-1984], p.232b) i com a càstig infringit als presoners, que després eren posats a treballar en tasques als horts, veure Waetzoldt, H. "Der Umgang mit Behinderten in Mesopotamien" a Liedtke, M. (ed.) *Behinderung als pädagogische und politische Herausforderung*. Bad Heilbrunn, 1996. p.86, que cita una inscripció de Šu-Suen (Kutscher, R. *The Brockmon Tablets at*

ja que és possible que aquest treballador *šelenāiu* se l'hagués fet cegar en el curs de l'acció que va tenir lloc contra la ciutat de Šelenu, en el camí cap Babilònia, i com a d'altres rebels, com a represàlia a la seva resistència als assiris, seguint una pràctica arrelada a la història mesopotàmica.¹⁰⁵¹

D'aquest document es desprèn igualment que els *šelenāiu* podien ser cedits pel rei a persones privades, els grans del regne, com en el present cas, Ištar-ēriš i Qibi-Aššur, els fills de Šamaš-aha-iddina.¹⁰⁵² Aquests dos individus apareixen a un altre document,

the University of Haifa. Royal Inscriptions. Haifa, 1989. p.78 IV 15-22) on els presoners masculins són cegats, 17) igi-b[i] i]m-[ma]-an-du8-du8, (igi...du8, literalment "obrir l'ull", com a eufemisme per "cegar") i donats per a tasques d'horticultura; a més, a l'epíleg del Codi d'Ur-Nammu D III 17', (Michalowski i Walker a *Fs. Sjöberg* (1989), p.388 III 17'), dins de la fórmula de maledicció, com a càstig als homes en estat de treballar (guruš) de la ciutat (un cop conquerida per l'enemic); els IGI.NU.DU₈ apareixien sovint en tasques agràries, Salonen *Agricultura* p.342 "blinder Gartenarbeiter"; Yamamoto *ASJ* 3 (1981), p.97 "laborers under the direction of gardeners (nu-SAR) or bleachers (AŠLAG)", p. 105-110; Maeda *ASJ* 4 (1982), p.70, p.75; Uchitel *ASJ* 6 (1984), p.84 i n.14; Englund *Fischerei* (1990), p.23 n.79; Foster *Umma* (1982), p.113. En general veure Renger *RIA* 6 (1980-1983), p.244a. Quelcom semblant succeiria als presoners de guerra en època mesoassíria segons Gelb *JNES* 32 (1973), p.87; Garelli i Charpin *SGKAO* 15 (1982), p.70-72, creuen però que IGI.NU.DU₈, no és un treballador ceg, sinó que el terme es referiria a una determinada categoria de treballador en l'escala: *dāgīlu*, "el que hi veu", una mena de vigilant, *ša šipri* (KIN), "el del treball" obrer format; l'IGI.NU.DU₈, "menobre"; *talmīdu*, "aprenent"; i els infants *tāriu*, *pīrsu* i *ša irti* (GABA). Aquesta darrera hipòtesi queda anulada pel testimoni que apareix aquí, on Sirra, el *šelenāiu*, és qualificat al mateix temps com un IGI.NU.DU₈ *ša* KIN; vegis, a més, Freydank *AoF* 7 (1980), p.102-103. Aquesta classificació és, en part, paral·lela a la mesobabilònica, cf. Brinkman *JCS* 32 (1980), p.18; Brinkman *Fs. Kraus* (1982), p.1-8; al període neoassiri, Radner *SAAS* 6 (1997), p.125-173. En el període posterior, neoassiri, fou també una pràctica comuna el cegar els presoners de guerra: p.e. Aššur-nāšir-apli II, King *AKA* (1902), p.294, l 117 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.201:l 117, (A.0.101.1); Sargon II es feu representar cegant un príncep rebel, exemple citat per Waetzoldt *op. cit.* p.86; més testimonis es poden trobar sota *hamasu* D, *AHw.* p.315a, *CAD* H p.60a; *huppudu* *AHw.* p.357a, *CAD* H p.240b; *napālu* G D, *AHw.* p.733b-734a, *CAD* N/I, p.273a, p.275a; *nasāhu* G D *AHw.* p.750a, p.751b, *CAD* N/II p.5b, p.13a, *nāṭīlu*, *AHw.* p.768a, *CAD* N/II p.129-130; Landsberger *MAOG* 4 (1928-1929), p.320; cf. De Odorico *SAAS* 3 (1995), p.150 n.164; Freydank *AoF* 1 (1974), p.363 apunta la suposició que els *šiluhlu*, grup dels quals formaven part els *šelenāiu*, fossin reclutats entre els presoners de guerra. La darrera reflexió sobre la lectura acadia d'IGI.NU.DU₈ és a Farber *ZA* 75 (1985), p.210-233, esp. p.225 i p.230.

¹⁰⁵¹ L'àrea del DIALA fou abastada per l'exèrcit de Tukultī-Ninurta I demostrat pels testimonis: VAT 18000 = *MARV* 1 9:22-27; cf. Freydank *AoF* 1 (1974), p.80-83, Postgate *AoF* 13 (1986), p.25 n.31; citada per Freydank *RIA* 5 (1976-1980), p.455b. Així també ho suposen els excavadors a Tell Imlihie i Tell Zubeidi, Boehmer i Dämmer *BaF* 7 (1985), p.19; p.79b-80.

¹⁰⁵² VAT 15536 = *MARV* 1 28:2, 11, 15.

junt amb el seu germà Ubru,¹⁰⁵³ quan aquests es repartiren els treballadors al càrrec de Šamaš-aha-iddina, el seu pare. Allí també es fan càrrec, entre d'altres, de treballadors *šelenāiu*.¹⁰⁵⁴ Aquests nobles del regne s'havien de sotmetre a la supervisió dels funcionaris del rei, el *qēpu*, abstracte la *qēpūtu*.¹⁰⁵⁵

El total del contingut que es reparteixen els tres fills de Šamaš-aha-iddina és de 86 *šelenāiu*. La taxa de mortalitat entre els treballadors es pot xifrar, a partir d'aquest document, en un 17%, ja que d'un total de 987 treballadors comptats, 167 eren morts possiblement durant el període d'un mes.¹⁰⁵⁶ Aquesta alta taxa de mortalitat s'ha d'atribuir probablement a la duresa dels treballs a realitzar, així com a les mancances en alimentació i les malalties que sorgirien arran d'aquestes deficiències.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵³ VAT 15474 = MARV 1 6:10, 19, 27; sobre aquests personatges, Freydank SGKAO 21 (1991), Šamaš-aha-iddina, *qēpu ša šarri*, "encarregat del rei", n.136; Ištar-ēriš, n.155; Qibi-Aššur, *līmu* "epònim", p.45s., 59-61, 64s., 73, n.117; Ubru p.52, n.115; per VAT 18004 = VS 19 6 = MARV 1 6. Sobre aquest darrer text veure Weidner AfO 13 (1939-1941), p.110 n.7; Hirsch AfO 23 (1970), p.79-83; Freydank OLZ 66 (1971), p.534-536; així com a VAT 19387 = MARV 3 80. És altament interessant que els fills rebessin els treballadors que el pare s'encarrega de controlar, com a *qēpu*, cosa que ens il·lustra sobre les relacions entre administració estatal/reial i privada al període mA, i l'ús per persones privades de béns estatals, cf. Garelli, Charpin i Durand SGKAO 15 (1982), p.73, Garelli *Semitica* 17 (1967), p.18-20; encara després trobem el cas de Aššur-iddin fill de Urad-ilāni que va tenir problemes amb el rei degut a l'ús de presoners de guerra subareus en benefici propi, Brinkman i Donbaz ZA 75 (1985), p.83-86. Sobre aquests grans del regne veure Postgate *Mesopotamia* 18-19 (1983-1984), p.231-232.

¹⁰⁵⁴ VAT 15474 = MARV 1 6:8, 17, 25.

¹⁰⁵⁵ VAT 15474 = MARV 1 6:29; AHW. 922b-923a, "Beauftragter"; CAD Q p.264-268, "official"; pel període mesobabiloni, Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.64-66; a l'É.BABBAR de Sippar neobabilònica, Jursa AfO Beih 25 (1995), p.3-4, p.138-139; a la Uruk, tardobabilònica, Sack ZA 66 (1976), p.280-291; pel càrrec de *qēpu* a Assíria, Finkelstein JCS 7 (1953) p.124b-125a; Weidner AfO 17 (1954-56), p.262; Henschaw JAOS 100 (1980), p. 284ss; Postgate TCAE (1974), pp.119, 121, 194-195, 232; Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996) p.26; no hi ha cap estudi sobre aquest tipus d'oficials, ni la seva funció concreta dins la maquinària administrativa del regne mesoassiri, però la seva tasca sembla que no estava restringida al control de la força de treball.

¹⁰⁵⁶ Freydank AfO 1 (1974), p.363; Garelli, Charpin i Durand SGKAO 15 (1982), p.74.

¹⁰⁵⁷ Sobre això veure més avall VAT 16375 = MARV 2 71. Podria ser que la causa de l'alta mortalitat fos una possible epidèmia.

Els dos textos (*MARV 1 28*, *MARV 1 6*) porten la mateixa data, el mateix dia 4 del dotzè mes de l'any assiri, Hibur (també Hubur), sota el mateix epònim, Aššur-mušabši, fill d'Anu-mušallim.¹⁰⁵⁸ Desgraciadament no es disposa, com pel període neoassiri, d'un cànon d'epònims, amb el que es pugui saber la successió exacta d'aquests oficials, per la qual cosa no es pot dir si Šelenu fou atacada en una campanya de preparació o en la mateixa campanya en què es derrotà Kaštiliašu IV.¹⁰⁵⁹

Els *šelenāiu* tenien almenys un oficial encarregat, es tracta del *rab šelenāiu*, "el gran dels *šelenāiu*" (GAL *še-le-na-ie-e*),¹⁰⁶⁰ que és un tal Amurrīia (1.^dMAR.TU-*ia*) el qual està sota control de Salmanu-bēla-ušur (1.DI-EN-PAP). L'existència del *rab šelenāiu*, podria indicar que formessin un cos dins de l'exèrcit assiri, però els *rabû* podien tenir també una funció civil.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁸ Aššur-mušabši, fill d'Anu-mušal.lim, és un epònim del regnat de Tukultī-Ninurta I que havia estat adscrit al regnat de Salmanassar I; Hirsch *AfO* 23 (1970), p.81; Freydank *AoF* 1 (1974), p.363; Saporetti *EMA* (1979), pp.36 i 76-77; més tard corregit i situat sota el regnat de Tukultī-Ninurta I, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.42, n.136 i p.121; amb aquests dos textos s'ha de relacionar *MARV* 3 80.

¹⁰⁵⁹ Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.42-43.

¹⁰⁶⁰ VAT 18004 = VS 19 5 = *MARV* 1 5:20:20', on apareix llistat darrera d'altres grans com: 16)[PN] [[]] GAL URU.4-DINGIR-*ti-ie-e* 17)[P]N GAL GAL URU.SAG-*né-bé-<ra>-ie-e* 18) [PN] GAL URU.*kal-ha-ie-e* 19)PN GAL URU.*kal-<tap>-pa-ie-e*; és a dir, tots ells gentilicis, per la qual cosa m'inclino a pensar que *šelenāiu*, fa referència al lloc de procedència dels treballadors, més que a un tipus concret de treballador.

¹⁰⁶¹ 22) GAL.MEŠ ÉRIN.MEŠ *ša si-im-ta ša-ak-nu-ú-ni*; segons Postgate *AoF* 13 (1986), p.25 "officials of the men who have a mark", per oposició a 28)GAL.MEŠ ÉRIN.MEŠ *ša si-im-ta la-ša-ak-nu-ú-ni* "oficials dels treballadors/tropes que no tenen una marca"; la funció dels *rabû* (GAL) pot ser militar o civil, *AHw*. p.938a.

Els *šelenāiu* apareixen sovint llistats en estreta unió a kilizeus i arrapheus,¹⁰⁶² i no sols treballaren a la zona d'Assur-Kār-Tukultī-Ninurta, sinó també es trobaven a la ciutat de Nēmad-Ištar.¹⁰⁶³

3.1.2.Els Kassites

Un altre grup que apareix entre els deportats procedent dels sud mesopotàmic és el dels babilonis, denominats kassites a la documentació mesoassíria. Als kassites els trobem treballant a diferents ciutats del nucli territorial assiri, així com de la perifèria: Kār-Tukultī-Ninurta, Assur, Kalhu, Dūr-Katlimmu, Harbu, entre d'altres.¹⁰⁶⁴

¹⁰⁶² VAT 18007 = MARV 2 17:42-45 = envol. frag. 4:49'-50'; Kilizi, Nashef *RGTC* 5 (1982) p.167, Deller i Postgate *AfO* 32 p.72; Arrapha, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38-39, Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.69-70; Fincke *RGTC* 10 (1993), p.35-38; Müller *HSAO* 7 (1994) *passim*. Deller *AfO* 34 (1987), p.59a pensa que *arraphaiu* designa una "Berufsbezeichnung", pels arguments en contra veure nota als kassites, més amunt. Veure cap. A sub.

¹⁰⁶³ VAT 18007 = MARV 2 17:45, 28? *še-le-na-iu-ú ša URU.né-mad-^dU+DAR*; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.204, amb bibliografia; Deller i Postgate *AfO* 32 p.73; la situació exacta d'aquesta ciutat no ha estat determinada.

¹⁰⁶⁴ Sobre l'estada dels kassites a Assíria veure Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.119-123; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p. 470; els testimonis es troben llistats a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.163-164; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.72b; afegir-hi els testimonis publicats amb posterioritat, VAT 18007 = MARV 2 17:91; VAT 10037 = MARV 3 1:r.VI 19; VAT 8750 = MARV 3 3:57, 58, 59, 60, 61; 3:62; VAT 19755 = MARV 3 78: r 9'; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.2:18; (*DeZ* 3490) no.10:11, 31, 34; Kühne a Orthmann *Tell Chuēra* (1995), p.207 n.39 (92.G.218,35; 92.G.214, 36); Wiggermann *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.28 es refereix al document T 96-21 datat sota l'eponimat de Kaštiliašu (sobre aquest epònim, veure més avall) on es parla de kassites i hurrites. Se'ns planteja el problema si darrera el gentilici *kaššû*, hem de veure-hi la traducció "babiloni". Els assiris usen molt rarament el gentilici *babilû* (Nashef *RGTC* 5 (1982), p.47-48, recull tan sols tres exemples, dos antropònims femenins i un logogràfic), és difícil que entre els deportats no hi hagués població acàdia, així que molt possiblement els assiris englobaven sota *kaššû* tots els elements ètnics del sud. Kessler *BaM* 11 (1982), p.58 com. lín. 1, indica que l'ús del gentilici KUR *kaššû* és a la documentació econòmica el corresponent a KUR Karduniaš = Babilònia. Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.205-245 distingeix, per aquest període a Babilònia varis grups ètnics: semites occidentals (arameus, amorreus i suteus), assiris i subareus, babilonis (acadis), elamites, hitites, hurrites, kassites, lul.lubeus, ul.lipeus. Sobre l'heterogeneïtat de la població babilònica per períodes posteriors Brinkman *PKB* (1968) p.246-288; Brinkman *PE* (1984), p.3-38; Frame *Babylonia* (1992), p.32-48; sobre treballadors no babilonis al sud en aquesta època Brinkman *JCS* 32 (1980), p.20.

3.1.2.1 Kār-Tukultī-Ninurta

Una de les empreses constructives més importants del regnat de Tukultī-Ninurta I fou l'erecció d'una nova capital administrativa i presumptament religiosa,¹⁰⁶⁵ que hauria d'haver pres aquests papers a Assur, Kār-Tukultī-Ninurta.¹⁰⁶⁶ Els deportats kassites¹⁰⁶⁷ treballaren a aquesta ciutat junt amb presoners hurrites,¹⁰⁶⁸ presoners procedents d'Idu (Hit),¹⁰⁶⁹ de Nairi,¹⁰⁷⁰ i també gent provinent de les ciutats d'Arrapha¹⁰⁷¹ i Kilizu.¹⁰⁷² El regne assiri sota l'ordre del seu rei, mobilitzà tots els seus recursos

¹⁰⁶⁵ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.270, A.0.78.22:39-54; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.273-274, A.0.78.23:88-118; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.276, A.0.78.24:41-55; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.277-278, A.0.78.25:9-30; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.286, A.0.78.35; Grayson *RIMA* 1 (1987) p.287, A.0.78.37; Menzel *Tempel* (1981), p.110; Maul a Wilhelm *Die Alorientalische Stadt* (1997), p.122; sobre la importància d'Assur com a capital religiosa d'Assíria veure Maul *Fs. Lambert* (2000), p.389-420.

¹⁰⁶⁶ "El moll de Tukultī-Ninurta", Freydank i Eickhoff *RIA* 5 (1976-1980), p.455a-459a; Eickhoff *ADOG* 21 (1985) *passim*; Miglus *BaM* 24 (1993), p.199-204, p.202-203, pensa que el temple de KTN havia d'acollir l'estàtua de Marduk i servir com santuari d'aquest déu. "Bei einem Anspruch auf die Herrschaft über ganz Mesopotamien wäre das ein verständliches politisches Unterfangen zur Schaffung einer gemeinsamen ideologischen Basis."; els testimonis filològics per KTN són llistats a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.160-161; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.72a. Els arxius trobats en aquesta ciutat són explicats per Pedersén *ALANE* (1998), p.88-89, amb bibliografia.

¹⁰⁶⁷ La seguretat que es tracta de deportats es té a partir de la formula *kaššiū hubtu ša māt karduniaš*, "kassites, captius del país de Karduniaš (Babilònia)" *KAJ* 103:13-15 (Assur), *MARV* 1 1 I 44' (KTN); *MARV* 1 27:24 (KTN).

¹⁰⁶⁸ *VAT* 18136+ = *MARV* 2 6: VI 82"; *VAT* 17999 = *MARV* 1 1: I 55'; *VAT* 18002 = *MARV* 1 27:14, 32; sobre els deportats hurrites Freydank *AoF* 7 (1980), p.89-117; Freydank *SMEA* 24 (1984), p. 33-56; veure també Garelli, Charpin i Durand *SGKAO* 15 (1982), p.69-75; Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.273.

¹⁰⁶⁹ *VAT* 18007 = *MARV* 2 17:64, sobre aquesta ciutat veure més avall.

¹⁰⁷⁰ *VAT* 17999 = *MARV* 1 1:I 58'.

¹⁰⁷¹ *VAT* 18004 = *MARV* 1 5:27; *VAT* 18007 = *MARV* 2 17: 44 envol. frag. 4:50'.

¹⁰⁷² *VAT* 18007 = *MARV* 2 17: 42, 44, 58, 69, envol. frag. 6:9', envol. frag. 7:r6'.

humans disponibles per a la construcció d'aquesta ciutat.¹⁰⁷³ Els kassites que vivien a Kār-Tukultī-Ninurta¹⁰⁷⁴ ho feien probablement a un *bēt nupāri*,¹⁰⁷⁵ que és una paraula d'origen desconegut i que els diccionaris tradueixen com "presó, casa de treball". Els testimonis semblen indicar que d'aquests camps de concentració n'hi havia més d'un a Kār-Tukultī-Ninurta. Els treballadors Kassites es trobaven distribuïts sota la responsabilitat de diferents oficials, formant grups de treball, tal com indica la fórmula: *kaššīū ša pittu NP*,¹⁰⁷⁶ "kassites sota l'àmbit de responsabilitat de NP",¹⁰⁷⁷ i es debien

¹⁰⁷³ Freydank *AoF* 1 (1974), p.55; Freydank *AoF* 7 (1980), p.89s.; Eickhoff *ADOG* 21 (1985), p.17; Dolce *HSAO* 6 (1997), p.253. Tukultī-Ninurta I hi fou assassinat, això vol dir que la nova capital s'erigí ràpidament, Freydank *RIA* 5 (1976-1980), p.455a, en situa la fundació l'any 11 del regnat; VAT 16381 = *MARV* 1 14: 28-30 i el fet que el rei fou assassinat al seu palau o temple de KTN, indiquen molt probablement que hi residia. Possiblement significa que la construcció tardà menys de 30 anys. Aquesta tasca implicà l'erecció de dos palaus, sobre terrasses de maons de 15-18 mts. d'alçada, d'un temple pel déu Assur amb la seva Ziqurrat, l'excavació d'un canal que abastís la ciutat amb aigua; així com els murs de la ciutat amb una longitud total aproximada de 3.140 mts, que envoltaven una superfície de 62 ha.; treballs dels quals el rei es vanaglòria a les seves inscripcions, veure més amunt.

¹⁰⁷⁴ VAT 17999 = *MARV* 1 1:44'-45'.

¹⁰⁷⁵ VAT 17999 = *MARV* 1 1:5')ŠU.NÍGIN 6 ʾME 50 ANŠEʾ [a-na] ʾÉʾ? nu-pa-ra-te, veure Freydank *AoF* 1 (1974), p.58; VAT 18007 = *MARV* 2 17:86)[x x ŠE.UM] i+na GIŠ.BÁN ša hi-bur-ni a-na ŠUKU-at 1 šu-šj ÉRIN.MEŠ ša É nu-pa-[ri x (x)] 87)[x x x]É nu-pa-ri ša URU kar-1.GIŠ.TUKUL-ti-^oN[IN.URTA] 88)ʾx x xʾ É nu-pa-ri ša ši-ip-ra i+na É.GAL-li x. Sobre la traducció de la paraula *nupāru*, *AHw.* 804a "Gefängnis, Arbeitshaus", sense cap testimoni mesoassiri; *CAD* N/II, p.342 "workhouse, ergasterion", un sol testimoni mA, *KAJ* 254:9)[1 UDU] a-na ʾÉʾ nu-pa-ri ša 1.bu-da-ia; segons K. Deller (comunicació personal) aquest nom s'hauria potser de llegir Arkaia (1.GÍD.DA-ia); *CDA* p.258, „prison, workhouse“. Aquest text procedeix del regnat de Ninurta-tukul(ti)-Aššur, Ebeling *MAOG* 7 (1933), p.48-49 no.40, amb col.lació de Donbaz *JCS* 32 (1980), p.219-220, es dedica una ovella a sacrificar per la porta del *bēt nupāri*, a la ciutat d'Assur, cf. Unger *RIA* 1 (1932), p.193; en general, Dosch *SCCNH* 2 (1987), p.85; Casini *EVO* 13 (1990), p.128-129. Harrak *Assyria und Hanigalbat* (1987), p.271 suggereix que els kassites vivien en "ethnically homogeneous groups". Al sud babilònic era també normal que els treballadors estrangers romanguessin en famílies, Brinkman *JCS* 32 (1980), p.20. Pels testimonis que aporten els diccionaris, predominantment de la zona de parla hurrita de Nuzi i Alalah, no s'ha de descartar que *nupāru* pugui tenir un origen hurrita.

¹⁰⁷⁶ VAT 17999 = *MARV* 1 1: I 22', 32', 52', IV 6, 16, 23; *pittu*, *AHw.* 870b, "Verantwortungsbereich"; *CDA* p.276b, „sphere of responsibility“; veure Harrak *ZA* 79 (1989), p. 65-66.

¹⁰⁷⁷ Entre els oficials VAT 17999 = *MARV* 1 1:I 22', 1.^ona-bi-um-EN-PAB = IV 16 1.^oAG-EN-PAB; *MARV* 1 1:I 32' 1.li-bur-za-nin-^oa-šur = IV 23; possiblement també però sense estar precedit de la paraula *pittu*, I 32' 1.^oNIN.URTA-a-lik-pa-ʾniʾ = IV 1, que possiblement hem d'identificar amb el *qēpu* d'aquest nom, veure Saporetta *NAOMA* (1979), p. 93; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.62; Nabû-bēla-ušur, Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.115, Saporetta *OMA* 1 (1970), p.240, Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), p.90, Saporetta *EMA* (1979), p.119-120, Freydank *SGKAO* 21 (1991) p.41, 56, 155,

dedicar a tasques relacionades amb la construcció de la nova capital.¹⁰⁷⁸ Aquesta no era però l'única tasca que desenrotllaven. En el repartiment de racions de blat de KTN hi trobem també un grup de "cantants kassites",¹⁰⁷⁹ així com treballadors-*qattinu* kassites, que a partir dels testimonis coneguts, sembla ser una tasca a relacionar amb algun tipus de feina agrícola, o algun treball de construcció.¹⁰⁸⁰ És possible també que alguns d'ells exercissin d'ecstàtics (profetes) al temple d'Ištar d'aquesta ciutat.¹⁰⁸¹

Al contrari que a les seves campanyes contra els subareus,¹⁰⁸² Tukultī-Ninurta I no feu escriure a les seves inscripcions reials el número de presoners kassites, babilonis, capturats en les seves expedicions meridionals; de fet no hi consten la conquesta de la

n.158; Libūr-zānin-Aššur, Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.115, Saporetti *OMA* 1 (1970) p.301, Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.78; Saporetti *EMA* (1979), p.105-106; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.41s, 45, 48s., 52s., 56, n.128, 139, 158. Tant Saporetti, com Freydank són partidaris d'identificar-los amb els epònims d'aquests noms de les darreries del regnat de Salmanassar I i inicis del regnat de Tukultī-Ninurta I respectivament. Sembla que Libūr-zānin-Aššur tindria un àmbit de responsabilitat més ampli, ja que pel seu cas s'especifica el nom dels oficials al seu càrrec, primer vuit *MARV* 1 1 :I 23'-30' i després cinc *MARV* 1 1:IV 17-21, es repeteixen els noms: Adad-kettu (I 23',IV 17); Lā-gamer-dēn-Aššur (I 30', IV 19), ša-^daššur-rabâ (I 29', IV 20), Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.56; i apareixen altres com UD-b/pu (I 24'); Adad-aha-iddina (I 24'); Aššur-aha-iddina (I 25'); Muttâ fill de Zagumeni (I 26'); Atta-ilī-ma (I 28'); Ekur-libūr (I 28'); Aššur-apla-usur (IV 21); Aššur-bēl-ilāni (IV 26), aquest darrer possiblement a identificar amb l'epònim i governador d'Assur, veure més avall; en general, personatges de l'èlit governant durant els regants de Salmanassar I i Tukultī-Ninurta I.

¹⁰⁷⁸ *VAT* 18007 = *MARV* 2 17: 66, 88, 92; la més clara és la referència *VAT* 18007 = *MARV* 2 17:91-92, 91)90 ANŠE 4 BÂN x *i+na* GIŠ.BÂN ša *hi-bur-ni a-na* PAD-at 80 ÉRIN.MEŠ *kaš-ši-[e]* 92)šā *ši-ip-ra i+na* [É.GAL-*lim*] ša URU.Kar-1.GIŠ.TUKUL-ti-^dNIN.URTA x *e-pu-[šu]*.

¹⁰⁷⁹ *VAT* 17999 = *MARV* 1 1:I 42'; IV 4.

¹⁰⁸⁰ *VAT* 17999 = *MARV* 1 1:I 41', IV 5; *qattinu* *AHw.* p.908b "ein Beissase?"; *qattinu*, s.v. *CAD* Q p.172b-173a "a profession"; *CDA* p.286b, (a rural class); Deller *OrNS* 34 (1965), p.476-477; Freydank *AoF* 1 (1974), p.61; Freydank *AoF* 4 (1976), p.124-127; mbab Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.202-203; nA Menzel *Tempel* (1981), p.264.

¹⁰⁸¹ *VAT* 17999 = *MARV* 1 1:I 37'-39', però en aquest cas no en podem tenir seguretat total ja que el *mahhū* i les *mahhuâte* no porten el qualificatiu kassites. Cf. Hecker *ZA* 70 (1980), p.277; i en general pels profetes i el culte d'Ištar en època neoassíria, Parpola *SAA* 9 (1997), p.XLVII-XLVIII.

¹⁰⁸² Grayson *RIMA* 1 (1987), p.272 (A.0.78.23:8); p.275 (A.0.78.24:23) ; cf. Galter *JCS* 40 (1988), p.217-235; De Odorico *SAAS* 3 (1995), p.150-151.

ciutat de Babilònia, ni la deportació d'habitants del sud. Els textos administratius tampoc donen cap número exacte de deportats, però se'n pot extreure certa idea, a partir de les quantitats de gra donades per a les racions. Sabem que la ració per a un deportat era de entre 1 i 2 litres diaris,¹⁰⁸³ amb el que es pot calcular aproximadament el número de presoners per a les que estaven destinades en alguns dels textos que ens han arribat. A partir del text VAT 17999 = MARV 1 1 es pot fer un càlcul aproximat del número de deportats kassites que es trobaven treballant a KTN, que seria d'un mínim de 3500 persones.¹⁰⁸⁴ Sobre la distribució d'aquesta gent en possibles grups de treball no es pot establir cap tipus de xifra, ja que no s'especifica i els encarregats (Nabium-bēla-ušur, Libūr-zānin-Aššur) reben diferents quantitats de gra segons els sumatoris. Sembla clar a partir de VAT 19387 = MARV 3 80, on els treballadors-presoners *šiluhlu* subareus apareixen agrupats per famílies, que es mantenia aquesta unitat bàsica d'agrupament, a part de la seva disponibilitat, o no, pel treball (*ša šipri*).

A KTN tenim també testimoni del nom femení Babilittu,¹⁰⁸⁵ "Babilònia", sense cap

¹⁰⁸³ VAT 16375 = MARV 1 71:18-19; Garelli, Charpin i Durand SGKAO 15 (1982), p.72; Postgate *Urad-Šerūa* (1988), p.149. Veure però VAT 8926 = KAJ 103, on la ració per persona és de 3 litres.

¹⁰⁸⁴ Al text VAT 17999 = MARV 1 1:I 43', es lliuren un total aproximat de 210166 litres de gra, pel mes de *ša kenāte* (IX); calculant a una ració de 2 litres per dia durant 30 dies (xifra tampoc establerta amb claredat) per deportat (que de per si sembla bastant optimista) resulta unes 3500 persones; al mateix text MARV 1 1:IV 24 es lliuren un total sempre aproximat de 54680 litres per 15 dies, que correspondrien a la ració de 1822 persones, per 15 dies del mes *apu šarrāni* (V); però en aquest darrer cas no s'especifica que sigui per tots els kassites que viuen a KTN i de fet tan sols apareixen dos oficials: Nabium-bēla-ušur, Libūr-zānin-Aššur; cf. Freydank *AoF* 1 (1974) p.73 n.9; un problema a afegir és que les mesures de capacitat utilitzades en aquest període, en aquest cas el *sūtu lābiru* (GIŠ.BÁN SUMUN), és que encara no han estat fixades amb exactitud; sobre els diferents tipus de mesures de capacitat en els textos mesoassiris, veure Powell *RIA* 7 (1987-1990), p.501b amb bibliografia; considero el càlcul de Galter *JCS* 40 (1988), p.228, que ofereix el número de ca. 7500 persones, com massa optimista, veure també Harrak *Assiria and Hanigalbat* (1987), p.271.

¹⁰⁸⁵ MUNUS.KÁ.DINGIR-*i-tu*, VAT 10037 = MARV 3 1:I 25; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.154.

entrada sobre el seu ofici, tan sols podem suposar, pel contexte d'aquesta llista de racions, que es tractava d'una persona important dins la cort de Tn. Si Weidner té raó es podria tractar inclús d'una de les concubines del rei.¹⁰⁸⁶

3.1.2.2.Assur

Notícies sobre els deportats kassites a la ciutat d'Assur procedeixen de dues tauletes de l'arxiu d'Urad-Šerū'a.¹⁰⁸⁷ Es tracta de VAT 8926 = KAJ 103 i VAT 8714 = KAJ 106.¹⁰⁸⁸ KAJ 103 recull l'ordre d'Aššur-bēl-ilāni (1.da-šur-EN-DINGIR.MEŠ-ni), governador de la ciutat d'Assur, de donar 35.112 litres de blat a Ehlipi, *hazannu* de la ciutat d'Assur,¹⁰⁸⁹ que equivaldrien a unes 585 persones a una ració de dos litres durant 30 dies. La finalitat d'aquesta tramesa és: "11) aquest blat 17) és donat 12) per a

¹⁰⁸⁶ Les filles i fills de Tn.I apareixen unes línies després al mateix text com a receptors també de racions de viatge, MARV 3 1:I 28-29; vid. Weidner AfO 10 (1935-1936), p.275; Saporetti OMA 1 (1970) p.489.

¹⁰⁸⁷ Aššur-aha-iddina, el seu fill Meli(m)sah i el fill d'aquest Urad-Šerū'a, jugaren un paper important a l'administració imperial durant els regnats d'Adad-nārārī I, Salmanassar I i Tukultī-Ninurta I. Sobre aquesta família veure Postgate *Urad-Šerū'a* (1988), p.VII-XXVI, i p.XXVII n.6 amb bibliografia anterior. Meli(m)sah, és un nom kassita, sobre el significat del nom Balkan AOS 37 (1954), p.70, veure també Saporetti OMA 1 (1970), p.323-324; Weidner AfO 13 (1939-1941), p.122.

¹⁰⁸⁸ Editades per Schöder ZA 35 (1924), p.48-50, veure també Schöder MAOG 4 (1928), p.200-201, Weidner AfO 13 (1935-1936), p.121-122; més recentment reeditades per Postgate *Urad-Šerū'a*, no.57 i no.58. Per l'arxiu familiar veure Pedersén ALA 1 (1985), p.99-106, explicació de l'arxiu i llistat dels textos amb bibliografia; Pedersén ALANE (1998), p.87.

¹⁰⁸⁹ VAT 8926 = KAJ 103:9, *ha-zi-a-ni*; la paraula *hazannu* és difícil de traduir; AHw. p.338 "Bürgermeister"; CAD p.163-165 "Chief magistrate of a town, of a quarter of a larger city, a village or large estate -mayor, burgomaster, headman"; CDA p.113a, "mayor, village headman"; en general veure Finet PLM (1982); a l'època mesobabilònia, Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.49-54; per l'època neoassíria veure Kinnier Wilson CTN 1 (1972), p.7-9; Henschaw JAOS 100 (1980), p.284a-185b; sembla que les grans ciutats estaven dividides en tres *hazannāte*, així p.e. Assur, Kinnier Wilson CTN 1 (1972), p.7, Radner SAAS 6 (1997), p.34 n.144; el *hazannu* d'Assur podia usar el càrrec en assumptes privats Radner SAAS 6 (1997), p.200 n.1049.

l'alimentació dels treballadors ¹³⁾ kassites, ¹⁴⁾ presoners de guerra^{1090 15)} de Babilònia ¹⁶⁾ de dues campanyes".¹⁰⁹¹ El document està datat el primer dia del mes de Kuzallu (1/XI) sota l'epònim Aššur-zēra-iddina (𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶.𒀭𒌶).¹⁰⁹² El fet que en aquest document es parlés de "presoners de Babilònia de dues campanyes" portà Weidner a pensar que Tn. marxà dos cops contra Babilònia.¹⁰⁹³

A KAJ 106 apareixen els mateixos funcionaris, Aššur-bēl-ilāni com a donador i Ehlipi com a receptor de 6667 litres de blat: "10) per a l'alimentació de 70 treballadors ¹¹⁾ kassites ¹²⁾ en el dia (que) el rei ¹⁴⁾ va enviar molts vaixells (o bé els vaixells de tribut) ¹⁵⁾ a (o des de) la ciutat d'Andasu ¹⁶⁾ per sis mesos complets ¹⁷⁾ li ha donat."¹⁰⁹⁴ Amb la quantitat de gra rebuda els 70 kassites rebrien una ració de més de 3 litres diaris de gra durant trenta dies, d'aquí que tot càlcul sobre el número de deportats, basat en la

¹⁰⁹⁰ *hubtu*, *AHw.* p.351b "Kriegsgefangene", *CAD H* p.216a "barley given as rations for ERIM.MEŠ *kaš-ši-e hu-ub-te ša Karduniaš* Kassite men, prisoners taken from Kardunias, *KAJ* 103:14; *CDA* p.118b, "(human) plunder, captives" in war,..."

¹⁰⁹¹ VAT 8926 = *KAJ* 103: 11)ŠE *an-ni-ú* 12)*a-na* ŠUKU ÉRIN.MEŠ 13)*kaš-ši-e* 14)*hu-ub-te* 15)*ša* KUR *kar-du-ni-áš* 16)*ša* 2 *har-ra-na-te* 17)*ta-din*.

¹⁰⁹² Saporetti *EMA* (1979), p.117; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.47 i n.122 coincideixen en tractar-lo com un dels epònims tardans del regnat de Tukultī-Ninurta I.

¹⁰⁹³ Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.121-122; en canvi Schröder *MAOG* 4 (1928-1929), p.201, posà en paral.lel *ša harranāte*, amb *ša* 6 ITU U4.MEŠ, i ho entengué "als der Zeitraum aufzufassen, für den die Verpflegungserstattung erfolgte. Also auch dieser Text ist etwa auf 1242/1241 v.Chr. anzusetzen." Von Soden *AHw.* 327b, 6 "Feldzug", inclou aquest testimoni; *CAD H* p.112a "Kassite soldiers, prisoners taken from Karduniaš, *ša* 2 *har-ra-na-a-te* (còpia! *har-ra-na-te*), from two campaigns" *KAJ* 103:16; els dos diccionaris recolzen la teoria de Weidner en les seves traduccions. Recentment M. Streck *ZA* 87 (1997), p.271.

¹⁰⁹⁴ 10)*a-na* ŠUKU-at 70 ÉRIN.MEŠ 11)*kaš-ši-e* 12)*ša i-na* U4-mi LUGAL 13)GIŠ.MÁ.MEŠ *ma-da-te* 14)*iš-tu* A.AB.BA *ú-ta-e-ra-ni* 15)*i-na* URU.*an-da-su* 16)*ša* 6 ITU U4.MEŠ 17)*ta-ad-na-áš-šu*; sobre la interpretació d'aquesta frase veure Freydank *AoF* 1, p.74 n.11, Postgate *Urad-Šerūa* (1988), p.148-149. La localització d'Andasu: Nashef *RGTC* 5 (1982), p.32 seguint Schröder *ZA* 35 (1924), p.49 i *MAOG* 4 (1928-1929), p.200, que ho situa al districte d'Assur. Aquest document està datat el primer dia del mes Šipu (1/VII), també sota l'eponimat d'Aššur-zēra-iddina.

quantitat de gra donada per a la seva alimentació, hagi de ser presa amb precaució.

El fet que trobem Aššur-bēl-ilāni, tant en textos d'Assur¹⁰⁹⁵ com de Kār-Tukultī-Ninurta,¹⁰⁹⁶ al càrrec de les racions dels deportats babilonis indica que molt probablement tenia la responsabilitat més directa sobre els presoners-treballadors babilonis a l'àrea d'Assur-KTN.¹⁰⁹⁷ Potser ha de ser entès com l'existència d'una administració única per aquests deportats a aquesta àrea.

A un text trobat a Assur, sobre el repartiment de racions de blat a integrants de la cort, es menciona un "eunuc" del seguici del rei babiloni.¹⁰⁹⁸

¹⁰⁹⁵ VAT 8926 = KAJ 103:5, VAT 8714 = KAJ 106:4.

¹⁰⁹⁶ VAT 17999 = MARV 1 1: IV 26.

¹⁰⁹⁷ Sobre Aššur-bēl-ilāni, Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.115-116, Saporetti *EMA* (1979), p.115-116, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.43, p.51, p.56, p.64, nn. 131, 144, 148, 171.

¹⁰⁹⁸ VAT 10037 = MARV 3 1: VI 19')5 ŠĪLA ša SAG LUGAL *kaš-ši-ú*. "cinc litres (de blat per) l'eunuc del rei kassita". Cf. Cancik-Kirschbaum *OrNS* 65 (1996), p.178. Si aquest concepte es pot aplicar als *šūt rēšī* kassites està encara sota discussió Al segell desenvolupat a VAT 18017 = MARV 1 40, pertanyent a Ušur-namkūr-šarri: 18)1.PAP-*nam-kur-LUGAL* 19)ša SAG LUGAL *qe-pu*, aquest personatge apareix representat sense barba tret característic dels eunucs, amb la qual cosa queda establerta la relació entre el concepte *ša rēšī* (SAG) i els personatges sense barba, tan comuns a la iconografia assirí, ja pel període mesoassirí; veure ara, Fischer *MDOG* 131 (1999), p.122-123, p.128. S'ha de remarcar a més la importància dins l'administració d'Ušur-namkūr-šarri, epònim i governador de KTN, Saporetti *OMA* 1 (1970), p.511-512; Saporetti *EMA* (1979), p.122, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.177-178, p.199. La traducció de *ša rēšī* (SAG) com a "Eunuc" sembla que no és generalitzable a Babilònia; vegis *AHw.* p.974, 9b "etwa (Hoch)Komissare"; traducció contra *AHw.* p.974, 9c, és adoptada per Sannsmahausen *Kassitenzeit* (1995), p.71-76, però remarca "Die hier gewählte Übersetzung von *ša rēšī* als "Kommissar" kann wie die Belege zeigen, für die Kassitenzeit kaum von einer Bedeutung ist nur ein Notbehelf. Über Funktion und Stellung der *ša rēšī* wissen wir immer noch zu wenig. Die Siegellegenden, die am Ende des Abschnitts über den *ša rēšī šarri* besprochen werden, deuten darauf hin, dass die mittelbabylonischen *ša rēšī* keine Eunuchen waren". Aquesta distinció ha estat adoptada a *CDA* p.302b, s.v. *rēšu*, 2. El recentment aparegut *CAD R*, p.292-296, 1. "attendant, soldier, officer, official; 2.eunuch"; no accepta la traducció eunuc pels funcionaris assiris. Pel període paleobabilònic veure Wu *PHE* (1994), p.81 n.7, amb bibliografia suplementaria. A Mari paleobabilònic sembla que el terme *ša rēšī* designa una categoria de persones dins de l'exèrcit que es troben en reserva; així com la guardia personal del rei mariota, cf. Durand *LAPO* 17 (1998), text 654 i p.373 nota e; Oppenheim *JANES* 5 (1973), p.325-334. Sobre la polèmica entre babilonistes (no partidaris de la traducció *ša rēšī* = "eunuc") i assiristes (partidaris de traduir *ša rēšī* com a "eunuc")

A una llista de racions de blat donades preponderantment a subareus es troben dos moliners d'oli kassites,¹⁰⁹⁹ així com tres teixidors d'aquesta mateixa procedència,¹¹⁰⁰ junt amb un individu que portava per nom *Kaššiu* (Kassita), la qual cosa sembla demostrar la relació entre l'antropònim (de fet un gentilici) i el grup al que s'ha d'adscriure.¹¹⁰¹

Finalment Saporetti ha plantejat la possibilitat que *VAT 18034 = MARV 1 51* sigui un document que pugi pertanyer al regnat de Tn. En aquest text es menciona (un) kassites (a) (inclús podria tractar-se d'un antropònim) en un contexte fragmentari.¹¹⁰²

veure: Brinkman *PKB* (1968), p.309-311; Brinkman i Dalley *ZA* 78 (1988), p.85-86 esp. nn. 27 i 28. A la bibliografia allí citada afegir-hi, per períodes més tardans: Mayer-Opificius *Fs. Porada* (1986), p.161-169; Watanabe *BaM* Bh.3 (1987), p.185; Watanabe *BaM* 23 (1992), p.357-369; Grayson *AOAT* 240 (1995), p.85-98; Watanabe *BaM* 24 (1993), p.289-308; Tadmor *Fs. Greenfield* (1995), p.317-325; Watanabe *NABU* 1994/71; Roobaert *Iraq* 58 (1996), p.79-87; Bongenaar, *The Neo-babylonian Ebabbar Temple at Sippar*. Istanbul, 1997. p.99-100, "courtier", amb bibliografia; i ara, Deller a Watanabe *Priests* (1999), p.303-311.

¹⁰⁹⁹ *VAT 8750 = MARV 3 3:57-58.*

¹¹⁰⁰ *VAT 8750 = MARV 3 3:59-61.*

¹¹⁰¹ *VAT 8750 = MARV 3 3:62.*

¹¹⁰² *VAT 18034 = MARV 1 51:7.* L'aparició del nom Ninurta-tukul-Aššur (^dMAŠ-tu-kúl-aš-šur), *VAT 18034 = MARV 1 51:r.3'* fa més possible, encara que no segur, que el text pertanyi al temps d'aquest personatge, veure més avall. Per a una anàlisi en profunditat dels arguments i el text veure Saporetti *EVO* 3 (1980), p.178-183. Un argument que Saporetti no toca i que va en contra que el text pertanyi a aquest període és que representaria l'aparició més primerenca dels Muški en la documentació assíria, que fins ara sols són testimoniats en les inscripcions assíries a partir del regnat de Tiglatpilesser I (1115-1077), el qual afirma que s'instal.laren a Alzi i Purulumzi (al nord del Kašširi) cinquanta anys abans que el rei assiri els derrotés en el seu any d'accessió, això vol dir, c.1165 (Grayson *RIMA* 2 [1990], p.14 ll 62-65); i, per tant, difícilment durant el regnat de Tn.; Cf. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.199; Röllig *RIA* 8 (1993-1997), p.493-495 (Röllig sembla situar *VAT 18034 = MARV 1 51* al regnat de Tiglatpilesser I). Els epònims que apareixen en el text, 1.a-ta-mar-DI-^da-šur, *VAT 18034 = MARV 1 51:2, r.10'*; i 1.^dŠKUR-mu-šab-ší, *VAT 18034 = MARV 1 51:r.11'* han estat situats fins ara al regnat d'Aššur-dān I, Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.39 i p.19; Saporetti *EMA* (1979), p.146, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.125 (Anfang der Regierung Aššur-dāns) i p.74-76.

3.1.2.3.Kalhu

Més informació sobre la situació dels presoners deportats de Babilònia cap a Assíria la tenim provinent de la ciutat de Kalhu (Nimrud), gràcies a una carta¹¹⁰³ enviada a Baltī-libūr,¹¹⁰⁴ governador de la província, que es debia trobar a Assur, d'on procedeix el text. Els remitents en són Mudammeq-Aššur¹¹⁰⁵ i Igāršu-ēmed,¹¹⁰⁶ dos dels seus oficials executius a la ciutat de Kalhu. Gràcies a aquest text ens assabentem de l'existència de 350 treballadors kassites a disposició del governador,¹¹⁰⁷ dels quals 19 havien mort al llarg d'un sol mes (Kalmarte, III).¹¹⁰⁸ En aquest document apareixen també els principals elements de la dieta dels deportats: els cereals (blat), la carn i la sal, aquests dos últims aliments s'havien exhaurit.¹¹⁰⁹ Per les dades dels morts es dedueix l'existència de grups familiars, ja que s'enumeren homes i dones seguint l'ordre

¹¹⁰³ VAT 16375 = MARV 1 71; cf. Weidner AfO 13 (1939-1941), p.122; Garelli, Charpin i Durand SGKAO 15 (1982), p.72 n.6; CAD Š/III p.355b.

¹¹⁰⁴ Saporetta OMA 1 (1970), p.157; Freydank i Saporetta NAOMA (1979), p.41.

¹¹⁰⁵ Saporetta OMA 1 (1970) p.327; Freydank i Saporetta NAOMA (1979), p.85.

¹¹⁰⁶ Saporetta OMA 1 (1970), p.240; Freydank i Saporetta NAOMA (1979), p.61.

¹¹⁰⁷ VAT 16375 = MARV 1 71:31.

¹¹⁰⁸ VAT 16375 = MARV 1 71:37, al sumatori consten 19, però si es suma correctament, i sempre segons la còpia, eren en realitat 20; entre els quals hi ha 9 dones i 2 lactants. La mortalitat entre els presoners, que eren obligats a treballar, debia ser alta, es pot constatar a partir també de les dades aportades per VAT 15474 = MARV 1 6 on es pot xifrar en una taxa del 17% (a MARV 2 71 és tan sols dels 5,71%), ja que d'un total de 987 treballadors, 167 eren morts possiblement en un mes, Freydank AfO 1 (1974), p.363; una xifra molt semblat a la aportada per Garelli, Charpin i Durand SGKAO 15 (1982), p.74 (16'4%). Sobre aquest darrer text veure Hirsch AfO 23 (1970), p.79-83; Weidner AfO 13 (1939-1941), p.110 n.7; Freydank OLZ 66 (1971), p.534-536.

¹¹⁰⁹ VAT 16375 = MARV 1 71:21-25. S'ha de remarcar que segons la interpretació de K. Deller contra Weidner AfO 13 (1939-1941) p.122 i Garelli, Charpin i Durand a Klengel SGKAO 15 (1982) p.72, el cos de la carta (ll. 10-30) no té a veure amb la notícia sobre els deportats, a ll.8-9, 31-40; i per tant aquesta informació no s'hauria de posar en relació.

establert i fixat per les llistes administratives: obrers (šá! KIN),¹¹¹⁰ aprenents (*talmidū*), infants deslletats i de pit (*pīrsū*, *ša irtī*), i després les dones seguint el mateix ordre.¹¹¹¹

Seguidament ofereixo una traducció de la carta esmentada.

T17

¹A Bal<ī>-libūr, el nostre senyor. ²Tauleta de Mudammeq-Aššur ³i Igāršu-ēmed, els teus servidors. ⁴Ens prosternem; ⁵estem ⁴a disposició ⁵del nostre senyor. ⁷Que vagi bé ⁶al nostre senyor, al seu carro, als seus cavalls ⁷i a la província del nostre senyor. ⁸Aquí (pel que fa) als treballadors kassites ⁹que viuen (lit. seuen) a la ciutat de Kalhu (hi ha) salut. ¹⁰Šamaš-šēzib ha retornat. En cinc dies (El cinqué dia) ¹¹ha donat la ració. ¹⁰ 66 *emār* 3 *su* 7 1/2 *qa* (c.697'5 litres) (és) la ració dels treballadors/tropa del nostre senyor per a un mes ¹³que hem rebut, ¹⁴(l')hem portada ¹³al graner, (i) ¹⁵hi hem posat ¹⁴el nostre segell. ¹⁵No els (l')hem donada. ¹⁶Tal com el nostre senyor ¹⁷m'escriu, ¹⁸ells reben 1 *qa* (c. 1 litre) (o) 2 *qa* (c.2 litres). ²⁰La *infanteria* no ha de passar gana. ²¹(Pel que fa a) la carn n'han portat ²¹dos cops des de la ciutat de Nínive ²²(però) no ens l'han donada. ²³(Ja) hi ha treballadors/tropes malalts. ²⁴Tremolen de por. ²⁵No hi ha sal. Pel que fa a la ració ²⁶dels treballadors/tropa d'aquest mes que han rebut. ²⁸Els l'hem de donar? ²⁹Com sigui agradable, que el meu senyor ³⁰m'escrigui. ³¹De 350 treballadors ³²a disposició del meu senyor, 4 obrers, ³³2 aprenents, ³⁴3 deslletats, 2 lactants, ³⁵4 obreres, ³⁶una aprenent, 4 deslletades, ³⁷en total: 19 (de fet 20) treballadors ³⁸[*que*] han mort ³⁷durant el mes de Kalmartu (III) ³⁸(Pel que fa) a aquests treballadors ³⁹malalts del compte, ⁴⁰reforç el rei no ha donat (no han donat)."¹¹¹²

3.1.2.4.Dūr-Katlimmu (Tell Šēh Hamad)

De la capital provincial Dūr-Katlimmu (d'ara en endavant DKL),¹¹¹³ situada a la bora del Habur, procedeixen una sèrie de cartes datades durant els regnats de Salmanassar I a

¹¹¹⁰ CAD Š/III, p.355b, llegeix erròniament a les línies 32 i 35, *šurqu*, i crea una nou lema *šurqu* B, d'on el nostre testimoni ha de ser esborrat, o inclús eliminar l'entrada, veure nota a aquestes línies al comentari del text. Correctament CDA p.388a, no inclou aquest lema.

¹¹¹¹ Aquestes categories ja foren estudiades per Garelli, Charpin i Durand a Klengel SGKAO 15 (1982), p.69-75. Una traducció a l'anglès d'aquesta classificació es pot trobar a Postgate *Urad-Šerūa*, p.223ss. Els testimonis sobre aquestes categories als textos mesoassiris de MARV 3 han estat recollits per Radner *AFO* 44-45 (1997-1998), p.378b-379a, que n'ofereix també la traducció alemanya; allí més bibliografia.

¹¹¹² VAT 16375 = MARV 1 71.

¹¹¹³ Röllig *OrNS* 47 (1978), p.419-430; H. Kühne *Fs. Bounni* (1990), p.153-169; H. Kühne (ed.), *Die rezente Umwelt von Tall Šeh Hamad und Daten zur Umweltrekonstruktion der assyrischen Stadt Dūr-Katlimmu*. Berlin, 1991. (BATSH 1)

Tukultī-Ninurta I.¹¹¹⁴ Els assiris es van establir a DKL durant el regnat d'Adad-nārārī I (1307-1274).¹¹¹⁵ Aquesta ciutat basava la seva vida econòmica en l'explotació de l'agricultura de regadiu. La població de la ciutat devia ser llavors d'unes 2250 persones.¹¹¹⁶ La possessió de DKL era estratègia per al control de l'Èufrates mig i des d'ella partien els contingents per lluitar contra intrusions hitites,¹¹¹⁷ procedents de Karkemiš, que jugava un paper similar pels hitites a aquesta zona.

Les cartes que ens han arribat i que tracten algun aspecte del conflicte amb Babilònia tenen com a element comú l'atmosfera bèl·lica que les envolta, així com la seva datació sota l'eponimat d'Ina-Aššur-šuma-ašbat.¹¹¹⁸

En una de les cartes de DKL, se'ns informa de la presència a la ciutat de Waššukani (Tell al-Fakharia) de 50 soldats kassites (ÉRIN.MEŠ *kaš-ši-ú*), així com altres presoners de la mateixa procedència, que formen conjuntament amb 50 soldats subareus la guarnició de l'esmentada ciutat.¹¹¹⁹ El text està datat sota l'eponimat d'Ina-

¹¹¹⁴ E. Cancik-Kirschbaum, *Die mittelassyrischen Briefe aus Tall Šēh Hamad*. Berlin, 1996 (BATSH 4). Sobre l'arxiu trobat en aquesta ciutat vid. Pedersén ALANE (1998), p.94-96, amb bibliografia.

¹¹¹⁵ Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996), p.7. Sobre L'expansió assíria als territoris de l'Èufrates i Habur veure: Cuyler-Young BCSMS 6 (1983), p.19-32; Liverani SAAB 2 (1988), p.81-98; H. Kühne NAG (1995), p.69-84, esp.72-76; Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996), p.32ss.

¹¹¹⁶ Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996), p.5.

¹¹¹⁷ P.e. Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996) no.2, vid. mapa a *idem* p.31.

¹¹¹⁸ Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996), nos. 2, 9, 11, 12; no. 8 la data devia estar a la part trencada del text; no. 10 no apareix epònim. L'eponimat d'Ina-Aššur-šuma-ašbat ha estat situat des d'un punt de vista cronològic provisionalment dins del període indeterminat entre les possibles dues campanyes contra Babilònia entre 1225-1223, Borger EaK 1 (1961), p.71-97; Freydank SGKAO 21 (1991), p.51, Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996), p.17.

¹¹¹⁹ Cancik-Kirschbaum BATSH 4 (1996) no.2:15-21; Nashef RGTC 5 (1982) p. 277 sota Uššukani, potser la mateixa que *šu-ka-nu*, Nashef RGTC 5 (1982) p.251; i URU.*šu-ka-an-ni*, VAT 19882 = MARV

Aššur-šuma-ašbat, situat cronològicament després de la victòria de Tn. sobre Kaštiliašu,¹¹²⁰ tot i això és dubtós que en el cas d'aquests 50 kassites es pugui tractar de presoners de guerra, si es trobaven al càrrec de la defensa de la ciutat; potser s'hauria de pensar en una mena de mercenaris al servei dels assiris.

3.1.2.5. Harbu (Tell Huera)¹¹²¹

A la documentació administrativa de Harbu (Tell Huera),¹¹²² una població situada entre els rius Balih i Habur, a l'oest de Waššukani (Tell Fekheria) i DKL (Tell-Šeh-Hamed), definida per C. Kühne, l'epigrafista de l'excavació, com a ciutat caravanera,¹¹²³ es

3 65:r 10'; veure Wilhelm *Hurriter* (1982), p.38, per a ell Waššukani, la mesoassíria Uššukani i Sikāni són la mateixa; sobre el problema de la identificació de Tell Fakhariie amb Waššukani, Mayer *UF* 18 (1986), p.231-236; i últimament Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.33-35, amb més bibliografia.

¹¹²⁰ Saporetti *EMA* (1979), p.119; Feydank *SGKAO* 21 (1991), p.46-48, 51, 62; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996) p.14-18.

¹¹²¹ La informació textual sobre Harbu (Tell Huera) procedeix de C. Kühne a Orthmann, et al. *Tell Chuēra* (1995), p.203-225 (d'ara en endavant Kühne *Tell Chuēra*); així com d'una conferència que el PD. C.Kühne oferí al Seminar für Sprachen und Kulturen des Vorderen Orients, de la Universitat de Heidelberg el 12 de Novembre de 1998. Els textos trobats en aquest assentament, un total de 51 tauletes més 32 fragments, en la seva major part encara inèdits (a excepció dels 11 oferits en edició per C.Kühne a aquell article), procedeixen cronològicament del regnat de Tn. i més concretament la segona part, en estar constatats kassites (babilonis) en aquesta documentació i, per tant, haver tingut lloc l'enfrontament amb Kaštiliašu IV, Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.206b i n.39. Sobre l'arxiu de Tell Fekheria, Pedersén *ALANE* (1998), p.96-100, amb bibliografia. Des d'un punt de vista arqueològic, Orthmann *Fs. Bounni* (1990), p.249-258; Orthmann, et al. *Tell Chuēra* (1995).

¹¹²² Sobre el nom de l'assentament, Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.207 n.32 amb bibliografia; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.114. Per l'escriptura sil·làbica d'un homònim, o potser del mateix topònim, (*ha-ar-bé-e*) a la documentació paleobabilònica de Mari, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.91, es pot pensar que el nom antic de Tell Huera es realitzava també així; tot i que C Kühne precabudament escriu HARbu.

¹¹²³ "Karawanenstützpunkt zwischen Harran im Nordwesten und Aššurkani im Osten sowie als objekt feindlicher Begehrlichkeit erwähnen." Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.208a.

constata la presència de babilonis (*kaššû*).¹¹²⁴ Aquests individus foren molt possiblement deportats després que Tn. vencés Kaštiliašu IV. A un text editat per C. Kühne, el gentilici kassita apareix en relació al gentilici assiri, en una expressió que posa els dos termes al mateix nivell: "[...] ningú [...] ³⁴⁾ ha de parlar ³⁵⁾ ni un assiri ni un kas[sita]" (*mamma [...] lū lā idabbub lū aššurāiu lū kaš[šiu]*).¹¹²⁵

A la documentació de Harbu es fa referència almenys a dos atacs contra el post per part d'un enemic indeterminat; per aquesta raó els seus 250-300 habitants, als que C. Kühne definí com a colons, havien hagut de construir torres de guaita i murs de defensa.¹¹²⁶ Per aquesta raó crec que a Harbu se l'hauria de definir més bé com a com a enclau de primera línia de defensa (una mena de pas fronterer) contra incursions, ja sigui hurrites, molt més possiblement hitites, o dels nòmades *sutu*. Entre els constructors d'aquestes torres hi havia almenys quaranta cinc elamites, vint-i-dos persones amb noms acadis, la procedència dels quals sembla que no s'indica, així com sis suheus.¹¹²⁷ Pels vint-i-dos personatges amb noms acadis no és segur que es tracti de babilonis deportats, però pels elamites i suheus proposaria una procedència sudenca i com a conseqüència de la deportació que tingué lloc, un cop les tropes babilòniques foren derrotades per Tn. L'empresa babilònica i els seus resultats, ja han

¹¹²⁴ *kaš-ši-ú(-)x*, 92.G.218,35; *kaš[-ši-ú]*, 92.G.214,35; Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.207, n.39. Dels texts on es troben aquests dos testimonis tan sols 92.G.214 és publicat i sols en transliteració i traducció per C.Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.219-220.

¹¹²⁵ 33) *ma-am-ma* [...] 34) *lu-ú? la i-da-bu-ub* 35) *lu-ú aš-šu-ra-iu-ú lu-ú kaš[-ši-ú]*, 92.G.214:33-35, C. Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.220.

¹¹²⁶ Informació fornida per C.Kühne en Conferència al Seminar für Sprachen und Kulturen des Vorderen Orients, de la Universitat de Heidelberg el 12 de Novembre de 1998

¹¹²⁷ Sobre la diversitat de procedència de la població a Harbu, Kühne Conferència i *Tell Chuēra* (1995), p.207a; en aquest article no cita els suheus.

estat posats de relleu al llarg d'aquest capítol. En aquest cas es podria tractar, contra el que pensava l'epigrafista de la missió, molt més possiblement d'elamites deportats des de Babilònia, que no de descendents d'elamites establerts a la zona en època de Šamši-Adad I.¹¹²⁸ De la mateixa manera succeiria en el cas dels sis suheus testimoniats en aquesta documentació, ja que és conegut que Tn. realitzà almenys una campanya contra Suhu, possiblemet en coordinació o com a preparació o resultat de l'empresa babilònica.¹¹²⁹

3.1.2.6 Tell Sabi Abyad

Tell Sabi Abyad¹¹³⁰ és situat a la bora del riu Balih, al nord de la moderna ciutat síria de Raqqa. Allí s'hi han trobat al voltant de tres-cents texts d'època mesoassíria.¹¹³¹ La

¹¹²⁸ Aquesta hipòtesi fou proposada per C. Kühne en Conferència al Seminar für Sprachen und Kulturen des Vorderen Orients, de la Universitat de Heidelberg el 12 de Novembre de 1998; i Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.207 n.38, "Dass die Elamiäer unserer Listen bereits länger in Nordsyrien sesshaft gewesen sein müssen, beweist etwa der Name Balīhu, den einer der Haushaltungsvorstände trägt. (92.G.127; 92.G.172, 16)"; Kühne partia d'una indicació fornida per Heimpel, veure al respecte Charpin *Fs. Steve* (1986), p.129-137, però allí es tracta tan sols d'una expedició militar, "On ne peut pas, dans l'état actuel de la documentation, préciser exactement la durée de l'aventure élamite en haute Mésopotamie, mais elle n'excéda pas quelques mois." *idem*, p.136. Veure també el cap. de precedents. La presència elamita de llarga durada (?) a la veïna zona del Habur està documentada pels posteriors textos d'època neobabilònica, datats als primers anys de Nabucodonossor II, procedents de DKL, veure Postgate *SAAB 7* (1993), p.116, no.3:7 (p.123:7), p.118:10 (p.124:10), on es parla de camps elamites. Que els elamites podien haver estat capturats a Babilònia i portats com a deportats a Harbu és possible, ja que estan testimoniats a la documentació babilònica a Nippur del moment, Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.210-211. Els textos 92.G.127, 92.G.172 (C.Kühne *Tell Chuēra* [1995], p.221-222) són altament interessants. Estan datats el mateix any (epònimat d'Enlil-nādin-apli), el primer el mes de *šippu* (I) i el segon quantre mesos després, Kuzallu (V); són dues llistes de persones, organitzades per famílies les mateixes als dos textos i seguint el mateix ordre. Aquestes llistes són estructuralment molt similars a les de deportats subareus o kassites de KTN.

¹¹²⁹ Veure p.290.

¹¹³⁰ Sobre les excavacions arqueològiques a Tell Sabi Abyad i l'assentament mesoassiri, Akkermans *Akkadica* 84-85 (1993), p.1-52; Wiggermann *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.7; i la bibliografia citada en aquests dos articles.

¹¹³¹ Sobre la documentació textual trobada a Tell Sabi Abyad, Wiggerman *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.8. Dels aproximadament tres-cents textos trobats fins la campanya de 1999, Wiggermann

identificació del Tell amb un topònim antic no ha estat fructuosa fins a aquest moment. Almenys un dels textos conservats parla de la presència de deportats kassites i hurrites entre les nou-centes persones que, aproximadament, composaven la població d'aquest poblat fronterer.¹¹³² Segons Wiggermann aquests kassites pertanyien al grup dels treballadors *šiluhlu*.¹¹³³ No es pot aportar més detalls sobre aquest grup de kassites fins que no es publiquin els textos.

3.1.3. Kaštīliašu¹¹³⁴

No hi ha dubte que un dels presoners deportats més importants fou Kaštīliašu, el rei dels kassites, i oponent de Tn. al que la propagada oficial assíria demonitzà. Aquest personatge fou fet presoner durant una de les dues campanyes que Tn. va dur a terme contra Babilònia.¹¹³⁵ A pesar de la imatge propagandística negativa que l'èpica de Tn. ens dona d'ell, sabem que no fou executat. Kaštīliašu, un cop fet presoner, va poder continuar vivint a la cort del rei assiri i potser l'hàgim d'identificar amb l'epònim del

idem en publica una dotzena: T 93-7, T 96-3, T 96-16, T 96-23, T 96-36, T 97-17, T 98-33, T 98-38, T 98-44, T 98-53, T 98-115. R. Jas havia editat ja tres textos de la campanya de 1988, Jas *Akkadica* 67 (1990), p.33-39.

¹¹³² Es tracta segons Wiggerman *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.28, del text T 96-21; el document es troba datat sota l'eponimat de Kaštīliašu, per tant despés d'almenys la primera campanya de Tn. contra Babilònia. El caràcter fronterer de l'assentament s'infereix del mateix edifici central del Tell, que Akkermans qualifica com a "La Fortalesa" (ús militar) i que ell defineix com a seu de l'administració local, Akkermans *Akkadica* 84-85 (1993), pp.8, 31.

¹¹³³ Sobre aquesta categoria de treballadors veure p.248.

¹¹³⁴ Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.477a.

¹¹³⁵ Veure T14.

mateix nom.¹¹³⁶

Saporetti defensà la possibilitat que el rei babiloni fos condemnat a ser un *ša rēši*, "eunuc".¹¹³⁷ Aquesta interpretació es basa en el testimoni aportat per una llista de racions.¹¹³⁸ És més possible que aquesta atestació hagi de ser interpretada com la ració donada a un eunuc del rei kassita que s'estava a la cort assíria. El dubte sobre la validesa de la teoria de Saporetti es basa en la datació d'aquella llista de racions sota l'eponimat d'Aššur-bēl-ilāni,¹¹³⁹ sota aquest epònim no s'hauria produït encara la derrota de Kaštīliašu.¹¹⁴⁰

A una carta trobada a DKL i dirigida a Aššur-iddin fill de Qibi-Aššur¹¹⁴¹ es parla dels

¹¹³⁶ Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.122-123, "Ich halte es daher nicht für ausgeschlossen, dass der gefangene und nach Assyrien gebrachte babylonische König Kaštīliašu dort in die Schar der Grossen eingereiht wurde, bei Hofe eine angesehene Stellung erlangte und schliesslich sogar das Eponymat verwaltete"; Saporetti *EMA* (1979), p.119; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.45 n.115, p.52 n.134, són també a favor de la identificació. Als testimonis recollits en aquests dos treballs afegir-hi: Wiggerman *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.8, afirma que el text *T* 96-21 està datat amb aquest epònim. Fine *HUCA* 24/25 (1955), p.109-110, no considerava l'afirmació de Weidner com a probada. Veure també Freydank *BiOr* 35 (1978), p.227b.

¹¹³⁷ Saporetti *EMA* (1979), p.119, "re cassita, poi *ša rēši*...Sembra dunque evidente che il re cassita Kaštīliašu, dopo la sua cattura, fu ridotto a *ša rēši*, e come tale funse da eponimo." Sobre la definició de *ša rēši*, veure p.259.

¹¹³⁸ *VAT* 10037 = *MARV* 3 1: VI 19'.

¹¹³⁹ *VAT* 10037 = *MARV* 3 1:I, 1) *ITU.ku-zal-[lu]* UD.1.KÁM 2) *li-mu* 1.^d*a-šur-EN-DINGIR.MEŠ-ni*; *MARV* 3 1: VI 29", 1.^d*[a-šur-EN-DINGIR.MEŠ-ni]*.

¹¹⁴⁰ Sota aquest eponimat està datada la inscripció Grayson *RIMA* 1 (1987), p.265-266 A.0.78.18:44, on no es nombra la desfeta de Kaštīliašu, per tant l'eunuc de *VAT* 10037 = *MARV* 3 1: VI 29", no podria ser el rei Babiloni, però llavors s'ha d'explicar per quina raó resideix un eunuc babilònic (específicament kassita) a la cort assíria. La hipòtesi de Saporetti ha estat rebutjada també per Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.52 n.134; Cancik-Kirsbaum *BATSH* 4 (1996), p.150.

¹¹⁴¹ Aššur-iddin, fill de Qibi-Aššur i pare d'Ilī-PA-da, ha estat provisionalment identificat com a besnét d'Adad-nārārī I, i per tant, nebot de Tn., que ostentava el càrrec de "ministre", *sukkallu*, *AHW*. 1263b-1264a, s.v. *šukallu* "Minister, Wesir"; *CAD* S s.v. *sukallu* p.354b-360a (a court official), esp. p.356b-357b, ""(a court official); minister". *CDA* p.381b, "(a court official); minister". Sobre aquest títol veure, a més, Kinnier Wilson *CTN* 1 (1972), p.36-37 (nA) Kühne *AOAT* 17 (1973), p.22 n.96; Henschaw *JAOS* 100 (1980), p.283-305, esp. p.290b-291a (nA); *Administrative Structure* (1981), p.103ss. (aB, Mari);

preparatius per a l'arribada del rei assiri, junt amb el rei de Babilònia i la seva esposa a la ciutat.¹¹⁴² No s'especifica el nom del rei de Babilònia, però l'editora de les cartes l'identifica amb Kaštiliašu, el rei kassita a l'exili.¹¹⁴³ Hem de suposar doncs que Kaštiliašu visqué després de la derrota contra Tn. a la cort del rei assiri i amb el seu propi seguici.

3.1.4.Els antropònims kassites a Assíria durant el regnat de Tn.

Dins de l'onomàstica assíria molts noms són d'origen babilònic, degut a que procedeixen de la tradició literària acadica, que és sudenca, naturalment la dificultat està en saber si la gent que els portava eren babilonis, molt probablement no fou així, ja que aquella tradició literària era comuna.¹¹⁴⁴ El que també crida l'atenció és la presència d'alguns noms de persona kassites a la documentació assíria. Per a aquesta presència no hi ha una explicació tan directa com pels noms babilonis, i possiblement s'hagi de veure com a resultat de la deportació de població del sud. Un dels exemples més coneguts és l'antropònim Meli-Sah, pare d'Urad-Šerū'a, que visqué en època de

Durand *M.A.R.I.* 2 (1982), p.219-220 (aB, Mari); Edzard *ZA* 75 (1985), p.126; Postgate *RAI* 19 (1974), p.419 (nA); Postgate *Fs. Finet* (1989), p.147 n.57 (nA); Wiggermann *JEOL* 29 (1985-1986), p.3-34; recentment pel període mesobabiloni, Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.94-95, relaciona el títol amb els missatgers. Sobre Aššur-iddin, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.59; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.19-32

¹¹⁴² LUGAL *kaš-ši-ú* [DAM]-su, Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.148:34.

¹¹⁴³ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.147-149, no.10 i p.150. Una altra possibilitat seria que el rei babiloni de les cartes de DKL no s'hagi d'identificar amb Kaštiliašu IV i que es tracti d'un dels reis de Babilònia de curta durada sota tutela assíria, Kadašman-Harbe II, Enlil-nādin-šumi o Adad-šumaidina. Aquesta possibilitat sembla però molt remota i implicaria una conquesta de Babilònia ja sota l'eponimat d'Ina-Aššur-šuma-ašbat.

¹¹⁴⁴ Tallqvist *APN* (1918), p.XVI-XVIII; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.1ss.; Saporetti *OMA* II (1970), p.74ss.; Radner *PNA* 1/I (1998), p.XXIV-XXVII.

Tn., i fou governador de Nahur.¹¹⁴⁵

Altres noms kassites que apareixen en la documentació assíria, en general, són:

Gelzu,¹¹⁴⁶ Inzibu,¹¹⁴⁷ Kaššû,¹¹⁴⁸ Kaštīliašu,¹¹⁴⁹ Meli-Harbe,¹¹⁵⁰ Meli-Šugab.¹¹⁵¹

La influència kassita a l'onomàstic assiri va estar qualificada per Fine com a magra.¹¹⁵²

Sobre la presència d'aquests noms tan sols es pot constatar i especular.

3.2. Les rutes de campanya cap a Babilònia

¹¹⁴⁵ Sobre el significat d'aquest antropònim, Balkan AOS 37 (1954), p.3:5, "Mann des Sonnengottes", p.70, p.166-167; Hölscher *Personennamen* (1996), p.140. Testimonis a Saporetti *OMA* 1 (1970), p.323-325, afegir-hi VAT 8895 = MARV 3 15:3, 33:3. Sobre aquest nom, Fine *HUCA* 24/25 (1955), p.104, "Perhaps the Assyrian merchant Meli(m)sah, son of Aššur-ah-iddina, received his name as the result of a marriage of his father to a Kassite woman [suggerència de Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.122]. At any rate, his own father-in-law, a certain Batka, was doubtless a non-Assyrian, although the origin and significance of his name remain uncertain." Sobre antroponímia kassita veure, a més, dels citats, Clay *YOSR* 1 (1912). Veure també Machinist *Assur* 3/2 (1982), p.31; Harrak *ZA* 79 (1989), p.71; Freydank *Fs. Rölig* (1997), p.137-140. Sobre Nahur veure Nashef *RGTC* 5 (1982), p.201, afegir-hi VAT 9018 = KAJ 190:13 segons col·locació de Postgate i Deller *AfO* 32 (1985), p.73b; i ara Kupper *RIA* 9 (1998), p.86b-87a.

¹¹⁴⁶ Balkan AOS 37 (1954), p.148; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.219; afegir-hi VAT 9005 = MARV 3 33:5, 69:10.

¹¹⁴⁷ Balkan AOS 37 (1954), p.56; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.257.

¹¹⁴⁸ Saporetti *OMA* 1 (1970), p.276; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.71; Nashef *RGTC* 5 (1982) p.163-164; Postgate i Deller *AfO* 32 (1985), p.72b, que fan referència a VAT 18137 = MARV 2 1:II 18; finalment VAT 8750 = MARV 3 3:62. La presència del nom Kaššû a documentació del regnat de Salmanassar I, VAT 8939 = KAJ 101:7, VAT 8822 = KAJ 98:16, 21; relativitza el fet que aquest nom hagi de tenir per força una procedència babilònica.

¹¹⁴⁹ Balkan AOS 37 (1954), p.62a; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.276; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.71.

¹¹⁵⁰ Balkan AOS 37 (1954), p.69; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.323; Meli-harbat, Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.85.

¹¹⁵¹ Balkan AOS 37 (1954), p.71; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.324.

La marxa de l'exèrcit assiri contra Babilònia no passà desapercebuda a la documentació administrativa. La diferenciació entre l'administració referida a assumptes civils i la dels militars no és clara. Documents que semblen tenir relació amb l'ambient militar poden de fet no estar-hi. El text VAT 17999¹¹⁵³ és un clar exemple d'aquesta barreja. Es tracta d'un document que, per una part, representa l'assignació de racions pels treballadors (de fet presoners de guerra) a KTN, però per altra, representa l'assignació de racions pels "soldats" en marxa cap a Babilònia. És molt possible que la barreja tingui a veure amb la natura del donador del blat, que és el graner del palau de KTN, així com la inexistència d'una clara separació entre el que actualment considerem estatus civil i militar, sobretot, pel que fa a l'aprovisionament. No sembla versemblant pensar que uns treballadors forçats, presoners de guerra, poguessin ser reclutats també com a tropes en una determinada campanya, inclús en una contra el país del qual procedien, oportunitat que aprofitarien segurament per a fugir.¹¹⁵⁴

En la confusió entre els dos terrenys hi ajuda que la designació per militar sigui comuna a la de treballador (*šabu*, ÉRIN).¹¹⁵⁵ Aquest problema es presenta també als testimonis

¹¹⁵² Fine *HUCA* 24/25 (1955), p.109.

¹¹⁵³ VAT 17999 = *MARV* 1 1; cf.les observacions de Postgate *AoF* 13 (1986), p.25-26.

¹¹⁵⁴ Així per exemple els kassites de guarnició a Wassukani, Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996) no.2:15-21.

¹¹⁵⁵ *šabu* (ÉRIN), *AHw.* 1072 "Leute, Person(en); Soldat(en); 3)mB mA "Soldaten, Arbeiter"; *CAD* Ş, p.46-55, "group of people, contingent of workers, troop of soldiers, army, people, population", esp. p.50-51, pel període mesoassiri distingeix referències a "private citizens", "the army", "teams of workers", "men, women and children"; *CDA* p.331, "people, troops"; *ummānu* (ÉRIN) *AHw.*, p.1413b-1414, "Menschenmenge, Heer, Arbeitstruppe"; *CDA* p.422, "army, troops"; Brinkman *BiOr* 27 (1970),

mesobabilònics procedents del sud mesopotàmic.¹¹⁵⁶ Aquesta manca de claredat terminològica durà fins als darrers dies d'Assíria.¹¹⁵⁷

No sembla doncs casual que la denominació força de xoc o força de treball sigui comuna. Pel període mesoassiri la diferenciació tampoc és clara, als testimonis aportats pels diccionaris s'hi pot afegir el fet que p.e. els fills de Šamaš-aha-iddina es repartissin quasi 1000 persones, que és el número d'una unitat bàsica de l'exèrcit i també d'un grup de treball.¹¹⁵⁸ És, doncs, molt possible que la força militar s'organitzés d'una manera semblant a la del treball.

Aquesta barreja entre els àmbit militar i civil és difícil de resoldre en el cas d'alguns texts.¹¹⁵⁹ Sembla doncs que la guerra seria un treball més, a desenrotllar de forma estacional i quan altres feies bàsiques havien estat acabades. VAT 17999 = MARV 1 1 testimonia el lliurament de gra per a moldre amb la finalitat de produir farina, es pot

p.313, n.147!.

¹¹⁵⁶ Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.195-197, "Sehr zahlreich, insbesondere in den mittelbabylonischen Briefen aus Nippur, sind Erwähnungen von Trupps (ÉRIN.MEŠ, ÉRIN.HI.A = *šabu*). Mitunter handelt es sich um militärische Truppen, so in fünf Listen von Ausgaben von Gerste und Mehl an "Tortruppen", die vermutlich als Wachmannschaft anzusehen sind. Meist sind damit jedoch Arbeitstrupps oder auch einzelne Arbeiter gemeint." (p.195)

¹¹⁵⁷ Postgate *Fs. von Soden 2* (1995), p.405, "In the late Assyrian empire the government had organized much of its labour force (frequently deportees from Assyrian military campaigns) into "cohorts" (*kišru*) modelled along military lines. There were *kišru* of shepherds, oil-pressers, gardeners, etc."

¹¹⁵⁸ VAT 15474 = MARV 1 6; cf. Garelli, Charpin i Durand *SGKAO 15* (1982), p.73. Segons Manitius *ZA 24* (1910), p.185-193, per a l'exèrcit neoassiri, i posteriorment Salonen *RIA 4* (1972-1975), p. 245-246, per l'exèrcit en general a orient; sembla que les unitats organitzatives eren de 10/50/100/1000 homes (Sumer n'és l'excepció amb la relació 10/60/600/6000).

¹¹⁵⁹ P.e. VAT 18004 = MARV 1 5 o VAT 18002 = MARV 1 27 pels quals no es pot distingir amb certitud dins de quín ambient es situaven, el civil o el militar, cf. Postgate *AoF 13* (1986), p.25-26.

assumir potser que la collita s'havia acabat i s'obria la possibilitat de realitzar una campanya militar, de fet documentada al mateix text.

Si el sud mesopotàmic fou certament controlat *in extenso* per Tn., és normal que la seva autoritat s'hagués de fer respectar mitjançant la utilització de la força. S'ens planteja un problema tan important com d'on sortirien i com es podrien mantenir tropes d'ocupació, guarnicions, així com la necessitat de mantenir un exèrcit o unitats permanents, però l'anàlisi d'aquest problema ultrapassa els límits del present treball.¹¹⁶⁰

El terme usat a la documentació analitzada per a designar "campanya", en general, és *hurādu*, en el nostre cas contra Babilònia.¹¹⁶¹ El terme *harranu* també és utilitzat.¹¹⁶²

¹¹⁶⁰ L'existència d'un exèrcit estable i la distinció entre activitat civil i militar és més clara pel període neoassiri quan hi ha dades que indiquen que l'exèrcit es convertí en permanent. Sobre aquest tema veure la bibliografia recollida per Mayer *PKA* (1995), p.2 n.2 i n.3. De totes formes no es pot excloure que en època mesoassíria existissin unitats permanents a l'exèrcit assiri. La paraula que designa aquestes unitats és *kišru*, s.v. *AHW*. p.489a, 8)"Kerntruppe", cap testimoni pel període mesoassiri, d) *Einsatzinheit* (des stehenden Heeres); s.v. *CAD K* p.437b-438a, 2)"contingent of soldiers, troop, team of workmen or experts"; *CDA* p.161a, "knot; concentration, group; rental"; Manitius *ZA* 24 (1910), p.106-107, per períodes anteriors a Tiglatpilesser III diu: "Natürlich leugne ich damit nicht, dass es stehende Truppen etwa in der Form von leibwächtern gegeben habe – ja, wohl sicher waren solche vorhaben-; nur das leugne ich, dass es damals stehende Truppen in nennenswerter Zahl gab."; Postgate *BSOAS* 34 (1971), p.501, afirma: "we do not know the meaning of *kišru* at this period [mesoassiri], although it may already, as later, have referred to a standing unit closely associated with the king (...) we do not know of any regular corps composed of full-time soldiers; if such existed the men would have been unable to do any work on the land, and would thus probably have been landless (and therefore low-class) Assyrians, or foreign mercenaries. As already suggested above, the term *kišru* in the title *rab kišri* may, on analogy with later usage, have referred to corps of this kind."; és a dir, no descarta l'existència d'unitats permanents de l'exèrcit pel període mA.

¹¹⁶¹ *VAT* 17999 = *MARV* 1 1:IV 34, 37 i 40; *KAJ* 103:14-16; *VAT* 18000 = *MARV* 1 9:36 (Zabban); *VAT* 18007 = *MARV* 2 17: 110, Frag. envoltori 2:4' (Hanigalbat). Aquest terme apareix en època mesoassíria, s.v. *AHW*. p.357b "Wachmann, -soldat"; *CAD H* p.244 "a type of soldier"; *CDA* p.121b, "soldier, army"; veure a més, Postgate *BSOAS* 34 (1971), p.499-501; Postgate *Mesopotamia* 18-19 (1983-1984), p.230b; Brinkman *MSKH* (1976), p.392 n.1; Brinkman *Fs. Lacheman* (1981), p.28 n.4, on s'afirma que possiblement es tracta d'un préstec hurrita; Freydank *AoF* 4 (1976), p.111-130; Salvini *Fs. Laroche* (1979), p.307-308; Deller *AfO* 34 (1987), p.59, que recull els testimonis mesoassiris; Watanabe *BaM Beih.* 3 (1987), p.182 a 180, tradueix tan "soldat" com "campanya"; Cancik-

3.2.1 El Transtigris

Gràcies a la documentació econòmica és possible la reconstrucció de la ruta seguida per l'exèrcit assiri en la seva marxa contra el sud, així com els territoris que va haver de creuar i controlar en certa mesura per a dur a terme l'expedició.

Com ja s'ha vist, part del regne d'Arrapha passà parcialment a mans assíries en temps d'Aššur-uballit I. Estem bastant mal informats respecte a l'evolució d'aquesta frontera després del seu regnat. Adad-nārāri I, l'avi de Tn., havia lluitat fins Lubdu (Dāqūq), situada a la bora de l'Adhem (*Radānu*), però res ens informa del control *de facto* d'aquests territoris.¹¹⁶³

3.2.1.1 Arrapha

Ja hem vist que a finals del regnat de Salmanassar I (o a principis del de Tn.) les ciutats de Turšan, Tarbašhe i Sira, a la bora sud del Zab inferior, es trobaven sota

Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.133 n.71; i discussió a *idem* p.134-135, comentari a l.32', on segons el context de *BATSH* 4 (1996) no.8 es podria definir *hurādu* com a una unitat d'intervenció ràpida. Sobre el terme *hurādu* a la documentació mesobabilònica procedent de Nippur, Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.84-85, que aporta nous testimonis. Sobre el *hrd* a Ugarit, Vita *El ejército de Ugarit* (1995), p.136-144; Del Olmo i Sanmartín *DLU* (1996), p.197b; Márquez AfO 44-45 (1997-1998), p.375.

¹¹⁶² VAT 17999 = MARV 1 1:IV 40; KAJ 103:16; s.v. *AHw.* p.327b, 6 "Feldzug"; CAD H p.111b-112a, 7 "military campaign, expedition, raid."; CDA p.108b, 4."(military) campaign", "(army on) campaign, expedition".

¹¹⁶³ Veure T10.

control assiri.¹¹⁶⁴ La primera ciutat en la ruta, i primer obstacle, fou molt probablement Arrapha (Kirkuk), immediatament veïna a aquelles. Aquesta ciutat estava segurament sota control babiloni des d'època de Kurigalzu II, que tan sols havia pogut ser rebutjat amb dificultat per Enlil-nārārī (1329-1320) a Sugagu.¹¹⁶⁵ Treballadors arrapheus apareixen a la documentació econòmica de Nippur sota els regnats de Kurigalzu II (1345-1324)¹¹⁶⁶ i Šagarakti-Šuriaš (1255-1243).¹¹⁶⁷ És molt possible que durant el regnat de Tn. els babilonis perdessin definitivament el control sobre aquesta ciutat, en favor dels assiris. La conquesta d'Arrapha, o almenys el seu control per part dels assiris, podria estar recolzat per la presència de treballadors-presoners arrapheus a la documentació sorgida arran de la construcció de KTN.¹¹⁶⁸ Sabem, a més, que els arrapheus que treballaven a KTN es trobaven sota la direcció d'un tal Imaru.¹¹⁶⁹ El control d'Arrapha pels assiris està testimoniats, a més, a les inscripcions reials de Tn.,¹¹⁷⁰ amb la qual cosa es pot donar per segur.

3.2.1.2 Lubdu

¹¹⁶⁴ Veure p.211s.

¹¹⁶⁵ Per aquest topònim veure p.191.

¹¹⁶⁶ *BE* 17, 53:20 i *BE* 17, 53:27 (Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38-39).

¹¹⁶⁷ *BE* 14, 22:15 (Nashef *RGTC* 5 [1982], p.39), veure Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38-39, testimonis no publicats.

¹¹⁶⁸ Veure p.253s.

¹¹⁶⁹ *VAT* 18004 = *MARV* 1, 5: 27.

¹¹⁷⁰ *KAH* 2 60:79 = Weidner *ITN* (1959), p.27:79 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.273, *KUR ar-rap-he*; Unger *RIA* 1 (1932), p.154a. Aquesta ciutat apareixia com a possessió assíria a les inscripcions reials compostes després de la campanya contra Babilònia. Veure p.230s. Sobre la seva localització i bibliografia al respecte p.171s.

Una altra ciutat pertanyent a l'antic regne hurrita d'Arrapha que en aquest moment canvià de mans fou Lubdu.¹¹⁷¹ Aquesta ciutat es trobava sota administració kassita, el seu batlle, Kudurru (1.ku-dúr-ru) està documentat en un text de Dūr-Kurigalzu, que desgraciadament no està datat.¹¹⁷²

Lluites a l'entorn d'aquesta ciutat apareixen documentades a les cartes de Dūr-Katlimmu.¹¹⁷³ A una d'aquestes cartes, el remitent de la qual és Libūr-zānin-Aššur (al que ja hem vist al càrrec dels assumptes concernents als babilonis deportats a Assíria), que es troba en rang per devall respecte a Aššur-iddin, el governador de DKL, parla d'un tal Belīni i el grup de treballadors/tropes de Lubdu (ÉRIN.MEŠ URU.lu-ub-da-ie-e),¹¹⁷⁴ que podem interpretar com a presoners o com a tropes d'aquella ciutat sota control de l'oficial Belīni. En aquest cas es pot tractar tan d'una acció bèl·lica, com d'una de pacífica, potser hi hàgim de veure el trasllat de treballadors d'una part a un altra del regne.

A una segona carta, Qarrād-Aššur, germà d'Ilī-PA-da, escriu a Aššur-iddin a DKL. Qarrād-Aššur li transmetent informació obtinguda d'un fugitiu de Lubdu, que declara que a la ciutat hi havia aliments per a dos mesos. El contexte que ens podem imaginar per a aquesta carta és el d'un setge per part dels assiris, que estarien interessats en

¹¹⁷¹ Sobre la localització d'aquesta ciutat veure p.176.

¹¹⁷² Gurney *Iraq* 11 (1949), p.133:3-4; p.143:3-4.

¹¹⁷³ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996) no.11 i 12; la seqüència dels aconteixements relacionats amb Babilònia, nombrats a les cartes de DKL és a Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.41.

¹¹⁷⁴ Cancik Kirschbaum *BATSH* 4 (1996) no.11:7.

rebre informació sobre la situació dels defensors de la ciutat.

Una altra carta reporta davant del rei una situació no del tot clara respecte a aquesta ciutat. Qarrād-Aššur es queixa de deixadesa. Hi ha problemes d'aprovisionament, la gent no es cuida dels camps, i deixen les seves cases. Pel que sembla aquesta carta informa sobre la situació desesperada de la ciutat que es trobava punt de caure en mans dels assiris.¹¹⁷⁵ És molt possible que la ciutat caigués en poder assiri, possessió que, de fet, podem suposar com a preconditionió per a la conquesta de Babilònia. Totes aquestes cartes estan datades sota l'epònim Ina-Aššur-šuma-ašbat,¹¹⁷⁶ sota el qual es produí una de les campanyes contra Babilònia.

3.2.1.3 La bora del Diala

Un cop badejat el riu Adhem (*Radānu*),¹¹⁷⁷ els assiris no baixaren per aquest riu fins l'Èufrates (amb el que el pròxim objectiu hauria estat probablement Dūr-Kurigalzu), sinó que seguiren cap al sud-est en direcció a la vall del Diala (*Turran*).¹¹⁷⁸ A la zona on el Gebel Hamrin (*Ebih*) és creuat pel Diala hi havia un grup d'assentaments babilònics que foren abastats molt possiblement en aquest moment per les tropes de Tn., es

¹¹⁷⁵ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.12:5-13.

¹¹⁷⁶ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996) no.11, 20)[1.i+na]^da-šur-MU-aš-bat; *BATSH* 4 (1996) no.12, 47)ji-mu 1.i+na^da-šur-MU-aš-[bat]; vid. Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.47-48.

¹¹⁷⁷ Testimonis i identificació a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.314-315.

¹¹⁷⁸ Testimonis i identificació a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.321-322. Ambdós rius no apareixen, fins ara, a les fonts del regnat de Tn.

tracta de Tell Imlihie¹¹⁷⁹ i Tell Zubeidi.¹¹⁸⁰ Tot i que aquests assentaments van subsistir posteriorment, s'observa en aquest moment el final d'una fase. Aquestes poblacions funcionaven d'enllaç entre la regió d'Arrapha i Babilònia,¹¹⁸¹ així com possiblement tenien també una funció d'aprovisionament respecte a Mêturran (Tell Haddad).¹¹⁸² Aquesta ciutat-fortalesa podria haver caigut molt possiblement en mans assíries junt amb aquells assentaments en aquest moment.¹¹⁸³

Un cop a la vall del Diala, el següent objectiu abastat fou Šelenu (emplaçament no localitzat) que fou atacada, i part dels seus habitants deportats cap Assíria, on estan àmpliament documentats com a treballadors.¹¹⁸⁴ Els assiris atacaren també en aquesta

¹¹⁷⁹ Boehmer i Dämmer *BaF* 7 (1985), p.3-18a, pl. 1-57, resultats arqueològics; Kessler *BaF* (1985), p.18a-19a, "Es kann durchaus vermutet werden, dass der Kriegszug des Assyrsers Tukulti-Ninurta in irgendeiner Weise mit dem Ende des Archivs in Verbindung zu bringen ist". L'arxiu trobat a Tell Imlihie ha estat publicat per Kessler *BaM* 13 (1982), p.51-116; vid. Pedersén *ALANE* (1998), p.122-123.

¹¹⁸⁰ Boehmer i Dämmer *BaF* 7 (1985), p.26-80, pl. 58-165; Kessler *BaF* 7 (1985), p.74-79; no a Pedersén *ALANE* (1998).

¹¹⁸¹ Nuzi (URU.nu-ú-z[í]) està testimoniada a una tauleta de Tell Zubeidi, Boehmer i Dämmer *BaF* 7 (1985), pl.163, no.724:4 (80/244), Kessler *BaF* 7 (1985), p.78a.

¹¹⁸² Kessler *BaM* 13 (1982), p.56.

¹¹⁸³ Mêturran/Turnat (Tell Haddad) no és anomenat a la documentació mesoassíria, vid. Kessler *BaF* 7 (1985), p.74-79, esp. 74b-75b, "Da der Tell [Zubeidi] nur wenige Kilometer von der wichtigen Stadt und Babylonische Festung Mêturmat, jetzt durch iraqische Grabungen in Bereich der Ruinen Tell Šib, Tell Haddad, Tell Badaran lokalisiert entfernt ist, könnte bei einer Einnahme derselben durch Tn. die dortige kassitische Siedlung zerstört worden sein." Sembla que en aquesta ciutat també s'ha descobert un arxiu, però resta encara no publicat, vid. Kessler *BaM* 13 (1982), p.57 i n.10; Anònim *Iraq* 45 (1983), p.210-211, resum de Rashid *Sumer* 37 (1981), p.101-111 (secció àrab), a afegir a Pedersén *ALANE* (1998); sobre els gèneres dels textos trobats en aquest arxiu Cavigneaux i al-Rawi *Iraq* 55 (1993), p.91; textos procedents d'aquesta ciutat han estat publicats per: Rashid *Sumer* 37 (1981), p.72-80 (secció àrab); Cavigneaux i al-Rawi *Sumer* 38 (1983), p.117-120; *Iraq* 55 (1993), p.91-105; *ZA* 83 (1993), p.170-205 i *ZA* 85 (1995), p.19-46, entre d'altres. La ciutat de Mêturran (Tell Haddad) és nombrada als texts de Tell Imlihia, Kessler *BaM* 13 (1982), no.3:7, no 6:r.5, no.7:r.10; Cf. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.195; Nashef *BaM* 13 (1982), p.117-141; Röllig *RIA* 8 (1993-1997), p.150b. Veure també cap. de NtA (Sirara). Per a Mêturran a l'època paleobabilònica: Frayne *RIME* 4 (1990), p.699-700; Wu *PHE* (1994), p.51-53.

¹¹⁸⁴ Veure p.247s.

zona la ciutat de Zabban, probablement a la riba dreta del Diala.¹¹⁸⁵ A un document del regnat de Tn. es parla de l'arribada a KTN de cereals "[...] que la campanya (o bé, tropa-*hurādu*) [des de /a] Zabban, a la bora del Diala (*Turran*), imposà" ([...] *ša hurādi* [...] *māt Zamban ah Turran ēmidanni*).¹¹⁸⁶ Per tot el que hem vist, és molt probable, doncs, que l'exèrcit de Tukultī-Ninurta I utilitzés la ruta que transcorre canalitzada entre el Hamrin (*Ebih*) i els Zagros en direcció sud-est, fins a arribar als seus objectius del sud. És també possible que es necessités més d'una campanya per a aconseguir conquerir els territoris del sud babilònic, ja que les ciutats a assetejar: Arrapha, Lubdu, Zabban, es resistiren als assiris, com ja hem vist, retardant l'avanç de l'exèrcit. L'existència de varies campanyes era indicada per *KAJ* 103.

3.2.2 Babilònia

Finalment s'arribà al territori pròpiament babilònic. Les cartes de DKL ens donem certa llum sobre el desenvolupament de la campanya. En una carta dirigida a Aššur-iddin, fill

¹¹⁸⁵ Testimonis i discussió sobre la identificació de la ciutat es troben exhaustivament explicats a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.279-280, p.321; Postgate i Deller *AfO* 32 (1985), p.76a; Poebel *JNES* 1 (1942), p.263; Kessler *BaM* 13 (1982), p.57; Wu *PHE* (1994), p.210, recolzant-se en *SH* 877:7 (Laessøe i Jacobsen *JCS* 42 [1990], p.144-147) situa Zabban a la bora del Zab Inferior; veure però nota següent.

¹¹⁸⁶ *VAT* 18000 = *MARV* 1 9:36-38, 36)[...]x-tu ša hu-ra-di 37)[...-f]u KUR za-am-ba-an a-ah tu-ra-an 38)[...] e-mi-da-an-ni, Postgate *AoF* 13 (1986), p.25 n.31, restaura 37)[ša i-n]a KUR za-am-ba-an...; veure Freydank *AoF* 1 (1974), p.78-83, la bora inferior (b.i.) d'aquest document ha estat publicat a *VAT* 18000 = *MARV* 3 17, en coneixem la datació sota l'epònim: 44)1.UR.SAG-^d[a-šu]r DUMU ^da-šur-i-din Epònim ha estat situat relativament amb posterioritat a Kaštiliašu, per tant al moment que el rei babiloni fou fet presoner, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.45. Aquest país està també constatat a una carta d'època kassita, Lutz *PBS* 1/2 (1919), 63:4)[x (x)]HI.A ša URU pa-da[-a]n(?).KI ù URU.za-^rba-an.KI^r, el problema és que no se'n coneix la data exacta, ni el contexte en què apareix aquesta ciutat que està trencat. Per la identificació *Turran* = Diala, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.321-322, Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.76b.

de Qibi-Aššur,¹¹⁸⁷ es nombra els Grans (nobles) del país de Karduniaš (GAL.MEŠ ša KUR.kar-du-ni-áš) en un ambient bèl.líc.¹¹⁸⁸ En una altra carta, aquest cop del rei a Aššur-iddin, s'anomena el país de Babilònia, però el contexte no és clar.¹¹⁸⁹ Allí xocaren els dos exèrcits, l'assiri i el babilònic.¹¹⁹⁰

Les tropes que marxaven cap a Karduniaš (Babilònia) havien d'ésser alimentades. Un document administratiu ens dóna informació de valor per a conèixer com es posava l'exèrcit assiri en marxa. En aquest text es destinen aproximadament 44704 litres de blat per a l'aprovisionament de tropes. Si és que realment fos per a una durada de 15 dies, representa l'avituallament aproximadament d'un contingent de 1490 homes, que és molt possible que tan sols sigui una part del total que viatjà cap al sud, o tant sols es tracti d'una part de l'aprovisionament, o que l'exèrcit de Tn. fos realment tant reduït. En aquest text també es dóna el subministrament per als animals que participen a la campanya de Karduniaš: mules (ANŠE.ku-di-ni), bous (GUD.MEŠ) i ases (ANŠE.MEŠ).¹¹⁹¹ Segons Freydank, es tractaria de la segona campanya contra

¹¹⁸⁷ Sobre Qibi-Aššur veure p.269.

¹¹⁸⁸ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996) no.8:46; sobre els GAL.MEŠ a la Babilònia kassita, Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.25, "Die Obersten Funktionäre des königlichen Palastes werden als "die Grossen" (GAL.MEŠ) bezeichnet". Un paral·lel a la història espanyola serien „los Grandes de Castilla“.

¹¹⁸⁹ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.9:36-46.

¹¹⁹⁰ Sobre l'exèrcit babilònic diu Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.87, "Der Eindruck, dass sowohl Wagentruppe, wie auch Infanterie vorwiegend aus kassiten bestand, wird durch die mittelassyrischen Quellen verstärkt, in denen das babylonische Heer stets als "Heer der kassiten", der babylonische König als "König der Kassiten" bezeichnet wird". Encara que possiblement aquesta denominació no és més que una referència de tipus propagandística. Sobre la població babilònica, Sassmannshausen *idem*, p.205-245.

¹¹⁹¹ VAT 17999 = MARV 1 1:IV 27-59; Freydank *AoF* 1 (1974), p.68-72, i comentari p.75-77; veure també Postgate *AoF* 13 (1986), p.25.

Karduniaš, pel fet que que a la mateixa tauleta apareixen presoners kassites a KTN.¹¹⁹²

Aquests textos tampoc mencionen la conquesta de ciutats concretes, i tan sols posseïm un text datat a Nippur, que indica que aquesta ciutat va estar sota el domini assiri, el qual porta la data, "mes dotzè, dia set, any d'accessió de Tukultī-Ninurta (I)".¹¹⁹³ Tal vegada hàgim de relacionar-ho amb la informació aportada per la denominada Crònica 25, segons la qual algú "(re)construí el mur de Nippur", ja fos Tn. o, molt més possiblement Adad-šuma-ušur (1218-1189), el rei que alliberà a Babilònia de l'ocupació assíra.¹¹⁹⁴ Però per ara no es coneix cap document més que s'hagi trobat a una altra ciutat babilònica, en el que es constati aquest control.

Un dels resultats del domini del sud babiloni fou la deportació de part de la població i l'obligació imposada de treballar a Assíria. La documentació econòmica defineix aquests deportats com a "kassites, captius de Karduniaš (Babilònia)" (*kaššiē hubte ša māt Karduniaš*).¹¹⁹⁵

Que de la campanya no sols s'obtingué botí humà, està constatat pel repartiment de racions de llana a treballadors (o soldats) de procedència nordenca (subareus,

¹¹⁹² Freydank *AoF* 1 (1974), p.76.

¹¹⁹³ *Ni*. 65 publicat per Brinkman *MSKH* (1976), p.19 n.46, pl.7 no.13:r.5, ITU.ŠE UD.7.KAM MU.SAG NAM.LUGAL.LA TUKUL-ti-^dMAŠ.

¹¹⁹⁴ Walker *Fs. Kraus* (1982), p.399:2, [...]-'tir BÀD¹ EN-LÍL.KI DÙ-uš; Pinches *JRAS* 1894 IV 8-9 = Grayson *ABC* (1975), p.176; Glassner *Chroniques* (1993), p.226; veure més avall.

¹¹⁹⁵ *VAT* 17999 = *MARV* 1 1:l 44', 'kaš-šī¹-e hu-ub-te ša kar-du-ni-áš; *KAJ* 103:13-15 13)kaš-ši-e 14)hu-ub-te 15)ša KUR kar-du-ni-áš, *VAT* 18002 = *MARV* 1 27 24)...hu-ub-te ša KUR kar-du-ni-áš. Sobre els deportats veure p.252s.

kadmugeus, nairites), de la qual es diu explícitament que procedeix de les despulles de Babilònia.¹¹⁹⁶ Una llista fragmentària de botí arrabassat als babilonis constata la presència d'objectes de coure entre el que es capturà.¹¹⁹⁷ Sobre l'ús dels objectes presos com a botí des del sud babilònic, ens en parla l'èpica de Tukultī-Ninurta a la columna VI, que informa foren dedicats als déus.¹¹⁹⁸

Un altre indicatiu que podem interpretar com la conquesta, o almenys domini territorial, de Babilònia el trobem a un fragmentari text, on es parla, si la reconstrucció de Deller és correcta, de "vaixells de riu fins al mar" (*[ma]kurrāte adi tiamti*).¹¹⁹⁹ Aquesta frase indicaria l'arribada de vaixells assiris (?) fins al mar, que en aquest cas sols pot ser el Golf Pèrsic, cap al sud, baixant pel Tigris o Èufrates. El context però se'ns escapa degut al pobre estat de conservació del text.

3.2.3 L'Èufrates mig

La via de connexió entre Hatti i Babilònia, els dos poders rivals d'Assíria, fluïa paral·lela

¹¹⁹⁶ VAT 18002 = MARV 1 27:24 ...*hu-ub-te ša* KUR *kar-du-ni-áš*; 6) ÉRIN.MEŠ *šu-ub-re-e*; 8-9) ÉRIN.MEŠ KUR *kad-mu-ha-ie-e*, 10) ÉRIN.MEŠ KUR *na-i-ra-ie-e*, 14-15) *šu-ub-re-e* (esborrat) KUR *kad-mu-ha-ie-e* ù KUR *na-i-ra-ie-e*, 32) *a-na* ÉRIN.MEŠ *su-ub-re-e* KUR *kad-mu-ha-[ie-e]*... Aquests treballadors procedien dels territoris que Tn. havia conquerit en la primera part del seu regnat. Veure p.e. Grayson *RIMA* 1 (1987), p.235-237, III 21-IV 37a. Molt possiblement que es tracti de la remuneració per alguna activitat de construcció realitzada a KTN, VAT 18002 = MARV 1 27:34-35.

¹¹⁹⁷ *KAH* 2 92; veure Borger *HKL* 1 (1967), p.473, "Beuteliste aus der Zeit Tukulti-Ninurta's I", Luckenbill *ARAB* 1 (1926), § 432; Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.123. Cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.72, que ho fa part d'una inscripció reial.

¹¹⁹⁸ Veure p.238.

¹¹⁹⁹ VAT 18051 = MARV 2 5:3' [...*ma*]-^r*kur*^r-*ra-te a-di* A.AB.BA[...]; veure Deller *AfO* 34 (1987), p.58b.

a la corrent del riu Èufrates.¹²⁰⁰ Amb l'establiment dels assiris a DKL en temps d'Adad-nārārī I (1305-1274)¹²⁰¹ era tan sols qüestió de temps que els assiris devallessin pel Habur i acabessin arribant a l'Èufrates, tallant d'aquesta manera qualsevol possible contacte o intent d'ajut hitita als babilonis, o viceversa. Aquest era segurament l'objectiu estratègic que s'havia posat Tn. com a fita en aquesta zona. L'interés dels assiris pels països de l'Èufrates mig ja havia aparegut amb Adad-nārārī I.¹²⁰² Durant el regnat de Salmanassar I tropes hitites podien aproximar-se fins a Tuttul (Tell Bīa), prop de la desembocadura del Balih a l'Èufrates, hem de pensar que els babilonis podien arribar fins allí des del sud-est.¹²⁰³ La consecució d'aquest objectiu, prioritari per a obtenir l'aïllament de Babilònia i, per tant, per a la seva rendició, passà a l'ordre del dia sota Tn. La posició estratègica d'aquests llocs com a via per la qual els babilonis podien rebre ajut dels hitites i per on es produïa el contacte entre aquest dos regnes, van portar Tn. a prendre la decissió d'annexionar aquests territoris al seu regne.¹²⁰⁴

Les relacions entre hitites i assiris no havien estat fluïdes durant el regnat de Salmanassar I, degut a la pressió assíria sobre Hanigalbat, que era naturalment vist pels hitites com a àrea d'influència Transeufràtica.¹²⁰⁵

¹²⁰⁰ Sobre la seva importància, vid. Russell *Iraq* 47 (1985), p.57-74.

¹²⁰¹ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.7.

¹²⁰² Veure T10, Adad-nārārī, precisament en aquest moment tingué lloc la fundació de DKL, veure p.262s.

¹²⁰³ Segons *KBo* I 10, 47; veure p.207s.

¹²⁰⁴ Sobre la possibilitat per Tn. de ser agafat dins d'una tenalla hitito-babilònica i relació de les campanyes amb el problema babilònic, Mayer *SEL* 5 (1988), p.157-158; Mayer *PKA* (1995), p.209, 213.

¹²⁰⁵ Els intents de portar Babilònia a una aliança contra Assíria per part de Hattušil III, veure p.207s.;

Amb l'accessió de Tn. al tron assiri hi va haver per part del rei hitita Tudhaliia IV (1237-1209)¹²⁰⁶ un intent d'aproximació diplomàtica envers Assíria.¹²⁰⁷ Tn. respongué a aquest intercanvi diplomàtic, que està testimoniats per les dues parts.¹²⁰⁸ La presència de personatges hitites a la cort assíria, a la primera meitat del regnat de Tn., està testimoniada indirectament per un document en el qual es fa regal (*rēmūtu*) de diversos vestits a un traductor d'hitita, presumiblement com a pagament pels seus serveis.¹²⁰⁹

La implicació assíria a l'Èufrates fou obligatòria per a combatre els seus dos enemics. Als fragments d'una carta procedent de la capital hitita Hattuša (Bogazköy) i possiblement enviada per Tn. (la certitud és difícil en mancar el remitent)¹²¹⁰ a Tudhaliia

Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.132-205; Bryce *Hittites* (1998), p.303-304; Klengel *HdO* 34 (1999), p.268-273.

¹²⁰⁶ Sobre aquest rei hitita, Otten *RIA* 4 (1972-1975), p.372; Klengel *AoF* 18 (1991), p.224-238; Bryce *Hittites* (1998), p.326-360; Klengel *HdO* 34 (1999), p.273-297, esp. p.294-297.

¹²⁰⁷ Weidner *ITN* (1959), p.40, no.36; Otten *Fischer Weltgeschichte* 3, p.166; cartes de felicitació al rei assiri, Otten *apud* Weidner *ITN* (1959), p.64-68; Otten *AfO* 19 (1959-1960), p.39-46; Klengel *AoF* 18 (1991), p.237.

¹²⁰⁸ *KUB* III 73 (Weidner *ITN* [1959], p.40, no. 36); Klengel *AoF* 18 (1991), p.237.

¹²⁰⁹ *VAT* 19633 = *MARV* 3 12 (Freydank *AoF* 21 [1994], p.31-33), datat sota l'eponimat de Libūr-zānin-Aššur, Saporetti *EMA* (1979), p. 105-106; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.42ss.; Freydank *AoF* 21 (1994), p.33, diu sobre aquest epònim: "Das Eponymat des Libūr-zānin-Aššur ist inzwischen mit Sicherheit in die erste Hälfte der Regierungszeit Tukultī-Ninurtas I. zu stellen, vielleicht an das Ende von deren erstem Drittel."

¹²¹⁰ *KBo* XXVIII no.61-64; text sobre el que tenim la sort de comptar amb tres edicions, von Soden *Fs. Otten* (1988), p.336-346; Hagenbuchner *Die Korrespondenz der Hethiter* I (1987), p.166 i 171-172, II p.198-201, no.198-201; Freydank *AoF* 18 (1991), p.23-31. En aquesta carta apareix anomenat lī-PA-da, el futur epònim i pare de Ninurta-apil-Ekur, Saporetti *EMA* (1979), p.131; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.59-61, p.141; veure p.335s. al present treball; crec que res impedeix des d'un punt de vista purament cronològic que aquest lī-PA-da sigui idèntic amb el personatge contemporani d'Aššur-nārārī III -un altre exemple de personatge que va mantenir el seu càrrec dins l'administració sota tres reis fou Bābu-aha-iddina (Weidner *AfO* 19 [1959-1960], p.33-39)-, en contra d'aquesta identificació, von Soden *Fs. Otten* (1988), p.341, sense aportar cap argument per rebutjar-la. Altres exemples de cartes assíries a Bogazköy, Weidner *ITN* (1959), p.40 no.36.

IV es fa patent, ja aviat, l'interés assiri a la zona. Llastimosament la carta es troba en un estat molt fragmentari que ens impedeix una visió de conjunt.¹²¹¹ En aquesta carta es fa referència a la relació triangular hitito-assíria-babilònica, i com a centre de la trama apareix el país de Suhu.¹²¹²

A les primeres línies de la carta s'anomenen reis kassites com Kurigalzu II (1332-1308) i Kudur-Enlil (1254-1246), els predecessors de Šagarakti-Šuriaš. Sembla ser que un "esclau de Suhu" (ARAD ša KUR *su-hi*), sota el que hem de veure un governant d'aquests territoris, l'estatus de dependència del qual no queda clar, havia intervingut, o d'alguna manera estava involucrat en els assumptes interns de Babilònia, pel que respecta a l'ascensió al tron de Šagarakti-Šuriaš.¹²¹³

La zona de l'Èufrates mig no era més que un teatre secundari d'operacions pels dos contendents. En aquest moment (primera meitat del regnat de Tn.) l'àrea geogràfica on hitites i assiris entraven principalment en conflicte era situada a tot l'arc nord i oest, a l'alt Tigris, i alt Èufrates, als països al voltant de Hanigalbat, i fronterers amb Nairi. En

¹²¹¹ Com posa en evidència von Soden *Fs. Otten* (1988), p.346, "Wäre dieser Brief wenigstens leidlich erhalten, wäre er sicher für uns eine sehr wichtige Quelle für die Auseinandersetzungen zwischen Assyrien, Babylonien, dem Hethiterreich und einigen kleineren Staaten nach etwa 1240."

¹²¹² Brinkman *PKB* (1968), p.183-184 n.1127; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.235; Hácklár *OrAn* 22 (1983), p.25-36. Suhu apareix, a més, als textos d'Emar, Arnaud *Emar* VI.3 (1986), no.263, 19, 22; citat per von Soden *Fs. Otten* (1988), p.346. En aquest text apareixen dos ahlameus procedents del país de Suhu. Expliquen que el governador de Suhu, (LÚ.*sà-kin* KUR.*sú-ú-hi*), atacà Qatna, a algun lloc del Habur mig, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.221. És possible que hàgim de situar aquest text al moment en el que els assiris dominaven el Habur, a partir d'Adad-nārārī I, mentre que Suhu, potser estaria o bé sota control babiloni, cosa probable pel títol que s'atribueix al governant de Suhu, o bé seria un regne independent, el que sembla menys probable. Un moment, en qualsevol cas anterior a la intervenció assíria a Suhu a la segona meitat del regnat de Tn.

¹²¹³ Freydank *AoF* 18 (1991), p.29-30, li és difícil destriar Šagarakti-Šuriaš de l'apelatiu "el servidor de Suhu".

aquesta àrea eren situats petits principats hurrites, com Uqumanu, *Qutû*, Katmuhu, Šubaru, Kašiiari, Alzi, Purulumzi, Paphu, entre d'altres (les restes del que havia estat Mittani).¹²¹⁴ És aquí on sembla que Tn. obtingué una victòria decisiva contra Tudhaliia IV prop de Nihriia.¹²¹⁵

Paral·lelament a la tensió bèl·lica, o com a conseqüència de la derrota soferta, Tudhaliia IV cercà d'aïllar comercialment els assiris. Aquest fet és conegut a partir del tractat entre Tudhaliia IV i Šaušgamuwa d'Amurru, on s'evidencia clarament que Hatti i Babilònia eren aliats, mentre Assíria era clarament l'enemic comú a abatre.¹²¹⁶ De totes

¹²¹⁴ Wilhelm Hurriter (1982), p.56-57.

¹²¹⁵ Segons Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.109-110, Nihriia estava sota control assiri des del 2on. any del regnat de Tn., es recolza en el text *TR* 3005 = Wiseman *Iraq* 30 (1968), p.179 n.1 pl.58. Sobre les operacions assíries a la zona, veure les inscripcions reials de Tn., Grayson *RIMA* 1 (1987), p.231-239 (A.0.78.1), p.239-241 (A.0.78.2), p.241-242 (A.0.78.3), p.243-246 (A.0.78.5), p.271-274 (A.0.78.23), Borger *EaK* 1 (1961), p.78-84; la principal bibliografia secundària sobre el tema: Goetze *CAH* 2/2 (1975), p.261-266; Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.290-294; Lackenbacher *RA* 76 (1982), p.141-156, publicà *RS* 34 139 on es descriu el xoc entre tropes assíries i hitites a Nihriia. Intents de localització d'aquest topònim són a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.205-206; a la documentació hitita, del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.281, "Vielleicht in Zusammenhang mit Nairi zu bringen."; del Monte *RGTC* 6/2 (1992), p.111, amb bibliografia suplementària. Nihriia està documentada als textos paleoassíris, Lewy *OrNS* 21 (1952), p.407 n.2; Lewy *HUCA* 32 (1961), p.66 i n.201; Larsen *OACC* (1976), p.241; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.88; més recentment Aydin *Bulleten* 58 (1994), p.39-49, sobre el *kārum* Nahria (*na-ah-ri-a*; no.2:15) que possiblement s'hagi d'identificar amb la Nihriia on tingué lloc la batalla, i sobre la localització de la qual diu: "ist höchstwahrscheinlich Yanikkale bei Silopi, wo der Habur in den Tigris mündet."; en general al voltant de la ciutat de Kayseri, prop de l'actual frontera entre Iraq i Turquia (veure mapa 2 i 3 a l'article d'Aydin). Nihriia està atestada també a la documentació de Mari (Tell Hariri), Groneberg *RGTC* 3 (1980), p. 177-178; Durand *M.A.R.I.* 5 (1987), p.158-159; Wu *PHE* (1994), p.238, en relació a Zalmaqum. Singer *ZA* 75 (1985), p.100-123 i Singer *Hethitica* 8 (1987), p.413-421, identifica amb Tn. el rei assiri contra el que Tudhaliia IV lluità a Nihriia i busca aquest lloc al nord-est de Diarbakir; Harrak *Assiria and Hanigalbat* (1987), p.206-277; Galter *JCS* 40 (1988), p.216-235, anàlisi acurada de les fonts del regnat de Tn., considera el número de 28.800 deportats hitites com a sobredimensionat, però dins d'una consciència històrica del rei assiri; Klengel *AoF* 18 (1991), p.235-238; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.32-45, defineix DKL com a bastió estratègic a partir del qual els assiris controlaven tot aquest arc de l'alt Habur i Èufrates mig; Bryce *Hittites* (1998), p.347-354; Astour a Chavalas *Emar* (1996), p.25-56; en tots ells més bibliografia. Les fonts per al conflicte assiri i hitita es troben recollides per Machinist *BBVO* 1 (1987), p.265-267; Harrak *Assiria and Hanigalbat* (1987), p.207-229.

¹²¹⁶ Kühne i Otten *StBoT* 16 (1971), p.14 Rs. IV 1-22. Les conseqüències econòmiques per Assíria són analitzades a Harrak *Assiria and Hanigalbat* (1987), p.258-259. Veure també Klengel *AoF* 18 (1991), p.235; Bryce *Hittites* (1998), p.343-344; Hagenbuchner *Die Korrespondenz der Hethiter* I (1987), p.165

formes sembla clar que els hitites perderen terreny a l'Èufrates mig. Emar, el segon enclau estratègic hitita després de Karkemiš a la zona, fou assetjat i conquerit pels assiris.¹²¹⁷ La guerra entre hitites i assiris sembla ser que continuà sota Šuppiluliuma II.¹²¹⁸ Les relacions diplomàtiques entre els dos regnes però no es trencaren definitivament després de la victòria assíria. A L'arxiu de Harbu (Tell Huera), datat al darrer terç del regnat de Tn., Sutiū, el comandant al càrrec de la població, rebé l'ordre del governador provincial, Sîn-mudammeq a (W)aššukani, de preparar racions de viatge per a una caravana de l'enviat del rei del rei hitita, Teli-Šarruma, durant el seu viatge de retorn cap a Hatti. Per aquesta mateixa ciutat passà també l'enviat d'Amurru, regne aliat a Hatti.¹²¹⁹ A les cartes de DKL apareixen comerciants emariotes en un context que l'editora dels texts defineix com a de restabliment de relacions comercials després de l'embargament hitita.¹²²⁰ Tot això parla en favor d'una continuïtat de les

i n.31. L'interés comercial dels assiris a l'occident siri en aquest moment, Weidner *AfO* 19 (1959-1960), p.37-38.

¹²¹⁷ Vegis la interpretació d'Astour a Chavalas *Emar* (1996), p.25-56; l'interés hitita a la zona de l'Èufrates mig és posat de manifest per Arnaud *Hethica* 8 (1987), p.9-27. Els emariotes apareixen a la documentació assíria a VAT 8975 = KAJ 145:6; veure Nashef *RGTC* 5 (1982), p.137; Deller *AfO* 32, p.70b aporta el nou testimoni de KUB III 79, 7'; i veure més recentment Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996) no.13:5, 10. La ciutat d'Emar havia ja estat atacada pels assiris almenys en època de Salmanassar I, tal com posa de relleu el nou testimoni del text VAT 19603 = MARV 3 19, que afirma: 14)ŠU.NÍGIN 8 ša-bar-tu ša URUDU 15) ša i-na URU.i-ma-ar 16)pe-gu-tu-ú-ni, és a dir, "14)en total: 8 blocs de coure que 16)foren presos violentament 15)de la ciutat d'Emar". Segons el testimoni de VAT 15454 = KAJ 178: 1-2 (text també del regnat de Salmanassar I), un bloc (*šabartu*, babiloni *šibirtu*) de coure podia pesar fins a 54 mines, és a dir, uns 27 kg. En resum a VAT 19603 = MARV 3 19 es podria parlar de fins a prop de 216 kg. de coure agafats a la ciutat d'Emar i fins a 2376 kg. arrabassats a la zona d'influència dels hitites a Síria (II.17-19). Sobre els arxius decuberts a la ciutat d'Emar (Meskene), Pedersén *ALANE* (1998), p.61-68, allí més bibliografia.

¹²¹⁸ Astour a Chavalas *Emar* (1996), p.54-56.

¹²¹⁹ Vid. C. Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.217-218, text 92.G.222. Aquestes dades foren fornides també pel P.D. C.Kühne a una conferència donada el 12 de novembre de 1998 a la Universitat de Heidelberg. Sobre aquests texts està preparant una tesi doctoral Stephan Jakob a la Universitat de Saarbrücken.

¹²²⁰ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.164, comentari a I.5.

relacions hitito-assíries després del conflicte armat entre els dos regnes.

Els servei secret babilònic del període immediatament precedent a la conquesta assíria estava completament assabentat dels moviments del seu veí nordenc respecte als hitites.¹²²¹ Informes regulars sobre la marxa de les operacions assíries la zona de l'Èufrates mig, així com dels moviments assiris contra els hitites, i la posició de tropes assíries a la frontera eufràtica amb Babilònia, eren enviats regularment a la capital administrativa de Babilònia en època kassita, Dūr-Kurigalzu ('Aqar Qūf),¹²²² per a informació del monarca.

A una carta trobada a aquesta ciutat es fa referència al tema. La missiva diu el següent:

T18

"¹⁾[E] teu [servidor] Zikir-ilīšu, en representació del [me]u Senyor ²⁾[vu]ll anar (vull posar la meua vida en lloc de la del meu senyor). ³⁾ A l'ànima del meu senyor hi hagi salut ^(línia) 4) (digues) [així] al meu Senyor: cinc-cents guerrers de Hiranu ⁵⁾[...] cap a l'interior dels guerrers de Hasmu ⁶⁾[...] i Qibi-Aššur ⁷⁾ els ha perseguit ⁶⁾ amb cent carros ⁸⁾[...] es retirarà, l'informe sobre ells ⁹⁾[...] no he enviat. ¹⁰⁾[...] el missatger del rei del país d'Assur que cap a ¹¹⁾[...] 70 ases ¹²⁾[...] amb ell cap a la població de Dūr-Adad ¹³⁾[...] ell ha creuat i ha marxat. ^(línia) 14)[...] del rei del país d'Assur que ¹⁵⁾[va an]jar cap al país de Hatti, tres anys (el) retingueren ¹⁶⁾[han deixat an]jar i ha retornat al país d'Assur ¹⁷⁾[...] del rei del país de Hatti amb ell ¹⁸⁾[...] ell ha passat ¹⁹⁾[...] abans al meu Senyor ²⁰⁾ [he] enviat. ²¹⁾ (Digues) [així al] meu Senyor, els guerrers de Hiranu ²²⁾[...] al país de Subartu a les ciutats ²³⁾ [que el rei] del país d'Assur prengué, han estat establerts. ²⁴⁾ [la meitat (?)] al país de Suhu i Mari(?) ²⁴⁾ [contra] el meu [Senyor] han estat establerts. ²⁶⁾[...] a l'Èufrates han estat [esta]blerts. ²⁸⁾[...] fins ara [...] al meu Senyor no he enviat. ^(línia) 30)[...] Gimilli-Šamaš ³¹⁾[...] els nipureus ³²⁾ [...] al país d'Assur són vindicats. ³³⁾[...] permanentment, el músic (?) ³⁴⁾ [...] i el comerciant [...]^{resta trencat}

La missiva és enviada per Zikir-ilīšu,¹²²³ del que desconeixem la seva posició ofical,

¹²²¹ Tudhaliia s'esforçà paral·lelament en cercar l'aliança babilònica, veure al respecte, Houwink ten Cate *AoF* 23 (1996), p.56ss.; Klengel *HdO* 34 (1999), p.295.

¹²²² Identificació i situació, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.93-94.

¹²²³ Gurney *Iraq* 11 (1948), p.140, pensava que podria ser l'embaixador babilònic a la cort assíria. Aquest nom no es troba documentat a Nippur kassita, Holscher *Personennamen* (1996), *passim*;

però que, com hem vist, tenia accés a informacions sensibles i les transmetia directament al seu cap a Dūr-Kurigalzu, que podia ser en aquest cas un funcionari de rang més elevat o el mateix rei. Zikir-ilīšu, desgraciadament, no escriu el nom del seu superior. De la carta tampoc es desprèn el lloc des d'on informava. La primera secció de la carta descriu l'acció punitiva d'un grup de cent carros dirigits per Qibi-Aššur,¹²²⁴ contra gent de Hiranu,¹²²⁵ que es refugiaren a Hasmu,¹²²⁶ que sembla es tracta del nom de tribus ahlamees, a situar a Síria.¹²²⁷

Després informa dels moviments dels missatgers assiris, un d'ells cap a Dūr-Adad que es trobava en territori babilònic.¹²²⁸ Ens assabenta que un enviat assiri havia estat retingut tres anys a la cort hitita fins que se'l deixà marxar de retorn al seu país.

Ja que més endavant a la carta es parla del posicionament de guerrers d'aquestes tribus en diversos punts geogràfics: Subartu, Suhu, Mari (?), i en algun lloc fronterer a

Sassmannshausen *BiOr* 55 (1998), p.824-843.

¹²²⁴ Segons Astour a Chavalas *Emar* (1996), p.26-27, en aquesta carta es fa referència a Qibi-Aššur, epònim (*līmu*), gran visir (*sukkalu rabiu*), i virrei de Hanigalbat (*šar māt Hanigalbat*); Saporetti *OMA* 1 (1970), p.375; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.100-101; Saporetti *EMA* (1979), p.124-125; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.60; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.20 i genealogia p.22.

¹²²⁵ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.128; Brinkman *PKB* (1968), p.271 n.1743; Zadok *OLP* 16 (1985), p.66; Lipinski *OLP* 20 (1989), p.33-34. Hiranu apareix encara a una carta neobabilònica *ABL* 1468:r.7 (Zadok *RGTC* 8 [1985], p.162). Aquest lema manca a *RIA*.

¹²²⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.121; Wiseman *RIA* 4 (1972-1975), p.126; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.3:11, i comentari p.109, ho identifica amb el neoassiri Hasāmu, situant-ho "zwischen den Quellen des Balīh und des Hābūr"; Zadok *NABU* 98/67.2, amb bibliografia; Hasāmu apareix als annals de Salmanassar III, Grayson *RIMA* 3 (1996), p.15:19; p.17:14, p.19:31; així com a Johns *ADB* (1901), 1 II 32; Parpola *NAT* (1970), p.155.

¹²²⁷ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.6-5; Brinkman *PKB* (1968), p.277 n.1799; Lipinski *OLP* 20 (1989), p.34; Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.85, llença la hipòtesi que seria possible que aquests arameus estiguessin a sou dels babilonis. Sobre els ahlameus veure p.227, 397s.

¹²²⁸ Ebeling *RIA* 2 (1938), p.241; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.87.

Babilònia, "enfront/contra el meu Senyor" (*[ma-har be-]í-ia ša-ki-in*), és doncs possible que aquetes poblacions deportades fossin utilitzades com a guarnició, a l'igual p.e. que els kassites deportats a Waššukani.¹²²⁹ És possible, fins i tot, que a la darrera part de la carta es faci referència a una sol·licitud d'extradició de ciutadans de Nippur per part dels assiris.

El país de Suhu fou per la seva part objectiu d'almenys una campanya de Tn. Aquesta empresa és quasi totalment descuidada per les inscripcions reials,¹²³⁰ que ni tan sols la mencionen. És gràcies a dos documents administratius procedents de KTN, per tant probablement a situar cronològicament durant el moment de la conquesta de Babilònia, en els quals es pot llegir: "tropes...que a càrrec del rei van anar a la campanya de Suhu" (*šabu (...) ša ina muhhi šarri ana hurādi ša māt suhi illikūni*).¹²³¹ És possible que en el transcurs d'aquesta campanya aquest territori fos annexionat a Assíria. Sis suheus són testimoniats a la documentació administrativa de Harbu (Tell Huera), situat entre el Balih i Habur, i datada al darrer terç del regnat de Tn.¹²³²

Eufrates amunt de Suhu, les cartes de DKL testimonien el control assiri sobre els

¹²²⁹ Veure p.263s.

¹²³⁰ Si s'accepta la pertanyença al regnat de Tn. de *K 2667* = Weidner *AfO* 22 (1968-1969), p.76-77 = Grayson *RIMA* 1 (1987), p.305-306 (A.0.83.1001); tal com proposo a p.232s.; s'obtidria llavors que coincidiria la informació dels textos econòmics amb la de les inscripcions reials, es podria bandejar definitivament l'estranya manca de la campanya de Suhu al corpus d'inscripcions reials de Tn.

¹²³¹ *VAT* 18058:18-22; *VAT* 18068: 19'-21', textos inèdits citats per Freydank *AoF* 18 (1991), p.30 n.10.

¹²³² Aquesta informació fou aportada pel P.D. C.Kühne, epigrafista de Tell Huera, en una conferència mantinguda a l'Institut d'Assiriologia de la Universitat de Heidelberg el 12 de Novembre de 1998. A Tell Huera hi ha documentats, segons C. Kühne, una quarentena d'elamites, que prengueren part en activitats de construcció de bastions de defensa de la població. Suposo que foren tramesos com a deportats després de les campanyes babilòniques de Tn. A aquell centre provincial, estratègic en les comunicacions amb el regne hitita. Veure p.264s.

enclaus de Tuttul (Tell Bīa) i Terqa (Tell al-Ašara).¹²³³ Ja hem vist que les inscripcions reials parlaven de la conquesta de Mari, Hana i Rapiqu. Aquestes cartes són del període contemporani a les campanyes contra Babilònia.¹²³⁴

Gràcies als texts administratius assiris podem suposar que un enclau, aquest cop babilònic, fou atacat, i conquerit, en les campanyes de Tn. contra Babilònia o en relació a aquestes empreses, es tracta de la ciutat d'Idu (Hit). En un text administratiu procedent de KTN apareixen treballadors idueus al costat de d'altres deportats, arbailites, kilizeus i *šelenāiu*.¹²³⁵ La ciutat d'Idu és nombrada la primera a una llista mesoassíria de ciutats, datada sota el regnat de Tn., junt amb Kilizu, Aššur, Šimi, Kulišhinaš, Libbi-āli, Taidu, Šudu, Amasakku, Ninua, Kalhu, Šašilu i Šumelu.¹²³⁶ Aquesta llista no pot ser més antiga de la meitat del regnat de Tn., ja que aquesta ciutat fou molt possiblement conquerida en relació a la campanya babilònica de Tn. Ciutadans d'Idu apareixien a la documentació de Nippur, cap l'any dotze de Šagarakti-Šuriaš (1255-1243), és a dir, cronològicament immediatament abans del moment de

¹²³³ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.34-35; *idem* no.2:9, 25, 27; vid mapa *idem*, p.31.; Liverani *SAAB* 2 (1988), p.89-90, i la bibliografia a nn.31-34.

¹²³⁴ Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.9-18.

¹²³⁵ *VAT* 18007 = *MARV* 2 17:64 (6 URU.*i-da-ie-e*). La identificació d'**Idu** és encara discutida. Amb Hit a l'Èufrates mig ha estat posada en relació per Forrer *RIA* 1 (1932), p.279b; Postgate *RIA* 5 (1976-1980), p.33 amb bibliografia; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.71; Postgate *AfO* 32 (1985), p.96-97; Russell *Iraq* 47 (1985), p.62-65; per contra Nashef *RGTC* 5 (1982), p.136, basant-se en Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.21 n.87 i 148, on es feia referència a "Listen der Verwaltungsbezirke Assyriens au der Zeit Tiglatpilesers I" (veure Freydank *HSAO* 6 [1997], p.47-52), s'inclinava per una localització més nordenca; aquesta posició ha estat represa per Na'aman *RA* 88 (1994), p.33-48, aquest darrer en base a la reconstrucció que fa del Fragment de Crònica 4 (Grayson *ABC* [1975], p.189). Escèptics al respecte Weidner *ITN* (1959), p.59 n. a lín 8, i Brinkman *PKB* (1968), p.110 n.601 (vid. també n.525). Veure p.111s., 350s., 390s., 410s., 425s., 436s.

¹²³⁶ *VAT* 18144:12, Freydank *HSAO* 6 (1997), p.52 n.43. Aquesta llista és datada per Freydank *idem*, "Regierungszeit Tukultī-Ninurta", desgraciadament Freydank no aporta l'epònim sota el qual està datada la llista.

l'empresa babilònica de Tn., el que fa suposar que la ciutat va canviar de mans en aquest moment.¹²³⁷ Sobre el moment exacte de conquesta de la ciutat no se'n sap res; existeix la possibilitat que fos atacada des del nord-oest, des de bases assíries Èufrates amunt o durant la mateixa campanya de Tn. contra Suhu. Una segona possibilitat és que aquest territori fos tocat quan s'utilitzés la ruta de l'Èufrates de tornada cap a Assíria, tal com feu el seu homònim Tukultī-Ninurta II,¹²³⁸ encara que aquesta segona possibilitat em sembla més difícil. És possible, a partir de la natura d'aquesta llista, que Idu fos convertida en un centre provincial.¹²³⁹

Idu molt possiblement va romandre en mans assíries a partir d'aquest moment¹²⁴⁰ i encara hi romania més de cent anys després, sota Tiglatpilesser I, quan pagà tribut a aquest rei assiri.¹²⁴¹ No se sap però si la possessió d'aquesta ciutat fou continua o amb interrupcions. La conquesta i control d'Idu tenia conseqüències estratègiques importantíssimes. Aquesta adquisició culminava el tall de comunicacions directes existents, fins al regnat de Salmanassar I, a la zona de l'Èufrates mig entre els hitites i els babilonis. És raonable pensar també que l'annexió d'Idu completà les conquestes

¹²³⁷ Bernhardt *TMH NF 5* (1976), no.8:23 (= Petschow *MRW* [1974], p.77-79, no.30): 9 (GUR) 6 (PI) GUR GAL PAD *i-da-a-a-i ša i-na É.DANNA.KI áš-bu*, "3060 litres de (blat) per a l'alimentació dels idueus que s'estan a É.DANNA.KI" (cita a corregir a Nashef Nashef *RGTC 5* (1982), p.135); cronològicament abans que el text assiri VAT 18007 = *MARV 1 17*, ja que Amēl-Marduk, *šandabaku* (GÚ.EN.NA) de Nippur, arxiu al que pertany el document, Bernhardt *TMH NF 5* (1976), no.8, va ocupar el càrrec almenys durant el nové i dotzé any de Šagarakti-Šuriaš, i el primer de Kaštiliašu (IV), Petschow *MRW* (1974), p.26. Sobre el càrrec de *šandabaku* veure p.189, p.210.

¹²³⁸ Grayson *RIMA 2* (1990), p.173-178: 41-127, tot i que aquest baixà pel Wadi Tharthar, no seguint la vessant nord de l'Ebih (Gebel Hamrin) i que, curiosament, passà també per Idu (Hit).

¹²³⁹ Freydank *HSAO 6* (1997), p.52.

¹²⁴⁰ Veure p.350s.

¹²⁴¹ VAT 16389 = *MARV 1 25:16-17*, veure p.425s.

de Tn. a l'Èufrates mig, riu que era almenys assiri a la segona meitat del seu regnat en el tram que va des de Tuttul (Tell Bīa) fins a la desembocadura al Golf Pèrsic.

4. Els rituals mesoassiris de la coronació i d'any nou¹²⁴²

4.1 el ritual de coronació

En tres fragments trobats a l'excavació del temple del déu Assur es conserva el denominat ritual de coronació assiri.¹²⁴³ A partir de criteris lingüístics¹²⁴⁴ i que hi estigui testimoniada la ciutat de Kār-Tukultī-Ninurta (KTN),¹²⁴⁵ la composició del text ha estat situada cronològicament durant o després del regnat de Tn.¹²⁴⁶ El fet que en aquesta cerimònia hi apareguin els déus de KTN indica que aquest mateix ritual no fou utilitzat per a la coronació de Tn., ja que la fundació d'aquesta ciutat tingué lloc a meitats del regnat d'aquest sobirà.¹²⁴⁷ És possible que aquest ritual s'hagi de posar en relació amb un fragment textual pertanyent a un ritual del que sembla la festa de *l'akītu* (Any Nou), potser compostat també durant el regnat de Tn segons els

¹²⁴² Els texts literaris mesoassiris que podrien ser datats sota el regnat de Tn. han estat llistats per Machinist *ETN* (1978), p.432, "royal inscriptions (*IAK*, Weidner *ITn*; cf. Grayson *ARI* I); Arik-dēn-ilī Chronicle (*IAK*, 50-55: no.3 =Grayson *ABC* [1975], p.185-187: No.2), Adad-nirari I Epic (see pp.5-6: n.9); two prayers from Tukulti-Ninurta I: *K* 6007 (Borger *EaK* I [1961], 73-74) and the bilingual *KAR* 128-129; and a chronicle-like bilingual text also from Tukulti-Ninurta (Lambert *Iraq* 38 [1976], 85-93)."

¹²⁴³ Es tracta de *VAT* 9583, *VAT* 9936, *VAT* 9978, publicats com a: *KAR* 216, *KAR* 135, *KAR* 137; editats per Müller *MVAG* 43/1 (1937), p.8-19. Cf. Menzel Temple (1981), T7 n6; Pedersén *ALA* 2 (1986), p.23, no.70. Interpretació del text, Frankena *Tākultu* (1954), p.60-64; Menzel *Tempel* (1981), p.41.

¹²⁴⁴ Müller *MVAG* 43/1 (1937), p.5.

¹²⁴⁵ Müller *MVAG* 43/1 (1937), p.16 III 40, dos còps; p.18 III 42.

¹²⁴⁶ Müller *MVAG* 43/1 (1937), p.5; Pohl *OrNS* 8 (1939), p.264; Weidner *AfO* 18 (1957-1958), p.355a, pensava que el ritual fou compostat durant el regnat de Tp.; Machinist *ETN* (1978), p.432.

¹²⁴⁷ Veure p.253, 293s.

seu editor.¹²⁴⁸

Menzel fa una detallada descripció del contingut cúltic del ritual de cononació:

“Die Zeremonie –der Anfang ist nicht erhalten- spielt sich zunächst vor dem Assurtempel, vermutlich im Bereich des Tempelhofes ab, in den der König –nach vorbereitenden Aktionen der Priester- (auf einer Sänfte?) hineingetragen worden ist, begleitet von dem Ruf des Priesters: “Aššur ist König!” Die Cella betritt der König durch das bab^dAzê. Nach der Proskynese entfacht er ein Räucherbecken, steigt zum Göttersitz hinauf, legt nach erneuter Huldigung vor dem Gott einige wertvolle Geschenke nieder, bereitet den Opfertisch vor dem Gott vor und nähert sich dann wieder den Räucherbecken, während der^{LU}SANGA (bzw. Mehrere Priester?) die übrigen Götter der Cella entsprechend versorgen. Der König stiftet anlässlich der festlichkeit beträchtliche Opfer, die vielleicht jährlich zum entsprechenden Termin wiederholt werden mussten. Einige Gottheiten erhalten jedoch möglicherweise nur ein einmaliges Geschenk. Im Fortgang der Zeremonie ergreift der König Krone und Waffen der Gottheiten Aššur und NIN.LÍL und deponiert sie zu Füßen des parakku (Göttersitzes) auf einem Thronstuhl. Er opfert davor, dann werden (noch undurchsichtige) kultische Aktionen mittels zweier^{TUG}birše vorgenommen. Schliesslich bekommt der König eine Kronbinde –nicht die göttliche!- um das Haupt gelegt, und es wird der göttliche Segenswunsch über den (gekrönten) König ausgesprochen. Danach küssen die anwesenden Beamten dem König die Füße, und er kehrt in den Palastbereich zurück. Der folgende Textabschnitt ist schwer verständlich: der König vollzieht die “Riten des rēš hameluhhi” –wo?-, dann tragen ihn seine Träger in einer Prozession (vielleicht) vom “Grossen Tor” aus herum in Richtung auf das bīt Dagan(?). Sie betreten die “Terrasse” und lassen ihn im eingang des bīt Dagan(?) auf dem dort installierten “Thron seiner Königsherrschaft” Platz nehmen. Er empfängt die Huldigungen und verschiedene Abgaben seiner Beamtschaft. Danach stellen die/einige(?) (profanen) Beamten ihren Posten zur Verfügung, werden aber vom König wieder eingesetzt bzw. Bestätigt. Damit endet im erhaltenen Textteil der ausführliche Ritualablauf. Es folgen lange Geschenkaufstellungen für die Göttergaben und einige nachtrgähnliche Summierungen.”¹²⁴⁹

L’actant principal del ritual de coronació és el rei,¹²⁵⁰ acompanyat pels dos sacerdots del temple del déu Assur.¹²⁵¹ Presents al ritual hi eren els alts càrrecs del regne, almenys hi és nombrat un governador,¹²⁵² és de suposar que hi assistiria noblesa en

¹²⁴⁸ VAT 16435 = Köcher ZA 50 (1952), p.192-202. Köcher el situa entre 1250 i 1000. Veure p.310.

¹²⁴⁹ Menzel *Tempel* (1981), p.42-43.

¹²⁵⁰ Müller *MVAG 43/1* (1937), p.8 I 25, I 30, I 34, I 37, I 39, p.10 I 41, II 14, p.12 II 27, II 28, II 38, II 40, p.14 II 42, II 43, p.14 II 48, III 3, III 5, III 8, III 9, III 12.

¹²⁵¹ Müller *MVAG 43/1* (1937), p.8 I 27-28, I 37, I 40, p.12 II 19, p.14 III 7. El temple del déu Aššur a la seva ciutat es caracteritzava per tenir dos sacerdots el *šangû rabiu* i el *šangû šaniu* en època neoassíria, cf. Menzel *Tempel* (1981), p.194-197.

¹²⁵² *sukallu rabiu* i *sukallu šaniu*, Müller *MVAG 43/1* (1937), p.14 III 8; un governador (*bēl pāhēte*), Müller *idem*, p.14 III 11.

ple.¹²⁵³ El protagonista principal del ritual és, sens dubte, el déu Assur.¹²⁵⁴ La cerimònia tenia lloc al temple d'aquest déu a la ciutat d'Assur,¹²⁵⁵ amb l'arribada en processió dels déus de KTN.¹²⁵⁶ El palau del rei hi jugava també un paper significatiu.¹²⁵⁷ El ritual es pot qualificar com a precedent dels realitzats pels reis al període neoassiri.¹²⁵⁸

Les influències babilòniques en el present ritual estan bàsicament centrades en l'aparició de déus babilònics: Enlil,¹²⁵⁹ Ninurta,¹²⁶⁰ Nusku¹²⁶¹ i Kalkal¹²⁶² procedents del panteó de Nippur;¹²⁶³ Marduk¹²⁶⁴ i la seva esposa, Zarpanītum,¹²⁶⁵ procedents del panteó de la ciutat de Babilònia. Altres déus de procedència babilònica són:

¹²⁵³ Al llarg del cerimonial hi són també testimoniats l'escriba de la ciutat (DUB.SAR URU), Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.12 II 41; eunucs (*ša-rēši*), Müller *idem*, p.12 II 37, p.14 III 2.

¹²⁵⁴ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.8 I 23, I 28, I 29, I 31, I 36, I 37, I 38, I 39, I 42, II 15, II 25, II 30, II 32, II 33, II 36, III 6, III 17.

¹²⁵⁵ Hi són testimoniats tant la ciutat d'Assur, Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.16 III 41; com el temple d'Aššur (*bīt Aššur*), Müller *idem*, p.16 III 6, III 16; també sota el nom *bīt īli*, Müller *idem*, p.8 I 27, 8 I 30, 14 II 43.

¹²⁵⁶ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.16 III 40-41. Cf. Menzel *Tempel* (1981), p.110.

¹²⁵⁷ El palau és nombrat sovint, Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.8 I 33, 10 II 7, 12 II 39, 16 III 29, 16 III 38.

¹²⁵⁸ Menzel *Tempel* (1981), T32ss, no.24ss.

¹²⁵⁹ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.10 III 44, es cita el temple d'Enlil, É.KUR, Müller *idem*, p.12 II 32. Cf. Frankena *Tākultu* (1954), p.87; Menzel *Tempel* (1981), p.65-66.

¹²⁶⁰ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.10 II 1.

¹²⁶¹ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.10 I 43. Cf. Frankena *Tākultu* (1954), p.108.

¹²⁶² Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.10 II 8. Cf. Frankena *Tākultu* (1954), p.96.

¹²⁶³ La influència de la tradició religiosa de la ciutat de Nippur ha estat ja assenyalada pel regnat de Šamši-Adad I (veure p.107s.). La tradició del present text es podria remuntar fins a època sumèrica segons Pohl *OrNS* 8 (1939), p.265-266, que n'assenyala els paral·lels. El panteó nippurià tornarà a aparèixer a una composició literària del regnat de Tp., VAT 9940+ = LKA 63 = Hurowitz i Goodnick-Westenholz *JCS* 42 (1990), p.3-6 = Foster *Before the Muses* (1993) vol.1, p.236; cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.112. Sobre el panteó de Nippur durant el període mesobabilònic, Bernhardt, I-Kramer, S.N. "Die Tempel und Götterschreine v. Nippur" *OrNS* 44 (1975), p.96-102; Richter *AOAT* 257 (1999), p.15-150 (pbab.)

¹²⁶⁴ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.18 IV 1; cf. Frankena *Tākultu* (1954), p.103; van Driel *CA* (1969), p.59; Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.194; Marduk apareix com a déu principal al ritual publicat per Köcher *ZA* 50 (1952), p.192-202; veure p.293s.

¹²⁶⁵ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.18 IV 1; cf. Frankena *Tākultu* (1954), p.112.

Bēlet akkadî,¹²⁶⁶ en referència probablement a Ištar, i Tašmētu,¹²⁶⁷ però no el seu espós Nabû. A partir d'aquest text, no es pot concloure una forta presència babilònica, ja que Marduk és tan sols nombrat un cop, tot i que la quantitat d'ofrena rebuda és tan important com la que rep el mateix déu Assur.¹²⁶⁸ S'ha d'admetre que la presència de Marduk és sorprenent a un ritual purament assiri.

4.2 La festa d'Any Nou

Diferent és la qualitat de l'aparició al text referent a la festa d'Any Nou¹²⁶⁹ (de la que no és segur que hagi de ser datada durant el regnat de Tn.).¹²⁷⁰ Els actants principals continuen sent en aquest ritual els mateixos que al ritual de coronació, és a dir, el rei¹²⁷¹ i sacerdot¹²⁷² (de Marduk?); per tant, ens trobem dins l'àmbit oficial del culte. Aquest cop però és sens dubte el déu Marduk¹²⁷³ qui pren el paper de déu protagonista, posició que normalment esperíem d'Assur en aquest tipus de text. S'ha

¹²⁶⁶ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.16 III 36; cf. Frankena *Tākultu* (1954), p.81.

¹²⁶⁷ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.18 IV 2. Cf. Frankena *Tākultu* (1954), p.116. Aquesta deesa apareix també a un text literari del regnat de Tp. Veure p.446. Tašmētu està però documentada ja en època paleoassíria, Hirsch *UAR* (1961), p.26. Per aquesta divinitat Deller (comunicació personal) proposa un origen anatòlic, hitita ^dTašimmet, *KUB* VIII 41 i XXVIII 75.

¹²⁶⁸ Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.18 IV 1, Marduk rep un bou, sis ovelles, un objecte de pedra; mentre Aššur rebia també un bou i sis ovelles, però no l'objecte de pedra, Müller *idem*, p.10 II 42. La importància qualitativa de l'ofrena rebuda per Marduk ja fou remarcada per Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.194.

¹²⁶⁹ *VAT* 16435 = Köcher *ZA* 50 (1952), p.192-202. Köcher *idem*, p.193, p.201, definia el text com a "Ritualfragment zum Neujahrfest"; Menzel *Tempel* (1981), p.78, „Das lässt sich aber aus dem erhaltenen Textteil nicht entnehmen“; Cohen *Cultic Calendars* (1993), p.418-420, la situa dins de la festa de l'*akītu* (Any Nou).

¹²⁷⁰ Datació segons Köcher *ZA* 50 (1952), p.192, entre 1250-1000, p.201, "etwa Tukulti-Ninurta I". Van Driel *CA* (1969), p.54, celebració amb l'estàtua de Marduk deportada per Tn.; Machinist *ETN* (1978), p.432, no el cita entre els texts literaris possiblement a datar durant el regnat de Tn; Menzel *Tempel* (1981), p.78 en canvi situa el text amb seguretat durant el regnat de Tn.

¹²⁷¹ Köcher *ZA* 50 (1952), p.194: 9', 10', 17', 20', 23', 26', 27', 29', p.196:2', 15', 18', 22', 25'.

¹²⁷² Köcher *ZA* 50 (1952), p.194:10', 11', 19', 17', p.196:11'.

¹²⁷³ Köcher *ZA* 50 (1952), p.194:11', 14', 19', 20', 21', 22', 24', 25', 26', 27', 28', 29', 30', 31'. Tan sols acompanyat per Ea, p.194:32', Nanaia, p.196:19', Nabû, p.194:32', p.196:21', i Zarpanītu, p.194:31',

suposat inclús que la imatge del déu deportada des de Babilònia prendria part en aquesta cerimònia.¹²⁷⁴ Podria ser que el text descrigui, com al ritual de la coronació, una processió del déu des de KTN cap a la ciutat d'Assur,¹²⁷⁵ tot i que aquests topònims no compareixen explícitament al text.¹²⁷⁶ Podria ser que en part tingués un transcurs fluvial,¹²⁷⁷ lògic si s'havia de creuar el Tigris de KTN a Assur. No és clar, si el ritual fou importat de Babilònia o ja existent a Assíria i adaptat al déu Marduk.¹²⁷⁸

En general, s'ha de recordar que la presència de culte al déu Marduk a Assíria està ja testimoniada des del regnat d'Aššur-ubal.liṭ I,¹²⁷⁹ i que a partir tan sols de dos textos no es pot extreure una conclusió com un augment generalitzat del culte a aquest déu a Assíria.¹²⁸⁰ Molt menys defensable és encara la teoria que Marduk s'hagués de convertir en el déu imperial assiri.¹²⁸¹

5.Els Texts Cronogràfics tardans (Les Cròniques i les llistes reials)

Desgraciadament la part de la Història Sincrònica que parlava sobre els fets succeïts durant el regnat de Tn. es troba molt destruïda, tan sols han quedat unes poques línies,

es cita també „els déus“ sense especificar, p.194:24', p.196:10', fragment conservat.

¹²⁷⁴ Van Driel *CA* (1969), p.54.

¹²⁷⁵ Menzel *Tempel* (1981), p.78.

¹²⁷⁶ Al text es nombra una porta de la ciutat, Köcher *ZA* 50 (1952), p.194:24'; un temple, o capella de la deesa Ištar, p.194: 8'; "l'altar dels destins", p.194:11', pel que sembla que sigui la ciutat d'Assur, on es trobà el document on hagi de tenir lloc la cerimònia.

¹²⁷⁷ Köcher *ZA* 50 (1952), p.194:33'. Per a una possible reconstrucció de la cerimònia: Menzel *Tempel* (1981), p.78.

¹²⁷⁸ Menzel *Tempel* (1981), p.78.

¹²⁷⁹ Veure p.183s.

¹²⁸⁰ Pel culte de Marduk a Assíria, Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.119-123; Brinkman *BiOr* 27 (1970), pp.305, 311 n.22; Menzel *Tempel* (1981), p.77-79; Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.193-195. Veure p.222s., 244s.

¹²⁸¹ Aquesta hipòtesi la formula Miglus *BaM* 24 (1993), p.202-203, recolzant-se en Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.110. La necessitat d'una unitat religiosa "zur Schaffung einer gemeinsamen

on es pot llegir, en part, el nom del rei kassita Kaštiliašu (IV), i el sintagma "[...] en una batalla" ([...] *ina qereb tamhār[ī]*).¹²⁸² Aquest retall d'informació confirma el que sabem a partir de les fonts analitzades fins aquest punt.

La Crònica P és molt més il·lustrativa que la Història Sincrònica:

T19

"^{IV1}[...] els reis [...] ^{IV2}[...] ell posà grillets de ferro [...] ^{IV3}[...] Tukultī-Ninurta va tornar cap a Babilònia ^{IV4}[...] s'aproximà, el mur de Babilònia «derribà», els babilonis amb la maça ^{IV5}[feu cau]re, feu sortir sacrílegament/com a botí els bens de l'Esagila i Babilònia. El gran Senyor, Marduk, ^{IV6} va allunyar del seu [habit]acle i li feu prendre el camí d'Assíria; els seus governadors ^{IV7} va establir al país de Karduniaš; 7 anys ^{IV8} governà ^{IV7} Tukultī-Ninurta Karduniaš. ^{IV8} Després els grans del país d'Acad, del país de Karduniaš, es van rebel·lar i ^{IV9} van fer seure Adad-šuma-ušur al tron del seu pare. (Contra) Tukultī-Ninurta, el qual ^{IV10} havia portat la seva mà ^{IV9} cap a Babilònia per a mal, Aššur-nāšir-apli el seu fill i els grans del país d'Aššur se li rebel·laren, ^{IV11} l'aixecaren [del] seu tron, el tancaren/assetjaren a Kār-Tukultī-Ninurta, a un(a) habitació/casa/palau/temple, i el colpejaren amb una maça. ^{IV12} El Senyor (Marduk) va estar residint (lit. seient) [x]+6 anys a Assíria fins al temps de Tukultī-Aššur. Al temps de Tukultī-Aššur el Senyor ^{IV13} vingué/marxà a [Babil]ònia."¹²⁸³

Per desgràcia, l'inici de la secció dedicada al període de Tn. està també trencat a la Crònica P. Es descrivia probablement la derrota de Kaštiliašu IV a mans dels assiris.¹²⁸⁴ Seguidament informa de les conseqüències de la derrota, com són la destrucció dels murs de Babilònia,¹²⁸⁵ l'assassinat dels seus habitants,¹²⁸⁶ el saqueig del tresor de l'Esagila, el temple del déu Marduk,¹²⁸⁷ patró de la ciutat, així com el tresor

ideologischen Basis" a l'estil Lluís XIV no es pot traslladar des del meu punt de vista als estats antics.

¹²⁸² [...] *j-na qe-reb tam-ha-r[ī]*, Sm 2106, CT 34 pl.42:ll 1-3 = Grayson ABC (1975), p.161.

¹²⁸³ Pinches *JRAS* 1894, p.814-815 IV 1-13 = Weidner *ITN* (1959), p.41-42, no.37= Grayson ABC (1975), p.175-176; Glassner *Chroniques* (1993), p.225.

¹²⁸⁴ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 2 = Grayson ABC (1975), p.175.

¹²⁸⁵ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 4 = Grayson ABC (1975), p.175

¹²⁸⁶ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 4-5= Grayson ABC (1975), p.175.

¹²⁸⁷ Sobre l'Esagila, von Soden *UF* 3 (1971), p.252-263, esp. p.255; George *BTT* (1992), p.294-298;

de la ciutat,¹²⁸⁸ l'obligació (de la imatge) del déu Marduk de marxar cap a Assíria,¹²⁸⁹ l'establiment de governadors per part de Tn,¹²⁹⁰ i el domini de Babilònia durant set anys.¹²⁹¹ Passat aquest període de temps, es produí una rebel·lió de la noblesa babilònica, que va tenir èxit i va establir Adad-šuma-ušur, fill de Kaštiliašu,¹²⁹² com a nou rei de Babilònia. Per altra banda, la noblesa assíria també es va rebel·lar encapçalada per Assurnasirpal, un fill de Tukultī-Ninurta I, al que establiren en el tron, el rei fou assetjat, o tancat a una habitació, palau o temple (*bītu*) a Kār-Tukultī-Ninurta i assassinat.¹²⁹³ Finalment, la Crònica P informava, en una línia que ens ha arribat trencada, dels anys que (la imatge de) Marduk va romandre a Assíria, abans de retornar a Babilònia, de mans del rei Tukultī-Aššur.¹²⁹⁴ La crònica s'esforça sobretot en consignar la venjança del destí contra el rei saquejador i sacríleg del temple del déu Marduk, l'Esagila,¹²⁹⁵ així com de la seva ciutat, Babilònia. Les dades aportades per la Crònica P no són recolzades per la documentació contemporània als fets. A les inscripcions reials no es parla de la conquesta de la ciutat de Babilònia. *KAJ* 103 afirma

George *HMH* (1993), p.139-140.

¹²⁸⁸ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 5 = Grayson *ABC* (1975), p.175.

¹²⁸⁹ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 5-6 = Grayson *ABC* (1975), p.175.

¹²⁹⁰ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 6-7 = Grayson *ABC* (1975), p.175-176 IV 6)...LÚ.šak-nu-ti-šú 7) *ina* KUR *kar-an-dun-ía-àš iš-kun* ", va establir els seus governadors al país de Karduniaš (Babilònia).

¹²⁹¹ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 7-8 = Grayson *ABC* (1975), p.176.

¹²⁹² Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 9 = Grayson *ABC* (1975) p.176; Röllig *HSAO* 1 (1967), p.182 n.27; Weissbach *RIA* 1 (1932), p.32.

¹²⁹³ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 11 = Grayson *ABC* (1975), p.176; per utilització del verb *esēru* amb el sentit d'assetjar un enemic, *AHw.* p.249b, 1a, "einschliessen"; *CAD* E p.334-335, "to shut in, to enclose, to confine"; *CDA* p.80b, „to enclose, confine“; la tesi que Tn. es defensà i fou assetjat a KTN fou ja defensada per Weidner *ITN* (1959), p.43 al comentari a lín. 29.

¹²⁹⁴ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 12-13 = Grayson *ABC* (1975), p.176.

¹²⁹⁵ Unger *RIA* 1 (1932), p.353-354.

l'existència de dues campanyes contra Babilònia (*māt Karduniaš*), però tampoc es parla de la conquesta de la capital ni de la deportació de la imatge del déu.¹²⁹⁶ De l'Èpica de Tn. tampoc es podia obtenir una confirmació clara a aquesta afirmació.

Queda encara una altra crònica, la denominada Crònica 25, en la qual s'afirma que Tukultī-Ninurta I capturà Babilònia i Sippar, i va regir Karduniaš. El nom del rei, així com els de les dues ciutats, els restaura Walker, el publicador de la crònica, però no són el suficientment segurs per a com per a poder reconstruir la història.¹²⁹⁷

Finalment un altre fragment de Crònica, escrita en algun moment posterior al regnat de Tiglatpileser I, ens aporta tan sols els noms dels contendents.¹²⁹⁸

Les cròniques, en general, ens confirmen fets que ja apareixien o deduíem de les inscripcions reials com la derrota de Kaštiliašu a mans de Tn., o que Tn. dominés Babilònia *de facto*, i fins i tot que hi establís els seus governadors, el que parla a favor de la seva integració al sistema provincial assiri. Ens desvetllen altres coses que les inscripcions reials no diuen directament, com ara que Tn. capturés Babilònia i

¹²⁹⁶ A pesar que *KAJ* 103 no parla de la conquesta de la ciutat de Babilònia, Weidner *AfO* 4 (1927) p.13, i després un altre cop a Weidner *AfO* 13 (1939-41), p.119; per aquesta afirmava que durant la segona de les campanyes de Tn. tindria lloc aquest assalt; usant però la notícia fornida per la Crònica P.

¹²⁹⁷ 1)[1.tukul-ti-^dninurta LUGAL KUR aš-šur.KI KÁ.DINGIR.RA.KI u sip]-par ʽDABʽ-*ma* KUR *kár-an-dun-ia-àš ú-ma-a-a-er*, "[Tukultī-Ninurta, el rei del país d'Assur, va prendre la ciutat de Babilònia i Sip]par, i va regir Karduniaš (Babilònia)", Walker *Fs. Kraus* (1982), p.399:1. La denominada Crònica 25 pot procedir de Babilònia del període neobabilònic, Walker *Fs. Kraus* (1982), p.400. Les restauracions fetes per Walker poden ser incorrectes, veure la seva argumentació a Walker *Fs. Kraus* (1982), p.402-404; Glassner *Chroniques* (1993), p.226.

¹²⁹⁸ *VAT* 9525; *KAH* 2 157; Grayson *ARI* 1 (1972), §§ 868-869; Freydank *BiOr* 35 (1978), 227; vid. Pedersén *ALA* 1 (1985), p.39a; Borger *EaK* 1 (1961), p.72, p.96ss.; Grayson *ABC* (1975), p.280, p.288-289; Glassner *Chroniques* (1993), p.176.

probablement Sippar per la força,¹²⁹⁹ que, fins i tot, saquejés Babilònia i el temple del déu Marduk, o que (la imatge d)el déu fos segrestad(a) cap a Assíria. Naturalment, les inscripcions reials no ens parlen tampoc de la desaparició del domini assiri sobre Babilònia, de les rebel·lions a Babilònia i Assíria, ni de l'assassinat de Tn. que són dades que hem d'agrair a les cròniques.

Tota aquesta aportació, fonamentalment de la Crònica P, no està lliure de problemes, si confrontem la narració amb les llistes reials.

Tn. proclama a les seves inscripcions ser el rei de Babilònia; la Crònica P afirma que governà durant set anys sobre aquest país.¹³⁰⁰ Contra aquestes afirmacions hi està la llista reial A neobabilònica (escrita cap al 627) que no l'inclou com a rei. Aquesta llista reial col·loca després de Kaštiliašu (IV) dos regnats, els dels pràcticament desconeguts Enlil-nādin-šumi (𒂗1.𒅗 EN.LÍL-MU-MU) i Kadašman-Harbe II ([1.]ka-daš-man-bar-be), d'igual durada (un any i sis mesos) com a successors de Kaštiliašu IV; això sí, cap d'ells era fill del rei kassita, ja que la llista en aquest cas ho especificaria.¹³⁰¹ Si Adad-šuma-iddina va governar com a rei vassall dels assiris, és difícil de discernir i es troba

¹²⁹⁹ Veure *šabātu*, *AHw.* p.1068a, 15b "erobern, einnehmen"; *CAD* Š p.15, 3e, "to conquer, to take a city"; *CDA* 332b, 3. "take possession of" house, land, city;..."

¹³⁰⁰ Tot i que utilitza el verb *wa'āru*, molt probablement indica un govern il·legítim, vid. Rowton *JNES* 19 (1960), p.19a, Glassner *Chroniques* (1993), p.269 n.11. Que Tn. regí sobre part de Babilònia (Nippur) ho corrobora el document *Ni. 65*, Brinkman *MSKH* (1976), p.19 n.46, pl.7 no.13.

¹³⁰¹ *CT* 36 pl.24 ll 8-9 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.91. Sobre Enlil-nādin-šumi, Weissbach *RIA* 2 p.393a; Brinkman *MSKH* (1976) p.125; aquest rei ha estat testimoni a un document econòmic de Tell Zubeidi, Böehmer i Dämmer *BaF* 7 (1985), pl.161, no. 719: r.2, vid. Kessler *BaF* 7 (1985), p.74b. Sobre Kadašman-Harbe (II), Brinkman *MSKH* (1976) , p.146-152; Brinkman *RIA* (1976-1980), p.286. Naturalment potser que la llista reial hagi eliminat del còmput els anys de govern assiri.

sota discussió.¹³⁰²

La llista reial sincrònica neoassíria no ens ajuda gaire més, ja que el nom del rei babilònic contemporani a Tn. i els dels seus successors immediats es troben trencats. No se sap, per tant, si aquesta llista posà el nom de Tn. com a rei de Babilònia o el d'algú altre.¹³⁰³ Per l'espai a la tauleta en la qual estava escrit el nom del contemporani babiloni de Tn. (nom que també podria ser el d'ell mateix), es tractava d'un, o com a molt dos personatges. Aquesta llista, sí que ens ajuda respecte als successors de Tn. al tron assiri. El nom del successor immediat està trencat i és impossible discernir-lo; però el següent nom és clarament Aššur-nādin-apli (1.aš-šur-SUM-A)¹³⁰⁴ contemporani de dos reis babilonis els noms dels quals no s'han conservat. Les altres llistes estan massa trencades o no inclouen aquest moment.

Un problema, respecte a la informació de la Crònica P, és la línia de successió al tron babilònic. La sèrie aportada per la Crònica P difereix de la reproduïda per la Llista reial A neobabilònica, tal com es pot apreciar al quadre següent.¹³⁰⁵

Crònica P ¹³⁰⁶	Llista reial A ¹³⁰⁷
---------------------------	--------------------------------

¹³⁰² Tadmor *JNES* 17 (1958), p.137; Rowton *JNES* 19 (1960), p.19a; Rowton *JNES* 25 (1966), p.253; Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.288, veuen aquests tres reis com a independents després dels anys de govern assiri; en contra hi està Brinkman *PKB* (1968), p.77 n.398, p.86-87; Brinkman *BiOr* 27 (1970), p.306b; Brinkman *MSKH* (1976), p.87-88 creu que els tres eren vassalls dels assiris.

¹³⁰³ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: II 1-6 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

¹³⁰⁴ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: II 3 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

¹³⁰⁵ Sobre aquest problema, Röllig *HSAO* 1 (1967), p.182-183.

¹³⁰⁶ Pinches *JRAS* 1894, p.814-815, IV 1-24; Grayson *ABC* (1975), p.175-176.

[...]	Kaštil(iaš) IV (II 7)
[Tukultī]-Ninurta (IV 3)	Enlil-nādin-šumi (II 8)
	Kadašman-Harbe II (II 9)
	Adad-šuma-id[dina] (II 10)
Adad-šuma-ušur (IV 9)	Adad-šuma-ušur (II 11)
Enlil-nādin-šumi (IV 14)	Meli-ŠiHU (II 12)
[Ad]ad-šuma-iddina (IV 17)	

La successió de la llista reial s'ha vist confirmada, tal com aporten Röllig, Rowton, i Brinkman, per la inscripció d'una pedra fita (*kudurru*) mesobabilònica, redactada sota el regnat de Meli-ŠiHU.¹³⁰⁸ Brinkman ha suposat que Enlil-nādin-šumi, Kadašman-Harbe II i Adad-šuma-iddina governarien sota el control i com a vassalls de Tn.¹³⁰⁹ Mayer creu, per la seva banda, que aquests personatges serien els governadors de Tn. a Babilònia.¹³¹⁰ A manca de més dades s'ha de deixar el tema per irresolt.

Una altra contradicció entre les llistes reials i la Crònica P és el nom del successor de Tn. La Crònica P l'anomena Aššur-nāšir-apli (1.AN.ŠÁR-*na-šir-A*),¹³¹¹ mentre que per a

¹³⁰⁷ CT 36 pl.24:7-12 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.91-92.

¹³⁰⁸ King *BBS*t (1912), no.3; citat per Röllig *HSAO* 1 (1967), p.181-182; Brinkman *MSKH* (1976), p.19 n.43; Rowton *JNES* 19 (1960), p.19.

¹³⁰⁹ Brinkman *PKB* (1968), p.77 i n.398, p.86 i n.444; Brinkman *MSKH* (1976), p.125, en contra: Tadmor *JNES* 17 (1958), p.137a; Rowton *JNES* 19 (1960), p.19, citats per Brinkman *MSKH* (1976), p.125, n.2; tot i que Adad-šuma-iddina està testimoniada com a rei de Babilònia, a l'esmentat *kudurru*, King *BBS*t (1912), no.3. Segons Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.100, Kadašman-Harbe (II) hauria pogut regnar com a vassall dels elamites en ser instal·lat al tron per Kiden-Hutrutáš, veure p.315s.

¹³¹⁰ Mayer *SEL* 5 (1988), p.153-154.

¹³¹¹ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 10.

la llista reial assíria (LRA) és Aššur-nādin-apli (1.Aš+šur-SUM-IBILA).¹³¹² La LRA tampoc és absolutament clara, ja que un exemplar reproduïx efectivament el nom Aššur-nāšir-apli (1.Aš+šur-PAB-IBILA), com a successor de Tn.,¹³¹³ mentre que altres dos exemplars escriuen Aššur-nādin-apli.¹³¹⁴ L'únic en el què els quatre exemplars de la LRA estan d'acord és en la durada del regnat, sis anys. Inclús a l'hora de donar la genealogia d'Aššur-nārārī (III), el nét de Tn., dos exemplars escriuen el nom Aššur-nāšir-apli.¹³¹⁵ Finalment, com hem vist, a la llista reial sincrònica el nom del successor immediat, l'assassí de Tn., està trencat, i les restes que Weidner dibuixà a la seva còpia del document no són suficients per aclarir-lo. El que sí desvetlla aquesta llista és però el nom del segon successor, Aššur-nādin-apli. Per la qual cosa s'ha arribat a la conclusió provisional que Tn. fou assassinat per un dels seus fills, Aššur-nāšir-apli, però succeït per un altre Aššur-nādin-apli.¹³¹⁶ Segons la llista reial sincrònica, s'ha d'acceptar però que fou immediatament succeït per un altre personatge diferent a Aššur-nādin-apli, possiblement Aššur-nāšir-apli, ja que la llista reial sincrònica deixa espai per a un nom, i després per Aššur-nādin-apli.¹³¹⁷ La Crònica P és clara quan al fet que Aššur-nāšir-apli fou proclamat rei. La confusió dels diferents exemplars de la LRA l'únic que fa

¹³¹² Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.7:30-32 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110, exemplar A.

¹³¹³ La denominada "Llista SDAS" (Seventh-day Adventist Theological Seminary), Gelb *JNES* 13 (1954), p.219:11-12 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110, exemplar C.

¹³¹⁴ Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.7:30-32; Gelb *JNES* 13 (1954) p.218:21-22 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110, exemplars A i B. Cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312.

¹³¹⁵ Gelb *JNES* 13 (1954), p.218:23, p.219:13 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110, exemplars B i C.

¹³¹⁶ Borger *EaK* 1 (1961), p.98; Weidner atribueix l'error a la Cròn.P, *RIA* 1 (1932), p.212-213, i no pren en consideració l'existència d'Aššur-nāšir-apli, però llavors no es coneixien els exemplars B i C de la llista reial assíria; Harrak, *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.263.

¹³¹⁷ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: II 2-3.

és confirmar-ho, potser en un intent de camuflar la lluita pel tron que es desencadenà a continuació de l'usurpació. És molt probable també la pugna entre diferents pretendents al tron (d'una manera molt semblant al que succeí al final del regnat de Senaquerib). La mort de Tn. fou segurament acompanyada d'una guerra civil entre dos dels fills del rei. Aquest aconteixement explicaria l'alliberament de Babilònia del poder assiri dins del que fou probablement una successió caòtica. De totes maneres, i a pesar dels esforços dels escribes per mantenir la uniformitat de les llistes, una cosa sembla clara, que hi va haver diferents tradicions en la transmissió de la llista reial i que de totes formes foren posades per escrit, i possiblement manipulades més de sis cents anys després del regnat sota discussió.¹³¹⁸

Un altre problema, que encara no està resolt, és el que gira a l'entorn del presumpte segrest (de la imatge) del déu Marduk, que està lligat naturalment a la presumpta conquesta, destrucció i saqueig de la ciutat per part de Tn.I. La Crònica P afirma que Tn.:

"IV⁵) (...) feu sortir sacrilegament/com a botí els bens de l'Esagila i Babilònia. El gran Senyor, Marduk, IV⁶) va allunyar del seu [habit]acle i li feu prendre el camí d'Assíria (...) IV¹²)EI

¹³¹⁸ Yamada *NABU* 98/23, creu que "the tradition "Aššur-nāšir-apli" is merely a product of scribal confusion in the Assyrian King List, and that the murderer and successor of Tukulti-Ninurta I, as well as the father of Ashur-nerari III, was one and the same person: "Aššur-nādin-apli"; anunciat ja per Weidner *RIA* 1 (1932), p.212a; l'existència d'Aššur-nādin-apli, està testimoniada per les seves inscripcions Grayson *RIMA* 1 (1987), p.300-302, amb bibliografia; i per la documentació econòmica testimonis a Saporetta *OMA* 1 (1970), p.132; Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), p.35-36; Saporetta *EMA* (1979), p.116-117, i no així la d'Aššur-nāšir-apli; Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312-313 n.35, deixava el tema de la discrepància de les llistes reials per irresolt fins que aparegués més evidència; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.122, no exclou la possibilitat de l'existència; Radner *PNA* 1/I (1998), p.204b-205a, també està a favor d'un error escriptor, encara que no exclou totalment la possibilitat de l'existència d'Aššur-nāšir-apli; en aquest darrer article es pot trobar més bibliografia sobre el tema; Mayer *AOAT* 250 (1998), p.534 n.6, p.539, creu que el nom Aššur-nāšir-apli és una errada; Pedersén *Fs. Renger* (1999), p.369-373, ofereix una solució elegant, es tractaria del mateix rei, sols que els escribes neoassiris haurien confòs l'ús del logograma PAP, que en època mesoassíria s'usaria també pel verb *nadānu*, mentre que aquest ús no existiria més durant períodes tardans.

Senyor va estar residint (lit. seient) [x]+6 anys a Assíria fins que al temps de Tukultī-Aššur. Al temps de Tukultī-Aššur el Senyor ^{IV 13)} vingué/marxà a [Babil]ònia." ¹³¹⁹

El passatge ha estat interpretat com que Tn. va conquerir la ciutat de Babilònia, va saquejar el temple del déu Marduk i va prendre, naturalment, l'estàtua del déu cap a Assíria.¹³²⁰ Ja hem vist, però, que en cap de les fonts contemporànies als fets es fa menció de tal segrest; és més, en cap font es parla del robatori d'una estàtua. La paraula estàtua (*šalmu*, ALAM) no apareix en cap dels nostres testimonis, incloent els més tardans, la Crònica P. Aquest fet es podria explicar si pensem que les estàtues dels déus, així com els objectes de culte eren una extensió déu,¹³²¹ això explicaria que el déu aparegui com a actant, subjecte de les frases. Encara se'ns presenta però un altre problema a tenir en compte, i és que el déu Marduk, presumptament, no tenia tan sols una sola estàtua al seu temple, l'Esagila, sinó més concretament unes set, almenys al primer mil.lenni.¹³²² Quin sentit tindria el segrest d'una sola estàtua del déu quan possiblement n'hi havia d'altres a disposició? No és més lògic pensar que els assiris robessin, si realment ho van fer, tots els objectes de culte i tresors del déu? W.

¹³¹⁹ Pinches *JRAS* 1894 p.814-815 = Weidner *ITN* (1959), p.41-42, no.37 = Grayson *ABC* (1975), p.175-176, no.22; veure T17.

¹³²⁰ P.e. entre molts d'altres: Unger *RIA* 1 (1932), p.334b; Weidner *AfO* 13 (1939-41), p.119; von Soden *HAO* (1954), p.69; Klengel *Das Altertum* 7 (1961), p.70; Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.286-288; Borger *BiOr* 28 (1971), p.21b; Machinist *CBQ* 38 (1976), p.473; Singer *ZA* 75 (1985), p.104; Foster *Before the Muses* I (1993), p.209. Contra Mayer *SEL* 5 (1988), p.156-158; Mayer *PKA* (1995), p.213-221.

¹³²¹ Lambert *RIA* 3 (1957-1971), p.345a.

¹³²² Pongatz-Leisten *BaF* 16 (1994), no.6:6-13; George *Iraq* 57 (1995), p.174; George *BiOr* 53 (1996), p.393; Lambert *RA* 91 (1997), p.74-78; Dalley *AoF* 24 (1997), p.163, possiblement des d'època de Hammurapi, Hornsnell *Year Name Babylon* 2 (1999), p.122-123, on el quinzé any del regnat de Hammurapi s'anomena: ALAM.BI IMIN.ÀM "Les set estàtues", és possible que es tracti de les de Marduk ja que no s'anomena cap déu, és a dir, es dona per entés que eren les del déu de Babilònia. Un nom d'any, l'"u", d'Abi-ešuh apareix específicament una estàtua del déu Marduk que és introduïda (?) a l'Esagila, Hornsnell *Year Name Babylon* 2 (1999), p.256-257.

Lambert afirma:

"the statues were the place where the place where an extension of the divine personality resided, but this projection of the divine into the statues was only at the gods' will, and could be revoked for special reasons so that the statue would then become a mere piece of human craftsmanship."¹³²³

Hem de pensar que altres objectes de culte com el carro, el vaixell de Marduk, o les seves armes devien de tenir una importància crucial.¹³²⁴ Que a Assíria, almenys durant el període mesoassiri, no sols l'estàtua era objecte de culte ho tenim testimoniats gràcies al relleu de l'altar dedicat a Nusku trobat al temple d'Ištar a Assur per W. Andrae. A un dels costats d'aquest altar hi ha representat Tn. dempeus i agenollat davant de l'estilet, no una estàtua, emblema del déu, que es troba representat sobre l'altar.¹³²⁵ Podem concloure que l'estàtua no era doncs l'element més important del culte, sinó un més, i del que no podem estar segurs és que els assiris robessin l'estàtua del déu Marduk, ni tampoc que assaltessin el seu temple, l'Esagila, fins que afirmacions en els documents contemporanis ho corroborin.¹³²⁶

¹³²³ Lambert *RIA* 3 (1957-1971), p.545a; aquesta concepció però ha estat extreta a partir de l'èpica d'Erra, Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.398-399, aquesta èpica ha estat datada cap al 765, von Soden *UF* 3 (1971), p.253, von Soden *StOr* 55 (1984), p.152. Podem traslladar aquesta concepció al segon mil.lenni?

¹³²⁴ P.e. a la cerimònia de l'*akītu*, Lambert *Fs. Liagre Böhl* (1973), p.276-280; Unger *RIA* 1 (1932), p.356-357. En períodes anteriors trobem també el cas de robatori de temples i pressumptament estàtues de déus, p.e. a Ur, el déu Nanna fou deportat cap a Elam l'any 24 d'Ibbi-Suen (2025-2001), i recuperat per Šu-ilīšu (1985-1975), Frayne *RIME* 4 (1990), p.15-16 no.1 (E4.1.2.1). La seva inscripció ha estat interpretada com que l'estàtua del déu fou recuperada, p.e. Edzard *ZZB* (1955), p.57; van de Mieroop *BBVO* 12 (1992), p.50, p.52; tot això encara que la paraula "estàtua" no s'usa en la inscripció, tot i que es disposava de la paraula, cf. Spycket *Les statues de culte* (1968), p.76.; un altre possible exemple és el del déu Numušda de Kazal.lu. Aquesta ciutat fou derrotada per Sumuel de Larsa (1894-1866) en seu any 15 i possiblement destruï l'estàtua o objecte que representés el déu, ja que el seu successor, Sîn-lqišam afirma haver construït el déu durant el seu segon any, Sigrist *BiMes* 11 (1984), p.148, Sigrist *Larsa Year Names* (1990), p.19 i p.27, en aquest cas tampoc es menciona la paraula estàtua.

¹³²⁵ Andrae *WDOG* 58 (1935), pl. 30.

¹³²⁶ A la nostra mentalitat moderna quan es parla de l'estàtua d'un déu pensem en una estàtua

Sí, hi ha més raons per a creure que Tn. entrés a la ciutat de Babilònia, així com és possible que també ho fes a Kiš i Nippur, segons els epítets de les inscripcions reials.¹³²⁷ És possible que puguem posar l'afirmació de la Crònica P en relació al fet que la conquesta de la ciutat signifiqués efectivament que el déu havia abandonat, desamparat, la ciutat. Aquest abandonament s'havia de justificar d'alguna manera, així p.e. a l'inici de l'èpica de Tn. els déus abandonen els seus santuaris a les ciutats del sud com a premonició i al mateix temps vaticini *ex eventu* sobre la derrota de Kaštíliašu,¹³²⁸ i entre els déus que abandonen Babilònia està, naturalment, Marduk.¹³²⁹

antropomorfa. A part de l'altar de Nusku existeixen altres exemples que fan pensar en l'existència de representacions divines sota altres formes durant el període mesoassiri. Així per exemple, al segell de VAT 18012 = MARV 1 12, publicat per Fischer *MDOG* 131 (1999), p.131, l'oficial Aššur-rēša-iši prega a un déu sota forma d'un moltó; altres exemples de representacions similars són enumeades per Fischer al mateix article. En època neoassíria els temples, els seus déus, i els objectes que contenien, eren certament un dels objectius en una ciutat conquerida p.e. Sargon II: *TCL* 3 347-414 (Haldia); Senaquerib: 3 *R* pl.14:48-50 = Luckenbill *OIP* 2 (1924), p.83 (Inscripció de Bavian, destrucció dels déus de Babilònia; i la notícia que Marduk-nādin-ahhē s'havia emportat els déus Adad i Šala d'Ekal.lātu); Assurbanipal: 5 *R* pl.5-6 V 128-VI 98 = Borger *BIWA* (1996) p.52-53:A V 128-VI 98; F IV 69-V 72 (Elam); Assurbanipal celebra, per altra banda, la recuperació de la deesa Nanaia, 5 *R* pl.6 = Borger *BIWA* (1996), p.57-58, A VI 107-124; F V 72-VI 10; T V 9-32; T Taf 1 IV 12-35. La constatació als relleus: Barnett i Falkner *Sculptures* (1962), pl.VII i pl.XCIII (Tiglatpilesser III); Albenda *Sargon* pl.133 (=SAA 1 p.42); Paterson *Sculptures* (1986), pl.38, pl.91 (Senaquerib). La qüestió que ens queda és si en època mesoassíria aquest procediment era també l'usual. Si em de creure l'afirmació de Senaquerib els babilonis farien el mateix amb Ekal.lātu sota els regnats de Tiglatpilesser I a Assíria i Marduk-nādin-ahhē a Babilònia com testimonia Bavian 48-50. Veure T40.

¹³²⁷ Veure T14.

¹³²⁸ B I 36'-B I 47'.

¹³²⁹ B I 38'. El motiu de l'abandonament diví no és nou, té precedents dins la literatura mesopotàmica, p.e. és una part imprescindible de les lamentacions sobre la destrucció de ciutats: Kramer *AS* 12 (1940), p.17-21:1-35; Green *JCS* 30 (1978), p.132-133:5-27; Cooper *Curse* (1983), p.52-55:55-94; Green *JAOS* 104 (1984), p.267-268:A.1-2.28'; Michalowski *LSUr* (1989), p.36-53:1-280; cf. Green *Eridu* (1975), p.277-325; però no sols a les lamentacions vegis p.e. Codi Ur-Namma, Michalowski i Walker *Fs. Sjöberg* (1989), p.388-389:III' 15'-23', secció de malediccions, abandonament de la ciutat per Enlil com a presagi de derrota militar. La presència de l'abandonament diví a l'èpica de Tn. les seves arrels literàries ha estat ja indicat per Machinist *ETN* (1978), p.151-156. Es produeix d'aquesta manera una correspondència a la terra del caos que els deus determinen al cel. La recuperació del favor dels déus era la finalitat de tota una sèrie de *Klagelieder*, veure Krecher *RIA* 6 (1980-1983), p.1-6a; Maul *Herzberuhigungsklagen* (1988).

Si Tn. va cometre el "sacrilegi"¹³³⁰ de robar (la imatge de) Marduk va tenir una doble funció, des d'un punt de vista polític. Per una banda, el fet que el déu abandonés la seva ciutat significava que els seus habitants quedaven sense la protecció divina i, per tant, l'aturada de tot el cicle vital que la divinitat assegurava. Es produiria d'aquesta manera la confirmació del vaticini que trobem formulat a l'èpica. A aquest procediment se'l podria ben segur anomenar "guerra psicològica". El possible manllevament (de la imatge) del déu Marduk tindria també com a funció el que no es pugués legitimar regularment un altre rei, ja que el rei de Babilònia havia de ser reconegut "oficialment" pel déu Marduk. Tn. certament s'atribueix aquesta legitimitat.¹³³¹ El representant terrenal del déu babiloni havia de ser confirmat durant la festa de l'*akītu*, més concretament, quan el rei agafava la mà del déu durant la processó, si accepten per a època mesobabilònia la reconstrucció de la cerimònia feta a partir dels testimonis selèucides.¹³³²

¹³³⁰ En el sacrilegi de l'acció està la càrrega propagandística de la Crònica P que, sens cap mena de dubte, ens vol portar cap a aquesta interpretació amb l'ús de l'expressió *qātu wabālu ana*, s.v. *abālu*, CAD A/I, p.19-20, "to lay hands (on a sacred or tabooed object), to touch (what is not to be touched)", AHw. p.909a, s.v. *wabālu*; s.v. *qātu* CDA p.287a, 1. "raise o.'s hand against", p.432 s.v. *wabālu*, 12. "lay hand(s) on, touch"; que el col.loca la mateix nivell que un altre invasor de Babilònia, el rei elamita Kiden-Hutrutaš (c.1235-1210), Cròn. P IV 15)[ú-bī]/-la-ma ŠU-su a-na EN.LÍL.KI, "[por]tà la seva mà cap a Nippur"; l'ús de la paraula *šillatu* (veure més amunt); o bé amb l'ús del verb *wa'āru*, que indica un govern il.legítim.

¹³³¹ IM 57821 = Deller, Fadhil, Ahmad *BaM* 25 (1994), p.460:6.

¹³³² Per a la **definició** d'*akītu*, AHw. p.29a, "(Neujahrs-)Fest, Festhaus"; CAD A/I, p.267a-272a, "(a festival and the temple in which the festival is celebrated)"; CDA p.10a, (a cultic festival) MB onwards freq. Celebrated at the New Year"; Landsberger *Kultische Kalender* (1915), p.13, "Da es in jeder Stadt anscheinend nur ein *akītu*-Fest im Jahre gab un dieses auch das wichtigste des Stadtgottes war, so mag eine gelegentliche Übersetzung mit "Hauptfest" angebracht sein. Keineswegs aber ist das Wort, wie früher üblich, mit "Neujahrsfest" wiederzugeben"; á-ki-ti com a nom de Temple, Gomi *JSS* 34 (1989), p.184 (Ur III); Kraus *AbB* 7 (1977), 32:6, "Neujahrfesthaus" (pbab); Cavigneaux i Ismail *BaM* 21 (1990), p.342 a lín. 14 "Tempel" (s.VIII a.C.). El número de **monografies** o articles que parlen sobre la celebració de l'*akītu*, així com la seva interpretació és àmplia, entre els més importants, on també es pot trobar bibliografia suplementaria: Zimmern *BSGW* 58 (1903) p.126-156; Landsberger *Kultische Kalender* (1915), p.12-14; Zimmern *BSGW* 70 (1918), p.1-52; Thureau-Dangin *RAcc.* (1921), p.86-125 (Anu, Uruk, Selèucida), p.127-154 (Marduk, Babilònia, Selèucida); Zimmern *AO* 25/3 (1926); Pallis

Babylonian Akitu Festival (1926); Köcher ZA 50 (1952), p.192-202 (mA, Assur); Frankena *Takultu* (1954), p.67-76 (*akītu-tākultu*); von Soden ZA 51 (1955), p.130-166 (Senaquerib, nA); Falkenstein *Fs. Friedrich* (1959), p.147-182; Frankena *BiOr* 18 (1961), p.202 (*akītu-tākultu*); Lambert *Iraq* 25 (1963), p.189-190 (*akītu-enūma eliš*); van Driel CA (1969), p.162-165; Berger *RAI* 17 (1969) [ap. 1970], p.155-159 (nB, 626-539); Nakata *JANES* 1 (1968-1969), p.41-49; Grayson *RAI* 17 (1969) [ap. 1970], p.160-170 (*akītu-cròniques*); Lambert *Fs. Liagre Böhl* (1973), p.276-280 (carro de Marduk); Postgate *Sumer* 30 (1974), p.51-74 (Nimrud, nA); Black *Religion* 11 (1981), p.39-59; Menzel *Tempel* (1981), p.55-57 (nA); Smith, J. *Imagining Religion. From Babylon to Jonestown*, Chicago, 1982, p.90-101; Livingstone *Explanatory Works* (1986), p.156-170 (nA); van der Toorn a Emerton *Congres Volume* (1989) [ap. 1991], p.331-344; Livingstone *NABU* 90/87 (Senaquerib); Mattila *SAAB* 4 (1990), p.7-22 (textos administratius); Livingstone *SAA* 3 (1989), p.82-105 (comentaris, nA); Michalowski *Fs. Moran* (1990), p.381-396 (*akītu-enūma eliš*); George *BTT* (1992), *passim*; George *NABU* 93/43 (Senaquerib); Miglus *BaM* 24 (1993), p.194-215 (arquitectura dels temples de l'*akītu* a Assur i Uruk); George *HMH* (1993), *passim*; Pongraz-Leisten *BaF* 16 (1994), *passim* (nA, nB); George *BiOr* 53 (1996), p.363-395; Maul *Fs. Lambert* (2000), p.389-420 (Assur, nA); Cohen *Cultic Calendars* (1993), p.400-453; Lambert *RA* 91 (1997), p.49-80. Sobre la festa de l'*akītu* al tercer mil.lenni Sallaberger *Der Kultische Kalender der Ur III-Zeit*, Teil 1 (1993), p.170-190. Sobre que el rei prengué la mà del déu, i significué la seva **investidura**: Winckler ZA 2 (1887), p.302; Thureau-Dangin *RAcc.* (1921), p.146 n.3; Zimmern AO 25/3 (1926), p.19; Unger *RIA* 1 (1938), p.356a; Pallis *Babylonian Akitu Festival* (1926), p.174-183; amb les interpretacions anteriors; sobre els problemes d'interpretació d'aquest gest i el seu significat, i contra que això comportés la investidura del rei, Labat *Caractère* (1939), p.175-176; Grayson *RAI* 17 (1970), p.164-170; Black *Religion* 11 (1981), p.45. S'ha de tenir sempre en compte que la **reconstrucció** proposada de la cerimònia per Babilònia és a partir de textos tardans, en concret selèucides, (Thureau-Dangin *Racc.* (1921), p.I; Michalowski *Fs. Moran* (1990), p.393 n.46; per Smith *Imagining Religion* (1982), p.92, "the situation and ideology projected by the Seleucid ritual texts go back no earlier than the time of Sargon II ") i és segur que la festa tenia característiques pròpies en cada ciutat i període concret; Falkenstein *Fs. Friedrich* (1959), p.164-165, dóna una llista de les característiques de la festa que són generals a tots els períodes de la història mesopotàmica. En general, es pot acceptar que el déu principal de la ciutat, Marduk, en el cas de Babilònia, i el seu rei eren els protagonistes principals de l'*akītu*, en el període mesobabiloni; a més, durant aquesta festa es recitava davant de Marduk l'*enūma eliš*, el protagonista del qual és aquest mateix déu, cf. Thureau-Dangin *RAcc.* (1921), p.136:279-284; Zimmern AO 25/3 (1926), pp.7-9, 12, 21, 23; Pallis *Babylonian Akitu Festival* (1926), pp.131-139, 174-183; Garelli *Caractère* (1939), p.158-176, Lambert *Iraq* 25 (1963), p.189-190; aquest fet però no ha estat demostrat pel període mesobabiloni. Livingstone *Explanatory Works* (1986), p.156, pensa que l'*enūma eliš* no estava exclusivament lligat a l'*akītu*. En general, per a la cerimònia al primer mil.lennari, Pongraz-Leisten *BaF* 16 (1994); George *BiOr* 53 (1996), p.363-395; Lambert *RA* 91 (1997), p.49-80. Sobre la **celebració** de l'*akītu* a **Assíria** se sap pel testimoni citat a *CAD A/I* p.267b, a saber, *ARM* 1 50:7, 13 i 15, (Maul *FM* 2 [1994], p.31 n.c.) que es duia a terme en temps de Šamšī-Adad I (1813-1781), tot i que es desconeix el lloc exacte, veure les observacions de Cohen *Cultic Calendars* (1993), p.417-418; Black *Religion* 11 (1981), p.40, pensa que a Assur. Grayson *UF* 3 (1971), p.318, situa la primera celebració de l'*akītu* durant el regnat d'Adad-nārārī I (1307-1275). Es coneix, gràcies a un text datat entre 1250-1000 (Köcher ZA 50 [1952], p.192-202), que la festa continuà celebrant-se a Assur en època mesoassíria (Menzel *Tempel* [1981], p.78, puntualitzava que el contingut com a festa d'Any Nou no podia extreure's del text.), i que tenia, en aquest cas, Marduk com a déu protagonista (Köcher ZA 50 [1952], p.194:11'-33'), inclús s'ha suposat que amb l'estàtua deportada de Babilònia (van Driel *Assur* (1969), p.54. La idea que l'estàtua de Marduk fou portada a KTN fou apuntada per Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.6). Per a la tensió entre Marduk i Assur en època neoassíria (sobretot durant el regnat de Senaquerib) amb relació a aquesta celebració, cf. von Soden ZA 51 (1955), p.130-166; von Soden ZA 52 (1957), p.224-234; Landsberger *BBE* (1965), p.15-16 n.9; Livingstone *SAA* 3 (1989), p.82-91, nos. 34 i 35 (amb bibliografia); Michalowski *Fs. Moran* (1990), p.390-396; Cohen *Cultic Calendars* (1993), p.420-422 (veure *infra*). La reconstrucció de les cerimònies a Assur per època neoassíria, a partir de textos trobats a Kujunjik (Nínive, biblioteca d'Assurbanipal), es troba a Maul *Fs. Lambert* (2000), p.389-420, que constata també la importància del déu de la ciutat, en aquest cas,

Tot rei babiloni quedava seguint aquest procés legitimat per Marduk per a continuar regentant en nom seu el món terrenal. Si l'estàtua no hi era i la festa de l'*akītu* no es celebrava, qualsevol rei que pugés al tron de Babilònia seria il·legítim. Una explicació, a més a més, per al teòric segrest de l'estàtua del déu ha estat aportada recentment per S.M. Maul, segons ell seria a un nivell ideològic l'intent de Tn. "den Achsenanspruch Babylons und den damit verbundenen Anspruch auf Weltenherrenschaft zu brechen".¹³³³

De qualsevol manera, i independentment que els fets succeïssin realment durant el regnat de Tn., el que l'autor de la Crònica P, sis cents anys després, volia remarcar, era la dolenteria, l'animositat de l'acció, així com la impietat i sacrilegi de l'acte comés pel rei assiri, ja sigui l'assalt de Babilònia, i/o el robatori dels tresors de la ciutat i/o l'Esagila, i/o segrest (de la imatge) de Marduk.¹³³⁴ Aquesta criminalització del rei assiri es reforça dins la mateixa Crònica P amb la frase: "Tukultī-Ninurta (I), el qual portà la seva [mà] cap a Babilònia per a mal", i que naturalment sols pot rebre un càstic, "Aššur-nāšir-apli el seu fill i els grans del país d'Assur el van llevar del seu tron i l'assetjaren o tancaren a

Assur, i del rei dins de la festivitat, *idem* esp. p.15, on el rei assiri era també legitimat per la divinitat; Cf. Maul *Fs. Borger* (1998), p.159-194. Aquesta cerimònia anava acompanyada, almenys, d'una parada militar (Borger *Ash.* 64 IV 58-61, citat per Falkenstein *Fs. Friedrich* (1959), p.164), altres possibles actes que l'acompanyaven són a Mattila *SAAB* 4 (1990), p.7-22, Pongraz-Leisten *BaF* 16 ((1994), p.110b-111a. Sembla probable una connexió entre *akītu* i la cerimònia de la coronació del monarca a Assíria ja durant Tn.: Müller *MVAG* 41/3 (1937), text no.I, Frankena *Tākultu* (1954), p.60-66 i p.132s., Grayson *RAI* 17 (1970), p.166.

¹³³³ Maul a Wilhelm *Die Orientalische Stadt* (1997), p.122.

¹³³⁴ Un tema que tampoc és nou a la literatura mesopotàmica p.e. Urukagina respecte a Lugalzagesi, Steible *FAOS* 5 (1982), p.334-337, Ukg. 16 esp. IV 3-4, on els temples de Lagaš són saquejats i les estàtues (de personatges, ex-vots) són destruïdes, al III mil.leni no es troben testimonis on paraula ALAM "estàtua" faci referència a estàtues de déus; Cf. Spycket, *Les estatués de culte* (1968), p.33, 36, 99-105), o com es féu amb Naram-Sin, Cooper *Curse* (1983), p.57-61:149-209. Els reis elamites tampoc se'n lluiraren, veure p.e. Lambert *MHEO* II (1994), p.67-72.

un habitació/ casa/ palau/ temple i el mataren."¹³³⁵ Afegir a l'enemic el càrrec d'impietat seria el que l'autor de la Crònica P va pretendre, així com alligonar als seus contemporanis sobre el que li succeiria a un rei que prengués per model Tn. De totes maneres, el saqueig de la ciutat de Babilònia i de l'Esagila sota Tn. és un problema que ha de quedar obert fins que fonts del període ens el confirmin. És també sospitós que la Crònica P no parli de la deportació d'habitants de Babilònia cap a Assíria, on estan àmpliament documentats.¹³³⁶

Ens hauríem de preguntar, fins i tot, si la Crònica P és de fiar en el fet que Tn fos assassinat pel seu propi fill (tot i el paral.lèl amb Senaquerib). Els babilonis carregaren també la mort de Kuter-Nahhunte al seu fill Huteluduš-Inšušinak, aquest extrem ha estat rotundament desmentit per Hinz.¹³³⁷

La Crònica P presenta encara un problema suplementari, com és el nom del rei assiri que retornà el déu Marduk a la seva ciutat. La Crònica P afirma que es tracta d'un tal Tukultī-Aššur. A la LRA no consta però cap rei denominat Tukultī-Aššur (1.tukul-ti-AN.ŠÁR).¹³³⁸ Una solució lògica és l'oferta per Unger, és a dir, veure-hi Ninurta-tukul(ti)-Aššur (c.1133), però aquesta conclusió no sembla satisfactòria.¹³³⁹

¹³³⁵ Pinches *JRAS* 1894, p.814: 9b-11 = Grayson *ABC* (1975), p.176; IV9b)...1.TUKUL-ti-^dMAŠ šá ana TIN.TIR.KI ana HUL-tú IV10)[ŠU].II ú-bil-lu 1.AN.ŠÁR-na-šir-A DUMU-šú u LÚ.GAL.MEŠ šá KUR aš-šur.KI BAL.MEŠ-šu-ma IV11)[ina] GU.ZA-šú id-ku-šu-ma ina URU.kar-tukul-ti-^dMAŠ ina É i-si-ru-šu-ma ina GIŠ.TUKUL GAZ.MEŠ-šú.

¹³³⁶ Veure p.252s.

¹³³⁷ Hinz *RIA* 6 (1980-1983), p.389a.

¹³³⁸ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 12 = Grayson *ABC* (1975), p.176.

¹³³⁹ Unger *RIA* 1 (1932), p.334b; així també Brinkman *PKB* (1968), p.102 n.557, b; Grayson *ABC* (1975), p.176: IV 12-13, p.233a. Astour a Chavalas *Emar* (1996), p.48, proposa pel retorn de l'estàtua

Tots els problemes mencionats fins ara, principalment la dificultat de casar les dades oferides per la Crònica P amb les altres fonts documentals, fonamentalment les llistes reials, han estat els causants que W. Rölli¹³⁴⁰ i posteriorment W. Mayer¹³⁴¹ neguin la historicitat de la dita crònica. W. Mayer, fins i tot, nega el saqueig de Babilònia, així com l'allunyament del déu Marduk de la seva ciutat, per part de Tn., posant com a argument que les inscripcions reials no descriu la conquesta de la ciutat; creu, a més, que la Crònica P fou escrita durant el període posterior a que Babilònia fos arrasada per Senaquerib; segons ell, aquesta crònica trasllada fets que succeïren al s.VII durant regnat de Tn.¹³⁴² Aquesta és una possibilitat que tampoc es pot descartar.

Els anys de teòric domini assiri foren set segons la Crònica P,¹³⁴³ nou si sumem els anys dels presumptes reis babilonis que foren vassals o governadors de Tn.I,¹³⁴⁴ però podrien ser més.¹³⁴⁵ És possible que la influència assíria durés fins a l'assassinat de

del déu Marduk l'any 1192, quan Ninurta-apil-Ekur, recolzat per tropes babilòniques aconseguí el tron assiri, Tukultī-Aššur "was none other than the "someone, son of nobody, whose name is not mentioned" who defended Aššur after the defeat of King Enlil-kudurrī-ušur and his surrender, by his own officers, to King Adad-šuma-ušur. There fore the only acceptable restoration of the damaged figure of the years of Marduk's captivity is [3]6."

¹³⁴⁰ Rölli^g *HSAO* 1 (1967), p.182-183.

¹³⁴¹ Mayer *SEL* 5 (1988), p.156; Mayer *PKA* (1995), p.219.

¹³⁴² Mayer *SEL* 5 (1988), p.153-158; Mayer *PKA* (1995) p.217-220.

¹³⁴³ Pinches *JRAS* 1894, IV 7, Grayson *ABC* (1975), p.176; per Tadmor *JNES* 17 (1958), p.137 aquest és un número sospitós.

¹³⁴⁴ Veure p.302.

¹³⁴⁵ Rowton *JNES* 19 (1960), p.18-21, parlà d'un "període intermedi" de 16+x anys; Rowton *JNES* 25 (1966), p.252-254. En general aquesta confusió resulta de barrejar fonts de diferents períodes i qualitats com són la Crònica P i les llistes reials amb informacions procedents dels texts contemporanis. Grayson i Walker *Fs. Kraus* (1982), p.406-407, suposen que el domini assiri sobre la

Tn. La mateixa Crònica P estableix una relació de causa i efecte entre la conquesta de Babilònia i l'assassinat del rei assiri, i ho paral·lelitzava a la revolta que portà al tron Adad-šuma-ušur. Aquest període de temps es caracteritzà, segons la Crònica P, pel caos que representà l'atac del rei elamita Kiden-Hutrutaš (c.1235-1210).¹³⁴⁶ L'esmentada Crònica ens ho descriu amb les següents paraules:

T20

"¹⁴[Durant el temps] d'Enlil-nādin-šumi, el rei, es va posar en marxa Kiden-Hutrutaš, rei del país d'Elam, ¹⁵portà la seva mà cap a Nippur, va dispersar la seva població; ¹⁶destruí Dēr i l'Edimgal-kamma, ¹⁶s'emportà, la seva població; feu fugir Enlil-nādin-šumi, el rei, va expulsar del seu domini. ^(línia) ¹⁷[Durant el temps d'Ad]jad-šuma⁷-iddina retornà, Kiden-Hutrutaš atacà per segon cop el país d'Acad ¹⁸[...] «destruí la ciutat d'Isin, creuà el Tigris, la totalitat de ¹⁹[...] Marad, una mala derrota a un gran poble ²⁰[...infil]gí(?) i amb els bous, vindiació de ²¹[...] va cridar(?)/ allunyar (?), els camps llaurats/erms ²²[...] per a ell."¹³⁴⁷

La Crònica P omet el regnat de **Kadašman-Harbe II**,¹³⁴⁸ posa la insurrecció que assentà Adad-šuma-ušur al tron directament durant els fets del regnat de Tn., i després torna als regnats o govern dels reis vasalls o governadors dels assiris, Enlil-nādin-šumi i Adad-šuma-iddina, en qualsevol cas anteriors a Adad-šuma-ušur segons la Llista reial A babilònica.¹³⁴⁹

ciutat de Babilònia s'extingué fins l'any 27 d'Adad-šuma-ušur, quan aquest derrotà el rei assiri Enlil-kudurrī-ušur, veure T23.

¹³⁴⁶ Cameron *Histoire de l'Iran Antique* (1936), p.124-125; Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.99-100; Hinz *RIA* (1976-1980), p.588, sota Kiden-Hutran; Brinkman *PKB* (1968), p.86; Labat *CAH 2/2* (1975), p.387-388; Quintana *Historia de Elam* (1997), p.56-57.

¹³⁴⁷ Pinches *JRAS* 1894 815 IV 14-22; Grayson *ABC* (1975), p.176-177; Glassner *Chroniques* (1993), p.225.

¹³⁴⁸ La seva existència està testimoniada per llista reial no.3 II 9, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.91; King *BBSI* (1912), no.3. Sobre aquest rei veure Brinkman *MSKH* (1976), p.146-152; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.286a.

Com hem vist, sota el regnat d'**Enlil-nādin-šumi** (c.1224), el rei elamita Kiden-Hutrutaš atacà Nippur¹³⁵⁰ i en "dispersà la seva gent" (*nišēšu ispuh*).¹³⁵¹ L'expressió dispersar la població no és gaire clara respecte al que significà per aquesta gent. Probablement a la tornada cap a les seves bases a Elam, atacà Dēr (Badra),¹³⁵² ciutat que sofrí un càstig més dur. Allí el rei elamita destruí el temple principal de la ciutat, Edimgal-kalamma¹³⁵³ i deportà part de la seva població, emportant-se-la cap a Elam.¹³⁵⁴ Dēr era situada a la frontera amb Elam, per tant, un objectiu primari en qualsevol incursió elamita, així com un punt estratègic per a qualsevol que vulgués dominar el sud de Mesopotàmia. Dēr p.e. va jugar en època neoassíria un paper central com a fortalesa des de la que els assiris controlaven la baixa Mesopotàmia. Especialment sàvia era la tàctica del rei elamita que no deportà població per exemple de Nippur, el que hagués alentit el pas del seu exèrcit. Hem de deduir, a partir d'aquest fet, que comptava amb algun tipus de reacció per part de qui exercís el control a Babilònia? Hem de suposar que la Crònica

¹³⁴⁹ CT 36 pl.24:8-11 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.91-92.

¹³⁵⁰ IV 15)[ú-bī]-la-ma ŠU-su a-na EN.LÍL.KI, lit. "portà la seva mà cap a Nippur", l'expressió usada *qātu wabālu* és la mateixa que en el cas de Tn. en el seu atac sobre la ciutat de Babilònia, Cron. P IV 9-10, Pinches *JRAS* 1894, p.814, Grayson *ABC* (1975), p.176; i indica una acció sacrílega, vid. *CAD* A/I, p.19-20, 5b, "to lay hands on (a sacred or tabooed object), to touch (what is not to be touched)", amb més exemples; *AHW*. p.909a; Sobre Nippur, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.208-210, amb més bibliografia.

¹³⁵¹ UN.MEŠ-šú *is-pu-uh*; *sapāhu*, *AHW*. p.1024, "auflösen, zerstreuen" 5)Menschengruppen, Länder, Städte, usw.; *CAD* S, p.152, 1b "the King of Elam laid hands [sing! ŠU-su, "la seva mà"] on Nippur *nišēšu is-pu-uh* and scattered its people"; *CDA* p.316, "to scatter, disperse".

¹³⁵² Nashef *RGTC* 5 (1982), p.79; Unger *RIA* 2 (1938), p.199-201.

¹³⁵³ "Casa, gran construcció del país", Ebeling *RIA* 2 (1938), p.273b; Brinkman *PKB* (1968), p.87; George *HMH* (1993), p.76. Temple principal de Dēr, temple d'Ištarān/Anu-rabû a aquesta ciutat.

¹³⁵⁴ UN.MEŠ-šú *iš-tal-lu*; *šalālu*, *AHW*. p.1142, "fortführen; plündern"; *CAD* Š/I, p.197-202; *CDA* p.350a, "to carry off, plunder"; aquest verb és utilitzat, sobretot, per a parlar de ramats, un bé que era el deportat més correntment; és dubtós si va junt amb el verb *ṭarādu* *AHW*. p.1380 "(Lebewesen, Fahrzeuge) schicken, senden; vertreiben"; *CDA* p.413b, "to send off, despatch; send away"; tal com Grayson tradueix.

calla respecte a aquest fet?¹³⁵⁵ Sembla que el "regnat" d'Enlil-nādin-šumi acabà amb la incursió de Kiden-Hutrutaš.¹³⁵⁶

Durant el regnat d'**Adad-šuma-iddina** (1222-1217),¹³⁵⁷ Kiden-Hutrutaš, va anar contra la mateixa àrea geogràfica que durant la seva campanya anterior, Babilònia central, on destruí Isin.¹³⁵⁸ La Crònica P aporta la dada que el rei elamita creuà després el Tigris, hem de veure-hi un error per l'Èufrates?, ja que el Tigris l'hauria hagut de creuar ja per anar contra Isin, si procedia d'Elam. A continuació arribà a Marad,¹³⁵⁹ que representaria el punt màxim occidental de la seva campanya, és a dir, l'acció es continuava desenvolupant a territoris a l'oest de l'Èufrates, per la qual cosa resulta significatiu que se'ns indiqui explícitament que creuà el Tigris. Existeix la possibilitat que l'elamita hagués de creuar el Tigris en direcció est per abastar territoris fora de la Babilònia central, situats al sud-est del Tigris. Ens hem de preguntar, si el rei elamita no

¹³⁵⁵ És possible que Cròn. P IV 16 hàgim d'intetar-la com el contra-atac babiloni, amb recolzament assiri(?), *iṭ-ru-ud-ma* 1.EN.LÍL-*na-din*-MU LUGAL *uk-kiš be-lut-su, akāšu*, *AHw.* p.28 "vertreiben"; *CAD A/I* p.254a, *iṭrudma* RN LUGAL *uk-kiš bēlūssu*, "he (the King of Elam) drove King Enlil-nādin-šumi away, removed his rule"; *CDA* p.9b, "to walk, to go"; Grayson *ABC* (1975), p.177, refereix *ṭarādu* als deportats: "carried off its peple, drove (them) away and eliminated the suzerainty of Enlil-nadin-shumi, the king"; Glassner *Chroniques* (1993), p.225: "emmena la population qu'il avait chassé en captivité et écarta Enlil-nādin-šumi, le roi, du pouvoir", aquesta traducció podria ser errònia, i que fos Kiden-Hutrutaš, objecte enlloc del subjecte, si traduïm "Enlil-nādin-šumi, l'allunyà del poder". Sembla però molt improbable i, de fet, Brinkman *PKB* (1968), p.86, ho interpreta com que Kiden-Hutrutaš deposà Enlil-nādin-šumi.

¹³⁵⁶ La sobirania d'Enlil-nādin-šumi era reconeguda a l'assentament de Tell Zubeidi prop de Mē-Turran (Tell Haddad) a la bora del Diala, on un text econòmic menciona aquest rei, vid. Kessler *BaF* 7 (1985), p.74b.

¹³⁵⁷ Fonts per al seu regnat veure p.303s. King *BBS* (1912), no.3, un *kudurru* del regnat de Meli-ŠiHU (1186-1172), demostra que, si va estar sota vassallatge assiri, Brinkman *PKB* (1968), p.86, les seves decisions judicials continuaren tenint validesa a posteriori.

¹³⁵⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.140-141; Hrouda *RIA* 5 (1976-1980), p.189-192.

¹³⁵⁹ Nashef *RGTC* 5 (1982) p.184; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.198 ; Edzard *RIA* 7 (1987-1990), p.351-352.

procederia d'algun punt situat a Babilònia, punt que ocuparia des de l'època d'Enlil-nādin-šumī i, per tant, hàgim d'acceptar una ocupació elamita de Babilònia.¹³⁶⁰ La resta de la informació que ens transmet la Crònica P sobre aquest regnat és difícil de valorar degut al seu estat fragmentari.¹³⁶¹

Les ciutats objectiu dels elamites en aquestes dues campanyes: Nippur, Isin i Marad estaven situades a la Babilònia central,¹³⁶² mentre Dēr es trobava a la via que porta de Mesopotàmia a Elam. El fet que el rei elamita escollís dos cops aquesta mateixa àrea deu tenir com a explicació que era la més pròxima a les vies que portaven a Elam.¹³⁶³

Sobre la reacció dels assiris a aquests aconteixements no en sabem res concret. Posats a especular, existeixen varies possibilitats, en el cas que els assiris dominessin el sud babilònic, o bé no es prengueren l'amenaça elamita molt seriosament, o bé foren ineficaços per a aturar el rei elamita. És també possible que la Crònica P, sempre probabilònica, en calli qualsevol acció. Si van recolzar els reis babilonis, Enlil-nādin-šumi i Adad-šuma-iddina, la seva acció no va ser molt efectiva. Una altra possibilitat és que ja no exercissin cap control sobre el sud i, per tant, no poguessin jugar cap paper, tal com Tadmor i Rowton assumeixen.¹³⁶⁴ Si els assiris exercien cert domini sobre el sud, directament o a través de vassalls, i no van actuar davant l'acció del rei elamita, podríem veure en aquest desemparament una causa i/o justificació que portés a la

¹³⁶⁰ Tal com suggereix Rowton *JNES* 19 (1960), p.19a.

¹³⁶¹ Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.444, pensa que Adad-šuma-iddina va caure víctima del raid de Kiden-Hutrutaš.

¹³⁶² Acad, Cron. P IV 17; Rowton *JNES* 19 (1960), p.20b; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.7-10.

¹³⁶³ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.79; Nabucodonossor I (1125-1104), p.e. utilitzarà aquesta ciutat com a plataforma de partida de la seva expedició contra Elam, Frame *RIMB* 2 (1995), p.34, B.2.4.11:14.

revolta dels grans del país d'Acad, i dugués a l'entronització d'Adad-šuma-ušur.

6.La Profecia de Marduk

A partir de varis fragments procedents de Nínive (Biblioteca d'Assurbanipal) i Assur (regnat de Sargon II) ha estat publicada la denominada Profecia de Marduk (Marduk-Prophetie).¹³⁶⁵ Tot i que el text es va trobar, doncs, en arxius assiris tardans, és tracta d'una composició clarament babilònica. Un indici que porta a aquesta conclusió és el fet que la data del text sigui com la que apareix als textos econòmics babilonis.¹³⁶⁶

A la profecia de Marduk, segons Borger, es fa referència a tres deportacions (de la imatge) del déu Marduk. Aquests segrests correspondrien a tres destruccions de la ciutat. La primera pels hitites de Muršil I (1620-1590) vers el 1595,¹³⁶⁷ la segona pels assiris de Tukultī-Ninurta I ca. 1225, i la tercera pels elamites de Kuter-Nahhunte ca.1157. Borger en situa la composició durant el regnat de Nabucodonossor I (1127-1105), contemporani de Tiglatpilesser I (1115-1077), temps en el qual ja s'havien produït les tres conquestes de la ciutat de Babilònia i les probables deportacions de

¹³⁶⁴ Veure p.314.

¹³⁶⁵ Borger *BiOr* 28 (1971), p.3-24 (Nínive), la llista de fragments és a *ibid.* p.3b; Lambert i Grayson *JCS* 18 (1964), p.7-30 (Assur); Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.188-189; Hecker *TUAT* 2 (1986), p.65-68, Longman *Autobiography* (1991), p.132-146, p.233-237, Foster *Before the Muses* (1993), p.304-307; en aquestes edicions es pot trobar més bibliografia sobre el nostre text.

¹³⁶⁶ Els texts mesoassiris estan datats seguint l'esquema: mes, dia, epònim; els texts babilonis segueixen l'esquema: dia, mes, any de regnat; Cf. Borger *BiOr* 28 (1971), p.18a, comentari a la línia l 8'.

¹³⁶⁷ Grayson *ABC* (1975), p.156:11 (no.20). Wilhelm *RIA* 8 (1993-1997), p.434-435; Bryce *Hittites* (1998), p.103; Klengel *HdO* 34 (1999), p.59-67.

l'estàtua del déu.¹³⁶⁸ La segona d'aquestes deportacions seria, segons Borger, la que es produí durant el regnat de Tukultī-Ninurta I,¹³⁶⁹ tot i que a la Profecia no es fa referència explícita ni a aquest rei assiri ni al seu contemporani babilònic. El text informa que el lloc d'estada de l'estàtua deportada del déu seria Assur (BAL.TIL, línies 2'-3', hem de suposar que al temple de Marduk a aquesta ciutat?). Borger no exclou una data de composició del text posterior a l'oferida.

No cal repetir aquí els arguments ja esmentats per a dubtar del segrest de l'estàtua del déu. Si el text realment fou redactat sota el regnat de Nabucodonossor I i transmés fins a la seva definitiva còpia als arxius de Sargon II i d'Assurbanipal, llavors representa la primera font documental raonablement contemporània que testimoniaria el segrest (de la imatge) del déu, i indirectament, el saqueig la ciutat de Babilònia per les tropes de Tukultī-Ninurta I.

7.Conclusió:

El regnat de Tn. és un dels millors documentats del període estudiat en aquest treball, malgrat tot la informació aportada per les diferents fonts té qualitats diferents i no

¹³⁶⁸ Borger *BiOr* 28 (1971), p.21b, aquesta interpretació ha estat assumida per la majoria d'estudiosos; durant el regnat de Nabucodonossor I fou retornada l'estàtua del déu des d'Elam després d'una expedició afortunada del rei babiloni, motiu que provocaria també la posta per escrit definitiva de l'*Enūma Eliš*, Lambert *Fs. Meek* (1964), p.3-13, esp. p.10; Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.175, situa la composició en època kassita seguint von Soden *StOr* 55 (1984), p.150; cf. Roberts *Fs. Finkelstein* (1977), p.183-187. Per a Borger aquest text és un altre testimoni de la segona exaltació de Marduk com a déu nacional de Babilònia després de la de Hammurapi.

¹³⁶⁹ Borger *BiOr* 28 (1971), p.6-7: 1'-17', veure comentari *ibid.* p.18a, on es recolza en les dades de la Crònica P; la fiabilitat de la qual ha estat posada en dubte; segons Grayson *RAI* 17 (1970) p.168 n.7, en total sembla que l'estàtua del déu fou deportada 5 cops, més bé que Babilònia fou presa 5 cops: els hitites (caiguda de la primera dinastia de Babilònia), assiris (Tn. i Senaquerib), elamites (caiguda de la dinastia kassita), perses (Xerxes) en foren els abductors.

sempre se'ls pot atribuir la mateixa credibilitat històrica.

Segons **les inscripcions reials** de Tn., la frontera sud del regne assiri a l'inici del seu regnat era situada al llarg del Zab Inferior, directament a la seva bora sud. No fou fins que va haver establitzat les altres fronteres del regne que Tn. es va decidir a passar a l'ofensiva contra Babilònia. Tn. va derrotar el rei kassita de Babilònia, Kaštiliašu (IV). Aquesta victòria va produir els seus fruits, almenys, Sippar, Babilònia, Nippur i Kiš foren controlades pels assiris. El domini teòric de Tn. arribà fins al Golf Pèrsic. Babilònia fou administrativament integrada al regne assiri. Les inscripcions reials informen de la conquesta també de Hana i Mari a l'Èufrates mig, el que tenia com a missió aïllar Babilònia del seu aliat hitita, a través de l'únic punt de contacte existent entre els dos regnes. Aquest aïllament de Babilònia afavorí la seva conquesta i manteniment.

Per cap altre dels múltiples conflictes bèl·lics que els assiris van conduir al llarg de la seva història foren escrits cants èpics exceptuant el babilònic. Sols a partir d'aquest fet es pot ja deduir la importància que pels assiris tenia aquest xoc. **L'Èpica de Tn.** representa el cim d'aquest tipus de composicions, així com el punt de màxim esplendor de la literatura mesoassíria. L'Èpica de Tn. és un poema amb un alt component ideològic, conté nombroses al·lusions a la justícia de la causa assíria i la iniquitat dels babilonis, que havien trencat el jurament dels déus i mereixien ser castigats. Darrera d'aquest missatge propagandístic s'hi pot extreure com a informació històrica la invasió de Babilònia i la derrota de Kaštiliašu, però no el saqueig de la ciutat de Babilònia.

La **documentació administrativa** és des del punt de vista històric la més asèptica (menys ideològicament carregada), així com la que aporta més informació sobre les

condicions reals de vida del moment. Aquesta documentació informa fonamentalment sobre la conquesta del sud mesopotàmic des del punt de vista del resultat obtingut, el botí. D'aquesta documentació s'ha de deduir que els guanys d'aquesta conquesta foren principalment en capital humà: *kaššû*, *šelenāiu*, suheus, idueus arrapheus, elamites. Aquests deportats foren posats a treballar arreu d'Assíria: KTN, Assur, Kalhu, Nēmad-lštar, Dūr-Katlimmu (DKL), Harbu, Tell Sabi Abyad, en les múltiples feines de construcció, tasques agrícoles, i fins i tot, desentrotllant funcions militars. Aquests deportats, com també els procedents de campanyes contra altres països, podien ser ceditos als integrants de l'èlit governant assíria en profit propi. Darrera de les campanyes militars assíries, i la babilònica no en fou l'excepció, hi havia un fort l'interés de la "noblesa" assíria, que les veia com una font de riquesa. Les despulles de les campanyes contra Babilònia (llana, ojectes de coure) foren, en part, usades per a constituir les racions dels treballadors a KTN. Els deportats de babilònia romanien agrupats per famílies, el seu nombre no excedeix a la documentació els deu mil. L'alta taxa de mortalitat que reporten aquests texts indica la duresa de les activitats que havien de realitzar, així com les extremes condicions a les que debien estar sotmesos. Les cartes trobades a DKL informen sobre la sort del rei kassita de Babilònia, Kaštīliašu IV, que no sols no fou executat, sinó que va viure a la cort de Tn. i potser, fins i tot, fou investit amb la dignitat de l'eponimat. Tal vegada fou la presència de deportats kassites la que va donar lloc a l'existència d'antropònims a Assíria d'aquesta procedència durant el regnat de Tn.

Gràcies a la documentació administrativa es pot conèixer la ruta seguida per l'exèrcit assiri en la seva marxa contra Babilònia. Els assiris marxaren molt possiblement per la

ruta que transcorre flanquejada pel Gebel Hamrin a l'oest i els Zagros a l'est, en direcció sud-est. Abans, o durant el transcurs d'aquesta campanya, va tenir lloc la conquesta d'Arrapha, Lubdu, la destrucció de Šelenu i la deportació de part dels seus habitants, es va passar per Zabban, i potser es va destruir Mê-Turran, a l'area Diala-Tigris.

La frontera a l'Èufrates fou també abastada en el transcurs de la campanya que acabà amb la conquesta de Babilònia, o més probablement, en una campanya a part que precederia la babilònica. On hitites i babilonis juntaven durant el regnat de Salmanassar I, hi arribaren en aquest moment els assiris, que tallarien aquest contacte. La ciutat d'Idu, a la riba dreta de l'Èufrates, fou conquerida i passa a ser l'enclau assiri fortificat més important a la zona. La conquesta de Terqa (Tell Ašara) i Tuttul (Tell Bīa) fou probablement la conseqüència de les campanyes de la primera part del regnat de Tn. quan s'havia dedicat a doblegar les possessions hitites a la bora esquerra de l'Èufrates. Els assiris es van fer amb el control de l'Èufrates mig, que era vigilat des de l'enclau DKL. L'estratègia de Tn. havia estat clara, aïllar Babilònia (acosada pels elamites) del seu aliat nordenc, el país de Hatti. Els hitites havien estat derrotats per Tn. a l'inici del seu regnat, a més, tenien problemes causats pels Gasga, així com pels pobles del mar, i s'hi afegia dificultats d'aprovisionament com indica la correspondència entre Šuppiluliuma II i Merneptah.¹³⁷⁰ Amb l'espatlla segura, Tn. va poder emprendre la conquesta o pacificació de Babilònia, possiblement en una segona campanya. Tn.seguia un estratègia de pinza Eufrates-Tigris com a condició *sine qua non* pel domini de Babilònia.

La documentació administrativa no aclareix desgraciadament el transcurs de la conquesta de Babilònia pels assiris, ni si la ciutat de Babilònia fou assaltada, tampoc atesta, pel que conec, l'administració de Babilonia en si. Sí, sembla que fou necessària més d'una campanya per a subjugar-la. Un document trobat a Nippur està datat durant el regnat de Tn. sobre Babilònia, el que demostra que Tn. fou coronat com a rei del país contra l'omissió de les llistes reials babilòniques.

Pel regnat de Tn. i pel que fa a la seva conquesta i govern de la ciutat de Babilònia tan sols s'ha conservat la visió de la **Crònica P**. Aquest text informa, a més, del saqueig de la zona sacra de la vila amb la deportació (de la imatge) del déu Marduk. Confirma l'administració de Babilònia per part dels assiris com una província més del seu regne. La Crònica P traça una relació de causalitat moralitzant entre el saqueig de Babilònia i la deportació del seu déu, i el càstig al que es veié sotmés Tn. en ser assassinat pel seu propi fill. La criminalització de Tn. per la Crònica P podria tenir una funció allisonadora en relació al moment en què fou escrita. El saqueig de la ciutat de Babilònia, del seu recinte sacre i la deportació (de la imatge) del déu, no queda constatada pels textos contemporanis, fets aquests que s'han suposat a partir de documents secundaris (denominació usada per Brinkman), com són les cròniques, decisivament la Crònica P, la qual està sota una forta sospita de ser un document de propaganda antiassíria. Tn. no fou reconegut com a rei de Babilònia per les llistes reials babilòniques. Encara un altre text, compostat com a mínim cent anys després dels fets, la denominada **Profecia de Marduk**, explica que Marduk fou conduït a Assur on va

¹³⁷⁰ Sobre aquests problemes, Bryce *Hittites* (1998), p.361-391; Klengel *HdO* 34 (1999), p.297-315.

residir durant el seu exili.

La presència del déu babilònic Marduk es constata en dos **rituals** mesoassiris, el de la coronació i un altre que podria estar lligat amb la festa d'Any Nou. Aquesta compareixença posa de manifest la importància relativa del déu dins del culte oficial assiri. Aquests dos rituals podrien haver estat redactats durant el regnat de Tn.

Segons informació de la Crònica P, el període final o immediatament successiu del domini assiri sobre Babilònia es va caracteritzar pel caos desencadenat per la invasió elamita dirigida per Kiden-Hutrutaš. Durant aquest temps governaren almenys a la ciutat de Babilònia: Kadašman-Harbe II, Enlil-nādin-šumi i Adad-šuma-iddina. Si els assiris dominaven Babilònia, la seva actuació fou ineficaç contra aquesta invasió (o ha estat callada per les fonts) el que podria parcialment explicar la rebel·lió que va portar al tron Adad-šuma-ušur, a part dels desitjos babilònics d'independència.

Pel que fa a l'actuació assíria sobre Babilònia, segons la meua opinió, és la representació de Galter una de les que més s'apropa als aconteixements del període:

"Nach der Einnahme Babyloniens herrschte Tukulti-Ninurta für kurze Zeit persönlich als König von Babylon. Danach wechselte die Herrschaftsform von direkter Kontrolle zu indirekter durch lokale Vasallenkönige. In der folgenahm der Einfluss Assyriens auf die Lage in Babylonien immer weiter ab, bis er schliesslich völlig erlosch, obwohl die Herrschaft über Babylon -wie es scheinominell bis in die Zeit der Nachfolger Tukulti-Ninurtas bestehen blieb. In der Schlussphase seiner Regierungszeit dürfte dem König auch die Kontrolle über andere Gebiete wie auch teilweise über das Kernland entglitten sein."¹³⁷¹

¹³⁷¹ Galter *JCS* 40 (1988), p.220.

VII. [79] Aššur-nādin-apli (1207-1204)

D'aquesta manera resumeix E.F. Weidner, l'estudiós alemany, el desenvolupament i final del regnat de Tukultī-Ninurta I:

"Die Regierungszeit Tukulti-Ninurtas I. (1255-1218 v.Ch.) ist eine der interessantesten Perioden der assyrischen Geschichte. Der grosse König war der erste, dem der Traum so vieler assyrischer Fürsten zur Wirklichkeit wurde: er eroberte Babylon, schleppte den feindlichen Herrscher Kaštiliašu IV. gefangen fort und verleibte ganz Babylonien seinem Reiche ein. Sieben Jahre lang hat er über beide Länder regiert, dann kam die Katastrophe. Babylonien stand auf, warf die Fremdherrschaft ab, und Tukulti-Ninurta wagte es nicht, noch einmal das Glück der Waffen zu versuchen. Während der letzten 15 Jahre seiner Regierung beschränkte er sich auf sein kleines Stammland Assyrien und sass, so scheint es, untätig in seiner Burg Kar-Tukulti-Ninurta bei Assur.

Die resignierte Haltung des alternden Königs ist der assyrischen Militärpartei ein Dorn im Auge gewesen. Eine Verschwörung wurde angezettelt, und es gelang, den Kronprinzen Aššurnādinapli dafür zu gewinnen; unter seiner Führung erhoffte man einen neuen Aufstieg Assyriens. In Kar-Tukulti-Ninurta fand der König durch Mörderhand den Tod, und sein Sohn Aššurnādinapli."¹³⁷²

Aquesta reconstrucció es basa fonamentalment en la narració de les cròniques babilòniques tardanes, sobretot de l'anomenada Crònica P.¹³⁷³ Ja hem vist que aquesta font és tardana, i la informació que ens facilita ha de ser presa amb molta cura. No és segur que el control de Tn. sobre Babilònia fos tan sols de set anys (número per altra part sospitós en si mateix). La quantitat i qualitat de les fonts pels regnats dels successors de Tn. baixa dramàticament, junt amb el fet que el nombre d'anys que aquests reis van romandre al tron es veu escurçat dràsticament, s'ha de suposar també una devallada en el poder reial.¹³⁷⁴

¹³⁷² Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.11.

¹³⁷³ Pinches *JRAS* 1894, p.815: IV 1-13 = Grayson *ABC* (1975), p.175-176, veure T19.

¹³⁷⁴ El nom Aššur-nādin-apli significa „Assur és donador de l'hereu“; *APN* p.42b; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.39; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.132; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.35-35. En general sobre el regnat d'Aššur-nādin-apli, Weidner *RIA* 1 (1932), p.212-213; von Soden *HAO* (1954), p.74; Borger *EaK* 1 (1961), p.98-99; Munn-Rankin *CAH* 2/2 (1975), p.288; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.449-450; Mayer *PKA* (1995), p.229; Capraro *PNA* 1/I (1998), p.202a.

1. Inscripcions reials

Un dels símptomes que s'ha prés normalment com a signe per a valorar la importància d'un rei és la quantitat d'inscripcions que es va produir durant el seu regnat. Per Aššur-nādin-apli (d'ara en endavant Ana.) hi ha un retrocés accentuat en contrast al seu predecessor, Tn., ja que tan sols han estat descoberts tres fragments d'aquesta documentació textual.¹³⁷⁵ Aquesta discontinuïtat indica, que amb la desaparició de Tn., va fer fallida també l'extensió del poder del monarca. Un signe més de la discreta importància del rei és que no es mencioni cap tipus d'activitat bèl·lica en aquests textos. És indicatiu també que Ana. a les seves inscripcions no repeteixi en la filiació la titulatura exacta que corresponia a Tn. en el seu paper com a rei de Babilònia.¹³⁷⁶ Aquesta disminució de la titulatura de Tn. a les inscripcions d'Ana. podria donar raó als estudiosos que pensen que Ana. assassinà el seu pare. De totes formes Babilònia es devia trobar lluny de les preocupacions immediates d'Ana. No obtenim cap informació significativa sobre aquest assumpte a partir de les inscripcions reials, encara que la manca d'informació pot ser també significativa, i indicar que el rei assiri no exercia cap tipus d'influència sobre el sud mesopotàmic.

2. Documentació administrativa

La identificació entre Ana. i l'epònim del mateix nom sota el regnat de Tn. no és segura, però de tractar-se d'ell,¹³⁷⁷ seria docs molt probable que Ana. accedís al tron a una

¹³⁷⁵ En general, Grayson *RIMA* 1 (1987) p.300-302; Weidner *AfO* 6 (1931-1932), p.11-17; Weidner *ITN* (1959), p.46-47; Borger *EaK* 1 (1961), p.98-99; Grayson *ARI* 1 (1972), p.135-136, § 876-887.

¹³⁷⁶ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.301:12-13.

¹³⁷⁷ En un principi, Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.113, situà l'epònim Aššur-nādin-apli sota el regnat de Tn., així com Fine *HUCA* 24/25 (1955), p.87; posteriorment Saporetti l'inclogué sota el regnat de Tiglatpilesser I, Saporetti *OMA* 1 (1970), p.132, corregit en favor de Tn. a Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.35-36; també Saporetti *EMA* (1979), p.116-117; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.42 i n.107,

edat avançada, ja que exercí un càrrec durant el regnat del seu pare (el que presuposa una majoria d'edat), i després d'un llarg regnat de Tn.¹³⁷⁸

Els textos econòmics datats amb els epònims del seu regnat no ens parlen de la qüestió babilònica.

3. Textos cronogràfics tardans (llistes reials i cròniques)

La discussió sobre quí succeí possiblement Tn. ha estat desenrotllada més amunt.¹³⁷⁹

Tot i que l'existència d'Aššur-nāšir-apli com a successor de Tn. ha estat posada fortament en dubte,¹³⁸⁰ segons la concepció de llista reial sincrònica s'ha d'acceptar però que Tn. fou immediatament succeït per un altre personatge diferent a Aššur-nādin-apli, possiblement Aššur-nāšir-apli (encara que no es pot excloure que es tractés de qualsevol altre príncep, o inclús d'un "estudiós", *ummānu*), ja que la llista deixa espai suficient per un nom, que forçosament ha de ser diferent al d'Aššur-nādin-apli, que apareix a la línia següent.¹³⁸¹

p.44, p.121. Del seu regnat es coneixen dos epònims amb seguretat, Aššur-mudammeq i Erīb-Sîn, Saporetti *EMA* (1979), p.130-131; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.194.

¹³⁷⁸ Les llistes reials ens donen un número de 37 anys de regnat per Tn. (Grayson *RIA* 6 [1980-1983], p.110; al present treball veure p.328), i es coneixen com a mínim vint-i-sis epònims pel seu període de govern (Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.194; vid. Saporetti *EMA* (1979), p.114-130), la qual cosa suggereix efectivament un regnat considerablement llarg. Si hem de creure els edictes de l'harem, durant el regnat de Ninurta-apil-Ekur (1191-1179) encara hi havia fills de Tn. vivint a palau, Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.283.

¹³⁷⁹ Veure p.304s.

¹³⁸⁰ Començant per Weidner *RIA* 1 (1932), p.212b, que després corregia a Weidner *ITN* (1959), p.42; Yamada *NABU* 98/23, que recull les diferents posicions fins al moment; Radner *PNA* 1/I (1998), p.204b-205a, que primer el defineix com un "Mistake for Aššur-nādin-apli", tot i que després es reescriu dient: "It is also possible that Aššur-našir-apli and Aššur-nadin-apli are two different sons of Tukulti-Inurta" aquí també es pot trobar un llistat de la literatura més important sobre el tema; Pedersén *Fs. Renger* (1999), p.369-373, creu que es tracta d'una confusió escrivall, i que de fet sols hi va haver un rei, Aššur-nādin-apli. Veure nota cap. Tn.

¹³⁸¹ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: II 2-3; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118, esp. p.121 n. a II 2. Llastimosament Aššur-nāšir-apli no apareix a la documentació econòmica del moment (cap referència a *OMA*, ni *NAOMA*, ni *EMA*, o *MARV* 3), la qual cosa és un argument a favor dels que pensen que la

Segons la llista reial assíria Aššur-nādin-apli, fill de Tn., governà 3,¹³⁸² o 4 anys,¹³⁸³ després d'haver "arrabassat" (*išbat*) el tron,¹³⁸⁴ bé al seu pare Tn., o al seu germà, Aššur-nāšir-apli.¹³⁸⁵ De fet després del fill d'Aššur-nāšir-apli, Aššur-nārārī III (1202-1197), regnarà encara un altre fill, més jove de Tn., Enlil-kudurrī-ušur (1196-1192), la qual cosa parla a favor de la llarga vida de l'exitós rei assiri. Les llistes reials ens confirmen la impressió que s'obtenia a partir de les inscripcions reials, una curta durada dels regnats, potser com a resultat de la inestabilitat interna de final del regnat de Tn., de totes formes no ens donen cap informació suplementària respecte a les relacions amb Babilònia.

Sobre l'assassinat i successió de Tn. ens n'informa la Crònica P.¹³⁸⁶ Aquesta crònica estableix una relació directa i moralitzant entre la conquesta i els fets succeïts a Babilònia durant el seu transcurs, i els aconteixements del final del regnat de Tn. a Assíria. La lògica de la Crònica P és la següent: com Tn. s'havia comportat pecaminosament amb Babilònia fou assassinat pel seu fill.¹³⁸⁷ Dins del camp de la pura

seva existència fou causada tan sols degut a un error escrivall.

¹³⁸²Exemplar B, Llista Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218: III 21-22; exemplar C, Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.219: III 11-12; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110.

¹³⁸³ Exemplar A, Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 i p.7:31; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110; *cf.* Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.311.

¹³⁸⁴ *šabātu*, *AHW*. p.1066-1071, "packen, greifen, nehmen"; *CAD* § p.5-41, "to seize" usat amb el sentit d'"arrabassar el tron", *AHW*. p.1067b; *CAD* §, p.27b-28a; el verb però pot tenir també el sentit de successió pacífica, no sols violenta com Weidner *ITN* (1959), p.42b, dóna a entendre.

¹³⁸⁵ Posats a especular no es pot negar la possibilitat que Aššur-nādin-apli hagi fet fora del tron al seu pare, ja s'ha fet referència al llarg regnat de Tn. I, exemplar A: Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5: 27)1.[(GIŠ.)TUKUL-ti-^dMAŠ DUMU 28)30+[x M]U.MEŠ LUGAL-ta DÙ-uš. Exemplar B, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218, III 21)1.GIŠ.TUKUL-ti-^dMAŠ DUMU 1.^dDI-ma-nu-MAŠ ʾ37ʾ MU.MEŠ KI.MIN; exemplar C, Gelb *JNES* 13 (1954), p.219 III 10)1.GIŠ.TUKUL-ti-^dMAŠ A 1.^dDI-ma-nu-MAŠ 37 MU.MEŠ [KI.MIN]; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110.

¹³⁸⁶ Veure T19.

¹³⁸⁷ Pinches *JRAS* 1894, p.814, 9b-11 = Grayson *ABC* (1975), p.176; aquest "càstic" és el que patirà

especulació és probable que amb això, fins i tot, s'insinui l'existència d'un partit probabiloni a Assíria, però és molt difícil de demostrar, tan sols podem intuir una lluita pel tron.¹³⁸⁸

Naturalment la inestabilitat a Assíria va tenir l'efecte sobre Babilònia que va aconseguir el seu alliberament total o parcial del domini assiri. Segons la Crònica P,

"Tukultī-Ninurta ^(IV8)regí ^(IV7)Babilònia (Karduniaš) (durant) set anys. ^(IV8) Després els grans d'Acad (i) Babilònia (Karduniaš) es revoltaren i ^(IV9) Adad-šuma-ušur van fer asseure al tron del seu pare."¹³⁸⁹

És molt possible que Aššur-nādin-apli aconseguís pujar al tron d'una Assíria de la que, segons la Crònica P, Babilònia hauria aconseguit separar-se, gràcies a la revolució portada a terme per Adad-šuma-ušur i els grans del país d'Acad. Hi han dues possibilitats, que aquesta revolució tingués lloc durant el regnat de Tn. i aquest no pogués reconquerir Babilònia, o bé que aquesta insurrecció succeís a finals del regnat de Tn., aprofitant el seu assassinat i la inestabilitat de la successió a Assíria.

Allí se'ns diu que després d'un alçament dels grans del país, és a dir, la noblesa. Es remarca que fou Acad qui es revoltà, amb el que es podria indicar que la revoltà s'inicià al nord de Babilònia.¹³⁹⁰ És interessant a aquest respecte notar que el mateix nom del

Senaquerib que també havia comés el sacrilegi de destruir Babilònia; no es pot excloure que els fets que acompanyaren l'assassinat i successió de Senaquerib a Assíria, guerra civil entre els fills del rei assiri, de la qual sorgiria Assarhadon com a victoriós, "contaminessin" la redacció de la Crònica P per al regnat de Tukultī-Ninurta I.

¹³⁸⁸ Com succeí a Assíria després de regnats llargs com p.e. els de Salmanassar III, o Senaquerib, o que hi hagi també altres factors com lluita pel poder entre faccions de l'aristocràcia.

¹³⁸⁹ Pinches *JRAS* 1894, p.814-815 IV 7-9 = Grayson *ABC* (1975), p.176.

¹³⁹⁰ Rowton *JNES* 19 (1960), p.20-21; la tesi contrària, una revolta iniciada al sud i que aniria alliberant Babilònia de sud a nord és la defensada per Walker *Fs. Kraus* (1982), p.405-409.

nou rei babilòni ja no és kassita sinó babilonitzat.¹³⁹¹

Al nou rei de Babilònia, Adad-šuma-ušur (1216-1187),¹³⁹² que era fill de Kaštiliašu (IV),¹³⁹³ la llista reial A li atribueix un regnat de trenta anys,¹³⁹⁴ el més llarg que es conegut per a tot la dinastia Kassita, i el col.loca després dels sis anys de regnat d'Adad-šuma-iddina.¹³⁹⁵ Aquest rei, gràcies a la seva perícia i a la inestabilitat regnant a Assíria, no sols aconseguiria sobreviure a cinc reis assiris: Tukultī-Ninurta (1243-1207), Aššur-nāšir-apli (1207), Aššur-nādin-apli (1207-1203), Aššur-nārārī III (1203-1198), Enlil-kudurrī-ušur (1197-1193) i Ninurta-apil-Ekur (1192-1180), sinó que jugaria un paper fonamental en els aconteixements polítics d'Assíria.

La Crònica 25, ens informa (si la restauració de Walker és correcta) sobre les primeres mesures del seu govern, un cop guanyada la independència dels assiris:

T21

"¹)[1.Tukultī-^dNinurta, el rei del país d'Aššur,] va prendre [Babilònia i Sip]par, va regir el país de Karduniaš (Babilònia).

²)[1.^dAdad-šuma-ušur...res]taurà, va construir el mur de Nippur ³) [...] feu ferm." ¹³⁹⁶

Una de les primeres mesures de qualsevol rei independent de Babilònia era

¹³⁹¹ El nom Adad-šuma-ušur significa "Oh! Adad protegeix el nom (la descendència)".

¹³⁹² Weissbach *RIA* 1 (1932), p.32; Brinkman *PKB* (1968), p.86-87; Grayson *ABC* (1975), p.206; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.444; les fonts pel seu regnat són llistades a Brinkman *MSKH* (1976), p.89-94.

¹³⁹³ Cron. P IV 9; Dossin, *Iranica Antiqua* 2 (1962), p.151, no.1; pl.XIII:"1)d'Adad-šuma-ušur 2)rei de la totalitat 3)fill de Kaštiliašu 4)rei de Babilònia"; 1)ša ^dIŠKUR-MU-ŠEŠ 2) LUGAL KIŠ 3)DUMU *kaš-til-ia-šu* 4)LUGAL KÁ.DINGIR.RA.KI; citat a Brinkman *PKB* (1968), p.87 n.452.

¹³⁹⁴ *CT* 36 24 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92.

¹³⁹⁵ Rowton *JNES* 19 (1960), p.19, col.loca l'elamita Kiden-Hutrutaš, com a governant, segons la seva interpretació de Cron. P IV 23.

¹³⁹⁶ Walker *Fs. Kraus* (1982), p.399-400, Crònica 25, les reconstruccions són les que fa Walker al seu article; vid. Glassner *Chroniques* (1993), p.226.

tradicionalment la refortificació de les ciutats sota el seu control. Tn. o els elamites de Kiden-Hutrutaš les danyaren, o es tracta d'una mesura rutinària.¹³⁹⁷

Sobre el seu regnat podria parlar un fragment d'èpica, en còpia tardana, en la que es narren les aventures del rei contra els eterns enemics de Babilònia, els elamites.¹³⁹⁸ La perícia del rei babilònic és més clara a la denominada èpica d'Adad-šuma-ušur,¹³⁹⁹ que havia estat interpretada com que el rei babiloni va haver de patir una rebel·lió dels seus grans (LÚ.GAL.MEŠ), a la que va sobreviure, tot i haver estat exitosa.¹⁴⁰⁰ Grayson fa una nova interpretació d'aquesta composició literària, segons la qual representaria la revolta dels nobles contra Tn. i l'arribada al poder d'Adad-šuma-ušur des del sud.¹⁴⁰¹ Adad-šuma-ušur aconseguiria la ciutat de Babilònia tan sols durant el seu 27è any de regnat i després d'haver derrotat el rei assiri Enlil-kudurrī-ušur.¹⁴⁰² Ens hauriem de preguntar com és que la crònica parla de la restauració del mur de Nippur (al nord de Babilònia) per aquest rei, abans que derrotés els assiris, si teòricament no controlà aquesta ciutat, fins al final del regnat. En general aquesta èpica és massa fragmentària i excessivament literària com per a poder extreure'n conclusions més concretes.

De tots aquests informes se n'extreu, segons el meu punt de vista, que el nou rei de

¹³⁹⁷ La Cròn. P IV 4, parla tan sols de la destrucció del mur de la ciutat de Babilònia per part de Tn. De Nippur procedeixen maons amb el nom d'aquest rei, però fan referència a treballs al temple del déu Enlil, l'Ekur, vid. Brinkman *MSKH* (1976), p. 90.

¹³⁹⁸ Grayson *BHLT* (1975), p.47-55.

¹³⁹⁹ Publicada per Grayson *BHLT* (1975), p.60-77.

¹⁴⁰⁰ Grayson *BHLT* (1975), p.56.

¹⁴⁰¹ Cosa que es contradiu amb l'afirmació de la Crònica P IV 8-9 segons la qual Adad-šuma-ušur fou entronitzat amb el recolzament dels "grans" d'Acad. La denominació geogràfica Acad indica normalment el nord de Babilònia.

¹⁴⁰² Opinió oferida per Walcker *Fs. Kraus* (1982), p.403, p.406-407, i que es recolza en l'afirmació a la Crònica 25:7, "(...)Adad-šuma-ušur [...] per a conquerir la ciutat" "(...); 1. ^dIŠKUR-MU-ŠEŠ *ana ka-šad URU*", Walker *Fs. Kraus* (1982), p.399-400; segons Grayson i Walker la paraula *ālu*, URU sense acompanyar el nom d'una ciutat es refereix a les cròniques a Babilònia. Veure T24.

Babilònia estava ben assentat en el poder, com ho demostra el seu llarg regnat, que portaria nombrosos problemes als seus examos assiris tal com veurem més avall.

4.Conclusió

La desaparició de Tn. va sumir Assíria en la guerra civil. La lluita pel poder era encapçalada pels diferents prínceps reials que després del llarg regnat del seu pare estaven ansiosos per arribar al poder. Un d'ells, Aššur-nādin-apli, aconseguí coronar-se com a rei, però no va poder mantenir-se gaire temps al tron. L'aguda manca de material documental contemporani al seu regnat és possiblement un símptoma de pèrdua acusada de poder de la monarquia. Existeixen dues possibilitats respecte a la situació de Babilònia mentre Aššur-nādin-apli regia els destins d'Assíria, que es recolzen a la documentació molt posterior. La primera, recolzada a la Crònica P, defensa que Babilònia hagués guanyat la independència d'Assíria durant el període a l'entorn de l'assassinat de Tn. La segona, que es sosté a la Crònica 25, afirma que fou avançat el regnat d'Adad-šuma-ušur quan aquest monarca va aconseguir recuperar la capital de mans dels assiris (quan a Assíria governaria Enlil-kudurrī-ušur). Adad-šuma-ušur dedicà el seu relativament llarg regnat a la reconstrucció del seu país castigat recentment per dues invasions, l'assíria i l'elamita, que l'havien desagnat.

VIII. [80] Aššur-nārārī III (1202-1197)

Assíria es trobava sumida encara en un període de temps marcat per les convulsions internes, molt probablement degut a la lluita pel poder de faccions que donaven suport a diferents membres de la família reial. Aquests prínceps rarament es mantingueren llarg temps al tron, un d'aquests fou Aššur-nārārī III.¹⁴⁰³

1. Inscripcions reials

Del regnat d'Aššur-nārārī III no ens ha arribat cap inscripció reial fins al moment.¹⁴⁰⁴

2. Textos administratius

Aššur-nārārī III es troba testimoniats a la documentació administrativa amb el títol d'*uklu*, exclusiu pel rei, almenys a un text procedent de Tell Sabi Abyad.¹⁴⁰⁵

3. Textos cronogràfics tardans

Dos exemplars de la llista reial assíria ens indiquen que Aššur-nārārī III, era fill d'Aššur-nāšir-apli,¹⁴⁰⁶ l'assassí de Tn. segons la Crònica P,¹⁴⁰⁷ mentre que un dels exemplars

¹⁴⁰³ El seu nom significa "Assur és el meu ajut", veure p.197. Sobre el seu regnat, Weidner *RIA* 1 (1932), p.220b-221a, sota Aššur-nārārī IV; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.450; Mayer *PKA* (1995), p.230-231; Radner *PNA* 1/1 (1998), p.208a, 3.

¹⁴⁰⁴ Weidner *ITN* (1959), p.48; Borger *EaK* 1 (1961), p.99-100; Grayson *ARI* 1 (1972), p.137-138.

¹⁴⁰⁵ Wiggermann *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.58, cita el text *T* 98-119, com a datat sota el seu eponimat.

¹⁴⁰⁶ Exemplar B, Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218 III 23-24 = Grayson *RIA* 6, p.110; i exemplar C, Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218 III 13 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110.

¹⁴⁰⁷ Cron. P IV 10, Pinches *JRAS* 1894, p.814 = Grayson *ABC* (1975), p.176.

el situa com a fill d'Aššur-nādin-apli.¹⁴⁰⁸ Totes les llistes estan d'acord però, pel que fa a la durada del seu regnat, que fou de sis anys.¹⁴⁰⁹ No hi ha gaires dubtes sobre que el seu contemporani al tron babilònic fou Adad-šuma-ušur,¹⁴¹⁰ extrem que probablement seria constatat per la llista reial sincrònica, si no es trobés trencada en aquest punt.¹⁴¹¹ A les cròniques no se'ns ha conservat cap informació sobre els esdeveniments del regnat d'Aššur-nārārī III.¹⁴¹²

4. Textos literaris tardans

En una "còpia" procedent de la biblioteca d'Assurbanipal ens ha arribat una carta escrita presumptament per Adad-šuma-ušur i dirigida als "reis d'Assíria" (LUGAL.MEŠ šá KUR aš+šur^{K1}), Aššur-nārārī III i Ilī-PA-da. Aquest document diu el següent:

T22

"¹[A] Aššur-nārāra i Ilī-PA-da ²[...] reis del país d'Assur digues: ³així (parla) Adad-šuma-ušur, gran rei, rei fort [rei de la totalitat(?)] ⁴[rei] del país de Karduniaš (Babilònia). ⁵["(El déu) Ass]ur a Aššur-nārāra i Ilī-PA-da ⁶[en obli]dar la carn, estar continuament ubriacs i no prendre decisions, ⁷[u]s ha fet perdre constantment el vostre [ente]niment (heu esdevingut un i altre cop bojós) ⁸[...] al vostre cor no hi ha ni comprensió ni consell. ⁹Els grans [déus] després que us han [fet perdre (lit. canviar)]el vostre enteniment ¹⁰ [...] em parreu davant vostre/abans que vosaltres/les vostres cares [...] 11) amb el consell del pecat i la malifeta [...] ¹²[...] que cap déu [...] ¹³ [...] p]arle[u a]i]xí: "60¹ cavalls [...] (...)"¹⁴¹³

¹⁴⁰⁸ Exemplar A, Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.7 I 32-33 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110. Cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312.

¹⁴⁰⁹ Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110.

¹⁴¹⁰ Veure T19 i p.330s.

¹⁴¹¹ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70 II 5 = Grayson *RIA* 6 (190-1983), p.118; el que sí és clar és que el mateix rei babiloni regnava encara sota el successor d'Aššur-nārārī III, Enlil-kudurrī-ušur, Weidner *AfO* 3 (1926), p.70 II 6 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

¹⁴¹² Història Sincrònica, *CT* 34, pl.42 II 1-2 = Grayson *ABC* (1975), p.161 i nota a II 1-2.; la Crònica P està trencada després del regnat a Babilònia d'Adad-šuma-iddina, Pinches *JRAS* 1894, p.815 = Grayson *ABC* (1975) p.177.

¹⁴¹³ *K* 3045 = *ABL* 924; Waterman *RCAE* 2 (1930-1936), p.142-143 (edició); Schott *OLZ* 40 (1937), 297-298 (traducció); Weidner *ITN* (1959), p.48, no.42 (edició); Borger *EaK* 1 (1961), p.99 (comentari); Grayson *ARI* 1 (1972), p.137-138 (traducció), en aquests es pot trobar bibliografia anterior. A més, Brinkman *ZA* 59 (1969) 234-246 (noms dels reis); Borger *JCS* 18 (1964), p.51b, nota a II 79. Les cartes podrien haver estat conservades tal qual als arxius reials, però no tenim cap seguretat que no

La visió que es desprèn d'aquesta carta, en un primer moment, seria d'una Assíria dividida en dos regnes, una sota Adad-nārārī III i l'altre sota Ilī-PA-da,¹⁴¹⁴ ja que els dos són tractats amb el títol de "reis d'Assíria" (LUGAL.MEŠ šá KUR aš+šur^{Kl}), aquest cas, és des d'un punt de vista pràctic, impensable per a Assíria.¹⁴¹⁵ Tampoc es pot creure

fossin alterades en el transcurs de la transmissió. A manca dels originals em de prendre aquesta informació amb molta cura. Sobre la dificultat d'usar les cartes com a fonts per a la reconstrucció històrica: Michalowski *RIA* 6 (1980-1983), p.58-59; Yoffe *Economic Role* (1977), p.8; Brinkman *OrNS* 46 (1977), p.305.

¹⁴¹⁴ Sobre Ilī-PA-da, fill d'Aššur-iddin, nét de Qibi-Aššur, Saporetti *OMA* 1 (1970), p.245 i 342, s.v. Ilī-hadda i Nabû-le'i; Freydank i Sporetti *NAOMA* (1979), p.62, s.v. Ilī-ihadda; Saporetti *EMA* (1979) p.131; Borger *EaK* 1, p.99; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.45s., p.59-61, p.64s., p.73, n.117, p.141 (l'listat dels testimonis a documents procedents d'Assur); *MARV* 3, 1) *bēl pāhēte*, 35:4 (*VAT* 15479); 40:4 (*VAT* 15480); 2) *līmu*, 43:15 (*VAT* 18187); Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.8:48', i p.138 (recull dels testimonis mA); afegir-hi Wiggermann *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.58 (*T* 98-119); *T* 98-33:4. Cf. Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.50-51; Harrak *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.275-277; Mayer *PKA* (1995), p.207; Grayson *RIA* 9 (1998), p.31a, s.v. Nabû-Dān. Degut a la raresa amb que apareix el nom en els textos s'ha tendit a identificar l'individu amb els títols d'epònim (*līmu*), governador (*bēl pāhēte*), amb el gran visir (SUKKAL GAL) i rei de Hanigalbat (MAN KUR *ha-ni-gal-bat*, Andrae *Stelenreihe* (1913), Abb. 190: 5-7; sobre aquest títol, Borger *EaK* 1 [1961], p.21; Maul *Tall Bderi* [1992], p.49-50) com a una sola persona, tot i que aquesta identificació no és segura al cent per cent; veure p.e. Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.141, o bé Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.138. Qibi-Aššur, el seu avi, també havia estat "rei de Hanigalbat", Saporetti *EMA* (1979), p.124, pel que ens podem preguntar si no ens trobem davant la formació d'una mena de dinastes provincials, que acabarien prenent el lloc del rei, com és el cas del fill d'Ilī-PA-da, Ninurta-apil-Ekur, tot i que aquests individus pertanyien a una altra branca de l'arbre de la família reial. Dos fills d'Ilī-PA-da estan documentats: Mardukīa, que fou epònim i governador de Katmuhu (Andrae, *Stelenreihe* [1913], p.85 no.129; Blatt 23, Abb.190); i Ninurta-apil-Ekur, que fou rei d'Assíria (1191-1179), la filiació d'aquest darrer segons la llista reial assíria, Nassouhi *Afo* 4 (1937) p.5:III 1; Gelb *JNES* 13 (1954), p.218:III 27; Gelb *JNES* 13 (1954), p.219:III 15; Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.111. Aquest parentiu no ha estat testimoniat fins ara per cap document contemporani; en aquests documents Ninurta-apil-Ekur es declara sempre "descendent (lit. "fill") d'Erība-Adad I" (DUMU 1.SU-^oIŠKUR). Wiggermann *Tell Sabi Abyad* (en premsa), p.58-59, ha donat a conèixer que a un text de Tell Sabi Abyad datat sota l'eponimat del rei, Aššur-nārārī III, Ilī-PA-da "came to the help of the king of Karkemish, and ... [they a]te". Naturalment és difícil interpretar aquesta notícia en estar aïllada, però el fet que no es nombri el rei, i el protagonisme recaigi sobre ilī-PA-da, fa pensar que aquest darrer gaudia d'una àmplia llibertat de moviments. Ilī-PA-da apareix a un altre document de la mateixa procedència com a posseïdor de cavalls, aquest text està datat sota l'eponimat de Salmanu-apla-ušur, per a aquest epònim veure Saporetti *EMA* (1979), pp.98, 129, que l'emmarca dins del regnat de Tn.; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.88, el situa en canvi al regnat de Tiglatpilesser I. Sobre Ilī-PA-da, Cancik-Kirschbaum *AoF* 26 (1999), pp.215-222.

¹⁴¹⁵ Una pluralitat de reis en referència a Assíria apareix al text *A* 842:16 = Donbaz *Fs. Alp* (1992), p.119-120, p.125 (a situar cronològicament durant el període de Ninurta-tukul(ti)-Aššur) dins del sintagma *bēt šarrāni* (É LUGAL.MEŠ), que sembla ser es refereix al "mausoleu" dels reis assiris a la capital, Assur, vid. discussió a Donbaz *Fs. Alp* (1992), p.121-123.

que el rei de Babilònia cometés un error de coneixement tan greu com el situar al país veí a dos reis, si això no correspongués a la realitat del seu moment. Sigui com sigui, i si la carta es va escriure realment en temps d'Aššur-nārārī III, el rei babilònic acceptaria segons la formulació que hem vist, dos reis d'Assíria, que crec s'hauria de desvincular del fet que Ilī-PA-da portés el títol *šar Hanigalbat*.¹⁴¹⁶ Aquestes explicacions em semblen insuficients, davant la contundència de la introducció a la carta, així com els termes del seu cos. Hi ha alguna connotació que se'ns escapa. Adad-šuma-ušur hauria pogut haver escrit perfectament a "Adad-nārārī, rei del país d'Assur, i Ilī-PA-da, rei de Hanigalbat", distingint entre els dos personatges i els seus títols. Crec que hem de tenir aquí en compte altres fets com seria que Ninurta-apil-Ekur, fill d'Ilī-PA-da, hagués de fugir a Babilònia, des d'on tornaria amb suport d'Adad-šuma-ušur, per a fer-se amb el tron assiri.¹⁴¹⁷ Ens hauríem de preguntar si hi ha una connexió entre ambdós fets, i si les ambicions de d'Ilī-PA-da, com les del seu fill, no giraven més a l'entorn del tron assiri.¹⁴¹⁸

¹⁴¹⁶ Borger *EaK* 1 (1961), p.99, que ho posa amb relació a que Ilī-PA-da porti el títol, "rei de Hanigalbat" (MAN KUR *ha-ni-gal-bat*, Andrae, *Stelenreihe* (1913), p.85 no.129; Blatt 23, Abb.190: 6-7); o bé a Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.61, "Ilī-ipaddas politische Wirksamkeit, die sich in den Quellen nur in wenigen Hinweisen andeutet, muss durch sein Amt als Vizekönig in Hanigalbat entscheidend bestimmt gewesen sein. Seine dortige Stellung mochte durch die Vorgänge beim Thronwechsel in Assur nach der Ermordung des assyrischen Königs in KTN unangefochten geblieben und eher noch gefestigt worden sein. Genoss er doch unter Aššur-nārārī III. soviel Prestige, dass er im Brief des babylonischen Königs neben dem regulären König von Assyrien angesprochen wurde. Man hätte daher in dieser Anrede nicht so sehr die beleidigende Absicht des Babyloniers zu erblicken, sondern vielmehr dessen Bestreben, den Machtverhältnissen in Assyrien Rechnung zu tragen und den dort tatsächlich Mächtigen auf jeden Fall in die Rede einzubeziehen. Auch im assyrischen assyrischen Gebrauch trug ja Ilī-ipadda den Königstitel." La darrera reflexió sobre el significat del títol *šar Hanigalbat* és a Astour a Chavalas *Emar* (1996), p.27-31, que l'explica com una obligació dels assiris davant dels déus de Hanigalbat (p.30); a més reprén la teoria de Borger i fa responsable a aquest títol de l'expressió "reis d'Assíria" d'*ABL* 924:2.

¹⁴¹⁷ Veure p.343s.

¹⁴¹⁸ Apuntat per Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.53 n 136, p.61 n. 156; Weidner *ITN* (1959), p. 50 n. a lin.36, assenyalava la possibilitat que Aššur-nārārī III hagués perseguit Ilī-PA-da; aquest fet no es pot explicar sense sospites per part del monarca contra el seu oficial. La persecució explicaria que membres de la seva família haguessin hagut de fugir a cercar la protecció babilònica, que tan sols estava interessada en provocar inestabilitat a Assíria. El títol de "rei de Hanigalbat" no tenia, ni molt menys, el mateix rang, ni el prestigi que li volem donar pel cas d'Ilī-PA-da, o que el de "rei d'Assíria". Aquesta diferència de valor la mostra el fet que el mateix Ninurta-apil-Ekur, no cités mai en la seva filiació el seu pare i es remuntés a Erība-Adad I, l'hora de cercar un antecessor digne de ser nomenat.

La finalitat despreciativa i insultant de la carta s'observa ja en el contrast existent entre els títols donats als reis assiris i els que rep el rei babiloni. Aššur-nārārī III i Ilī-PA-da són, com hem vist, "reis del país d'Assur", mentre Adad-šuma-ušur és "rei gran i rei fort" (LUGAL GAL LUGAL *dan-ṛnu*).¹⁴¹⁹ Contrast de titulatura que sí podríem suposar per un gran rei dirigint-se als seus reis vassalls.¹⁴²⁰

Dins del cos de la carta trobem, a més, una sèrie d'expressions que desqualifiquen els reis assiris per a l'exercici del seu càrrec: "perdre el control (?), (*šēru mašû* (6)), "estar constantment ubriac" (*šakāru* Gtn (6)), "no prendre decisions" (*ṭēmu lā šabātu* (6)), "no tenir ni comprensió ni consell" (*milku u ṭēmu lā bašû* (8)), "perdre la raó" (*ṭēmu šunnû* (7,9)), "(actuar? amb) el consell del pecat i la malifeta" (*milik arni u hibilti* (11)). Totes aquestes expressions estan envoltades per una aura d'abandonament, o d'hostilitat, per part dels déus: ⁵⁾["(El déu) Ass]ur a Aššur-nārāra i Ilī-PA-da [...] (...) ⁷⁾[u]s ha fet perdre constantment el vostre [ente]niment (heu esdevingut un i altre cop bojós)",¹⁴²¹ o bé, ⁹⁾Els grans [déus] després que us han [fet perdre (lit. canviar)]el vostre enteniment."¹⁴²²

És de suposar que la carta continuava amb termes semblants. Aquestes expressions indiquen qualitats impròpies de reis, més bé són usades per a desqualificar-los com a

Ilī-PA-da porta a la documentació administrativa exclusivament el títol de governador (*bēl pāhete*; no està totalment demostrat que es tractés del mateix personatge. Sobre l'ascendència d'Ilī-PA-da, Cancik-Kirschbaum *AoF* 26 (1999), p.215-222.

¹⁴¹⁹ *ABL* 924:3.

¹⁴²⁰ I hem de tenir en compte que Adad-šuma-ušur no tindria encara el seu poder assegurat a Babilònia, ja que durant el successor d'Aššur-nārārī III, Enlil-kudurrī-ušur, va haver de fer fora algun oponent (inclús no es pot descartar que poguessin haver estat els mateixos assiris) a la mateixa ciutat de Babilònia, segons informa la Crònica 25, Walcker *Fs. Kraus* (1982), p.399-400:8.

¹⁴²¹ 5)[^daš+š]ur a-na 1.^daš+šur-na-ra-ra ù 1.DINGIR-PA-da a-[x](...) 7)[ṭē]-en-ku-nu il-ta-an-ni-ku-nu-[š], *ABL* 924.

¹⁴²² 9)[DINGIR].MEŠ GAL.MEŠ ṭē-en-ku-nu ki-i ú-šá-an-[nu-u], *ABL* 924.

tals. En resum aquests reis són tractats de bojors, la qual cosa els invalida per a exercir la monarquia, són també ridiculitzats,¹⁴²³ més que sermonejats (*abgekanzelt*) per Adad-šuma-ušur.¹⁴²⁴

Ens queda per saber quína era la finalitat de la ridiculització. Adad-šuma-ušur havia viscut tot el procés de lluites pel poder a Assíria desencadenat amb l'assassinat de Tn. I, és de suposar, que estava perfectament informat de les relacions de poder al regne veí. Si aquesta carta fou enviada en aquest moment, se'ns n'escapa la raó, i a manca de la resta no es pot concloure molta cosa més, a excepció que tan sols un rei que estigués molt segur de la seva força militar, o de la debilitat del contrari, com era el rei babiloni en aquest moment, podia atrevir-se a enviar una provocació, més aviat declaració de guerra, de tal calibre al rei assiri.

Particularment interessant és la referència que la carta, a la línia sis, fa pel lector versat en literatura mesopotàmica. Allí se cita la sèrie *Maqlû*, on es diu: "¹⁴⁸T'esclafes el teu crani, et faig tornar boig ¹⁴⁹t'enfosqueixo el teu cor (interior) (en quan) t'oblides de la car."¹⁴²⁵ Aquesta referència literària podria ser un indicatiu favorable al seu caire de document elaborat *a posteriori*, més que una epístola del correu diplomàtic normal.¹⁴²⁶ En aquestes dues línies apareixen dues expressions formades pels mateixos components que a la nostra carta: *ṭēmu šunnû*, *šēru mašû*, i una expressió sinònima *libbu dalāhu*.¹⁴²⁷ Posats a especular és possible que amb aquesta cita es vulgués

¹⁴²³ Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p. 50b.

¹⁴²⁴ Weidner *ITN* (1959), p.48.

¹⁴²⁵ 148) *a-mah-ha-aš muh-ha-ki ú-šá-an-na ṭē-en-ki* 149) *a-dal-lah lib-ba-ki ta-maš-ši-i* UZU.MEŠ, Meier *AfO* Beih.2 (1937), p.27; *Maqlû* III, 148-149.

¹⁴²⁶ Compari's amb les cartes intercanviades pels reis a l'època de El-Amarna, p.e. T2, T4, T5, T6.

¹⁴²⁷ Per la sèrie *Maqlû* del verb *qalû*, "cremar", de conjurs contra la bruixeria: Meier *AfO* Beih.2 (1937); Abush *RIA* 7 (1993-1997), p.346-351.

indicar que els governants assiris es trobaven embuixats. Hi hem de veure la bogeria (*ušanna ṭēnki adallah libbaki*)¹⁴²⁸ com a enviada pels déus per a castigar als enemics de Babilònia? S'ha d'interpretar això com si el rei babilònic fes una una mena d'exorcisme per a defensar-se de la mala influència dels assiris?

La carta d'Adad-šuma-ušur ha estat normalment acceptada i valorada com a procedent del regnat d'Adad-nārārī III.¹⁴²⁹ La seva validesa com a text real del període mesoassiri ha estat posada en dubte, amb termes contundents, per W. Mayer.¹⁴³⁰

5.Conclusió

Pel regnat d'Aššur-nārārī III, nét de Tn., manca tot tipus de fonts contemporànies, tan sols es troba documentat a partir de la data d'un text econòmic. Els quasi únics testimonis en són les llistes reials i una carta molt possiblement literàriament retocada al llarg dels segles.

A partir d'aquesta documentació es pot deduir que assíria es trobava molt possiblement dividida, com a mínim, en dos bàndols combatents pel tron. Per un costat Aššur-nārārī III, representant de la legitimitat sorgida a partir de l'assassinat de Tn. Per altre costat,

¹⁴²⁸ A *Maqlû* III, 148-149 paral.lel a *ABL* 924.

¹⁴²⁹ Vegis T22.

¹⁴³⁰ Mayer *PKA* (1995), p.230-231, "Die einzige sinnvolle Antwort auf diese Frage scheint mir zu sein, dass es sich in beiden Fällen um literarische Briefe handelt, die fiktional eine andere Entstehungszeit als ihre aktuelle Gegenwart vorspielen. Beide Texte gehören zu der Gruppe der politischen und religiösen Tendenzschriften des 7 Jh. gehören, zu der bereits auf der einen Seite die Chronik P, die Marduk und die Šulgi-Prophetie und auf der anderen das "Marduk-Ordal" gerechnet wurden. Die "beiden Könige von Assyrien" könnten beispielweise durchaus eine Anspielung auf Assurbanipal und Šamaš-šum-ukîn" enthalten. Vielleicht lassen sich so auch die Schwierigkeiten mit den Personennamen erklären, die einige der Texte offensichtlich haben. Die Entstellung der Namen könnte signalisieren, dass in Wirklichkeit andere, Namen genannte Personen gemeint sind. trifft diese Deutung zu, dann müssen solche Texte aus dem aktuellen Tagesgeschehen heraus entstanden sein. Unsere Kenntnis dieses Tagesgeschehens reicht jedoch kaum aus, um eien sicher Einordnung vorzunehmen."

Ilī-PA-da, encapçalant els defensors de la legalitat precedent a l'eliminació de Tn. Un tercer, Enlil-kudurrī.uşur, s'imposaria provisionalment per quatre anys fins que finalment l'hereu d'Ilī-PA-da, Ninurta-apil-Ekur, aconseguís inusualment amb l'ajut babilònic pujar al tron assiri.

En resum, mentre Assíria estava sumida en el caos de les successions al tron, es pot dir que Adad-şuma-uşur gaudia de la inactivitat assíria i elamita per a consolidar el seu poder a Babilònia durant els anys de regnat d'Aşşur-nārārī III, si no l'augmentava a costa d'Assíria.¹⁴³¹

¹⁴³¹ Weidner *ITN* (1959), p.48 nota a lín.1-13, pensava que: "Assyrien war also damals völlig machtlos, vielleicht stand es sogar unter babylonischer Oberherrschaft"; també Weidner *RIA* 2 (1938), p.391; termes que potser són exagerats.

IX. [81]Enlil-kudurrī-ušur (1196-1192) i [82] Ninurta-apil-Ekur (1191-1179)

D'Enlil-kudurrī-ušur, (d'ara en endavant abreujat Eku.)¹⁴³² no coneixem cap inscripció reial.¹⁴³³

1. Documents administratius

El seu nom apareix fins ara en la datació d'un document administratiu procedent de la ciutat d'Assur.¹⁴³⁴ A la data d'aquest text Eku. porta el títol més antic del monarca assiri en aquest tipus de documentació, "encarregat/vicari (del déu Assur)" (*waklu*, *uklu*, PA),¹⁴³⁵ a més d'ésser epònim, pel que és molt possible que pertanyés al seu primer any de regnat.

Al mateix text en què Eku. apareix com a epònim, s'hi troba una menció a un kassita (*kaš-šī-ṛū*),¹⁴³⁶ però el contexte, en què és mencionat, és tant fragmentari que no permet cap afirmació, sobre si es tracta d'una persona o d'un tipus de teixit; que sí,

¹⁴³² El seu nom significa „Oh Enlil, protegeix el primogènit“, *AHw.* p.500a; *CAD K* p.497; *APN* p.74b; *Stamm MVAG* 44 (1939), pp.43, 158. Pel seu regnat, *Weidner RIA* 2 (1938), p.391-392; *Wiseman CAH* 2/2 (1975), p.450; *Mayer PKA* (1995), p.231; *Weszeli PNA* 2/I (2000), p.520a.

¹⁴³³ *Weidner ITN* (1959), p.49; *Grayson ARI* 1 (1972), p.138-139.

¹⁴³⁴ *VAT* 18036 = *MARV* 3 8:40', [ITU.]*al-la-na-a-tu* UD.6.KÁM *li-mu* 1.^q*BAD-ku-du-ri-PAP* ṛPA¹, text citat previament a la seva publicació per *Freydank SGKAO* 21 (1991), p.131; *Radner AfO* 44/45 (1997-1998), p.378b.

¹⁴³⁵ Sobre *waklu*, *AHw.* 1456a, "Beauftrager; Aufseher, Inspektor"; s.v. *aklu*, *CAD A/I*, p.278b "overseer (as person in charge of a group of soldiers, workers or kraftsmen)"; *CDA* p.433a, "overseer, inspector"; *Forrer RIA* 1 (1932), p.252b, "Richter", següent *Lewy ZA* 36 (1925), p.24; *Weidner AfO* 17 (1954-1956), pp.260, 269 com. a lín.1; *Seux ÉR* (1967), p.358, "chef, contrôleur"; *Larsen OACC* (1976), p.129-147 i *passim*.

¹⁴³⁶ *VAT* 18036 = *MARV* 3 8:7; *Freydank MARV* 3 (1994), p.9, descriu el text com a "Verzeichnis und Beschreibungen von kultischem Inventar (Textilien und Teppichen) der Ištar von Arba'ilu, das auf Geheiss des Königs (Ellil-kudurrī-ušur) zur Reparatur entnommen wird."

però, es troba en relació al temple d'Ištar d'Arbela.¹⁴³⁷

2.Llistes reials

Segons les llistes reials, Eku. era fill de Tn. i regnà cinc anys.¹⁴³⁸ Aquest seria el tercer i darrer fill de Tn. (després d'Aššur-nāšir-apli i Aššur-nādin-apli) que pujaria al tron assiri, nou (o deu) anys després de la desaparició del seu pare¹⁴³⁹ i dins del període de trasbals polític successori a Assíria.

La llista reial sincrònica el situa com contemporani d'un rei babilònic, el nom del qual ha desaparegut, però que molt possiblement fou Adad-šuma-ušur.¹⁴⁴⁰ Per les llistes reials no sabem res sobre el conflicte amb Babilònia.

3.Cròniques tardanes

La Història Sincrònica es trencava allí on s'iniciava el regnat de Tn. i ens deixava sense la visió proassíria del domini sobre Babilònia. És amb el regnat d'Eku. quan es recupera la narració i ens informa sobre el final del regnat d'aquest monarca:

T23

¹¹³⁾Enlil-kudurrī-ušur, rei del país d'Assur (i) [Adad-šuma-ušur (?), rei de Karduniaš (Babilònia)

¹⁴³⁷ Un cop acabat el llistat dels teixits el text informa: "37') Tot això (són) teixits d'Ištar 38') de la ciutat d'Arbela [els quals] 39') el rei ordenà 38') a Adad-rība, el tresorer, 39') que (els) fes agafar"; 37')*mi-im-ma an-[nī]-[ú] lu-bu-ul-tu ša* ^{r^d}U.DAR 38')^rša^r URU.ar-ba-il [ša] ^ra-na^r ^dIŠKUR-ri-ba AGRIG 39')^rLUGAL^r a-na ša-aš-bu-te iq-bi-ú-ni, VAT 18036 = MARV 3 8:37'-39'.

¹⁴³⁸ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.7:III 34-35; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218: III 25-26; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.219: III 14; *KAV* 15: r.3-4. Cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.110-111§ 49.

¹⁴³⁹ Fills de Tn. se'n troba encara a palau durant el regnat de Ninurta-apil-Ekur (1191-1179), Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.283.

¹⁴⁴⁰ Llista Reial Sincrònica, Weidner *AfO* 3 (1926), p.70:II 6; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

entre ells]

¹¹⁴⁾ lluitaren (lit. es colpejaren). Enlil-kudurrī-ušur (i) Ada[d-šuma-ušur?...]

¹¹⁵⁾ (eren) enmig de la baralla, Ninurta-apil-E[kur...]

¹¹⁶⁾ retornà cap al seu país. Les seves nom[broses (?)] tropes [...]

¹¹⁷⁾ va anar cap a la ciutat de Libbi-āli (Assur) per a conquerir-(la) [...]"

¹¹⁸⁾ Al seu interior va caure, retornà [...]"¹⁴⁴¹

Pel regnat d'Eku. tenim la sort de comptar amb dues narracions cronístiques sobre el seu altercat amb el rei babilòni, Adad-šuma-ušur; el segon relat, la denominada Crònica 25, diu el següent:

T24

²⁾[1.^d Adad-šuma-ušur (?)...res]taurà, va construir el mur de Nippur ³⁾[...] feu ferm. ⁴⁾[...Adad-šuma-ušur (?)] aixecà la maça i provocà la seva derrota. ⁵⁾[...Enlil-kudurrī-ušur, el seu senyor, van agafar i a Adad-šuma-ušur van donar. ⁶⁾[...gent(?)] de Karduniaš (Babilònia) que havia fugit cap al país d'Assur ⁷⁾[...a Adad-šuma-ušur van donar. Adad-šuma-ušur a la conquesta de la ciutat (Babilònia (?)) ⁸⁾[...] algun/aquell fill de ningú el nom del qual no es pronuncia ⁹⁾[...Adad-šuma-ušur] mitjançant (bones) notícies (propaganda (?)) feu clar que la protecció (lit. l'ombra) dels déus sobre ell havia estat establerta. ¹⁰⁾[...do]minà; la seva reialesa fou ferma al tron." ¹⁴⁴²

D'aquestes narracions podem extreure una sèrie de fets comuns a les dues històries, i que tenen, doncs, més possibilitats d'haver passat.

Un primer fet concluent és l'existència d'una guerra entre Enlil-kudurrī-ušur (1196-1192), rei d'Assíria, i Adad-šuma-ušur (1216-1187), rei de Babilònia. Tot i que, altre cop, no es diu ni on va tenir lloc la lluita, ni qui era l'agressor, ni les condicions que van dur a aquest xoc. La Crònica 25 aposta per una insurrecció, o millor agressió d'Adad-šuma-ušur ("alçà la maça (de guerra)", *kakka iššima*), cosa que sembla més probable si tenim en compte les condicions de partida inestables a Assíria. Aquest país es

¹⁴⁴¹ K 4401b = CT 34 42 II 3-8 = Grayson ABC (1975), no.21, p.161-162 (edició); Weidner ITN (1959), p.49 (edició); Tadmor JNES 17 (1958), p.131-132 (edició); Grayson ARI 1 (1972), p.139 (traducció); Glassner Chroniques (1993), p.171 (traducció).

¹⁴⁴² Walker Fs. Kraus (1982), p.400; per la interpretació d'aquest fragment de la crònica 25, veure Walker *idem*, p.405-409. Glassner Chroniques (1993), p.226.

trobava immers en regnats curts, amb una crisi política interna per la successió, que devia anar acompanyada d'una pèrdua d'influència territorial, formació de poders paral·lels a la perifèria (p.e. Ilī-PA-da), grans pèrdues de recursos pel centre (Babilònia, total o parcialment, sota Tukultī-Ninurta I, i Hanigalbat, després d'Aššur-nārārī III).¹⁴⁴³ A més a més, sembla ser que la guerra fou perduda per Eku. i, directa o indirectament, aquesta derrota causà la pèrdua del tron pel fill i successor legítim de Tn.

La HS escamoteja clarament la derrota del rei legítim d'Assíria i fa aparèixer un altre personatge Ninurta-apil-Ekur (1191-1179) (a partir d'ara abreujat Nae.), del qual es coneix per les llistes reials:

T25

"Ninurta-apil-Ekur, fill d'Ilī-PA-da, descendent d'Erība-Adad, va anar cap a Karduniaš (Babilònia); des de Karduniaš pujà, arrabassà el tron 3 (var. 13)¹⁴⁴⁴ anys exercí la reialesa."

Les llistes reials són les úniques fonts, fins ara, que afirmen que Nae. fos fill d'Ilī-PA-da.

Nae. mateix sempre es denominà successor (literalment fill) d'Erība-Adad (1390-1364).¹⁴⁴⁵

¹⁴⁴³ Harrak, *Assyria and Hanigalbat* (1987), p.276.

¹⁴⁴⁴ Cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.311.

¹⁴⁴⁵ A la documentació contemporànea al seu regnat: "fill d'Erība-Adad, rei del país d'As[sur]." (7)DUMU SU-^dIŠKUR LUGAL KUR ^da-[šur]), VAT 18035 = MARV 1 53:7, Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.93, Weidner *ITN* (1959), no.49; més confús, "hereu de PN" (3)A¹ 1.GIŠ-BE-DU [...]), Ass. 4795, vid. Grayson *RIMA* 1 (1987), p.303. Als denominats edictes del palau i l'harem (*Hof- und Harems-Erlasse*), en còpia pertanyent al regnat de Tiglatpilesser I (1114-1076), es diu també que Nae. era, "descendent (lit. fill) d'Erība-Adad", DUMU SU-^dIŠKUR, VAT 9652 + VAT 9655 + VAT 10402, Weidner *AfO* 17 (1954-56), pl.X: 15, 19; Cf. Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.277-283. Per a les inscripcions reials del seu regnat, veure Weidner *ITN* (1959), p.50-51; Borger *EaK* 1 (1961), p.99-100; Grayson *ARI* 1 (1972), p.139-141, §§ 902-943; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.303-304. Aparicions en documentació administrativa, Saporetti *OMA* 1 (1970), p.351-352; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.93; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.158. Cap d'aquests tipus de documents ens informen sobre la relació de Nae. amb Babilònia. Per a la història d'aquest rei, Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.450-451; Mayer *PKA* (1995), p.231-232. La discussió sobre la cronologia del seu regnat es troba a Boese i Wilhelm *WZKM* 71 (1979), p.19-38.

Nae. apareix també a la llista reial sincrònica com a contemporani d'Adad-šuma-ušur.¹⁴⁴⁶ El seu nom està testimoniats a una altra llista sincrònica, però en aquest cas el seu contemporani babilònic s'ha perdut.¹⁴⁴⁷

Generalment s'ha admés que Nae. pertanyia a una branca secundària de la família reial. Ja he apuntat més amunt que és possible que Ilī-PA-da preparés a Hanigalbat la plataforma des d'on saltar a la conquesta del tron d'Assíria, i que no seria cap casualitat que Nae., hagués d'anar a l'exili babilònic, si un complot, organitzat pel seu pare hagués fracassat.¹⁴⁴⁸

Segons la HS, Nae. retornà al seu país amb un exèrcit i es dirigí a la conquesta de la ciutat d'Assur (la capital del regne), la qual cosa suposa la deposició del rei anterior. La Crònica 25 parla, més clarament, de l'entrega del rei derrotat als babilonis, així com d'altra/es persona/es que havien fugit cap a Assíria, probablement membres de l'oposició a Adad-šuma-ušur, la qual cosa indica l'existència d'un règim amic a Assíria, el de Ninurta-apil-Ekur. Les dues cròniques parlen, per tant, del mateix, però des de dos punts de vista diferents.

En recolzament d'aquesta teoria acuden unes línies d'una carta en còpia tardana. A aquest text, en una mena de digressió històrica (i si s'ha entés aquest fragmentari

¹⁴⁴⁶ Weidner *AfO* 3 (1924), p.70: II 7 = Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.118; veure però les reserves sobre la còpia d'aquesta llista fetes pel propi Weidner *AfO* 3 (1924), p.66-67.

¹⁴⁴⁷ VAT 11261 = KAV 10 I 1, Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.122b.

¹⁴⁴⁸ Veure p.336s.

document), s'afirma que els grans del país d'Assur (*rabûtu ša māt aššur*) entregaren el seu rei, Enlil-kudurrī-ušur, als grans del Babilònia (*rabûtu ša māt akkadī*).¹⁴⁴⁹

Sobre altres coses tan sols podem especular, com p.e. si Nae. aprofitaria mentre Eku. era en guerra contra Adad-šuma-ušur, per a colpejar per l'esquena, per dir-ho així, al rei assiri; o si tot fou resultat de la mateixa batalla, com sembla indicar la HS.¹⁴⁵⁰

No sabem, de fet, quants xocs bèl·lics va haver, però una reconstrucció d'un primer encontre entre Eku. i Adad-šuma-ušur, en el qual el rei babilònic sortiria vencedor, i un segon en el qual Nae. prendria Assur, mentre Adad-šuma-ušur eliminaria, per la seva banda, l'oposició interna a la ciutat de Babilònia, em sembla el més raonable.¹⁴⁵¹

Adad-šuma-ušur va haver d'actuar a la ciutat de Babilònia contra l'oposició interna. Crec, per això, que es pot excloure un domini territorial de Babilònia sobre Assíria,¹⁴⁵² cosa que, a més, no dubtaria la Crònica 25 en afirmar, si hagués estat així. Les condicions de Babilònia tampoc semblen ser les correctes per a tal autoritat, ja que Adad-šuma-ušur va haver d'apartar un oponent a la ciutat (de Babilònia), per a aconseguir estabilitzar la situació. El que sí està clar és una condició de predomini babilònic respecte a Assíria, en quant que Adad-šuma-ušur va poder obtenir dels

¹⁴⁴⁹ *BM 1912-5-13,2* = Pinches *JRAS* 1904, p.415: 6'-7', veure T29.

¹⁴⁵⁰ Weidner *ITN* (1959), p.49, ho interpretà d'aquesta manera i afegí: "Ich nehme also an, dass berichtet wurde, Ninurta-apal-ekur sei gegen den babylonischen König ausgezogen, habe ihn in seinem Feldlager überfallen und getötet und sei dann nach Assyrien zurückgekehrt.". Aquesta lectura no s'ajusta amb la informació fornida més recentment per la Crònica 25.

¹⁴⁵¹ Un resum de teories sorgides a partir de *CT 34 42 II 7-8*, es troben a Brinkman *PKB* (1968), p.87 n.453.

mateixos assiris el seu exrei, Eku. (si ens fíem de la informació de la Crònica 25) o dictar l'extradició des d'Assíria dels babiloni(s) exiliat(s).

No és d'excloure un augment de la influència babilònica, en aquesta direcció ha estat interpretat el fet que sigui durant el regnat de Nae. quan més edictes del palau i l'harem es dictaren, 9 de 23.¹⁴⁵³

S'ha de retornar aquí a la qüestió de l'estàtua de Marduk, presumptament segrestada per Tn. Una pregunta que ens hem de fer, quan a Assíria regia un rei que havia aconseguit el tron amb ajut babilònic és, com és que Adad-šuma-ušur no demanà el retorn de l'estàtua de Marduk, o com és que Nae. no la retornà com a recompensa pel favor als seus aliats babilònics. Aquesta informació es troba a faltar a les cròniques, sobretot a la babilònica Crònica 25.¹⁴⁵⁴

A part de la conquesta de la ciutat d'Assur per Nae, no obtenim cap més informació sobre el regnat d'aquest rei o la seva relació amb Babilònia.

L'única bona notícia per Assíria és que en algun moment durant el regnat de Nae.

¹⁴⁵² Weidner *ITN* (1959), p.48 nota a lín.1-13; en contra Brinkman *PKB* (1968), p.88 n.457.

¹⁴⁵³ Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.277-283.

¹⁴⁵⁴ Astour a Chavalas *Emar* (1996), p.48, diu a propòsit del retorn de l'estàtua de Marduk a Babilònia: "My own contention is that the return of Marduk's statue took place in 1192 (a date securely fixed by the chronologically reliable Assyrian King List), when Babylonian troops under King Adad-šuma-ušur, who came in support of a claimant to the Assyrian throne [es refereix a Ninurta-apil-Ekur] victoriously entered Aššur, and that Tukultī-Aššur was none other than the "someone, son of nobody, whose name is not mentioned" who defended Aššur after the defeat of King Enlil-kudurri-ušur and his surrender, by his own officers, to King Adad-šuma-ušur. Therefore the only acceptable restoration of the damaged figure of the years of Marduk's captivity is [3]6."

Adad-šuma-ušur, el rei de Babilònia, morí i fou succeït pel seu fill Meli-ŠiHU (1186-1172).¹⁴⁵⁵ Res se sap de les relacions de Meli-ŠiHU amb Ninurta-apil-Ekur, o amb el seu successor al tron assiri, Aššur-dān I (1178-1133). Textos econòmics datats durant el regnat de Meli-ŠiHU han aparegut a Meskene, Síria, però Brinkman creu que és difícil que el domini babilònic arribés fins allí, tot i que no dóna cap explicació per a la troballa.¹⁴⁵⁶

Entre els textos administratius procedents del temple d'Assur (arxiu Ass. 18764)¹⁴⁵⁷ s'hi troba un document datat sota l'eponimat de Saggi'u, pertanyent al regnat de Nae.¹⁴⁵⁸ A aquest està testimoniada un tal Marduk-rēmāni fill de Nazi-Marduk de Bīt Buhinu.¹⁴⁵⁹ Es podria tractar d'un babiloni o descendent de babilonis, que rep un préstec 10 litres d'oli de sèsam dels magatzems del temple.

¹⁴⁵⁵ Brinkman *MSKH* (1976), p.253-259; Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.52a, Seidl *RIA* 8 (1993-1997), p.52b, els dos amb bibliografia. Pel significat d'aquest nom, Balkan *AOS* 37 (1954), p.70-71, s.v. Meli-Šihu. Per a la història del seu regnat, Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.444-445. La Llista Reial Sincrònica situa Ninurta-apil-Ekur com a contemporani d'Adad-šuma-ušur, Meli-ŠiHU, i Marduk-apla-iddina I (Weidner *AfO* 3 [1926], p.70 ll 7-9; Grayson *RIA* 6 [1980-1983], p.118), una raó per allargar el regnat de Nae. en deu anys.

¹⁴⁵⁶ Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.52a.

¹⁴⁵⁷ Aquest arxiu és descrit per Pedersén *ALA* 1 (1985), p.43-53 (M4); Freydank *AoF* 19 (1992), p.276-321, edità aquest arxiu; les còpies aparegueren dos anys després a *MARV* 3, la concordança entre l'edició de Freydank i les còpies realitzades pel mateix estudiós es troba a Freydank *AoF* 19 (1992), p.283. Els epònims d'aquest arxiu han estat estudiats recentment per Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.63-78.

¹⁴⁵⁸ Sobre aquest epònim i la seva ubicació cronològica veure: Saporetti *EMA* (1979), p.157; Freydank *SGKAO* 21 (1991), pp.68ss., 72ss., 165.

¹⁴⁵⁹ *VAT* 14473 = *MARV* 3 24:5-7, Freydank *AoF* 19 (1992), p.296. Segons Freydank *idem* p.297 n. a lín. 6, aquest individu no està testimoniada en d'altres documents. El topònim B/puhini està present sota Tn.I, Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.117, en relació a Bīt Hiqu, vid. Ebeling *MAOG* 13/1 (1939), p.69; aquests topònims no estan llistats a Nashef *RGTC* 5 (1982). Per l'antropònim Marduk-rēmāni, Saporetti *OMA* 1 (1970), p.316, sense aquest testimoni; a la documentació mesobabilònica, Hölscher *Personnenamen* (1996), p.138a. L'antropònim Nazi-Marduk, Balkan *AOS* 37 (1954), p.72, "Schatten des Marduk"; no a Hölscher *Personnenamen* (1996).

Sobre l'extensió real del domini assiri durant el regnat de Nae. són d'interés les tres llistes de ciutats que aporten ofrenes *ginā'u* pel temple d'Assur datades durant el seu regnat.¹⁴⁶⁰ En dues d'aquestes tres llistes, que normalment contenien el noms de les seus provincials que trametien l'ofrena,¹⁴⁶¹ apareix dos cops la ciutat d'Idu.¹⁴⁶² Aquesta ciutat es troba nombrada sempre entre Talmuššu i Katmuhu,¹⁴⁶³ pel que es pot afirmar que, a pesar dels trasbalsos que Assíria havia viscut amb la derrota d'Eku., aquesta ciutat continuà durant el regnat del seu successor, Nae., sota control assiri, garantint d'aquesta manera la defensa de la frontera Eufràtica.

A la frontera del Transtigris, Assíria continuava dominant, almenys, fins a la bora sud del riu Zab Inferior (el que ens porta a un retrocés fins les fronteres del temps d'Aššur-ubal.liṭ). La ciutat de Turšan (Tell Mahuz) està testimoniada dos cops a les llistes

¹⁴⁶⁰ VAT 15487, datada sota l'eponimat de Liptānu, VAT 15491, datada sota l'eponimat de Saggi'u, i VAT 15492, datada sota l'eponimat d'Aššur-zēra-iddina. Aquestes llistes són citades per Freydank *HSAO* 6 (1997), p.47-52. Sobre l'adjudicació de l'epònim Liptānu al regnat de Nae., Freydank *SGKAO* 21 (1997), p.148-149; per a l'epònim Saggi'u, Saporetti *EMA* (1979), p.157, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.64-77, p.165, potser epònim el cinquè any de Nae.; per l'epònim Aššur-zēra-iddina, Freydank *HSAO* 6 (1997), p.48 n.16 (fins ara es coneixia un epònim homònim pel regnat de Tn.). L'ordre de successió d'aquests epònims dins del regnat de Nae. és encara desconegut. Sobre les ofrenes *ginā'u*, s.v. *ginû* II, *AHW*. p.290, "regelmässiges (Pflicht-)Opfer"; s.v. *ginû* A, *CAD* G, p.80b-82, 2."regular offering, dues"; *CDA* p.93b, "regular contribution (to temple)"; Cf. Pedersén *ALA* 1 (1985), p.43-53; Postgate *BiOr* 37 (1980), p.69; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.63-70; Freydank *AoF* 19 (1992), p.276-321; per al període neobabilonic, Kümmel *Familie* (1979), p.84 n.1; MacGinnis *Letter Orders* (1979), p.153-154.

¹⁴⁶¹ Vid. p.e. del regnat de Tp., *MARV* 2 21:29, [...]mah-ru ša pa-ha-a-te, "rebutts de les províncies", en referència als productes que aquestes ciutats aporten com a ofrena *ginā'u* pel temple d'Assur; o els documents de recepció d'aquestes ofrenes de cada ciutat o país en particular, p.e. *MARV* 3 14, *MARV* 3 35, *MARV* 3 36, *MARV* 3 38, *MARV* 3 40; cf. Freydank *AoF* 19 (1992), p.276-321; Freydank *HSAO* 6 (1997), p.47; Postgate *Afo* 32 (1985), p.96b.

¹⁴⁶² VAT 15491 i VAT 15492, Freydank *HSAO* 6 (1997), p.51.

¹⁴⁶³ Sobre la localització d'Idu, p.111. Per Talmuššu veure p.67, 80. Per Katmuhu, p.216, 286.

d'ofrenes *ginā'u*.¹⁴⁶⁴ En aquesta mateixa frontera, encara que possiblement dins de la serralada dels Zagros potser hem de constatar la pèrdua de Šasilu i Šumelu, ja que aquestes ciutats no són a cap de les tres llistes llistes datades pel regnat de Nae., mentre que eren testimoniades en una llista del regnat de Tn.¹⁴⁶⁵ L'*argumentum ex silentio* no és suficient en aquestes llistes per a deduir-ne la pèrdua territorial a favor d'Adad-šuma-ušur,¹⁴⁶⁶ però el fet que no apareguin en cap de les tres llistes crec que pot ser un indicatiu d'aquesta disminució.

4. Conclusió

Amb els regnats d'Enlil-kudurrī-ušur i Ninurta-apil-Ekur sembla que s'arriba al final d'una etapa, no sols de la política interna assíria, amb el final de la inestabilitat successòria que seguí a l'assassinat de Tn.,¹⁴⁶⁷ una estabilitat afavorida pels babilonis, sinó també el final definitiu del període de prepotència d'Assíria sobre Babilònia, iniciat amb la derrota de Kaštiliašu enfront de Tn. Aquesta recuperació de Babilònia fou obra d'Adad-šuma-ušur, que no tan sols va aconseguir fer fora els assiris de Babilònia, sinó que finalment es convertí en àrbitre de la situació política a Assíria.

Amb la mort de Tn., assassinat per un dels seus fills, Assíria havia entrat en un període de guerres civils, els diferents prínceps lluitaren pel poder. Aquests prínceps,

¹⁴⁶⁴ VAT 15487 i VAT 15491, Freydank *HSAO* 6 (1997), p.51.

¹⁴⁶⁵ VAT 18144:43, 44; Freydank *HSAO* 6 (1997), p.52 n.43. Sobre la situació d'aquestes ciutats veure p.192.

¹⁴⁶⁶ Veure la crítica de Prechel *Vortrag* (1997).

¹⁴⁶⁷ Nae. regnà probablement tretze anys, i Aššur-dān I quaranta-sis, segons la conclusió a la que arriben Boese i Wilhelm *WZKM* 71 (1979), p.31. Aquí he mantingut però la cronologia donada per Brinkman a Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.335-348.

impossibilitats de vencer els seus rivals, dirigiren la seva mirada cap a Babilònia a la cerca d'ajut. Babilònia s'havia convertit en lloc d'acollida d'exiliats polítics assiris, així com Assíria dels babilònics, la qual és una prova més dels estrets llaços que unien els dos regnes.

X. [83] Aššur-dān I (1178-1133)

El llarg regnat d'Aššur-dān I¹⁴⁶⁸ representa per Assíria una època per a guarir les ferides després de les turbulències que seguiren a l'assassinat de Tn. i la convulsa successió al tron assiri, un període de transtorns que podria haver durat en termes absoluts uns setze anys fins l'accessió de Ninurta-apil-Ekur.¹⁴⁶⁹

1. Inscricions reals¹⁴⁷⁰

Fou Weidner qui cridà l'atenció sobre una inscripció fragmentària procedent de Nínive (K 2667) que va atribuir a Aššur-dān I.¹⁴⁷¹ A aquest fragment d'inscripció reial es relata, com a mínim, dues expedicions militars, una amb destinació als territoris situats al sud del Zab Inferior (Tupliiaš i Irria), i una segona en direcció cap a l'Èufrates mig (Suhu, Šadānu). Hi apareixen els següents noms geogràfics: Irria (8'. KUR *ir-ri-ia*), Suhu (9'. KUR *su-hi*), Šadānu (11'. KUR *šá-da-ni*), Šelenu (14'. KUR *še-li-ni*).¹⁴⁷²

¹⁴⁶⁸ El seu nom significa "Aššur és fort", *AHw.* p.159a; *CAD D* p.84b; *APN* p.38b-39a; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.177; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.109-110; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.32.

¹⁴⁶⁹ Resums de la història del regnat d'Aššur-dān I es poden trobar a Weidner *RIA* 1 (1932), p.208b; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.451-452; Mayer *PKA* (1995), p.232-233; Akerman *PNA* 1/I (1998), p.178b-179a. La cronologia d'Aššur-dān I és discutida a Boese i Wilhelm *WZKM* 71 (1979), p.19-38, allí bibliografia anterior; veure encara sobre la cronologia, Na'aman *Iraq* 46 (1984), p.115-123; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.32-34.

¹⁴⁷⁰ Les inscripcions reials d'Aššur-dān I són publicades a: Weidner *ITN* (1979), p.51-52; Borger *EaK* 1 (1961), p.100; Weidner *AfO* 22 (1968-1969), p.76-77; Grayson *ARI* 1 (1972), p.141-143 §§ 920-932; Deller *OrAn* 22 (1983), p.17-20; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.305-308.

¹⁴⁷¹ Weidner *ITN* (1959), p.51 nota a lín. 11; Weidner *AfO* 22 (1968-1969), p. 77a, l'assignà provisionalment(!) a Aššur-dān I; Borger *EaK* 1 (1961), p.100 § d, no en fa menció i diu: "Königsinschriften, die in die Zeit Aššur-dan's I. (etwa 1178-1133) angesetzt werden könne, sind bisher nicht publiziert worden."; Grayson *ARI* 1 (1972), p.142, § 927, es declarava reaci a que el text pertanyés a aquest rei; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.305-306 (A.0.83.1001), l'editava finalment sota Aššur-dān I. Veure p.232s.

¹⁴⁷² K 2667 = Weidner *AfO* 22 (1968-1969), p.76 = Grayson *RIMA* 1(1987), p.305-306 (A.0.83.1001); els

L'atribució provisional (!) de Weidner de K 2667 a Aššur-dān I es basava en el fet que la Història Sincrònica testimonia el topònim Irriia a una campanya d'aquest monarca.¹⁴⁷³ Els tres darrers topònims estan ara però clarament atestats a la documentació de Tn., i no en canvi a la d'Aššur-dān I; per tant, proposo que K 2667 sigui adjudicat al corpus de Tn.¹⁴⁷⁴

Si la meua teoria sobre la pertanyença del fragment d'inscripció a Tn. fos falsa, i es demostrés definitivament que el text pertany al regnat d'Aššur-dān I, llavors representaria el primer indici de la recuperació assíria, i la represa de la iniciativa al flanc sud del regne durant aquest regnat.

2. Textos cronogràfics tardans

Les llistes reials presenten Aššur-dān I com a fill de Ninurta-apil-Ekur i governant durant un període de 46 anys,¹⁴⁷⁵ el més llarg conegut, per ara, a la història d'Assíria.

La Llista reial sincrònica presenta Aššur-dān I com a contemporani dels reis següents babilonis: Zababa-šuma-iddina (1158) (1.za-ba₄-[†]ba₄[†]-[šuma-iddina]) i Enlil-nādin-ahhē/Enlil-šuma-ušur (1157-1155) (1.^dBAD-MU-[ŠEŠ]).¹⁴⁷⁶ Aššur-dān I compareix a un

noms han estat discutits al cap. de Tn., la seva dispersió indica però una (anada i tornada) o diverses campanyes cap a la zona del Transtigris: Irriia, entre el Zab Inferior i l'Adhem (*Radānu*), i Šelenu (al Diala?); mentre també a l'Èufrates mig: Šadānu? i Suhu.

¹⁴⁷³ CT 34 pl. 42:II 11 =Grayson *ABC* (1975), p.162:11.

¹⁴⁷⁴ Veure p.232s.

¹⁴⁷⁵ La Llista Nassouhi es troba trencada i mentre la foto, Nassouhi *AfO* 4 (1927), pl.II 42, presenta la xifra [x]+16, la còpia a *idem* p.5:42, possibilita la lectura [x]+26 o [x]+36; mentre que Nassouhi transliterava 36, *idem* p.7:42; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218 III 31; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.219 III 18; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.111; Boese i Wilhelm *WZKM* 71 (1979), p.23-26, arriben com a conclusió a la xifra de 46 anys.

¹⁴⁷⁶ Weidner *AfO* 3 (1927), p.70 II 10-11; Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.118.

altre fragment de llista sincrònica, el nom del seu(s) contemporani(s) babilònic(s) està(n) desgraciadament trencat(s).¹⁴⁷⁷

La Història Sincrònica, després de la presa del poder de Ninurta-apil-Ekur, i dins del paràgraf dedicat a Enlil-kudurrī-ušur, no ens dóna cap més tipus d'informació sobre el regnat d'aquell rei assiri. Pel seu fill, Aššur-dān I, tan sols ens informa de la seva relació, de caràcter bèl·lic, amb Zababa-šuma-iddina, el penúltim rei de la dinastia kassita. Ho fa amb els següents termes:

T25a

¹⁴⁷⁹En el temps de Zababa-šuma-iddina, rei del país de Karduniaš (Babilònia), ¹⁴⁸⁰[Ašš]ur-dān (I), el rei del país d'Assur, [baixà (?)] cap a Karduniaš; ¹⁴⁸¹la ciutat de Zaban, Irriia, Ugār-sal[lu...] ¹⁴⁸²[conquerí]; les seves nombroses [despelles (captius) agafà] cap al país d'Assur."¹⁴⁷⁸

La Història Sincrònica i la llista reial sincrònica¹⁴⁷⁹ coincideixen en donar com a contemporani d'Aššur-dān I, Zababa-šuma-iddina (1158),¹⁴⁸⁰ saltant-se Meli-ŠiHU (1186-1172),¹⁴⁸¹ el fill d'Adad-šuma-ušur, i Marduk-apla-iddina I (1171-1159),¹⁴⁸² fill de Meli-ŠiHU, que no van tenir precisament regnats curts (quinze i tretze anys respectivament). És possible que aquesta omisió sigui tan sols causada per la manca de contacte directe entre aquests reis babilònics amb els reis assiris.

¹⁴⁷⁷ VAT 11261 = KAV 10: I 2'; Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.122b-123a.

¹⁴⁷⁸ CT 34 42: II 9-12; Weidner *ITN* (1959), p.51 no.51 (edició); Grayson *ARI* 1 (1972), p.143 § 932 (traducció); Grayson *ABC* (1975), p.161-162, no.21 (edició); Glassner *Chroniques* (1993), p.172 (traducció).

¹⁴⁷⁹ Sobre la còpia dels noms a l'inici de la segona columna de la llista reial sincrònica veure les reserves de Weidner *AfO* 3 (1927), p.66-67, i Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.116-117.

¹⁴⁸⁰ Brinkman *MSKH* (1976), p.321-322, per aquest rei no s'ha conservat cap font contemporània!

¹⁴⁸¹ Veure p.348s .

¹⁴⁸² Brinkman *RIA* 7 (1990-1993), p.374b, allí bibliografia sobre aquest rei; Brinkman *PKB* (1968), p.87; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.445-446; Brinkman *MSKH* (1976), p.247-252. Les relacions amb Assíria no es van tallar però. Un document procedent de les proximitats de Dūr-Kurigalzu, *IM* 49992 (*Iraq*, Supplement 1945, pl.XXII fig. 24) parla del pagament per part del governador mitjançant vestits a

Si la versió donada per la Història Sincrònica és correcta, Aššur-dān I, segurament no a inicis del seu regnat,¹⁴⁸³ va dirigir una expedició cap a la zona del Transtigris, possiblement cap a la confluència d'aquest riu amb els rius Adhem (*Radānu*) i Diala (*Turran*), en qualsevol cas al sud del Zab inferior (*Zābu Šupalū*), on es suposa que estaven situades Zabban,¹⁴⁸⁴ Irriia¹⁴⁸⁵ i Ugār-Sal.lu.¹⁴⁸⁶ Aquesta zona havia estat darrerament de clara influència babilònica. Sembla que l'ordre que segueixen els noms en aquest informe va de més pròxim a Babilònia, sent el més sudenc, Zabban, fins al més nordenc, Ugār-Sal.lu. Aquesta expedició ha estat interpretada pels estudiosos moderns com una razzia que posava de manifest la debilitat del rei kassita, més que una annexió territorial, més o menys definitiva, per part dels assiris.¹⁴⁸⁷

Llastimosament cap font ens informa sobre les relacions d'Aššur-dān I amb el successor de Zababa-šuma-iddin: Enlil-nādin/šuma (MU)-ahhē/ušur(ŠEŠ) (1157-1155), que fou el darrer rei de la dinastia kassita.¹⁴⁸⁸ Mentre Aššur-dān I governava a Assíria, a Babilònia tenien lloc una sèrie de canvis espectaculars sota el signe elamita.¹⁴⁸⁹ Aquestes transformacions les resumeixo breument per a poder entendre el fil dels aconteixements de les relacions entre Assíria i Babilònia.

comerciants assiris; cf. Brinkman *RAI* 19 (1974), p.400 n.36.

¹⁴⁸³ Weidner *RIA* 1 (1932), p.209a, ja datava la campanya al 16è any d'Aššur-dān I.

¹⁴⁸⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.279, "in der Nähe von Mê-Turnat". Al present treball veure p.279.

¹⁴⁸⁵ Postgate *RIA* 5 (1976-1980), p.170, "Ost von Tigris zwischen Unteren Zab und Babylonien", però possiblement no al sud de l'Adhem.

¹⁴⁸⁶ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.270.

¹⁴⁸⁷ Així ho han interpretat Weidner *ITN* (1959), p.51 n. a lín.11, Brinkman *PKB* (1968), p.88; Mayer *PKA* (1995), p.232.

¹⁴⁸⁸ Weissbach *RIA* 2 (1938), p.392, s.v. Enlilnādinahi; Tadmor *JNES* 17 (1958), p.137-139; Brinkman *PKB* (1968), p.88; Brinkman *MSKH* (1976), p.122-124; Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.104.

¹⁴⁸⁹ Cf. Brinkman *PKB* (1968), p.88.

3.La invasió elamita de Mesopotàmia

Un altre cop els elamites, com havien fet en època d'Enlil-nādin-šumi (c.1224), es llançaren a l'atac sobre ciutats de la Babilònia central. Sippar,¹⁴⁹⁰ Acad,¹⁴⁹¹ Ešnunna,¹⁴⁹² Dūr-Kurigalzu¹⁴⁹³ i Opis:¹⁴⁹⁴ són mencionades a les inscripcions de Šutruk-Nahhunte I (1185-1155).¹⁴⁹⁵ És possible que Zababa-šuma-iddina fos deportat cap a Elam¹⁴⁹⁶ i el darrer rei kassita, Enlil-nādin/šuma(MU)-ahhē/ušur(ŠEŠ) (1157-1155), si no governà sota la protecció dels elamites,¹⁴⁹⁷ sí, es va veure condicionat en la seva acció de govern per Kuter-Nahhunte,¹⁴⁹⁸ el fill i successor de Šutruk-Nahhunte I.¹⁴⁹⁹ Els

¹⁴⁹⁰ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.231-232; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.244. Veure T37, T38.

¹⁴⁹¹ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.7-10; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.5.

¹⁴⁹² Ešnunna sembla que no apareix a la documentació mesoassíria ni mesobabilònica; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.118. Cf. Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.73-76, Tell Asmar.

¹⁴⁹³ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.93-94; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.60.

¹⁴⁹⁴ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.272; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.297.

¹⁴⁹⁵ König *EKI* (1955-1957), p.76-83 (no.22, 23, 24a, 24b, 24c(?), 28CI). La història d'aquest rei, Cameron *Histoire de l'Iran Antique* (1936), p.128-130; Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.100-105; Labat *CAH 2/2* (1975), p.482-488; Quintana *Historia de Elam* (1997), p.58-59. La desaparició de la dinastia kassita ha estat analitzada recentment, junt amb la publicació d'un text èpic, per W.G.Lambert *MHEO II* (1994), p.67-72, allí també bibliografia. Sembla ser que Šutuk-Nahhunte i, el seu fill, Kuter-Nahhunte, reclamaven la dignitat de seure al tron babilònic, basant-se en ser descendents de Kurigalzu I per part d'una filla d'aquest, veure van Dijk *OrNS* 55 (1986), p.159-170.

¹⁴⁹⁶ Així ens ho recorda un text en acadi procedent de Nínive, *K* 2660, per tant una còpia neoassíria, que ha estat assignada provisionalment com a procedent d'un original del regnat de Nabucodonossor I (1125-1104), vid. Frame *RIMB* 2 (1995), p.19:1'-2' (B.2.4.5), allí també es pot trobar una llista de la bibliografia sobre aquest text; Cf. Tadmor *JNES* 17 (1958), p.137-139.

¹⁴⁹⁷ Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.103-104; Hinz *RIA* 6 (1980-1983), p.388b, pensa que Enlil-MU-ŠEŠ fou vassall dels elamites; en contra s'expressa Brinkman *PKB* (1968), p.88, esp. n.463. La successió dels darrers reis kassites està confirmada per la Llista Reial Babilònica A, II11')30 [1.]^dIŠKUR-MU-ŠEŠ' II12') 15 [1.]^dme-li-šj-HU II13') 13 [1.]^dŠÚ-A-MU DUMU-šú II14') MU 1 1.^dza-ba₄-ba₄-M[U-SUM (?)] II15')3 1.^d+EN-MU-ŠEŠ (?), *CT* 36 24 II 11'-15' = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92 (pel darrer nom veure Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.95a; així com la Llista Reial Sincrònica, (columna babilònica) II7) 1.^dIŠKUR-MU-PAP II8) [me-li-šj'-HU II9) 1.^dAMAR'.UTU-A-MU II10) 1.^dza-ba₄-ba₄'-[MU-SUM (?)] II11) 1.^dBAD-MU-ŠEŠ (?), Weidner *AfO* 3 (1926), p.70 II 7-11, Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.118.

¹⁴⁹⁸ El text *K* 2660, ens podria informar de la deportació del darrer rei kassita cap a Elam, si la reconstrucció de Frame *RIMB* 2 (1995), p.20:12'-13' (B.2.4.6), és correcta. Sobre Kuter-Nahhunte, König *EKI* (1955-1957), p.83-84 (nos. 29, 30). Una èpica històrica procedent d'època persa aquemènida, o inclús selèucida, parla de les "impietats" de Kuter-Nahhunte comeses amb ciutats de Babilònia, Lambert *MHEO II* (1994), p.67-72. Cf. Brinkman *PKB* (1968), p.88-89; Foster *Before the Muses I* (1993), p.284-289, allí més bibliografia. La història de Kuter-Nahhunte es pot trobar a Cameron *Histoire de l'Iran Antique* (1936), p.130-131; Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.104; Hinz *RIA* 6 (1980-1983), p.388b-389a, amb bibliografia; Labat *CAH 2/2* (1975), p.486-488; Quintana *Historia de Elam* (1997), p.58-59.

¹⁴⁹⁹ El record de les destroces fetes pels elamites perdurà a les inscripcions reials de Nabucodonossor I

elamites posaren final així a 576 anys de dinastia kassita a Babilònia.¹⁵⁰⁰ Crec que s'ha de veure com a curiós que dels aconteixements que posaren final a aquesta dinastia no en tinguem cap rastre a les cròniques tardanes, així com del presumpte segrest de l'estàtua del déu Marduk; assumpte sobre el qual ens hauríem de preguntar, com és que el rei Šutruk-Nahhunte I no en diu res a les seves inscripcions.¹⁵⁰¹

Els assiris, per la seva banda, van tenir també temps de sentir la força de l'embranchida elamita quan el rei Šilhak-Inšušinak I (c.1150-1120),¹⁵⁰² germà petit i successor de Kuter-Nahhunte, va atacar Ugār-Sal.lu (AŠ-ú-ka₄-ar-si-il-la-am e-be-eh),¹⁵⁰³ Arrapha (AŠ-ar-ra-ap-ha, Kirkuk),¹⁵⁰⁴ Nuzi (AŠ-nu-ú(?) -za, Irgan Tepe)¹⁵⁰⁵ i Halman ([AŠ-ia]-al-man, Holwān).¹⁵⁰⁶ Tots aquests llocs apareixen llistats a l'informe de les seves campanyes a la zona al voltant de l'*Ebih* (Gebel Hamrin), a l'est del Tigris, on diu que hi

(1125-1104) (moltes d'elles ens han arribat en còpia procedent de la biblioteca d'Assurbanipal a Ninive), que va emprendre una mena de creuada per a fer un ajust de comptes amb els elamites i, sobretot, recuperar (la imatge d)el déu Marduk, veure Frame *RIMB* 2 (1995), p.19ss. Aquest record perdurà inclús en textos posteriors (p.e. d'època persa aquemènida) *BM* 34026 (Sp.158+Sp.II 962) = Lambert *MHEO* II (1994), p.67-72. Cf. Brinkman *PKB* (1968), p.90 n.476.

¹⁵⁰⁰ Durada establerta per la Llista Reial Babilònica A, Grayson *RIA* 5 (1976-1980), p.92.

¹⁵⁰¹ Que el rei elamita saquegés l'Esagila, i prengés la imatge del déu nacional babilònic s'ha suposat tan sols a partir de les inscripcions de Nabucodonosor, Frame *RIMB* 2 (1995), p.19-35. De totes maneres, si acceptem que l'estàtua del déu havia ja estat deportada per Tn., segons la Crònica P IV 6, devia de trobar-se quan Šutruk-Nahhunte I o el seu fill Kuter-Nahhunte saquejaren Babilònia, encara a Assíria, ja que l'estàtua, que es trobava a Assíria, no fou retornada fins al regnat de (Ninurta)-Tukul(ti)-Aššur, c.1133, si acceptem la identificació entre els dos personatges a partir de la informació de la Crònica P IV 12-13. Hem de suposar que hi va haver almenys dues estàtues del déu segrestades al mateix temps?, i per tant acceptar que Marduk tenia una multiplicitat d'estàtues a l'Esagila, o bé que els saquejadors prengueren algun altre objecte representatiu del déu; o bé que les nostres suposicions sobre robatori d'estàtues de Marduk no tenen base, o estan influenciades per textos babilònics sota forta sospita de ser propagandístics. Veure discussió p.306s.

¹⁵⁰² La història de Šilhak-Inšušinak I es pot llegir, entre d'altres, a Cameron *Histoire d'Iran Antique* (1936), p.132-155; Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.106-114; Labat *CAH* 2/2 (1975), p.488-496; Quintana *Historia de Elam* (1997), p.60-63.

¹⁵⁰³ Vallat *RGTC* 11 (1993), p.291.

¹⁵⁰⁴ Vallat *RGTC* 11 (1993), p.19.

¹⁵⁰⁵ König *EKI* (1955-1957), p.128 § 40, AŠ-nu-ú-za; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.201, AŠ-nu-ù-za.

¹⁵⁰⁶ Vallat *RGTC* 11 (1993), p.108; Brinkman *PKB* (1968), p.195 n.1195; Röllig *RIA* 5 (1976-1980), p.255, distingeix Arman/Halman (Holwān) de Jalman (a Adad-nārārī II i Šamšī-Adad V), també a l'est del Tigris, però "Nach dem knappen Kontext wohl Bezeichnung des Südostabschnitts des Gebel Hamrin", no així

instal·là els seus administradors.¹⁵⁰⁷ Aquesta expedició tingué lloc, una altra vegada, a la zona del Transtigris, però aquest cop plenament dins l'àrea d'influència assíria.¹⁵⁰⁸ La durada, intensitat i dimensió geogràfica del domini elamita a aquesta zona són desconeguts en els seus detalls, encara que no crec que hagi estat molt més que una razzia. Sigui com sigui, es pot especular sobre si aquest control va començar a devallar molt abans de finals del regnat de Šilhak-Inšušinak I (c.1120), en un procés que duraria fins a inicis del regnat del seu successor.¹⁵⁰⁹ El territori d'Arrapha, sembla estar (altre cop?) sota administració assíria durant el període de govern de Ninurta-tukul(ti)-Aššur (c.1133),¹⁵¹⁰ mentre que el tercer rei de la segona dinastia d'Isin, Ninurta-nādin-šumi (c.1132-1126) aconseguí arribar fins a Arbela en algun moment del seu regnat, on el rei assiri, Aššur-rēša-iši I (c.1133-1116), n'et feu front.¹⁵¹¹ De la mateixa manera, no sabem fins a quin punt aquestes campanyes al territori assiri van influir en la mort o successió d'Aššur-dān I.¹⁵¹²

Grayson *ABC* (1975), p.242.

¹⁵⁰⁷ Cf. König *EKI* (1955-1957), p.128, no.54 II 95 (§ 40); König *EKI* (1955-1957), p.126 n.b; Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.109-110; Brinkman *PKB* (1968), p.89 n.470.; Labat *CAH 2/2* (1975), p.489-491; Quintana *Historia de Elam* (1997), p.60-61.

¹⁵⁰⁸ Arrapha havia estat definitivament integrada a les fronteres d'Assíria per Tn., Weidner *ITN* (1959) p.27:79, és probable que Nuzi (Irgan Tepe) també en formés part des de llavors. Ja hem vist al capítol de Tn. que aquest conquerí Zabban, que es troba sensiblement més al sud, veure p.274s. Aquesta regió més sudenca segurament es va perdre amb els aconteixements que succeïren a la mort de Tn., es pot pensar, encara que sense proves que Zabban tornà a mans babilòniques quan Adad-šuma-ušur recolzà Ninurta-apil-Ekur en la lluita pel tron Assiri. La preeminència sobre Zabban i Ugār-Sal.lu era encara discutida entre Assíria i Babilònia en aquest moment, i havien estat els objectius d'Aššur-dān I, veure p.356. A les inscripcions de Šilhak-Inšušinak I apareix Ekal.lātu (e-kál-la-at), Vallat *RGTC 11* (1993), p. 63, creu molt improbable que es tracti de la ciutat assíria d'aquest nom, ja que el rei elamita hi va dur a terme activitat constructiva. Sobre els llocs babilònics mencionats, cf. Brinkman *PKB* (1968), p.89-90. En aquestes expedicions Šilhak-Inšušinak I abastaria territoris tan al nord com Murattaš, Nashef *RGTC 5* (1982), p. 197-198; Vallat *RGTC 11* (1993), p.189. Murattaš reapareixerà a les inscripcions de Tiglatpilesser I, 1 R 11:III 95 = *RIMA 2* (1991), p.19, per tant, també dins de l'àrea de futura influència assíria.

¹⁵⁰⁹ Labat *CAH 2/2* (1975), p.501.

¹⁵¹⁰ Weidner *AfO 10* (1936-1936), no.19:1-3.

¹⁵¹¹ VAT 10281 = Weidner *AfO 4* (1927), p.215 Rs. II 10 = Weidner *ITN* (1959), no.70 = Grayson *ABC* (1975), p.188.

¹⁵¹² Com a causa directa ho apuntà Cameron *Histoire de l'Iran Antique* (1936), p.137-138; Hinz *Das*

A Babilònia les incursions elamites havien posat final a la dinastia kassita. Segons la Llista Real Babilònica A, el nou rei fou Marduk-kābit-ahhēšu (1157-1140),¹⁵¹³ amb ell s'iniciava la denominada segona dinastia d'Isin.¹⁵¹⁴ Marduk-kābit-ahhēšu fou succeït pel seu fill, Itti-Marduk-balāṭu (1139-1132).¹⁵¹⁵ Aquests dos reis van estar possiblement molt limitats de moviments per Šilhak-Inšušinak I, i és possible que tan sols controlessin les ciutats del sud i centre de Babilònia.¹⁵¹⁶

Poc es coneix de l'acció política i militar de Šilhak-Inšušinak I a Babilònia. En les seves expedicions arribà fins a Hussi,¹⁵¹⁷ Nemettu-Marduk¹⁵¹⁸ i, fins i tot, Nippur,¹⁵¹⁹ però sembla cert que no va tenir tant d'èxit com els seus predecessors. Les expedicions del rei elamita des de les seves bases al nord de Babilònia i zones adjacents al Diala condicionaren la política dels primers reis de la recent fundada dinastia d'Isin.

Reich Elam (1964), p.110, tan sols ho recull com a suposició.

¹⁵¹³ No se'n coneix cap inscripció reial, Frame *RIMB* 2 (1995), p.5-6. Les llistes reials li atribueixen un regnat de 18 anys (Poebel AS 15 [1955] 3:1 = Grayson *RIA* 6 [1980-1983], p.97, Llista Reial babilònica C) o 17 anys (CT 36 24 II 17' = Grayson *RIA* 6 [1980-1983], p.92, Llista Reial babilònica A), Cf. Brinkman *PKB* (1968), pp.40, 43). Per a la història del seu regnat Brinkman *PKB* (1968), pp.40, 93, 323-324; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.447-448; Brinkman *RIA* 7 (1990-1993), p.376-377; Frame *RIMB* 2 (1995), p.6.

¹⁵¹⁴ Sobre el nom de la dinastia i la seva capital, Brinkman *PKB* (1968), p.91 n.478 i n.479; Frame *RIMB* 2 (1995), p.5.

¹⁵¹⁵ D'Itti-Marduk-balāṭu es conserva una sola inscripció reial, VS 1 112 = Frame *RIMB* 2 (1995), p.7-8 (B.2.2.1); la llista reial babilònica C li atorga un regnat de vuit anys (Poebel AS 15 [1955], 3:2 = Grayson *RIA* 6 [1980-1983], p.92), a la llista reial babilònica A es llegeix 6+x (?), CT 36 24 II 18' = Grayson *RIA* 5 [1976-1980], p.92). La documentació econòmica es troba a King *BBS*t (1912), no.30 i Böhl *AfK* 2 (1924-1925), p.49-64. Pel seu regnat veure Brinkman *PKB* (1968), p.41, 94-98, 324; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.448-449; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.221a.

¹⁵¹⁶ A la documentació econòmica d'Itti-Marduk-balāṭu es mencionen Borsippa (Nashef *RGTC* 5 [1982], p.51) i Dūr-Sumula'el (Nashef *RGTC* 5 [1982], p.98); que estan pròximes a Babilònia, Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.221a, pel que es pot suposar un control de la Babilònia central, Brinkman *PKB* (1968), p.98.

¹⁵¹⁷ König *EKI* (1955-1957), p.55:8; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.106.

¹⁵¹⁸ König *EKI* (1955-57), p.55:10; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.198.

4.Conclusió

Aššur-dān I va gaudir del regnat més llarg (pel que es coneix) de la història d'Assíria. Contràriament al que es podria esperar, del seu extens regnat no es coneixen quasi documents. Aššur-dān I fou contemporani d'almenys sis reis de Babilònia (Meli-ŠiHU, Marduk-apla-iddina I, Zababa-šuma-iddina, Enlil-MU-ŠEŠ, Marduk-kābit-ahhēšu i Itti-Marduk-balāṭu), cap d'ells però va assolir l'alçada del seu predecessor Adad-šuma-ušur. Aššur-dān I va veure la desaparició d'una dinastia, la kassita, amb la deportació del seu darrer sobirà cap a Elam. Aššur-dān I va contemplar l'inici d'una nova dinastia, la segona d'Isin. Aššur-dān I va haver de resistir a la invasió elamita encapçalada per Šutruk-Nahhunte I, i el seu successor, Kuter-Nahhunte. Els territoris d'influència assíria al sud del Zab Inferior (Nuzi, Arrapha) van ser ocupats pels elamites. La influència elamita sobre els territoris afectats per la invasió desapareixeria totalment tan sols vers c. 1120. Com van afectar aquests aconteixements al regnat d'Aššur-dān I és incert.

En definitiva, amb Aššur-dān I Assíria trobà la pau interna necessària després dels anys de guerres i convulsions subsegüents a l'assassinat de Tn. Aquest fou un període de pau interna essencial per a la recuperació que s'experimentaria sota Tp. I. Fou una època marcada per la preeminència d'Elam davant la debilitat del dos regnes mesopotàmics, tal com ja havia succeït anteriorment al final del regnat de Tn.

¹⁵¹⁹ Tepe Pomp 1 II 10-11, text inèdit citat per Vallat *RGTC* 11 (1993), p.198.

XI. [84]Ninurta-tukul(ti)-Aššur i [85] Mutakkil-Nusku (c.1133²)

Com moltes altres vegades a la història d'Assíria després d'un llarg regnat, com fou el d'Aššur-dān I, es presentaren problemes a la successió al tron. Pel cas de Ninurta-tukul(ti)-Aššur (d'ara en endavant NtA) s'ha dubtat, fins i tot, que hagués estat rei.¹⁵²⁰

Estretament lligat a NtA està el seu oponent (?), i possiblement germà, Mutakkil-Nusku.¹⁵²¹

1.Inscripcions reials

L'estat actual per NtA respecte a aquest gènere és la falta total i absoluta d'inscripcions reials, a manca de la confirmació que YOS 9 no.80, es pugui assignar definitivament a aquest moment.¹⁵²²

¹⁵²⁰ El nom Ninurta-tukul(ti)-Aššur significa "Ninurta és la confiança (maça de combat) d'Aššur", *AHw.* p.1368; *APN* p.176a; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.211; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.354-355; Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), p.94. Sobre la història d'aquest "Schattenkönig", tal com el definí Weidner, veure: Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.1-52; Weidner *ITN* (1959), p.52-53; Brinkman *PKB* (1968), p.102, nn. 556, 557; Borger *EAK* 1 (1961), p.100-102; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.452; Mayer *PKA* (1995), p.233.

¹⁵²¹ El seu nom significa "Nuku és encoratjador", *AHw.* p.1305a, D 1a; *APN* p.142a; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.222; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.338; Saporetta *OMA* 2 (1970), p.164; Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), p.88. Sobre el seu regnat, Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.452; Borger *EaK* 1 (1961), p.102; Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.500 amb llistat de fonts textuales; Mayer *PKA* (1995), p.233.

¹⁵²² Borger *EAK* 1 (1961), p.100-102 (edició), atribuí la inscripció, escrita amb signes de clara forma neobabilònica, publicada per Stephens *YOS* 9 (1937), no.80 (còpia), "Broken prism with a building inscription", a NtA (així com Stephens, segons cita el mateix Borger) en base a la reconstrucció de la línia 5: [...^dNIN.URTA/^dMAŠ]-tukul-^rd¹aš¹-šur LUGAL dan-nu LUGAL KUR ^daš+šur.KI. Brinkman *PKB* (1968), p.102 n.557, ja es mostrà precabat a l'hora de valorar la importància d'aquesta inscripció, malgrat que no en posà en dubte l'assignació de Borger. Grayson *ARI* 1 (1972), p.143, § 933, l'atribuí directament a Sîn-šarra-iškun (623(?) - 612), possiblement seguint von Soden *OLZ* 41 (1938), col.427, que a la vegada seguia una identificació de Landsberger, cf. Grayson *ARI* 1 (1972), p.143 n.273. La col.lació de la línia 5 donà com a resultat que no es podia llegir cap nom de rei, segons informava Grayson *ibid.* Finalment, Grayson *RIMA* 1 (1987), no la integra a NtA, quedant aquest rei orfe d'inscripcions. A pesar de tot, Wiggerman *RIA* 9 (1999), p.218a, assigna YOS 9 81 (erròniament per 80!) al període mesoassiri. El prisma YOS 9 80 sembla procedir de Sirara, ciutat on un rei d'Assíria hi

De certificar-se que aquesta inscripció pertany a NtA significaria, com molt bé va dir Borger:

"Da das "Prisma" aus den eigentlich babylonischen Sirara (Mê-Turnat –Tell Haddad) stammt, muss das assyrische Reich damals nach Süden hin doch eine beträchtliche Ausdehnung gehabt haben."¹⁵²³

Això implicaria que NtA hauria estat molt actiu en la política de reconquesta d'aquests territoris als elamites. Malgrat això, i a manca de més documents, aquest gènere

va dur a terme activitat constructiva al temple del déu ^d*èr-ra-gal*, identificat amb Nergal, Deimel *Pantheon* (1914), p.148, Anònim *RIA* 5 (1976-1980), p.170. Sembla ser que Sirara (Mê-Turran –Tell Haddad) fou un centre del culte a Nergal, Kessler *BaM* 13 (1982), p.52. Molts són els problemes que presenta l'atribució de Borger, a part dels purament epigràfics, en trobo de tipus geogràfic, d'identificació i històrics. El topònim Sirara no sembla aparèixer, fins ara, a la documentació mesoassíria, ni mesobabilònica, vid. Nashef *RGTC* 5 (1982), que no la inclou, ni tampoc Deller, Postgate, Sommerfeld *AfO* 32 (1985), p.68ss. Borger identificà Sirara amb Mê-Turran, però la igualdat Sirara = Mê-Turnat és tardana, *KAV* 183 17, *MSL* 11 36 III 4, Poebel *JNES* 1 (1942), p.263, 5 *R* 12 no.6, Cf. Röllig *RIA* 8 (1993-1997), p.150b. Mê-Turran, ja apareix en textos econòmics mesobabilònics amb aquest nom, Kessler *BaM* 13 (1982), p.74: Rs.10, [URU.m]e-tu-ra-an, *idem* p.70:Rs.5, URU.me-^{tu}-ra-an.KI, *idem* p.62:Vs.7, URU.me-e-túr-an; Cf. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.195, allí més bibliografia; sols tres cites encara que Kessler afirma que la ciutat no és citada menys de quatre vegades, Kessler *BaM* 13 (1982), p.53, p.56, ell mateix a l'índex, *idem* p.116, tan sols n'aporta tres testimonis. Aquest topònim no està testimoniats, encara, a les inscripcions mesoassíries, tot i que és possible que Tn. en les seves campanyes contra Babilònia assetgés Mê-Turran (Tell Haddad), veure p.277s. El topònim Sirara al primer mil.lenni es troba en inscripcions de Senaquerib, Asarhadon, i Assurbanipal, Parpola *NAT* (1970), p.312, en relació a *Labnana*, Líban. Obres de construcció al temple É.ŠÀ.HÚL.LA, el temple de Nergal a Sirara, George *HMH* (1993), p.144, foren dutes a terme per Assurbanipal, Rashid *Sumer* 34 (1981), p.80 (secció àrab). La documentació econòmica datada sota NtA marca, per ara, com a punt màxim d'administració assíria cap al sud-est, el territori d'Arrapha (Kirkuk), entre el Zab inferior (*Zabu šupalû*) i l'Adhem (*Radānu*). És, doncs, possible que aquest darrer riu marqués la frontera sud del territori assiri. A part, hi ha motius històrics que fan difícil que NtA pogués dur a terme aquesta activitat constructiva a Sirara = Mê Turnat, ja que aquest territori a la riba del Diala és molt més possible que estigués en mans dels elamites de Šilhak-Inšušinak I, el qual arribà amb les seves expedicions fins a Arrapha, veure p.357s.; o bé en trànsit de ser recuperat pels reis de la segona dinastia d'Isin (això el més probable), ja que sembla que Ninurta-nādin-šumi (1132-1126) arribà en persona fins Arbela, VAT 10281 = Weidner *AfO* 4 (1927), p.215 Rs. II 10 = Weidner *ITN* (1959) no.70 = Grayson *ABC* (1975), p.188, veure T30. De totes maneres, i com molt bé digué Brinkman *PKB* (1968), p.102 n.557, "we are unable to stablish a clear chronological picture of the shifting interests of Babylonia, Assyria, and Elam in this region about the middle of the twelf century." En conferència oferta a l'Institut d'Assiriologia de la Universitat de Heidelberg el 25 de Juliol del 2000, la doctora Nawala al-Mutawalli del Museu de Bagdad va informar de la confiscació a contrabandistes d'antiguitats d'un text paral.lel a YOS 9 80, del qual no facilità el número. Llastimosament aquest paral.lel es troba tan sols conservat a partir de la línia 7, pel que el nom del rei es desconeix.

¹⁵²³ Borger *EaK* 1 (1961), p.100.

textual no ens ofereix cap informació sobre les relacions amb Babilònia en aquest moment.

Per Mutakkil-Nusku no es coneixen inscripcions reials.¹⁵²⁴

2.Els textos econòmics

El nom de NtA apareix freqüentment a les 115 tauletes de l'arxiu trobat a la ciutat d'Assur (Assur 6096) a un àrea situada entre el temple d'Anu-Adad i el Palau Vell pels excavadors alemanys a inicis d'aquest segle.¹⁵²⁵ Aquest arxiu constata tan sols una durada aproximada de dotze mesos.¹⁵²⁶

NtA és el receptor en els documents d'aquest arxiu de bous i ovelles que se li fan com

¹⁵²⁴ Weidner *ITN* (1959), no.58-59; Borger *EaK* 1 (1961), p.102; Grayson *ARI* 1 (1972), p.146-147, §§ 944-947.

¹⁵²⁵ L'arxiu ha estat publicat progressivament a: Schroeder *StOr* 1 (1925), p.262; Ebeling *KAJ* (1927); Ebeling *MAOG* 7 (1933), p.26-89; Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.1-48; Opitz *AfO* 10 (1935-1936), p.49-52 (segell); Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.140-159; Donbaz *NTA* (1976); Donbaz *JCS* 32 (1980), p.211-228; Saporetta *EVO* 3 (1980), p.175-189. Sobre la localització i troballa de l'arxiu, Pedersén *ALA* 1 (1985), p.56-68 (M 6), allí més bibliografia sobre els documents; Pedersén *ALANE* (1998), p.85; Cf. Borger *HKL* (1967), p.611.

¹⁵²⁶ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.1. La major part de les tauletes de l'Arxiu *Assur* 6096 estan datades sota l'eponimat de Sîn-šēia (1.^a30-še-ia), per a aquest epònim vid. Saporetta *OMA* 1 (1970), p.404-406; Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), p.109; Saporetta *EMA* (1979), p.136-145. Els documents *VAT* 9329 = *KAJ* 281; *VAT* 9377 = *KAJ* 237; A 297 = Donbaz *NTA* (1976), no.3; A 1742 = Donbaz *NTA* (1976), no.14; A 3185 = Donbaz *NTA* (1976), no.50, pertanyents a aquest arxiu estan datades sota l'epònim Aššur-šēzibanni, fill de Pa'uzu, que és col.locat immediatament abans de Sîn-šēia, Saporetta *EMA* (1979), p.135-136; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.33-34, p.75. Recentment Donbaz ha publicat A 842 = *Fs. Alp* (1992), p.119-125, on es nombra NtA (lín.3, 5, 19, 24), i que està datada sota l'eponimat de Pišqia, fill de Kaššē. Sobre aquest epònim Saporetta *EMA* (1979), p.156-157, col.locat sota el regnat de Tiglatpilesser I; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.76-77, p.161, "etwa in der Regierungszeit des Ninurta-apil-Ekur. No hi ha, per tant acord a l'hora de situar aquest darrer epònim. No es pot afirmar però que NtA fos rei sota aquest tres eponimats, ja que no està testimoniats amb aquest títol a aquesta documentació. A 842 no pertany a l'arxiu *Assur* 6096, sinó que porta la sigla *Ass.* 14382b. Tampoc pertanyen a aquest arxiu *Ass.* 12758 = A 1812 = Donbaz *NTA* (1976) pl.10; *Ass.* 6137a = A 1041 = Donbaz *NTA*, pl.3 i *Ass.* 6411 = A 2622 = Donbaz *NTA* (1976), pl.16, que estan datades sota l'eponimat de Sîn-šeja. Ninurta-tukulti-Aššur és nombrat també a *VAT* 18034 = *Ass.* 13058cq = *MARV* 1 51. Donbaz *Fs. Alp* (1992), p.124, n'extreu la següent conclusió: „The reign of Ninurta-tukul-Assur was evidently longer than the twelve months hitherto assigned to him.“

a regal (*nāmurtu*),¹⁵²⁷ entre d'altres, els governadors provincials. NtA apareix però en aquests textos sense cap títol. Seria d'esperar que l'acompanyés, si no el títol *šarru* (LUGAL/MAN), sí almenys el de (*w*)*aklum* (*PA-lum*), que és el més usual pels monarques d'Assíria a la documentació administrativa.¹⁵²⁸ Aquesta mancança ha portat a dubtar que NtA fos veritablement rei d'Assíria,¹⁵²⁹ i a especular sobre el seu paper dins l'aparell de l'administració reial.¹⁵³⁰ La documentació administrativa en la que apareix NtA demostra que es tractava d'un personatge important. Per un costat, pel fet ja esmentat de rebre grans quantitats d'ovelles¹⁵³¹ per part dels governadors provincials.¹⁵³² Per un costat, la seva autoritat queda certificada pel sintagma, "per ordre de NtA" (*ina abat NtA*), que ens recorda immediatament a la frase, "per ordre del rei" (*ina abat šarri*).¹⁵³³ Per altra banda, es pot constatar en aquesta documentació

¹⁵²⁷ *nāmurtu*, s.v. *AHw.*, p.730 "(Ehren-)Geschenk"; *CAD N/I*, p.254 "audience gift, gift"; *CDA* p.236b, "audience gift, present"; Postgate *TCAE* (1974), p.146-162, analitza el *nāmurtu* mesoassiri esp. p.156-162, en diu el següent: "The *nāmurtu* in the 12th century is still therefore in essence a freely given gift. It is usually made to the king by officials (and subject rulers), on the occasion of an audience with him. The size of the gift may have depended on the nature of the favor requested (or even the enormity of the crime to be excused)." En època neoassíria la *nāmurtu* pot donar-se entre persones privades, Fales i Jakob-Rost *SAAB* 5 (1991), p.107-109, no. 51 i n. a lín 7. A part dels citats veure també Martin *StOr* 8/1 (1936), *passim*.; i pel període nA des del punt de vista arqueològic, Bär *AOAT* 243 (1996), *passim*.

¹⁵²⁸ Cf. Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.9. Veure p.90.

¹⁵²⁹ P.e. Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.9; Saporetti *EMA* (1979), p.135; Pedersén *ALA* 1 (1985), p.58.

¹⁵³⁰ Els primers dubtes es plantejaren respecte a la seva legitimitat. Weidner el presentà primer com a usurpador del tron, Weidner *AfO* 4 (1927), p.217; *RIA* 1 (1932), p.223a; després com a membre de la branca destronada la família reial i descendent d'Enlil-kudurrī-ušur, Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.7; opinió que corregí a Weidner *AfO* 14 (1941-1944), p.366b. Com a corregent als darrers anys d'Aššur-dān I, el situa Saporetti *EMA* (1979), p.135; Saporetti *EVO* 3 (1980), p.175; però *OMA* 1 (1970), p.354-355, com a rei d'Assíria; Pedersén *ALANE* (1998), p.85, sobre l'arxiu M 6, "The tablets date from one calendar year during the reign of Aššur-dan I (1178-1133 B.C.), when his son Ninurta-tukul-Aššur was responsible for the government."

¹⁵³¹ 1714 ovelles en mig any a Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.41 no.95:7; Cf. Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.9-11.

¹⁵³² Veure p.367.

¹⁵³³ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.39 no.84:10; p.40 no.89:12, 20, 22, 26; p.41 no.90:18; p.31, *VAT* 9405:17; *VAT* 9409 = *KAJ* 192:5; *AfO* 10, 32 (= no.50):13, 18 (Cf. Freydank *AoF* 9 [1982], p.61-65). Veure els exemples recollits a *CAD A/II*, p.37a, on predomina massivament *abat šarri*. Naturalment

l'estreta relació de NtA amb membres de la família reial, en concret el príncep reial (*mār šarri*), Kilizāia, amb qui apareix conjuntament a tres dels documents de l'esmentat arxiu.¹⁵³⁴ Mutakkil-Nusku, l'altre presumpte príncep reial, es troba a aquest arxiu tan sols un cop com a receptor de cent ovelles, no està relacionat amb NtA a cap dels documents. Ell està també constatat sense cap titulatura.¹⁵³⁵

En resum, a partir de la documentació administrativa es pot deduir que NtA era un personatge important dins de la maquinaria administrativa del regne, però aquests textos no afirmen mai que NtA fos rei d'Assíria. Mutakkil-Nusku, per la seva part, juga un paper quasi insignificant dins d'aquest arxiu (Assur 6096).

Més interessant per les relacions d'Assíria amb Babilònia és que en aquesta mateixa documentació estan testimoniades províncies que en aquell moment apareixen anomenades a través dels seus governadors, els quals enviaven regals (sg. *nāmurtu*, pl. *nāmurāte*) a NtA. Les províncies anotades són: Taidu, Halahhu, Ahurra (Hurra), Arzuhina, Arrapha,¹⁵³⁶ que ens permeten dibuixar les fronteres administratives del regne assiri en aquest moment.

Aquí ens interessin, en primer lloc, especialment les terres de la riba oriental del Tigris i al sud del Zab Inferior. Arrapha (Kirkuk) és anomenada tan sols un cop, el seu

això no és suficient per a dir que NtA fos rei; de fet K. Deller (comunicació personal) creu que aquest sintagma no significa que NtA tingués poder reial.

¹⁵³⁴ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.37 no.70:8-9; VAT 9409 = *KAJ* 192:10, Kilizāia amb el títol *mār šarri*; sense el títol a VAT 9341 = *KAJ* 131:5. Cf. Saporetti *OMA* 1 (1970), p.290-291.

¹⁵³⁵ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.42 no.98:2. Per a Mutakkil-Nusku, Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.500. Mutakkil-Nusku és nombrat (a part de les llistes reials, veure p.370s.) a la genealogia del seu fill i successor Aššur-rēša-iši I, Grayson *RIMA* 1 (1987), pp.311:8, 313:3, 2', 314:3, 315:7, 316:8, 317:3, 318:3, 320:1; i dels seus successors. Vid. també Saporetti *OMA* 1 (1970), p.338.

¹⁵³⁶ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.19-22; l'ordre que serà el mateix sota Tiglatpilesser I, Postgate *BiOr* 37 (1980) p.69b, amb referència a Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.21 n.148.

governador (*bēl pāhete*), Adad-bēl-gabbe (1.10-EN-*gab-[be]*),¹⁵³⁷ envia vuit ovelles com a regal a NtA.¹⁵³⁸ Arrapha, junt amb Nuzi (Iorgan Tepe), Ugār-Sal.lu i Halman (Holwān), havien estat abastades per les expedicions de Šilhak-Inšušinak I, en algun moment entre c.1150-1133, i aquest rei elamita hi havia instal·lat els seus propis administradors.¹⁵³⁹ Si en aquest moment Arrapha estava altre cop dins la zona d'administració assíria, és probable que també ho estessin Nuzi i Ugār-Sal.lu, situades al quadre format per la serralada del Gebel Hamrim (*Ebih*), el Zab Inferior, les primeres estribacions de la serralada dels Zagros (*Kullar*) i el riu Adhem (*Radānu*). En el mateix document, en què apareix Arrapha, està constatada per primer cop a la documentació mesoassíria la ciutat de (N)arzuhina (al curs alt del Zab inferior).¹⁵⁴⁰ En un segon document reapareix (N)arzuhina i se'ns diu que el seu governador, Buššāia (1.*bu-uš-ša-ia*)¹⁵⁴¹ entrega a NtA tres bous i cinquanta ovelles com a regal.¹⁵⁴² Amb tot això, ens n'assabentem que Arrapha i (N)arzuhina formaven unitats provincials diferents. La pregunta que ens hem de formular és si la recuperació d'aquests territoris del Transtigris al sud del Zab Inferior l'hem d'atribuir a NtA, o havia estat producte de la política dels darrers moments d'Aššur-dān I.

¹⁵³⁷ Saporetti *OMA* 1 (1970), p.39-40.

¹⁵³⁸ *VAT* 9407 = *KAJ* 212:3 = Ebeling *MAOG* 7 (1933), p.38-39.

¹⁵³⁹ Veure p.359.

¹⁵⁴⁰ *VAT* 9408 = *KAJ* 212:6 = Ebeling *MAOG* 7 (1933), p.38; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.40, s.v. Arzuhina; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.203, s.v. Narzuhini. Aquesta ciutat és nombrada ja en textos paleobabilònics, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.27-28, s.v. Azuhīn(um); mariotes, Abrahami *NABU* 98/31; texts de Nuzi, Fincke *RGTC* 10 (1993), p.66-69, s.v. Azuhinni; i posteriorment en texts neobabilònics, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.31, s.v. Arzuhini. Per als períodes anteriors al paleobabilònic veure p.63s.

¹⁵⁴¹ Saporetti *OMA* 1 (1970), p.371.

¹⁵⁴² *VAT* 9392 = *KAJ* 198:6 = Ebeling *MAOG* 7(1933), p.43-44. L'atre testimoni amb referència al període mesoassiri procedeix de la Història Sincrònica en el paràgraf dedicat al regnat de Tiglatpilesser I, Grayson *ABC* (1975), p.164 ll 17'.

Pel curs mig de l'Èufrates està documentat que Adad-šuma-iddina (1.^d IŠKUR-MU-SUM.NA)¹⁵⁴³ de Suhu (*su-ha-ia-e*) enviava regals a NtA; cinc ovelles del seu present són distribuïdes entre individus del departament dels *alahhenu* (una mena d'"encarregats de recaptació" (?)) del temple (É DINGIR), probablement del déu Assur.¹⁵⁴⁴ És possible que hàgim d'entendre que Adad-šuma-iddina era el governador assiri en aquelles terres, però també es pot tractar del governant indígena de Suhu. El paper d'aquest individu dins l'administració assíria no s'especifica, pel que res més es pot dir sobre la pertinença d'aquest territori al regne assiri.¹⁵⁴⁵ És també possible que hàgim d'entendre que Idu, i potser Rapiqu, que havien estat annexionades al regne assiri sota Tn, i que es trobaven en aquesta zona, tornessin ara a estar-hi integrades, però això és pura especulació sense recolzament textual.

Aquesta dimensió de la frontera sud (la babilònica) del regne assiri pot ser completada gràcies a d'altres informacions procedents d'aquesta documentació. A una llista de teixidores que reben llana està constatat l'antropònim Lubdaittu (MUNUS.*lu-ub-da-it-tu*).¹⁵⁴⁶ És molt probable que aquesta dona procedís de la ciutat de Lubdu, ciutat

¹⁵⁴³ Saporetti *OMA* 1 (1970), p.64-65.

¹⁵⁴⁴ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.40 no.88:2-3 = A 1750:2-3, Donbaz *NTA* (1976), p.24, pl.9. Suhu apareixia relacionada amb Irriia, Šadānu i Šelenu a K 2667:3' = Weidner *AfO* 22 (1968-1969), p.76-77, aquesta inscripció ha estat atribuïda normalment a Aššur-dān I; però crec que no s'ha de descartar una atribució a Tn., veure més amunt. Sobre l'ofici o càrrec mA *alahhenu*, nA *lahhenu*, *AHw.* p.31 "Müller"; *AHw.* p.528a "ein Angestellter in Tempel"; *CAD A/I*, p.294-296 "(an administrative oficial)", esp. p.296a; *CDA* p.10b, "miller"?; veure a més, Mayer *AOAT* 205/1 (1978), p.177 (Nuzi, "Müller"); Menzel *Tempel* 1 (1981), p.223-228 (nA); Pedersén *ALA* 1 (1985), p.45 n.11 (=LÚ.NINDA), p.61 n.20 (Temple d'Assur); Parpola *SAA* 1 (1987), p.217 ("temple steward"); Freydank *ZA* 80 (1990), p.308; Freydank *AoF* 19 (1992), p.305-306 no.24; Fales i Postgate *SAA* 7 (1995), p.215 ("temple steward"); Kataja i Whiting *SAA* 12 (1995), p.134 ("temple steward"). Pel període paleoassiri aquesta funció està testimoniada entre els oficials dels governants nadius: Veenhof *Fs. Laroche* (1979), p.525 proposa traduir "righthand in a household", "second man."; per Matouš *ArOr* 47 (1979), p.37-38, seria una mena d'encarregat d'un magatzem.

¹⁵⁴⁵ Háklár *OA* 22 (1983), p.33, parla d'una dependència tènue.

¹⁵⁴⁶ Donbaz *IAMY* 25-26 (1969), p.225:13 = Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.43 no.100:13; Saporetti *OMA* 1 (1970), p.302. Veure Brinkman i Donbaz *RA* 66 (1972), p.93; Cf. Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.13.

situada a l'alt Adhem (*Radānu*), en disputa amb Babilònia des dels temps d'Aššur-ubal.liṭ I.¹⁵⁴⁷ Naturalment això no significa que aquesta ciutat, que no està d'altra manera constatada en aquest arxiu, formés part d'Assíria, encara que és possible. Una altra de les teixidores s'anomenava Babilittu (MUNUS.*ba-bi-la-it-tu*), pel que és molt probable que procedís de Babilònia,¹⁵⁴⁸ naturalment Babilònia no es trobava en aquest moment sota administració assíria. Finalment, un cuidador dels lleons del palau s'anomenava *Kaššiu* (1.(KUR)*kaš-ši-ú*).¹⁵⁴⁹

Encara es fa una altra menció a (un) kassites(a) a un document que és possible procedeixi del temps de NtA, però el text està tan trencat que és difícil dir-ne alguna cosa més.¹⁵⁵⁰ Sobre si aquest(s) individu(s) procedia(en) de Babilònia, i com havia(en) arribat al palau d'Assur en època de NtA tan sols es pot especular.

A partir d'aquesta documentació sembla ser que poden concloure que Assíria havia recuperat, en aquest moment, els territoris més enllà del Zab inferior: Arrapha (Kirkuk), (N)arzuhina i potser, fins i tot, fins la riba de l'Adhem (*Radānu*), si Lubdu era dins del regne, mentre que a l'Èufrates la influència assíria es deixava sentir fins Suhu.¹⁵⁵¹ En

¹⁵⁴⁷ Veure p.171s.

¹⁵⁴⁸ Donbaz *IAMY* 25-26 (1969), p.225:29 = Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.43 no.100:28 (*sic*); Saporetta *OMA* 1 (1970), p.154; Brinkman i Donbaz *RA* 66 (1972), p.93. Cf. Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.13. S'ha aquí d'observar la diferència d'escriptura del mateix antropònim amb VAT 10037 = *MARV* 3 1:l 25, document del regnat de Tn. on és escrit: MUNUS.KÁ.DINGIR-*i-tu*.

¹⁵⁴⁹ A 3198: 4, 15 = Donbaz *NTA* (1976), pl.22, p.40-41 = Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.37 no.72; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.276; Cf. Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.27. A A 3198:4, el nom apareix escrit 1.KUR.*kaš-ši-ú*, segons Saporetta *OMA* 1 (1970), p.276, 1.{*kaš!*}-*kaš-ši-ú*, després de col.lació; més tard, Brinkman i Donbaz *RA* 66 (1972), p.93, "the sign is clearly KUR, which should be interpreted as the geographical determinative".

¹⁵⁵⁰ [...]*x ub(?)*-*ru* ¹*kaš*¹-*ši-ú*, VAT 18034 = *MARV* 1 51:7 = Saporetta *EVO* 3 (1980), p.179. A aquest text apareix el nom Ninurta-tukul-Aššur (^d*MAŠ-tu-kúl-aš-šur*) *MARV* 1 51: r.3'; tot i així, Saporetta no descarta la possibilitat que el text pugui pertanyer al regnat de Tn.; veure p.260.

¹⁵⁵¹ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.22 resumeix de la següent manera els confins assiris en època de NtA: "Zusammenfassend lässt sich also sagen: Zur Zeit NtA reichte Assyrien im Norden bis zum Tur Abdin, im Osten bis in die Zagros-Berge, im Süden nach dem Briefe Ninurta-nādin-šumātis an

aquests territoris del sud els assiris probablement fronterejaven amb els guanys que Marduk-kābit-ahhēšu i Itti-Marduk-balāṭu havien degut anar arrabassant als elamites. Un cop expulsats aquests darrers era, un altre cop, una qüestió de temps que els exèrcits assiri i babiloni es tornessin a trobar per ajustar la frontera, com seria el cas sota Aššur-rēša-iši I i Ninurta-nādin-šumi en algun moment entre els anys 1132-1126.¹⁵⁵²

3.Els textos cronogràfics tardans

La Llista reial assíria ens informa que NtA era fill d'Aššur-dān I i regnà per un període indeterminat de temps, el que allí es denomina "la seva tauleta" (DUB-*pi-šú*).¹⁵⁵³

La Llista reial sincrònica situa NtA com a contemporani d'un rei babilònic el fragmentari nom del qual comença amb el teòfor ^dMarduk (1.^dAMAR.UTU-x-x),¹⁵⁵⁴ és possible que es tracti de Marduk-kābit-ahhēšu, el primer rei de la segona dinastia d'Isin, al qual les

Mutakkil-Nusku (s. oben S.8 and Anm. 16) bis etwa zu einer Linie, die man von Hit am Euftrat ostwärts zum Tigris ziehen kann, im Westen bis zur Steppe, ja stellenweise bis zum Euphrat."

¹⁵⁵² VAT 10281 = Weidner *AfO* 4 (1927), p.215 II 8-17. Veure T10.

¹⁵⁵³ La Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 i p.7: III (r. I) 43-44, té la filiació trencada; també ha desaparegut l'afirmació "exercí la reialesa", *šarrūta ēpuš*; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218 III 32-33; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.219 III 19; Cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.111. El problema d'establir clarament quant de temps significa "la seva tauleta", ha estat tractat per Boese i Wilhelm *WZKM* 71 (1979) p.21-23, que s'han encarregat de recollir les diferents opinions i discutir aquest concepte, concluint la inseguretat d'atribuir un nombre exacte d'anys a aquesta expressió, en termes pràctics adopten la xifra ± 1 any. KÁ DUB-*pi-šú* apareix un altre cop a la llista reial per a designar els regnats de sis reis "fills de ningú" (*A/DUMU la ma-ma-na*), exemplars B i C, Gelb *JNES* 13 (1954), p.214 II 11, p.215 II 12; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.106; es pot concloure que possiblement aquesta expressió designa regnats de molt curta durada. Veure Rowton *JNES* 10 (1951), p.198b; Röllig *AOAT* 1 (1969), p.266, "eine Zeitlang"; Yamada *ZA* 84 (1994), p.26-27 n.48, "According to our interpretation, such unstable periods of kingship, which probably did not last long, are not indicated chronologically, whether the editors had chronological data about them or not"; darrerament Radner *SAAS* 6 (1996), p.53 i n.270, conclueix que DUB-*pu* designa un "Zeitraum von höchstens zehn Monaten". Aquesta conclusió no s'ajusta al nostre cas; ja que NtA governà més de deu mesos (vid. texts econòmics).

¹⁵⁵⁴ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70 II 12; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

que, segons un altre text cronístic, Aššur-rēša-iši I fou contemporani de Ninurta-nādin-šumi (1131-1126),¹⁵⁶¹ el pare i predecessor Nabucodonossor I, amb el que faria impossible la coetaneïtat primerament esmentada.

A Mutakkil-Nusku ens el presenta la Llista reial assíria en estreta relació amb NtA i, a més, amb una informació suplementària molt important:

T26

"Mutakkil-Nusku, el seu germà (de NtA), amb ell (NtA) es barallà, el foragità cap a Karduniaš. Mutakkil-Nusku va retenir repetidament el tron la seva tauleta (durant el període desconegut de temps) i va morir."¹⁵⁶²

Ja s'ha vist més amunt que el nom de Mutakkil-Nusku apareixia a la documentació econòmica contemporànea, però sense cap mena de títol i jugant un paper irrellevant. A la Llista reial sincrònica el nom del rei contemporani de Mutakkil-Nusku està trencat,¹⁵⁶³ encara que molt possiblement hauríem de restaurar-hi Itti-Marduk-balāṭu, la qual cosa suposaria allargar el període de govern de NtA o Mutakkil-Nusku. Aquest darrer personatge apareix a un altre fragment de Llista reial sincrònica, però la llista dels corresponents reis babilònics està trencada.¹⁵⁶⁴ Una segona Llista reial sincrònica fa Mutakkil-Nusku contemporani de Nabucodonossor I,¹⁵⁶⁵ però això és difícil, si acceptem que Aššur-rēša-iši I lluità amb el seu pare, Ninurta-nādin-šumi.¹⁵⁶⁶

¹⁵⁶¹ VAT 10281, Weidner *AfO* 4 (1927), p.213-217; Borger *EaK* 1 (1961), p.105f.; Weidner *ITN* (1959), no.70; Grayson *ARI* 1 (1972), p.159 § 994; Grayson *ABC* (1975), p.187-188; Brinkman *PKB* (1968), p.99s.; veure T10.

¹⁵⁶² Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 III (r.I) 45- IV (r.II) 46; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218, pl.XIV, III-34-36; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.219, pl. XVI, III 20-23; Cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.111-112.

¹⁵⁶³ Weidner *AfO* 4 (1924-1925), p.70 II 13; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118.

¹⁵⁶⁴ *KAV* 10 I 4'; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.122.

¹⁵⁶⁵ *KAV* 12 2'; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.124; Cf. Ungnad *ZDMG* 72 (1918), p.313-316.

¹⁵⁶⁶ Veure T10

Les cròniques també fan la seva aportació pel que fa als nostres coneixements sobre NtA. La denominada Crònica P en seva secció destinada al "sacríleg" Tn. parlava del retorn (de la imatge) del déu Marduk a la seva llar. Segons aquesta crònica:

T27

"^{IV 12}El Senyor residí (lit. segué) al país d'Assur durant [x]+6 anys fins (al temps) de Tukultī-Aššur. Durant el temps de Tukultī-Aššur el Senyor ^{IV 13}retornà a [Babil]ònia."¹⁵⁶⁷

A les diferents llistes reials no hi ha cap rei denominat Tukultī-Aššur (1.tukul-ti-AN.ŠÁR), la solució més plausible, acceptada per la majoria, ha estat l'oferta per Unger, és a dir, veure darrera d'aquest nom Ninurta-tukul(ti)-Aššur (c.1133).¹⁵⁶⁸ Tot i així, no la podem considerar com a segura fins que no es trobin altres proves que aquest presumpte rei utilitzà, o bé li fou atribuïda, aquesta forma reduïda del seu nom.¹⁵⁶⁹

Ja ens hem fet la pregunta en aquest treball com és que Ninurta-apil-Ekur, l'avi de NtA, no havia retornat (la imatge) del déu Marduk quan fou ajudat a aconseguir el tron d'Assíri per part del rei babilònic, Adad-šuma-ušur.¹⁵⁷⁰ També ens hem preguntat com és que s'esperà fins al regnat de NtA, per a retornar (la imatge) del déu Marduk als babilonis. Que NtA passà a la posteritat assíria amb fama de probablòni ho podriem

¹⁵⁶⁷ Pinches *JRAS* 1894, p.814 IV 12-13 = Grayson *ABC* (1975), p.176; Glassner *Croniques* (1993), p.225.

¹⁵⁶⁸ Unger *RIA* 1 (1932), p.334b; així també p.e. Brinkman *PKB* (1968), p.102 n.557, b; Grayson *ABC* p.176: IV 12-13, p.233a.

¹⁵⁶⁹ Aquest escepticisme es basa en l'escriptura de l'antropònim Ninurta-tukul(ti)-Aššur; vid. Saporetti *OMA* 1 (1970), p.354-355; el segon membre del nom no apareix mai (pel que conec) amb el complement fonètic -ti. Seria, estrictament vist, més correcte escriure el nom Ninurta-TUKUL-Aššur, "Ninurta és la maça d'Aššur".

acceptar a partir de la informació que ens aporta la Llista reial assíria amb la seva fugida i exili cap a Karduniaš (Babilònia),¹⁵⁷¹ des d'on possiblement va continuar intrigant per a aconseguir el tron assiri.¹⁵⁷² És fàcil entrar a especular i encadenar d'una manera purament artificial els fets de forma que sigui escaient a la nostra visió d'aquest passat. Si (la imatge d)el déu Marduk reposava a Assíria des dels temps de Tn., durant tot el darrer quart del s. XIII i quasi els tres primers quarts del s. XII, i fou precisament NtA qui la retornà, i a Assíria existia un denominat grup o partit antibabilònic, és fàcil veure en Mutakkil-Nusku el cap d'aquesta facció, o el qui aprofitaria l'avinantesa per a destronar, cas que el seu germà fos rei, NtA i proclamar-s'ho ell al seu lloc. Tot això però queda dins del terreny de la pura suposició. És més probable que hàgim de circumscriure-ho a la lluita pel poder que tenia lloc després de la mort d'un sobirà a Assíria.

4.Els textos literaris tardans

Procedents de les excavacions de la biblioteca d'Assurbanipal ens han arribat en còpia tardana dos fragments de carta, que podrien pertanyer a la mateixa missiva. Aquesta epístola o epístoles podrien haver estat enviades pel rei babilònic a Mutakkil-Nusku, tot i que no s'ha conservat ni el remitent, ni a quí van adreçades. Han estat situades en l'època aquí tractada per l'aparició de nom Ninurta-tukul(ti)-Aššur. Aquests

¹⁵⁷⁰ Veure p.343s.

¹⁵⁷¹ D'aquesta mateixa manera especulen Brinkman *PKB* (1968), p.102 n.557; Mayer *PKA* (1995), p.233.

¹⁵⁷² A aquesta conclusió hi porta la utilització a la LRA del verb *uk-ta-il*, "va retenir repetidament", *Prt. Dtn*, segons la interpretació de von Soden *AHw.* p.503b, *Dtn* 3)"nA KN den Thron *uk-ta-il* hatte i.w. inne JNES 13, 218,36"; contra Weidner *AfO* 14 (1941-1944), p.366 n.19. Es pot entendre que Mutakkil-Nusku va haver de defensar repetidament el seu tron contra els intents d'arrabassar-lo per part de NtA amb recolzament babilònic?

fragments¹⁵⁷³ diuen el següent:

T28

- 1) Jo mateix no m'he aproximat a tu/no t'he beneït, el que havia d'oferir, t'he ofert. Ells t'han fet la riulla dels reis del teu voltant;
- 2) i per què les vostres paraules són iguals que les d'un (dimoni) *šarrabu*? L'assumepte (nom) del que tu em vas escriure: "(Si) m'haguessis esperat un sol dia a la ciutat de Zaqqu"
- 3) "Com/Quan és (fou) un escrit de consideració i intel·ligència, l'assumepte (nom) i *qunnutu* (NP?) esclau d'Aššur-šuma-lēšer
- 4) que amb el seu senyor el van expulsar i va venir cap a aquest país i el meu pare li va donar recolzament
- 5) ells el van retornar cap al seu (d'ell) país. Fins que/Tan aviat com tu ordenis, Harbe-ŠiHU, el fugitiu, el faré posar davant teu i aquí em contestarà.
- 6) Ell diu: "En veritat, si ens hagués esperat un dia a la ciutat de Zaqqu." De entre vosaltres qui és com el rei per a donar les ordres?,
- 7) que caigui (bé) [al] cor del Senyor dels països. Les paraules del país d'Assur són com les d'un (dimoni) *šarrabu*. Que ell faci durables a les respectives boques.
- 8) [Aššur-šuma]-lēšer actua noblement; resideix al seu país, fins que vindrà cap a Acad (Babilònia); jo/ell (el/em) retindrà/reté
- 9) [...] anirà. Ninurta-tukul(ti)-Aššur, el seu senyor, fou retingut en aquest país. Ninurta-tukul(ti)-Aššur que per al seu (d'ell) domini [...]
- 10) [...] i resideix. Ninurta-tukul(ti)-Aššur (és) sense el seu (d'ell) domini. Aššur-šuma-lēšer, el Senyor dels països, quan [...]
- 11) [...] Des que el meu pare el va fer tornar cap al seu país, ha actuat bé i parla paraules d'elogi. Pel que m'has escrit: "jo mateix com [...]"
- 12) [...] al Bé] ell posa atenció, desitja el bo pel país d'Acad (Babilònia) i d'Assur; tu fes com (és) el teu desig. No obrir tu m'escris [...]
- 13) [...] l'un a l'altre ens volem veure." I m'escris: "Desit[ja/o] el bé del país d'Acad (Babilònia) i d'Aššur [...]"
- 14) [...] són [les parau]les dels reis. Això és el que tu has dit a Harbe-ŠiHU: "jo mateix m'he apr[oximat] a Ninurta-[tukul(ti)-Aššur]
- 15) [...] i resideixo. Vull creuar, ens volem veure l'un a l'altre. Ells, Ninurta-tukul(ti)-Aššur amb [...]"
- 16) [Ninurta]-tukul-Aššur no està bé...viu a un camp llunyà i [...]"
- 17) [...] t'has retrassat, t'has tomat a retrassar [...]
- 18) [...]per] què no has creuat, per què el que [...]
- 19) [...]Ninurta]-tukul-Aššur s'ha allunyat amb mi cap al país; tu [...]
- 20) [...]Ninurta]-tukul-Aššur segons les paraules [...]
- 21) [...]Ninurta]-tukul-Aššur del que tu vas dir: "ell és un prostitut homosexual, no és un home [...]"
- 22) [...] i actuem noblement; Ninurta-tukul-Aššur [...]
- 23) [...] amb noblesa com nosaltres. Per què no és complet? [...]"
- 24) [...] el que tu em vas escriure: "[...]"
- 25) [...] el país d'Assur són dones; el país d'Acad (Babilònia) no [...]

26-30) sols restes de paraules i signes)¹⁵⁷⁴

¹⁵⁷³ K 212 + K 4448 (IV R 34,2); BM 1912-5-13,2 (Pinches *JRAS* 1904, p.415); Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.2-9 (edició); Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.140-143 (estudi). Cf. Borger *ZDPV* 74 (1958), p.126 (*ha-bir-a-a*); Bottéro *Habiru* (1954), p.131; Weidner *AfO* 13 (1939-1941), p.234, Weidner *AfO* 14 (1941-1944), p.366 n.19; Weidner *ITN* (1959), no.56 (estudi); Grayson *ARI* 1 (1972), § 934 i 937-938 (traducció). Cf. Brinkman *PKB*, p.101-104 (estudi). Nous fragments a afegir a aquest text són els encara inèdits: BM 55498 + BM 55499 (82-7-4, 72+73), que seran publicats a un futur número de la revista *AfO* per A. George.

¹⁵⁷⁴ K 212 + K 4448 (IV R 34,2).

T29

- ²) [...] els seus fills, els seus grans [...]
³) [...] ell existeix i per què [...]
⁴) [...] en front dels grans del país d'Assur [...]
⁵) [...] ells han parlat: "Els grans d'Acad (Babilònia) [...]
⁶) [...] que... fem. Després que els grans del país d'Assur 1.Enlil-kudurrī-ušur [...].
⁷) [...] donaren, els grans d'Acad (Babilònia) el seu senyor, ai! [...]
⁸) [...] el meu adversari que està enfadat, l'agitador, ell està viu i [...]
⁹) [...] Ninurta-tuku](ti)-Aššur, ells practiquen l'adivinació, veuen somnis repetidament
¹⁰) [...] s]i Ninurta-tukul(ti)-Aššur no instiga [...]
¹¹) [...] a Harbe-ŠiHU, el fugitiu [...]
¹²) [...] les parau]les antigues, els reis i els pares [...]
¹³) [...] amb algú volem recordar les paraules que/de [...]
¹⁴) [...] envers Nippur, Sippar i Babilònia [...]
¹⁵) [...] i cap enemic, el seu fill ni els [seus] grans [...]
¹⁶) [...] l'adversari de la seva reialesa [...]
¹⁷) [...] Ninurta-tukul(ti)-[Aššur...]"
resta trencat¹⁵⁷⁵

Aquesta carta ha estat interpretada, en principi, com els retrets i l'enfadament,¹⁵⁷⁶ que un rei babilònic, potser Ninurta-nādin-šumi (1131-1126),¹⁵⁷⁷ fa al seu contemporani assiri, potser Mutakkil-Nusku,¹⁵⁷⁸ per no haver acudit a una cita acordada a la ciutat fronterera de Zaqqu.¹⁵⁷⁹

¹⁵⁷⁵ BM 1912-5-13,2 (Pinches *JRAS* 1904, p.415).

¹⁵⁷⁶ Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.140-141.

¹⁵⁷⁷ Weidner *AfO* 4 (1927), p.217; Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.143, tan sols aquest rei; possiblement aquest, Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.6; o el seu predecessor Itti-Marduk-balāṭu; o bé Nabucodonossor I, Weidner *MVAG* 20/4 (1915), p.79; Weidner *AfO* 14 (1941-1944), p.366 n.19; Brinkman *PKB* (1968), p.103, tan sols exclou la combinació Mutakkil-Nusku amb Nabucodonossor I, ja que com hem vist més amunt sembla ser que Ninurta-nādin-šumi fou el contemporani d'Aššur-rēša-iši I. Veure també Weidner *ITN* (1959), p.53.

¹⁵⁷⁸ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.6; Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.143; Weidner *AfO* 14 (1941-1944), p.366 n.19; NtA s'hauria d'excloure per trobar-se al costat babilònic quan la carta es va escriure; Brinkman *PKB* (1968), p.103, no exclou Aššur-rēša-iši I I (1133-1116) com a possible receptor.

¹⁵⁷⁹ Veure p.380.

En aquests fragments de carta, com moltes vegades en aquest gènere, ens manca el contexte, que no és clar, i per tant, no ens són clares les circumstàncies que portaren a l'escriptura d'aquests documents. Una altra vegada, ens trobem davant d'un text que arremet contra els assiris,¹⁵⁸⁰ és a dir, possiblement es tracta tan sols d'un altra obra artificiosa de la propaganda antiassíria tardana.¹⁵⁸¹ Aquesta constatació es pot fer a partir de les següents dades, que ja trobavem a *ABL* 924:

- a) En principi, la ridiculització de l'adreçat assiri i que es faci mofa de la seva autoritat,¹⁵⁸² amb frases com: "1)...ells t'han fet la rialla dels reis del teu voltant", "6)...De entre vosaltres qui és com el rei per a donar les ordres",¹⁵⁸³ (indici que al mateix temps indica una situació de desgovern a Assíria).
- b) O bé quan es transmet l'opinió del governant assiri sobre l'exilat NtA: "21)(...) tu vas dir: "ell és un prostituït homosexual (*kulu'u*), no és un home [...]"¹⁵⁸⁴
- c) No sols el monarca és un inepte, sinó que inclús el valor i la valentia del poble assiri són posats en entre dit: "2)...les vostres paraules són iguals que les d'un (dimoni) *šarrabu*(?)."¹⁵⁸⁵ "7)...Les paraules del país d'Assur són com les d'un (dimoni) *šarrabu*." "25)[...] el país d'Assur són dones (...)"¹⁵⁸⁶

¹⁵⁸⁰ Com a la carta d'Adad-šuma-ušur a Aššur-nārārī III, *ABL* 924, veure T22.

¹⁵⁸¹ Mayer *PKA* (1995), p.230.

¹⁵⁸² Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.141; Brinkman *PKB* (1968), p.102 n.559.

¹⁵⁸³ *K* 212 + *K* 4448 = 4 *R* 34 no.2.

¹⁵⁸⁴ *K* 212 + *K* 4448 = 4 *R* 34 no.2:21.

¹⁵⁸⁵ *šarrabu*, *AHw.* 1187a "ein Dämon"; *CAD* Š/II, p.67, "a demon"; *CDA* p.361a, "(a demon)"; el *šarrabu* és un dimoni que té a veure amb la guerra (*KAR* 158 I 23), amb propòsits malèfics (Lambert *BWL* [1960], p.84:244); en els textos se'l posat en relació amb Nergal; Cf. Deimel *Pantheon* (1914), p.255a.

¹⁵⁸⁶ *K* 212 + *K* 4448 = 4 *R* 34 no.2:25.

El paper que juga NtA, que és nombrat quasi constantment (fins a deu vegades al primer fragment i dues al segon), en tot aquest assumpte no és clara. Majoritàriament s'ha interpretat aquests missatge(s) com que NtA acabava d'iniciar el seu exili babilònic¹⁵⁸⁷ i que un monarca de la segona dinastia d'Isin volia reinstal·lar-lo a Assíria. El rei babilònic amenaçaria veladament els assiris,¹⁵⁸⁸ en una mena de recordatori al que va passar al final del regnat d'Enlil-kudurrī-ušur, quan aquest rei fou substituït per Ninurta-apil-Ekur amb l'ajut de tropes babilòniques, substitució que fou auspiciada per Adad-šuma-ušur. Encara que aquest argument és el més lògic, com hem vist més amunt, és possible que NtA intentés recuperar el tron "repetidament", voldria tan sols aquí remarcar un punt que fins ara semblen haver passat per alt els estudiosos d'aquests fragments, a saber, com és això possible si NtA "no es troba bé", *ul ṭābi* (DÙG-bi),¹⁵⁸⁹ segons la informació que ens proporciona el remitent babilònic? Aquest factor el faria momentàniament inútil pel relleu a Assíria. I si així fos, quin sentit tindria que el monarca babilònic sigui tan poc diplomàtic i anunciï les seves intencions.¹⁵⁹⁰

Sobre els altres personatges, el nom dels quals apareix a la(es) carta(es) ben poc se'n

¹⁵⁸⁷ Brinkman *PKB* (1968), p.102.

¹⁵⁸⁸ Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.142; Brinkman *PKB* (1968), p.102; a partir de l'ús que es fa del verb, *rêqu* (*i-re-qa*); Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.142 n.20, en la seva interpretació sembla contradir al definició de l'*AHw.* p.971b, "sich entfernen", on aquest verb amb la preposició *ana* té un valor separatiu "allunyar-se de", i no "marxar cap a"; *CDA* p.302a, "to be distant, go far off"; Landsberger reforçava la seva interpretació amb l'argument que la repetició del nom NtA era una amenaça pel monarca que es trobava al tron Assiri. Per contra Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.8, qualificava de tibi el recolzament que es feia a NtA per part del rei babilònic.

¹⁵⁸⁹ *K* 212+ *K* 4448 = 4 *R* 34 no.2:16); *ṭābu*, *AHw.* p.1378b, 14, "ungut".

¹⁵⁹⁰ Aquest passatge necessita col·locació.

pot dir, ja que no estan constatats a d'altres textos. Qunnunu(/tu), l'esclau d'Aššur-šuma-lēšer, no sembla aparèixer fora d'aquests fragments.¹⁵⁹¹ Harbe-ŠiHU, que està testimoniats als dos fragments i que és clarament un nom kassita,¹⁵⁹² és qualificat amb el gentilici *habirāiu*, "el desplaçat".¹⁵⁹³ El nostre escrit dona a entendre que aquest personatge era una mena de missatger assiri davant dels babilonis. Aššur-šuma-lēšer és un nom corrent dins la documentació mesoassíria,¹⁵⁹⁴ però és difícil connectar el personatge dels nostres fragments amb aquelles atestacions del nom, ja que cap s'ajusta al nostre moment.¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹¹ Sobre Qunnutu(/tu), Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.141 n.5, "*qunnunu* bedeutet etwa "Krüppel"; els diccionaris però *AHW*. 928a, 1.Personen unkl. (lockenhaarig?); *CAD* Q p.306b, "curled, coiled, convoluted, d."as personal name (uncert. Mng.); i *CDA* p.290b, "'rolled up"; of hair "curly, rolled"?; of person, also (f)PN *Qannun(tu)* "With curly hair"?; Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.47b, *Qanu-un-tu*, es tracta en aquest cas però de teixidores, Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.42-43, no.100:8,20; veure Saporetta *OMA* 1 (1970), p.373, "sembrano due diverse persone".

¹⁵⁹² Balkan *AOS* 37 (1954), p.54, "Der Mondgott Šihu is Herr"; cf. Brinkman *MSKH* (1976), p.129.

¹⁵⁹³ Per a possibles etimologies semítiques: *AHW*. p.322a s.v. *hapiru*, etwa "Fremdling (als Klasse)"; *CAD* H, p.84-85, s.v. *hāpiru*, "(a social class)"; *CDA* p.106b, "(class) of vagrant". La bibliografia sobre els *habiru* és molt amplia, entre d'altres, Bottéro *Habiru* (1954); Kupper *RA* 55 (1961), p.197-200, amb bibliografia a n.2; Bottéro *RIA* 4 (1972-1975), p.14-27; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.114 (amb bibliografia); Fadhil *BaF* 6 (1983), p.240-241, p.326; Loretz *Habiru-Hebräer* (1984); Millet *Habiru* (1996); Zwickel *UF* 28 (1996), p.751-766; Durand *LAPO* 17 (1998), p.374-375, "émigré"; Fleming *RA* 92 (1998), p.74-75, "The Mari *hābirum* is simply a man who has "left home," whether from the view of his departure (emigration) or of his arrival (immigration)."; Müller *OLZ* 94 (1999), 323. Per a una etimologia hurrita de la paraula, Haas i Wegner *Fs. Renger* (1999), p.197-200, "Habiri wäre demnach eine genuin hurritische Ableitung eines Verbums der Bewegung bildenden Wurzel hab-/hav/ und der Personenbezeichnungen bildenden Partizipialendung =i=ri: hab=i=ri "der Bewegliche". Segons K. Deller (comunicació personal) el concepte *habiru* designa a Nuzi l'estatus d'un estranger. Pels *habiru* a Ugarit, Astour *RA* 53 (1959), p.70-76.

¹⁵⁹⁴ Per a l'antropònim Aššur-šuma-lēšer, Saporetta *OMA* 1 (1970), p.145; Saporetta *EMA* (1979), p.58; Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), p.37; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.124; sembla que s'emmarquen tots dins del període Adad-nārārī I-Salmanassar I-Tukultī-Ninurta I; Ebeling *RIA* 1 (1932), p.225a, pensà que Aššur-šuma-lēšer regí Assíria en lloc de NtA, mentre Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.7, suposà que es tractava d'un espia dels babilonis a la cort assíria.

¹⁵⁹⁵ No és nomenat dins l'arxiu *Assur* 6096. Sobre Harbe-ŠiHU i Aššur-šuma-lēšer veure Grayson *ARI* 1 (1972), p.145, § 938 n.278. Per Harbe-ŠiHU veure Balkan *AOS* 37 (1954), p.54, "Der Mondgott Šihu ist Herr", s.v. *Haba/i-Šihu*; Brinkman *MSKH* (1976), p.129. Sobre Aššur-šuma-lēšer, testimonis a Saporetta *OMA* 1 (1970), p.145; Saporetta i Freydank *NAOMA* (1979), p.37; afegir-hi Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.18:2.

Des d'un punt de vista purament territorial sembla, a partir de la cita de les paraules del remitent babilònic, que diu que el seu col·lega assiri ha de creuar (*lūbirma*),¹⁵⁹⁶ s'ha entés la frontera, encara que es pot tractar també d'un riu (que a la vegada podia fer la funció de frontera), per anar a trobar-se amb ell a la ciutat de Zaqqu.¹⁵⁹⁷ Aquesta ciutat es trobava en mans dels babilonis.¹⁵⁹⁸ La situació exacta d'aquesta població no ha estat encara identificada.¹⁵⁹⁹ Sobre aquest nucli urbà se'n sap que era una fortalesa (*birtu*), a partir de l'afirmació de la Història Sincrònica,¹⁶⁰⁰ així com que possiblement es trobava en mans assiries en temps de Nabucodonossor I (1125-1104), la qual cosa indica, doncs, la conquesta de la ciutat pels assiris, en algun moment del regnat d'Aššur-rēša-iši I (1132-1115). Zaqqu es troba nombrada en estreta relació a Idu i

¹⁵⁹⁶ K 212 + K 4448 = 4 R 34:15 i 18; *lūbirma*, vid. *ebēru*, *AHw.*, p.182 "überschreiten", *CAD E*, p.10-13; *CDA* p.64b, "to cross over"; aquest testimoni no ha estat inclòs a cap dels diccionaris, es tracta però d'un precatiu 1a. per.sing.+ partícula enclítica -ma. Per tant, la traducció de Weidner, "Möge er herüberkommen" és incorrecta pel que fa a la persona; i bé, tal com tradueix Grayson *ARI* 1 (1972), p.145, "I will come over".

¹⁵⁹⁷ K 212 + K 4448 = 4 R 34:2 i 6 = Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.2-5; Brinkman *PKB* (1968), p.101 n.555; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.281 (corregir-hi el testimoni *VAT* 8927 = *KAJ* 143:7; col·locacionat recentment per Freydank *AoF* 18 (1991), p.222, *i+na* 'URU' BÂD); Parpola *NAT* (1970), p.382.

¹⁵⁹⁸ Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.144; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.281, cita Weidner d'una manera que pot portar a confondre; aquell diu a *AfO* 10 (1935-1936), p.3 n.16, "Nach diesen beiden Stellen [entenguis, *KAH* 2 84:34 i *CT* 34, pl.39:3] handelt es sich um eine Grenzfestung auf assyrischen Boden (Forrer: am Tigris nahe der babylonischen Grenze), die bei den Grenzverschiebungen im Laufe der Jahrhunderte mehrfach den Besitzer gewechselt haben dürfte." Però no es pronuncia respecte a la situació de la ciutat en el context de les cartes.

¹⁵⁹⁹ Brinkman *PKB* (1968), p.101 n.555, indica sobre la situació del lloc: "it may have been along the middle Euphrates (and hence a relatively neutral meeting ground for both parties)". Les diferents opinions sobre la situació del lloc són recollides a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.281. Adelina Millet em comunica l'existència d'almenys tres ciutats al regne de Mari durant el període anticbabilònic que potser podrien ser Zaqqu, es tracta de Zakum, Šaqquum i Šaqqa. (Dono les gràcies a Adelina Millet per la seva generosa informació).

¹⁶⁰⁰ *CT* 34 pl.39 ll 3'-4' = Grayson *ABC* (1975), no.21, p.163.

sembla pertanyer al país de Suhu durant el regnat d'Adad-nārārī II (911-891),¹⁶⁰¹ més tard és anomenada a una donació del regnat d'Adad-nārārī III (810-783).¹⁶⁰² La pregunta és si Zaqqu es trobava més al sud-est que Idu i si aquesta darrera ciutat romania encara en mans assíries. El límit exacte de la frontera assíria a l'Èufrates és desconegut; però incloïa, domini o influència sobre Suhu, com ja s'ha vist, segons la informació dels texts econòmics assiris d'aquest moment.

El segon fragment¹⁶⁰³ (T29) fou interpretat per Landsberger com la relació d'una anècdota cinquanta anys anterior; quan el rei assiri, Enlil-kudurrī-ušur, hauria fet de mitjancer entre els grans d'Assíria i Babilònia.¹⁶⁰⁴ Crec que a aquest fragment s'hi pot veure una nova llum, si se'l compara amb la Crònica 25. En aquesta crònica s'afirmava que el rei assiri Enlil-kudurrī-ušur (1196-1192) havia estat entregat pels seus subordinats a Adad-šuma-ušur: "[...Els "Grans" Enlil-kudurrī]-ušur, el seu senyor, van agafar i a Adad-šuma-ušur van donar." ([...*rabûtu Enlil-kudur*]rī-ušur *bēlšunu išabtūma ana Adad-šumu-ušur iddinū*).¹⁶⁰⁵ Sembla que amb les paraules: "(...) Després que els grans del país d'Assur 1.Enlil-kudurrī-ušur [...] donaren, els grans del país d'Acad, el seu senyor, ai! [...]" (*ultu rabûtu ša māt aššur Enlil-kudurrī-ušur [...]ana iddinū rabûtu ša*

¹⁶⁰¹ URU.zaqq-qa, KAH 2 84:34 = Seidmann MAOG 9/3 (1935), p.16 = Grayson RIMA 2 (1991), p.149.

¹⁶⁰² URU.za-a-qa, Weidner AfO 21 (1966), pl. V Rs.8 = Postgate NARGD (1969) no.47 = Kataja i Whiting SAA 12 (1995), no.72, potser no es tracta d'aquesta mateixa ciutat, ja que apareix en relació a Arbela.

¹⁶⁰³ Pinches JRAS 1904, p.415.

¹⁶⁰⁴ Landsberger AfO 10 (1935-1936), p.143.

¹⁶⁰⁵ 5)[...LÚ.GAL.MEŠ 1.^d*en-lil-NÍG.D]U-ŠEŠ EN-šú-nu DIB.ME-ma ana 1.^dIŠKUR-MU-ŠEŠ SUM-nu, Walker Fs. Kraus (1982), p.399:5, aquesta relació l'establí Walker *idem*, p.405.*

māt Akkadī bēlišunu ū'a am-[...],¹⁶⁰⁶ el present fragment vulgui fer referència precisament a aquell aconyexement que narra el text cronístic. Aquí sí, hi podríem veure una amenaça directa a la seguretat del monarca assiri, i així s'entendria també l'afirmació per part del remitent babiloni al primer fragment sobre qui governa realment Assíria. Es faria referència directa a una amenaça de traïció per a tots aquests que donen ordres en nom del rei, dels nobles assiris, els que fan del governant assiri la riota dels reis veïns. Com hem vist pels casos de Tukultī-Ninurta I i Enlil-kudurrī-ušur al remitent babiloni no li faltava raó.

En aquest segon fragment (T29) Landsberger hi veia una referència a la composició literària coneguda pels antics mesopotàmics amb el títol *šarru ana dēni lā iqūl*, "el rei que no fa atenció a la sentència (legal)", composició coneguda a la bibliografia alemanya amb el nom de *Fürstenspiegel*, o a l'anglesa amb el d'*Advice to a Prince*,¹⁶⁰⁷ tot i que en aquest fragment no hi trobem enlloc una referència clara al *Fürstenspiegel*.¹⁶⁰⁸ Landsberger es basava, en part, per a la seva argumentació en el

¹⁶⁰⁶ BM 1912-5-13,2 = Pinches *JRAS* 1904, p.415:6'-7'. Necessitat de col.lació.

¹⁶⁰⁷ La referència es trobaria concretament BM 1912-5-13,2 = Pinches *JRAS* 1904, p.415: 12'-16'; Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.142; seguit per Grayson *ARI* 1 (1972), p.144 n.277. El *Fürstenspiegel* és un text en còpia procedent de la biblioteca d'Assurbanipal (que segons el seu colofó era l'exemplar d'ús personal del rei assiri), *DT* 1; 4 *R* 48 (còpia); *CT* 15 50 (còpia); Böhl *MAOG* 11/3 (1937) *passim* (edició, datació: Sargon II); Diakonoff *Fs. Landsberger* (1965), p.343-349 (estudi, datació: c.700); Langdon *JAOS* 28 (1907), p.145-154 (estudi, datació: Hammurapi); Diakonoff *VDI* 1946/4 (*Cf. RA* 44, 101, datació: 702-700); Labat *Religions* (1970), p.316-319 (datació: Senaquerib). Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.224 i p.368 n.64; Reiner *OrNS* 30 (1961), p.9; Civil *OIC* 23 (), p.113 (duplicat); Civil *Fs. Diakonoff* (1982), p.324-326 (duplicat); Reiner *Fs. Diakonoff* (1982), p.320-323 (carta a Assarhadon, *CT* 54 212 amb cites a *šarru ana dēni lā iqūl*); Parpola *Fs. Reiner* (1987), p.272-273; Lambert *Fs. Finet* (1989), p.96 a lín.5; Lambert *BWL* (1960), p.110-115, pl.31, 32 (còpia, edició, datació 1000-700); Lambert *JAOS* 88 (1968), p.124 n.2; von Soden *TUAT* 3 (1990), p.170-173 (traducció, datació 1200-800); Foster *Before the Muses* II (1993), p.760 (traducció, datació: 1000-100); en totes aquestes obres es pot trobar més bibliografia.

¹⁶⁰⁸ Veure els arguments de Böhl *MAOG* 11/3 (1937), p.34, més bé escèptic davant de la suposada cita a la carta proposada per Landsberger.

grup de ciutats anotades: Sippar, Nippur, Babilònia, que són les que apareixen també a aquella composició literària. Aquestes mateixes ciutats també apareixen en estreta relació a les inscripcions de Sargon II,¹⁶⁰⁹ per la qual cosa el que va portar Landsberger a associar-les aquestes ciutats amb el *Fürstenspiegel* ens podria portar a nosaltres a relacionar el present fragment de carta (T29) temporalment amb Sargon II. Es podria tractar també d'una composició tardana amb alusions a una època precedent, quan NtA havia estat allunyat del poder a Assíria i havia hagut de fugir cap a Babilònia. No adoptaré però aquesta posició per ser tan indemostrable, com l'altra postura, és a dir, afirmar que aquestes còpies tardanes són realment cartes escrites al segle dotze. La pregunta que ens hem de formular és, com és que aquestes cartes, possiblement amb un rerafons real, foren conservades, amb afegitons més o menys literaris, sis cents anys després dels successos que narren, a la biblioteca d'Assurbanipal.

Aquests fragments indiquen més la represa de la iniciativa per part dels dos regnes mesopotàmics enfront de la brutal ingerència dels elamites a meitat d'aquest segle dotze. És de notar la rapidesa amb la que sembla desaparèixer la influència elamita que havia arrasat les ciutats de Babilònia i havia portat als assiris a defensar-se quasi es, pot dir, fins a les portes de casa.

¹⁶⁰⁹ P.e. Gadd *Iraq* 16 (1954), pl.XLVII: VI 63 = Winckler *Sgn* (1889), 43:4 = Fuchs *Sar.* (1994), p.32; Winckler *Sgn* (1889), 42:7-8 = Fuchs *Sar.* (1994), p.45; Winckler *Sgn* (1889), 40:3 = Fuchs *Sar.* (1994), p.54 = Borger *BAL* (1994²), p.59 i p.322; Botta *MN* (1849-1850), 48:5-6 = Fuchs *Sar.* (1994), p.61; Botta *MN* (1849-50), 159:3 = Winckler *Sgn* (1889), 56 = Fuchs *Sar.* (1994), p.75; Winckler *Sgn* (1889), 47:7 = Fuchs *Sar.* (1994), p.169:373; Winckler *Sgn* (1889), 63:5-6 = Fuchs *Sar.* (1994), p.191; Winckler *Sgn* (1889), 74:134-135 = Fuchs *Sar.* (1994), p.229; Winckler *Sgn* (1889), t38 IV 5 = Fuchs *Sar.* (1994), p.259 = Borger *BAL* (1994²), p.60; Winckler *Sgn* (1889), t40 V 4-5 = Fuchs *Sar.* (1994), p.272.

5. Conclusió

A partir dels diversos textos ens assabentem que Assíria estava respecte a Babilònia en excel·lents bones condicions de partida. Pel que fa a la frontera de l'Èufrates, Assíria dominava la regió del Suhu que, si no es trobava sotmés com a província, sí enviava regals a la cort. És possible que encara es controlés la fortalesa d'Idu (Hit), que havia estat integrada als límits assiris probablement per Tn., encara que no apareix en absolut a la documentació d'aquest moment. Pel que fa a la banda del Tigris, la situació és més clara. S'havia recuperat una ciutat com Arrapha, que havia estat ocupada pels elamites de Šilhak-Inšušinak I cap a meitat de la centuria. Fins i tot, és possible que el seu domini arribés fins a Lubdu a la riba sud de l'Adhem (*Radānu*), que possiblement marcaria la frontera sud-est assíria. Amb tot això, és probable el domini assiri sobre els territoris enquadrats pel Zab Inferior, el Gebel Hamrin i l'Adhem. No sabem si el territori comprés entre l'Ebih i el Tigris seria també dominat pels assiris.¹⁶¹⁰

Un balanç no gens negatiu pels assiris que tornaven a estar en possessió dels territoris que havien possibilitat a Tn. formar la tenalla que havia estrangulat Babilònia a finals del segle tretze. Un resultat positiu després de la catàstrofe que havien significat els raids elamites. Fins a quin punt aquesta recuperació territorial en aquesta frontera fou obra d'Aššur-dān I, de NtA o Mutakkil-Nusku és difícil d'assignar. És complicat també establir el grau del mèrit assiri en aquest reviscolament, ja que és molt possible que s'hagi d'atribuir a la debilitat que demostraren els elamites per a conservar els territoris

¹⁶¹⁰ Si YOS 9 no.80 fos atribuïda definitivament a NtA, significaria que la frontera sud Assíria arribaria fins al Diala.

adquirits.

De Babilònia ens arriben poques notícies, però era evident que es caminava cap a un millorament culminaria en el regnat de Nabucodonossor I.

XII. [86]Aššur-rēša-iši I (1132-1115)

Aššur-rēša-iši I (1132-1115) (d'ara en endavant Ari.) era fill de Mutakkil-Nusku.¹⁶¹¹

Sembla que va haver d'afrontar l'embranzida babilònica, que debia cercar de restablir la supremacia a Mesopotàmia mostrada sota Adad-šuma-ušur. Els estudiosos coincideixen a dir que Ari. preparà el camí al seu brillant successor, Tiglatpilesser I.¹⁶¹²

Hi ha acord en valorar el seu regnat com un dels més significatius del període entre Tn. i Tiglatpilesser I.¹⁶¹³

1.Inscripcions reials

Les inscripcions reials d'aquest monarca sorprenentment no ens informen sobre el litigi amb Babilònia.¹⁶¹⁴

Millard ha atribuït un fragment d'inscripció a aquest rei on apareix el nom Karduniaš, Babilònia (³)[...*kar-d]u-ni-áš*), però aquesta atribució sembla difícil sense més evidència,

¹⁶¹¹ EL nom Aššur-rēša-iši significa "Oh! Aššur aixeca el cap", amb interpretació del tercer membre del nom com a imperatiu del verb *našû*, o bé "Aššur ha aixecat el (meu) cap", amb interpretació del tercer membre del nom com a pretèrit del mateix verb, vid. *AHW*. p.762b-763a, 3d; *CAD N/II* p.108a; *APN* p.44b-45a. La primera versió és l'adoptada per Stamm *MVAG* 44 (1939), p.139; o bé, Saporetti *OMA* 1 (1970), p.138; *OMA* 2 (1970), p.144; és la que adopto al llarg del present treball. La segona lectura és la que tria p.e. Fabritius *PNA* 1/I (1998), p.213. La filiació d'Aššur-rēša-iši està àmpliament constatada a les seves inscripcions reials: Grayson *RIMA* 1 (1987), p.311:8; p.313:3; p.313:2'; p.314:4'; p.315:7; p.316:8; p.317:3; p.318:3; p.320:1; p.322:6'. Per a la història del regnat d'Ari.: Weidner *RIA* 1 (1932), p.222-223; Wiseman *CAH* II/2 (1975), p.453; Mayer *PKA* (1995), p.233-234; Fabritius *PNA* 1/I (1998), p.213.

¹⁶¹² Weidner *RIA* 1 (1932), p.222b; Mayer *PKA* (1995), p.234.

¹⁶¹³ Grayson *RIMA* 1 (1987), p.309.

¹⁶¹⁴ Weidner *ITN* (1959), p.54-60; Borger *EaK* 1 (1961), p.102-107; Grayson *ARI* 1 (1972), p.147-153; Grayson *RIMA* 1 (1987), p.309-327; tots ells amb bibliografia anterior.

degut a la fragmentarietat del document.¹⁶¹⁵

2.Documentació administrativa

Els documents econòmics del regnat d'Aššur-rēša-iši I ens mostren escassos indicis sobre la confrontació amb Babilònia.¹⁶¹⁶

Postser al regnat d'Aššur-rēša-iši I s'hagin d'assignar dues llistes d'ofrenes ginā'u pel temple d'Assur datades sota els eponimats d'Aššur-iddin, fill de Mudammeq-Aššur, i Sikiltu respectivament.¹⁶¹⁷ En aquestes dues llistes apareixen les ciutats de Idu i Turšan, la qual cosa ens podria indicar la situació, altre cop, de les fronteres Eufràtica i del Transtigris d'Assíria respecte a Babilònia. Dues ciutats, Šašilu i Šumelu, que estaven situades probablement més enllà del Zab Inferior i que són testimoniades regularment en aquestes llistes d'ofrenes, sobretot durant el regnat de Tp., no estan constatades a cap de les dues llistes, si és que s'han de situar en aquest moment. Com aquestes dues ciutats no estaven testimoniades a les llistes del regnat de Ninurta-apil-

¹⁶¹⁵ *BM 134564* = Millard *Iraq* 32 (1970), p.171, pl. XXXVI; Grayson *ARI* 1 (1972), p.155-156, indica que l'evidència és massa dèbil com per a que l'atribució pugui confirmar-se. Grayson no la inclou a *RIMA* 1.

¹⁶¹⁶ Saporette *EMA* (1979), p.146, no assignen clarament cap epònim pel regnat d'Ari.; després però explica que alguns dels epònims adjudicats al regnat de Tiglatpilesser I podrien ser traslladats al període de govern del seu predecessor, *idem* p.148ss.; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.77, aquest darrer defineix com un "Vakuum" el període entre Ninurta-tukul(ti)-Aššur i Tiglatpilesser I pel que a la informació que els documents econòmics poden aportar. *Idem*, p.195, ofereix una llista d'epònims que es poden assignar al període entre Ari.-Tiglatpilesser I.

¹⁶¹⁷ *VAT 19198* (eponimat de Mudammeq-Aššur) i *VAT 19200* (eponimat de Sikiltu), Freydank *HSAO* 6 (1997), p.51. Per a l'eponimat d'Aššur-iddin, fill de Mudammeq-Aššur, Saporette *EMA* (1979), p.152, el situa al regnat de Tp. però veure *idem* p.148, on avisa que algun dels epònims pot pertanyer al regnat d'Aššur-rēša-iši. Freydank *SGKAO* 1 (1991), p.118, i respecte a *VAT 19198*, "sollte er im 12. Jahrhundert und vor Tiglatpilesar I angesetzt werden." L'epònim Sikiltu, no és recollit per Saporette *EMA* (1979); Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.166, "Eponym des 12. oder 11. Jahrhunderts." (no és al *Register der Personennamen*).

Ekur, es podria suposar que, almenys Šašilu, romanien en poder babilònic.

3. Textos cronogràfics tardans

Els diferents exemplars de la LRA coincideixen a presentar Aššur-rēša-iši I com a fill de Mutakkil-Nusku, i li atribueixen un regnat de divuit anys.¹⁶¹⁸ No aporten cap altra informació sobre el conflicte amb Babilònia. La Llista reial sincrònica (procedent d'Assur) fa Aššur-rēša-iši I contemporani de tres reis babilònics: Ninurta-nādin-šumi (1.^dMAŠ-[SUM]-MU), Nabucodonossor I (1.^dMUATI-ku-dúr-PAB), Enlil-nādin-apli (1.^dBAD-MU-A).¹⁶¹⁹ Una altra llista reial sincrònica també procedent d'Assur està trencada a la columna corresponent als reis babilònics, pel que no coneixem els contemporanis que aquest document atribuïa a Aššur-rēša-iši I.¹⁶²⁰ Encara una altra llista reial sincrònica fa Aššur-rēša-iši I contemporani de Nabucodonossor I.¹⁶²¹

Les primeres informacions sobre xoc amb tropes babilòniques procedeixen de les cròniques, un fragment de crònica assíria ens informa que:

T30

"^{IV? 7}[...] En aquest any ⁸Aššur-rēša-iši (I), rei del país d'[Assur], ¹⁰「agafà」⁹els seus soldats (i) ⁹els seus carros (i) ¹¹va anar ¹⁰cap a la ciutat d'Arbela. ¹¹[Ninu]rta-nādin-šumi, ¹²rei de Karduniaš, ¹⁴va sentir ¹³sobre l'ana[da d'Aššur-rēša-iši (I), rei del pa[is d'Assur]. ¹⁴Les seves

¹⁶¹⁸ A l'exemplar A, llista Nassouhi, el número d'anys es troba trencat, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.9: II 4-5; l'exemplar B, llista "Khorsabad", Gelb *JNES* 13 (1954), p.218:37-38; i C, llista "SDAS", Gelb *JNES* 13 (1954), p.239:23-24.; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.112.

¹⁶¹⁹ VAT 10281 = Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: II 14-16 = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118. Segons els càlculs de Brinkman *PKB* (1968), p.75ss.; sembla però que aquesta contemporaneïtat no seria possible.

¹⁶²⁰ VAT 11261 = KAV 10 I 5. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123.

¹⁶²¹ VAT 11338 = KAV 12:3; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.124.

tropes (i) ¹⁵⁾ les seves forces [...] ¹⁶⁾ 「cap a」 Karduniaš (Babilònia) ¹⁷⁾ fugiren [...] ¹⁸⁾ amb ell i [...]
¹⁹⁾ ell va enviar ²⁰⁾ contra [...] ^(resta trencat),¹⁶²²

Ninurta-nādin-šumi (1131-1126)¹⁶²³ atacà Assíria arribant potser fins a la ciutat d'Arbela on va haver de retirar-se davant dels moviments assiris. Si la crònica és certa, vol dir que Ninurta-nādin-šumi passà possiblement per Lubdu, creuà el territori assiri d'Arrapha, passant per Arzuhina arribant fins a Arbela, utilitzant la ruta que corre paral·lela als Zagros (tal com havien fet els elamites de Šilhak-Inšušinak I), i com feu Tn. en les seves campanyes contra Babilònia.¹⁶²⁴ Sobre aquesta campanya del rei babilònic no en tenim cap dada a les seves inscripcions.¹⁶²⁵ Aquesta narració de la crònica tal com està formulada sona més com si l'agressió partís dels assiris, i fós el rei babilònic, el que reaccionés en tenir constància de l'atac moviments enemic. El posar primer Ari., com a primer en actuar, és un recurs de la crònica per a ressaltar el seu protagonisme, tot i que el seu moviment fou segurament de defensa, com ho demostra el lloc on es situa l'acció, plenament dins del nucli territorial assiri.¹⁶²⁶ Les notícies contemporànies al govern de Ninurta-tukul(ti)-Aššur, l'oncle d'Ari., indicaven que els assiris dominaven (o extenien la seva àrea d'influència), almenys, fins a Arrapha, a

¹⁶²² VAT 10281 = Weidner *AfO* 4 (1927), p.213-217; Grayson *ARI* 1 (1972), p.153, § 994; Grayson *ABC* (1975), p.188; Glassner *Chroniques* (1993), p.176-177. Cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.105; Weidner *ITN* (1959), no.70; Brinkman *PKB* (1968), p.99.

¹⁶²³ Brinkman *PKB* (1968), p.98-104; Weidner *AfO* 4 (1927), p.215 II, Borger *EaK* 1 (1961), p.105-106; Frame *RIMB* 2 (1995), p.9.

¹⁶²⁴ Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.448; veure p.274s.

¹⁶²⁵ Frame *RIMB* 2 (1995), p.10, sols hi ha constància d'una inscripció pel seu regnat.

¹⁶²⁶ El rei assiri és situat en cròniques assíries davant del babilònic, p.e. a la Història Sincrònica fenòmen que ja ha estat assenyalat per Grayson *ABC* (1975), p.52b; no és d'extranyar doncs en aquesta crònica assíria.

aquesta frontera est.¹⁶²⁷ En el fet que els babilonis poguessin arribar tan fàcilment fins tan al nord, profundament dins d'Assíria, hi hem de veure la debilitat dels assiris per defensar aquesta frontera. Per altra banda, confirma definitivament la desaparició de qualsevol tipus d'influència elamita que pogués restar sobre Babilònia o sobre els territoris transtigrídians, immediatament a l'oest del Zagros.¹⁶²⁸ Si tenim en compte que Tiglatpileser I (1114-1076), successor d'Ari., sembla indicar a les seves inscripcions que la frontera sud-est d'Assíria era situada al Zab Inferior;¹⁶²⁹ llavors és possible que fos en el transcurs d'aquesta expedició de Ninurta-nādin-šumi, quan els babilonis es van fer amb els territoris entre el *Radānu* (Adhem) i el Zab Inferior.

La Història Sincrònica relata l'atac de Nabucodonossor I (1125-1104),¹⁶³⁰ el fill i successor de Ninurta-nādin-šumi a Babilònia, contra Assíria:

T31

- ¹¹¹⁾ [...] un bon tractat de pau [van concloure entre ells.]
¹¹²⁾ [...] retornà al seu país. Després d'ell, Nabucodonossor
¹¹³⁾ portà les seves màquines de setge cap a Zanqu, la fortalesa del país d'[Assur]
¹¹⁴⁾ va anar per a conquerir(-la). Aššur-rēša-iši, el rei del país d'Assur,
¹¹⁵⁾ preparà els seus carros per anar contra ell.
¹¹⁶⁾ Nabucodonossor, per a que les màquines de setge no fossin preses per ell, hi botà foc,
¹¹⁷⁾ es retirà i se'n tornà al seu país.
¹¹⁸⁾ Nabucodonossor ¹¹⁹⁾ va anar ¹¹⁸⁾ (amb) els carros i la infanteria cap a Idu, fortalesa

¹⁶²⁷ Veure p.367s.

¹⁶²⁸ Brinkman *PKB* (1968), p.100, interpreta aquesta acció de la següent forma: "Although this incident in all probability represented only a brief raid by Babylonia rather than an attempt at permanent expansion, we may look upon it as no small achievement that Ninurta-nadin-shumi penetrated so far north."; Labat *CAH 2/2* (1975), p.501, afirmà que els elamites podien estar controlant encara el país del mar, és a dir, l'extrem sud de Babilònia; aquesta possibilitat ha estat relativitzada per Brinkman *PKB* (1968), p.114 n.633.

¹⁶²⁹ 1 R 11:94 = Grayson *RIMA 2* (1991), p.19; 1 R 14: VI 40 = Grayson *RIMA 2* (1991), p.25; Weidner *AfO 18* (1957-1958), pl.XXX:5' = Grayson *RIMA 2* (1991), p.35, p.43:37; veure p.399s.

¹⁶³⁰ Sobre aquest rei, Brinkman *PKB* (1968), p.104-116, Wiseman *CAH 2/2* (1975), p.454-457; Frame *RIMB 2* (1995), p.11-12.

- ¹¹⁹⁾ del país d'Assur per a capturar-la. Aššur-rēša-iši
¹¹¹⁰⁾ va enviar els carros (i) la infanteria per a ajudar(-la).
¹¹¹¹⁾ Lluità amb ell, va establir la seva derrota, matà les seves tropes (i)
¹¹¹²⁾ s'emportà el seu camp. Quaranta dels seus carros (amb) equipament s'emportaren
¹¹¹³⁾ 1.KARAŠ.TU, el seu capdill (lit. el que va davant les seves tropes), el van agafar."¹⁶³¹

Les primeres línies parlen potser de relacions pacífiques entre Aššur-rēša-iši I i Nabucodonossor I.¹⁶³² Després de la confrontació entre Aššur-rēša-iši I i Ninurta-nādin-šumi prop d'Arbela i, en desaparèixer el rei babilònic, molt possiblement l'agressor, el rei assiri arribà a un acord pacífic sobre la frontera comuna amb el seu successor Nabucodonossor I. Encara que existeix la possibilitat que es tracti d'un *topos* literari, bastant comú a la Història Sincrònica, que fa un esforç per a enfatitzar l'existència d'un acord entre assiris i babilonis, pel que fa a la frontera comuna.¹⁶³³

Possiblement allixonat per la derrota del seu pare, Nabucodonossor I ja no intentà d'arribar fins a Assíria, sinó que va anar contra les ciutats-fortalesa frontereres de Zanqu (Zaqqu), i Idu.¹⁶³⁴ Pel que sembla en va realitzar dues campanyes separades, que acabaren amb el fracàs, sempre segons la proassíria Història Sincrònica. La ciutat de Zaqqu era en mans babilòniques en temps de Ninurta-tukul(ti)-Aššur.¹⁶³⁵ La qual cosa vol dir que ja sigui sota el regnat de Mutakkil-Nusku, o ja a inicis del d'Aššur-rēša-

¹⁶³¹ CT 34 39 (còpia); Weidner *ITN* (1959), p.59 (edició); Grayson *ARI* 1 (1972), p.153, § 995-996; Grayson *ABC*, p.162-163 (edició); Glassner *Chroniques* (1993), p.172 (traducció).

¹⁶³² Brinkman *PKB* (1968), p.110 n.600.

¹⁶³³ Grayson *ABC* (1975), p.159:7'; p.160:23'; p.165:36'-37'; p.166:19-21; p.167:3'-4', p.168:5'; p.169:14; Grayson *ABC* (1975), p.53.

¹⁶³⁴ La situació de Zaqqu no ha estat aclarida, veure T28. Idu s'ha d'identificar amb Hit, a l'Èufrates mig, veure p.111.

¹⁶³⁵ K 212 + K 4448 = IV R 34,2 = Weidner *AfO* 10 (1935-36), p.2-3; Landsberger *AfO* 10 (1935-1936), p.144.

iši I, els assiris van ocupar aquesta fortalesa fronterera.¹⁶³⁶ Si ara Nabucodonossor I intentà reconquerir-la indica que els assiris continuaven avançant i demostra certa debilitat babilònica en no haver assolit el seu objectiu. No es pot excloure la possibilitat que les cartes, que s'han situat, normalment, sota el regnat de Mutakkil-Nusku anessin dirigides a Aššur-rēša-iši I,¹⁶³⁷ ja que d'aquestes cartes no tenien ni remitent, ni adreçat.¹⁶³⁸

La ciutat d'Idu fou l'objectiu de la segona campanya de Nabucodonossor. Aquesta ciutat-fortalesa fronterera va estar molt possiblement ininterrompudament en mans assíries des del regnat de Tn., i era encara una província (*pāhatu*) assíria sota el successor d'Ari., Tiglatpilesser I, segons documents administratius contemporanis,¹⁶³⁹ la qual cosa sembla indicar la veracitat de la Història Sincrònica, pel que fa al fracàs del rei babilònic a l'hora de reconquerir-la. Aššur-rēša-iši I aconseguí mantenir-ne la possessió pels assiris. Si la llista VAT 19198, datada sota l'eponimat d'Aššur-iddin fill de Mudammeq-Aššur s'ha de portar al regnat d'Ari. llavors tindriem la prova definitiva que la fortalesa eufràtica d'Idu va romandre en mans assíries.¹⁶⁴⁰ És fins i tot possible que Ari. obtingués una victòria definitiva sobre els seu rival babilònic.¹⁶⁴¹

¹⁶³⁶ Naturalment existeix la possibilitat que Zaqa, Zanqu, Zaqu, siguin dues ciutats diferents, cosa que Weidner *AfO* 21 (1966), p.41, no exclouia.

¹⁶³⁷ Weidner *ITN* (1959), p.53 no.56.

¹⁶³⁸ Veure T28, T29.

¹⁶³⁹ VAT 18066 = MARV 2 21:6; veure Weidner *ITN* (1959), p.59 nota a lín.8; veure cap. NtA.

¹⁶⁴⁰ Veure p.387.

¹⁶⁴¹ Brinkman *PKB* (1968), p.110; Mayer *PKA* (1995), p.234.

Les incursions de Nabucodonossor I contra els postos fronterers assiris semblen d'una escala molt més humil que la del seu predecessor Ninurta-nādin-šumi contra Arbela,¹⁶⁴² tot i que, des d'un punt de vista possibilista, molt més realistes quant als objectius a assolir.

Estem informats, doncs, pel que fa a la frontera de l'Èufrates, on Nabucodonossor I no pugué creuar la barrera que suposava Idu. No sabem on estava situada exactament Zaquq, que podria haver estat a la bora del Tigris. Ens manca informació pel que fa a la frontera a l'est, la del Tigris, durant el temps d'Aššur-rēša-iši I i Nabucodonossor I. El rei babilònic havia aconseguit derrotar al successor de Šilhak-Inšušinak I, Huteluduš-Inšušinak (1120-1110) a la bora del riu Ulai (c.1110).¹⁶⁴³ Amb aquesta derrota Elam desapareix de la història durant tres segles fins que reaparegui a l'any 821, en què serà a la coalició (amb caldeus i arameus) que fou derrotada per Šamšī-Adad V.¹⁶⁴⁴ Sembla ser que Nabucodonossor I recuperà en la seva campaya (la imatge d)el déu Marduk que havia estat arrabassada pels elamites sota Kuter-Nahhunte, uns quaranta anys enrera.¹⁶⁴⁵ A aquest moment de recuperació moral dels babilonis ha atribuït Borger la composició de l'anomenada "Profecia de Marduk", que relata l'alliberament del déu dels

¹⁶⁴² Brinkman *PKB* (1968), p.111, en diu "These, of course, were minor skirmishes, and the Babylonian king did not participate in at least the second of them."

¹⁶⁴³ Sobre la victòria babilònica sobre Elam veure les inscripcions de Nabucodonossor I a Frame *RIMB* 2 (1995), p.11-35. La principal bibliografia secundària, Hinz *Das Reich Elam* (1964), p.111-114; Labat *CAH* 2/2 (1975), p.500-503; a Brinkman *PKB* (1968), p.105-110, es troba una pormenoritzada descripció i anàlisi de les activitats del rei babilònic contra Elam; Hinz *RIA* 4 (1972-1975), p.525-526; Quintana *Historia de Elam* (1997), p.61-66.

¹⁶⁴⁴ Labat *CAH* 2/2 (1975), p.503.

¹⁶⁴⁵ Les transformacions religioses que aquesta recuperació comportà són descrites a Lambert a *Fs. Meek* (1964), p.3-13; Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.182-189; George a Wilhelm *Die orientalische Stadt* (1997), p.134ss.

elamites.¹⁶⁴⁶

Segons la Crònica P, (Ninurta-)Tukulti-Aššur havia retornat (la imatge d)el déu Marduk robada per Tn.,¹⁶⁴⁷ aquest retorn però no causà tan rebombori com el retorn de la imatge des d'Elam, és clar que aquest darrer cop el retorn havia estat aconseguit gràcies a la força, amb la intervenció de l'exèrcit i rei babilònics, i no per la bona voluntat dels elamites. És molt possible que l'aparell propagandístic babilònic, com diríem actualment, es posés en marxa, amb la finalitat que el rei babilònic aconseguís fer-se un nom de cara al futur, sobretot després dels seus dos estrepitosos fracassos contra Assíria, cosa que no hi ha dubte s'aconseguí. Amb tot això, si totes les fonts són correctes els babilonis comptaven després del retorn del rei amb el botí des d'Elam, almenys, amb dues imatges del déu Marduk!¹⁶⁴⁸

En aquest moment es posà de manifest una nova àrea de competència entre assiris i babilonis, els Zagros. En aquesta frontera est, ambdós reis diuen haver campanyejat contra els Lul.lubu, poble situat al voltant de l'actual Suleimania.¹⁶⁴⁹ Aquesta zona

¹⁶⁴⁶ Borger *BiOr* 28 (1971), p.3-24, proposa aquesta datació, seguit per Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.188; veure p.318 .

¹⁶⁴⁷ Grayson *ABC* (1975), p.176, no.21:12.

¹⁶⁴⁸ Sobre la problemàtica del número d'estàtues del déu Marduk, veure p.306s. El desmoralitzament de la societat babilònica del moment amb necessitat d'un triomf ha estat remarcat per Brinkman *PKB* (1968), p.109. Aquesta victòria fou tan important que al s.VII un estudiós en un informe al rei assiri feia referència a observacions del cel fetes "després que Nabucodonossor esclafés Elam", Hunger *SAA* 8 (1992), no.158:r.5 = Thompson *RMA* (1900), no.200; citat per Brinkman *PKB* (1968), p.110 n.599.

¹⁶⁴⁹ Aššur-rēša-iši I: Grayson *RIMA* 1 (1987), p.310:7; Nabucodonossor I: Frame *RIMB* 2 (1995), p.34:9. Vid. Klengel *MIO* 11 (1965), p.349-371; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.188-189; Parpola *NAT* (1970), p.228-229; Klengel *RIA* 7 (1987-1990), p.164-168. En aquests es pot trobar més bibliografia. Aquesta era tradicionalment una zona d'expansió babilònica, ja des d'època dels reis acadis (c. 2350), Klengel *MIO* 11 (1965), p.352ss.; cf. Edzard-Farber-Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.111; Owen *JCS* 33

s'afegirà a les de l'Èufrates mig, i al passadís entre Zagros-Gebel Hamrin al Transtigris, com a zones de contacte directe entre Assíria i Babilònia, amb preponderància assíria.¹⁶⁵⁰

4.Conclusió

A l'hora de resumir els resultats del regnat d'Aššur-rēša-iši I, pel que fa a les seves relacions amb Babilònia, hem de tenir en compte que les nostres fonts d'informació són dues cròniques procedents d'Assíria; que molt probablement adornen els aconteixements d'una forma favorable pels assiris. De totes formes, és clar que la iniciativa era dels babilonis, i els assiris es mantenien a la defensiva, però el més important és que aquest manteniment s'efectuà sense pèrdues territorials extremes.¹⁶⁵¹

Esencialment, Assíria disposava encara de les precondicions territorials que havien afavorit la conquesta de Babilònia per part de Tn., a saber, molt possiblement, el control de la ruta de l'Èufrates. La possessió de la ciutat d'Idu, des de la que s'estrangulava la sortida cap a la Mediterrània dels babilonis, que era eventualment una base d'operacions excepcional per a qualsevol intervenció sobre el sud. Més incerta és la nostra informació pel que fa a la frontera del Tigris. Si la fortalesa de Zaquq, era situada a la bora d'aquest riu, i a l'alçada d'Idu, llavors suposaria que els assiris dominaven fins a l'Adhem (*Radānu*), però això és del tot insegur. Si es té en compte

(1981), p.255; el darrer Walker *Tigris Frontier*, p.24ss, 118ss. Els reis assiris havien iniciat la penetració a aquest territori sota Adad-nārārī I, Grayson *RIMA 1* (1987), p.131:4; continuat amb Salmanassar, Grayson *RIMA 1* (1987), p.192:14; i Tukultī-Ninurta I, Grayson *RIMA 1* (1987), p.237:30.

¹⁶⁵⁰ Labat *CAH 2/2* (1975), p.506; Brinkman *PKB* (1968), p.111 n.607, han assenyalat aquest mutu interès en els Zagros.

¹⁶⁵¹ Brinkman *PKB* (1968), p.111, "Assyria and Babylonia seem to have confined their hostilities at this time to small, intermittent clashes, with the weaker Assyria mostly on the defensive."

que Ninurta-nādin-šumi havia arribat fins a Arbela sense oposició, aquest podria ser un indicatiu que els territoris, almenys al sud del Zab Inferior, havien passat a poder Babilònic. De totes formes, es necessita més informació per a poder afirmar-ho.¹⁶⁵² Hem de suposar però, a manca de més dades que Arrapha, almenys, romandria sota la tutela assíria. Amb aquestes condicions acomplertes, tan sols era qüestió que pugés al tron assiri un sobirà resolut, per a que un intent d'atac contra el sud tingués èxit.¹⁶⁵³ A Babilònia li mancava ara, a més a més, un aliat fort a les espatlles dels assiris, paper jugat fins feia ben poc pels hitites, però, per altra banda, s'havia desempallegat de l'amenaça oriental que suposava Elam.

¹⁶⁵² Brinkman *PKB* (1968), p.120 i n.692, assenyala pel regnat de Marduk-nādin-ahhē I (1099-1082) el Zab Inferior com a frontera comuna assirio-babilònica, basant-se en les afirmacions de les inscripcions de Tp. veure p.399s.

¹⁶⁵³ Per a la valoració de la capacitat com a governant de Tiglapilesser I, pels estudiosos actuals, p.e. von Soden *HAO* (1954), p.77; Mayer *PKA* (1995), pp.238, 249; Cifola *Analysis* (1995), p.62; Cancik-Kirschbaum *Fs. Röllig* (1997), p.69.

XIII. [87] Tiglatpilesser I (1114-1076).

El regnat de Tiglatpilesser I¹⁶⁵⁴ (d'ara en endavant abreujat Tp.) significà el darrer moment esplendorós per a l'Assíria al període mig. El contrallum pel seu regnat és que s'albiraran també en aquest moment els factors que conduiran a la crisi o decadència d'Assíria i Babilònia.¹⁶⁵⁵

Aquest rei va dur a terme una activitat incessant a totes les fronteres del regne. Les principals campanyes de Tp., segons ell mateix informa a les seves inscripcions reials, foren contra: els Muški,¹⁶⁵⁶ que amenaçaren la vall del Tigris;¹⁶⁵⁷ contra els països muntanyosos del nord i est: Šubaru,¹⁶⁵⁸ Katmuhu¹⁶⁵⁹ (posterior Comagena), els països

¹⁶⁵⁴ El seu nom significa "La meua confiança (maça de combat) és el primogènit de l'Ešarra", *AHw*. 1368; *APN* p.233-234; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.360b; Saporette *OMA* (1970), p.481; Freydank i Saporette *NAOMA* (1979), p.131. Per a la història del regnat de Tp., Olmstead *JAOS* 37 (1917), p.169-185; von Soden *HAO* (1954), p.74-76; von Soden *Propyläen* (1962), p.64-66; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.457-464; Grayson *ABC* (1975), p.247-248; Liverani *AO* (1988), p.759-765; Mayer *PKA* (1995), p.235-245. Especialment sobre les relacions de Tp. amb Babilònia, Brinkman *PKB* (1968), p.119-132.

¹⁶⁵⁵ Sobre les causes de les invasions aramees, la crisi i decadència d'Assíria i Babilònia en aquest moment veure: Tadmor a Cross (ed.) *Symposia* (1979), p.1-14; Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.161-182; Liverani *AO* (1988), p.765-773; Zettler a Ward (ed.) *The Crisis Years* (1989), p.174-181.

¹⁶⁵⁶ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.14:62-88 (87.1), p.33:18-20 (87.2), p.42:18-19 (87.4), p.53:21-23 (87.10). Sobre aquest poble, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.199; Röllig *RIA* 8 (1993-1997), p.493-495, allí més bibliografia. És possible que arribessin al nord de Mesopotàmia durant el govern de NtA o inclús abans sota Tn., vid. *MARV* 1 51: r.2', Saporette *EVO* 3 (1980), p.179. Han estat identificats amb els Moschoi d'Herodot, veure *Der Kleine Pauly* (1979), Bd.3, p.1435a. Diakonoff *BiOr* 42 (1985), 149-150, descarta aquesta identificació, cf. Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.77, n.207. Veure cap. de Tn.

¹⁶⁵⁷ Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.458; Mayer *PKA* (1995), p.236.

¹⁶⁵⁸ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.17: II 89-III 6 (87.1), p.87:21-22 (87.2); vid. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.232-234, per a la seva localització, també ofereix una llista dels països associats a aquest païssatge. Veure p. Adn I.

¹⁶⁵⁹ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.14-15: I 89-II 35 (87.1), p.17-18: 7-31 (87.1), p.42: 22-23 (87.4); veure p.216.

de Nairi,¹⁶⁶⁰ els Iul.lumu,¹⁶⁶¹ Militia;¹⁶⁶² contra Muşri i Qumanu,¹⁶⁶³ entre d'altres. Molts d'aquests països havien estat ja abastats per Tn. A l'oest Tp. lluità repetidament contra els arameus nòmades al voltant del Gebel Beşri.¹⁶⁶⁴ Tp. fou l'únic rei mesoassiri que realitzà una expedició que arribà fins a la Mediterrània (Líban) vers el seu vintè o vint-i-unè any de regnat, amb el que superà al seu predecessor Tn., pel que fa a l'abast de les seves empreses.¹⁶⁶⁵ Finalment, s'enfrontà amb Babilònia, xoc que podríem veure com a culminació del poder assiri durant el seu regnat.¹⁶⁶⁶ Molt possiblement la pressió exercida pels arameus al flanc oest del regne va impedir a Tp. d'exercir un control ferm sobre el sud mesopotàmic.

¹⁶⁶⁰ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.20-22: IV 43-V 32 (87.1), p.34:25-27 (87.2), p.37:6-15 (87.3), p.42:15-17 (87.4), p.52-53: 17-20 (87.10), p.59: 1'-3' (87.13), p.61: 1-10 (87.15), p.62: 1-7 (87.16); Nashef *RGTC* 5 (1982), p.186-187; Salvini *RIA* 9 (1998), p.87-91, esp. p.88b.. Veure p.217, 253, 286 .

¹⁶⁶¹ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.19: III 92-IV 4 (87.1) p.34: 23-24 (87.2); p.42: 22-23 (87.4), p.53: 26-27 (87.10), p.58: 17'-23' (87.12). Sobre situació, etc.; veure p.200 ; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.459.

¹⁶⁶² Grayson *RIMA* 2 (1991), p.22-23 V 33-41 (87.1), p.43: 31-33 (87.4); vid. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.196, s.v. Milidia; Hawkins *RIA* 8 (1993-1997), p.35-41; Frangipane *RIA* 8 (1993-1997), p.42-52 s.v. Melid. Cf. Wiseman *CAH* 2/2, p.459; Mayer *PKA* (1995), p.237.

¹⁶⁶³ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.23-25: V 67-VI 38 (87.1), p.34: 30-36 (87.2), p.42: 22-23 (87.4), p.58: 3'-16' (87.12). Sobre Muşri: Nashef *RGTC* 5 (1982), p.198-199; Kessler *RIA* 8 (1993-1997), p.497, amb més bibliografia. Sobre Qumanu, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.222-223. Sobre les campanyes contra aquests dos països, Hurowitz i Westenholz *JCS* 42 (1990), p.23-29. Veure p.286.

¹⁶⁶⁴ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.23: V 44-63 (87.1), p.34: 28-29 (87.2), p.37-38: 29-35 (87.3), p.43: 34-36 (87.4). Sobre aquest poble: Nashef *RGTC* 5 (1982), p.5-6 s.v. *ahlamû*, allí discussió i bibliografia; *idem* p.35, s.v. aramu. La bibliografia sobre aquest poble és amplíssima, veure com a més representatius: Forrer *RIA* 1 (1932), p.131-139; Brinkman *PKB* (1968), p.277-285, esp. n. 1799; Zadok *OLP* 16 (1985), p.59-70; Pitard *Ancient Damascus* (1987), p.81-87; Lipinski *OLP* 20 (1989), p.23-47; Zadok *Fs. Tadmor* (1991), p.104-117; Owen *Fs. Hallo* (1993), p.181-184; Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.206 (testimoniats a la Babilònia kassita, entre d'altre, com a contingent militar auxiliar dels babilonis); Dion a Sasson *CANE* 2 (1995), p.1281-1294; en tots ells es pot trobar més bibliografia. Veure p.232. Sobre el Gebel Beşri vid. Pappi *Gebel Beşri*, tesina en elaboració sota direcció de F. M. Fales.

¹⁶⁶⁵ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.37: 16-25 (87.3); p.42: 24-30 (87.4); p.53: 28-35 (87.10); possiblement p.60: 10'-13' (87.13); p.63: 1-4 (87.16); cf. Helck *Beziehungen* (1962), p. 249; Mayer *UF* 28 (1996), p.468; Tadmor *RAI* 44 (1999), p.56a.

¹⁶⁶⁶ Veure p.411s.

Tot i aquesta emfebrida activitat del rei, la situació global per Assíria, no sembla haver estat gaire bona vers el final del seu regnat, sinó més bé en recessió tal com ha posat de manifest Postgate.¹⁶⁶⁷ El símptoma més important n'és la impotència del rei per a deturar els arameus, amb fins a vint-i-vuit campanyes necessàries per a mantenir-los a ratlla.¹⁶⁶⁸ L'efectivitat d'aquestes expedicions sembla dubtosa i portaren al regne al límit del col.lapse.¹⁶⁶⁹ El fet que per a sotmetre a l'obediència regions com Muşri, que es trobava tan aprop del nucli territorial assiri, es necessités una campanya d'estabilització sembla ser-ne un indicador prou substancial.

1. Inscipcions reials¹⁶⁷⁰

Un informe de les expedicions de Tp. contra Babilònia consta a les diverses versions

¹⁶⁶⁷ Postgate *AfO* 32 (1985), p.100b, resumeix d'aquesta manera l'activitat bèl·lica del rei assiri: "Tiglath-pileser's own accounts do not present a very diferent picture, if one can read between the lines, especially since his texts mostly, if not exclusively, date from his earlier years. Quoted after Grayson, *ARI* II, his activities can be summarized as: hunting on the Habur and in the district of Harran (§§ 43-44); Arameans chased from Suhu to Carchemish and at Jebel Bishri (§ 70), or from Mt. Lebanon to Rapiqu and at Tadmar (§ 83); land of Suhu (§ 99); Karduniaš etc. (§ 100); and in the south-east, across the Lesser Zab, Ugarsallu as far as the city of Lubdu, and the mountains of Kamulla and Kaštilla (§ 98). This does not include the long extraneous marches to the Mediterranen, Malatya and Lake Van."; però després afegeix: "Tiglath-pileser has lost control of the lower Habur, the lands between the Habur and the Euphrates to the west, perhaps the western corner of the Habur triangle (Tell Fahharyah), the Diyarbakir plain, Arrapha and Arzuhina."

¹⁶⁶⁸ *KAH* 2, 71: 19-23 = Weidner *AfO* 18 (1957-1958), pl. XXVI:34-36 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.43: 34-36.

¹⁶⁶⁹ Veure en particular Weidner *AfO* 17 (1954-56), p.384-385; Grayson *ABC* (1975), p.67 i p.189; veure p.T35, T36, T37; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.443ss. Adad-nārārī II (911-891) informa de la reconquesta de la ciutat de Gidara (anomenada Raqammatu pels indígenes) del país de Hanigalbat perduda a mans del arameus en època de Tiglatpilesser I, segons ens indica, *KAH* 2 84: 49-60 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.150; pel que és clar que Assíria es trobava completament a la defensiva.

¹⁶⁷⁰ Les inscipcions reials d'aquest rei han estat publicades entre d'altres a: Weidner *AfO* 18 (1957-1958), p.343-360, pl.XXVI-XXX; Weidner *AfO* 19 (1959-69), p.141-143, pl.XXVIII-XXX; Borger *AfO* 25 (1974-77), p.161-165; Borger *EaK* 1 (1961), p.108-134; Grayson *ARI* 2 (1976), p.1-45; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.5-84, en tots ells més bibliografia. Afegir-hi recentment Müller *AoF* 22 (1995), p.151-156.

de les inscripcions reials del monarca, escrites al llarg del seu regnat. A la seva titulatura T_p. mai adoptà el títol de rei de Babilònia, o qualsevol altre que indiqués un domini efectiu del sud mesopotàmic per part seva, al contrari del que havia fet p.e. el seu predecessor T_n.¹⁶⁷¹

Durant el sisé any del seu regnat (c.1108) T_p. feu preparar diversos prismes octogonals¹⁶⁷² que han estat trobats a les ciutats d'Assur i Nínive, on entre d'altres campanyes, consta la següent narració, en la que és parla, de fet, de la primera intervenció dins de territoris de l'àmbit teòric d'influència babilònica, és a dir, a la bora sud del Zab Inferior, dins de la serralada dels Zagros:

T32

«III⁹²) Sota el meu capdillatge, amb el que⁹³ vaig abastar⁹² els meus enemics; ⁹⁴ vaig agafar⁹³ els carros i les tropes; ⁹⁵ vaig creuar⁹⁴ el Zab inferior; ⁹⁷ vaig abastar⁹⁵ el país de Murattaš, el país de Saradaš⁹⁶ que (es troben) a l'interior de la muntanya d'Asaniu i la muntanya d'Ařuma, ⁹⁷ terreny de dificultat. ⁹⁸ Les seves tropes ⁹⁹ vaig degollar⁹⁸ com ovelles. ⁹⁹ La ciutat de Murattaš, ¹⁰⁰ la seva fortalesa, ¹⁰¹ vaig conquerir¹⁰⁰ dins del (primer) terç del dia ¹⁰¹ (des) de la sortida del sol. ¹⁰² Els seus déus, les seves propietats, els seus tresors, ¹⁰³ 120 (var. 60) olles de coure, ^{IV1} 30 talents (c.900 kg.) de coure en lingots, béns (i) guanys ² del seu (d'ells) palau i les seves despulles (captius) ³ vaig fer sortir. ⁴ Vaig calar foc (a) ³ aquestes ciutats, ⁴ (les) vaig derivar i arrasar. ⁵ En aquell temps ⁶ vaig regalar⁵ aquest coure ⁶ a Adad, qui m'estima.»¹⁶⁷³

¹⁶⁷¹ Per a la titulatura de T_p., Cifola *Analysis* (1995), p.62-71, amb bibliografia addicional.

¹⁶⁷² La datació d'aquests documents s'ha d'extreure a partir de criteris interns a aquestes inscripcions, en les que T_p. parla de les expedicions empreses durant els seus primers cinc anys de regnat (1 R 14:44-45 = Grayson *RIMA* 2 [1991], p.25), ja que no ha estat possible encara una ordenació cronològica fiable dels epònims del regnat de T_p. (pels epònims del seu regnat veure, Saporetti *EMA* (1979), p.148-164; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.78-102. Aquests prismes octogonals estan datats el "dia 29 (var. 26(?), 28) del mes Kuzal.lu (V) sota l'eponimat d'Ina-iliia-allak, el *rab šaqê* (coper major)"; VIII 89)ITU.ku-zal-lu UD 29 (var. 26(?), 28).KÁM li-mu 90)1.i-na-DINGIR-ia-al-lak GAL BI.LUL.MEŠ (1 R pl.16 VIII 89-90 = *RIMA* 2 p.31). Per a aquest epònim, que seria doncs el del sisé any, Borger *EaK* 1 (1961), p.114; Saporetti *EMA* (1979), p.159-160; Freydank *SGKAO* 21 (1991), pp.71, 78s., 85, 87, 90-92.

¹⁶⁷³ 1 R 11-14 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.19 (87.1) III 92-IV 6 (p.12 bibliografia sobre el text).

Generalment el Zab Inferior ha estat acceptat pels estudiosos moderns com a la frontera sud-est del regne amb Babilònia, segons l'afirmació de Tp., a les seves inscripcions.¹⁶⁷⁴

Si el Zab Inferior constituïa després de transcorreguts cinc anys del regnat de Tp. la frontera amb els dominis babilònics, s'hauria d'acceptar una pèrdua de les províncies d'Arrapha i (N)Arzuhina per Assíria entre els governs de NtA (sota el qual aquestes dues províncies estan documentades dins els dominis assiris) i Tp. Aquesta disminució tindria lloc possiblement durant el regnat d'Aššur-rēša-iši I, i com a conseqüència del raid de Ninurta-nādin-apli. Durant aquesta expedició del rei babilònic que obligà al rei assiri a defensar-se prop d'Arbela,¹⁶⁷⁵ és pensable que annexionés en aquell moment aquests territoris assiris al sud del Zab Inferior.

Aquestes primeres incursions de Tp. hem d'entendre que es realitzaren al curs alt del Zab, a la zona que era directament veïna als Zagros, ja que els noms dels països

¹⁶⁷⁴ 1 R 11:94 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.19; 1 R 14: VI 40 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.25; Weidner *AfO* 18 (1957-1958), pl.XXX:5' = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.35, p.43:37. Vid. Olmstead *JAOS* 37 (1917), p.169; Weidner *AfO* 18 (1957-1958), p.354a; Brinkman *PKB* (1968), p.120, amb nota 692; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.458, no es pronuncia sobre l'assumpte; Mayer *PKA* (1995), p.243. És també possible que Tp. anomeni Zab com a frontera sud, sinó com un obstacle geogràfic més a vencer i realçar així la perícia del rei assiri. Aquest topos és comú dins de les inscripcions dels reis assiris, per a més exemples, *CAD* E, p.10-11, s.v.*ebēru*. De la mateixa manera qualifica les muntanyes d'Asinu i Atuma com a "terrenys difícils". Aquesta descripció en les inscripcions de Tp. crearà el precedent pels altres reis assiris, exemples posteriors a les inscripcions assíries a *CAD* N/I, p.236 v.s. *namrāšu*; potser hi hàgim de veure un precedent al topos del "camí difícil" (encara que també existeix el tema del "lloc difícil"), ambdós presents ja dins les inscripcions per Tn. Aquests crearien precedent pels reis assiris del primer mil.lenni. Aquests temes dins de la ideologia imperial assíria han estat anomenats per Liverani a Larsen *Power and Propaganda* (1975), p.307.

¹⁶⁷⁵ Weidner *AfO* 4 (1927), p.213-217; veure T30.

indicats, com p.e. Murattaš,¹⁶⁷⁶ del que la mateixa font indica era el centre més important de la zona, tenen una clara sonoritat kassita. A més, se'ns dona el nom de dues muntanyes de la zona: Saradauš¹⁶⁷⁷ i Asaniu,¹⁶⁷⁸ que no apareixen, fins ara, mai més a les inscripcions dels reis assiris.

Tp. diu anar contra els seus enemics (KÚR.MEŠ-*ia*), com no és conegut que aquest rei dugués a terme una expedició a la zona anteriorment, hem de suposar que la designació d'enemic era donada instantàniament a qualsevol que goses oposar-se als assiris.¹⁶⁷⁹ L'interés econòmic de l'expedició, i per tant, d'aquesta zona geogràfica, es posa de manifest en els béns adquirits. Es tracta sobretot del coure, metall important per a la producció de bronze. La deportació dels déus enemics, i de les seves propietats, que com a déus vençuts pertanyen al déu vencedor, permet a Tp. fer ostentació de la seva pietat, que es posa de manifest, un altre cop, quan fa ofrena a

¹⁶⁷⁶ Potser té a veure amb el nom Maruttaš, Balkan AOS 37 (1954), p.168, p.100. Sobre la seva situació, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.197-198; Röllig *RIA* 8 (1993-1997), p.429a; aquest país tan sols apareix a les inscripcions assíries en les de Tp.. sembla que s'havia de localitzar a la regió muntanyenca del Qara Dag. Aquest territori ja havia estat abastat per les incursions del rei elamita Šilhak-Inšušinak I, vid. König *EKI* (1955-1957), no.54 III 37; Labat *CAH* 2/2 (1975), p.490; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.189.

¹⁶⁷⁷ Balkan AOS 37 (1954), p.179; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.229. Sols apareix en aquesta inscripció.

¹⁶⁷⁸ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.40, que també tan sols apareixen en aquesta inscripció. Nashef situa tots aquests territoris junt amb Atuma a la serralada de Bazyan, Qara Dag.

¹⁶⁷⁹ Sobre el concepte d'enemic dins de les inscripcions reials assíries, Fales *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.425-436, pel que "there is only one Enemy -with a capital letter- appearing in and out of Assyrian royal inscriptions" segons Fales els diferents enemics dels reis assiris són observats com un de sol en referència a una única ideologia de l'enemistat (*nakrūtu*) que sempre és referida al déu Aššur. Aquesta ideologia juga un paper tan important que dona origen a moltes imatges literàries recurrents; ja que constitueix el contrapartit als valors assignats pels autors al rei assiri. Sobre el concepte d'enemic entre els assiris, Zaccagnini *BBVO* 1 (1978 ap. 1987), p.409-424; també Prechel a Haas *Aussenseiter* (1992), p.173-185; Röllig a Stietencron *Töten* (1995), p.87-97. Sobre el ritual per a prevenció dels enemics, Ebeling *ArOr* 17 (1949), p.72-211.

Adad de part del botí de la campanya.¹⁶⁸⁰ La intenció de profit immediat, abans que annexionista del raid, queda clara quan el rei fa referència a la sort que van córrer les ciutats dels seus enemics dels Zagros, que foren arrasades.¹⁶⁸¹ Tot i que no hi ha cap notícia de la reacció babilònica a les incursions de Tp. més enllà de la frontera comuna, no es pot dubtar que segurament aquest reviscolament del poder assiri omplí de preocupació els babilònics, que veien així una possible àrea d'influència i expansió sotjada pels exèrcits assiris. Això pel que fa referència a la bora oriental del Tigris.

A aquestes mateixes inscripcions Tp. fa referència a com afrontà el perill que suposava pel regne assiri que les possessions de la frontera occidental de l'Èufrates, caiguessin en mans de les tribus aramees:

T33

^{V44)} Amb la confiança del déu Assur, el meu Senyor, ⁴⁵⁾ vaig agafar ⁴⁴⁾ els carros ⁴⁵⁾ i els meus guerrers. ⁴⁶⁾ Vaig atacar ⁴⁵⁾ el desert. ⁴⁸⁾ Vaig anar ⁴⁶⁾ contra els ahrameus ⁴⁷⁾ arameus, enemics del déu Assur, el meu Senyor. ⁴⁸⁾ Des del país de Suhu ⁴⁹⁾ fins a la ciutat de Karkemiš del país de Hatti, ⁵⁰⁾ els vaig saquejar en un sol dia ⁵¹⁾ (i) en vaig fer una matança. Les seves despulles (captius), ⁵²⁾ possessions i ramats vaig ⁵³⁾ destruir (lit. convertir en incontable). ⁵⁴⁾ La

¹⁶⁸⁰ El déu del temps atmosfèric, Adad, apareix en aquestes inscripcions: I 9, IV 36 IV 90, VII 60, VII 72, VIII 1, VIII 15, VIII 18, VIII 23, VIII 41, VIII 44, VIII 52, VIII 60, VIII 74, VIII 83; éssent però Aššur el déu sobre el que recau el protagonisme absolut de la narració: I 4, I 36, I 45, I 52, I 66, I 90, II 38, II 63, III 2, III 35, III 69, III 86, IV 7, IV 31, IV 35, IV 44, IV 52, V 25, V 44, V 47, V 23, V 44, V 47, V 67, VI 16, VI 85, VII 1, VII 6, VII 37, VII 45, VII 56, VII 62, VIII 2, VIII 36, VIII 41. Aquesta ofrena està molt probablement en relació a la restauració del temple d'Anu i Adad a la ciutat d'Assur que aquest sobirà va dur a terme: VII 60ss.

¹⁶⁸¹ Tp. fa ús de la frase prototípica: *ašrup appul aqqur*, "vaig cremar, derrivar i arrasar", que sembla ser, introduí aquest monarca dins les inscripcions reials assíries, i que passarà a ser part integral dels relats dels reis posteriors. Altres testimonis combinant els pretèrits dels tres verbs: *šarāpu*, *AHw.* p.1185a, "(ver)brennen", *CAD Š/II*, p.51b-52a "to destroy (by fire)"; *CDA* p.360a, "to burn, burn away"; *napālu*, *AHw.* p.733b, "zu Fall bringen, (Gebäude) abbrechen, zerstören", *CAD N/I*, p.274, "to tear down, to demolish"; *CDA* p.237b, "to dig out, hack down, demolish"; *naqāru*, *AHw.* p.743, "einreissen, herauskratzen", *CAD N/I*, p.329-330, "to tear down, to demolish, to wreck"; *CDA* p.240b, "to demolish, scratch"; allí més testimonis per Tp. I, Borger *EaK* 1 (1961), p.126-127. Tn. ja havia usat *napālu* i *naqāru* junts, però no *šarāpu* amb ells, *vid.* Grayson *RIMA* 1 (1987), p.236:17.

resta de les seves tropes ⁵⁵⁾ que ⁵⁶⁾ fugiren ⁵⁶⁾ creuant l'Èufrates ⁵⁵⁾ enfront de les maces del déu Assur, el meu Senyor; ⁵⁷⁾ rera d'ells (en la seva persecució) en rais de cuir ⁵⁸⁾ vaig creuar l'Èufrates (també). ⁶⁰⁾ Vaig abastar ⁵⁹⁾ 6 de les seves poblacions que (es troben) al peu de la serralada del Bešri. ⁶⁰⁾ Vaig calar-les-hi foc, ⁶¹⁾ derrivar i arrasar. Les seves despulles (captius), ⁶²⁾ possessions i ramats ⁶³⁾ vaig portar ⁶²⁾ cap a la meua ciutat, la divina Assur."¹⁶⁸²

Segons aquest informe és difícil, a priori, assumir si Hatti i Suhu són nombrats com a dominis assiris o no. Darrera del nom Hatti hem de veure-hi els territoris de Síria a l'oest de l'Èufrates, ocupats pels principats neohitites, a l'antiga zona d'influència a Síria de l'imperi anatòlic, ara destruït.¹⁶⁸³ Tp. creuaria posteriorment aquests territoris cap a la tercera dècada del seu regnat en la seva expedició fins a la Mediterrània, sense oposició. És molt possible que Tp. considerés els territoris siris, Hatti, com a vassalls seus, encara que no n'exercís un domini directe sobre ells. És possible també que hàgim d'assumir que Suhu també entrava dins d'aquesta categoria, tan si estava governat directament, com sota la influència dels assiris.¹⁶⁸⁴ Suhu enviava regals (*nāmurāte*) a Ninurta-tukul(ti)-Aššur (c.1133) reconeixent d'aquesta manera la dependència respecte a Assíria. Res sabem sobre aquest territori sota els regnats de Mutakkil-Nusku (1133), ni Aššur-rēša-iši I (1132-1115), és possible que aquest territori estés sota la influència dels assiris, encara que no controlat directament per ells, formant una mena d'estat tap respecte a Babilònia. Un argument favorable a aquesta hipòtesi és que la ciutat d'Idu, situada corrent de l'Èufrates avall, romania en mans assiries,¹⁶⁸⁵ això vol dir, que el territori de Suhu es trobava possiblement envoltat per territori assiri riu amunt i riu avall. Aquestes primeres inscripcions no ens informen si

¹⁶⁸² 1 R 13: V 44-63 = Grayson *RIMA 2* (1991), p.23 (87.1).

¹⁶⁸³ Hawkins *RIA 4* (1972-75), p.152-159.

¹⁶⁸⁴ Háklár *OA 22* (1983), p.28, interpreta el passatge citat en aquesta direcció.

¹⁶⁸⁵ Veure p.425s.

Rapiqu, ciutat també a la bora de l'Èufrates, encara que més al sud-est, era en mans assíries o babilòniques. Sí, es pot afirmar que Tp. demarca escrupulosament en aquests cilindres la seva frontera eufràtica que defensa dels intrusos arameus. Posteriorment, a Tp. li seria necessari encara fer una altra incursió als territoris de Suhu,¹⁶⁸⁶ pel que existeix la possibilitat de rebel·lió, és a dir, una l'aturada de l'afluència de "regals" en direcció a la cort d'Assur.

Finalment, Tp. resumia les seves conquestes dels seus primers cinc anys (c.1114-1109) de forma següent:

T34

«VI⁴⁵⁾ La meua mà va abastar³⁹⁾ en total 42 països i els seus prínceps: ⁴⁰⁾ des de l'altra banda del Zab Inferior, ⁴¹⁾ al costat de les llunyanes muntanyes, ⁴²⁾ fins a l'altre costat de l'Èufrates; ⁴³⁾ el país de Hatti i el gran mar superior, ⁴⁴⁾ de ponent (lit. la posta del déu Sol) des del principi del meu regnat, ⁴⁵⁾ fins al meu cinquè any. ⁴⁶⁾ Una sola boca els vaig fer establir; ⁴⁷⁾ els seus hostatges vaig agafar; els tributs: *biltu*⁴⁸⁾ i *madattu* vaig establir.»¹⁶⁸⁷

En aquestes primeres accions, sembla que no hi va haver cap contacte directe amb Babilònia, sí un intent d'assegurar els flancs assiris, en una clara vocació consolidadora contra enemics no tant organitzats, més dèbils i vulnerables. Aquest enfortiment dels flancs portaria a una ulterior acció contra Babilònia, a la que Tp. potser respectava massa, com per a emprendre una acció definitiva que conduís a la conquesta. És possible que recordés encara l'experiència del seu avantpassat Tn.,¹⁶⁸⁸ que després de

¹⁶⁸⁶ Veure T36, T37, T38 .

¹⁶⁸⁷ 1 R 14:39-48 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.25.

¹⁶⁸⁸ Von Soden *HAO* (1954), p.75, creu que Tp. intentava restaurar l'imperi aconseguit per Tn., al que devia tenir com a model. De fet el nom dels dos sobirans signifiquen el mateix: Tukultī-Ninurta I, es pot traduir com "la meua confiança és Ninurta"; Tukultī-apil-Ešarra (Tiglatpilesser), "La meua confiança és l'hereu de l'Ešarra". L'Ešarra (É.ŠÁR.RA, "casa de la totalitat") era el nom amb el que es designava el complex temple d'Enlil a Nippur (George *HMH* [1993], p.145). Aquest nom que fou traslladat, junt

la conquesta de Babilònia sembla no va poder emprendre cap altra empresa i va estar totalment ocupat en mantenir Babilònia sota el seu poder. Aquesta necessitat d'assegurar el flanc oriental i occidental abans d'emprendre qualsevol campanya seriosa contra Babilònia es torna a manifestar en les inscripcions que resumien els seus primers deu anys de govern (c.1003):¹⁶⁸⁹

T35

²³⁾El país dels Lul.lumeus vaig abastar en la seva totalitat. Vint-i-cinc dels seus déus [cap a...] ²⁴⁾vaig oferir [a Ištar assír]ia, els déus de la meua ciutat, la divina Assur, (i) les deeses del meu país. Les [seves po]ssessions vaig regalar a Adad, el meu Senyor.
(línia)

Narració de la conquesta de Nairi.

(línia)

²⁸⁾[Els ahlameus arame]us vaig saquejar des [del país de Suhu] fins a la ciutat de Karkemiš del país de Hatti en un (sol) dia. Rera ells sobre rais ²⁹⁾de cuir vaig creuar l'Èufrates. Vaig abastar sis de [les seves] ciutats [al peu de la serralada del B]ešri. Les seves despulles (captius), possessions i ramats vaig portar cap a la meua ciutat, la divina Assur.

(...)

⁶⁾La meua mà havia abastat ⁵⁾[...des de bora més enllà] del Zab Inferior fins [la bora més enllà de l'Èufrates ⁶⁾[el país de Hatti i el mar superior de po]nent al meu desè any de regnat.⁷⁾[Els vaig fer acatar la meua ordre (lit.una sola boca els vaig fer establir) els seus hostatges vaig agafar, (i) sobre ells vaig imposar els impostos: *biltu* i *tāmartu*. ⁸⁾[Al país d'Assur (vaig afegir) país, a la gent vaig afegir gent] (i) els vaig fer viure a un lloc de tranquil·litat."¹⁶⁹⁰

Respecte a l'informe dels primers cinc anys, aquest darrer presenta algunes,

amb la identificació Enlil = Aššur, al complex templari del déu Assur, a la seva ciutat, Assur. La primera vegada que el nom Ešarra està testimoniada a la documentació Assíria és precisament sota el fill i segon successor de Tp., Aššur-bēl-kala (1073-1056). Naturalment l'hereu d'Enlil és Ninurta, déu al que emula amb afany d'identificació el sobirà assiri en els seus fets; veure p.240s. La continuïtat del regnat de Tp. respecte al de Tn. està també testimoniada per la glíptica, Moortgat ZA 48 (1944), p.44.

¹⁶⁸⁹ La inscripció 3 R pl.5 nos. 2 i 5 = Winckler SKT 1 (1893), p.27-28 = KAH 2 no.71a, no.160 = Weidner AfO 18 (1957-1958), p.359-360, pl.XXX = Grayson RIMA 2 (1991), p.34:23ss. (87.2), està datada sota un epònim, "[x] fill de Ninurta-nādin-apli, gran visir (*sukkali rabē*)", que vestiria aquest càrrec probablement l'onzè any del regnat de Tp., segons l'evidència interna de la pròpia inscripció, lín. 6'; cf. Borger EaK 1 (1961), p.116; Freydank SGKAO 21 (1991), p.78.

¹⁶⁹⁰ 3 R pl.5 nos. 2 i 5 = Winckler SKT 1 (1893), p.27-28 = KAH 2 no.71a, no.160 = Weidner AfO 18 (1957-1958), p.359-360, pl.XXX = Grayson RIMA 2 (1991), p.34:23ss. (87.2).

simplificacions, degut a la compressió que sofrien els relats de les primeres campanyes, en favor de les més recents. En aquesta última narració s'especifica el gentilici dels habitants dels Zagros, Lul.lumu, clarament al sud del Zab Inferior.¹⁶⁹¹ En aquesta zona Aššur-rēša-iši I i Nabucodonossor I havien ja entrat en competència. Les accions de T_p. durant els anys cinquè a desè del seu regnat (1109-1104) representen però una ratificació de la presència preponderant d'Assíria respecte a Babilònia a la regió dels Zagros, que fa de T_p. el veritable continuador de T_n. pel que respecta a l'expansió assíria en aquesta regió nord i est.¹⁶⁹² En general, crec que es pot afirmar que durant aquest segon bloc de cinc anys no es va dur a terme cap activitat suplementària a les regions directament frontereres amb Babilònia. Degut a l'activitat assíria a la bora sud i est del Zab Inferior ens hauríem de replantejar si, al nombrar aquest riu com a un dels límits de les conquestes assíries, no es referiria tan sols a la bora est, la fronterera amb els Zagros, i no pas a que la influència babilònica arribés pel sud fins al Zab Inferior.

No fou fins a la tercera dècada del seu regnat quan T_p. inicià els primers passos que clarament el durien a la confrontació amb el veí del sud. En una inscripció, que provisionalment ha estat datada cap al seu 21è any de regnat (c.1093),¹⁶⁹³ es torna a

¹⁶⁹¹ Veure p.200.

¹⁶⁹² Un altre indicador respecte a la intensificació de l'activitat assíria als Zagros apareix quan el rei diu haver sotjat Nairi. Tan sols T_n. abans de T_p. té constatada activitat en aquesta zona, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.186-187; Salvini *RIA* 9 (1998), p.87-91, esp. p.88b; amb T_p. però la intervenció fou segurament més profunda, ja que el detall geogràfic és més gros; veure p.e. al meticolositat amb que s'anomenen els noms de tots els països de Nairi; 1 R 13 V 58-83 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.21. Veure T12, T13, p.286.

¹⁶⁹³ *KAH* 2 68 = Weidner *AfO* 18 (1957-1958), p.344:50-51, (foto p.345) = Grayson *RIMA* 2 (1991) p.38, datada: el 13è dia del mes Kuzallu (V) sota l'eponimat de Ninuāiu, fill d'Aššur-apla-..., el cap dels recaptadors d'impostos (*rāb makisī*); 50) ITU *ku-zal-lu* UD 13.KĀM li-mu 1.ni-nu-a-iu 51)DUMU

fer referència a la lluita contra els ahrameus arameus, a la bora oest de l'Èufrates, que com tantes vegades s'ha remarcat, fou un dels principals objectius de Tp.:

T36

²⁹⁾"[...] L'Èufrates, rera els ahrameus ³⁰⁾ arameus cap al país de Hatti ³¹⁾[vaig c]reuar dos cops per any (o bé, en un any). Des del peu del Líban, Tadmor ³²⁾del país d'Amurru, Anat del país de Suhu ³³⁾i fins a Rapiqu del país de Karduniaš (Babilònia) ³⁴⁾vaig derrotar-los (lit.establir la seva derrota). Les seves despulles (captius), els seus ramats ³⁵⁾ vaig portar cap a la meua ciutat, la divina Assur."¹⁶⁹⁴

A aquest nou informe de conquesta a l'àmbit territorial de la seva lluita contra els arameus es veu precisat i, per cert dràsticament incrementat, respecte als informes anteriors. El que aquí ens interessa és que en el transcurs de la seva segona desena de regnat, Tp. es va veure obligat a anar cada cop més lluny en els seus raids contra els arameus. Tp. descriu un arc geogràfic que podríem veure com el front de batalla contra aquest poble nómada. Una lluita que es desenvolupava al llarg de varis centenars de kilòmetres.¹⁶⁹⁵

Aquest límit era de totes maneres massa ample per a poder ser defensat per un exèrcit, més o menys, regular contra un enemic nómada amb una alta mobilitat. Tp. fa menció directa a Anat, ciutat del país de Suhu.¹⁶⁹⁶ Aquesta regió es trobava

Ṛaš-šur-DUMU.NITA-SI(?).SÁṚ GAL Ṛma-kiṛ-si.MEŠ. Sobre la inscripció veure Borger *EaK* 1 (1961), p.116-118. Sobre aquest epònim, Saporetti *OMA* 1 (1970), pp.103-104, 349-351, no.2; Saporetti *EMA* (1979), p.161-162; Freydank *SGKAO* 21 (1991), pp.78, 80, 85, 87, 90-93, 115, 156, reconstrueix el nom del pare de pare de Ninuāiu com Aššur-apla-lēšir, sens cap dubte, i el situa cronològicament "um das 20. Regierungsjahr" de Tp. (*idem* p.87). Naturalment encara no ha estat establerta una successió clara dels epònims del regnat de Tp., pel que aquesta datació s'ha de prendre sempre amb precaució.

¹⁶⁹⁴ *KAH* 2 no.68 = Weidner *AfO* 18 (1957-58), p.344, (foto p.345) = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.37-38:29-35 (87.3).

¹⁶⁹⁵ Aquests front no convencional de batalla contra els nòmades transcorria uns 50 Km. al nord del paral.lel 34.

¹⁶⁹⁶ Aquesta és la primera menció als texts mesoassiris, amb tan sols una menció posterior

possiblement sota la influència assíria, però Rapiqu, molt possiblement pertanyia a Babilònia.¹⁶⁹⁷ És ben possible que Tp. estigui descrivint en aquestes set línies de les seves inscripcions una sèrie d'accions (no tan sols una campanya) dutes a terme per oficials assiris des de diferents bases al seu territori. Una d'aquestes operacions, que arribés fins a Rapiqu, necessitava possiblement de la ciutat d'Idu com a base d'operacions.

Des del meu punt de vista, hi ha un canvi radical respecte a les inscripcions que es referien als cinc i deu anys de govern pel que fa a la política de "no intervenció" a la frontera babilònica. Tp. utilitzà, o es va veure forçat per la seva lluita contra els arameus, a introduir-se, per primer vegada, dins de territori babilònic de la frontera eufràtica, concretament la ciutat de Rapiqu. Tan sols Adad-nārārī I, i Tukultī-Ninurta I abans que Tp. havien arribat en aquest àmbit territorial tan llunyà, la qual cosa és un indicatiu del que succeiria seguidament. El que en principi era una guerra de defensa contra les tribus aramees s'havia convertit en una guerra ofensiva contra Babilònia. És

(mesoassíria) a les inscripcions reials de Aššur-bēl-kala. Aquest augment del detall pot anar lligat a una ocupació territorial directa per part de Tp. Aquesta ciutat està documentada a partir dels textos paleobabilònics, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.90, considera "fraglich" la seva identificació amb Ana, Unger *RIA* 1 (1932), p.104b; a separar de Hana segons, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.88-89; Kupper *RIA* 4 (1972-1975), p.74-76. Anat està àmpliament documentada als textos neoassiris, Parpola *NAT* (1970), p.18-19 s.v. Anatu, en relació a la ciutat de Suru, l'altra ciutat important de Suhu, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.174:68 (100.5), p.175:73 (100.5) sota Tukultī-Ninurta II. Més tard és definida per Assurnasirpal II com "és situada dins del riu Èufrates" (*ina* MURUB₄ ÍD.*pu-rat-te šali*), Grayson *RIMA* 2 (1991), p.213:16. Aquesta ciutat apareix sovint als textos dels governants de Suhu, durant el s.VIII, Cavigneaux i Ismail *BaM* 21 (1990), p.321-456, testimonis a *idem* p.408, sobre la ciutat vid. *Idem* p.331-332 i n.54, "Hauptstadt Suhu". Aquestes inscripcions han estat reeditades per Frame *RIMB* 2 (1995), p.275-331. Una de les últimes mencions de la ciutat és a les cròniques dels reis caldeus, quan és assetjada per Nabopolassar vers el 613, Wiseman *CCK* (1956), p.58:35, Brinkman *RIA* 9 (1998), p.14b, i desapareix de la documentació cuneiforme. Vid. Russel *Iraq* 47 (1985), p.62-65; p.71-72.

¹⁶⁹⁷ Sobre Rapiqu veure p.111s. Russell *Iraq* 47 (1985), p.71, creu que Rapiqu pertanyia a Suhu, basant-se en l'afirmació de la Història Sincrònica, Grayson *ABC* (1975), p.165:24' (veure T41) i que "[Rapiqu] was on occasion taken over by Babylonia". El que és clar aquí és que Rapiqu pertanyia en aquest moment a Babilònia.

diffícil establir si Rapiqu depenia de l'administració assíria a partir de l'afirmació de Tp.; Segons el meu parer, tan sols demarca el límit abastat per les campanyes, però sense l'annexió d'aquesta ciutat. Pels assiris indica ja un avenç substancial a l'Èufrates que a la vegada era perillós pels babilònics. Aquest informe és tota una declaració d'intencions pel que respecta a aquest *limes babilonicum*. Rapiqu era una ciutat que es trobava a tan sols uns 60 km a l'oest de Dūr-Kurigalzu, capital administrativa de Babilònia durant la dinastia kassita, a uns 4 dies de marxa de Sippar (c.80 km en línia recta) i uns 8 Babilònia (c.150 km en línia recta), agafant com a valor teòric uns 20 km per dia, com a distància que pugués ser recorreguda per l'exèrcit assiri.¹⁶⁹⁸ Resumint, els assiris s'havien apropiat perillosament al regne babilònic.

¹⁶⁹⁸ No es coneix amb certesa la distància que podia recórrer en un dia una caravana, o una unitat de l'exèrcit, al Pròxim Orient antic. En general, depenia naturalment del tipus de terreny a creuar. Vid. Goetze *JCS* 7 (1953), p.59b, "This would mean maximally eight stations for about 200 km." (itinerari paleobabilònic), el que resulta a una mitja de 25 km/dia. Hallo *JCS* 18 (1964), p.63, "the figure of 25-30 airline km/day which emerges agrees well with what is known of the speed of travel on foot (or upstream by boat) in Old Babylonian times."; *idem* p.66b, "The airline distance between Abu Habba [Sippar] and Qal at Sherqat [Assur] ist just under 290 km, and the eleven stations which this portion of the trip required thus show an average speed of 26 airline-km/day, or virtually the same as on the Larsa-Sippar leg." i *passim* (itinerari paleobabilònic). Per al cas assiri, Horn *ZA* 34 (1922), p.134 n.3, compta una mitja de 16'5 km per dia basant-se en els annals de Tukultī-Ninurta II; Musil *The Middle Euphrates, American Geographical Society Oriental Explorations and Studies*, No. 3 (1927), p.197ss. citat per H. Kühne *BaM* 11 (1980), p.49 n.14 i 28, "Musil (p.200) geht von einem Durchschnittswert von 23 km pro Tag."; H. Kühne *BaM* 11 (1980), p.49, "Die Entfernung eines Tagesmarsches beträgt daher genau 18 Kilometer.", basant-se també en els annals de Tn. II; Nashef *TAVO Beih. B* 28 (1987), p.63, "Die hier willkürlich ausgewählte Zahl von 30 km für eine Tagesmarschstrecke kann niedriger aber auch wesentlich höher liegen" (en el cas de caravanes paleoassíries); Russell *Iraq* 47 (1985), p.67-68, "As other evidence from the ancient Near East suggests that the distance covered daily by caravan was about 25-35 km, but usually less for an army,". Russell compta que la distància en dies entre Sippar (Abbu-Habba) i Idu (Hit), de 140 km era feta en 6 dies per l'exèrcit de Tn. II (890-884), *idem* p.64; Mayer *PKA* (1995), p.458 "Demnach dürfte die normale Marschgeschwindigkeit je nach der Grösse des Verbandes und der Geländebeschaffenheit zwischen 30 und 60 km pro Tag gelegen haben."; la velocitat d'una tropa *hurādu* ha estat estimada per Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.135, "die Marschleistung dieser *hurādu*-Truppe liegt mit bei 25 bis 30 km pro Tag deutlich höher als die eines assyrischen Heeres im 1. Jt. mit etwa 18 km pro Tag." Una marxa especialment lenta era la que es duia a terme a la muntanya (Zagros), Weidner *AfO* 21 (1966), p.43b, "Es ergäbe sich eine durchschnittliche Tagesleistung von etwa 5,5 km; das scheint recht wenig zu sein, man muss aber denken, dass sich die Assyrer in sehr schwierigem gebirgigen Gelände befanden und sicherlich auch feindliche Angriffe abwehren mussten."

Com a valoració, es pot dir que en aquells informes pertanyents als seus 5è i 10è anys de regnat no apareixia cap menció directa a Babilònia. Tp. evità els límits de Babilònia escrupulosament, per a no aixecar els recels del seu veí sud. Tp. no devia voler desvetllar la susceptibilitat babilònica, almenys fins que no estés realment preparat per a afrontar el veí del sud. Aquesta precaució no fou impediment per a que la frontera babilònica, tant de l'est del Tigis, com la de l'oest a l'Èufrates molt possiblement fossin tocades per Tp. en la seva lluita contra els Lul.lumeus i arameus respectivament. Tal com apareixen les narracions de Tp., dibuixen perfectament aquetes dues fronteres amb Babilònia. Finalment, però, i molt possiblement després d'assegurar les altres fronteres amb posterioritat al seu desé any, Tp. es decidí a un atac contra Babilònia. Aquesta intervenció, podria haver estat retardada per la constant pressió dels arameus. Què havia produït aquest aquest canvi radical en l'actitud del rei Assiri?¹⁶⁹⁹

No és lògic pensar que Tp., ocupat com estava amb els arameus, es llancés, de repent, a una aventura contra Babilònia que el portaria a malgastar recursos necessaris per a la seva lluita contra els invasors. Malgrat aquesta reflexió inicial, Tp. acabà prenent la decisió d'intervenir contra Babilònia. D'aquesta campanya ens n'han arribat dues narracions a les seves inscripcions:¹⁷⁰⁰

T37

¹(Jo sóc) Tiglatpilesser, rei fort, rei de la totalitat, rei del pa[ís d'Assur], ²rei de la totalitat dels quatre sectors, encerclador de tots els malfactors, ³l'humil, el proveïdor de l'Ekur (Temple

¹⁶⁹⁹ Veure T 40.

¹⁷⁰⁰ A part de la narració de les crònica tardana, Història Sincrònica, veure T41.

d'Enlil-Assur), desig viu d'Assur, jove aguerrit, el fortíssim, el sense pietat;⁴⁾el que amb la confiança d'Assur i Ninurta, els grans déus, els seus Senyors, va anar continuament i ⁵⁾va fer caure els seus enemics; el príncep virtuós, el que per ordre de Šamaš, l'heroi, ⁶⁾des de Babilònia del país dels acadis fins al [ma]r superior del país d'Amurru ⁷⁾i el mar del país de Nairi, mitjançant el comba[nt] i la fo[r]ça, la seva mà va abastar, ⁸⁾i (en) dominà la totalitat; el tronc fo[r]t, el que en aijxecar les seves armes ferotges ⁹⁾sacsejà els quatre angles (del món) i tremolaren les poblacions; i els encarnissats enemics del déu Assur, ¹⁰⁾al camp de batalla feu perdurables en la tomba, i (els) convertí en esperits; el violentíssim, ¹¹⁾la batalla salvatge del qual temen la totalitat dels prínceps dels quadrants (de la terra), ¹²⁾els quals prengueren [com] a ratespinyades els (quatre) angles i s'escapoliren [com lirons] cap a una terra inaccessible.

(...)
³⁴⁾ 28 vegades rera els ahlameus arameus vaig creuar de fet l'Èufrates, dos cops en (cada?) un any. ³⁵⁾Des de la ciutat de Tadmor del país d'Amurru, la ciutat d'Anat del país de Suhu i fins a Rapiqu, del país ³⁶⁾de Karduniaš (Babilònia) vaig derrotar-los (lit. vaig establir la seva derrota), les seves despulles (captius), els seus ramats vaig portar cap a la meua ciutat, Assur.

(línia)
³⁷⁾Vaig anar de fet cap al país de Karduniaš (Babilònia). Des de més enllà del Zab Inferior, ³⁸⁾la ciutat d'Arman, ¹⁷⁰¹⁾d'Ugār-Sal.lu ¹⁷⁰²⁾fins a la ciutat de Lubdu vaig abastar. El Radānu

¹⁷⁰¹⁾ Arman, veure p.205. Identificat amb l'actual Holwan, Brinkman *PKB* (1968), p.195 n.1195; Borger *AfO* 23 (1970), p.1. Anònim *RIA* 1 (1932), p.151, s.v Arman remet a Halman, entrada que manca a *RIA* 4 (1972-1975). Zadok *OLP* 16 (1985), p.68, no lluny d'Arrapha. Arman està atestat ja en època predinàstica, Frayne *AOS* 74 (1992), p.65 ('à-ir-rim); sobre la identificació de Forrer de l'Arman d'Ur III, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.15, amb la present no hi ha cap opinió per part dels recensors del volum. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38, presenta els dos únics testimonis mesoassiris segons conec, pels regnats d'Adad-nārārī i Tiglatpilesser I. Nashef separa Arman d'Alman. Per a Halman, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.115, identificada amb la moderna Holwan, tot i la identificació presenta els testimonis sota dues entrades diferents. Segons els testimonis llistats a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.115, Halman era sota influència babilònica en època kassita, segons una carta de Marduk-rā'im-kettim al seu senyor, Langdon *PBS* 12/1 (1917), no.24:8 (KUR *hal-ma-an.KI*), amb Hamana i Burrattaš; segur sota el regnat de Marduk-apla-iddina I (1171-1159), Borger *AfO* 23 (1970) p.5:14 (*hal-man*) i p.6:4 (URU *hal-man*); així com el de Nabucodonossor I (1125-1104), King *BBS* 12 (1912) 6 II 22 (*hal-man*), és a dir, just abans de l'expedició de Tiglatpilesser I. A la documentació neoassíria, Parpola *NAT* (1970), p.143, s.v. Halman; segons Nashef *RGTC* 5 (1982), p.38, a separar d'Arman, Parpola *NAT* (1970), p.30. Un gentilici neobabilònic referència a aquest topònim, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.148. Si la informació de les inscripcions de Tp. és correcta, i realment s'ha de situar Arman d'Ugār-Sal.lu entre Turšan i Lubdu, tal com accepta Müller *HSAO* 7 (1994), p.218, s'hauria de separar aquesta de l'Arman del *kudurru* de Marduk-apla-iddina, identificada amb Sar-e Pol-e Zahab, Borger *AfO* 23 (1970), p.1, a la bora del riu Alvand, afluent del Diala, més al sud. Amb tot això tindriem dues ciutats que portarien el nom Arman, una prop del *Radānu* (Qada Xai) i una altra prop del Diala (Alvand), tal com Nashef ja posa de manifest. Naturalment queda la possibilitat de la identificació Holwan, exclosa per Borger *AfO* 23 (1970), p.9, Arman amb el que llavors la direcció de la campanya de Tp. s'hauria de canviar.

¹⁷⁰²⁾ Aquesta és la primera cita a aquest topònim procedent directament de la documentació mesoassíria, ja que els altres testimonis apareixen a les cròniques tardanes. Veure el llistat de testimonis a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.270, allí les propostes de localització, i bibliografia anterior. Sembla haver-hi certa unanimitat en situar-ho al sud del Zab Inferior i est del Gebel Hamrin. Frayne ha identificat l'Abarsal de la documentació eblaïta amb Ugār-Sal.lu, Frayne *AOS* 74 (1992), p.77-78. Per aquest territori passà Šilhak-Inšušinak I en la seva expedició a Mesopotàmia (veure p.357s.), Vallat *RGTC* 11 (1993), p.291. Cf. també Müller *HSAO* 7 (1994), p.218, que prenent com a referència la informació d'aquestes inscripcions de Tp. explica "Ugār-Sal.lum erstreckte sich nördlich des Hamrīn zwischen al-Fatha am Tigris und etwa Tuz Khurmātu entlang des Wadis, das die Verlängerung des keilschriftlichen Šuah darstellt."; Dittman *Fs. Boehmer* (1995), p.88 el situa immediatament al sud del Zab Inferior, al sud oest de Turšan (Tell Mahuz).

(Adhem)^{1703 39)} vaig creuar, les ciutats del peu de les muntanyes (?) de Kamul.la ¹⁷⁰⁴(i) Kaštil.la¹⁷⁰⁵

¹⁷⁰³ Identificat amb l'actual Adhem; vid. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.314. Aquest hidrònim és present ja a la documentació predinàstica en forma de topònim, Frayne *AOS* 74 (1992), p.79 ([r]i-da-an-na) "The toponym probably refers to a city on the Ṭāwūq Čai, identified as the ancient Radānu River". El nom del riu sembla que no torna a estar constatat altre cop fins a l'època mesobabilònica. Els babilonis explotaven els territoris pels que flueix el *Radānu* (potser al seu curs al sud del Hamrin) sota el regnat de Meli-ŠiHU (1186-1172), Scheil *MDP* 2 (1900), p.102: III 2, pl.22 (ÍD *rad^d-a-nim*), en relació al districte (III 30, NAM) de Bīt-Pere'-Amurru; poc després aquest riu apareix anomenat a un *kudurru* de Marduk-apla-iddina (1171-1159), Borger *AfO* 23 (1970), p.13:6' (ÍD *ra-da-nu*), també en relació al districte de Bīt-Pere'-Amurru, una cinquantena d'anys abans de l'expedició de Tp. Sobre la localització de Bīt-Pere'-Amurru i la seva relació amb el *Radānu*, vid. Brinkman *PKB* (1968), p.145, n.874. S'ha de constatar que Nashef *RGTC* 5 (1982), p.66, ha expressat els seus dubtes respecte a una situació tan septentrional dels dominis babilònics concluint "Möglicherweise war Acade das Zentrum dieses Gebietes", és a dir, Bīt-Pere'-Amurru, amb el que la seva localització no sobrepassaria el Gebel Hamrin com a confí nord. El *Radānu* posteriorment està atestat a la documentació, neoassíria, tan sols dos cops. Primer a les inscripcions d'Assurnasirpal II (883-859) que el cita en la seva tercera campanya zamuana (880), la quarta del seu regnat, en què el rei surt de Kilizu, travessa el pas de Babite i creua el *Radānu*, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.205: II 52 (101.1); per a la reconstrucció topogràfica de la campanya, vid. Liverani *SAATA* (1992), p.51-56; tampoc queda clar si Assurnasirpal creuà la branca del Qada Xai o la del Tauq Xai, molt properes en aquest tram alt; segons Liverani seria el Tauq Xai; cf. Frayne *AOS* 74 (1992), p.72-85. El riu *Radānu* està atestat, per segona vegada a les fonts neoassíries, a una carta procedent de Kalhu (Nimrud) adreçada a Tiglatpilesser III o Sargon II, Saggs *Iraq* 20 (1958) p.187:18, pl. XXXVIII, on se'ns informa que aquest riu representava en aquell moment la frontera entre els territoris del *sukkallu* i del *sartennu*, i en referència a la província d'Arzuhina, pel que és possible que en aquest cas es faci al·lusió a la branca més septentrional del *Radānu*, és a dir, Qada Xai. Per a les cites a la documentació neoassíria, Parpola *NAT* (1970), p.290. Per a la documentació neobabilònica, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.380, tan sols nombrat un cop. S'ha de fer observar que Zadok no es decideix a la identificació entre el Tauq Xai i el Aq Su. Sobre el riu *Radānu* (Adhem) a la documentació cuneiforme no hi ha cap estudi específic. Sobre els rius mesopotàmics en general a l'època neoassíria, Fales a Liverani *NAG* (1995), p.203-215. El riu *Radānu* (Adhem) al seu tram meridional al Gebel Hamrin consta de tres rames principals que de nord-oest a sud-est són: Qada Xai, Tauq Xai i Aq Su, naturalment el nostre problema irresolt a l'actualitat és diferenciar quina a rama de les tres (o a les tres) es refereix Tp. quan diu que travessà aquest riu.

¹⁷⁰⁴ Topònim kassita, Balkan *AOS* 37 (1954), p. 94-95, "Berg in der Nähe des Berges Kaštilla in dem östlich vom Flüsse Radānu (Šatt el `Adem) befindlichen, parallel zum Nahr-Radhān streichenden Teile des Gebel Hamrīn". Aquest nom és, a més, el d'un déu identificat amb Ea que apareix en un vocabulari kassita, Balkan *AOS* 37 (1954), p.108; Lambert *RIA* 5 (1976-1980), p.352a. És durant el regnat de Tp. quan apareix testimoniat com a nom de serralada, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.148, "Die Berge Kamulla und Kaštilla sind nach Kontext vielleicht südlich bzw. südöstlich des Ṭāwūq Čay (Ṭāwūq Čay) zu suchen. Müller *HSAO* 7 (1994), p.218, "Auf dem Weg von Tuz Khurmātu wird die Ebene von zwei Hügelketten rechts und links eingeengt, dem Gabal Karach und den Gabal Qilaba, die als auffällige Landmarken am ehesten eingang in den Feldzugsbericht gefunden dürfen, weshalb wir in ihnen die Berge Kamulla und Kaštilla erkennen wollen." Vid., a més, el seu mapa, on situa Kamul.la al sud de l'Adhem (Aq Su). A la documentació babilònica aquest nom està constatat tan sols en antropònims, *ibidem*; afegir-hi Sommerfeld *AfO* 32 (1985), p.16b i p.79a. És probable que hàgim de buscar aquesta muntanya junt amb la de Kaštil.la al (sud)est del *Radānu* (branca Aq Su), a les primeres pendents de la serralada dels Zagros, tal com proposà Balkan.

¹⁷⁰⁵ Per Kaštil.la val el que s'ha dit per a Kamul.la, pel que fa a la seva situació geogràfica. Es tracta molt probablement un topònim que sembla kassita, Balkan *AOS* 37 (1954), p.98; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.164; Müller *HSAO* 7 (1994), p.218; Kaštil.la no és a *RIA* 5. Kaštil.la, però, a diferència de Kamul.la, tan sols apareix aquest cop a la documentació cuneiforme.

vaig abastar, ⁴⁰⁾les seves despulles (captius), les seves possessions vaig fer sortir; (els) vaig portar de fet cap a la meva ciutat, la divina Assur.

(línia)

⁴¹⁾En aquesta (mateixa) campanya vaig anar de fet cap al país de Suhu. La ciutat de Sapiro¹⁷⁰⁶ que (es troba) dins de l'Èufrates ⁴²⁾fins a la ciutat de Himdanu, ¹⁷⁰⁷totes les ciutats del país de Suhu vaig abastar, les seves despulles (captius) vaig emportar-me, ⁴³⁾els seus nombrosos déus i les seves propietats vaig endur(-me); cap a la meva ciutat, la divina Assur, vaig portar de fet.

(línia)

⁴⁴⁾Per ordre de Ninurta, que m'estima, vaig anar contra el país de Karduniaš (Babilònia), ⁴⁵⁾les ciutats de Dūr-Kurigalzu, ¹⁷⁰⁸Sippar de Šamaš i Sippar d'Annunītu, ¹⁷⁰⁹⁴⁶⁾Babilònia, ¹⁷¹⁰

¹⁷⁰⁶ Ciutat de Suhu, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.228-229. Sapiro, està documentada als textos de Mari, vid. Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.342ss., en general per a la geografia del país de Suhu, vid. tesi doctoral d'Adelina Millet Albà. Sapiro establa en època paleobabilònica a una ruta que unia Assur amb Babilònia, o Ekal.lātum amb Sippar segons es desprèn de cartes de l'arxiu de Mari (A. 2931, 4515), vid. Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.357-359, p.363-365.

¹⁷⁰⁷ Ciutat de Suhu possiblement a identificar amb l'actual Abu Kamal a l'Èufrates mig, Postgate *RIA* 4 (1972-1975), p.415-416; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.127; Brinkman *PKB* (1968), p.183-184, n.1127. Aquesta ciutat apareix a la documentació paleobabilònica de Mari, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.97, s.v. Hiddan; Charpin *M.A.R.I.* 8 (1997), p.351 n.31, amb les darreres propostes de localització. En aquesta documentació on és palpable que aquesta ciutat formava part d'una ruta que enllaçava Ešnunna (Tell Asmar) al sud del Diala amb Mari (Tell Hariri) a l'Èufrates, de la qual tan sols es trobava a un dia de marxa, Dossin *RA* 64 (1970), p.97-106; Sasson *RA* 65 (1971), p.172. Els testimonis neoassiris són a Parpola *NAT* (1970), p.163-164.

¹⁷⁰⁸ Identificat amb Aqar Qūf, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.93-94, "Dur-Kurigalzu war Sitz eines Verwaltungsbezirkes gleichen Namens". Per a l'arqueologia del lloc, H. Kühne *OEANE* (1997), p.156-157, s.v. Aqar Quf, "Following the Fall of the Kassite dynasty during the twelfth century BCE, the site was abandoned and never reoccupied". Sobre els arxius de la ciutat, Pedersén *ALANE* (1998), p.104-107, el dos darrers amb bibliografia. La importàcia de la ciutat durant l'època kassita queda posada de rellevàcia a Sommerfeld *AfO* 32 (1985), p.1-22.

¹⁷⁰⁹ Ciutat identificada amb l'actual Tell Abu Habbah. **Sippar** és una de les localitats que més aviat apareix a la documentació cuneiforme, testimonis a Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.144; Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.168-169; Landsberger *ZA* 35 (1924), p.223; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.205-208, s.v. Sip(p)ir. Específicament sobre la Sippar paleobabilònica, Harris *Sippar* (1975), i la recensió corresponent per Stol *BiOr* 33 (1976), p.146-154; Veenhof *JEOL* 30 (1987-1988), p.32-37. Charpin *RA* 82 (1988), p.13-32; Charpin *NABU* 92/114 es pronuncia per una identificació Abu Habbah = Sippar, Sippar lahrurum, S. šērim, S. šātim; Tell ed-Dēr = Sippar ša Annunītum, S. dūrim, S. rabūm; Cf. De Meyer, Gasche i Tanret *Archeologia* 195 (1984), p.8-25; localització sobre el mapa, Joannès *M.A.R.I.* 8 (1997), p.433; Gasche *MHEM* 1 (1989), p.115-116; van Lerberghe i Voet *MHET* 1 (1991), p.XI n.2; Dekiere *NABU* 91/110; Woestenburg *NABU* 91/82; Woestenburg i Jagersma *NABU* 92/28. Comerciants assiris han estat detectats a la Sippar paleobabilònica, Veenof *Fs. Garelli* (1991), p.287-303, així com individus elamites, Van Lerberghe *Fs. Steve* (1986), p.151-155. Sippar ja era nombrada a la titulatura de Tn., Nashef *RGTC* 5 (1982), p.231, (veure p.220), i sembla que no hi ha cap altra menció a la documentació mesoassíria fins al regnat de Tp. on apareix sempre com a Sippar de Šamaš i Sippar Annunītu. Per Sippar a la documentació hitita, del Monte i Tischler *RGTC* 6 (1978), p.510; del Monte *RGTC* 6/2 (1992), p.130, s.v. Sip(p)ir. A la documentació neoassíria, Parpola *NAT* (1970), p.311-312; atestacions a la documentació neobabilònica, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.267-272, en la que Sippar apareix sota els tres noms; Zadok *Abr-Nahrain* 27 (1989), 154-156; Joannès *RA* 86 (1992), p.159-184, (adopta la identificació de Charpin); vid. a més Jursa *AfO* Beih. 25 (1995) *passim*; Zadok *NABU* 97/5, *NABU* 95/6, conexió amb Arrapha i Lahīru. Per a Sippar en època aquemènida,

Opis¹⁷¹¹ que (es troba) a l'altra bora del Tigris; grans centres ⁴⁷⁾del país de Karduniaš (Babilònia)

Gasche *NABU* 89/12. Sippar des del punt de vista **arqueològic** (història de la investigació arqueològica), De Meyer i Gasche *Tell ed-Dēr* 3 (1980), p.23ss.; Gasche i Janssen *OEANE* 5 (1997), p.47-49, amb bibliografia. La topografia cùltica de la ciutat es troba analitzada a George *BTT* (1992), p.215-226. Per a la identificació Tell ed-Dēr = Sippar Annunītum, de Meyer i Gasche *Tell ed-Dēr* 3 (1980), p.1-13, p.23-36; Gasche *MHEM* 1 (1989), p.112-116; de Meyer, L.- Gasche, H.- Tanret, M. "Tell ed Der, la vie en Babylonie il y a 4000 ans." *Archeologia* 195 (1984), p.8a, "Plus tard, la métropole attirera dans son voisinage deux tribus de la confédération nomade des laminites, les lahruru et les Amananum. Ils fonderont ou rebaptiseront deux villes, dont la Sippar-Amnanum a été retrouvé grâce aux fouilles que pratique une expédition belge depuis 1970 à Tell ed-Der." Sippar és als **itineraris** com un dels darrers punts de Babilònia. Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.216-220; Joannès *M.A.R.I.* 8 (1997), p.433 (mapa).

¹⁷¹⁰ Es refereix a la ciutat de **Babilònia**, per diferència al país, Karduniaš. En època predinàstica, Frayne *AOS* 74 (1992), p.17-22 (etimologia del nom). Testimonis: Edzard, Farber i Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.22; Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.21-22; Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.29-32; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.47-49; Parpola *NAT* (1970), p.58-64; Zadok *RGTC* 8 (1985), p.39-57; Zadok *WO* 16 (1985), p.26-29; Zadok *Abr Nahrain* 27 (1985), p.154-169; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.28-30. **Arqueologia**: Bergamini *Mesopotamia* 12 (1977), p.111-152 (període neobabilònic); Bergamini *Mesopotamia* 23 (1988), p.5-17, període neobabilònic; Koldewey *Das Wiederstehende Babylon*. Munchen, 1990, (amb bibliografia actualitzada.) Kohlmeyer, K. *Wiederstehendes Babylon*. Berlin, 1991; Bergamini *Nuove Fondazione* (1994), p.47-54; Klengel-Brandt *OEANE* 1 (1997), p.251-256, amb bibliografia. **Topografia**: George *Sumer* 44 (1985-1986), p.7-24; George *BTT* (1992), presenta un text de descripció topogràfica (TIN.TIR) de Babilònia escrit segons ell durant el regnat de Nabucodonossor I (1125-1104), i el lliga a la composició del Poema de la Creació (*enūma eliš*), *idem* p.6.

¹⁷¹¹ **Upê** encara no ha estat localitzada amb seguretat; possiblement s'hagi d'identificar amb la clàssica Opis, vid. *Der Kleine Pauly* (1979), vol. 4, p.314, 5, "Handelstadt am w. Ufer des Tigris, wo er sich im Mittellauf dem Euphrat bis auf 30 km nähert." Localització avançada per Ungnad *ZDMG* 56 (1913), p.135, "Nimmt man aber an, dass Upî an der Stelle des Tigris lag, so kann man Upî wohl als Nachbarstadt Sippars betrachten, zumal beide Orte die die Ausgangspunkte einer wichtigen die beiden Ströme verbinden Wasserstrasse gewesen sein dürften." Cf. Brinkman *PKB* (1968), p.111 n.608, "the exact site of Upi along the Tigris in northern Babylonia is still unknown, but presumably somewhere near later Seleucia." Upû apareix ja nombrada a una llista predinàstica de noms geogràfics d'Abu Salabikh, Biggs *OIP* 99 (1974), p.73:95; paral·lelament a una altra llista de topònims del mateix període procedent d'Ebla, *TM.75.G.2231* = Pettinato *MEE* 3 (1981), no.56: IV 21 = Pettinato *OrNS* 47 (1978), p.56:IV 21. Aquest lloc no apareix recollit ni a Bonechi *RGTC* 12/1 (1993); ni a Archi, Piacentini i Pomponio *ARES* 2 (1993). *Up.KI*, segons l'estudi de Frayne *AOS* 74 (1992), p.46, és identificat amb Opis, "probable location of Opis at Tulūl Mujaili, a site located where one of the ancient mouths of the Diyālā joined the Tigris." La localització de Frayne es basa en un *kudurru* datat a Upû i trobat a Tell el-Mjel'aat, Al-Adami *Sumer* 38 (1982), p.121-133. Localització encara no segura, cf. Frame *AoF* 13 (1986), p.206-211; acceptada per Black *NAPR* 1 (1987), p.18-19. Segons la documentació paleobabilònica procedent de Mari la ciutat pertanyia al regne d'Ešnunna i era situada prop de la frontera amb el regne de Babilònia, Charpin *ARM* 26/2 (1988), p.150 n.68, usada com a punt de reunió de les tropes ešnunnes, *ARM* 4 26, Cf. Wu *PHE* (1994), p.162. Els testimonis referents a aquesta ciutat apareixen llistats a Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.216, s.v. Upi; a més, Owen *JCS* 33 (1981), p.264; Gonenberg *RGTC* 3 (1980), p.246, "Poss. near the confluence of the Diyālā"; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.272, s.v. Upî, sols aquesta atestació (Tp.) a la documentació mesoassíria, als testimonis mesobabilònics llistats aquí afegir-hi, Al-Admi *Sumer* 38 (1982), p.123:18; Frame *AoF* 13 (1986), p.208: Rs. 6'. Els testimonis neoassiris, Parpola *NAT* (1970), p.368; Zadok *RGTC* 8 (1985), p.320, s.v. Upija; Zadok *WO* 16 (1985), p.25; Oelsner *JNES* 51 (1992), p.146; Vallat *RGTC* 11 (1993), p.297 (elamites). Tots ells amb bibliografia i propostes de localització.

incloent les seves fortificacions vaig abastar;⁴⁸⁾ vaig fer⁴⁷⁾ una gran matança, les seves despulles (captius) sense nombre vaig prendre, els palaus de la ciutat de Babilònia,⁴⁹⁾ els de Marduk-nādin-ahhē, el rei del país de Karduniaš (Babilònia) vaig abastar, vaig calar-los foc, durant l'eponimat d'Aššur-šuma-ēriš⁵⁰⁾(i) durant l'eponimat de Ninuāiu, dues vegades vaig formar els carros (de combat)⁵¹⁾ contra Marduk-nādin-ahhē i el vaig colpejar."¹⁷¹²

La segona narració és paral·lela a la primera amb lleugeres diferències:

T38

"¹⁾[(Jo sóc) Tiglat]pilesser, el rei fort, el rei de la tota[litat, el rei del país d'Assur],²⁾[rei] del conjunt dels quatre sectors, l'encerclador de la totalitat dels malfactors,³⁾[l'humil], el proveïdor de l'[Ekur]r (Temple d'Enlil-Assur), el viu desig d'Assur, el jove [aguerrit, (el fortíssim, el sense pietat)],⁴⁾ [el que amb la con]fiança d'[Assur] 𒀭 Ninurta, els grans déus, els seus Senyors,⁵⁾ [va anar] continuament i va fer caure els seus enemics, el príncep virtuós,⁶⁾el que per ordre de Šamaš, l'heroi, des de Babilònia del país dels acadis⁷⁾[fins] al mar superior del país d'Amurru i el mar del país de Nairi,⁸⁾ la seva mà va abastar [mitjançant la gue]rra, i ho va dominar tot.

(...)

²⁹⁾Vaig anar certament cap al país de Karduniaš (Babilònia); des de la ciutat de Turšan que (es troba) a la bora més enllà³⁰⁾del Zab Inferior, la ciutat d'Arman d'Ugār-Sal.lu,³¹⁾fins la ciutat de Lubdu vaig abastar. El riu *Radānu* (Adhem) vaig creuar de fet.³²⁾Les ciutats dels peus de les muntanyes Kaštil.la i del peu de Kamul.la vaig abastar del cert;³³⁾les seves despulles (captius), les seves possessions vaig fer sortir; vaig endur-m'ho cap a la meua ciutat, la divina Assur.

(línia)

³⁴⁾[En] aquesta campanya vaig anar cap al país de Suhu.³⁶⁾Vaig abastar³⁴⁾ des de la ciutat de Sabirite³⁵⁾que es troba al mig de l'Èufrates, les ciutats d'aquesta i l'altra bora de l'Èufrates³⁶⁾[fins a la ciutat de] Hindānu; vaig deportar la seva gent;³⁷⁾ em vaig emportar els seus [déus], (ho) vaig portar cap a la meua ciutat, la divina Assur.

(línia)

³⁸⁾[Per ordre] de Ninurta, que m'estima³⁹⁾[vaig an]ar³⁸⁾ contra el país de Karduniaš (Babilònia).⁴¹⁾Vaig abastar³⁹⁾les ciutats de Dūr-Kurigalzu, Sippar de Šamaš, Sippar d'Annunītu,⁴⁰⁾[Ba]bilònia, Opis, els grans centres⁴¹⁾del [país de Kar]duniaš, junt amb les seves forteses.⁴²⁾Vaig fer una gran carnisseria. Les seves despulles (captius) sense nombre⁴³⁾ [vaig saquejar]. Els palaus de Babilònia de [Marduk-nādin-ahhē], el rei⁴⁴⁾del país de Kar]duniaš (Babilònia) [vaig calar] foc [...];⁴⁵⁾ els seus nombrosos palaus [vaig saquejar(?) i] ⁴⁶⁾[vaig derrotar⁴⁵⁾ les formacions dels⁴⁶⁾ carros de combat de] Marduk-nādin-ahhē, rei del país de Kar[duniaš]."¹⁷¹³

Un primer problema que presenten aquestes dues narracions és la datació. La primera d'elles (T37) fou composta sota l'eponimat de Taklāk-ana-Aššur.¹⁷¹⁴

¹⁷¹² KAH 2 63, 66, 69, 71, 73 = Weidner AfO 18 (1957-58), pl.XXVI-XXIX = Grayson RIMA 2 (1991), p.41-42: 1-12; p.43-44:34-51 (87.4).

¹⁷¹³ 3 R p.5 no.1:1-8; Weidner AfO 18 (1957-58), p.347-359, pl.XXVI-XXVII: 37-51, pl.XXX:36-46; Weidner i Köcher, AfO 19 (1959-60), p.141-143 pl.XXVIII-XXX:1-8, 29-46 (numeració seguida aquí); Grayson RIMA 2 (1991), p.52ss.:1-8, 36-53 (87.10).

¹⁷¹⁴ Dels 26 exemplars que componen aquesta inscripció, tan sols un! ens ha arribat amb la data, VAT

De la narració es desprenen dues accions durant els eponimats d'Aššur-šuma-ēriš¹⁷¹⁵ i Ninuāiu,¹⁷¹⁶ oficials als quals s'ha atribuït els dos anys immediatament anteriors a Taklāk-ana-Aššur. En establir aquest ordre no ha molestat que a la inscripció datada sota l'eponimat de Ninuāiu (a la que pertany T36), possiblement l'epònim de l'any posterior al primer encontre amb els babilonis, no se'n faci cap menció a aquesta topada. L'explicació que s'ha donat és que la batalla hauria significat la derrota dels assiris i aquests l'haurien escamotejada a les inscripcions oficials.¹⁷¹⁷ La segona narració (T38) fou composta sota l'eponimat d'un personatge el nom del qual no ens ha arribat.¹⁷¹⁸ En fer referència aquesta inscripció als encontres amb els babilonis s'ha

9489 + 9557 = KAH 2 73. Sobre aquest exemplar s'ha de puntualitzar que a part de l'introductor: 6) *iš-tu URU.KÁ.DINGIR.KI ša KUR ak-ka-di-i a-di [A.AB.B]A e-li-ni-te ša KUR.a-mur-ri (...)*; no conté cap altra referència a Babilònia o a la narració de la campanya contra Babilònia, ja que sols s'hi conserven les dotze primeres línies de la inscripció. A l'hora de datar-la s'ha confiat en la regularitat amb que els escribes assiris repetien els seus esquemes a l'hora d'escriure les inscripcions i s'ha suposat que en aquest també hi constava. Sobre l'epònim Taklāk-ana-Aššur, Saporetta *EMA* (1979), p.161; Freydank *SGKAO* 21 (1991), pp.78-79, p.87, "Um das 22. Regierungsjahr", *idem* p.174, "wohl nicht im 33. Jahr".

¹⁷¹⁵ Saporetta *EMA* (1979), p.161; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.87, "Um das 20. Regierungsjahr", p.124.

¹⁷¹⁶ Saporetta *EMA* (1979), p.161-162; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.87, "Um das 20.Regierungsjahr", *idem* p.161-162.

¹⁷¹⁷ En aquest sentit s'expressa Borger *EaK* 1 (1961), p.117-118, que es recolza per afirmar la consecutivitat dels epònims en l'afirmació de la Història Sincrònica: *CT* 34 pl.39:ll 17' = Grayson *ABC* (1975), p.164, veure T41, la font de la qual són les inscripcions reials, que en cas de Tp. no es caracteritzen precisament per la seva cura a l'hora de presentar una successió cronològica rigorosa dels fets. Un indici, encara que dèbil, és que T38:34 ofereix un perfecte (*i-te-ber*), mentre que al mateix lloc, T37:31 apareix un pretèrit (*e-be-er*), la qual cosa indica potser que l'acció de T38 estava més prop del narrador que la de T37. Una seqüència cronològica segura pels epònims mesoassiris encara no ha estat establerta, éssent una desiderata. Tp. podria podria ben bé haver amagat el resultat negatiu de l'encontre, a les inscripcions de l'eponimat de Ninuāiu; però quin setit tindria això si dos anys deprés en fa referència a les del de Taklāk-ana-Aššur?. No hem de perdre de vista altres possibilitats, com que l'encontre tingués lloc (a compte del rei o d'un altre oficial) i la notícia no arribés a Assíria fins després que la inscripció datada sota Ninuāiu hagués estat escrita. Una explicació més lògica i que allibera Tp. de qualsevol intenció manipulativa.

¹⁷¹⁸ L'epònim d'aquesta inscripció no apareix citat a cap de les dues recopil.lacions, Saporetta *EMA* (1979), ni Freydank *SGKAO* 21 (1991). L'edició de la línia 94 de la inscripció oferta per Grayson *RIMA*

situat temporalment darrera de la inscripció a la que pertany T38, però de totes formes no n'existeix seguretat. És, fins i tot, possible que ens trobem davant la possibilitat de tres encontres amb els babilonis, un sota l'eponimat d'Aššur-šuma-ēriš, un altre sota el de Ninuāiu i, finalment, un tercer sota el de Taklāk-ana-Aššur.¹⁷¹⁹

Unes paraules sobre la posició del relat dins de les dues inscripcions. T37 es troba col.locat després de les campanyes contra els arameus, i abans d'entrar a l'activitat constructiva del rei (*Assur, bēt šahuru*), mentre T38 està situat després de l'expedició al Líban i les campanyes contra Síria (*Ini-Tešup*) i, altre cop, abans de l'activitat constructiva de Tp. a Nínive. La nota comuna a les dues inscripcions és doncs que per les fites militars de Tp. l'empresa contra Babilònia suposava el punt àlgid del seu regnat, i no les seves múltiples i improductives campanyes de desgast contra les tribus aramees, que, fins i tot, desapareixen a la inscripció on T38 era integrada. La campanya (o campanyes) es presenta de forma linial i sense grans diferències a les

2 (1991), p.56 (0.87.10), és un *collage* a partir de dos exemplars: = *K* 2805: r.1 = Winckler *SKT* 1 (1893), p.26, Grayson *RIMA* 2 (1991), 0.87.10.3 i = *BM* 121067: r.1 = Millard *Iraq* 32 (1970), pl.XXXV; Grayson *RIMA* 2 (1991), 20.87.10.5. Winckler *SKT* 1 (1893), p.26:r.1, ofereix: [ITU]-[x¹] UD.18.KÁM [x¹] (no LI)[...] i Millard *Iraq* 32 (1970), pl.XXXV:r.1, [...] [x¹] *su-ti-e*. Molt possiblement s'hagi de reconstruir *Iraq* 32, pl.XXXV:r.1, [PN] [GAL] *su-ti-e* (títol a semblança dels que apareixen a *MARV* 1 5, GAL + gentilici). La possibilitat que es tractés d'un títol (sense mencionar-ne cap en concret) ja l'aporta Grayson *RIMA* 2 (1991), p.56 a la nota a A.0.87.10 ("Ex. 5 has in the very bottom corner of the rev. [...] ME *su-te₉-e* which must be part of the title of the *līmu*, a title otherwise unknown for *līmu* of this reign."); o menys probable, [...*ina li-*]me *Su-ti-e*, ja que no coneixem (encara) cap oficial *līmu* que portés per nom Sutû sota el regnat de Tp. Sí p.e. el governador de Harbu (Tell Huera) en època de Tn. s'anomenava així, Kühne *Tell Chuēra* (1995), p.212, 92.G.138:1, p.213, 92.G.143:1, p.215, 92.G.143:1, p.219, 92.G.214:1, i molt possiblement p.214, 92.G.155:1. L'antropònim Sutû és bastant corrent durant el període mesoassiri: Saporetta *OMA* 1 (1970), p.410-411; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.237. Durant el període antibabilònic sols apareix com a gentilici, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.212; mentre que encara està constatat a la documentació neobabilònica, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.276. Sobre els suteus en general veure Heltzer *The Suteans* (1981).

¹⁷¹⁹ Com va vaig assenyalar pel cap. de Tn. és difícil per l'exèrcit assiri el poder arribar a Babilònia en una sola campanya si partí de posicions al Zab Inferior i havia de prendre posició de les ciutats situades en el seu camí fins a Babilònia.

dues narracions. Es demarquen clarament tres àrees geogràfiques d'intervenció, inclús separades gràficament a les inscripcions per dues línies. Primerament la zona entre els rius Zab Inferior i Radānu. La segona zona d'atac fou l'Èufrates mig. Aquestes són clarament les dues àrees que com a preconditioni han de ser dominades abans d'un atac contra Babilònia, com ja es comprovava durant el regnat de Tn. Finalment, la tercera zona és directament Babilònia, encara que els assiris es conformaren aquesta vegada amb el nord d'aquest país. L'objectiu principal fou la ciutat de Babilònia, que no sobrepassaren en direcció sud.¹⁷²⁰ Hem de suposar que aquestes zones es trobaven possiblement sota control babilònic, almenys nominalment, ja que Tp. afirma a l'inici d'ambdós relats que anava contra Karduniaš (Babilònia).

Dins de la primera àrea marcada, és a dir, el que he anomenat la frontera dels transtigris, es distingeixen a la narració a la vegada dues subzones delimitades pel riu *Radānu* (Adhem), que apareix nombrat aquí per primera vegada en inscripcions mesoassíries.¹⁷²¹ Entre el Zab inferior i el Radānu es nombren les ciutats d'Arman, Ugār-Sal.lu¹⁷²² i Lubdu, T38 afegeix Tursan a aquesta llista, que foren conquerides (*lū akšud*).¹⁷²³ Res es diu, per contra, sobre centres que anteriorment havien estat en

¹⁷²⁰ A diferència de Tn., Tp. no s'atorgà cap títol que indiqui el seu domini sobre el país de Babilònia (com "rei dels sumeris i acadis", "rei de Karduniaš", etc.).

¹⁷²¹ Evidentment les tropes de Tn. havien creuat aquest riu per arribar a Babilònia, però no està testimoniada a les seves inscripcions reials. Pel Radānu veure p.413.

¹⁷²² Ugār-Sal.lu és nombrat per primer cop en inscripcions contemporànies. Fins ara apareixia a les cròniques pel regnat d'Adad-nārārī I, Müller *HSAO* 7 (1994), p.218; Dittman *Fs. Boehmer* (1995), p.88, el situa immediatament al sud del Zab Inferior, al sud oest de Turšan (Tell Mahuz). Veure p.205s., 356s., 412s., 412s.

¹⁷²³ Al final d'aquesta subsecció s'afirma que es saquejà les poblacions, però tan sols les dels peus de la serralada de Kamul.la i Kaštil.la, Müller *HSAO* 7 (1994), p.270.

mans assíries a aquest sector com Arrapha o Arzuhina.¹⁷²⁴ És possible però que Tp. tan sols anomeni les ciutats que oferiren resistència al pas dels assiris. Hem de pensar potser que les altres ciutats obriren les portes sense oposició i que fins i tot veuriem en els assiris els seus patrons naturals?. És possible que Tursan i Lubdu, per altra banda, siguin nombrades com a punts de referència o llocs preeminents, com a marcadors dels dos rius, ja que ambdós són situades a la bora dels rius que delimiten aquesta zona, el fet que a T37 es nombri el Zab Inferior, éssent substituït a T38 per Turšan n'és la prova. Al sud del Radānu, es parla de la conquesta de les ciutats al peu de la serralada (?) de Kaštil.la i Kamul.la (l'ordre canvia a les dues inscripcions), que també són conquerides (*lū akšud*) i saquejades (*šallassunu bušâšunu lušēšia*). Possiblement es refereixi a les poblacions situades al peu dels Zagros situades entre l'Adhem i el Diala.

Seguidament, ambdós narracions (T37, T38) fan un canvi d'escenari i es centren en l'Èufrates mig, en el país de Suhu. El mantenen com a una unitat, separant-ho amb línies de la resta. És possible que com T37 estigui més propera temporalment a l'acció, amb aquesta línia marqui també una campanya diferent, possiblement en el temps. És possible que tota l'empresa fos duta a terme en vàries campanyes, potser fins a tres (cosa que casaria amb els tres epònims nombrats al final de T37), tot i que Tp. indica, explícitament, que fou en la mateixa campanya (*ina gerriia annîmma*). Suhu sofrí un càstic més dur que la zona del Transtigris. Tan sols dues ciutats són nombrades: Sapiratu i Hindānu (sorprenentment no apareix Anat, la capital del país, ens hem de preguntar si realment Tp. va dominar tot el país), s'especifica però que tot el país de

¹⁷²⁴ D'aquí que Postgate AfO 32 (1985), p.100, les consideri perdudes del control assiri.

Suhu (*gabba ša KUR Suhi*) fou conquerit. En aquest cas un càstic suplementari fou dut a terme, segurament con a conseqüència de la "rebel·lió" de Suhu contra el seu patró, Assíria; recordem que Suhu pagava impost a Ninurta-tukul(ti)-Aššur. El càstic no tan sols fou el normalment aplicat a un país conquerit (*šallassunu lū ašlul*), sinó que també es saquejà els seus temples, es va deportar els seus déus, es buidà els seus tresors i tot fou endut cap a Assíria (*ilānišunu madūte u makkurīšunu lū aššâ ana āliia^d Aššur lū ubla*). T38 especifica pel seu costat que la població de les ciutats conquerides fou deportada cap a Assur (*nišēšunu assuha*).¹⁷²⁵ Es pot ben bé dir que el país de Suhu fou arrasat.

Un cop assegurades les dues regions que possibilitaven l'assalt de Babilònia, el rei es confià a Ninurta (el déu de Nippur) i inicià una campanya contra el sud. La llista de les ciutats objectiu de l'atac és paral·lel als dos textos. És molt possible segueixin una disposició geogràfica basada en la ruta seguida per l'exèrcit assiri: Dūr-Kurigalzu (l'antiga capital administrativa dels kassites), Sippar (on es fa la distinció entre Sippar de Šamaš i Sippar d'Annunītum), Babilònia i Upū. És delinea d'aquesta manera la ruta recorreguda per l'exèrcit assiri. Es seguí una ruta de baixava per l'Èufrates, on es troben els tres primers objectius i, de retorn cap a Assíria, s'atacà Opis (*Upū*) al Tigris.¹⁷²⁶ Naturalment Tp. revaloritza la presa d'aquests nuclis en quant defineix aquestes ciutats com a "grans centres del país de Karduniaš (Babilònia)" (*māhāzi rabūti ša māt Karduniaš*). Les ciutats de Babilònia no sofriren tant com les de Suhu, ja que tan

¹⁷²⁵ Expressió paral·lela a *šallassunu lū ašlul*. Suhu apareix tans sols a un fragment dels annals d'Aššur-bēl-kala, Weidner *AfO* 6 (1930-31), p.91 oben rechts = Grayson *RIMA* 2 (1991), 0.89.7.

¹⁷²⁶ A T37 es precisa la seva situació: GÌR *am-ma-a-a-te ša* ÍD.IDIGNA, precisió que T38 s'estalvia.

sols s'afirma la deportació de gent i destrucció de les seves fortaleses, per això sembla ser que els seus recintes religiosos van romandre intactes. Com a símbol de la humiliació pel rei babilònic es cremà els seus palaus de Babilònia.

En resum, sembla doncs que l'empresa no va tenir el caire de conquesta territorial (a diferència de la de Tn.), sinó més bé de contracop (*retaliation*). Per un costat, perquè els babilonis és possible que recolzessin les incursions aramees contra territori assiri, i Babilònia funcionés com a santuari (possiblement el mateix paper jugà Suhu).¹⁷²⁷ En segon lloc, com a venjança per la campanya de Marduk-nādin-ahhē contra Ekal.lātu en el transcurs de la qual els babilonis robaren les estàtues dels déus Adad i Šala.¹⁷²⁸ Els assiris demostraren en aquesta campanya més sensibilitat religiosa que no pas els babilonis, en tant que sembla tan sols atacaren les àrees administratives i militars de les ciutats i no pas els seus àmbits religiosos.¹⁷²⁹ Es subratlla la destrucció dels palaus del rei babilònic, encara que es cert que l'*argumentum ex silentio* no vol dir que els temples no fossin saquejats. Aquest caire de venjança crec que es veu demostrat pel fet que Tp. santifiqui aquesta "creuada" en nom de Šamaš, el déu de la justícia i de la ciutat de Sippar, i després, especialment quan en parlar de l'acció a Babilònia en sí (el que he anomenat tercera zona d'acció), torni a legitimar-la un altre cop en nom de Ninurta, fill d'Enlil, déu de Nippur i també de la justícia.

Les referències a l'empresa babilònica a les inscripcions de Tp. continuen, però són

¹⁷²⁷ Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.205-206, ha indicat que els arameus jugaven un paper dins de l'exèrcit babiloni, "Es scheint also militärische Kontingente aus Ahlamû gegeben zu haben."

¹⁷²⁸ Veure T40.

¹⁷²⁹ Naturalmente aquest judici depèn de la veracitat de Senaquerib a l'hora de presentar l'assalt dels babilonis sobre Ekal.lātu, ja que existeix la possibilitat que Senaquerib usés aquí una excusa per a

més breus, menys informatives i no en tenim la datació. Tan sols es situen al final del regnat de Tp. perquè contenen la referència a la campanya babilònica (a partir del vint-i-tresè any i fins al final del regnat no podem situar cronològicament amb certitud cap més inscripció.¹⁷³⁰

Una d'aquestes inscripcions és particularment interessant, ja que s'hi fa referència al que possiblement fou (un) raid(s) complementari(s) contra la zona demarcada pels rius Zab Inferior i Diala, i que confirma, per altra banda, la necessitat de realitzar diverses campanyes per assegurar aquella zona.¹⁷³¹ Aquest raid es va dur a terme en relació als lul.lumu dels Zagros.¹⁷³² En aquesta inscripció hi apareix llistada la ciutat de Matqa, coneguda dels texts de Nuzi i que es trobava probablement al sud-oest del Radānu, a la bora del Qui Chai.¹⁷³³ Hem de veure en aquesta campanya un

legítimament la destrucció de Babilònia.

¹⁷³⁰ Aquestes inscripcions són: Donbaz *ARRIM* 8 (1990), p.3 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.48 (87.7); Winckler *SKT* 1 (1893), p.29 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.58 (87.12); Millard *Iraq* 32 (1970), pl.XXXIV = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.59-60 (87.13); Andrae *MDOG* 26 (1905), p.52-56 = Weidner *AfO* 18 (1957-1958), p.357-358 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.63 (87.17).

¹⁷³¹ Es tracta de *K* 2807 = Winckler *SKT* 1 (1893), p.29 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.58 (87.12). Els topònims: Andaria, Adauš, Matqa, estan testimoniats per primer cop en aquesta inscripció dins del corpus d'inscripcions de Tp.; a més, amb posterioritat a que es faci referència a la campanya contra Babilònia; que, ja em vist, era a T36 i T37 l'episodi que marcava el punt àlgid del regnat de Tp.; d'aquí que sembli que aquesta inscripció sigui posterior.

¹⁷³² Els Zagros occidentals a la bora del Zab Inferior ja havien estat visitats per Tp. a inicis del seu regnat.

¹⁷³³ Sobre la localització de Matqa, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.191, amb bibliografia, la distingeix de Matqiu als Zagros, que és citada a la mateixa inscripció en relació a Qum[meni], i altres ciutats (nombrades únicament aquí de Hab[hu]. Sobre Matqa als textos de Nuzi, Fincke *RGTC* 10 (1993), p.176, Müller *HSAO* 7 (1994), p.32, p.218 i situació al mapa annex, la localitza al sud-est de Lubdu (T aūq). Nashef i Fincke la posen en relació amb la sargònica, Madga, Edzard, Farber, Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.113, "In der Nähe von Kirkūk, vielleicht bei Kifri"; o la ciutat citada als textos d'Ur III, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.113, "in der Gegend von Kirkuk". Röllig *RIA* 7 (1987-1990), p.195a, no la identifica amb la Matqa de la documentació de Nuzi. Sembla que no apareix en la documentació de d'altres períodes.

signe més de la debilitat dels assiris per dominar territoris sobre els que ja s'havia pressionat amb anterioritat, sols podem especular.

2.Documentació administrativa

Poques són les referències de la documentació administrativa del regnat de Tp. al conflicte amb Babilònia. No consta, per ara, cap document econòmic que parli de preparatius per la campanya contra les ciutats del nord de Babilònia, o de deportats d'aquesta empresa treballant a Assíria. A un document administratiu datat sota l'eponimat de Haiašāiu, del primer terç del regnat de Tp.,¹⁷³⁴ es fa referència a la preparació de vuit fletxes llargues pel carro del rei, amb la intenció de posar-lo a punt per a participar en una campanya contra els caldeus. Aquesta empresa havia de desenvolupar-se al voltant de la serralada de l'Ebih (Gebel Hamrin), i el *Schwerpunkt* de la campanya es dirigia contra la població de Rēš-ŠĀM[?]-DU.¹⁷³⁵ Aquesta població no ha estat localitzada, però estaria probablement situada en algun punt adjacent al Gebel Hamrin.

¹⁷³⁴ Es tracta de VAT 18010 = MARV 1 10, aquest text procedeix de l'arxiu oficial M7, Pedersén *ALA* 1 (1985), p.68-81. Sobre l'epònim Haiašāiu, Saporetto *OMA* 1 (1970), p.223-224; Saporetto *EMA* (1979), p.154; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.85, p.87, "Um das sechste bzw. bis spätstens zum sechsten Regierungsjahr", *idem* p.138, "Eponym etwa im ersten Drittel der Tiglatpilesar-Zeit."

¹⁷³⁵ K.Deller interpretà com a un topònim els tres signes finals de VAT 18010 = MARV 1 10:12, SAG ŠĀM[?] DU, encara que manca el determinatiu URU. Aquest topònim no és a Nashef *RGTC* 5 (1982); de totes formes es necessita col.lacionar el text. Vid. Brinkman *Fs. Sjöberg* (1989), p.37 n.1, "road(s) of the Chaldeans(?)". El context amb lliurament de fletxes (*šiltāhu*) parla, però més per una traducció de KASKAL-*ni* com a "campanya (militar)". Tampoc ho encerta, des del meu punt de vista, Zadok *OLP* 16 (1985), p.64, quan parla d'un "business trip to the land of the Chaldeans". De qualsevol manera aquest és el testimoni més antic per aquest grup poblacional, tan conegut a les fonts del primer mil.lenni. Sobre els caldeus, Brinkman *PKB* (1968), p.260-267; Edzard *RIA* 5 (1976-1980), p.291-297; Zadok *WO* 16 (1985), p.49-63; Frame *Babylonia* (1992), p.36-43.

La informació fornida per aquest document és important per varies raons.¹⁷³⁶ Si finalment es va dur a terme, ja que aquesta campanya no apareix a les inscripcions reials, suposa l'existència d'una intervenció en "territori babilònic", ja que el Gebel Hamrin està situat en la seva major part al sud del Zab Inferior, en un moment molt anterior a la tercera dècada del seu regnat, quan va tenir lloc l'expedició contra les ciutats del nord de Babilònia. A les seves inscripcions reials d'abans de la seva tercera dècada, Tp. semblava eludir sistemàticament aquell territori. Aquest text és també remarcable, perquè suposa la primera notícia referent als caldeus de la que es té constància fins al moment.

Una altra font administrativa per a conèixer, almenys en part, l'extensió de l'autoritat assíria pel regnat de Tp. són les llistes d'ofrenes *ginā'u* pel temple d'Assur.¹⁷³⁷ Sembla ser que durant el regnat de Tp. aquestes llistes van arribar al seu punt àlgid pel que fa al nombre de províncies implicades. En total en són anomenades fins a vint-i-set:

²URU.ar-ba-il, ³URU.ki-li-zu, ⁴KUR.ha-láh-hu, ⁵URU.tal-muš-šu, ⁶URU.i-du, ⁷KUR.kat-mu-hu, ⁸URU.šu-du, ⁹URU.ta-i-du, ¹⁰URU.a-ma-sa-ki, ¹¹URU.ku-liš-hi-na-áš, ¹²URU.^da-šur; ¹³pa-hu-tu AN.TA, ¹⁴KI.MIN KI.TA, ¹⁵URU.túr-šá-[an], ¹⁶URU.ŠÀ-bi-URU, ¹⁷URU.ni-nu-a,

¹⁷³⁶ Cap dels dos recensors de MARV 1 va cridar l'atenció sobre la importància d'aquest document, vid. Hecker ZA 70 (1980), p.277; Postgate BiOr 37 (1980), p.67-70.

¹⁷³⁷ Veure p.350s., 387s. allí explicació i bibliografia. Aquestes llistes són tractades darrerament per Freydank HSAO 6 (1997), p.47-52 i Prechel Vortrag (1997). Els documents econòmics dels quals es pot extreure un llistat geogràfic de províncies del regne mesoassiri fins al moment és el següent: VAT 18066 al que feu referència Weidner AfO 10 (1935-1936), p.13 n.87, p.21 n.148, recollit per Nashef RGTC 5 (1982), *passim*; posteriorment publicat per Freydank MARV 2 21, que comentà Postgate AfO 32 (1985), p.95-161; Freydank HSAO 6 (1997), p.47-52, aporta els següents documents, VAT 15487, VAT 15491, VAT 15492, VAT 19198, VAT 19199, VAT 19200, VAT 19201, VAT 19205, VAT 19206, VAT 19208; i a *idem* p.52 n.43, descriu la llista VAT 18144; Prechel Vortrag (1997), p.4-5, translitera VAT 15577 i VAT 20310; Postgate BiOr 37 (1980), p.69b-70, crida l'atenció sobre VAT 18037 = MARV 1 56; a aquests s'hi ha d'afegir BM 122635 = Millard Iraq 32 (1970), pl.XXXIII-XXXIV, comentat per Postgate AfO 32 (1985), p.99b, allí altres textos amb llistats geogràfics. Al regnat de Tp. pertanyen: VAT 19200 (eponimat de Sikiltu), VAT 18066 = MARV 2 21 (epònimat de Pa'uzu), VAT 19205 (eponimat de Pa'uzu); i possiblement, VAT 19198 (eponimat d'Aššur-iddin fill de Mudammeq-Aššur), BM 122635 = Iraq 32 (1970), pl.XXXIII-XXXIV.

¹⁸⁾URU.kur-da, ¹⁹⁾URU.ap-qu, ²⁰⁾URU.ad-da-ríq, ²¹⁾URU.GEŠTIN-na, ²²⁾URU.ši-ba-ni-be,
²⁴⁾URU.hi-iš-šu-tu, ²⁵⁾URU.hu-sa-na-un, ²⁶⁾URU.kal-hu, ²⁷⁾URU.ša-ši-li, ²⁸⁾URU.šu-me-la.¹⁷³⁸

A aquestes llistes hi són testimoniades ciutats que podem situar a la frontera entre Assíria i Babilònia, almenys, Turšan, Šašilu i Idu: eren situades al sud del Zab Inferior.

Turšan¹⁷³⁹ (Tell Mahuz) era sinònim a les inscripcions reials de Tp. per "més enllà de la bora sud del Zab Inferior" (*ebertān Zaba šupālē*), és a dir, no estava molt allunyada d'aquest riu. Aquesta ciutat representava la frontera amb el regne de Nuzi durant el regnat d'Aššur-ubal.liṭ I.¹⁷⁴⁰ A finals del regnat de Salmanassar I o inicis del de Tukultī-Ninurta I aquesta ciutat era administrada pels assiris.¹⁷⁴¹ En principi i, a manca de

¹⁷³⁸ VAT 18066 = MARV 2 21:2-28; VAT 19205, Freydank HSAO 6 (1997), p.51. Sobre la localització d'aquestes ciutats, Nashef RGTC 5 (1982), s.v.; Deller i Postgate AfO 32 (1985), p.68-81; Postgate AfO 32 (1985), p.95-101, veure mapa *idem* p.97. Cf. també Postgate BiOr 37 (1980), p.67-70. Aquestes dues llistes estan datades sota l'eponimat de Pa'uzu, sobre aquest epònim, Saporetta OMA 1 (1970), p.366-367; Saporetta EMA (1979), p.164; Freydank SGKAO 21 (1991), p.80, p.161, "38. Regierungsjahr, 1077"; Freydank HSAO 6 (1997), p.48. Sobre l'arxiu al qual pertany la llista VAT 18066, Pedersén ALA 1 (1985), p.43-53. Darrerament s'ha plantejat el problema si aquestes llistes abarquen totes les províncies del regne, vid. Postgate AfO 32 (1985), p.96b i OrNS 59 (1990), p.83, ho interpretava així. Reserves al respecte han estat formulades per Prechel Vortrag (1997), després d'avaluar la nova informació provinent de la descripció de les restants llistes, inèdites fins al moment, que ha fet Freydank HSAO 6 (1997), p.47-52, i de publicar ella pel seu costat dos nous documents que contenen llistes de ciutats: VAT 15577 i VAT 20310 = MARV 4 64; arribant a la prudent conclusió: "Geht man von der Minimalaussage aus, dass zur Tiglatpileserzeit die grösste Anzahl von Provinzen in das System der an den Aššur-Tempel zu entrichtenden ständigen Opfer einbezogen sind." D. Prechel Vortrag (1997), p.3; (agraeix a la Dra. D. Prechel la gentilesa de deixar-me llegir el manuscrit de la seva conferència a Berlin). Des del meu punt de vista, i unint-me a D. Prechel, és clar que aquestes llistes no tenien perquè contenir totes les províncies del regne, sols així es pot explicar l'absència en algunes d'elles de ciutats com Nínive (VAT 15487, VAT 15491, del regnat de Nae., o VAT 19206, de datació no establerta), o de Libbi-āli (VAT 15487, VAT 15492, VAT 19198, VAT 19200), que difícilment podem explicar com la pèrdua d'aquestes ciutats per part del poder central assiri. Sí crec, però que podria ser simptomàtica a les tres llistes del regnat de Nae., totes les d'aquest regnat conegudes fins ara, VAT 15487, VAT 15491, VAT 15492, la absència de Šašilu i Šumelu, quan aquestes ciutats apareixen en llistes anteriors i posteriors a aquest monarca amb regularitat. Aquest *argumentum ex silentio* no ha de ser però concluent.

¹⁷³⁹ Postgate AfO 32 (1985), p.99a.

¹⁷⁴⁰ Veure p.176s.

¹⁷⁴¹ Veure p.211s.

notícies contràries, es pot afirmar que Turšan va estar continuadament en mans assíries, almenys, des del regnat d'Aššur-ubal.liṭ I, encara que és possible una pèrdua temporal durant el regnat d'Aššur-rēša-iši I. Turšan apareix encara a un altre document econòmic del regnat¹⁷⁴² on aporta blat i mel, probablement per a les ofrenes *ginā'u* del temple del déu Assur.¹⁷⁴³

La fortalesa assíria a l'Èufrates, Idu (Hit),¹⁷⁴⁴ no havia estat arrabassada pels babilonis a Aššur-rēša-iši I, i és possible que jugués un paper important en la lluita contra els arameus, així com a l'expedició contra Babilònia. Aquesta seu provincial que no apareixia a les inscripcions de Tp., pel contrari està ricament testimoniada a la documentació econòmica. Primerament la ciutat apareix a un document pròxim a l'any d'accessió de Tp. (1114) aportant les ofrenes *ginā'u* pel temple del déu Assur.¹⁷⁴⁵ A un segon document, datat sota l'eponimat de Ninurta-aha-iddina, pertanyent a la segona

¹⁷⁴² VAT 18037 = MARV 1 56: 42, 59, al costat de les ciutats de Kalhu, Talmuššu, la província de baix (KI.TA), Šimi, Apku, Kurda i Amasakku. Aquest text està datat sota l'epònim Salmanu-aha-[iddina], vid. Postgate *BiOr* 37 (1980), p.69b-80a. La ciutat de Turšan està també testimoniada al text inèdit del museu d'Istanbul A.911:2,5, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.266, la datació del qual no coneixo. Per a l'eponimat de Salmanu-aha-iddina i la seva problemàtica, Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.170-171; vid. Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.125. L'assignació d'aquest epònim al regnat de Tp. es basa a l'aparició a línia 60 dels text abans citat de l'antroponim, Ezbu-lēšir, el mateix nom era el del conegut administrador de les ofrenes *ginā'u* (*rab ginā'e*) del temple d'Assur, durant el regnat de Tp., potser en aquest cas no es tracti de la mateixa persona, ja que a *MARV* 1 56:60 no porta el títol. Aquest epònim tan sols apareix en aquest document, a part del text inèdit citat per Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.170, *VAT* 19929, que no deu estar datat. Per a Ezbu-lēšir, Saporetti *OMA* 1 (1970), p.217; Freydank i Saporetti *NAOMA* (1979), p.54, no l'identifiquen amb l'administrador de les ofrenes; altres testimonis, *MARV* 3 36:11,18, i el seu envoltori 84:4'; 85:4'; 86:2'; veure també, Postgate *BiOr* 37 (1980), p.68-70; Pedersén *ALA* 1 (1985), p.44-48; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.79-80. Altres administradors d'aquestes ofrenes anteriors a Ezbu-lēšir, Freydank *AoF* 19 (1992), p.276-321.

¹⁷⁴³ Postgate *BiOr* 37 (1980), p.68a, ho dubta.

¹⁷⁴⁴ Sobre els problemes de la seva identificació, p.111s., 291s.

¹⁷⁴⁵ 29)...]x ša gi-na-e ša URU i-di, VAT 18008 = *MARV* 1 21:19; cf. Postgate *BiOr* 37 (1980), p.68b; la datació del document és gràcies a l'aparició dins el text (lín. 25) de l'epònim Ištu-Aššur-ašāmšu (1.iš-tu-aš+šur-a-šàm-šu), per a aquest epònim, Saporetti *EMA* (1979), p.155; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.146.

meitat del regnat de Tp., la ciutat contribueix amb un total de 5450 litres de blat com a ofrena *ginā'u* pel temple del déu Assur.¹⁷⁴⁶ Finalment la ciutat d'Idu està testimoniada a dues llistes d'ofrenes *ginā'u* del temple d'Assur datades sota l'eponimat de Pa'uzu (trenta-vuité any del regnat, c.1076).¹⁷⁴⁷ Probablement s'hagi de reconstruir també el nom d'Idu a un altre document que potser hàgim de situar durant el regnat de Tp.¹⁷⁴⁸ Molt possiblement es tracta d'una llista de tribut aportat pels diferents governadors provincials; es pot inclús llegir el nom del governador d'Idu, un tal Ubasāia (1.ú-Γba¹?-sa-ia).¹⁷⁴⁹ Llastimosament el document es troba massa trencat com per a poder extreure'n més dades.

¹⁷⁴⁶ VAT 16389 = MARV 1 25: 15-16. Per a l'eponimat de Ninurta-aha-iddina, Saporetta OMA 1 (1970), p.351; Saporetta EMA (1979), p.156; Freydank SGKAO 21 (1991), p.87-93, p.157, "etwa nach der Mitte der Regierungszeit anzuordnen; als Eponym Zeitgenosse des Opferverwalters Ezbu-lēšir und des abarakku rabi'u Aplīia."

¹⁷⁴⁷ VAT 18066 = MARV 2 21:6; VAT 19205, Freydank HSAO 6 (1997), p.51. Sobre l'eponimat de Pa'uzu veure p.426.

¹⁷⁴⁸ BM 122635 = Millard Iraq 32 (1970), pl. XXXIII:12'; segons reconstrucció de Postgate AfO 32 (1985), p.99b; Deller i Postgate AfO 32 (1985), p.71b. Cf. Postgate BiOr 37 (1980), p.68b. Veure però Freydank i Saporetta NAOMA (1979), p.133, reconstrueixen: URU.i-[sana?]. La datació del document és difícil d'establir, ja que la data no s'ha conservat. Postgate AfO 32 (1985), p.100a, diu al respecte: "This list cannot be certainly dated, although early in Tiglath-pileser's reign or before his accession seems probable." Aquest intent de datació del document es basa probablement en l'aparició dels personatges següents: Sadahi (4'); Šedulāia (8'); Huadipa (11'); Ubasāia (12'); Salmanu-aha-iddina (13'); Adad-apla-iddina (r. 7'); i els països allí documentats: Halahhu (r. 10'), I[du] (12'), Katmuhu (4', 11'), Ninua (r. 2'), Bural.li (16'), 'Ru'qahāia (22') [AfO 32, 74a], Qatni (r. 6'), Ṭābētāia (r. 7'). Basant-se en els quals és difícil trobar una data, ja que Halahhu està documentat durant el regnat de Nae., Aššur-dān, NtA i Tp.; Idu durant els regnats de Tn. Nae. i Tp; Katmuhu, durant els regnats de Adn, SIm, Tn i Tp; Šedulāiu, Bural.li i Ruquhaiu estan documentats tan sols a aquest document; Qatnu sols durant el regnat de Tn. i Ṭabātāiu (Tabātu) als regnats de Tn., NtA i Tp.; es nota doncs una polarització per als regnats de Tn. i Tp. Pel que fa als antropònims, tres d'ells: Šedulāiu, Huadipa i Ubasāia, Freydank i Saporetta NAOMA (1979), p.124, 58 i 133, respectivament, segons conec sols estan documentats a aquest text (Sadahu, no està recollit a NAOMA). Salmanu-aha-iddina podria ser l'eponim de VAT 18037 = MARV 1 56, és a dir, del regnat de Tp., punt en el que es basa Postgate. Adad-apla-iddina, pels testimonis recollits a Saporetta OMA 1 (1970), p.37 i Freydank i Saporetta NAOMA (1979), p.16, es pot situar des del regnat de Salmanassar, Tn., NtA, o Tp.

¹⁷⁴⁹ Millard Iraq 32 (1970), pl. XXXIII:12'; Freydank i Postgate NAOMA (1979), p.133. Segons conec fins ara tan sols testimoni a aquest document.

Es pot concluir, a partir de la informació extreta de la documentació econòmica, que Idu està testimoniada al llarg del regnat de Tp. des del principi al fins al final. No hi pot haver molts dubtes sobre la seva importància capital pel desenvolupament de l'expedició que va dur a Tp. a assaltar les ciutats del nord babilònic. Sense la possessió d'Idu, com a punt de recolzament a l'Èufrates, és impensable una expedició que s'internés a territori babilònic, ja que l'exercit de Tp. podria haver estat sorprès des de l'esquena.¹⁷⁵⁰

Al sud de la línia demarcada pel Zab Inferior, tot i que a probablement dins de la serralada dels Zagros es trobava la ciutat de Šašilu.¹⁷⁵¹ El territori d'aquesta ciutat fou motiu de baralla entre Enlil-nārārī i Kurigalzu II.¹⁷⁵² Fou conquerida per Tn.¹⁷⁵³ I, sobtadament, desapareixia de les llistes d'ofrenes *ginā'u* del regnat de Nae.¹⁷⁵⁴ Šašilu torna a estar constatada pel regnat de Tp. Estretament lligada a Šumelu està testimoniada a les dues llistes que de segur s'han de situar sota el regnat de Tp, és a dir, les datades sota l'eponimat de Pa'uzu (any trenta-vuité del regnat).¹⁷⁵⁵

No deixa de cridar l'atenció l'absència a aquesta documentació de ciutats com: Arrapha o Arzuhina. Aquestes ciutats es trobaven encara a l'àmbit d'influència del regne assiri

¹⁷⁵⁰ Veure p.291s. Idu també fou conquerida per Tn. abans o en connexió a les operacions que el van conduir a la conquesta del sud mesopotàmic.

¹⁷⁵¹ Veure p.192.

¹⁷⁵² Veure p.192.

¹⁷⁵³ Veure p.216s.

¹⁷⁵⁴ Veure p.350s.

¹⁷⁵⁵ VAT 18066 = MARV 2 21:27 i VAT 19205, Freydank HSAO 6 (1997), p.51.

sota Ninurta-tukul(ti)-Aššur,¹⁷⁵⁶ però, pel que conec, no apareixen dins de cap tipus de documentació del regnat de Tp. A la zona compresa entre el Zab Inferior i el *Radānu* (Adhem), era segura la possessió de Turšan (Tell Mahuz), directament a la bora sud del Zab Inferior. Tp. afirmava a les seves inscripcions reials el control fins a la ciutat de Lubdu. Aquesta afirmació es pot veure certificada a la documentació econòmica per l'existència d'un personatge, el nom del qual era format pel gentilici d'aquesta ciutat: Lubdaiu (1.*lu-ub-da-iu-ú*),¹⁷⁵⁷ que es probablement l'encarregat de la donació de 100 litres de mel de la ciutat d'Apku (Tall Abū Māriiā) pel temple d'Assur.¹⁷⁵⁸

En resum, es pot afirmar que, cap a finals del regnat de Tp., Assíria controlava la bora sud del Zab Inferior, almenys, fins a la ciutat de Turšan (Tell Mahuz) i que sota Tp. s'hauria “recuperat” el control sobre Šašilu (dins de la serralada dels Zagros?), però també de territoris al sud del Zab Inferior. A la zona de l'Èufrates, els assiris continuaven en possessió d'Idu, que funcionava com a plataforma fronterera que els permetia el llençar a voluntat expedicions sobre Suhu, els arameus i el nord de Babilònia.

3.Textos tardans

Les notícies posteriors al regnat de Tp. sobre les seves relacions amb Babilònia són variades quant a procedència, ja que ens il·lustren la visió de les dues parts presents en al conflicte. Des d'un punt de vista purament cronològic la font més propera al regnat

¹⁷⁵⁶ Veure p.367s. Aquesta mancança la posa també en evidència Postgate *AfO* 32 (1985), p.100b.

¹⁷⁵⁷ VAT 18037 = MARV 1 56:45.

¹⁷⁵⁸ Sobre la localització d'aquesta ciutat, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.33 s.v. Apku; també Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.69b; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.153.

de Tp. és un fragment de crònica procedent d'Assur;¹⁷⁵⁹ encara que temàticament s'ha de situar cap al final del seu govern.

T39

"²⁾[...]la carn mutuament es menj[aren x x] ³⁾[...] les tribus (lit. cases) dels arameus ⁴⁾ [...]van saquejar repetidament; van ocupar els seus camins ⁵⁾ [...] el país d'Assur van conquerir, van agafar ⁶⁾[...cap] als països/muntanyes de Habrūru per a (salvar) la vida ⁷⁾[...] els seus [...], la seva plata, els seus béns van agafar ⁸⁾[...] de Babilònia va desaparèixer per sempre. Marduk-šāpik-zēri ⁹⁾[...] va entrar? 18 anys de regnat Marduk-[nādin]-ahhē ^(línia 10) [...] la collita del país d'Assur en la seva totalitat [x x x] ¹¹⁾[...] eren nombrosos, van capturar les cases dels arameus [...] ¹²⁾[...] Idu (??), les fortaleses, la ciutat de Nínive, el país de Kili[zu...] ¹³⁾ [...Tiglat]pilesser rei d'Assur cap al país de Katmuhu [va anar]." ^{(línia) resta trencat 1760}

Sobre la procedència i cronologia d'aquesta crònica se'n sap que fou trobada a Assur (Qal`at aš-Širqāt),¹⁷⁶¹ però no es pot descartar que el seu origen sigui babilònic.¹⁷⁶² A partir de criteris purament interns, no es pot assegurar la provenença babilònica o assíria del document, ja que barreja aconteixements que succeïren als dos països.

Des d'un punt de vista cronològic, ha estat situada internament, quant als fets que relata, i per l'aparició de noms reials com Marduk-šāpik-zēri (1081-1069) o

¹⁷⁵⁹ Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384b, "Der Schrift nach dürfte er nicht lange nach Tiglatpilesser geschrieben sein." Pedersén *ALA* 2 (1986), p.20 N 1, no.21, el situa dins dels arxius neoassiris, tot i que la qualifica de "MA chronicle".

¹⁷⁶⁰ El denominat Fragment de Crònica 4, VAT 10453 + VAT 10465 = Weidner *AfO* 17 (1954-56), p.384-385 = Tadmor *JNES* 17 (1958), p.133-134 = Grayson *ABC* (1975), p.189. Cf. Weidner *AfO* 16 (1952-1953), p.208, no.32; Tadmor *JCS* 12 (1958), p.26, n.34 i p.30 n. 65; Tadmor a *Cross Symposia* (1979), p.12-13; Pedersén *ALA* 2 (1986), p.20 N 1, no.21; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.75a; Postgate *AfO* 32 (1985), p.100b; Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.178; Glassner *Chroniques* (1993), p.177-178; Na'aman *RA* 88 (1994), p.33-35. cf. Brinkman *PKB* (1968), p.387-388. Veure també les notes al text.

¹⁷⁶¹ Pedersén *ALA* 2 (1986), p.20, N 1, no.21.

¹⁷⁶² Weidner *AfO* 16 (1952-1953), p.199; *AfO* 17 (1954-1956), p.384a, afirma que la crònica es trobava al "Staatsarchiv" de Tp., i ja incloïa VAT 10465 dins la biblioteca de Tp., Weidner *AfO* 17 (1952-53), p.208, no.32. Tadmor *JCS* 12 (1958), p.30 n.65, es pronuncia a favor de l'existència de la possibilitat que aquesta crònica tingui un origen babilònic.

Tiglatpilesser, a finals del regnat d'aquest darrer monarca.¹⁷⁶³ Brinkman data el període de govern Marduk-nādin-ahhē entre el 1099 i el 1082,¹⁷⁶⁴ si s'ha reconstruït correctament el nom d'aquest rei a la línia 18, la crònica es refereix als seus darrers dos anys de govern, 1083 i 1082, és a dir, aproximadament una desena d'anys després de la incursió de Tp. contra les ciutats del nord de Babilònia, descrita a les inscripcions reials de Tp., i sis anys abans de la desaparició d'aquest rei assiri.

La seva interpretació del text no és fàcil degut als forats que presenta. Una característica és innegable, la seva modernitat, en tant que no busca una causa providencialista als mals que assolen el país, sinó causes palpables, a les que no troba un origen celestial sinó terrenal, quasi en un estil que avui qualificariem de periodístic. Aquesta crònica posa primer ènfasi en les dificultats per a la població, i tan sols al final de cada paràgraf, es parla dels canvis i accions dins de la reialesa, sense mencionar el món diví en cap de les seves línies.

La situació que reflexa és completament diversa de la que ens tenen acostumades les inscripcions reials assíries, que ens enlluernen amb els triomfs del sobirà sobre els seus enemics i el sotmetiment del països enemics, el destí dels quals es troba indefectiblement en mans del monarca assiri sancionat pels déus del seu país.¹⁷⁶⁵ El

¹⁷⁶³ Tadmor *JNES* 17 (1958), p.134, creu que la crònica es refereix als darrers anys del governant. Interpreta, a més, que els paràgrafs es refereixen a dos anys consecutius, seguint la suposició de Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384b n.4. Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.178, situen els esdeveniments al 32è any del regnat (c.1082), pel primer paràgraf, mentre que el segon estaria dedicat al 34è any (c.1080).

¹⁷⁶⁴ Brinkman *RIA* 8 (1987-1990), p.377.

¹⁷⁶⁵ De fet Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384b-385a; no va poder superar la imatge de les

caos, el desordre al país és el tema que hi predomina. Aquesta situació crítica té el seu reflex immediat sobre la població amb l'aparició de la fam i, fins i tot, el canibalisme que se'n deriva.¹⁷⁶⁶ Tan sols al segon paràgraf es parla de la causa de la fam, a saber, la destrucció de la collita. La crònica està plena de detalls que n'enfatitzen el dramatisme de la situació, com les escenes de canibalisme a l'inici de la narració, la interrupció de les comunicacions internes del país, o l'exili forçós de la població.

La causa de tots els mals que pateix el país sembla clara per l'autor de la crònica que els atribueix als arameus. La destroça que aquests nòmades causaren es centra primerament sobre els béns materials com la plata o béns mòbils, més endavant fa referència directament a les collites, tot i que en aquest darrer cas no n'indica la causa immediata. Sembla també que aquí hi trobaríem el motiu de la fam que causaria el canibalisme de què es parla al paràgraf precedent. És possible que la destrucció de la collita s'hagi d'atribuir als nòmades arameus, ja que no és probable que els nòmades aconseguissin assaltar les ciutats fortificades d'Assíria. Aquests sí es van fer amb els camins, provocant la consegüent interrupció de les comunicacions, molt possiblement es van fer amb els terrenys adjacents a les ciutats, causant la destrucció dels camps de cultiu.¹⁷⁶⁷ Arrasar les collites era una arma que sovint usaren els mateixos assiris

inscripcions reials i posà com a atacants els assiris i els arameus com a els perseguits.

¹⁷⁶⁶ Així ho interpretava Weidner *AfO* 17 (1952-1953), p.384b; seguit per Brinkman *PKB* (1968), p.387.

¹⁷⁶⁷ Tadmor *JNES* 17 (1958), p.133, dóna a entendre a partir de la seva restitució (l'estatiu del verb *rahāṣu* "inundar") que es tracta d'una catàstrofe causada per l'aigua. Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.178, suggereixen una altra causa, una plaga de llagostes, encara que llavors el verb *akālu* potser seria més apropiat, vid. *CAD* E, p.18b. Tant la seva traducció com la de Tadmor, però no reflexen el text pel que fa a la seva reconstrucció, veure comentari al text. Les causes possibles per a la destucció de collites a Mesopotàmia (durant el període de la tercera dinastia d'Ur) es poden trobar a Wilcke *RAI* 41 (1999), p.301-359; veure també al respecte, Wasserman *RAI* 41 (1999), p.341-349.

contra els seus enemics.¹⁷⁶⁸ La impossibilitat doncs d'abastiment dels centres habitats, així com la destrucció directa pels invasors d'aquelles localitats que no estessin protegides per una muralla, motivaria la fugida de part de la població.¹⁷⁶⁹ Finalment, potser estaria a la base de la fugida del mateix rei del país cap a Katmuhu. La seva anada cap a Katmuhu ha estat llegida no com una campanya normal del governant assiri, sinó com una retirada estratègica davant l'embranchida aramea.¹⁷⁷⁰ Aquesta interpretació em sembla una mica arriscada. Tp. ja havia lluitat a Katmuhu,¹⁷⁷¹ no es pot descartar que hi tornés a fer una campanya en aquests darrers moments del seu regnat. De totes formes, Katmuhu està constatada com a província aportant ofrenes *ginā'u* pel temple del déu Assur a la seva ciutat a la documentació de l'any 38 (c. 1076).¹⁷⁷² Resumint, fos el que fos el perill que Tp. afrontà a aquesta província, va

¹⁷⁶⁸ La destrucció de la collita com a estratègia pel sotmetiment de l'enemic, vid. p.e. Arik-dēn-ili, Grayson *RIMA* 1 (1987), p.126:9' (= Ebeling, Meissner i Weidner *IAK* [1926], p.52:9); Assurnasirpal II, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.214:32 (= *AKA* 355:32); o Sargon II, *TCL* 3: 186, 197, 228, 275. El temor a la destrucció de la collita per l'enemic es reflexa als textos màgics i religiosos: *KAR* 430 r.12; *YOS* 10 42 ii 6 (aB); *TCL* 6 1 r.20; *CT* 39 9:13; Cf. *CAD* E, p.16-20 s.v.*ebēru*; vid. *CAD* M/1, p.77, 1g.; *CAD* A/1, p.253,5; *CAD* K, p.414,2'; George *RAI* 41 (1999), p.291-299.

¹⁷⁶⁹ Weidner *AfO* 17 (1953-1954), p.384a, interpretava que els arameus eren foragitats per Tp. Tadmor *JNES* 17 (1958), p.134b n.c, posa els assiris com a obligats a fugir a causa de la penetració aramea. Per a la situació de Habrūru, veure comentari.

¹⁷⁷⁰ Tadmor *JNES* 17 (1958), p.134 n.c "refuge to a recess-area"; puntualitzant Weidner *AfO* 17 (1954-56), p.385a; seguit per Brinkman *PKB* (1968), p.130; així com Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.178.

¹⁷⁷¹ Veure p.397.

¹⁷⁷² *VAT* 18066 = *MARV* 2 21:7; *VAT* 19200:7; *VAT* 19205:7; Cf. Freydank *HSO* 6 (1997), p.51; totes elles datades sota l'eponimat de Pa'uzu, vers l'any 38 del regnat (c. 1076). Probablement del regnat de Tp. és el testimoni de Katmuhu com a província, Millard *Iraq* 32 Tf.33: *BM* 122635+ Vs. 4', 8', 11', cf. Postgate *AfO* 32 (1985), p.99b; la presència de katmugeus a Kattupu (al nucli territorial assiri?) sota el regnat de Tp. està també atestada a *VAT* 15386 = *KAJ* 298 = *MARV* 3 67:7. A continuació ofereixo una transliteració d'aquest curt text: 1)1 *ha-ṣīl-nu* UD.KA.BAR 2)1 MA.NA KI.LÁ 3)ša É.GAL-*lim* 4)ša ŠU 1.DUMU.NITA-*ia* 5)AGRIG GAL-e 6)ṣi-na¹ UGU LÚ.NU.GIŠ.KIRI₆ 7)*kat-mu-ha-ia* 8)ṣi-na¹ GIŠ.KIRI₆ 9)ša URU.*ka-at-tu-pi* 10)1.Na-ni-i 11)GAL É.GAL-*lim* 12)ša URU.LÍMMU-DINGIR IŠ-TU 13)URU.*Ki-li-zi* 13)še-*bu-ul* 14)ITU.*hi-bur* [UD.x.KÁM] 16)*li-mu* 1.[x x]. La situació de Kattupu no ha estat determinada, no és a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.166, i llamentosament també s'ha perdut l'epònim que datava el document. Els personatges que hi apareixen, però estan atestats sota el regnat de Tp. a

continuar sota control assiri fins, com a mínim, el penúltim any del seu regnat. Katmuhu no està testimoniats, pel que conec, a la documentació del regnat dels seus successors immediats. Si es va produir una tal retirada no va ser en tot cas llarga, ja que no hi ha una interrupció profunda a la redacció de les inscripcions reials.¹⁷⁷³ Per altra banda, la fallida no va poder ser tan total com la crònica ens ho presenta, ja que les províncies continuaven aportant ofrenes *ginā'u* pel temple d'Assur durant l'any trenta-vuitè del regnat de Tp. (eponimat de Pa'uzu),¹⁷⁷⁴ demostrant que el regne continuava administrativament viu durant els darrers anys de Tp.

De totes formes, el relat posa en darrera instància al descobert la desfeta total de la defensa assíria enfront dels arameus. El mateix nucli territorial assiri seria envaït, tal com testimonia la presència de Nínive i, potser, Kilizi a la narració.¹⁷⁷⁵ Fins i tot, és possible que es nombri la ciutat d'Idu, però aquesta lectura és discutida.¹⁷⁷⁶ Els

d'altra documentació: Aplaia, el tresorer en cap (Radner *AfO* 44-45 [1997-1998], p.377b), a més a VAT 18013 = MARV 1 23:5 (epònim Taklāk-ana-Aššur, ca. any 23), cf. Saporetti *NAOMA* (1979), p.28; o Nanî, el "gran del palau" (Radner *AfO* 44-45 [1997-1998], p.378a) d'Arbela, cf. Saporetti *OMA* 1 (1970), p.345. Un(s) individu(s) anomenat(s) Katmuhāiu està(n) testimoniats a la documentació de DKL, *DeZ* 2211:2; *DeZ* 2496:5; *DeZ* 2497:11; Cf. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.165, llamentosament aquests texts no estan publicats i no se'n coneix la datació (possiblement Tn.).

¹⁷⁷³ Els primers anys d'Aššur-bēl-kala (1073-1056), són precisament els més ben documentats del monarca, la darrera de les seves inscripcions abarca fins al seu cinquè o sisè any; veure Grayson *RIMA* 1 (1987), p.86.

¹⁷⁷⁴ Veure p.426.

¹⁷⁷⁵ Aquesta és la interpretació majoritària: Tadmor *JNES* 17 (1958), p.134; Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.178; Na'aman *RA* 88 (1994), p.33.

¹⁷⁷⁶ Altres lectures de la línia 12', es poden trobar al comentari del text. Na'aman *RA* 88 (1994), p.33, llegeix el topònim Idu en aquesta línia per a recolzar la seva teoria que aquesta ciutat estava situada en algun punt prop del Tigris i Ninive, descartant que els texts del moment parlin de la ciutat d'aquest nom situada a la bora de l'Èufrates, l'actual Hit. Na'aman diu el següent: "My restoration of lines 11-12 of the chronicle supports the suggestion that Idu was the centre of a province located on the Tigris north of Nineveh, not far from Halahhu, Talmuššu and Katmuhu." El seu raonament es basa en el fet que Idu (Hit) es trobaria massa lluny ("remote") dels altres topònims mencionats a les llistes d'ofrenes

habitants d'Assíria es van veure obligats a fugir cap a les muntanyes de l'est, Habrūru, a la recerca de la seguretat que no els proporcionava el seu rei de l'amenaça que procedia d'occident.¹⁷⁷⁷ La notícia de la fugida d'habitants d'Assíria cap als territoris muntanyosos veïns podria tenir la seva confirmació als informes de reis posteriors com p.e. Aššur-dān II (934-912), que diu d'haver fet retornar l'exhausta gent d'Assíria que havia fugit a causa de la fam cap a d'altres països,¹⁷⁷⁸ tot i que no se'ns informa sota quín dels seus predecessors va tenir lloc aquesta marxa. És possible que ho puguem remuntar a aquest moment descrit per la crònica.

Aquesta crònica (T39) informa també sobre el final del regnat de Marduk-nādin-ahhē i la seva desaparició de l'escenari babilònic. Aquest esvaiment probablement s'hagi de posar en relació amb alguna acció de defensa d'aquest rei contra els agressors

gina'u (veure p.425-426) i, a més, fora ("beyond") del sistema provincial demarcat pels topònims que hi apareixen. Les atestacions referents a aquesta ciutat s'han multiplicat des que Na'aman va escriure el seu article (veure p.426s.). Si es pren en consideració que aquests textos no demostren un ordre geogràfic concret a l'hora de llistar els topònims, que la reconstrucció que Na'aman fa de la crònica tampoc està certificada per cap paral·lel, i que una comunicació entre el nucli d'Assíria i aquesta ciutat no es poden descartar (Fins fa poc no es coneixia que hi hagués una ruta directa a través de l'estepa entre Assur i DKL, vid. Cancik-Kirschbaum *BATSH* (1996), p.34; altres rutes vid. darrerament Joannès *M.A.R.I.* 8 [1997], p.396) no crec que es pugui descartar la ciutat d'Idu (Hit) com a l'aportadora de les ofrenes *gina'u*. Tampoc es pot afirmar que fos un centre isolat del sistema provincial assiri en aquest moment. Mentre no aparegui una candidata ferma a portar aquest nom (Idu) a l'àrea on Na'aman la vol localitzar s'haurà d'acceptar la igualtat Idu = Hit, a l'Èufrates. Un paper similar a Idu com a punt estratègic el jugà Uruk pels assiris sota els sargònides al sud de Babilònia, tot i estar isolada i lluny d'Assíria, Brinkman *CAH* 3/2 (1991), p.56; Oates *CAH* 3/2 (1991), p.177.

¹⁷⁷⁷ Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384a, feia venir els arameus de l'est per a quadrar amb la seva interpretació dels assiris foragitant-los.

¹⁷⁷⁸ Weidner *AfO* 3 (1926), p.155 r 15-17; Schramm *EaK* 2 (1973), p.1 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.134:60-61 (98.1). Assurnasirpal II també parla d'haver retornat assiris que havien fugit cap a Šubru en època de fam, l'arc muntanyós nord d'Assíria, i haver-los fet assentar a la ciutat de Tušha, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.202:7. No és probable que en aquest cas es faci referència al regnat de Tp., encara que tampoc es pot descartar. Altres exemples de fam i canibalisme a la documentació cuneiforme, veure els testimonis llistats a *CAD* B, p.301-302 s.v. *bubūtu*; *CAD* H p.260-261, s.v. *hušahhu*; *CAD* S, p.344-345, s.v. *sugû*; i *CAD* S, p.384-386, s.v. *sunqu*. Sobre la barreja fam i pobles nòmades (arameus i suteus) a Babilònia en època postkassita, Brinkman *PKB* (1968), p.387-389.

arameus,¹⁷⁷⁹ així com la pujada al tron de Marduk-šāpik-zēri (1081-1069).¹⁷⁸⁰

Manca dir respecte a aquesta crònica que el seu autor veia el destí de Babilònia i Assíria d'una forma comuna, entrellaçat. Era segurament conscient del parentiu cultural que unia als dos països, que en aquest moment de crisi passaven per estreteses parelles.

La contemporaneïtat de Tp. amb Marduk-nādin-ahhē quedava clara a partir de les inscripcions reials del monarca assiri, el fragment de crònica anterior (T39) sembla que el confirma. Segons les llistes reials Tp., fill d'Aššur-rēša-iši I, governà durant 39 anys,¹⁷⁸¹ una llista reial sincrònica recolza la contemporaneïtat amb el rei babilònic Marduk-nādin-ahhē.¹⁷⁸² Tp. apareix també a una altra llista reial sincrònica sense el seu coetani babilònic,¹⁷⁸³ i encara està constatat a una altra llista reial sincrònica sense que

¹⁷⁷⁹ Weidner *AfO* 17 (1952-1953), p.385a, "Wahrscheinlich wurde er ermordet, wobei es keineswegs ausgeschlossen ist, dass sein Nachfolger Marduk-šāpik-zēri an der Spitze der Verschörer stand." Idea represa per Reschid i Wilcke *ZA* 65 (1975), p.36-37; Tadmor *JNES* 17 (1958), p.134 n.d, ho interpreta com a fugida (*absconding*) del rei babilònic; així també Borger *EaK* 1 (1961), pp.139; Brinkman *PKB* (1968), p.119. Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.178, pensen en la mort del rei babiloni. En qualsevol cas la seva desaparició s'ha de posar en relació a la invasió aramea, Frame *RIMB* 2 (1995), p.38, "Towards the End of Marduk-nādin-ahhē's reign, arameans migrated onto the alluvial plain of Mesopotamia in increasing numbers because of famine in their own areas. Marduk-nādin-ahhē disappears from the scene during the disruptions caused by their movements."

¹⁷⁸⁰ Per a Marduk-šāpik-zēri, Reschid i Wilcke *ZA* 65 (1975), p.34-62 (accés al tron); Brinkman *RIA* 7 (1987-1990), p.378, amb bibliografia i textos fins 1981). Afegir-hi, Tadmor *JNES* 17 (1958), p.129-141; Jastrow *ZA* 8 (1893), p.214-219; Hunger *Fs. Reiner* (1987), 157-166; Raschid *Sumer* 35 (1979), p.175. Reschid *Sumer* 36 (1980), (secció arab) 124-150; Frame *RIMB* 2 (1995), p.45.

¹⁷⁸¹ A l'exemplar A, llista Nassouhi, el número d'anys es troba tretcat, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5: IV 5-6; Exemplar B, llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.218:39-40; exemplar C, llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.219: 25-26; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.112.

¹⁷⁸² Weidner *AfO* 3 (1926), p.71: II 17; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119.

¹⁷⁸³ *KAV* no.10: I 6; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123.

aparegui el nom del seu coexistent babilònic.¹⁷⁸⁴

Més amunt he pantejat la pregunta sobre quina podria ser la causa que portés Tp. a atacar el nord de Babilònia en un moment tan crític per Assíria, en el que mantenir intacta la força de defensa era vital, quan Assíria es veia fortament pressionada pels arameus, quan el regnat de Tp. es trobava tant avançat. Una possible causa immediata, a part de la possible cobertura que Babilònia pugués estar donant als arameus, es pot trobar a un passatge de les inscripcions de Senaquerib (704-681), la inscripció de Bavian. És conegut que els reis assiris difícilment reconeixien derrotes a les seves inscripcions reials. Per això sembla en principi extraordinari que Senaquerib posi al descobert el seu predecessor Tiglatpilesser I en "confessar" el següent:

T40

¹⁷⁸⁴(...) Adad i Šala, els déus ⁴⁹ d'Ekal.lātu, que Marduk-nādin-ahhē, rei d'Acad, en temps de Tiglatpilesser, rei del país d'Assur, va arrabassar i va endur-se cap a Babilònia; ⁵⁰ als 418 anys des de Babilònia vaig fer sortir, a Ekal.lātu, al seu lloc, els vaig retornar (...).¹⁷⁸⁵

La notícia és de fet sorprenent, sobretot després d'haver llegit les inscripcions de Tp., el contemporani de Marduk-nādin-ahhē. La documentació oficial del monarca assiri no diu absolutament res sobre aquest afer. Encara més sorprenent és el fet que no n'hi hagi cap informació per part babilònica, ja sigui pel mateix Marduk-nādin-ahhē a les seves inscripcions reials,¹⁷⁸⁶ o ja de les cròniques tardanes. Aquesta manca d'informació fa que aquesta incursió estigui envoltada de misteri.

¹⁷⁸⁴ KAV no.12:5; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.124.

¹⁷⁸⁵ 3 R 14: 48-50 = Luckenbill *OIP* 2 (1924), p.83, vid. Frahm *AfO* Beih. 26 (1997), p.151-154; allí la bibliografia anterior. Inscripcions escrites després de la 8a. campanya.

¹⁷⁸⁶ Frame *RIMB* 2 (1995), p.38-44.

Marduk-nādin-ahhē aconseguí en algun moment del seu regnat, probablement al seu inici,¹⁷⁸⁷ conquerir Ekal.lātu, una de les ciutats emblemàtiques del cor d'Assíria, la capital a partir de la qual Šamši-Adad I havia creat el seu regne de l'alta mesopotàmia.¹⁷⁸⁸ Aquesta ciutat no ha estat encara localitzada amb exactitud, però, en qualsevol cas, era a tan sols un dia de marxa (aproximadament 26 km.) de distància de la capital del regne assiri, Assur.¹⁷⁸⁹ Aquesta manca de localització no disminueix la

¹⁷⁸⁷ La cronologia del raid contra Ekal.lātu no és clara. Brinkman *PKB* (1968), p.83-85, p.124-126, el situa a inicis del regnat de Marduk-nādin-ahhē, vers l'any 1106, o bé 1105; seguit per Frame *RIMB* 2 (1995), p.38. Si Senaquerib va conquerir Babilònia al 689, Brinkman *CAH* 3/2 (1991), p.38, p.47; Grayson *CAH* 3/2 (1991), p.107; i els déus d'Ekal.lātu havien estat segrestats quatre-cents divuit anys abans, obtenim la data de 1107, que vindria a ser el segon any de regnat de Marduk-nādin-ahhē, i el dissetè de Tp., és a dir, quatre anys abans de la intervenció de Tp. contra les ciutats del nord de Babilònia. Aquesta successió en el temps fa que hàgim de veure la intervenció de Tp. com a una conseqüència directa del raid de Marduk-nādin-ahhē contra Assíria.

¹⁷⁸⁸ Veure p.104s.

¹⁷⁸⁹ Cf. Unger *RIA* 1 (1938), p.319-320. Que Ekal.lātu devia estar situada al nord d'Assur es desprèn a partir d'un itinerari paleobabiloni, Hallo *JCS* 18 (1964), p.63b:15; que la situa a un dia de marxa Tigris amunt des d'Assur. Aquesta ciutat està ampliament atestada des de l'època paleoassíria-paleobabilònica, quan fou seu del regne que portava el seu nom, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.68; Wu *PHE* (1994), p.62ss.; Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.367-391, esp. p.368-370; Kupper *ARM* 28 (1998), nos.165, 171, 179; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.38; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.101; Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.70b; poc probable Vallat *RGTC* 11 (1993), p.63; els testimonis neoassiris són llistats a Parpola *NAT* (1970), p.117. Ekal.lātu ha estat identificada amb Heikal, a uns 25 km. al nord d'Assur corrent amunt del Tigris, Hallo *JCS* 18 (1964), p.72; ampliament acceptat, vid. p.e. Astour *SCCNH* 2 (1987), p.50; Liverani *AO* (1988), p.373; Müller *HSAO* 7 (1994), p.215; Joannès *M.A.R.I.* 8 (1997), p.396; Lacambre *M.A.R.I.* 8 (1997), p.433. Aquesta localització ha estat descartada però darrerament per Dittmann *Fs. Boehmer* (1995), p.100-102, (que ofereix el llistat d'intents de localització anteriors) per manca de material paleobabiloni en superfície, "Da südlich und nördlich von Haikal/Hekel am Ufer weitere bedeutende altassyrische Siedlung vorhanden ist, dürfte Ekal.lätum weiter im Inland zu suchen sein." Dittman es decanta per Tell Akra seguint W. Bachman, el primer excavador de KTN. Aquest monticle de runes sí presenta abundància de material paleobabilònic, "Aufgrund seiner Struktur, seiner Größe, seines Oberflächen- und Sondagenmaterials ist Tell Akra also eine wichtige altassyrische Ruine, die in den folgenden Perioden immer mehr an Bedeutung verloren hat, was zur textlichen Erwähnung von Ekal.lätum passt."; mirar però mapa de *idem* p.88. Heimpel *NABU* 96/101, (amb bibliografia), "It seems that Ekal.lätum lay on the right side of the Tigris and was populated by Numha." Una situació a la dreta del Tigris ha estat també indicada per Charpin i Durand *M.A.R.I.* 8 (1997), p.368-369 i Kupper *ARM* 28 (1998), p.249, n.c. Una altra ciutat amb aquest mateix nom està documentada al sud Mesopotàmic (localització exacta desconeguda), Nashef *RGTC* 5 (1982), p.102; Sommerfeld *AfO* 32 (1985), p.78b. Durand *MROA* 2/1 (1995), p.257, posa en evidència l'existència d'una Ekal.lātu a l'Èufrates. En general, es pot afirmar que la localització de l'Ekal.lātu assíria no és segura, però devia ser a algun lloc al nord d'Assur, i per tant dins del nucli territorial assiri.

importància del fet, que a primera vista sembla remarcable. Una expedició babilònica que s'internà dins del cor d'Assíria sense oposició evident, a més, aconseguí assaltar una ciutat de primer ordre i devastar la seva zona templària, prenent les estàtues dels dos patrons de la ciutat. Aquesta operació fou a totes llums capital i, sens dubte, es tractà de la maniobra més perillosa que els babilonis havien organitzat contra els assiris durant tot el període estudiat en aquest treball. Aquest esdeveniment però és sols explicable si les defenses de la ciutat estaven particularment debilitades. Ekal.lātu probablement havia perdut importància després del període anticbabilònic, de fet la ciutat, pel que conec, tan sols està constatada quatre cops al corpus de documentació mesoassíria.¹⁷⁹⁰ Marduk-nādin-ahhē no s'atreví amb una ciutat de més importància, pel que s'ha de relativitzar, per altra banda, l'èxit de la seva empresa. Aquesta operació posà clarament en evidència el que, més tard, els arameus demostrarien, és a dir, la vulnerabilitat d'Assíria i, sobretot, la manca de resposta immediata dels assiris que basaven la seva defensa precisament en l'agressivitat del seu príncep i l'exèrcit que aquest conduïa.

Per altra banda, Brinkman es formulava la pregunta còm és que Tp., que arribà a les ciutats del nord de Babilònia i va aconseguir, fins i tot, cremar els palaus de Marduk-nādin-ahhē, no va recuperar les estàtues dels déus segrestats.¹⁷⁹¹ El mateix Brinkman

¹⁷⁹⁰ Nashef *RGTC* 5 (1982), p.101; Postgate i Deller *AfO* 32 (1985), p.70b; una de les quatre vegades a una llista geogràfica neoassíria, Nassouhi *MAOG* 3/1-2 (1927), p.37:6; Parpola *NAT* (1970), 117; altres dos testimonis a llistes de Tell Billa (Šibanibe), Finkelstein *JCS* 7 (1953), p.162 no.48:2, p.163 no.53:2; que no ens aporten informació addicional sobre la ciutat; a la primera llista (no.48) Ekal.lātu és la ciutat que aporta un contingent més gran d'individus, respecte a les altres ciutats que hi apareixen, entre les quals no n'hi ha cap de remarcable a part de Šibanibe (Tell Billa). El quart testimoni no ens dóna molta més informació: *KAV* 72:r.[?] 14; Postgate i Deller *AfO* 32 (1985), p.70b.

¹⁷⁹¹ Hi va haver altres ocasions posteriors en què els déus segrestats en què els déus podrien haver

resumia les tres solucions possibles:

- a) que les estàtues haguessin estat traslladades cap a Nippur,¹⁷⁹²
- b) que fossin capturades per Tp. i, per tant, Senaquerib mentís,
- c) bé que Tp. per manca de temps no hagués aconseguit recuperar-les.¹⁷⁹³

Aquesta darrera interpretació és molt possible, ja que el raid de Tp. no tenia, a totes llums, intenció de conquesta. Hi ha encara la possibilitat que Tp., tot i assaltar les ciutats babilòniques respectés els seus recintes sagrats¹⁷⁹⁴ i, per tant no es pogués fer amb les estàtues.

Finalment s'han de tenir també en compte les circumstàncies sota les quals Senaquerib va fer escriure aquesta inscripció, segurament en un intent de justificar l'atac i destrucció de la ciutat i temples de Babilònia. És a dir, no se sap amb certitud fins a quin punt aquest raid del rei babilònic va tenir lloc de fet. És inaudit, a més, que un rei assiri (Senaquerib) admeti que un dels seus avantpassats (Tiglatpilesser) fou vençut per un babiloni, o que una ciutat assíria fos assaltada, o que estàtues de déus assiris fossin deportades cap a Babilònia, això sols es pot entendre possiblement com una més de les justificacions de Senaquerib a la destrucció per la seva part de Babilònia i la deportació, com un acte paral·lel de revenja (personal) per la mort del seu fill (Aššur-nādin-šumi) a mans dels elamites, entregat pels babilonis.

estat retornats i no succeí així, sense anar més lluny p.e. durant el regnat del seu successor Aššur-bēl-kala, en què es signà una pau amb Marduk-šāpik-zēri, cf. Brinkman *PKB* (1968), p.126 n.735.

¹⁷⁹² Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.462.

¹⁷⁹³ Brinkman *PKB* (1968), p.125.

¹⁷⁹⁴ Von Soden *Propyläen* (1962), p.65.

La Història Sincrònica de forma complementària a les inscripcions reials ens parla dels encontres entre Tp. i Marduk-nādin-ahhē:¹⁷⁹⁵

T41

«¹⁴⁾Tiglatpilesser, rei del país d'Assur (contra) Marduk-nādin-ahhē, rei del país de Karduniaš (Babilònia) ¹⁵⁾dos cops les formacions de carros (de combat), tants com hi havia a la bora del Zab ¹⁶⁾Inferior, situà enfront de la ciutat d'Arzuhina. ¹⁷⁾Al segon any lluità a Gurmarriti més amunt (al Nord-oest?) del país d'Acad. ²¹⁾Conque[rí] (lit. abastà) ¹⁸⁾Dūr-Kurigalzu, Sippar de Šamaš, ¹⁹⁾Sippar Annunit[u], ²⁰⁾Babilònia, (i) Upê, grans centres ²¹⁾junt amb les seves fortificacions. ²²⁾En aquells dies ²³⁾saq[uejà] ²²⁾Ugār-sal[lu] ²³⁾fins a Lubdu. ²⁴⁾[Dominà] el país de Suhu fins a la ciutat de Rapiqu, en la seva totalitat.»¹⁷⁹⁶

En aquest text es troba un testimoni més de la contemporaneïtat de Tp. i Marduk-nādin-ahhē, així com també de l'existència de varis encontres amb els babilonis, en dos anys diferents (probablement els eponimats d'Aššur-šuma-ēriš i Ninuāiu, com era explícit a les inscripcions reials). El llistat de ciutats babilònies abastades per Tp. en aquesta crònica és el mateix que el de les seves inscripcions reials: Dūr-Kurigalzu, Sippar de Šamaš, Sippar d'Annunītum, Babilònia i Upū.¹⁷⁹⁷

Els resultats concrets d'aquesta empresa són posats de manifest en el control sobre els territoris al sud del Zab Inferior i al nord de l'Adhem, d'Ugār-Sal.lu fins a Lubdu. És possible que a la ciutat d'Ugār-Sal.lu fos realment on començaven els dominis babilònics, és a dir, els assiris dominarien certs territoris al sud de Zab Inferior, tal com

¹⁷⁹⁵ És probable que la Història Sincrònica prengui com a font les inscripcions reials de Tp. en aquest cas, Grayson *ABC* (1975), p.54a; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.88a.

¹⁷⁹⁶ *K* 4401a + *Rm* 854 = *CT* 34 pl.39, ll 14'-24' = Grayson *ABC* (1975), p.164, no.21 = Glassner *Chroniques* (1993), p.172.

¹⁷⁹⁷ Aquest fet dóna suport a que les inscripcions reials siguin una de les fonts de les cròniques tardanes, almenys, en aquest episodi específic.

les inscripcions reials ja posaven de manifest, com les ciutats de Turšan i potser (N)Arzuhina, cosa que a la vegada confirma el fet que el primer encontre entre assiris i babilonis es produís als voltants d'aquest enclau, que podríem denominar fronterer. És possible que aquesta ciutat es trobés en mans assíries, encara que no en tenim la certesa.

La Història Sincrònica posa en evidència una informació que les inscripcions reials no ens deien directament, a saber, el progrés de la conquesta assíria en direcció sud-est, ja que la segona batalla amb les tropes babilòniques tingué lloc molt probablement als voltants de la ciutat de Samarra, almenys aquesta és la interpretació proposada per Weidner i, provisionalment acceptada, del topònim Gurmarritu (*gur-mar-ri-ti*).¹⁷⁹⁸

A partir d'aquestes informacions obtenim que els babilonis, en un moment posterior a haver-se internat a territori assiri fins a la ciutat d'Ekal.lātu i segons la inscripció de Bavian, foren aturats davant d'Arzuhina (en un segon intent d'invasió), i després foragitats fins a territori propi. Més tard van haver de passar a la defensiva atrinxerant-se a les ciutats del nord de Babilònia, que Tiglatpilesser diu haver-les assaltat. Si tan sols s'hagués conservat la Història Sincrònica tindríem la impressió que Suhu fou dominat com a conseqüència del raid contra Babilònia. Hi extrauríem conclusions com

¹⁷⁹⁸ Aquesta paraula apareix al text sense cap determinatiu, KUR o bé URU que ens indiqui que realment és un topònim. Des d'un punt de vista etimològic potser tingui a veure amb la paraula *marratu*, *AHw.* p.612b, "Das Bittere"; 2)"Salzmeer"; *CAD M/I*, p.285, s.v. *marratu* A, "sea"; *CDA* p.198a, "bitter thing". El problema de la seva identificació continuarà existint mentre no es trobin més testimonis. Sobre Gurmarritu, Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.309, proposa la identificació de Gurmarritu amb Surmarritu; Brinkman *PKB* (1968), p.128, n.758; Grayson *ABC* (1975), p.164b; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.111; no és a *RIA*. Sachs *JAOS* 57 (1937), p.419-420, per a la identificació Surmarritu amb Samarra, seguit per Grayson *AfO* 20 (1963), p.88; Frahm *AfO Beih.* 26 (1997), p.161a (T128), "vermutlich mit dem islamischen Samarra zu identifizieren." Sobre Samarra, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.276; Postgate *AfO* 32 (1985), p.100. Samarra és important per les seves restes neolítiques i islàmiques, cf. Hansen *OEANE* 4 (1997), p.472-473.

que en el seu camí de retorn Tp. passà per Suhu i el subjugà. Però era clar a a partir de les inscripcions reials que el raid contra Suhu fou una preconditionió per a la seguretat de l'operació contra Babilònia.¹⁷⁹⁹

Finalment, una altra crònica babilònica debia descriure les relacions assirio-babilòniques, desgraciadament ens ha arribat de forma tan sols molt fragmentària.¹⁸⁰⁰ Ens confirma, un cop més, la contemporaneïtat de Tp. amb Marduk-nādin-ahhē, així com l'existència de confrontació bèl·lica entre els dos països en aquest moment, però res més se'n pot extreure degut als danys que suporta.

Manca fer menció encara a la possibilitat que es parlés de la contesa entre Assíria i Babilònia en un text fragmentari de procedència desconeguda, però que Grayson situa sota la segona dinastia d'Isin, on és possible que es fes també referència a l'acció contra Elam sota el regnat de Nabucodonossor I.¹⁸⁰¹

4. Influència cultural babilònica sota el regnat de Tp.

A un text literari compostat durant el regnat de Tp., es descriuen de forma poètica els fets del rei en relació a la seva campanya contra (U)qumanu, Muşri, *Qutû* i Habhu.¹⁸⁰²

¹⁷⁹⁹ Brinkman *PKB* (1968), p.128, basa la seva reconstrucció en gran part sobre la informació aportada per la Història Sincrònica.

¹⁸⁰⁰ Walker *Fs. Kraus* (1982) p.399:22-26 = Glassner *Chroniques* (1993), p.227.

¹⁸⁰¹ *BM 36692* (80-6-17, 424) = Grayson *BHLT* (1975), p.105.

¹⁸⁰² *VAT 9940+* = *LKA 63* = Hurowitz i Goodnick-Westenholz *JCS* 42 (1990), p.3-6 = Foster *Before the Muses* 1 (1993), p.236; cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.112. A aquest text Ebeling li posà l'encapçalament "Lied auf Tiglatpileser I". *VAT 13833* = *LKA 62*, "Heldenlied auf Tiglatpileser I", és segons Ebeling un altre text literari possiblement compostat durant el regnat de Tp. en el qual es faria referència a la campanya d'aquest rei contra Murattaš, Ebeling *OrNS* 18 (1949), p.30-39.

Els déus protectors del rei en aquesta empresa són: Assur, Enlil, Ištar, Ninurta, Nusku, Adad. Clarament entre ells els déus de la triada nippuriana: Enlil, Ninurta, Nusku.¹⁸⁰³ Hurowitz i Goodnick-Westenholz interpreten aquest fet com a la presència d'una branca subsidiària d'una tradició principal pel que fa a les llistes de déus citats en els texts mesoassiris.¹⁸⁰⁴ És de totes formes, és patent una clara influència del panteó nippurià sobre el panteó assiri durant aquest moment.¹⁸⁰⁵

Citar aquí la inscripció d'Aššur-išmāni, un escriva de Tp.,¹⁸⁰⁶ dedicada en favor de la seva vida a la deesa Tašmētu,¹⁸⁰⁷ l'esposa de Nabû,¹⁸⁰⁸ una divinitat radicada al sud.

Durant el regnat de Tp. es posaren per escrit definitivament una sèrie de regulacions que codificaven el comportament dels cortesans a palau dels reis assiris possiblement des del regnat d'Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328). Aquest conjunt de normes és el que Weidner en denominà "Hof- und Harem Erlasse".¹⁸⁰⁹ En parlar sobre la seva procedència Weidner deia:

¹⁸⁰³ Enlil i Ninurta figuren ja a les inscripcions reials de Tp., p.e. Grayson *RIMA* 2 (1991), p.12:3, 11 (87.1). Müller remarca la similitud pel que fa a les divinitats citades a una inscripció de Tn., Grayson *RIMA* 1 (1987), p.270; Müller *AoF* 22 (1995), p.154, on precisament també consta la triada nippurina.

¹⁸⁰⁴ Veure Hurowitz i Goodnick-Westenholz *JCS* 42 (1990), p.37-38.

¹⁸⁰⁵ De la mateixa manera que durant el regnat de Tn., segons l'atribució temporal de Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.5-7, aquests déus del panteó nippurià figuren dins del ritual d'entronització del rei assiri, Müller *MVAG* 41/3 (1937), p.11: I 44, I 45, II 2. Weidner *AfO* 18 (1957-1958), p.355a pensava que el ritual fou compostat sota el regnat de Tp. Veure p.293s.

¹⁸⁰⁶ Saporetti i Freydank *NAOMA* (1979), p.33.

¹⁸⁰⁷ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.83-84 (87.2001).

¹⁸⁰⁸ Deimel *Pantheon* (1914), p.260b-261a; Tallqvist *AGE* (1938), p.470-471; Edzard *WdM* 1 (1965), p.106.

¹⁸⁰⁹ Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.257-293.

"Man wird annehmen dürfen, dass Ursprungsland für die Hof- und Harems-Erlasse Babylonien gewesen ist, obwohl von dort noch keine Texte dieser Art geworden sind. Das ist gewiss ein Zufall, denn sie müssen vorhanden gewesen sein. Nach dem babylonischen Vorbild dürfte die Sitte von den assyrischen Königen und den Fürsten im Osten Mesopotamiens aufgegriffen und in mehr oder weniger selbständiger Form, so wie es die Verhältnisse und Einzelfälle ergaben..."¹⁸¹⁰

No es pot descartar però la possibilitat que aquesta normativa pel palau tingués un origen anatòlic.¹⁸¹¹

Segons l'èpica de Tn. quan aquest rei destruí babilònia s'emportà junt amb els tresors materials de la ciutat i temples, també les seves riqueses culturals, és a dir, tauletes.¹⁸¹² Tp. no ens diu res sobre si aconseguí tals tresors culturals en la seva expedició contra les ciutats del nord de Babilònia.¹⁸¹³ Al seu regnat atribuï Weidner la creació d'una biblioteca integrada per textos literaris basant-se en els epònims dels seus colofons.¹⁸¹⁴ Aquesta atribució ha estat posteriorment posada en dubte i la seva

¹⁸¹⁰ Weidner *AfO* 18 (1957-1958), p.258.

¹⁸¹¹ Weidner creia al contrari, és a dir, que els assiris havien estat els mitjancers a través dels quals aquestes disposicions havien arribat a Anatòlia, Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.258. K. Deller ha expressat l'opinió contrària, que la institució dels eunucs ("the order of the eunuchs", "corps of eunuchs", "eunuchship") seria adoptada pels assiris dels hitites i que les reglamentacions del seu comportament a palau també arribarien des de la cort hitita, Deller a Watanabe *Priests* (1996, aparegut 1999), p.303-311, esp. p.309-311. W. Mayer *PKA* (1995), p.235, és partidari també de l'arribada d'influència anatòlica. Veure també von Soden *HAO* (1954), p.63-64.

¹⁸¹² Veure p.238s.

¹⁸¹³ Weidner *AfO* 16 (1952-1953), p.200, creia que Tp. (de la mateixa manera que Tn.) havia arrabassat tauletes als babilonis com a botí.

¹⁸¹⁴ Weidner *AfO* 16 (1952-1953), p.197-215, p.e. p.202, "Am nächsten dürfen wir der Wahrheit kommen, wenn wir annehmen, dass Tiglatpileser I. gleich bei Antritt seiner Regierung, vielleicht aber auch schon in den letzten Kronprinzenjahren sich um die Schaffung einer grösseren Bibliothek bemüht hat." Sobre els gèneres dels textos que composaven aquesta biblioteca, així com informació i bibliografia suplementària al respecte, Weidner *AfO* 16 (1952-1953), p.206-213; Pedersén *ALA* 1 (1985), p.31-42; Pedersén *ALA* 2 (1986), p.12-28; Pedersén *ALANE* (1998), p.83-84. Sobre els textos bilingües que integraven la biblioteca de Tp., vid. Cooper *ZA* 61 (1971), p.1 n.2

instauració ha estat situada cap a la meitat del segle XII.¹⁸¹⁵ Ningú sembla dubtar de la marcada influència babilònica en la composició de les tauletes d'aquesta biblioteca.¹⁸¹⁶

Durant el regnat de Tp. es produeix un canvi pel que fa a la denominació dels mesos de l'any que era usual fins aquell moment a Assíria. Fins llavors, els assiris usaven els noms derivats del calendari paleoassiri,¹⁸¹⁷ durant el regnat de Tp. es produeix la igualació dels noms dels mesos assiris amb els babilonis, de forma que a la datació d'alguns documents redactats sota el govern d'aquest rei hi figura el nom del mes assiri, junt amb el del mes babilònic.¹⁸¹⁸ La raó per a aquesta adaptació del calendari

¹⁸¹⁵ El primer en desconfiar de l'afirmació de Weidner fou Lambert *Iraq* 38 (1976), p.85-86, esp. n.2, "The facts, then prove that the best Assyrian scribes were copying out literary and library texts during the reigns of Aššur-rēša-iši I and Tiglath-pileser, and that in due course a collection of this material was deposited in the Aššur temple, but we do not know who made the deposition or when. It is a particularly gratuitous assumption that every Middle Assyrian library tablet wherever found once belonged to Tiglathpileser's library." Lambert ha estat seguit per Pedersén *ALA* 1 (1985), p.31-42, *ALA* 2 (1986), p.12-28; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.94-97, que en situa la fundació més exactament sota el regnat de Ninurta-apil-Ekur (1191-1179); Pedersén *ALANE* (1998), p.83-84, i n.80, torna a negar el fet que fos Tp. qui creés la biblioteca.

¹⁸¹⁶ Weidner *AfO* 17 (1952-1953), p.199, diu "Er [Tukultī-Ninurta I] musste Importstücke aus babylonien zu Rate ziehen, und zwar teilweise Importstücke im Original, teilweise danach angefertigte Abschreiben, bei denen die babylonischen Schriftzeichen mit assyrischen Schriftzeichen untermischt sind." Cf. *idem* p.201. Pedersén *ALA* 1 (1985), p.34, "A number of texts are Middle Babylonian or sometimes slightly older Babylonian texts, which may have been either brought from the south or copied in Babylonian script in Assur." i *passim* pp.34-38; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.97, "Diese mögen etwa seit der Tukultī-Ninurta-Zeit durch den Zugang babylonischer Originale und assyrischer Abschriften dank der Tätigkeit verschiedener und möglicherweise auch unterschiedlich spezialisierter Schreiber entstanden sein."

¹⁸¹⁷ Sobre el calendari assiri, Landsberger *LSS* 6 1/2 (1915), p.88-91; Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.27-29; Donbaz *JCS* 24 (1971-1972), p.24-28; Hunger *RIA* 5 (1976-1980), p.299a, p.301b; Deller *JEOL* 29 (1985-1986), p.43-49; Deller *AfO* 34 (1987), p.62b; Cohen *Cultic Calendars* (1993), p.237-247, p.298-301; Pettinato *la scrittura celeste* (1998), p.255-277 (referència a les series ominoses). Pels períodes de l'any a Assíria, Landsberger *JNES* 8 (1949), p.291-293. En tots ells es pot trobar més bibliografia.

¹⁸¹⁸ Weidner *AfO* 10 (1935-1936), p.28-29; Saporetti *EMA* (1979), p.148-164, llista de testimonis de les dates amb els epònims del regnat de Tp. Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.81-88, ofereix un llistat de les dates amb doble anotació del mes, així com una correspondència entre els mesos assiris i els babilònics.

assiri al babilònic, que finalment acabaria desplaçant els noms genuins dels mesos assiris, pot tenir com a causa la senzilla necessitat assíria d'una adaptació del seu calendari a l'any solar;¹⁸¹⁹ per la qual cosa l'elecció del sistema del veí del sud era el més proper.

Com a resum es pot afirmar que la influència cultural babilònica sobre el nord assíri havia augmentat durant el regnat de Tp. El culte oficial sembla estendre's amb divinitats procedents del panteó nippurià. Per altra banda, durant el regnat de Tp. es va dur a terme un intensa activitat pel que fa a la "importació" i còpia de textos literaris babilònics, així com redacció de textos literaris d'inspiració babilònica. Aquesta activitat sembla que influí almenys directament sobre l'èlit intel·lectual del regne assiri (escribes), pel que fa a la seva pietat respecte a divinitats procedents del sud babilònic (influència que ja s'havia potenciat durant el regnat de Tn.). A més, el palau assiri va conèixer, per primer cop, l'establiment per escrit de les normes que havien de regir la seva vida quotidiana que podien estar inspirades en una codificació semblant procedent del sud. Finalment la reforma del calendari assiri sembla que va tenir lloc sota l'auspici babilònic.

5.Conclusió

Pel regnat de Tp. estem desinformats sobre les relacions que aquest rei assiri va mantenir amb tres dels seus contemporanis babilònics, Nabucodonossor I (1125-

¹⁸¹⁹ Deller *AfO* 34 (1987), p.62b, "Die zwölf mittelassyrischen Mondmonate wanderten in einem 33 jährigen Zyklus durch das Sonnenjahr, einen Schaltmonat kannte man nicht, die Doppeldatierungen aus der Zeit Tiglatpilesers I. stellen "Momentaufnahmen" dar. Vid. Cohen *Cultic Calendars* (1993), p.301, que també es decanta per un motiu pràctic.

1104)¹⁸²⁰ i Enlil-nādin-apli (1103-1100),¹⁸²¹ als inicis del seu regnat, i Adad-apla-iddina (1068-1047), a finals del seu govern. Els textos assiris es centren sobre la situació respecte al seu coetani Marduk-nādin-ahhē (1089-1069).

El regnat de Tp. significà per Assíria el darrer moment esplendorós entre els anys 1500 i 1000. El seu govern es va veure enterbolit tan sols per l'inici de la invasió aramea que portaria després del regnat del seu successor Aššur-bēl-kala a un període fosc, pel qual ens manca informació textual.

Les inscripcions reials ens informen sobre l'activitat de Tp. respecte al seu veí del sud. Segons aquests textos, s'ha d'acceptar la pèrdua d'influència assíria al sud del Zab Inferior, tot i els repetits esforços de Tp. des d'inicis del seu regnat per a restablir-lo. Arrapha i (N)Arzuhina no estan testimoniades sota possessió assíria per tot el seu regnat, tot i que les inscripcions reials afirmen la conquesta de ciutats com Arman d'Ugār-Sal.lu o Lubdu durant el transcurs de la seva expedició contra Babilònia (c.1093). Síntomes de la manca d'aquest domini són el que Marduk-nādin-ahhē pogués fer donació de terres a un dels seus oficials prop de Kirkuk (c.1089). Aquest fet entra en contradicció absoluta amb l'afirmació de les incipcions reials assíries, tan sols explicable si els babilonis recuperaren aquestes territoris després del raid assiri contra Babilònia, o bé que la nostra reconstrucció cronològica no sigui suficientment acurada.

¹⁸²⁰ Malgrat l'afirmació a Kuhrt *ANE* (1995), p.361, "he [Tp.] fought an unsuccessful battle against Nebuchadnezzar I.", no és clar en quina font es basa.

¹⁸²¹ Sobre aquest rei Brinkman *PKB* (1968), p.118 diu: "Enlil-nadin-apli does not as yet emerge with any clarity upon the page of history."; veure Walker *Fs. Kraus* (1982), p.399:19-22, p.402:19-22, p.412-413.

El fet que a finals del regnat de Tp es documenti encara activitat assíria contra la ciutat de Matqa al Quri Xai (branca de l'Adhem), recolza la idea d'aquesta inseguretats.¹⁸²²

No fou fins a la tercera dècada del seu regnat que Tp. llançà una expedició contra les ciutats del nord de Babilònia (Dūr-Kurigalzu, Sippar, Babilònia i Opis), aconseguint destruir els palaus de Marduk-nādin-ahhē a aquests centres. Sembla però que Tp. respectà les àrees cúlriques, amb el que s'explicaria que no pogué recuperat per a Assíria les imatges dels déus Adad i Šala d'Ekal.lātu. Les imatges d'aquests déus havien estat saquejades en una expedició precedent per Marduk-nādin-ahhē contra aquella ciutat assíria (aquesta informació procedeix però de les inscripcions reials de Senaquerib, quatre-cents anys després). Les inscripcions reials semblen indicar una connexió entre les distorsions causades pels arameus i el raid contra Babilònia. A una campanya precedent o en el curs d'aquesta activitat contra el nord de Babilònia Tp. s'emparà del país de Suhu, mentre que la ciutat d'Idu, també a l'Èufrates mig, continuà romanent en mans assíries al llarg de tot el seu regnat. Idu era molt possiblement el punt neuràlgic des del que Tp. mantenia Babilònia a la defensiva.

El final del regnat de Tp., segons les cròniques tardanes, es va veure emboirat per la intrusió dels arameus que sembla van aconseguir, fins i tot, penetrar al cor d'Assíria provocant la interrupció de les comunicacions, així com el desgovern al país, tenint com a resultat la fugida de part de la població. A Babilònia, Marduk-nādin-ahhē

¹⁸²² Brinkman *RIA* 7 (1987-1990), p.377a, conclou que cap dels dos bàndols va obtenir un avantatge definitiu sobre l'altre.

desaparegué enmig de la perturbació consegüent a la invasió aramea, éssent succeït pel seu fill Marduk-šāpik-zēri. Finalment, apuntar que la influència cultural babilònica sobre Assíria va augmentar durant el regnat de Tp.

Un cop més Babilònia va romandre com a darrer objectiu dins dels plans estratègics d'un rei assiri. Tp cercà de consolidar la posició assíria a d'altres territoris (nord: Šubaru, Katmuhu, Nairi, Muşri, Qumanu, etc.; oest: arameus) per a finalment afrontar el problema babilònic. El cas de Tp. indica probablement que els assiris van reaccionar tan sols com a resposta a un atac babilònic. L'amenaça aramea devia ser el principal problema que preocupava Tp., per això la crònica afirma, p.e. que usà els carros disponibles a la zona per a afrontar els babilonis, o que fés una campanya de recolzament contra Suhu i esperés un any per anar contra Babilònia, en una campanya que podem qualificar de limitada. No fou fins molt avançant el seu regnat, a partir de l'any 20è (1094) que s'atreví amb el veí del sud. I llavors no fou en una empresa de conquesta i ocupació com la de Tn., Tp. no es deixà enredar, en aquesta decisió potser també hi jugaren un paper motivacions religioses i ideològiques. Tenint present la lliçó apresada de Tn., Babilònia per Tp. no era un país per a ser ocupat. És molt possible que les dificultats contra els arameus no el deixessin involucrar-se més intensament en una empresa al sud.

A Tp. i Marduk-nādin-ahhē se'ls pot fer responsables de no haver pres mesures suficients de continuar cegament malbaratant els recursos dels seus respectius països en la guerra, sense aturar el veritable perill que era la invasió de les tribus de llengua aramea, quan els seus respectius fills i successors actuaren, amb un pacte d'aliança, ja

era massa tard.¹⁸²³ L'atac de Tp., ocupat com estava a les campanyes contra els arameus, tan sols es pot entendre com una resposta a la provocació dels babilonis d'haver saquejat Ekal.lātu, a uns 10 km al nord d'Assur, així com haver segrestat les estàtues de les dues divinitats protectores de la ciutat, Adad i Šala. Aquest atac es va produir possiblement entre el 10è i 20è any de regnat de Tp., fins llavors les seves inscripcions reials marquen la frontera babilònica escrupulosament. A partir del vintè any està atestada Rapiqu, i poc després es produí l'assalt, sense annexió, dels centres del nord de Babilònia. Assíria havia perdut el control sobre els territoris entre el Zab Inferior i Adhem (*Radānu*).

Els arameus són els que finalment van treure profit de la manca d'acció unitària dels dos regnes mesopotàmics, que tan sols juntant els seus esforços haurien pogut potser aturar l'onada invasora.

¹⁸²³ La manca de col.laboració entre els dos estats a l'hora de combatir enemics externs, com p.e. els arameus, ha estat assenyalat com el tret mancant a les relacions entre Assíria i Babilònia, Brinkman a Canfora *I trattati* (1990), p.84, "One feature strangely lacking is joint political or military effort to confront common enemies, such as the ahlamu Arameans."

XIV. [88]Ašarēd-apil-Ekur (1075-1074) i [89]Aššur-bēl-kala (1173-1056)

Tiglatpilesser I fou succeït per tres dels seus fills (fenòmen que ja havíem observat després del llarg regnat de Tn.): Ašarēd-apil-Ekur, Aššur-bēl-kala i Šamšī-Adad IV. Donada la curta durada dels regnats d'Ašarēd-apil-Ekur, de tan sols dos anys, i que el fill d'Aššur-bēl-kala, Erība-Adad II, fos possiblement bandejat pel seu oncle Šamšī-Adad IV, es pot parlar objectivament d'instabilitat en la successió al tron. Aquesta labilitat en els regnats era en si perniciosa per a l'estat assiri, però podia ser anihiladora en èpoques d'amenaça externa, com per exemple era aquesta primera meitat del segle XI, quan els arameus estaven penetrant a Mesopotàmia (amb efectes catastròfics), i Assíria hauria necessitat un governant eficaç.¹⁸²⁴

[88] Ašarēd-apil-Ekur (1075-1074)

Ašarēd-apil-Ekur,¹⁸²⁵ fill de Tiglatpilesser I, regnà tan sols dos anys (1075-1074). No es coneixen inscripcions reials del seu govern.¹⁸²⁶ Sembla que el seu nom tampoc apareix a la documentació econòmica, cap epònim ha estat atribuït fins ara al seu regnat. Ašarēd-apil-Ekur sols és mencionat en llistes reials tardanes i a una llista d'epònims.¹⁸²⁷

¹⁸²⁴ En la desaparició definitiva de l'estat assiri a finals del segle VII jugaria també un paper no poc important el conflicte entre els pretendents al tron després del llarg regnat d'Assurbanipal (669-627).

¹⁸²⁵ El seu nom significa "l'hereu de l'Ekur és el primer", és a dir, "Ninurta és el primer", *AHw.* p.78a; *CAD A/II* p.417b; *APN* p.272b; Stamm *MVAG* 44 (1939), p.226. Sobre aquest rei, Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.467; Mayer *PKA* (1995), p.245; Brinkman *PNA* 1/I (1998), p.139-140. Sobre el seu sincronisme amb Marduk-šāpik-zēri, Brinkman *PKB* (1968), p.76-77.

¹⁸²⁶ Borger *EaK* 1 (1961), p.135; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.85.

¹⁸²⁷ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 IV 8'; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220 III 41; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221 III 27; Llista Sincrònica, *KAV* 10 I 7'; *KAV* 12:6' i possiblement A. 117 = Ass 14616c II 18' segons col.lació de Brinkman *PNA* 1/I (1998), p.140a, contra la còpia Weidner *AfO* 3 (1926), p.70; Llista d'epònims, *KAV* 21 III 13'; vid. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.86-135.

No existeix cap notícia sobre ell en relació a Babilònia. Sobre el seu contemporani al tron babilònic, Marduk-šāpik-zēri (1081-1069),¹⁸²⁸ fill de Marduk-nādin-ahhē, una crònica tardana ens explica que al sud regnava la pau i la prosperitat.¹⁸²⁹ No hi ha però cap referència a relacions amb Assíria.¹⁸³⁰

Després de dos anys de regnat, Ašarēd-apil-Ekur desaparegué sense que hi hagi cap notícia sobre la raó d'un regnat tan curt.¹⁸³¹ Un altre cop, després d'un regnat llarg, el de Tp., i d'igual manera que després dels de Tukultī-Ninurta I o Aššur-dān I, varis fills del monarca es succeeixen en el tron en un període breu de temps, la qual cosa és un clar signe d'instabilitat successòria i lluita pel tron entre el diferents prínceps de la casa reial.

[89] Aššur-bēl-kala (1073-1056)

A Ašarēd-apil-Ekur el succeí el seu germà, Aššur-bēl-kala¹⁸³² (d'ara en endavant

¹⁸²⁸ Bibliografia sobre aquest rei veure p.437s.

¹⁸²⁹ Walker *Fs. Kraus* (1982), p.401:27-28, veure T45.

¹⁸³⁰ Brinkman *PKB* (1968), p.131.

¹⁸³¹ Forrer *RIA* 1 (1932), p.286b, suposà que morí en la lluita per restablir l'ordre entre els països sotmesos a Assíria que s'haurien rebel·lat a la mort de Tp.; Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.75, insinuà que podria haver estat eliminat pel seu germà, Aššur-bēl-kala; cf. Mayer *PKA* (1995), p.245.

¹⁸³² El seu nom significa: "Aššur és el senyor de tot", *AHw.* p.427a, A 1a; *APN* p.37b; Saporetta *OMA* 1 (1970), p.108-109. Histories del regnat d'aquest príncep es poden trobar a: Winckler *AOF* 5 (1897), p.387-389; Forrer *RIA* 1 (1932), p.286b-287; Weidner *RIA* 1 (1932), p.207-208; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.467-469; Grayson *ABC* (1975), p.208b-209; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.86; Saggs *MWA* (1984), p.66-68; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.86; Mayer *PKA* (1995), p.245-251; Akerman *PNA* 1/I (1998), p.171a. Especialment per les relacions d'aquest rei amb Babilònia, Brinkman *PKB* (1968), p.130-142.

abreujat Abk.), que regnà 18 anys (1073-1056).¹⁸³³

1. Inscripcions reials¹⁸³⁴

La major part de les inscripcions reials d'Abk. pertanyen als seus primers anys,¹⁸³⁵ com a conseqüència estem desinformats pel que fa als dos darrers terços dels seu regnat.

Els primers indicis sobre les relacions assirio-babilòniques en aquesta documentació són en referència a la intromissió de Tukultī-Mêr,¹⁸³⁶ rei del país de Mari i Hana,¹⁸³⁷ en

¹⁸³³ Llistes reials: Llista Nasouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 IV 10, 12 i 16; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220: III 43 i 45; Llista SDAS, Gelb *JNES* 33 (1954), p.221: III 29 i 31; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.112, p.119.

¹⁸³⁴ Per les inscripcions reials d'Abk., Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.75-94; Grayson *ARI* 2 (1976), p.46-62; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.86-112; cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.135-144. En l'ús les inscripcions d'Abk. he adoptat la individualització establerta per Grayson *RIMA* 2 (1991), p.87-88 (commentary). El principal problema en les inscripcions reials d'Abk. ha estat el seu pèssim estat de conservació, que en fa difícil tant l'atribució com la reconstrucció.

¹⁸³⁵ Així ha estat establert per Borger *EaK* 1 (1961), p.135; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.86.

¹⁸³⁶ Sobre aquest personatge, Weidner *Fs. Deimel* (1935), p.336-338, que identificà Tukultī-Mêr, rei de Mari, i el personatge del mateix nom, rei de Hana, al que feu contemporani d'Abk. Ha estat seguit per Brinkman *PKB* (1968), p.279, p.281, nn.830, nn.2173; Grayson *ARI* 2 (1976), p.46; Maul *Tell Bderi* (1992), p.54; Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), 501. L'antropònim Tukultī-Mêr, que no és recollit a Saporetta *OMA* 1 (1970), ni a Freydank i Saporetta *NAOMA* (1979), està també testimoni a un document de Dūr-Katlimmu, *DeZ* 3281:14 = Röllig *Assyria* 1995 (1997), p.284, datat sota l'epònim corresponent al regnat de Tn., vid. Saporetta *EMA* (1979), p.118; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.47, p.131.

¹⁸³⁷ Segons Maul *Tell Bderi* (1992), p.54, el país de Mari de Tukultī-Mêr s'ha de separar del país de Mari d'Aššur-kettī-lēšir (contemporani de Tp.), situat a l'entorn de Tell Ṭābān, a l'alt Habur, a la zona d'unió dels diferents braços que formen el seu curs baix. Crec que el regne de Mari a les inscripcions d'Abk. no s'ha de buscar gaire lluny d'aquell altre. Sobre aquesta regió, Assíria sembla hauria perdut momentàniament la seva influència, en favor dels arameus. Contra la regió de l'alt Habur, Hanigalbat, Abk. es va veure obligat a efectuar, almenys, una campanya, segons informa a l'"Obelisc trencat", Grayson *RIMA* 2 (1991), p.102:15 (0.89.7). Es pot deduir que el rei tenia problemes per mantenir territoris que havien estat des de, com a mínim, l'època de Salmanassar I sota control assiri. La reducció de les fronteres del regne ja ha estat posada de relleu durant el regnat de Tp. per Postgate *AfO* 32 (1985), p.100-101. Hana ja apareixia en unió a Mari a les inscripcions de Tn., veure p.225s. S'hi ha de sumar el testimoni de *DeZ* 3281:12 = Röllig *Assyria* 1995 (1997), p.284, i p.289-290, respecte a la localització de Hana Röllig diu, "All this points to a location of this Hana-land in northwestern Syria, may be at the feet of the Kašiyari or the Hasūme mountains", no exclou la possibilitat que existissin dos països de Hana, i insinua la localització del regne de Tukultī-Mêr en aquesta zona. Vid. Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), p.109; Cancik-Kirschbaum *OLZ* 92 (1997),

els afers babilònics. Aquest rei de Hana i Mari sembla que seguia una política bastant independent en direcció a Babilònia, així arribà, fins i tot, a dedicar un ceptre de pedra i bronze al déu Šamaš a Sippar.¹⁸³⁸ No es coneix si aquest fet tenia algun significat concret a nivell polític, de totes maneres, contra aquest rei rebel a Assíria va emprendre Abk. una campanya durant el seu primer o segon any de regnat.¹⁸³⁹ La inscripció en la qual n'informa es troba molt trencada, però sembla reportar l'èxit de la campanya. Aquesta operació no va tenir el caire definitiu que es pretenia i fou necessària encara una segona expedició que acabés amb les pretensions d'independència d'aquest regne.

D'aquesta segona campanya ens n'informa una inscripció redactada amb posterioritat al quart any de govern d'Abk.,¹⁸⁴⁰ que conta com aquest rei es va veure obligat a lluitar un segon cop a aquesta regió.¹⁸⁴¹ Un altra vegada, la fragmentarietat del document tan sols ens permet esbrinar que en aquest afer estaven involucrats els reis (potser millor traduir capdills, LUGAL.MEŠ) de la gent de Qatnu, localitat molt possiblement a situar també a la bora del Habur, al nord, no molt lluny de Dūr-Katlimmu (Tell Šeh Hamad).¹⁸⁴² La fragmentarietat de la inscripció impedeix que ens n'assabentem de més

501.

¹⁸³⁸ Weidner *Fs. Deimel* (1935), p.336 i n.1.; Grayson *ARI* 2 (1976), p.60 §§ 278-280, amb bibliografia.

¹⁸³⁹ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.89:14'-18' (0.89.1).

¹⁸⁴⁰ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.93:III 22'.

¹⁸⁴¹ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.92:II 5'-11'(0.89.2).

¹⁸⁴² Possiblement a identificar amb la Qattunan de la documentació paleobabilònica de Mari; testimonis a Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.189; per la seva situació al mapa, Lacambre *M.A.R.I.* 8 (1997), p.433; Joannès *M.A.R.I.* 8 (1997), p.396. D'origen amorita, Lipinski *OLP* 16 (1985), p.70. Als texts mesoassiris hi ha fins ara tres atestacions per Qatna, dues d'elles procedents d'un itinerari trobat a

detalls.

La primera menció a Babilònia a les inscripcions d'Abk. apareix a un document¹⁸⁴³ escrit sota l'epònimat d'Aššur-rêm-nišēšu.¹⁸⁴⁴ Aquest és un dels dos epònims, junt amb llī-iddina coneguts per al regnat d'Abk.,¹⁸⁴⁵ llastimosament no se sap amb exactitud a quin any corresponen dins del govern d'aquest rei. L'epònim d'Aššur-rêm-nišēšu és citat a l'"Obelisc trencat" com l'any de l'expedició contra la província de Dūr-

Dūr-Katlimmu, datat sota el regnat de Tn., *DeZ* 2521: r.11, 12 = Röllig *DaM* 1 (1983), p.280, que n'indica la proximitat a Dūr-Katlimmu (vid. Maul *Tell Bderi* [1992], p.52, mapa) i una tercera, potser a datar sota el regnat de Tp., *BM* 122635: r.6' = Millard *Iraq* 32 (1970), pl.XXXIV; cf. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.221, amb llistat de possibles identifications; afegir-hi *DeZ* 3309, Röllig *Assyria* 1995 (1997), p.283a, on apareix amb junt amb el topònim Šadikani. Tota aquesta informació confirma una localització prop del Habur també pel regne de Mari i Hana (Hana apareix al mateix text!) en aquest moment; recolza la continuïtat sota Abk. de la identificació de Maul *Tell Bderi* (1992), p.52-54, del país de Mari amb la zona al voltant de Tell Ṭābān; a més, certifica que zones que fins al regnat de Tp. estaven sota administració assíria havien tallat la seva dependència. Precisament el fet que un segle després Bēl-ēriš, un governat de Šadikani (Tell Ajāja) sota Aššur-rēša-iši II (971-967), reconegui implícitament a una inscripció (Grayson *ARI* 2 [1976], p.72-73, §§ 344-347, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.126-128 [0.96.2001]) l'autoritat del rei assiri, marca, segons el meu parer, l'inici de la recuperació del que es considera regne neoassiri, que s'evidenciarà amb el seu nét Aššur-dān II (934-912). De forma inversa, sota el regnat d'Abk. significava l'inici del final del poder territorial del regne mesoassiri. Les atestacions de Qatna del Habur en època neoassíria són recollides per Parpola *NAT* (1970), p.285; Zadok *NAG* (1995), p.230-231; i encara a la documentació neobabilònica, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.255. Respecte de la implantació assíria al Habur, Kühne a Liverani *NAG* (1995), p.69-85. Sobre Šadikani, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.241-242, testimonis mesoassiris als que s'ha d'afegir, Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.19:3', i els dels documents econòmics: *DeZ* 3309+5; *DeZ* 3845:7'; *DeZ* 3304:13 apuntats a *idem* p.184. Aquest lloc apareix en associació als šubrû a Wiggerman *Tell Sabi Abyad* (en premsa), T 96-23:3. Els testimonis neoassiris es troben recollits a Parpola *NAT* (1970), p.329-330; van Driel *BiOr* 38 (1981), 266-267; Schramm *EaK* 2 (1973), p.23, amb bibliografia; Mahmoud *Assur* 4/2 (1983), p.67-70; Mahmoud *Fs. Strommenger* (1992), p.101-102; Mahmoud *DaM* 3 (1988), p.141-184; Moortgat-Correns *ZA* 76 (1986), p.295-300, els darrers sobre troballes arqueològiques a aquell lloc.

¹⁸⁴³ Ass. 16308k = VAT 19883 (segons Freydank *SGKAO* 21 [1991], p.206) = Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.89 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.96 (0.89.4).

¹⁸⁴⁴ Saporetta *EMA* (1979), p.166; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.99-100 i n.264, n.271, p.157; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.216, identifica Ass. 16308k = VAT 19883; però erròniament (?) Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.206, data Ass. 16308k = VAT 19883 sota l'eponimat de Lul.lāiu. L'epònim Aššur-rêm-nišēšu apareix citat a Saporetta *EMA* (1979), p.166, sols en un afegit a la seva obra ja que no estudia els epònims posteriors al regnat de Tp. Aquest text històric ajuda a situar cronològicament aquest epònim. Veure també Pedersén *ALA* 1 (1985), p.70-71.

¹⁸⁴⁵ Molt possiblement en dos anys consecutius segons es posa en evidència a l'"Obelisc trencat"; veure T42.

Kurigalzu.¹⁸⁴⁶ L'"Obelisc trencat" ha estat datat vers l'any cinqué o sisé del regnat d'Abk. (c. 1068-1067),¹⁸⁴⁷ pel que aquest eponimat i l'expedició contra Babilònia va haver de tenir lloc abans, és a dir, possiblement vers el quart any del regnat (c. 1070).¹⁸⁴⁸

A aquesta inscripció apareix un passatge fragmentari que s'ha reconstruït des de la seva primera publicació per Weidner, de la següent manera:

"¹³El que la seva mà va abastar ¹¹[...]la totalitat ¹²[de la gent des de Babilònia del país d'Aca]d fins al mar superior [del país d'Amurru i el mar de Nair]i."¹⁸⁴⁹

El mal estat de conservació de la inscripció ens impedeix de conèixer més dades sobre aquesta campanya.

Abk. va llançar també una campanya contra Suhu, molt possiblement en relació a la defensa del regne contra els arameus. En una inscripció fragmentària es descriu l'activitat d'Abk. al voltant d'Anat, la capital de Suhu.¹⁸⁵⁰

¹⁸⁴⁶ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.101: III 3; veure T42.

¹⁸⁴⁷ Datació segons criteris interns, veure p.460s.

¹⁸⁴⁸ Com ha estat posat de manifest per Brinkman *RIA* 7 (1976-1980), p.285a; Frame *AoF* 13 (1986), p.210.

¹⁸⁴⁹ 11)[ša...mātāt] ša kiš-ša-ṛaf 12)[nišē(?) ištu bābili ša māt ak-ka]-de-e a-di A.AB.BA el-le-ni-[e] 13)[ša māt amurru u tām̄ti ša māt na-i-ri] qa-as-su ik-šu-d[u], Ass. 16308k:11-13 = Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.80-81 (edició), p.89 (còpia); Borger *EaK* 1 (1961), p.141; Grayson *ARI* 2 (1976), p.47 § 212; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.96:11-13 (0.89.4); aquest pas ha estat reconstruït a partir de l'"Obelisc trencat" IV 37-39.

¹⁸⁵⁰ Si la reconstrucció és correcta; VAT 9539 = Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.88-92, còpia *idem* p.91; Grayson *ARI* 2 (1976), p.57-58; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.98:8' (0.89.6); sobre aquesta ciutat veure p.408, T36 i T37.

Una narració més detallada sobre l'encontre d'Abk. amb els babilonis es troba al denominat "Obelisc trencat",¹⁸⁵¹ que descriu les campanyes conduïdes pel rei durant quatre anys, possiblement els primers del seu regnat, d'aquí que s'hagi deduït que fou escrit durant el seu any cinqué o sisé.¹⁸⁵² L'atribució d'aquest obelisc a Abk. ha estat problemàtica i encara no és segura.¹⁸⁵³ L'estat de conservació de la inscripció d'aquest obelisc és fragmentari i sembla, a més, que no fou mai completada.¹⁸⁵⁴

L'"Obelisc trencat" anomena el rei babilònic Marduk-nādin-ahhē, en les seves primeres línies,¹⁸⁵⁵ llastimosament dins d'un contexte tant fragmentari que no se'n pot extreure cap informació adicional. Segons el Fragment de Crònica 4, aquest rei babilònic va desaparèixer quan Tp. encara era al tron assiri,¹⁸⁵⁶ pel que existeixen tres possibilitats:

- a) l'"Obelisc trencat" fa referència a fets concernents al regnat anterior a Abk., és a dir, el de Tp., en una mena de retrospectiva,¹⁸⁵⁷
- b) el Fragment de Crònica 4, escrit amb posterioritat, s'equivoca respecte a

¹⁸⁵¹ 1 R pl.28, 3 R pl.4 no.1 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.100-105 (0.89.7), amb llistat de bibliografia anterior; Borger *EaK* 1 (1961), p.138-142.

¹⁸⁵² Borger *EaK* 1 (1961), p.140; Brinkman *PKB* (1968), p.142; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.86, "which probably dates to the fifth or sixth regnal year, or a little later", també *idem* p.99. L'últim epònim anomenat en la narració és Ilī-iddina, pel que és possible que aquest sigui l'epònim del quart o cinqué any d'Abk., mentre Aššur-rēm-nišēšu, ho seria pel tercer o quart. Per aquest epònim, Saporetti *EMA* (1979), p.166; Brinkman *PKB* (1968), p.383-386; Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.99-100 i n.264, n.271.

¹⁸⁵³ Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.88-94; Borger *EaK* 1 (1961), p.135, recull opinions anteriors, p.137-138; Grayson *ARI* 2 (1976), p.50 i n.213, amb més referències. Pedersén *ALA* 1 (1985), p.70-71, encara no en dóna l'atribució per segura; Frame *AoF* 13 (1986), p.210 n.9; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.99.

¹⁸⁵⁴ King *AKA* (1902), p.138, n.1; Borger *EaK* 1 (1961), p.142 ; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.99.

¹⁸⁵⁵ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.101: I 17; Weidner *AfO* 12 (1937-1939), p.377a; Borger *EaK* 1 (1961), p.139, ho troba "merkwürdig", Brinkman *PKB* (1968), p.n.729.

¹⁸⁵⁶ Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384:8 = Grayson *ABC* (1975), p.189:8. Veure T34.

¹⁸⁵⁷ Argument improbable segons Borger *EaK* 1 (1961), p.139.

l'esvaïment de Marduk-nādin-ahhē,

- c) podria ser que aquest rei babilònic fos apartat temporalment del tron per a retornar a l'escena durant el regnat d'Abk.¹⁸⁵⁸

De totes formes a partir de l'estat fragmentari de l'"Obelisc trencat" no és possible obtenir més informació sobre aquests fets.

A partir de la notícia oferida per l'"Obelisc trencat", se'n pot extreure que el ritme de les campanyes militars que es veien obligats a fer els assiris s'inensificà, de tal forma que el redactor dels annals, i degut a la gran quantitat, va haver d'apuntar l'eponimat i el mes en què succeïen.¹⁸⁵⁹ Aquest fet demostra la situació d'urgència en què es trobava el regne degut principalment a l'allau arameu.¹⁸⁶⁰

L'any en què Aššur-rēm-nišēšu fou epònim tingueren lloc sis operacions militars contra els arameus. Abk. decidí culminar l'any amb una darrera, des d'un punt de vista cronològic, expedició contra el nord de Babilònia. En un dels seus paràgrafs a l'"Obelisc trencat" informa:

T42

^{III 4)}(...) "En aquest any, durant el mes de Šabatu (XI), ⁵⁾els carros i [la infanteria] va agafar des de la ciutat de Libbi-āli (Assur). ⁷⁾Van abastar les ciutats de [...]indišula ⁶⁾ i [...]sandê, ciutats de la província de Dūr-Kurigalzu. ⁸⁾ Van capturar ⁷⁾ Kadašman-Buriaš, fill d'Itti-[Marduk-bal]ātu,

¹⁸⁵⁸ Tadmor *JNES* 17 (1958) p.134, Borger *EaK* 1 (1961), p.139.

¹⁸⁵⁹ Borger *EaK* 1 (1961), p.139. Els mesos segueixen a partir del regnat d'Abk. tan sols la denominació babilònica, s'abandona el costum corrent durant el regnat de Tp. d'apuntar al costat del mes babilònic l'equivalent assiri, degut l'adaptació al calendari babilònic.

¹⁸⁶⁰ Segons l'"Obelisc trencat", tan sols durant l'eponimat d'Aššur-rēm-nišēšu es van dur a terme onze expedicions. Sis d'elles van tenir com a objectiu partides d'arameus, dues van anar contra el país de Mušri, dues contra les poblacions del Kašiiari, i una cap a Babilònia, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.101-102: III 3-20.

governador (LÚ.šá-kín) del seu país.¹⁸⁶¹

Aquesta empresa està arranjada a la inscripció després d'una operació contra Mušri, que tingué lloc al mes d'Aiaru (II),¹⁸⁶² i abans d'una ofensiva contra els arameus al Kašiiari durant el mateix mes.¹⁸⁶³ El fet que l'expedició contra Babilònia tingués lloc al mes de Šabatu (XI), i que després es narrin les accions de forma cronològica, però anteriors en el temps a la babilònica, significa que l'explicació de l'expedició contra Babilònia va ser traslladada a la narració alterant l'ordre cronològic correcte del paràgraf. L'episodi fou situat a l'inici de l'apartat corresponent a l'any d'Aššur-rêm-nišēšu, possiblement com un recurs per a remarcar-ne la seva importància.

El fet que durant l'eponimat d'Aššur-rêm-nišēšu la major part de les campanyes (sis d'onze) es duguessin a terme contra els arameus crec que és un indicatiu de la connexió entre l'amenaça aramea i la política babilònica, que ja es donava durant el regnat de Tp.¹⁸⁶⁴

L'operació contra Babilònia partí de la capital del regne, Assur, indicació potser que fou

¹⁸⁶¹ 3 R pl.4 no.1:4-8 = King AKA (1912), p.133-134:4-8 = Grayson *ARI* 2 (1976), p.53, § 238 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.101-102: III 4-8.

¹⁸⁶² Grayson *RIMA* 2 (1991), p.101:III 3-4.

¹⁸⁶³ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.102: III 8-10. L'any de l'eponimat d'Aššur-rêm-nišēšu, fou particularment actiu per a l'exèrcit assiri, a l'"Obelisc trencat" es poden contar fins a nou campanyes dutes a terme aquell any.

¹⁸⁶⁴ L'ordre de les campanyes de l'eponimat d'Aššur-rêm-nišēšu és el següent segons l'"Obelisc trencat": 1) Mušri (Ajaru, II), 2)Babilònica (Šabatu, XI), 3)Arameus al Kašiiari (Aiaru, II), 4)Arameus, Nabula (Aiaru, II) 5)Mušri (Simanu, III) 6)Arameus al Tigris (Simanu, III) 7)Arameus (Abu, V) 8)Hanigalbat (Abu, V) 9)Kašiiari (Abu, V) 10)Arameus (Elulu, VI) 11)Arameus (Arahsamna, VIII). Cf Neumann i Parpola *JNES* 46 (1987), p.179. Que durant el mateix mes es duguessin a terme expedicions cap a llocs llunyans entre si com Mušri i Hanigalbat demostra o bé una gran mobilitat de l'exèrcit assiri degut a l'ús de carros, com ha postulat Mayer *PKA* (1995), p.239-241, p.247; o bé que

conduïda pel rei en persona. Llastimosament respecte a les ciutats objectiu de la campanya no ens n'ha arribat el nom complet, tan sols de forma fragmentària el de dues d'elles, que no han estat identificades fins al moment.¹⁸⁶⁵ D'aquestes ciutats tan sols consta la informació aportada per aquest passatge, segons el qual eren situades a la província de Dūr-Kurigalzu, una de les més nordenques de Babilònia.¹⁸⁶⁶ Aquest conjunt d'esdeveniments pot indicar la modèstia i curt abast de l'empresa, si la comparem a la que havia dut a terme el seu pare, Tp. Abk. va obtenir inesperadament l'èxit de fer presoner Kadašman-Buriaš,¹⁸⁶⁷ governador de la província de Dūr-Kurigalzu, i fill d'Itti-Marduk-balāṭu.¹⁸⁶⁸ Ja que no es parla de la captura de la ciutat de Dūr-Kurigalzu s'ha de suposar que l'empresonament del governador es va produir quan aquell va intentar deturar els assiris. Aquest resultat és bastant modest en comparació a un altre desenllaç humil, com ja havia estat el de Tp.

Abk. mostra, segons la informació de les seves inscripcions reials, un canvi respecte a l'estratègia dels seus avantpassats, ja que aquells deixaven l'enemic babilònic per a intervencions quan el seus regnats respectius estaven avançats.¹⁸⁶⁹ Aquest pot ser un

les expedicions eren comandades per governadors *in situ* i després atribuïdes directament al rei.

¹⁸⁶⁵ Cf. Nashef *RGTC* 5 (1982), p.290, p.292.

¹⁸⁶⁶ Per Dūr-Kurigalzu com a província testimoniada durant la II dinastia d'Isin, Brinkman *JESHO* 6 (1963), p.234, de fet el testimoni és l'aportat per l'Obelisc trencat. Sobre la possibilitat que Abk. pogués haver atacat també la ciutat d'Opis, Frame *AoF* 13 (1986), p.210.

¹⁸⁶⁷ Sobre el significat de l'antropònim kassita Kadašman-Buriaš, Balkan *AOS* 37 (1954), p.58, "Vertrauen auf (Wettergotte) Buryaš"; Hölscher *Personennamen* (1996), p.116a. Sobre aquest personatge: Brinkman *PKB* (1968), p.143; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.284b-285a.

¹⁸⁶⁸ Sobre aquest personatge, Brinkman *PKB* (1968), p.94 n.490, p.143 n.861.

¹⁸⁶⁹ S'ha de tenir en compte que aquestes intervencions d'un rei assiri en terra babilònica foren tan sols possibles en el cas de monarques amb un regnat llarg: Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328), Tukultī-Ninurta I

indicatiu, en el cas d'Abk., del seu desenvolupat sentit de l'oportunitat.¹⁸⁷⁰ A partir de les inscripcions reials no obtenim més informació.

2.Documentació econòmica

La documentació econòmica (escassa per aquest regnat) no aporta informació fins al moment sobre les relacions entre Assíria i Babilònia.¹⁸⁷¹

3.Textos cronogràfics tardans

Les llistes reials anomenen Abk. establint la seva filiació respecte a Tp. i ens donen la durada pel seu regnat que fou de divuit anys.¹⁸⁷² Una Llista reial sincrònica, fa Abk. contemporani de Marduk-[šāpik-zēri], Adad-[apla-iddina], i encara tres personatges més, els noms dels quals estan trencats.¹⁸⁷³ Aquest tres personatges addicionals difícilment poden ser els reis babilònics posteriors a Adad-apla-iddina, ja que aquest rei va sobreviure a Abk.¹⁸⁷⁴ Encara a una altra llista reial sincrònica es troba el nom Abk., parcialment trencat, llamentosament el nom dels seus contemporanis babilònics han

(1243-1207), Tiglatpilesser I (1114-1076), i un cop havien sobrepassat com a mínim la meitat dels seus períodes respectius de govern, pel que és sorprenent que Abk. aconseguís tan aviat (quart any de regnat) conduir una campanya relativament exitosa contra el veí del sud.

¹⁸⁷⁰ La resposta l'aconeguim a partir de les cròniques tardanes, veure T43, T44, T45.

¹⁸⁷¹ *MARV* 1 42 (eponimat d'Ilī-iddina), vid. Farber i Freydank *AoF* 5 (1977), p.258; *VAT* 10012, Pedersén *ALA* 1 (1985), p.80, M7, no.190, document datat sota l'eponimat d'Aššur-rēm-nišēšu; vid. Freydank *SGKAO* 21 (1991), p.99-100, nn.264, 271.

¹⁸⁷² Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5:10-11 (Tafel II); Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220:III 43-44; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221:III 29-30; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.112.

¹⁸⁷³ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70: II 20-24; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119.

¹⁸⁷⁴ Brinkman *PKB* (1968), p.76-77, p.144.

desaparegut.¹⁸⁷⁵

Marduk-šāpik-zēri, per la seva part, apareix documentat a una llista reial¹⁸⁷⁶ elaborada sota el seu regnat i que fou de tretze anys. Una llista reial sincrònica el fa contemporani d'Abk.¹⁸⁷⁷

Adad-apla-iddina i el seu predecessor, Marduk-šāpik-zēri, no estaven emparentats, segons la informació de les cròniques tardanes.¹⁸⁷⁸ La llista reial babilònica, on el seu nom ha estat reconstruït, dóna una llargada al seu regnat de vint-i-dos anys.¹⁸⁷⁹ Una llista reial sincrònica, on el seu nom ha estat parcialment reconstruït, el fa contemporani d'Abk.¹⁸⁸⁰ Per la llargada del seu regnat i els càlculs fets per Brinkman, aquest rei va haver de ser encara contemporani d'Erība-Adad II i Šamši-Adad IV.¹⁸⁸¹

La coetaneïtat d'Abk. amb aquests dos reis està recolzada per les notícies de les cròniques, que són més explícites sobre les relacions del rei assiri amb es seus

¹⁸⁷⁵ KAV 10 I 8; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123.

¹⁸⁷⁶ Poebel *AS* 15 (1955), p.3:7,9; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.97; vid. Brinkman *PKB* (1968), p.83, n.429.

¹⁸⁷⁷ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70:20 (el nom de Marduk-šāpik-zēri ha estat parcialment restituït). El nom del contemporani d'Ašared-apil-ekur, el predecessor d'Abk., no s'ha conservat, però segurament fou també Marduk-šāpik-zēri, segons la informació fornida pel Fragment de Crònica 4, Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384b:8-9; Grayson *ABC* (1975), p.189; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.118-119; veure p.437.

¹⁸⁷⁸ Veure T43, T44.

¹⁸⁷⁹ Gadd *CT* 36 pl.25: III 1'; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92.

¹⁸⁸⁰ Weidner *AfO* 3 (1926), p.70:II 21; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119.

¹⁸⁸¹ Segons Brinkman *PKB* (1968), p.144 i n.868, Frame *RIMB* 2 (1995), p.50.

contemporanis babilònics. La Història Sincrònica composta a Assíria conta:

T43

"^{11 25)}En el temps d'Aššur-bēl-kala, rei [del país d'Assur, i] ^{11 26)}Marduk-šāpik-zēri, rei del país de Karduniaš (Babilònia), ^{11 28)}van esta[blir] entre ells ^{11 27)}la conclusió de la pau (i) un tractat d'aliança tot[al]. ^{11 29)}En el temps d'Aššur-bēl-kala, rei del país d'Assur, ^{11 30)}Marduk-šāpik-zēri, rei de[l] país de Karduniaš va desaparèixer. ^{11 32)}(Abk.) va posar ^{11 31)}Adad-apla-iddina, fill d'Esagil-šadūni, un ningú, ^{11 32)}per a la reialesa sobre ells. ^{11 33)}Aššur-bēl-kala, rei del país d'Assur, ^{11 34)}la filla d'Adad-apla-iddina, rei del país de Karduniaš (Babilònia), va casar; ^{11 35)}va agaf[ar] de la seva (d'ella) nombrosa dot pel país d'Assur. ^{11 36)}La gent del país d'Assur i Karduniaš (Babilònia) ^{11 37)}es van barrejar entre ells."¹⁸⁸²

Dues cròniques babilòniques han sobreviscut i ens confirmen la coetaneïtat d'Abk. amb Marduk-šāpik-zēri, però no d'Abk. amb Adad-apla-iddina. La denominada Crònica Eclèctica aporta el següent informe:

T44

(línia 4) ⁴⁾Marduk-šāpik-zēri, fill de Marduk-nādin-ahhē, construí de nou [el mur de Babilònia]. ⁵⁾[...colpejà] els reis dels països. [Durant el seu torn, la gent del país] va veure [fecunditat] i abundància. ⁶⁾Va establir la conclusió de la pau i un tractat d'aliança total amb Aššur-bēl-kala, rei del país d'Assur. ⁷⁾En aquell temps el rei va venir des del país d'Assur cap a Sippar (línia 8) ⁸⁾Adad-apla-iddina, fill d'Itti-Marduk-balāṭu, els arameus, (i) un rei usurpador, ⁹⁾es rebel.laren (contra ell i) [saquejare]n tots els centres urbans del país. ¹⁰⁾Van demolir ⁹⁾Dēr, Duranki (Nippur), ¹⁰⁾Sippar, Pa[rsa] (Dūr-Kurigalzu). Els suteus es van aixecar i ¹¹⁾van fer sortir ¹⁰⁾el botí del país dels sumeris i acadis ¹¹⁾cap al seu país. El santuari de Marduk vi[si]tà repetida[ment] i [acontentà] el seu cor. Restaurà plenament el seu culte. (línia) ¹⁸⁸³

Junt a la Crònica Eclèctica i complementàriament resta l'anomenada Crònica 25, també de procedència babilònica:

T45

²⁷⁾[Marduk-šāpik-zēri, fill de Marduk-nādin-ahhē, el mur de Babilònia construí de nou. ²⁸⁾[...]els reis dels països va colpej]ar. Durant el seu torn la gent del país va veure fecunditat i plenitud. (línia) ²⁹⁾[Adad-apla-iddina fill d'Itti-Marduk-balāṭu, els arameus i un rei usurpador es van

¹⁸⁸² K 4401a + Rm 854 = CT 34 pl.39:ll 25'-37' = Grayson *ARI* 2 (1976), p.61, § 284-285 = Grayson *ABC* (1975), p.165 = Glassner *Chroniques* (1993), p.172.

¹⁸⁸³ King *CCEBK* 2 (1907), p.147-149:4-11 = Grayson *ARI* 2 (1976), p.61-62 §§ 286-288 = Grayson *ABC* (1975), p.180-181, no.24 = Walker *Fs. Kraus* (1982), p.416 (manquen línies 6-7) = Glassner *Chroniques* (1993), p.227-228.

rebel·lar contra ell.³⁰⁾ [Van saquejar [tots els santuaris del país]. Agadé, Dēr, Duranki (Nippur)³¹⁾ [...Sip]par i Parsa (Dūr-Kurigalzu) van fer caure.³²⁾ [Els suteus s'aixecaren i el botí del país de Su]mer i Acad van fer sortir cap al seu país.³³⁾ [El lloc de Marduk cercà repetidament, va satisfer el cor del Senyor i del fill del Senyor³⁴⁾ [...]els seus [sant]uaris renovà.¹⁸⁸⁴

Els punts de vista que adopten aquestes tres cròniques depenen molt del redactor de cadascuna i són respectivament desviades. La Història Sincrònica es centra molt més en els esdeveniments a Assíria, tot i així fent referència a la situació babilònica, mentre les dues cròniques babilòniques, molt paral·leles entre si,¹⁸⁸⁵ es circumscriuen quasi exclusivament als esdeveniments del seu país. La Crònica 25 no fa cap tipus de referència a Assíria, tot i que aquell país tenia una intervenció decisiva en la política interna de Babilònia.¹⁸⁸⁶

Un element sorprenentment comú a les tres cròniques, amb indiferència del seu origen, és el silenciament al que sotmeten fets com: el regnat d'Ašarēd-apil-Ekur i la seva contemporaneïtat amb Marduk-šāpik-zēri, no es fa tampoc cap menció a la probablement turbulenta successió a Assíria, o als fets descrits a les inscripcions anualístiques d'Abk. respecte a la seva campanya babilònica, que acabà amb la captura del governador de la província de Dūr-Kurigalzu.¹⁸⁸⁷

¹⁸⁸⁴ Walker *Fs. Kraus* (1982), p.399-402:29-34 = Glassner *Chroniques* (1993), p.227.

¹⁸⁸⁵ De fet ens serveixen per a reconstruir-se mútuament; veure T44 i T45.

¹⁸⁸⁶ Les cròniques ens donen una visió nacionalista de la història als dos països. Les dues cròniques babilòniques tenen una construcció semblant quan als esdeveniments que posen de relleu dels dos regnats. La Crònica 25 se centra més a Babilònia, mentre que la crònica eclèctica va citant alguns esdeveniments en referència a Assíria, d'aquí el seu nom. Cf. Grayson *ABC* (1975), p.63-65.

¹⁸⁸⁷ Mentre que a les cròniques babilòniques és lògic pensar que amaguïn aquest darrer fet per ser desfavorable al seu país, no ho és tant en el cas de la HS. Això es pot deure a que la HS accentua l'enteniment entre Assíria i Babilònia.

La Història Sincrònica i la Crònica Eclèctica, aquesta darrera escrita per un babiloni,¹⁸⁸⁸ parlen de la conclusió de la pau entre Assíria i Babilònia.¹⁸⁸⁹ És possible que a aquest acord s'hi arribés després de l'atac i la captura del governador de Dūr-Kurigalzu, i que els dos reis doncs signessin la pau (potser sota dictat assiri).¹⁸⁹⁰ A aquesta pausa ambdós contendents s'hi veien, en part, obligats com a conseqüència de l'escalada de la pressió aramea, que forçava als dos reis a posar-se d'acord almenys en no agredir-se per afrontar l'enemic extern.¹⁸⁹¹ Aquest acord va haver de tenir lloc molt poc després de l'atac assiri contra aquella província (c.XI/1070), ja que Marduk-šāpik-zēri va desaparèixer (*šadâ emid*)¹⁸⁹² al llarg de l'any 1069, quan Abk. era encara al tron assiri, tal com ens informa la HS. És possible que l'anada d'Abk. cap a Sippar, de la que ens parla la Crònica Eclèctica, tingui a veure amb la signatura d'aquesta pau. Sippar era la ciutat on residia el déu Šamaš, patró de la justícia i dels tractats.¹⁸⁹³ S'ha de posar de

¹⁸⁸⁸ Grayson *ABC* (1975), p.63a.

¹⁸⁸⁹ Grayson *ABC* (1975), p.64a, suposa que aquesta coincidència es deu al fet que HS i la Crònica eclèctica utilitzarien fonts similars.

¹⁸⁹⁰ Weidner *AfO* 6 (1930-1931), p.75-94; Brinkman *PKB* (1968), p.142, situa els esdeveniments narrats a l'"Obelisc trencat", "these events would fall either late in the reign of Marduk-šāpik-zēri or early in that of Adad-apla-iddina", i deixa obertes les dues possibilitats, tot i que ell ho situa sota el regnat d'Adad-apla-iddina; és seguit per Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.467; i Frame *RIMB* 2 (1995), p.50. Crec que és difícil que Abk. signés un tractat de pau amb Marduk-šāpik-zēri, i després el trenqués amb un atac a Dūr-Kurigalzu, ja que molt possiblement les Cròniques babilòniques no haurien silenciada aquesta traiduria dels assiris. No ens podríem explicar com Abk. es casaria amb la filla d'Adad-apla-iddina, si tingués intenció de traïr el pacte amb els babilonis. El fet que Adad-apla-iddina recolzés activament o amb la seva connivència el cop de Šamšī-Adad IV contra Erība-Adad II, el fill d'Abk., es pot explicar per la necessitat del rei babilònic d'un col·lega assiri que li hagués d'agrair la possessió del tron, de la mateixa manera que a ell li havia succeït amb Abk. Les circumstàncies en què Adad-apla-iddina gestí aquest recolzament ens són desconegudes, a part que es donaren molt a finals del seu regnat, pel que el seu paper no és clar. Cf. Brinkman *PKB* (1968), p.144 n.869.

¹⁸⁹¹ Forrer *RIA* 1 (1932), p.286.

¹⁸⁹² Sobre aquesta expressió veure p.197, i comentari a T26.

¹⁸⁹³ Veure p.240s., 422s, T37 i T38. Un del epítets més comuns de Šamaš és el de "jutge del cel i la terra" (*dajjān šamê u eršetī*), vid. Tallqvist *AGE* (1938), p.456-457; Mayer *UFBG* (1976), p.411-414; Maul *Zukunftsbewältigung* (1994), p.9s. i *passim*. Brinkman *PKB* (1968), p.132, interpreta aquesta línia

relleu que la Crònica 25 calla al respecte d'aquest tractat d'amistad entre els dos reis, apart que no fa cap referència a fets ocorreguts a cap dels dos països en relació a Assíria. La Crònica 25 es centra més en els successos a Babilònia, com el fet que el rei renovés el mur de la capital.

Les dues potències mesopotàmiques formaren a partir d'aquest moment una mena d'entente mesopotàmica.¹⁸⁹⁴ Segons la representació de la HS, sembla que en aquest precís moment l'hegemonia corresponia a Assíria, ja que Abk. es va veure en condicions de situar un rei, possiblement proassiri, al tron babilònic, Adad-apla-iddina (1068-1047).¹⁸⁹⁵ La filiació d'aquest monarca no és clara. La HS el situa com a fill de d'Esagil-šadûni,¹⁸⁹⁶ fill d'algú, que no era de sang reial ("fill d'un ningú", *mār lā*

com que Marduk-šāpik-zēri tornà de la signatura del tractat de pau des d'Assíria. Crec que és més possible que Abk. anés a Sippar, com va apuntar també Wiseman *CAH 2/2* (1975), p.466, és més possible que el redactor de la crònica no vulgués ser redundat en escriure "rei del país d'Assur des d'Assur". Aquesta anada pot tenir potser també a veure amb el procés que portà a la designació d'un nou rei de Babilònia, o una altra circumstància que se'ns escapa en no tenir més informació, Weidner *RIA 1* (1932), p.207b. És curiosa la coincidència que Tukultī-Mêr, contra el que Abk. lluità dos cops, hagués estat també a Sippar.

¹⁸⁹⁴ Segons traducció de Grayson *ABC* (1975), p.180:6; seguit per Saggs *MWA* (1984), p.66. Aquesta "entente" potser estava sota direcció assíria.

¹⁸⁹⁵ Sobre Adad-apla-iddina, Weissbach *RIA 1* (1932), p.26-27. Brinkman *PKB* (1968), p.137-144, dubtava fortament sobre la condició d'arameu d'aquest personatge, veié confirmats els seus dubtes amb la publicació de la Crònica 25 per part de Walker. Frame *RIMB 2* (1995), p.50-51; Grayson *RIMA 2* (1991), p.86, probablement a partir d'aquesta informació conclou, "Babylonia became in fact a vassal state of Assyria". Sobre la filiació d'Adad-apla-iddina, Brinkman *PKB* (1968), p.136-137; Walker *Fs. Kraus* (1982), p.414-415; Frame *AoF 13* (1986), p.209-210; Frame *RIMB 2* (1995), p.50. Sobre Adad-apla-iddina, a més a més, Poebel *AfO 5* (1928-29), p.103-104; Hrouda *Sumer 29* (1973), p.43; Brinkman i Donbaz *JCS 26* (1974), p.157; Cavigneaux *BaM 10* (1979), p.124; Arnaud *Syria 58* (1981), p.42, p.82, p.99; Ismail *Sumer 37* (1981), p.114; Al-Rawi *Sumer 37* (1981), p.116-117; Walker *CBI* (1981), p.62-63 (3.5.); Walker *Fs. Kraus* (1982), 414-415; Frame *AoF 13* (1986), p.206-211; Beaulieu *Late Babylonian Texts* (1994), recensió Baker, *AfO 44-45* (1997-98), p.425-426; Brinkman *NABU 1996/67*; les seves inscripcions reials són reunides a Frame *RIMB 2* (1995), p.50-63.

¹⁸⁹⁶ Weissbach *RIA 2* (1938), p.474b.; Walker *Fs. Kraus* (1982), p.415, creu que pot ser un error més de la HS; Frame *RIMB 2* (1995), p.50, Esagil-šadûni podria ser un fill del monarca Itti-Marduk-balātu.

mammāna),¹⁸⁹⁷ mentre les dues cròniques babilòniques, per la seva banda, el fan "fill" d'Itti-Marduk-balāṭu.¹⁸⁹⁸ És possible però que amb tot això tan sols s'indiqui que Abk., en compliment del tractat conclòs amb Marduk-šāpik-zēri, assistí a un descendent legítim de la família de Marduk-šāpik-zēri a conservar el tron front a un altre pretendent, que era recolzat pels arameus.¹⁸⁹⁹ Molt possiblement aquest tractat devia contenir una clàusula de protecció de les dues dinasties regnants,¹⁹⁰⁰ ja que un cop Marduk-šāpik-zēri, encara sota el regnat d'Abk., va esfumar-se de l'escenari babilònic, els assiris van veure l'oportunitat d'incrementar la seva influència sobre el sud. Paral·lelament, les dues cròniques babilòniques coincideixen a caracteritzar el regnat de Marduk-šāpik-zēri com un moment de prosperitat pel país,¹⁹⁰¹ mentre que el del seu successor, del que la HS afirma fou posat (*šakānu*) pel rei assiri sobre el tron babilònic, és caracteritzat per les cròniques babilòniques com un regnat ple d'incidents i calamitats pel país.¹⁹⁰²

¹⁸⁹⁷ *AHw.*, p.601a, s.v. *mammāna*, 4b, *lā mammāna*, "ein Niemand"; *CAD M/1*, p.200b-201a, "somebody, anybody, (negated) nobody."; *CDA* p.194b, "who(so)ever", with neg. nobody".

¹⁸⁹⁸ Grayson *ABC* (1975), p.180:8. Aquest nom ha estat reconstruït a la Crònica 25, Walker *Fs. Kraus* (1982), p.401:29; vid. Walker *Fs. Kraus* (1982), p.415, per a un traducció "descendent". Forrer *RIA* 1 (1932), p.287, no creia que Adad-apla-iddina tingués relació de parentiu amb Itti-Marduk-balāṭu; segons Forrer, Abk. hauria guerregjat amb ell i l'hauria derrotat, sent la dot de la filla d'Adad-apla-iddina en forma de territoris el resultat d'aquesta campanya.

¹⁸⁹⁹ Fins a la publicació de la Crònica 25 s'havia interpretat aquest passatge a les cròniques com un epítet d'Adad-apla-iddina, "l'arameu i rei usurpador". Amb la publicació d'aquesta darrera crònica es constata que el verb en plural ha de tenir el, fins llavors suposat, epítet com a subjecte, descartant Adad-apla-iddina, vid. comentari del text. Brinkman *PKB* (1968), p.137, ja havia expressat les seves reserves respecte a l'arameïtat d'Adad-apla-iddina, "we have no real evidence to connect him with the Arameans." cf. Frame *AoF* 13 (1986), p.209-210; Parpola *JNES* 46 (1987), p.179; Frame *RIMB* 2 (1995), p.50.

¹⁹⁰⁰ D'una forma semblant al cas de Salmanassar III i la seva intervenció al sud per a "protegir" l'hereu legítim al tron, Marduk-zākir-šumī. Sobre aquest tipus de "protecció", Liverani *Prestige and Interest* (1990), p.187-202.

¹⁹⁰¹ Brinkman *PKB* (1968), p.131, caracteritza també el seu regnat com a "peaceful"; Frame *RIMB* 2 (1995), p.45, "abundance and prosperity".

¹⁹⁰² De tal manera que Lambert *AfO* 18 (1957-1958), p.398, situa en aquest moment els

Sembla que aquesta successió no fou pacífica ni ampliament acceptada. Possiblement hàgim de posar en relació a aquesta imposició del rei per part dels assiris amb la subsegüent rebel·lió dels arameus, que debien recolzar un altre aspirant al tron babilònic.¹⁹⁰³

La pau entre els dos regnes havia de ser segellada d'una manera més efectiva i es va recórrer al mètode del que s'havia servit Aššur-uballit I, segons les cròniques tardanes, a saber, mitjançant un matrimoni dinàstic.¹⁹⁰⁴ Abk. es va casar amb la filla d'Adad-apla-iddina, el nom de la qual no és concretat. Com posa de relleu la crònica, que normalment és concisa, no tan sols hi havia motius polítics darrera d'aquest matrimoni, sinó també econòmics, ja que es fa referència a la rica dot que la núvia portà cap a Assíria.¹⁹⁰⁵ Naturalment a aquest casament amb un barbar del nord no en fan referència les cròniques babilòniques. La HS finalitza el paràgraf dedicat a Abk. amb una enigmàtica frase que fa referència a la "barreja" (*balālu*) dels pobles d'Assíria i Babilònia.¹⁹⁰⁶

esdeveniments descrits a l'epopeia d'Erra, taula IV, 58-85, (Cagni *Erra* IV 58-85); on la llista de ciutats destruïdes pels suteus és semblant; cf. Brinkman *PKB* (1968), p.139; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.467; Parpola *JNES* 46 (1987), p.179, i n.59.

¹⁹⁰³ Potser alguna de les campanyes del rei assiri contra els arameus tingui a veure amb la situació babilònica. Lastimosament no posseïm inscripcions de la segona meitat del regnat d'Abk., que ens confirmin totes aquestes informacions aportades per les cròniques.

¹⁹⁰⁴ Aquest seria el precedent directe a SH III 17, vid. Brinkman a Canfora *I trattati* (1990), p.98-99.

¹⁹⁰⁵ Segons Mayer *PKA* (1995), p.248, aquest era el pagament pel recolzament d'Abk. a l'entronització d'Adad-apla-iddina. La notícia del casament d'Abk. amb la filla d'Adad-apla-iddina és la darrera informació de la HS respecte al període mesoassiri, el següent paràgraf que inicia una nova columna, la tercera, s'ocupa d'Adad-nārārī II. (911-891). El redactor de la HS sembla que hauria tingut el mateix problema que nosaltres a l'actualitat, és a dir, la manca de fonts entre aquests dos regnats.

Les dues cròniques babilòniques continuen amb els esdeveniments de la política interna babilònica, com la desacralització dels santuaris del país,¹⁹⁰⁷ l'alçament dels suteus¹⁹⁰⁸ o la renovació del culte de Marduk.¹⁹⁰⁹

4. Conclusió

Abk. assumí el tron assiri en un moment difícil. Els arameus estaven arrabassant amplies àrees territorials del control central del regne assiri (l'àrea més amenaçada era la secció occidental del regne a l'oest del Habur). La successió al tron es caracteritzà, un altre cop, per la competència amb altres germans àvids per poder fer-se amb el poder.

Les inscripcions reials d'Abk. ens informen de la intensa activitat militar del monarca, que intentava frenar l'erosió del poder assiri. Entre aquesta activitat contra els arameus sorprèn, en part, que el monarca es distraqués vers el seu quart any (c. 1070) per a dirigir una operació modesta contra la província nord babilònica de Dūr-Kurigalzu, en el transcurs de la qual feu presoner el seu governador, Kadašman-Buriaš. És possible que aquesta campanya, així com una altra que dirigí contra Suhu, estessin relacionades amb els arameus. De fet Abk. havia lluitat ja durant els seus primers anys

¹⁹⁰⁶ Veure comentari a T43.

¹⁹⁰⁷ Encara sota el regnat de Simbar-ŠiHU (1025-1008) es fa memòria a aquests successos quan es tornà a dedicar al déu Enlil un tron pres com a botí pels arameus i suteus durant el regnat d'Adad-apla-iddina, Frame *RIMB* 2 (1995), p.73:10-14; Brinkman *PKB* (1968), p.152-153, p.340 no.12.2.1.

¹⁹⁰⁸ Sobre els suteus durant aquest regnat veure T44, T45; Brinkman *PKB* (1968), p.139.

¹⁹⁰⁹ En general sobre la política interna d'Adad-apla-iddina a Babilònia, Brinkman *PKB* (1968), p.140-141.

de govern contra Tukultī-Mêr, possiblement poc més que un capdill arameu de l'àrea del Habur amb ambicions al sud.

Possiblement poc després d'aquesta campanya, i segons les cròniques tardanes, Abk. i Marduk-šāpik-zēri, el rei dels babilonis, conclogueren un tractat d'amistat. Marduk-šāpik-zēri desapareixia del tron babilònic, i Abk. aconseguia situar-hi Adad-apla-iddina, no sense oposició com a mínim d'un altre pretendent, i al mateix temps amb intervenció dels arameus. L'aliança entre assiris i babilonis es va veure confirmada per una unió dinàstica, un cop Abk. es va casar amb la filla del nou monarca babilònic. Aquesta aliança arribava però massa tard com per a afrontar el perill més crucial que era l'activitat dels arameus.

XV. Des d'[90] Erība-Adad II (1055-1054) fins a [95] Aššur-rabi II (1012-972)

Els darrers cinquanta anys del segle XI, és a dir, el període comprés pels regnats d'Erība-Adad II (1055-1054), Šamšī-Adad IV (1053-1050), Assurnasirpal I (1049-1031), Salmanassar II (1030-1019), Aššur-nārārī IV (1018-1013) i Aššur-rabi II (1012-972), representaren per a Assíria, un cop més, un període d'inestabilitat al tron, en un moment precisament en què aquest país hauria necessitat un nou Aššur-ubal.liṭ I. La intrusió aramea continuà sent la característica definitiva del període. El caos regnant es reflexa en l'escassetat (cada cop més gran fins a la manca absoluta sota els darrers reis d'aquell segle) del nombre de documents contemporanis de tot tipus que ens han arribat,¹⁹¹⁰ des de inscripcions reials¹⁹¹¹ fins als texts econòmics quotidians.¹⁹¹² En aquest marc de mancança de fonts i, per tant, d'informació sobre els aconteixements que tenien lloc, és difícil d'establir l'amplitud de les relacions entre Assíria i Babilònia.¹⁹¹³ És, fins i tot, difícil de determinar l'àrea territorial governada per aquests sobirans, que no debia excedir el nucli territorial assiri.¹⁹¹⁴ En general, durant aquest moment s'aprecia l'apagament de la potència del regne mesoassiri. No seria fins al

¹⁹¹⁰ Borger *EaK* 1 (1961), p.144.

¹⁹¹¹ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.113-125.

¹⁹¹² Pel que conec encara no han estat publicats textos econòmics pertanyents a aquests regnats.

¹⁹¹³ Posat de relleu per Brinkman *PKB* (1968), p.153, n.923.

¹⁹¹⁴ L'àrea del Habur ja es veia a les inscripcions d'Abk. greument compromesa pels arameus. A aquella zona havia lluitat aquest rei i era en aquesta mateixa regió on Tukultī-Mêr tenia la seva zona d'influència. Veure p.455s. Postgate *AfO* 32 (1985), p.100b-101a, ja havia posat en evidència l'empetitiment de l'àmbit territorial sobre el que Tiglatpilesser I exercia el seu control (acceptava la pèrdua del Habur). Tot i això notícies a partir de les inscripcions reials d'Aššur-dān II i Salmanassar III, indiquen que ciutats a la bora de l'Eufrates (Pitru i Mutkinu) eren en mans assíries fins al regnat

regnat d'Aššur-rēša-iši II (971-967) quan es tenen per exemple, altre cop, notícies de l'expansió de la influència assíria vers el Habur.¹⁹¹⁵ Seria finalment amb Aššur-dān II (934-912) quan s'iniciaria el "període imperial neoassiri".¹⁹¹⁶

[90]Erība-Adad II (1055-1054)

A Aššur-bēl-kala el succeí el seu fill, Erība-Adad II (1055-1054),¹⁹¹⁷ del qual han sobreviscut tan sols tres breus inscripcions reials,¹⁹¹⁸ trobades a les ciutats de Nínive i Assur, en les quals tot just es poden llegir els epítets amb què el rei es magnificava. Cap de les seves inscripcions reials fa referència a possibles relacions amb Babilònia. Una llista reial sincrònica el fa coetani de dos personatges babilònics, els noms dels quals no han sobreviscut, es podria tractar del rei de Babilònia i del seu *ummānu*.¹⁹¹⁹ A una segona llista reial sincrònica s'ha perdut el nom del seu contemporani(s) al tron de

d'Aššur-rabi II. Veure p.487s.

¹⁹¹⁵ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.127-128.

¹⁹¹⁶ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.131. Von Soden *HAO* (1954), p.78-79, era una mica més escèptic al respecte i afirmava: "Noch die Kriege Assurdāns II. (933 bis 910), von dem wir erstmalig wieder etwas mehr wissen, waren im wesentlichen Verteidigungs kämpfe unmittelbar an den Grenzen Assyriens". Vid. von Soden *Einführung* (1985), p.53, de fet no situava l'inici del "Grossreich" assiri fins al regnat de Tiglatpileser III (744-727).

¹⁹¹⁷ El seu nom significa „Adad ha substituït“, veure p.155. Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.9: IV 12-13; Llista de Korsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220: III 45; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221:III 31-32; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.112. Sobre aquest rei, Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.469; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.113; Mayer *PKA* (1995), p.251; Talon *PNA* 1/II (1999), p.400; no existeix per aquest rei lema a *RIA*. Cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312.

¹⁹¹⁸ Borger *EaK* 1 (1961), p.144-145; Grayson *ARI* 2 (1976), p.62-64, §§ 289-299; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.113-116.

¹⁹¹⁹ Weidner *AfO* 3 (1926), p.71: III 1-2; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119. Segons una llista reial babilònica A, Gadd *CT* 36, pl.25: III 1'-7', Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92, tan sols ens consten quatre reis per Babilònia entre Adad-apla-iddina i Ea-mukīn-zēri, el contemporani de Šamšī-Adad IV segons la llista sincrònica, mentre que la llista reial sincrònica ens ofereix cinc noms a restituir. Aquesta llista però podia incloure també el nom d'un estudiós o ministre (*ummānu*) dels reis escrits, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.116-121, veure esp. el comentari, p.120-121, és molt probable segons els sincronismes més amunt posats en evidència que en aquest forat es repetís el nom d'Adad-apla-iddina, o el d'un *ummānu* a l'inici de la columna III.

Babilònia.¹⁹²⁰ Brinkman considera que aquest rei seria coincident encara amb Adad-apla-iddina,¹⁹²¹ però no consta cap notícia sobre les relacions assirio-babilòniques durant els dos anys de regnat d'Erība-Adad.

[91] Šamšī-Adad IV (1054-1051)

Segons les llistes reials tardanes, el fill d'Abk., Erība-Adad II, va seure tan sols dos anys al tron assiri i fou destronat pel seu oncle Šamšī-Adad IV (1054-1051).¹⁹²² De Šamšī-Adad IV ens han arribat quatre breus inscripcions reials, a l'igual que les del seu predecessor, procedents d'Assur i Nínive, en cap d'elles es fa referència a campanyes militars dutes a terme per aquest rei.¹⁹²³

La presa del poder de Šamšī-Adad IV després del seu retorn des de Babilònia és descrita de forma seca per les llistes reials tardanes:

T46

"Šamšī-Adad, fill de Tiglatpileser, va pujar des de Karduniaš (Babilònia), va fer aixecar del tron Erība-Adad, fill d'Aššur-bēl-kala; va arrabassar el tron; va exercir la reialesa (durant) quatre anys."¹⁹²⁴

¹⁹²⁰ KAV 10: I 9; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123.

¹⁹²¹ Brinkman *PKB* (1968), p.143-144.

¹⁹²² El seu nom significa "Adad és el meu sol", veure p.103. Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5: IV 12-13; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220: III 45; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221: III 31-32; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983) p.112-113. Sobre Šamšī-Adad IV veure, Forrer *RIA* 1 (1932), p.287b-288a; von Soden *Propyläen* (1962), p.66; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.469; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.117; Mayer *PKA* (1995), p.251.

¹⁹²³ Les inscripcions reials de Šamšī-Adad IV són publicades a: Grayson *ARI* 2 (1976), p.64-66, §§ 300-318; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.117-121; veure Borger *EaK* 1 (1961), p.145-146.

¹⁹²⁴ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.9: IV 14-18; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220:IV 1-4; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221:III 33-36; Grayson *ARI* 2 (1976), p.66, § 316; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.112-113.

Les llistes reials no especifiquen quín fou el tipus d'ajut que els babilonis proporcionaren a Šamšī-Adad en la seva cursa cap al tron assiri. Segons Brinkman, a Babilònia possiblement continuava governant en aquest moment el protegit d'Aššur-bēl-kala, Adad-apla-iddina (1068-1047),¹⁹²⁵ que possiblement almenys havia proporcionat asil al germà del rei assiri, Šamšī-Adad IV; quan i sota quines circumstàncies ens és desconegut.¹⁹²⁶ És molt possible que Adad-apla-iddina protegís el germà del seu gendre esperant el moment oportú per a guanyar ell, a la seva vegada, influència sobre Assíria, aquest moment hauria arribat quan Abk. hauria mort donant el relleu al seu fill, Erība-Adad II.¹⁹²⁷ A part d'això, poc més es coneix d'aquest monarca.

¹⁹²⁵ Vid. Brinkman *PKB* (1968), p.143-144. Partint del sincronisme (no afirmat però explícitament) del Fragment de Crònica 4, Weidner *AfO* 17 (1954-1956), p.384; Grayson *ABC* (1975), p.189, entre Marduk-šāpik-zēri i Tiglatpilesser I (veure T39), el rei babilònic pujà al tron en els darrers anys de govern del rei assiri. Un segon sincronisme és el d'Aššur-bēl-kala amb Marduk-šāpik-zēri i Adad-apla-iddina, segons la HS i la Crònica Eclèctica (veure T44). Aquests sincronismes els podem posar en relació els anys de govern dels diferents reis, fornits per les llistes reials; es pot concloure que molt possiblement Erība-Adad II va tenir com a contemporani a Adad-apla-iddina que governà durant 22 anys i havia pujat al tron durant el regnat d'Aššur-bēl-kala, que tan sols va estar al tron durant divuit anys. Adad-apla-iddina superà en 5 anys, com a mínim, el període de govern d'Abk.; segurament més ja que Abk ja havia estat contemporani de Marduk-šāpik-zēri. Això significa, a més, que Adad-apla-iddina va ser segurament contemporani Šamšī-Adad IV que tan sols governà 4 anys, i molt possiblement dels primers anys de govern d'Assurnasirpal I.

¹⁹²⁶ És difícil pensar que Šamšī-Adad fugís a Babilònia quan Aššur-bēl-kala pujà al tron, potser bandejant el seu germà, Ašarēd-apil-Ekur, (veure p.454s.) ja que en aquell moment governava a Babilònia Marduk-šāpik-zēri; ja que seria pensable que quan Adad-apla-iddina fou entronitzat per Abk., hagués extraditat els refugiats polítics assiris. És més possible que fos, doncs, en algun moment del relativament llarg del regnat d'Abk quan Šamšī-Adad fugí cap a Babilònia, encara que és difícil de trobar el moment si tenim en compte que la narració de la Història Sincrònica ens presentava les relacions assiro-babilòniques com passant per un moment dolç, veure T43.

¹⁹²⁷ Pels estudiosos moderns no hi ha gaires dubtes sobre la participació activa dels babilonis en l'afer, Forrer *RIA* 1 (932), p.288a; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.469; Brinkman *PKB* (1968), p.144, presenta dues possibilitats quant al motiu pel que Adad-apla-iddina hauria recolzat Šamšī-Adad: "it could have been revenge for the attack on Dūr-Kurigalzu or simply desire to extend his power into Assyria." Crec que la segona és més probable; ja que l'atac sobre Dūr-Kurigalzu possiblement va tenir lloc encara sota el regnat de Marduk-šāpik-zēri. Veure també Frame *RIMB* 2 (1995), p.50.

El nom de Šamšī-Adad IV és encara citat de forma fragmentària per dues llistes reials més. Una llista reial sincrònica el fa, molt possiblement de forma errònia, contemporani del rei babilònic, Ea-mukīn-zēri.¹⁹²⁸ A una segona llista reial sincrònica, el nom del seu coetani babilònic es troba desaparegut.¹⁹²⁹ És ben possible que Šamšī-Adad IV fós encara contemporani d'Adad-apla-iddina i que aquest darrer rei babilònic, fins i tot, el sobrevisqués.¹⁹³⁰ A part de la conjeturada col.laboració del rei babilònic en la pujada al tron de Šamšī-Adad IV, res més se sap de les relacions entre Assíria i Babilònia per aquest regnat.

[92] Assurnasirpal I (1049-1031)

Assurnasirpal I¹⁹³¹ era, segons les llistes reials tardanes, fill de Šamšī-Adad IV, al que va succeir regnant a la seva vegada 19 anys.¹⁹³² Aquesta filiació és confirmada per la

¹⁹²⁸ Weidner *AfO* 3 (1926), p.71:III 3; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119; Grayson *ABC* (1975), p.215. Brinkman *PKB* (1968), p.69-70, no cita aquest possible sincronisme. Aquesta coetaneïtat ha de ser posada en qüestió, veure que Brinkman a Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.338, el situa vers el 1008; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119, no fa cap comentari al respecte; tot i que Ea-mukīn-zēri no és successor d'Adad-apla-iddina, sinó Marduk-ahhē-erība, si seguim la llista reial babilònica A: Gadd *CT* 36, pl.25: III 2'; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92. Respecte a aquest rei babilònic, Brinkman *PKB* (1968), p.144-146; Brinkman *RIA* 7 (1987-1990), p.374b, que el situa vers l'any 1046; Frame *RIMB* 2 (1995), p.64. Segons la cronologia de Brinkman, Adad-apla-iddina va regnar entre 1068-1047 pel que va sobreviure, fins i tot, dos anys del regnat d'Assurnasirpal I (1049-1031). Hem d'atribuir molt probablement a la llista reial sincrònica una errada a l'hora d'establir la contemporaneïtat d'aquests monarques. Per a Ea-mukīn-zēri, Weissbach *RIA* 2 (1938), p.259b; Brinkman *PKB* (1968), p.155-156; Grayson *ABC* (1975), p.143 no.18: V 5-6; Frame *RIMB* 2 (1995), p.75. És, a més, evident que la llista no ens dóna la informació completa en aquest cas, ja que segons la Llista reial babilònica A, Ea-mukīn-zēri va governar tan sols cinc mesos, Gadd *CT* 36, pl.25: III 7; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92; mentre que Šamšī-Adad ho feu 4 anys. És evident que la llista reial sincrònica ens amaga almenys el nom d'un altre rei babilònic contemporani del rei assiri!

¹⁹²⁹ *KAV* 10: I 10; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123.

¹⁹³⁰ Veure p.468s.

¹⁹³¹ El seu nom significa "Aššur és el protector de l'hereu", *AHw.* p.756a; *APN* p.43-44. Seria el segon rei amb aquest nom si acceptem com a governant el fill i assassí de Tukultī-Ninurta I, veure p.304.

¹⁹³² Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.9:19-20; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954),

denominada oració a Ištar.¹⁹³³

Sembla que els inicis d'aquest monarca foren difícils. Segurament van estar lligats al destí del seu pare, Šamšī-Adad IV, amb exili babilònic inclòs. Aquesta conclusió es pot extreure a partir del fet que el monarca afirmi haver nascut a les muntanyes desconegudes i doni gràcies a la deessa Ištar per haver-lo escollit pel tron assiri, pel que sembla que la successió de Šamšī-Adad IV tampoc va estar lliure de problemes.¹⁹³⁴ La resta del seu regnat és una incògnita, ja que d'aquest monarca no ha sobreviscut cap inscripció reial que ens n'informi.¹⁹³⁵

p.220:IV 5 (nom restituït); Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.113. La dada dels 19 anys de govern és recolzada per la llista fragmentària d'epònims C(anon)^c, VAT 11254 + 11257 + 11259A + 11276 = KAV 21: IV 1-4 = Ungnad *RIA* 2 (1938), p.436 (vid. també p.414); Grayson *ARI* 2 (1976), p.67-68, §§ 323-325 (amb bibliografia), on es poden llegir encara els darrers tres oficials epònims del seu regnat, i seguidament aporta el nombre d'anys que governà Assurnasirpal I (el nom del rei s'ha de reconstruir), dinou. Sobre aquest monarca, Weidner *RIA* 1 (1932), p.213b-214b; Forrer *RIA* 1 (1932), p.288a-289a; von Soden *HAO* (1954), p.77-78; von Soden *Propyläen* (1962), p.67; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.469-470; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.122; Fischer *PNA* 1/I (1998), p.205a. Al seu regnat s'han atribuït dues composicions religioses en còpies tardanes dedicades a la deessa Ištar, von Soden *AfO* 25 (1974-1977), p.37-45; Ebeling *MVAG* 23/1 (1918), p.58-62; Ebeling *MVAG* 23/2 (1919), p.76; Foster *Before the Muses* (1993), p.239-245. En aquests texts es poden trobar notícies de caire autobiogràfic.

¹⁹³³ Von Soden *AfO* 25 (1974-1977), p.39:21. La inscripció reial, Grayson *ARI* 2 (1976), p.67, § 320-322; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.123:2 (0.92.1), que recolzaria aquesta filiació és inexistent segons Pedersén *BiOr* 51 (1994), pp.367, 369, (veure nota més avall), amb el que d'aquest monarca no es coneix cap inscripció reial. A corregir a Fischer *PNA* 1/I (1998), p.205a.

¹⁹³⁴ Von Soden *AfO* 25 (1974-1977), p.39:22, 26-27; von Soden *HAO* (1954), p.76-77. Grayson *RIMA* 2 (1991), p.122, defineix el regnat d'Assurnasirpal I amb el terme confusió. Fischer *PNA* 1/I (1998), p.205a.

¹⁹³⁵ La inscripció sobre maó, Grayson *ARI* 2 (1976), p.67, §§ 320-322; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.123; cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.146-147; és segons Pedersén *OLZ* 51 (1994), p.367, p.369, inexistent. Sembla que s'ha d'atribuir a una errada de Schroeder a l'hora de copiar una inscripció d'Assurnasirpal II. Entre Assurnasirpal I i II és encara problemàtica l'atribució de l'"Obelisc Blanc". Aquest monument no fou completat a l'antiguitat i va romandre inacabat. Börker-Klähn *BaF* 4 (1982), no.132 (representació); Borger *EaK* 1 (1961), p.146-147; Schramm *EaK* 2 (1973), p.48-49, sota Assurnasirpal II; von Soden *ZA* 64 (1975), p.180-191, proposa datar-lo bé sota el regnat d'Aššur-rabi II (1012-972) o de Tiglatpileser II (966-935); Grayson *RIMA* 2 (1991), p.254-256; el situa sota el regnat d'Assurnasirpal II, seguint Sollberger *Iraq* 36 (1974), p.231-238 i pls. XLI-XLVIII; darrerament Bär *AOAT* 243 (1996), p.57-67, que tot i no posicionar-se dins la polèmica (esp. p.58) no l'inclou entre els "monuments" d'Assurnasirpal II; en totes aquestes obres i articles es pot trobar més bibliografia al respecte. De totes maneres la inscripció d'aquest obelisc no aporta informació sobre possibles

Les relacions d'Assíria amb Babilònia durant el regnat d'Assurnasirpal I són un misteri, del que no n'ha arribat cap notícia més, fins al moment. Una llista reial sincrònica el fa contemporani del rei babilònic Kaššû-nādin-ahhē (1007-1005),¹⁹³⁶ tercer i darrer monarca de la segona dinastia del país del mar.¹⁹³⁷ Aquesta sincronia no pot ser correcta segons els càlculs de Brinkman.¹⁹³⁸ És més possible que Assurnasirpal I fos coetani d'Adad-apla-iddina, encara en els seus darrers anys al tron babilònic. Molt més possible és que el regnat d'Assurnasirpal tingués com a paral·lel a Babilònia el de Marduk-ahhē-erība (vers l'any 1046), que tan sols va seure un any i sis mesos al tron babilònic,¹⁹³⁹ el de Marduk-zēr-[x], que governà dotze anys,¹⁹⁴⁰ i potser alguns dels primers anys del regnat de Nabû-šuma-libūr que regnà vuit anys i fou el darrer rei de la segona dinastia d'Isin.¹⁹⁴¹ En qualsevol cas, res ens ha arribat sobre les relacions assirio-babilòniques en aquest moment. S'ha especulat sobre la intervenció assíria en el canvi dinàstic que succeí a Babilònia, però cap document, segons conec fins ara,

relacions amb Babilònia, pel que no és rellevant pel present treball.

¹⁹³⁶ Weidner *AfO* 3 (1926), p.71:III 4; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119. Sobre el rei babilònic Kaššû-nādin-ahhē, Brinkman *PKB* (1968), p.156-157; Grayson *ABC* (1975), p.143 no.18: V 7; Brinkman *RIA* 5 (1976-1980), p.474b. Sobre el teònim Kaššû, "el kassita", veure Balkan *AOS* 37 (1954), p.108-110.

¹⁹³⁷ Veure p.486.

¹⁹³⁸ Brinkman *PKB* (1968), p.69-70, a la llista de sincronismes entre reis de Babilònia i Assíria no el cita.

¹⁹³⁹ Llista reial babilònica A, Gadd *CT* 36, pl.25: III 2', Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92.

¹⁹⁴⁰ Llista reial babilònica A, Gadd *CT* 36, pl.25: III 3'; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92. Sobre la història del regnat d'aquest monarca, Brinkman *PKB* (1968), p.146-147, amb llistat de possibilitats de reconstrucció del seu nom; Frame *RIMB* 2 (1995), p.65. d'aquest rei no hi ha lema a *RIA* 7 (1993-1997), p.379.

¹⁹⁴¹ Llista reial babilònica A, Gadd *CT* 36, pl.25: III 4', Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92. Sobre aquest monarca, Brinkman *PKB* (1968), p.147-148; Grayson *ABC* (1975), p.133-134, no.17: I 1-26; Frame *RIMB* 2 (1995), p.66; Brinkman *RIA* 9 (1998), p.34a. De Nabû-šuma-libūr, es trobà un pes (amb forma d'ànec) a Kalhu (Nimrud), de fet és però incert còm i quan aquest pes va arribar a Assíria, Brinkman *PKB* (1968), p.148, n.889.

ens confirma una tal participació.¹⁹⁴² A Babilònia s'iniciava amb la desaparició de la segona dinastia d'Isin (ca.1026) un període d'extrema inestabilitat al tron, on governarien en els menys de cinquanta anys següents set sobirans pertanyets, segons els historiògrafs babilònics, a tres dinasties diferents.¹⁹⁴³

Del curt regnat de Marduk-ahhē-erība (1046) ens ha arribat una fita (*kudurru*), que ens informa sobre l'extensió territorial del regne de Babilònia cap al nord del Diala.¹⁹⁴⁴ En aquesta fita es parla del districte de Bīt-Pere'-Amurru que limitava amb Acad i el riu Adhem.¹⁹⁴⁵ A partir d'aquesta fita (*kudurru*) és clar que el monarca babilònic encara controlava territoris que s'extenien entre el Diala i l'Adhem.

La situació a Assíria, per la seva banda, després del regnat d'Assurnasirpal I fou descrita de la següent forma per Wolfram von Soden:

¹⁹⁴² Els bons termes amb Simbar-ŠiHU, veure p.483s., no són prova suficient; així per exemple Abk. va estar amb pau amb Adad-apla-iddina, fins i tot, s'havia casat amb la seva filla, però havia atacat el nord de Babilònia sota el seu predecessor, Marduk-šāpik-zēri. La política assíria respecte a Babilònia variava segons les condicions de cada moment, i es fa difícil veure que Assíria reduïda molt possiblement al seu nucli territorial i amb l'amenaça aramea envoltant-la, pugués abastar Babilònia.

¹⁹⁴³ Els tres sobirans de la II dinastia del País del Mar: Simbar-ŠiHU, Ea-mukīn-zēri i Kaššû-nādin-ahhē; els tres de la dinastia de Bazi: Eulmaš-šākin-šumi, Ninurta-kudurrī-ušur I i Širikti-Šuqamuna; i finalment, Mār-bīti-apla-ušur, l'únic rei de la dinastia elamita; segons la Llista reial babilònica A, Gadd *CT* 36, pl.25: III 5-14, Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92; un període comprés entre l'any 1025 i 979. Sobre la història de Babilònia en aquest moment, Brinkman *PKB* (1968), p.148ss.

¹⁹⁴⁴ Hilprecht *BE* 1/2 (1896), pl.65-67, no.149.

¹⁹⁴⁵ Sobre la localització d'aquest districte, així com els testimonis mesobabilònics, Brinkman *PKB* (1968), p.145 n.874; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.65-66; Sassmannshausen *Kassitenzeit* (1995), p.239-240. Per a l'època de la segona dinastia d'Isin específicament, Brinkman *JESHO* 6 (1963), p.234-235. La localització de la ciutat d'Acad és encara desconeguda, Westenholz *OBO* 160/3 (1999), p.30-34, amb resum de les teories aportades fins al moment i bibliografia anterior; Westenholz conclou que Acad devia trobar-se a la regió nord del Diala, est del Tigris, oest dels Zagros i sud del Adhem (*Radānu*).

"Das Assyrien, das Assurnassirpal I hinterliess, war gewiss alles andere als ein durch seine Macht imponierender Staat. Unter den Nachfolgern des Königs, von denen wir wenig mehr als Namen und Regierungszeiten kennen, wurde die äussere Lage eher schlechter als besser, wenn auch die Weiterverwendung einer anspruchsvollen Titulatur zeigt, dass die Könige sich damit nicht abfanden."¹⁹⁴⁶

[93]Salmanassar II (1030-1019)

Assurnasirpal I fou succeït segons les llistes reials tardanes pel seu fill, Salmanassar II, que va regnar dotze anys.¹⁹⁴⁷

D'aquest rei tan sols una breu inscripció ha arribat fins a l'actualitat, en la qual consta la seva filiació i titulatura.¹⁹⁴⁸ Pel seu regnat no es troba cap informació respecte a les relacions d'Assíria amb Babilònia. Una notícia del seu període de govern perdura a partir de les inscripcions d'un dels seus successors, Aššur-dān II (934-912). Segons els annals d'aquest darrer monarca, que es troben però danyats, en època de Salmanassar II els arameus de la tribu Ruqahu¹⁹⁴⁹ s'haurien establert a la bora del Zab,

¹⁹⁴⁶ Von Soden *HAO* (1954), p.78.

¹⁹⁴⁷ El seu nom significa „Salmanu és el primer“, veure p.207. Testimoniat tan sols a l'exemplar de la Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220: III 6-7, el nombre d'anys ha estat restituït segurament a partir de la llista fragmentària d'epònims C^c, VAT 11254 + 11257 + 11259A + 11276 = KAV 21: IV 17 = Ungnad *RIA* 2 (1938), p.436; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.113; Grayson *ARI* 2 (1976), p.69, § 332; cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.312. Sobre aquest rei, Forrer *RIA* 1 (1932), p.289; von Soden *Propyläen* (1962), p.67; Wiseman *CAH* 2/2 (1975), p.470; Mayer *PKA* (1995), p.252; Fischer *PNA* 1/I (1998), p.205a. Sobre la lectura del nom, Radner *WO* 29 (1998), p.33-51.

¹⁹⁴⁸ Grayson *ARI* 2 (1976), p.68, §§ 329-331; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.124; cf. Borger *EaK* 1 (1961), p.147.

¹⁹⁴⁹ Aquesta tribu aramea apareix a la llista d'ofrenes *ginā'u* pel temple d'Assur, datable probablement sota el regnat de Tp., *BM* 122635+ = Millard *Iraq* 32 (1970), pl.33: II 22'; Postgate *AfO* 32 (1985), p.99-100; cf. Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.74a. A pesar que Brinkman *PKB* (1968), p.176 n.1087, posava en dubte que es tractés d'una tribu aramea; els testimonis d'època neoassíria ho indiquen clarament; vid. Postgate *CTN* 2 (1973), p.144. En època neoassíria els *ruqahu* sembla estaven sota el control administratiu del governador d'Assur, junt a la tribu també aramea dels *Itu'*, Andrae *Stelenreihen* (1914), p.47: no.37, any 748, 738, governador Adad-bēlu-ka''in (Millard *SAAS* [1994], p.79), vid. Gentili *PNA* 1/I (1998), p.23b; Andrae *Stelenreihen* (1914), p.48, no.38, any 804, governador Ilī-ittiia (Millard *SAAS* 2 [1994], p.95); ABL 94: r.1 = Parpola *SAA* 1 (1987), no.91, any 716, governador Ṭāb-šil-É.ŠĀR.RA (Millard *SAAS* 2 [1994], p.123); cf. Postgate *RIA* 5 (1976-1980), p.221b. Individus

no s'especifica si el superior o l'inferior, però a partir dels testimonis neoassiris, que indiquen una relació estreta dels Ruqahu amb les ciutats d'Assur, Ekal.lātu, Kār-Tukultī-Ninurta, la tribu aramea dels Itu' i els Hal.latu, és molt possible que es tracti del Zab Inferior.¹⁹⁵⁰ Es pot concloure que la penetració aramea dins de territoris d'influència assíria iniciada durant el regnat de Tp. continuava encara sota Salmanassar II i, de fet, continuaria fins a la seva estabilització en època d'Aššur-dān II.¹⁹⁵¹ Si durant el regnat de Tp. Babilònia i Assíria tenien possiblement encara una frontera comuna a algun lloc prop de la bora sud del Zab Inferior, aquesta es veuria en aquest moment molt possiblement tallada degut a l'assentament dels arameus en aquella zona. Els arameus haurien doncs creuat ja el Tigris i es trobaven a la seva bora oriental, el que dóna una idea de la profundització que havia pres la penetració aramea des que feia aproximadament cent anys Tiglatpileser I va estar constantment de campanya a l'Èufrates en, la que ara es desvetllava com, una fútil intenció de contenir-los.

Per a la llista reial sincrònica, és a dir, els historiògrafs babilonis (seguint la terminologia de Goetze),¹⁹⁵² Salmanassar II fou coetani del rei babilònic Eulmaš-[šākin-šumi] (1004-988),¹⁹⁵³ el primer dels tres reis de la dinastia de Bazu.¹⁹⁵⁴ Segons els càlculs de

d'aquesta tribu són anomenats també a dos documents procedents de Kalhu (Nimrud): *ND 259* = Wiseman *Iraq* 12 (1950), p.194 = Postgate *CTN 2* (1973), no.119:8, com a lladres d'ovelles; *ND 2646* = *Iraq* 23 (1961) p.40; i finalment en un fragment de carta procedent de Nínive, Parpola *CT 53* no.618:7 = Parpola *SAA 1* (1987), no.262; cf. Parpola *NAT* (1970), p.296.

¹⁹⁵⁰ Weidner *AfO* 3 (1926), p.154: 16-24 = Grayson *RIMA 2* (1991), p.133:16-22 (0.98.1). Cf. Forrer *RIA 1* (1932), p.289a.

¹⁹⁵¹ Continuà durnat el regnat d'Aššur-rabi II, veure p.487s.

¹⁹⁵² Goetze *JCS* 19 (1965), p.121.

¹⁹⁵³ Weidner *AfO* 3 (1926), p.71: III 5; Grayson *RIA 6* (1980-1983), p.119.

¹⁹⁵⁴ Sobre Eulmaš-šākin-šumi, Brinkman *PKB* (1968), p.160-162; Grayson *ABC* (1975), p.143 no.18: V

Brinkman, havia de ser contemporani amb el segon rei precedent, Simbar-ŠiHU (1025-1008),¹⁹⁵⁵ que era pels historiògrafs babilònics el fundador de la segona dinastia del País del mar.¹⁹⁵⁶ Gràcies a una inscripció d'aquest rei,¹⁹⁵⁷ que fou copiada potser en temps de Nabucodonossor II (604-512), és a dir, quan ja havia transcorregut mig mil.lenni, sabem que la interacció entre Assíria i Babilònia era almenys possible.¹⁹⁵⁸ La inscripció ens informa, en un excurs inicial, com durant el regnat d'Adad-apla-iddina, diversos objectes cùltics, entre ells un tron que Nabucodonossor I havia dedicat a Enlil, foren rapinyats pels arameus i suteus de l'É.KUR.IGI.GAL, el magatzem del temple d'Enlil a Nippur (É.KUR).¹⁹⁵⁹ Aquests objectes foren recuperats pels assiris, potser en una de les seves múltiples campanyes contra aquests pobles nómades, i portats a la capital del seu regne, Assur (BAL.TIL.[KI]); finalment des d'allí foren retornats a Nippur (DUR.AN.KI).¹⁹⁶⁰ La inscripció no precisa quí fou exactament el responsable entre els

9, cf. p.219-220; Frame *RIMB* 2 (1995), p.79. Sobre el nom de la dinastia, Brinkman *PKB* (1968), p.159-160, n.970.

¹⁹⁵⁵ Brinkman a Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.338. Sobre Simbar-ŠiHU, Brinkman *PKB* (1968), p.45-46, p.150-155, 340 no.12; Grayson *ABC* (1975), p.142 no.18: V 2'-4' i p.181 no.24: 12'-13'; Frame *RIMB* 2 (1995), p.71. Sobre el seu nom kassita, Balkan *AOS* 37 (1954), p.77 i p. 177, s.v. Simbar-ŠiHU.

¹⁹⁵⁶ Llista reial babilònica A, Gadd *CT* 36 pl.25: III 6'; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92. Sobre la segona dinastia del país del Mar, Brinkman *PKB* (1968), p.149ss.; més recentment, Brinkman *RIA* 8 (1993-1997), p.8.

¹⁹⁵⁷ Goetze *JCS* 19 (1965), p.121-135; Frame *RIMB* 2 (1995), p.71-73.

¹⁹⁵⁸ De fet aquest fou l'últim contacte documentat entre Assíria i Babilònia fins al regnat d'Adad-nārārī II (911-891) d'Assíria i Šamaš-mudammeq de Babilònia, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.148: 26-29 (101.2), és a dir, cent anys després, Brinkman *PKB* (1968), p.148 n.890.

¹⁹⁵⁹ Goetze *JCS* 19 (1965), p.123:6,9 = Frame *RIMB* 2 (1995), p.72:6,9 (3.1.1). Sobre l'É.KUR.IGI.GAL vegis, George *HMH* (1993), p.117, no.683.

¹⁹⁶⁰ Goetze *JCS* 19 (1965), p.123-124:9-19 = Frame *RIMB* 2 (1995), p.72-73:9-19 (3.1.1).

assiris d'aquesta restitució, tan sols es parla d'un/del assiri (*aš+šur.KI-ú*),¹⁹⁶¹ que es podria referir al monarca d'Assur.¹⁹⁶² No conclouria que les relacions polítiques entre Assíria i Babilònia fossin en aquest moment millors o pitjors que abans degut a aquest episodi, que segons la descripció que en fa la inscripció reial es redueix a l'àmbit cúltic.¹⁹⁶³ Aquesta inscripció mostra el respecte i la sensibilitat assíria en matèria religiosa quan es tractava del veí del sud, almenys pel que fa a la ciutat de Nippur.

Sota Marduk-ahhē-erība està constatat que Babilònia dominava els territoris de la confluència entre el Diala i Tigris, i possiblement fins a l'Adhem.¹⁹⁶⁴ Una posterior notícia als annals d'Assurnasirpal II ens informa sobre l'extensió de la seva àrea d'influència al curs alt del Diala dins dels Zagros sota el regnat del babiloni Simbar-ŠiHU. Aquest monarca capturà la ciutat d'Atlila, al que posteriorment seria conegut com el país de Zamua.¹⁹⁶⁵ Amb aquesta informació es veu ratificada la presència babilònica fins al Diala, i com es comprovava sota el regnat de Marduk-ahhē-erība fins a

¹⁹⁶¹ Goetze *JCS* 19 (1965), p.123:18 = Frame *RIMB* 2 (1995), p.72-73:18 (3.1.1). S'ha de tenir, a més en compte que l'oració intransitiva que parla de la restitució té com subjecte impersonal els objectes propietat d'Enlil, apartant l'atenció del lector del responsable d'aquest retorn, els assiris, que, per cert, actuaven per inspiració del déu patró de Nippur. Sobre derivacions teològiques a Babilònia a partir d'aquest episodi, vid. Sommerfeld *AOAT* 213 (1982), p.191-192.

¹⁹⁶² Recordem que les imatges dels déus Adad i Šala d'Ekal.lātu restaven encara a presoneres a Babilònia i no foren retornades en aquest moment als assiris a pesar de la seva bona voluntat.

¹⁹⁶³ Parlar a partir d'aquest fet del vassallatge de Babilònia vers Assíria després de la II dinastia d'Isin com ho feia Olmstead *AJSL* 36 (1919) p.153; *AJSL* 37 (1920-1921), p.212, ha estat rebutjat per Brinkman *PKB* (1968), p.148 n.890.

¹⁹⁶⁴ Veure p.480s.

¹⁹⁶⁵ 1 *R* pl.22: II 84b-86a = Grayson *ARI* 2 (1976), p.132, § 566 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.208: II 84b-86a (0.101.1). Sobre Atlila = Dūr-Aššur, els testimonis neoassiris són recollits a Parpola *NAT* (1970), p.55, p.108; cf. Liverani *SAATA* (1992), p.55-56. L'atribució de la conquesta d'Atlila a Simbar-ŠiHU depèn del fet que identifiquem Sibir (1.si-bir), nom del rei babilònic que apareix a la inscripció d'Assurnasirpal II, amb Simbar-ŠiHU, cf. Brinkman *PKB* (1968), p.154 i n.929, n.930; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.208, n. a lín. II 84-86; Frame *RIMB* 2 (1995), p.71.

l'Adhem.¹⁹⁶⁶ Res més se sap sobre quina era la situació de la frontera transeufràtica en aquest moment. Serà tan sols cent anys després, a l'inici del període neoassiri, quan Adad-nārārī II (911-891), contemporani del rei babilònic Šamaš-mudammeq, retornarà a aquesta àrea conquerint des de lalman fins al Diala, des de Lahīru fins a Ugār-Sal.lu, la ciutat de Dēr i les ciutats de Lubdu o Arrapha, aquestes dues ciutats són definides com a "fortaleses de Karduniaš" (Babilònia) (*birāte ša māt Karduniaš*), no s'oblida però que en un temps pertanyeren a Assíria, ja que es parla d'haver retornat (*utēr*) aquests enclaus al territori assiri.¹⁹⁶⁷ Aquestes dues ciutats estaven testimoniades per darrer cop als textos mesoassiris sota Ninurta-tukul(ti)-Aššur (c.1133).¹⁹⁶⁸

El coneixement que es té sobre la situació a la frontera eufràtica és encara més pobre. El país de Suhu i la ciutat d'Idu (la fortalesa assíria per tot el període mesoassiri a l'Èufrates), junt amb Zaqu, no reapareixen a les fonts assíries precisament també fins al regnat d'Adad-nārārī II, en què altre cop són fetes retornar a territori assiri.¹⁹⁶⁹ Les fortalereses d'Idu i Zaquq estan testimoniades per darrer cop a la documentació sota Aššur-rēša-iši.¹⁹⁷⁰

[94]Aššur-nārārī IV (1018-1013)

Segons les llistes reials tardanes Salmanassar II fou succeït pel seu fill Aššur-nārārī IV,

¹⁹⁶⁶ Veure p.304s.

¹⁹⁶⁷ *KAH* 2 no.84: 26-29 = Seidman *MAOG* 9/3 (1935), p.14:26-29 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.148: 26-29 (101.2); cf. Brinkman *PKB* (1968), p.148 n.890.

¹⁹⁶⁸ Veure p.367s.

¹⁹⁶⁹ *KAH* 2 no.84: 34-35 = Seidman *MAOG* 9/3 (1935), p.16:34 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.149.

que governaria durant sis anys.¹⁹⁷¹

La llista reial sincrònica fa Aššur-nārārī IV contemporani del rei babilònic Ninurta-kudur[rī-ušur] I (987-985).¹⁹⁷² Molt més possible és que ho fos, però de Simbar-ŠiHU en els seus darrers anys o de qualsevol dels seus dos successors, Ea-mukīn-zēri, o Kaššû-nādin-ahhē.¹⁹⁷³ No s'han conservat inscripcions reials d'aquest monarca,¹⁹⁷⁴ pel que cap notícia ens ha arribat pel que fa a les relacions entre Assíria i Babilònia durant el regnat d'Aššur-nārārī IV.

[95]Aššur-rabi II (1012-972)

Aššur-nārārī IV fou succeït pel seu oncle Aššur-rabi II,¹⁹⁷⁵ fill d'Assurnasirpal I, segons les llistes reials tardanes. Aššur-rabi II consta com un dels reis assiris amb un dels

¹⁹⁷⁰ Veure T31.

¹⁹⁷¹ El seu nom significa "Aššur és el meu ajut", veure p.148. Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.9-10: IV 21-22; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220: IV 8; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221: IV 3-4 (restituït); cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.113. Sobre aquest rei, Weidner *RIA* 1 (1932), p.221b, s.v. Aššurnirāri V; Forrer *RIA* 2 (1932), p.289b-290a, s.v. Aššurnirāri V.; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.125; Radner *PNA* 1/I (1998), p.208. La llista d'epònims C^c, VAT 11254 + 11257 + 11259A + 11276 = KAV 21: IV 18-22 = Ungnad *RIA* 2 (1938), p.436, ens confirma també els sis anys de govern d'Aššur-nārārī IV, sols que enlloc dels noms dels oficials epònims hi consta com a epònim pel primer any el rei mateix i després primer, segon, tercer, quart, cinqué i sisé anys després de l'eponimat del rei. Sobre això, Weidner *RIA* 1 (1932), p.221b, suposà: "Schroeder betrachtet das als eine Art Aerabildung, doch wird man eher annehmen dürfen,, dass in dieser epoche, die zu den dunkelsten Zeiten der assyrischen Geschichte gehört, schwere innere Wirren die Aufstellung von Eponymen verhinderten." Larsen *RA* 68 (1974), p.21-24, ratifica l'opinió de Weidner en tant que constata que aquest tipus de datació d'epònims *ša arki*, ("després de") fou característica dels períodes de crisi política a Assíria.

¹⁹⁷² Weidner *AfO* 3 (1926), p.71: III 6; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119. Pel rei babilònic Ninurta-kudur[rī-ušur] I, Brinkman PKB (1968), p.162-163; Grayson *ABC* (1975), p.143 no.18: V 10; p.130 no.15:21; p.233a; Frame *RIMB* 2 (1995), p.81.

¹⁹⁷³ Veure p.479.

¹⁹⁷⁴ Grayson *ARI* 2 (1976), p.70; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.125.

¹⁹⁷⁵ El seu nom significa "Aššur és gran", veure p.139. Sobre aquest rei veure: Weidner *RIA* 1 (1932), p.222; Forrer *RIA* 1 (1932), p.289-290; Fischer *PNA* 1/I (1998), p.205a; Fuchs *PNA* 1/I (1998), p.209.

regnats més llargs, quaranta-un anys.¹⁹⁷⁶ Res se sap respecte a aquesta successió anòmala al tron i tan sols es pot especular sobre la raó del curt regnat d'Aššur-nārārī IV.

Desgraciadament i malgrat el seu llarg regnat, no s'han conservat inscripcions reials d'Aššur-rabi II.¹⁹⁷⁷ Notícies sobre el seu govern ens arriben a través de les inscripcions de successors seus com Aššur-dān II (934-912),¹⁹⁷⁸ on es conta com, en època d'Aššur-rabi II, els arameus arrabassaren ciutats (no se n'especifica el nom), el districte de les quals s'ha perdut al text fragmentari. Salmanassar III (858-824) conta a una inscripció com els arameus conqueriren les ciutats de Mutkinu¹⁹⁷⁹ i (Ana)-Aššur-utēr-ašbat, denominada pels indígenes Pitru,¹⁹⁸⁰ situades a la bora de l'Èufrates prop de Til Barsip, durant també el regnat d'Aššur-rabi II.¹⁹⁸¹ Sembla doncs que durant el seu

¹⁹⁷⁶ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.10: IV 23-24; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220: IV 9; Llista SDAS, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220: 221 IV 5-6 (fortament reconstruït); Grayson *RIA* 6 (1980-983), p.113. A les cites de Fuchs *PNA* 1/I (1998), p.209, per altres reis posteriors afegir-hi: Aššur-dān II, Grayson *RIMA* 2 (1991), p.133:23-32, país de lahan no ha de ser identificat amb el país sirià del mateix nom, Hawkins *RIA* 5 (1976-1980), p.238b. La llista d'epònims C^c, *VAT* 11254 + 11257 + 11259^A + 11276 = *KAV* 21: IV 23-38 = Ungnad *RIA* 2 (1938), p.436; Grayson *ARI* 2 (1976), p.71; conserva els noms d'alguns dels epònims dels primers anys de govern d'Aššur-rabi II.

¹⁹⁷⁷ Grayson *ARI* 2 (1976), p.70-71, §§ 338-340; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.125.

¹⁹⁷⁸ Weidner *AfO* 3 (1926), p.154:23-32; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.133:23-32 (0.98.1).

¹⁹⁷⁹ Aquest és, fins ara, l'únic testimoni d'aquesta ciutat, Parpola *NAT* (1970), p.253; cf. Kessler *RIA* 8 (1993-1997), p.501b. Helck *Beziehungen* (1962), p. 147 i mapa p.149, identifica el topònim, na-ta-ki-na, dels annals de Tutmosis III amb Mutkinu.

¹⁹⁸⁰ Testimonis neoassiris, Parpola *NAT* (1970), p.18, s.v. Ana-Aššur-utēr-ašbat; Parpola *NAT* (1970), p.279, s.v. Pituru. Helck *Beziehungen* (1962), p. 147, mapa p.149, p.151, identifica el topònim, p-d-rú, dels annals de Tutmosis III amb Pitru.

¹⁹⁸¹ 3 *R* pl.8: II 36-38 Grayson *RIMA* 3 (1996), p.19: II 36-38 (0.102.2). Cap d'aquests dues ciutats està testimoniada a la documentació mesoassíria, cf. Deller i Postgate *AfO* 32 (1985), p.74a, s.v. Pitru. El fet que Aššur-dān II o Salmanassar III ens informi d'aquests aconteixements significa que d'alguna forma (en registres reials, o per tradició oral) s'havia d'alguna forma mantenir el record d'aquestes pèrdues, pel que a la vegada es posa de relleu que les inscripcions reials tractaven de ser ajustades a la realitat de la situació.

regnat tan sols es pot informar de pèrdues pel regne assiri.

Les relacions d'Assíria amb Babilònia són un incògnita en aquell moment. La llista reial sincrònica fa Aššur-rabi contemporani del rei babilònic Širikti-Šuqamuna,¹⁹⁸² tot i que segurament el seu llarg regnat coincidí no sols amb el de Širikti-Šuqamuna, que governà tan sols tres mesos, sinó també amb el de varis altres reis babilònics, els regnats dels quals es caracteritzaven en aquest moment per la seva brevetat, Ninurta-kudurrī-ušur, tres anys, Širikti-Šuqamuna, tres mesos, Mār-bīti-apla-ušur, únic rei de la denominada dinastia elamita, sis anys.¹⁹⁸³

Resumint es pot dir que el regnat d'Aššur-rabi II és un dels regnats més llargs, però, al mateix temps, també un dels més desconeguts de la història assíria (si exceptuem del d'Aššur-dān I). Llargs regnats és el que necessitava Assíria per a consolidar-se internament. Segurament regnats com el d'Aššur-rabi de quaranta-un anys de durada, o el posterior de Tiglatpilesser II, de trenta dos anys, ajudarien a la progressiva sortida de les tenebres, en què havia entrat el país després del regnat de Tiglatpilesser I i amb la irrupció dels arameus. Aquest ressorgiment en el denominat regne neoassiri s'iniciaria durant el govern d'Aššur-dān II (934-912).¹⁹⁸⁴

¹⁹⁸² Weidner *AfO* 3 (1926), p.71: III 7; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119. Sobre Širikti-Šuqamuna, Brinkman *PKB* (1968), p.164; Grayson *ABC* (1975), p.130 no.15:20, p.143 no.18:11, p.245b-246a; Frame *RIMB* 2 (1995), p.83.

¹⁹⁸³ Dades segons la Llista reial babilònica A, Gadd *CT* 36, p.25: III 10'-14' = Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92. Sobre aquest rei veure Brinkman *PKB* (1968), pp.47, 165-166, 343-344; Brinkman *RIA* 7 (1987-1990), p.357.

¹⁹⁸⁴ Les relacions amb Babilònia a partir del regnat d'Aššur-dān II fins a Tiglatpilesser III (744-727) han estat magistralment analitzades per Brinkman *PKB* (1968), p.166-245. Per al període comprés entre Tiglatpilesser III i Aššur-ubal.liš II, Brinkman *PE* (1984); Brinkman *CAH* 3/2 (1991), p.1-70; Grayson *CAH* 3/2 (1991), p.80-83; p.97-100; p.105-109; p.132-135, p.147-154; Frame *Babylonia* (1992). La

Conclusió

Els darrers cinquanta anys del segle XI representen, en general, per Assíria i Babilònia un període d'inestabilitat interna degut a la lluita pel tron entre les diferents faccions a cada país. Aquesta inseguretat del govern central té com a resultat la manca de fonts contemporànies a aquest període, i una mínima informació procedent de documentació cronogràfica posada per escrit fins a cinc-cents anys després dels fets narrats, amb la desviació que això comporta.

El breu regnat d'Erība-Adad II a Assíria, encara probablement amb Adad-apla-iddina al tron babilònic, representa un forat pel que fa a les relacions entre els dos països. Erība-Adad II fou destronat pel seu oncle Šamšī-Adad IV que procedia de Babilònia. El paper dels babilonis en l'afer és però incert. A partir del regnat d'Assurnasirpal I és més difícil d'establir el sincronisme entre els reis assiris i babilònics i el que aporta la llista reial sincrònica és molt probablement equivocat. En algun moment del regnat d'Assurnasirpal I o Salmanassar II d'Assíria va tenir lloc a Babilònia el relleu dinàstic de la segona dinastia d'Isin a la segona dinastia del País del Mar. Pel que fa a les fronteres entre els dos països es pot afirmar que sota el regnat de Marduk-ahhē-erība de Babilònia (ca. 1046), aquest país tenia la regió entre l'Adhem (*Radānu*) i Diala (*Turran*) sota control. Els assiris, per la seva banda, contemplaven impotents sota el regnat de Salmanassar II com la tribu aramea dels Ruqahu s'assentava a la bora del Zab Inferior, pel que podem suposar que la influència assíria al sud d'aquest riu havia

desaparició del regne assiri a Zawadzski *FA* (1988); Oates *CAH* 3/2 (1993), p.166-184. A tots ells es pot trobar més bibliografia.

desaparegut.

El darrer contacte entre Assíria i Babilònia del que tenim constància fins a finals del s.X, un període d'uns cent anys, es produí sota el regnat de Simbar-ŠiHU de Babilònia, possiblement amb Salmanassar II a Assíria. En aquell moment els assiris retornaren objectes cúlts propietat del déu Enlil (Nippur) que havien estat espoliats pels arameus i suteus de l'Ekur. Durant els regnats d'Aššur-nārārī IV i Aššur-rabi II les relacions entre Assíria i Babilònia si existiren són desconegudes. No serà fins al regnat d'Adad-nārārī II (911-891) a Assíria i Šamaš-mudammeq a Babilònia que assiris i babilonis tornaran a contactar sobre premises territorials molt semblats a les existents quan Tiglatpilesser I inicià el seu regnat.

XVI. [96] Aššur-rēša-iši II (971-967) i [97] Tiglatpilesser II (966-935). L'inici de la recuperació.

El regnat d'Aššur-rabi II, a inicis del segle Xè, significa un punt fosc pel nostre coneixement de la política assíria d'aquest moment. Els regnats d'Aššur-rēša-iši II i Tiglatpilesser II representen l'inici de la recuperació assíria, que tindrà com a culminació el regnat d'Aššur-dān II. Aquest darrer príncep és acceptat tradicionalment pels estudiosos com a l'iniciador del període neoassiri.¹⁹⁸⁵

[96] Aššur-rēša-iši II (971-967)

Aššur-rēša-iši II¹⁹⁸⁶ era, segons les llistes reials tardanes, fill d'Aššur-rabi II i regnà durant 5 anys.¹⁹⁸⁷

Les inscripcions reials d' Aššur-rēša-iši II són escasses.¹⁹⁸⁸ Del regnat d'aquest monarca tan sols s'ha conservat una estela amb la seva filiació i titulatura bàsica,¹⁹⁸⁹ així com la inscripció d'un tal Bēl-ēriš, governant de la ciutat de Šadikani (Tell `Ajāja),¹⁹⁹⁰ riberenca del Habur, que usa el nom d'Aššur-rēša-iši II (i del seu pare Aššur-

¹⁹⁸⁵ P.e. Schramm *EaK* 2 (1973), p.1; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.131; Mayer *PKA* (1995), p.259; Kuhrt *ANE* (1995), p.473ss., p.479 taula no.28.

¹⁹⁸⁶ Pel significat del seu nom veure p.386.

¹⁹⁸⁷ Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 i p.10 IV 25-26; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220 IV 10-11; Llista SDAS, nom reconstruït, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221 IV 7; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.113. Sobre aquest rei, Weidner *RIA* 1 (1932), p.223b-224a; Forrer *RIA* 1 (1932), p.290a; Grayson *CAH* 3/1 (1990), p.; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.126; Fabritius *PNA* 1/l (1998), p.213b, s.v. Aššur-rēša-iši.

¹⁹⁸⁸ Sobre les inscripcions reials d'Ari. II, Borger *EaK* 1 (1961), p.147; Grayson *ARI* 2 (1976), p.71-73; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.126-128.

¹⁹⁸⁹ Andrae *Stelenreihen* (1913), p.22 i pl. XIV no.12; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.126 (0.96.1).

¹⁹⁹⁰ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.127-128 (0.96.2001); per Šadikani veure p.457.

rabi II) per a datar la (re)construcció d'un canal i del temple del déu Samnuha a aquesta ciutat, amb això acceptava implícitament la subordinació respecte a Aššur-rēša-iši II.

Cap d'aquestes dues inscripcions fa referència a les relacions d'Assíria amb Babilònia. Segons la llista reial sincrònica, Aššur-rēša-iši II fou contemporani del rei Mār-bīti-apla-ušur,¹⁹⁹¹ únic integrant de la dinastia denominada elamita, setena de Babilònia. Molt possiblement fou també contemporani del rei babilònic Nabû-mukīn-apli (978-943), l'iniciador de la nova dinastia babilònica, la denominada E (BALA E).¹⁹⁹² Les cròniques tardanes informen dels problemes causats pels arameus, que impediien la normal realització de la processó d'Any Nou (*Akītu*) durant el regnat de Nabû-mukīn-apli.¹⁹⁹³

Segons la inscripció d'una fita (*kudurru*)¹⁹⁹⁴ que fa referència a fets ocorreguts durant el regnat de Nabû-mukīn-apli,¹⁹⁹⁵ membres integrants de la tribu kassita de Bīt-

¹⁹⁹¹ Weidner *AfO* 3 (1926), p.71 III 8; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119. A les altres dues llistes reials sincròniques on apareix el nom del rei babilònic, per cert fortament danyat, el nom del seu contemporani assiri ha desaparegut: *KAV* 10 II 2; *KAV* 182 III 5; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.123a, 124a. Sobre aquest rei babilònic, Brinkman *PKB* (1968), pp.47, 165-166, 343-344; Grayson *ABC* (1975), p.224b-225a; Brinkman *RIA* 7 (1987-1990), p.357; Frame *RIMB* 2 (1995), p.88. Weidner *RIA* 1 (1932), p.224a, assenyalà la impossibilitat d'una contemporaneïtat entre Ari. II i Mār-bīti-apla-ušur. Brinkman a la seva cronologia a Oppenheim *Ancient Mesopotamia* (1977), p.339, dóna implícitament la raó a Weidner.

¹⁹⁹² *CT* 36 pl.25:r.IV 6; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.92-93. Sobre aquesta denominació, Brinkman *PKB* (1968), p.166-168. Per al regnat de Nabû-mukīn-apli, Weidner *MVAG* 20/3 (1917), p.91-92; Brinkman *PKB* (1968), pp.48, 171-174, 344-345; amb regnat estable segons Wiseman *CAH* II/2 (1975), p.474; Grayson *ABC* (1975), p.229a; Frame *RIMB* 2 (1995), p.92; Brinkman *RIA* 9 1/2 (1998), p.31b-32a, amb bibliografia.

¹⁹⁹³ King *CCEBK* 2 (1907), p.171-175: III 1'-19' = Grayson *ABC* (1975), p.136-138; King *CCEBK* 2 (1907), p.149:17 = Grayson *ABC* (1975), p.181. Cf. Brinkman *PKB* (1968), p.172. Sobre la celebració de la festa de l'*Akītu*, veure p.310s.

¹⁹⁹⁴ King *BBS*t (1912), no.9. Sobre aquest *kudurru* a part de les llistes reials significa la font més important pel regnat de Nabû-mukīn-zēri; veure, a més, Brinkman *PKB* (1968), p.173-174.

¹⁹⁹⁵ King *BBS*t (1912), no.9: I 18, II 37, III 2, III 5, 6, 14, IV 8-9. Sobre la datació exacta, King *BBS*t

Abirattaš¹⁹⁹⁶ prenen part en accions legals a Babilònia. Aquesta tribu podria haver estat localitzada prop del Diala,¹⁹⁹⁷ pel que es podria suposar que el monarca babilònic podria haver dominat fins a la riba d'aquest riu.¹⁹⁹⁸ Res se sap sobre l'extensió real de la zona d'influència assíria a la zona del Transtigris en aquest moment, ni si Babilònia i Assíria, com a mínim, posseïen una frontera comuna.¹⁹⁹⁹

[97] Tiglatpilesser II (966-935)

Tiglatpilesser II era, segons les llistes reials tardanes, fill d'Aššur-rēša-iši II i regnà durant 32 (o bé 33) anys.²⁰⁰⁰

(1912), p.51, n.7; Brinkman *PKB* (1968), p.173 i esp. n.1048.

¹⁹⁹⁶ Sobre aquesta tribu, Ebeling *RIA* 2 (1938), p.36b, s.v. Bīt-Atrattaš, erròniament a partir de la lectura de King *BBS*t (1912) no.9: bora superior 2, 7; I 11, 15, 19, 31, 32, 13, IV A 2, 4, 19, 25, cara A 1, 5; Balkan AOS 37 (1954), p.91; Brinkman *PKB* (1968), p.249-250. Curiosament Abirattaš és el nom del quart (o cinqué) rei de la dinastia kassita de Babilònia: Weissbach *RIA* 1 (1932), p.10a; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.91:20, p.118:13; Brinkman *MSKH* (1976), p.85-86.

¹⁹⁹⁷ Un altre *kudurrū* datat sota el regnat de Marduk-šāpik-zēri, on també apareixen membres de la tribu Abirattaš, fou trobat a Balad-Rūz (per a Barāz al-Rūz, Adams *Land Behind Bagdad* (1965), pp.94, 106, 108; mapa *TAVO* A I 4, (34° N 45° E). Aquesta fita fou publicada per Wilcke i Reshid *ZA* 65 (1975), p.54:8, 10, 31; Nashef *RGTC* 5 (1982), p.53, amb referències.

¹⁹⁹⁸ Aquesta especulació és difícil de provar en tant que no es conegui amb més exactitud on estaven situats els topònims que apareixen a King *BBS*t (1912) no.9, com la població de Ša-mamītu (I 2, IV A 7) i el canal de Nīš-qāti-lū dari (I 3). Cap dels dos ha estat lematitzat a Nashef *RGTC* 5 (1982), p.243 i p.312. A més, l'aparició del governador de la ciutat d'Isin (bora superior 16) potser n'indica una localització més cap al sud. Aquest governador apareix però a d'altres *kudurrū* trobats en aquesta àrea, vid. Reshid i Wilcke *ZA* 65 (1975), p.42, pel que la seva compareixença sembla ser no té a veure amb la localització geogràfica original de les esmentades pedres fites.

¹⁹⁹⁹ Brinkman *PKB* (1968), p.174, afirmà no poder posar fronteres territorials precises al regne de Nabû-mukīn-apli.

²⁰⁰⁰ Pel significat del seu nom significa "La meva confiança (maça de combat) és el primogènit de l'Ešarra", veure p.397. Llista Nassouhi, Nassouhi *AfO* 4 (1927), p.5 i p.10 IV 27-28; Llista de Khorsabad, Gelb *JNES* 13 (1954), p.220 IV 12-13; Llista SDAS, nom parcialment reconstruït, Gelb *JNES* 13 (1954), p.221 IV 8-9; cf. Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.113. La durada del seu regnat és segons la llista de Khorsabad de trenta-dos anys. Al fragment de llista d'epònims, *KAV* 1 22: 19' = Ungnad *RIA* 2 (1938), p.436: V 38', cf. Grayson *ARI* 2 (1976), p.74, § 353, hi consten trenta-tres anys pel regnat de Tiglatpilesser II. Cf. Brinkman *OrNS* 42 (1973), p.311. Sobre aquest rei veure: Forrer *RIA* 1 (1932), p.290a; Grayson *CAH* 3/1 (1990), p.; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.129.

D'aquest monarca ens ha arribat una estela amb la seva filiació i titulatura bàsica.²⁰⁰¹

No s'obté doncs cap informació a partir d'aquesta inscripció sobre les relacions entre Assíria i Babilònia.

La llista reial sincrònica fa Tiglatpilesser II contemporani de tres reis babilònics: Nabû-mukîn-apli (978-943), Ninurta-kudurrî-uşur II (943) i Mār-bīti-ahhē-iddina (942-?).²⁰⁰² Es coneix molt poc sobre els regnats d'aquests dos darrers reis babilònics.

Conclusió

El segle Xè és paral·lel a Assíria i Babilònia pel que fa a la manca d'informació a la que s'enfronta l'investigador a l'hora d'intentar estudiar-lo. Les úniques notícies de caire històric procedeixen de les cròniques tardanes que parlen de les disruptions provocades pels arameus, que impedeixen el desentrotllament normal de la vida cùltica. Per altra banda, els pocs documents econòmics procedents de Babilònia indiquen una prosecució de la vida judicial i econòmica al país. Si els contactes entre Babilònia i Assíria proseguiren és incert, sembla que ambdós regnes es trobaven massa ocupats en l'estabilització interna com per a intentar emprendre aventures militars concretes contra l'altre. Hi ha indicis que apunten cap al fet que els babilonis controlarien potser els territoris fins al Diala. No ha arribat cap informació sobre la frontera eufràtica. És possible que ambdós regnes no tinguessin una frontera comuna

²⁰⁰¹ Andrae *Stelenreihen* (1913), p.20-22 i pl. XIV no.11. Per a les inscripcions reials de Tp. II, Borger *EaK* 1 (1961), p.147; Grayson *ARI* 2 (1976), p.73-74; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.129-130.

²⁰⁰² Weidner *AfO* 3 (1926), p.71 III 9-11; Grayson *RIA* 6 (1980-1983), p.119. Sobre Nabû-mukîn-apli, veure p.492. Pel regnat de Ninurta-kudurrî-uşur II, Brinkman *PKB* (1968), pp.47, 162-163, 342-343; Frame *RIMB* 2 (1995), p.98. Pel regnat de Mār-bīti-ahhē-iddina, Brinkman *PKB* (1968), pp.49, 175-176, 346; Grayson *ABC* (1975), p.224b; Brinkman *RIA* 7 (1987-1990), p.357a; Frame *RIMB* 2 (1995), p.99.

en estar potser els territoris limítrofs en mans dels arameus.

Tan sols a finals d'aquest segle Xè torna a fluir progressivament la informació respecte de les relacions assírio-babilòniques, procedent principalment de les inscripcions annalístiques de dos reis neoassiris Aššur-dān II (934-912) i, sobretot, Adad-nārārī II (911-891), els quals amb les seves conquestes posaran les bases per a la recuperació assíria.

Aššur-dān II²⁰⁰³ inicià la reconquesta de territoris als arameus, contra els Ruqahu, al sud del Zab Inferior,²⁰⁰⁴ a la bora del qual s'hi havien establert possiblement sota el regnat de Salmanassar II.²⁰⁰⁵ Aššur-dān II posaria d'aquesta manera les bases de partida sobre les quals Adad-nārārī II²⁰⁰⁶ reconqueriria cap al 908-902²⁰⁰⁷ el territori d'Ugār-Sal.lu, les ciutats fortificades d'Arrapha i Lubdu (a les que qualifica de forteses de Karduniaš, Babilònia), Dēr i Lahīru, i, segons ell Babilònia, en la totalitat de les seves fronteres,²⁰⁰⁸ mentre allí regia el successor de Mār-bīti-ahhē-

²⁰⁰³ Sobre aquest rei, Weissbach *RIA* 1 (1932), p.209a-211a; Schramm *EaK* 2 (1973), p.1-2; Grayson *ARI* 2 (1976), pp.74-81; Grayson *CAH* 3/1 (1990), p.248-249; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.131-141, a tots ells més bibliografia.

²⁰⁰⁴ Weidner *AfO* 3 (1926), p.154: 16-22, p.156-157. El passatge és fragmentari i la interpretació podria ser errònia.

²⁰⁰⁵ Veure p.481s.

²⁰⁰⁶ Sobre aquest monarca, Weidner *RIA* 1 (1932), p.29a-31b; Schramm *EaK* 2 (1973), p.3-8; Grayson *ARI* 2 (1976), pp.81-97; Grayson *CAH* 3/1 (1990), p.249-251; Grayson *RIMA* 2 (1991), p.142-162, a tots ells més bibliografia.

²⁰⁰⁷ Brinkman *PKB* (1968), p.177 (datació n.1090).

²⁰⁰⁸ *KAH* 2 84: 26-29 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.148. A les cròniques, Grayson *ABC* (1975), p.166-167 III 1-21 i p.181 r.2. Dēr correspon a la moderna Badra, Nashef *RGTC* 5 (1982), p.79-80; a no confondre amb la Dēr de l'Èufrates, Cancik-Kirschbaum *BATSH* 4 (1996), no.3:30, i p.111. Els testimonis neoassiris són recollits a Parpola *NAT* (1970), p.100-101. A la ciutat de Dēr li correspon una llarga història, està documentada als textos presargònics sota el logograma BĀD.AN, Edzard, Farber i

iddina, Šamaš-mudammeq.²⁰⁰⁹ No seria diferent a la frontera eufràtica on Adad-nārārī II reconqueriria les fortaleses assíries d'Idu i Zaqqu.²⁰¹⁰ Per altra banda, Adad-nārārī II posarà les bases de l'expansió assíria als Zagros, en detriment dels babilonis.²⁰¹¹ En resum, es pot dir que amb Adad-nārārī II Assíria retornaria a les premisses territorials de les que havia disfrutat sota el regnat de Tp. I, dos-cents anys abans. Reemprendria, a més, els contactes amb el regne del sud interromputs durant els darrers cent anys. Però tot això forma part d'una altra història, la del regne neoassiri.

Sollberger *RGTC* 1 (1977), p.22; Ur III, Edzard i Farber *RGTC* 2 (1974), p.22-23; paleobabilonis, Groneberg *RGTC* 3 (1980), p.55, amb la distinció de les dues Dēr; Nashef *RGTC* 4 (1991), p.35; neobabilònics, Zadok *RGTC* 8 (1985), p.117-118; elamites, Vallat *RGTC* 11 (1993), p.59; veure, a més: Hrouda *BaM* 6 (1973), p.8 n.2 amb bibliografia; Stolper *Management* I (1974), p.115, n.6 no.25; Walker *Tigris Frontier*, p.46s.; von Weiher *SpTU* 4 (1993), no.185, llista d'hortos de Dēr; Oelsner *AoF* 22 (1995), p.265-268, textos babilònics tardans. Per a Lahīru no hi ha lema a *RIA* 6 (1980-1983); aquesta ciutat estava situada a algun lloc de la frontera babilònic-elamita, pel que conec no documentada a l'època mesoassíria, Brinkman *PKB* (1968), p.178 n.1093; Parpola *NAT* (1970), p.222-223, llistat de testimonis neoassiris; Zadok *RGTC* 8 (1985), p.208, llistat de testimonis neobabilònics; potser als textos elamites, Vallat *RGTC* 11 (1993), p.155, s.v. Lahrin; Deller *JESHO* 30 (1987), p.24-29, Lahīru com a "Warenumschlagplatz im Handel zwischen Elam und Babylonien", formaria part d'una ruta comercial amb Arzuhina i Lubdu; Dandamaev *IrAn* 27 (1992), p.117-123, en època aquemènida, la identifica com Deller amb l'aramea La`ir; Zadok *NABU* 95/5, *NABU* 97/6 conexió de Sippar amb Arrapha i Lahīru. Segons Fuchs *Sar.* (1994), p.444, s'ha distingir dues Lahīru, la del Diala i la de la regió de Iadburu (paisatge de la regió fronterera babilònica-elamita, entre el Diala i Dēr, Schramm *RIA* 5 [1976-1980], p.232), Aramu; es recolza en Frame *Babylonia* (1992), p.204 i 224 n. 68 i Brinkman *op. cit.*; no s'observa però aquesta distinció.

²⁰⁰⁹ Sobre aquest rei Brinkman *PKB* (1968), pp.49, 177-180, 346-347; Frame *RIMB* 2 (1995), p.100.

²⁰¹⁰ *KAH* 2 84:34 = Grayson *RIMA* 2 (1991), p.149. Veure T31.

²⁰¹¹ Grayson *RIMA* 2 (1991), p.157:13'-20'.

D. Conclusions generals

Pel que fa a la documentació textual, la base d'informació en la que es basa la reconstrucció de la història mesopotàmica, el coneixement actual de la major part dels regnats de l'època sotmesa a estudi, el denominat període mesoassiri, es basa fonamentalment en la informació aportada per les llistes reials i les cròniques tardanes, que foren escrites amb una posterioritat de varis cents d'anys als esdeveniments que narren. Les relacions d'Assíria amb Babilònia estan quasi exclusivament testimoniades a partir d'aquests textos tardans amb l'excepció dels regnats d'Aššur-ubal.liṭ I, Tukultī-Ninurta I i Tiglatpilesser I, pels quals es disposa de més documentació contemporània, que és però moltes vegades encara insuficient. Generalitzant i pel que fa a aquesta documentació, ens trobem davant d'una polarització temàtica entre els textos contemporanis al conflicte, és a dir, inscripcions reials, documentació econòmica i èpiques, que parlen quasi exclusivament de guerra, deportació i expoli, mentre que els textos tardans es refereixen principalment a paus i aliances entre els dos regnes, sobretot si prenem en consideració la Història Sincrònica.

Com s'ha vist a l'apartat dels precedents, la influència del sud sobre els principals centres assiris (Assur, Nínive i Arbela) existeix des de la prehistòria. A Assur i Nínive les cultures prehistòriques del sud hi són representades. Les principals ciutats assíries van estar en algun moment sota control dels grans imperis del sud, l'acàdic i el d'Ur III, que van establir els seus governadors a Assur, ciutat en la qual, junt amb Nínive, van dur a terme diversos projectes de construcció. Malgrat això, aquestes

poblacions no van passar de ser centres provincials de segon ordre respecte a les ciutats del sud i no mostraren una cohesió política, que els fou imposada des de fora. Amb la desaparició del control d'Ur III, les viles que composarien Assíria emprengueren, altre cop, camins per separat. Fou en aquest moment immediat a la desaparició del control d'Ur III quan es definí el caràcter assiri compacte. Llengua, déu i ciutat s'autodefiniren en clar contrast a les ciutats del voltant. La ciutat d'Assur potencià, a més, durant aquest denominat període paleoassiri, la seva activitat comercial, destacant sobre qualsevol altra ciutat nordenca, i entrà en directa competència econòmica amb els centres del sud mesopotàmic. En el paper de principal cuidador dels trets bàsics de l'assirisme hi trobem a la monarquia que plega una forma estable en aquest moment.

Šamšī-Adad I (1813-1781) atorgà per primer cop a les ciutats del nord mesopotàmic una homogeneïtat política, aquesta vegada no imposada des del sud. Féu sumar Assur a les seves veïnes dins de l'esforç militar d'aquest capdill per a la conquesta de Mesopotàmia, l'Univers. Šamšī-Adad i la seva dinastia canviaren definitivament el rumb de la ciutat comerciant d'Assur. Tot i el curt renéixer comercial sota el seu regnat, l'altra activitat, en la que els assiris es veieren obligats a participar cada cop més sovint, fou la guerra. Šamšī-Adad no sols mostrà aquest instrument a usar per a aconseguir la supremacia, sinó que dotà a la monarquia d'Assur del seu fonament ideològic principal, l'universalisme, que ell mateix havia adoptat del sud, de la tradició dels reis d'Acad. Paral·lelament, s'importà la teologia de la ciutat de Nippur, l'antiga capital religiosa de Sumer durant el predinàstic, encarnada en la identificació Assur = Enlil. La ciutat d'Assur pasava a ser per als seus monarques i l'èlit

governant la capital política i religiosa indiscutible del nord amb aspiracions universalistes. Es marcaven, d'aquesta manera, les línies generals de la competència amb la ciutat de Babilònia al sud, que tenia exactament les mateixes aspiracions. Aquesta rivalitat seria l'assumida pels seus respectius reis ciutadans que amb el temps passarien a ser els governants d'àmplis estats regionals i posteriorment multinacionals. El primer pas cap al domini universal el féu Hammurapi de Babilònia que possiblement controlà Assur i Nínive, encara que d'una manera temporal. El concepte d'Assíria com a estat territorial no sorgiria definitivament fins al regnat d'Aššur-uballit I.

Pel que respecta al tema central de la tesi, assenyalarem que amb posterioritat al domini de Hammurapi sobre Assur i Nínive es coneix poquíssim sobre el desenvolupament històric intern a Assíria, degut a la manca d'informació, així com de concordància entre les fonts existents. El període sembla marcat per la inestabilitat al tron, així com la possible dependència d'Assíria respecte al regne de Mittani. Assur passà per un moment de recolliment del qual en són testimoni els noms portats pels seus sobirans, que en defineixen el seu respectiu programa polític, p.e.: Puzur-Aššur, "Seguretat d'Aššur", Enlil-nāšir, "Enlil és protector", Nūr-ili, "llum de déu", Aššur-šadūni, "Aššur és la nostra muntanya", Aššur-nārārī, "Aššur és el meu ajut", Aššur-bēl-nišēšu, "Aššur és el senyor de la seva gent". Durant aquest període Assur devia tenir suficients problemes per a mantenir la seva independència com per a pensar en possibles aventures expansionistes.

Res se sap del cert sobre les relacions entre Assíria i Babilònia fins al regnat de

Puzur-Aššur III (c.1500). Segons les cròniques tardanes, aquest monarca signà un tractat amb el seu contemporani babilònic, Burna-Buriaš I, i quasi cent anys després **Aššur-bēl-nišešu** clouria un segon tractat amb Kara-indaš. Tampoc es coneix amb exactitud el contingut d'aquests tractats de frontera. El període de govern comprés entre **Aššur-rēm-nišešu I** (1408-1401) i **Erība-Adad I** (1390-1364) fou caracteritzat, un altre cop, per la inestabilitat interna, el possible domini de Mittani i, finalment, pel nostre desconeixement més absolut sobre les relacions amb Babilònia.

Aššur-ubal.liṭ I (1363-1328) fou, en esperit, el continuador de la idea universalista plantejada per Šamšī-Adad I. Amb aquest rei Assíria no sols va mantenir-se en vida, independent, sinó que va néixer com a país i va trobar el seu lloc entre les grans potències del Pròxim Orient antic. Aššur-uballiṭ alliberà Assíria de la tutela mittània i n'inicià la seva expansió cap a l'oest. Durant el seu regnat Babilònia i Assíria van establir una frontera comuna en absorbir aquestes dues potències al regne d'Arrapha, que havia quedat desprotegit degut a la guerra civil mittànica. L'alliberament del jou mittànic va dur parell l'increment de la influència cultural babilònica, amb l'arribada d'escribes del sud, així com en l'organització interna del palau, tal com demostren els edictes de l'harem, la redacció dels quals s'inicià durant aquest regnat. No deu ser cap coincidència que per primera vegada aparegui mencionat un temple o capella del déu Marduk a la ciutat d'Assur. Segons la tradició tardana, Aššur-ubal.liṭ I casà la seva filla amb el rei de Babilònia i usà la deposició del fill d'aquella com a argument per a intervenir militarment al sud. D'aquesta ingerència en sorgí un nou rei, Kurigalzu el jove, que mantingué Assíria en estat de guerra durant els regnats d'**Enlil-nārārī**, i probablement **Arik-dēn-ilī**.

A la darrera meitat del segle XIV a.C. s'havia passat d'una situació d'hegemonia mesopotàmica per part de la Babilònia kassita, encara hereva de Hammurapi, a una altra condició d'equilibri entre els dos països. Aquesta nova conjuntura era reconeguda per les potències estrangeres, com Egipte que, tot i les protestes del rei de Babilònia, establia relacions amb Assíria, a la que tractava com a un igual. Mentre que Babilònia es veia impotent del tot per a restablir la vella supremacia hammurapiana, per l'altra banda, Assíria no tenia encara la força suficient com per a imposar la seva voluntat a la regió, passant per sobre de l'antic custodi de la idea imperial. Per aquesta raó va tenir lloc l'intent fracassat d'Aššur-uballiš d'una unió dinàstica. Era un moment d'equilibri que al segle XIII a.C. Tukultī-Ninurta I s'encarregaria de trencar a favor d'Assíria. Arribava l'era del déu de la guerra, Ninurta, a Assira i del desafiament amb la seva arma a la supremacia babilònica.

Durant el regnat d'**Adad-nārārī I**, sinó fou abans, els assiris prengueren consciència definitiva de la importància del duel amb els babilonis per a la supremacia mesopotàmica, així com del seu paper de competidors per a adquirir-la. Aquesta percepció de les coses la demostra que sota aquest regnat s'inicià la composició del cicle èpic que se centrà, pel que fa al seu tema, exclusivament en la lluita contra Babilònia. Aquest cicle té el seu cim, de forma paral·lela a l'evolució del conflicte, sota el regnat de Tukultī-Ninurta I, amb la victòria d'aquest monarca sobre els babilonis, així com amb la composició del poema èpic al que se li ha donat el seu nom.

En l'evolució del conflicte amb Babilònia hi jugà un paper segurament destacat el fet

que els assiris concloguessin durant els regnats d'Adad-nārārī I, sobretot Salmanassar I i, finalment, Tukultī-Ninurta I amb el sotmetiment de les restes de l'antic regne de Mittani, és a dir, Hanigalbat. Estretament lligat a aquest sotmetiment fou pels assiris l'abastament d'una frontera estable amb els hitites a l'Èufrates, el que va establir aquest front i va permetre el transvasament de forces per a emprendre la conquesta del sud.

Adad-nārārī I va reemprendre l'ofensiva pels assiris contra la Babilònia de Nazi-Maruttaš. Els babilonis segurament van perdre una oportunitat d'or en no acceptar la proposta de Hattušil III d'obrir un front sud contra els assiris durant el regnat de **Salmanassar I** (1273-1244), el que els hauria posat en serioses dificultats. Durant el seu govern i els inicis del de **Tukultī-ninurta I** (1243-1207), es va mantenir una situació de guerra freda entre Assíria i Babilònia, mentre la primera extenia la seva influència cap a l'oest. El trencament definitiu va tenir lloc cap a meitat del regnat de Tukultī-Ninurta I, quan el rei assiri al llarg de diverses campanyes derrotà el seu oponent Kaštiliašu IV i conquerí militarment Babilònia. Les ciutats de Sippar, Nippur, Kiš i Babilònia foren molt probablement controlades pels assiris, mentre el domini teòric de Tukultī-Ninurta s'extenia fins al Golf Pèrsic. Tukultī-Ninurta I adoptà els títols propis del rei de Babilònia. Kaštiliašu IV, el rei kassita de Babilònia, fou fet presoner i portat cap a Assíria, on fou tractat respectuosament i continuà vivint a la cort assíria.

El conflicte amb Babilònia adoptà un caràcter altament ideologitzat. Tukultī-Ninurta I buscà la legitimació al seu govern del sud mesopotàmic, que segurament trobà, o va forçar, en el sacerdotat de Babilònia, Kiš (*migir Marduk u Zababa*), Nippur (*migir*

Ninurta) i Sippar. El rei assiri adoptà titulatura pròpia de Hammurapi (*šamšu kiššat nišé*) per a recordar la voluntat panmesopotàmica i universalista de la seva monarquia. Per altra banda, el record dels reis d'Acad romanien present a la iconografia dels segells dels alts funcionaris, com el d'Ušur-namkur-šarri, governador de KTN.²⁰¹² A partir del seu regnat, al ritual de coronació està atestada la presència de la tríada nippuriana (Enlil, *Ninurta* i Nusku), amb el que es revivia l'herència de Šamšī-Adad I. A aquest mateix ritual es manifestava també una forta presència de divinitats babilòniques (Marduk, Zarpanītum, Bēlet akkadī, Tašmētu). Possiblement durant aquest regnat s'hagi de datar la composició a Assíria d'un ritual en el que el déu Marduk apareix com a figura central. És com si s'hagués tractat d'assimilar d'un cop la tradició cùltica del sud de mesopotàmia i traslladar-la cap al nord en un intent d'arrabassar la substància al país de Babilònia.

El revers de la moneda era la presentació oficial a les inscripcions reials que els assiris feien dels babilonis, especialment del seu rei i per extensió del seu país, com a derrotat i humiliat: "A Kaštiliašu, rei dels kassites, va abastar la meua mà. Vaig trepitjar amb els meus peus el coll de la seva majestat com (si es tractés) d'un banquet. Presoner i lligat el vaig portar davant d'Aššur, el meu senyor" (*kaštiliašu šar kaššī qāti ikšud kišād belūtišu kīma galtappi ina šepēia akbus šallussu u kamusu ana mahar aššur bēliia ubila*). L'èpica de Tukultī-Ninurta presentava al rei babilònic com a un pecador, endemoniat, transgressor de les disposicions dels déus i, per tant, abandonat per ells, així per exemple: "Kaštiliašu, perquè havia transgredit l'ordre dels déus, el seu interior fou canviat" (*u kaštiliašu ana ša iba'u šipar ilāni qerebšu*

²⁰¹² Fischer *AoF* 27 (2000), p.308-324.

nukkur),²⁰¹³ “l’ordre del rei fort (Šamaš) paralitzà el seu cos com un dimoni-*alû* (*u’urti šarri danni kīma alē zumuršu iksi*),²⁰¹⁴ el propi Kaštiliaš confesa: ”ara he vist que les injustícies del meu país són pesants, els pecats són molts” (*inanna abra gellēt mātiia šupšuqā imidū arnu*),²⁰¹⁵ “els meus pecats davant de Šamaš són molts, les meves malifetes són grans” (*mīdū arnūia ina mahar Šamaš šerētu[ia(?) rabâ]*);²⁰¹⁶ i, per tant, pregunta retòricament, “quín és el déu que s’ha compadit del meu poble del [...]?” (*mannu ilu ša ugammilu nišēia ina [...]*).²⁰¹⁷ Amb aquestes precondicions, qualsevol intent d’oposar-se a la personificació terrenal del déu Ninurta, és a dir, el rei assiri, era fútil i sense sentit, ja que ell l’únic que feia era actuar en harmonia al desig dels déus.

La revenja babilònica a aquesta campanya de desprestigi no arribaria fins aproximadament mig mil.lenni després de mans de la denominada Crònica P. Aquesta narració criminalitza a Tukultī-Ninurta per haver saquejat l’àrea sacra de la ciutat de Babilònia. L’acusa, a més, d’haver robat (la imatge d)el déu Marduk. D’una forma moralitzant presenta l’assassinat del rei assiri per part del seu fill com a conseqüència directa d’aquesta malifeta. Les llistes reials babilòniques no inclouen Tukultī-Ninurta com a rei de Babilònia, encara que és segur que va governar sobre parts d’aquest país (Nippur). La deportació (de la imatge) del déu Marduk podria haver estat present encara a un altre text tardà, la denominada Profecia de Marduk.

²⁰¹³ A III 22’

²⁰¹⁴ A III 24’

²⁰¹⁵ A III 27’

²⁰¹⁶ A III 37’. Per a l’estatiu plural *mīdū*, vid. GAG § 98i.

²⁰¹⁷ A III 38’

Una visió molt diferent es pot extreure de la documentació econòmica emesa durant el regnat de Tukultī-Ninurta I, que mostra com el rei babilònic era hoste a la cort assíria i potser, fins i tot, va exercir el càrrec de l'epònimat a Assur.

A les ciutats al llarg i ample del regne assiri es posà a treballar a varis milers de deportats procedents de les ciutats del sud mesopotàmic, que ho feien junt amb els seus col·legues procedents de d'altres escenaris de la conquesta assíria. *Šelenāiu*, kassites, suheus i idueus foren instal·lats per a la seva explotació a Kār-tukultī-Ninurta, on van haver de contribuir a l'ambiciós projecte de Tukultī-Ninurta de fundar una nova capital imperial. Babilonis es poden trobar també a Assur, Kalhu, Dūr-Katlimmu, Harbu, Waššukani, entre d'altres, ocupats en tasques agrícoles, o de colonització dels nous territoris de l'oest. La documentació els presenta agrupats per famílies i classificats segons el seu potencial productiu, és a dir, la seva capacitat per al treball, i vivint en veritables camps de concentració (*bēt nuparāte*). També ens informa sobre les dures condicions de vida a les que es veien sotmesos, que comportaven una alta taxa de mortalitat, de fins al 17%. La conquesta de Babilònia sembla que funcionà com a un motor per a l'economia assíria i, sobretot, fou una font de beneficis per a l'èlit governant, que disposava d'aquests deportats a voluntat. Les noves ciutats conquerides van haver segurament d'aportar també ofrenes regulars (*ginā'u*) per al temple del déu imperial Assur. La conquesta del sud mesopotàmic significà finalment l'apertura de les rutes del sud cap al golf als comerciants assiris.

La documentació econòmica ajuda a perfilar les fronteres administratives del regne.

Per un costat, demostra l'annexió de la regió del transtigris al sud del Zab Inferior i fins al Diala per part dels assiris. A aquesta zona els assiris dominaren la ciutat d'Arrapha, gent procedent la qual participà a la construcció de Kār-Tukulti-Ninurta. Lubdu, Mê-Turran, Zabban foren també annexionades. Botí procedent de la darrera fou usat per a donar racions als treballadors de Kār-Tukultī-Ninurta. Un cop més, es fa patent que l'expoli de les ciutats conquerides fou usat per a potenciar el creixement econòmic d'Assíria. L'Èufrates mig era la zona de competència amb els hitites al nord-oest i babilonis al sud-est. Suhu fou annexionat, i gent procedent d'aquesta regió està testimoniada a Harbu al Balih en tasques de colonització. En definitiva, els cursos mitjos i finals dels dos grans rius mesopotàmics passaren a ser una via assíria. Tukultī-Ninurta no tan sols conquerí, com a mínim, el nord de Babilònia, sinó que va fer fora els babilònics del curs mig del Tigris i Èufrates, portant a terme el somni de Šamšī-Adad I, de crear un regne mesopotàmic unificat dirigit des del nord.

El domini assiri sobre Babilònia va desaparèixer entre la confusió d'una invasió elamita sota direcció de Kiden-Hutrutaš i sengles revoltes nobiliàries als dos regnes que formaven el cor de l'imperi de Tukultī-Ninurta. Aquest monarca fou assassinat per un dels seus fills, mentre que a Babilònia pujà al tron Adad-šuma-ušur. La durada del govern assiri sobre el sud babilònic és indeterminada. Naturalment la pèrdua del control sobre el ric regne sudmesopotàmic va haver de tenir una forta incidència sobre Assíria. La manca de documentació econòmica per als regnats dels successors de Tukultī-Ninurta I ens n'escamoteja el seu impacte total. L'esforç de Tukultī-Ninurta per a trencar definitivament l'equilibri mesopotàmic entre Assíria i

Babilònia fracassava estrepitosament. S'entrava, un altre cop, en un període d'equilibri entre les dos potències mesopotàmiques, que tan sols seria trencat per l'arribada dels arameus que sumirien als dos països en el caos polític i econòmic.

El període següent a la mort de Tukultī-Ninurta I i, en general, fins al regnat de Tiglatpileser I està preponderantment testimoniats a partir dels textos tardans. És d'esperar que les noves excavacions que s'estan duent a terme a Assur, així com l'anunciada pròxima publicació dels arxius Ass. 13058 i Ass. 21101 aportin nova informació sobre aquest fosc període de temps.

La competència interna pel tron assiri durà encara sota els regnats d'**Aššur-nādin-apli** (1206-1203), **Aššur-nārārī III** (1202-1197) i **Enlil-kudurri-ušur** (1196-1192). Assíria es devia trobar sumida en el caos intern, del que es fa resó una carta literària procedent de la biblioteca d'Assurbanipal (T22), en la qual el rei de Babilònia es burla dels reis assiris. El sol fet que es parli de "reis assiris" era ja un insult contra la monolinealitat més elemental de la reialesa assíria. Aquesta carta, així com una altra carta enviada pel rei babilònic a Mutakkil-Nusku, T28 i T29, indiquen, en primer lloc, la presència d'un correu fluid entre les dues corts que poc tenia de diplomàtic. Dins del marc de la lluita ideològica que duien a terme ambdós regnes, ens podem preguntar si no existí, com a contrapart al cicle de les èpiques assíries del segle XIII a.C., un cicle de cartes literàries durant el s. XII a. C., aquest cop d'origen babilònic, en les quals l'actuació dels reis assiris era motiu de mofa, burla i ridiculització. Aquestes cartes estaven plenes d'humor i ironia babilònics, i lluny de la serietat i beateria de les èpiques assíries. Una pregunta que ens hem de formular

és, per què foren copiats aquests textos, que finalment van anar a parar a la biblioteca del darrer gran rei d'Assíria? L'existència d'aquestes cartes literàries, així com dels texts crònístics, indica, un cop més, la importància que els assiris concediren a la relació amb el veí del sud. Sembla ser que per a ells Babilònia era una mena de pàtria cultural que no acabava d'acceptar el domini assiri, contra el qual es rebel·lava un i altre cop.²⁰¹⁸ Aquesta era la realitat punyent del segle VII a.C. Finalment serien els babilonis els que contribuirien, junt amb l'actuació principal dels medes, a la destrucció final del regne neoassiri (612).

El moment de desconcert que vivia Assíria a inicis del segle XII a.C. l'aprofità, Adad-šuma-ušur, el rei de Babilònia, per a decidir el nou ocupant de l'alta dignitat del regne, **Ninurta-apil-Ekur**, un exiliat pertanyent a una branca secundària de la família reial assíria. En aquesta empresa gaudí molt possiblement de la col·laboració de part de la noblesa assíria, que, cometent alta traició, entregà el seu predecessor, Enlil-kudurrī-ušur, als babilonis, sempre segons els textos tardans.

El llarg i desconegut regnat d'**Aššur-dān I** (1178-1133) serví segurament per a estabilitzar Assíria. L'amenaça més seriosa que es presentà als límits assiris, procedent del sud, fou la invasió elamita encapçalada per Šutruk-Nahhunte I i el seu fill, Kuter-Nahhunte. Aquesta intromissió elamita afectà de ple a Babilònia, on posaria fi a la dinastia kassita que havia dirigit el destí del país des de feia més de quatre-cents anys (c.1595-1155). La dinastia kassita seria substituïda per la segona dinastia d'Isin que segurament tindria un inici difícil combatent als elamites.

²⁰¹⁸ Veure p. 18s.

Aššur-dān I fou succeït pels seus dos fills **Ninurta-tukul(ti)-Aššur** (1133) i **Mutakkil-Nusku** (1133), entre els que és possible esclatessin, un altre cop, desavinences, a pesar de les quals els babilonis no sembla que aquesta vegada en traguessin cap avantatge territorial. Abans al contrari, ciutats al sud del Zab inferior, que foren perdudes a causa de la invasió elamita, com Arrapha, tornen a estar testimoniades sota influència assíria a la documentació d'aquest moment. Des del punt de vista territorial Assíria dominava encara dos enclaus importants en la seva lluita contra Babilònia, Idu a l'Èufrates i Arrapha al Transtigris.

Com ja havia succeït abans amb Ninurta-apil-Ekur i succeiria més tard amb Šamši-Adad IV, també Ninurta-tukul(ti)-Aššur va haver d'exiliar-se a Babilònia, com a resultat de la presa del poder del seu germà. Des d'allí, sembla que continuà intentant recuperar el tron perdut, encara que no va tenir èxit. Es desconeix el grau d'ajut que els babilonis atorgaren a aquest príncep assiri en el seu esforç. Babilònia sembla ser que fou el país d'exili preferit pels nobles assiris foragitats, així ho havia estat ja per a Šamši-Adad I, pel contrari no sembla que hagi succeït el mateix amb els babilonis, ja que no tenim cap notícia de prínceps d'aquesta procedència exiliats a Assíria.

Críptica fins al moment roman la carta literària que menciona Ninurta-tukul(ti)-Aššur (T28). És molt possible que aquest text pertanyi a un cicle de cartes literàries, segurament amb un fons real, que els babilonis crearen com a resposta a la propaganda assíria. A Ninurta-tukul(ti)-Aššur s'ha atribuït el retorn (de la imatge) del déu Marduk, segrestat per Tukultī-Ninurta I, segons la informació aportada per la

Crònica P, que cita un tal Tukulti-Aššur com a benefactor. Aquesta informació no ha estat corroborada per altres fonts.

Els darrers grans ensurts babilònics pels assiris tindrien lloc precisament amb la nova dinastia assentada al regne sud mesopotàmic, la segona d'Isin. Durant el regnat d'**Aššur-rēša-iši I** (1132-1115), el fill de Mutakkil-Nusku, els babilonis comandats per Ninurta-nādin-šumi arribaren en un raid fins a la ciutat d'Arbela, la qual cosa és un indicatiu de la debilitat defensiva assíria, almenys a la regió del transtigris. És possible que com a conseqüència d'aquesta incursió els assiris perdessin el control sobre els territoris situats directament al sud del Zab Inferior. Per altra banda, sembla que es va poder rebutjar amb èxit l'intent de Nabucodonossor I d'extendre la influència territorial babilònica a l'Èufrates mig, preservant els assiris l'autoritat sobre l'estratègica plaça d'Idu. Mentre que el retorn de la imatge de Marduk per part dels assiris passà desapercebuda als texts babilonis contemporanis, no fou aquest el cas de la imatge recuperada per Nabucodonossor I a la seva guerra contra els elamites, recuperació que fou àmpliament festejada i reflexada per la composició literària del moment. La relació entre Babilònia i Assíria continuava situada en l'equilibri.

A inicis del regnat de **Tiglatpilesser I** (1114-1076), Marduk-nādin-ahhē, el rei de Babilònia, conduí un raid que va arribar fins a una ciutat del cor d'Assíria, Ekal.lātu, on foren manllevades les imatges dels déus patrons Adad i Šala, segons informa la inscripció de Senaquerib a Bavian. Aquesta expedició babilònica no va estar lliure d'un fort impacte emocional pels assiris, ja que Ekal.lātu era la ciutat on Šamšī-Adad

I havia començat la seva carrera, i on el seu hereu, Išme-Dagan, havia resistit contra Hammurapi de Babilònia. La possibilitat de l'execució d'una tal campanya es basà en el retrocés assiri als territoris del Transtigris, on ciutats com Arrapha o (N)Arzuhina no consten a la documentació contemporània al regnat de Tiglatpilesser. Com a venjança per aquesta expedició contra Ekal.lātu, Tiglatpilesser va conduir durant els darrers anys del seu regnat una incursió punitiva contra les ciutats del nord de Babilònia. Dūr-Kurigalzu, Sippar, Babilònia i Opis foren durament castigades, tot i que no sembla que es produís cap deportació de població. Tiglatpilesser especifica a les seves inscripcions reials la destrucció dels palaus de Marduk-nādin-ahhē a aquestes capitals, com a símbol de l'humiliació del rei babilònic. En relació a aquesta expedició, l'Èufrates mig (Suhu) i el Transtigris foren abastats pel rei assiri. Tot i la importància ideològica d'aquest atac contra la zona metropolitana babilònica, no era, però, aquest l'assumpte que devia preocupar principalment Tiglatpilesser, sinó les incursions dels arameus a territori assiri. A aquestes poblacions nòmades se'ls ha de fer responsables no sols de la pèrdua del domini assiri sobre territoris perifèrics de l'oest, sinó també a l'expansió del caos dins del mateix cor territorial d'Assíria, que queda reflexat al Fragment de Crònica 4.

Amb Tiglatpilesser I es confirma l'estratègia dels reis assiris respecte a Babilònia, també posada en acció almenys durant els regnats d'Aššur-ubal.liṭ I, Tukultī-Ninurta I, els tres grans reis del període mesoassiri, que gosaren atacar Babilònia. Primer els tres consolidaren territoris propers a Assíria, que eren econòmicament profitosos, que pertanyien a unitats polítiques que havien de ser dèbils i preferiblement dividides. La progressiva conquesta de Mittani (Hanigalbat) pot semblar, a primera vista, una

excepció, però s'ha de tenir en compte que, tot i ser una gran potència, es trobava en guerra civil quan els assiris hi intervingueren a partir del regnat d'Aššur-uballit.²⁰¹⁹ Babilònia ocupà sovint, per aquesta mateixa raó, el darrer lloc a les ambicions territorials dels reis assiris, més encara en ser un regne ben organitzat capaç d'oposar una resistència militar forta contra els assiris. Amb el desgastament recíproc a que es van sotmetre els dos regnes mesopotàmics al final del període en estudi, un moment crític com era el de l'arribada dels arameus, empitjoraren el que en aquell moment era a totes llums evident, la seva incapacitat per afrontar la riada aramea que se'ls estava venint a sobre.

En la política de Tiglatpileser es detecta, però, un canvi que no ha de passar desapercebut i que va haver de tenir com a conseqüència un debilitament de l'expansió en direcció sud. Aquest canvi sembla, a més, que era resultat d'un nou concepte estratègic assiri. Assíria tenia dos camins de sortida vers el mar, el sud-est, on topava amb Babilònia, i l'oest, on, fins llavors, s'havia topat amb Hatti. Quan Tiglatpileser I pujà al tron, l'imperi hitita ja havia desaparegut sota l'embestida dels pobles del mar. Tiglatpileser fou per això el primer rei assiri que va poder dur a terme una expedició cap a la Mediterrània. Aquest interès més enllà de l'Èufrates marcava el signe dels nous temps, una profundització en l'estratègia assíria vers l'oest, enlloc de cap al sud.

El canvi de focus estratègic no significava però un esvaiment de la influència cultural

²⁰¹⁹ S'entrava d'aquesta manera a un procés que Burckhardt *Weltgeschichtliche Betrachtungen* (1978), p.36, va descriure de la següent manera: "Schwächere Nachbarn werden unterworfen und einverleibt oder irgendwie sonst abhängig gemacht, nicht, damit sie selbst nicht mehr feindlich auftreten, denn das ist die geringste Sorge, sondern damit sie nicht ein anderer nehme oder sich ihrer politisch bediene; man knechtet den möglichen politischen Verbündeten eines Feindes. Und auf dieser Bahn angelangt, ist dann kein Anhaltens mehr; alles wird exkusabel, denn „mit der blossen Beschaulichkeit wäre man zu nichts gelangt, sondern frühe von andern Bösewichtern gefressen

del sud babilònic, que romania amb la reaparició de la tríada nippuriana com a protectora de les empreses del rei. Amb això, podem establir un fil d'unió amb Šamšī-Adad I i constatar la continuïtat de la presència de les divinitats cabdals del panteó nippurià durant tota aquesta segona meitat del segon mil.lenni al culte oficial d'Assíria. El pes cultural del sud mesopotàmic s'evidencià també en la creació de la biblioteca de Tiglatpilesser I, les obres de la qual procedien de Babilònia.

El regnat de Tiglatpilesser I (Tukultī-apil-Ešarra, "La meva confiança és l'hereu de l'Ešarra", és a dir, Ninurta) representà el darrer intent seriós de trencar l'equilibri en què es van basar les relacions entre les dues grans potències mesopotàmiques durant la major part d'aquesta segona meitat del segon mil.lenni a. C., altre cop, sota el signe ideològic del déu de la guerra, Ninurta. L'aparició dels arameus posà en evidència el nivell fins al que havia arribat la competència entre les dos regnes, així com la seva manca de perspectiva, ja que no es posaren d'acord per a actuar conjuntament i aturar l'onada aramea.

Amb el regnat de Tiglatpilesser s'acabà l'era ninurtiana que havia aconseguit, encara que temporalment, la sumissió de Babilònia amb Tukultī-Ninurta I i que era hereva directa dels postulats ideològics establerts per Šamšī-Adad I. Aquest fracàs dels principis universalistes deixava com a herència per al primer mil.lenni la conclusió de la conquesta del sud mesopotàmic, no és cap casualitat que hagi estat Tiglatpilesser III (un altre Tukultī-apil-Ešarra), plenament dins d'una altra era ninurtiana, el que hagi aconseguit la seva annexió, altre cop temporal.

Un altra vegada, després d'un regnat llarg, és molt possible que els fills del monarca lluitessin pel tron. **Ašarēd-apil-Ekur** (1075-1074), però sobretot **Aššur-bēl-kala** (1073-1056), no van poder fer res per aturar els invasors arameus. Malgrat tot, Aššur-bēl-kala va dur a terme una campanya contra la província de Dūr-Kurigalzu, al nord de Babilònia, en un esforç epigònic d'imitació del seu pare. Segons els textos tardans, Aššur-bēl-kala i Marduk-šāpik-zēri conclogueren un tractat de pau segellat per un matrimoni dinàstic, aquesta vegada, a diferència de durant el regnat d'Aššur-uballiṭ, fou el rei babilònic el que aportà la filla i la dot. A aquesta unió dinàstica, a la que no fan referència els textos babilònics, en un signe més del despreci pel veí del nord, podria haver estat més forçada per les circumstàncies de la invasió aramea, que no pas la voluntad real dels dos països. Segons la sempre proassiria HS, Abk. va intervenir a la instal.lació al tron del rei babilònic, Adad-apla-iddina.

A partir del regnat d'**Erība-Adad II** (1055-1054) desapareix quasi totalment la documentació textual. Els destins de Babilònia i Assíria se separen dins del desconeixement actual sobre el període degut a la invasió aramea, amb assentament de les diverses tribus a territoris abans dominats per Assíria. És possible que Babilònia i Assíria deixessin de tenir una frontera territorial comuna degut a l'assentament de tribus aramees a la zona del Transtigris. Els contactes amb Babilònia, testimoniats per l'escassa documentació textual, esdevenen rars. Segons les cròniques tardanes, **Šamši-Adad IV** (1053-1050) va estar exiliat a Babilònia, abans de retornar cap a Assíria i arrabassar el tron a Erība-Adad II. La intervenció babilònica en aquest afer és incerta. És possible que durant aquest exili nasqués el que seria el seu successor,

Salmanassar II (1030-1019). Durant el seu regnat va succeir un fet que demostra un cop més l'estreta relació de la monarquia Assíria amb la ciutat de Nippur i, per altra banda, el respecte dels assiris per la pàtria cultural del sud. Diversos objectes cùltics dedicats a Enlil que havien estat robats pels arameus foren retornats a Nippur pels assiris, un cop recuperats.

Sota el regnat d'**Aššur-rēša-iši II** (971-967) Assíria iniciaria la recuperació que la portaria a la restauració i expansió del que havia estat el seu anterior imperi, mentre a Babilònia es succeïen les diferents dinasties segurament sota pressió aramea. La segona dinastia del País del Mar, la dinastia de Bazu, i la dinastia elamita, amb posterioritat els historiadors babilònics agruparen la resta de monarques sota el nom de dinastia E, es succeïen una rera altra en contrast a Assíria, on una sola línia dinàstica s'extenia des de l'inici de la tradició monàrquica fins al darrer regnat recopilat per la LRA. Els assiris tornaran a empényer cap al sud durant el regnat d'**Adad-nārārī II** (911-891), ja dins del que els estudiosos moderns denominen el regne neoassiri (que no és objecte d'estudi d'aquest treball), fundat pel seu pare, **Aššur-dān II** (934-912), en què tindrà lloc, un altre cop, el contacte entre els dos països a nivell de l'alta política. És llavors quan ens n'adonem que els babilonis havien recuperat durant aquest període fosc el control sobre ciutats com Arrapha i Lubdu, al Transtigris, que havien estat sota domini assiri repetidament durant el període mesoassiri.

Si hagués de resumir amb un parell de paraules la relació d'Assíria respecte al sud mesopotàmic, Babilònia, triaria les següents, deute i competència.

A. INTRODUCCIÓ	1
0.Presentació de l'estructura del treball	8
1.El període mesoassiri	10
1.1.Definició cronològica	10
1.2.Caràcters generals i específics del període mesoassiri enfront dels altres dos períodes de la història d'Assíria	12
1.3.Elecció del període mesoassiri per a l'estudi	15
1.4.Elecció del conflicte amb Babilònia per a l'estudi	18
2.Les fonts textuais i el seu tractament	23
2.1.Inscripcions reials	24
2.2.Èpiques	26
2.3.Documentació econòmica i administrativa	26
2.4.Cartes	29
2.5.Tractats	29
2.6.Rituals	30
2.7.Textos literaris tardans	30
2.8.Textos cronogràfics tardans	31
2.8.1.Llistes reials	31
2.8.2.Cròniques	34
2.9.Criteris d'avaluació de les fonts	35
2.10.Presentació de les fonts	43
3.El marc geogràfic	44
3.1.Les dues zones metropolitanes centrals	47
3.2.Zona transicional de contacte	48
3.3.Zones Perifèriques	51
B.ELS PRECEDENTS: RELACIONS ENTRE "ASSÍRIA" I BABILÒNIA ABANS DEL PERÍODE MESOASSIRI	55
1."Assíria" prehistòrica (c.6000-2900)	56
1.1.Assur	56
1.2.Nínive	57
1.3.Arbela	58
1.4.Conclusió	58
2."Assíria" al període predinàstic (c.2900-2334)	58
2.1.Assur	58
2.2.Nínive i Arbela	59
2.3.Subartu	59

	515
2.4. Conclusió	60
3."Assíria" durant el període sargònic (c.2334-2154)	61
3.1. Assur	61
3.2. Nínive	65
3.3. Altres localitats	66
3.4. El final del domini acàdic	74
4."Assíria" durant el període d'Ur III (2112-2004)	75
4.1. Assur	75
4.2. Nínive	77
4.3. Arbela (<i>Urbillum</i>)	78
4.4. Subartu i el nord mesopotàmic	79
4.5. Simanum	81
4.6. El final del domini neosumeri	82
4.7. Conclusió	84
5."Assíria" a la primera meitat del segon mil.leni (el període paleoassiri)	84
5.1. Les fonts	84
5.2. Després d'Ur III, la formació del caràcter assiri	87
5.2.1. <i>L'inici</i>	89
5.2.2. [32] <i>Illum-šumma</i>	93
5.2.3. [33] <i>Īrišum I i els seus successors</i>	95
5.2.4. <i>Conclusió</i>	96
5.3. <i>Kārum Kaneš</i>	96
5.3.1. <i>Kaneš</i>	98
5.3.2. <i>La connexió babilònica</i>	100
5.3.3. <i>Conclusió</i>	102
5.4. [39] <i>Šamšī-Adad I</i>	103
5.4.1. <i>L'inici</i>	103
5.4.2. <i>La base ideològica babilònitzant</i>	107
5.4.3. <i>La relació amb Ešnunna</i>	109
5.4.4. <i>La relació amb Babilònia</i>	114
5.4.5. <i>El final</i>	116
5.4.6. <i>Conclusió</i>	116
5.5. Després de <i>Šamšī-Adad I</i>	117
5.5.1. [40] <i>Išme-Dagan</i>	117
5.5.1.1. <i>Inici</i>	118
5.5.1.2. <i>La relació amb Ešnunna</i>	120
5.5.1.3. <i>La relació amb Babilònia</i>	122
5.5.1.4. <i>Conclusió</i>	125
5.5.2. <i>Després d'Išme-Dagan I i fins a Aššur-nārārī I</i>	126
5.5.2.1. <i>Mut-Asqur</i>	126
5.5.2.2. <i>El final de la dinastia de Šamšī-Adad I i el període fosc posterior</i>	127
5.5.2.3. <i>Conclusió</i>	131
6. Conclusió	131

C. LES RELACIONS ENTRE ASSÍRIA I BABILÒNIA AL PERÍODE MESOASSIRI	135
I. Des de [61] Puzur-Aššur III fins a [67] Enlil-nāšir II	135
[61]Puzur-Aššur III (vers 1500?)	136
[62] Enlil-nāšir I	137
[63] Nūr-ili	138
[64] Aššur-šadûni	138
[65] Aššur-rabi I	139
[66] Aššur-nādin-ahhē I	141
[67]Enlil-nāšir II (1430-1425)	143
Conclusió	143
II. Des de [68] Aššur-nārārī II (1424-1418) fins a [73] Aššur-ubal.liṭ I (1365-1330)	148
[68] Aššur-nārārī II (1424-1418)	148
[69] Aššur-bēl-nišēšu (1417-1409)	150
[70] Aššur-rēm-nišēšu (1408-1401)	152
[71] Aššur-nādin-ahhē II (1400-1391)	154
[72]Erība-Adad I (1392-1366)	155
[73] Aššur-ubal.liṭ I (1365-1330)	158
1. <i>Les cartes d'El-Amarna i el seu entorn</i>	159
2. <i>La qüestió d'Arrapha o la frontera comuna assíria-babilònica</i>	171
3. <i>Les cròniques i la darrera part del regnat d'Aššur-ubal.liṭ I</i>	178
4. <i>L'intercanvi cultural amb Babilònia sota el regnat d'Aššur-ubal.liṭ I</i>	183
5. <i>Conclusió</i>	184
III. [74]Enlil-nārārī (1327-1318)	187
1. Inscipcions reials	187
2. Cartes	188
3. Èpica de Tukultī-Ninurta I	190
4. Documentació econòmica	190
5. Les cròniques tardanes	191
6. Conclusió	194
IV. [75] Arik-dēn-ilī (1319-1308) i [76] Adad-nārārī I (1307-1275)	195
[75] Arik-dēn-ilī (1319-1308)	195
[76] Adad-nārārī I (1307-1275)	196
1. <i>Inscipcions reials</i>	197
2. <i>Tractat(?)</i>	201
3. <i>L'èpica d'Adad-nārārī I</i>	202
4. <i>Cròniques tardanes</i>	203
5. <i>Conclusió</i>	205
V. [77] Salmanassar I (1274-1245)	206
1. <i>Documentació diplomàtica</i>	206
2. <i>Altra documentació epistolar</i>	209
3. <i>Documentació econòmica</i>	210

	517
4. <i>L'èpica de Tukultī-Ninurta I</i>	211
5. <i>Conclusió</i>	212
VI. [78] Tukultī-Ninurta I (1244-1208)	213
1. <i>Inscripcions reials</i>	214
2. <i>L'èpica de Tn.</i>	233
3. <i>Documents administratius</i>	244
3.1. Els deportats:	245
3.1.1 Els Šelenāiu	245
3.1.2. Els Kassites	251
3.1.2.1 Kār-Tukultī-Ninurta	252
3.1.2.2. Assur	256
3.1.2.3. Kalhu	260
3.1.2.4. Dūr-Katlimmu (Tell Šēh Hamad)	261
3.1.2.5. Harbu (Tell Huera)	263
3.1.2.6 Tell Sabi Abyad	265
3.1.3. Kaštīliašu	266
3.1.4. Els antropònims kassites a Assíria durant el regnat de Tn.	268
3.2. Les rutes de campanya cap a Babilònia	269
3.2.1 El Transtigris	273
3.2.1.1 Arrapha	273
3.2.1.2 Lubdu	274
3.2.1.3 La bora del Diala	276
3.2.2 Babilònia	278
3.2.3 L'Èufrates mig	281
4. <i>Els rituals mesoassiris de la coronació i d'any nou</i>	292
4.1 el ritual de coronació	292
4.2 La festa d'Any Nou	295
5. <i>Els Texts Cronogràfics tardans (Les Cròniques i les llistes reials)</i>	296
6. <i>La Profecia de Marduk</i>	317
7. <i>Conclusió:</i>	318
VII. [79] Aššur-nādin-apli (1207-1204)	324
1. <i>Inscripcions reials</i>	325
2. <i>Documentació administrativa</i>	325
3. <i>Textos cronogràfics tardans (llistes reials i cròniques)</i>	326
4. <i>Conclusió</i>	331
VIII. [80] Aššur-nārārī III (1202-1197)	332
1. <i>Inscripcions reials</i>	332
2. <i>Textos administratius</i>	332
3. <i>Textos cronogràfics tardans</i>	332
4. <i>Textos literaris tardans</i>	333
5. <i>Conclusió</i>	338
IX. [81] Enlil-kudurri-ušur (1196-1192) i [82] Ninurta-apil-Ekur (1191-1179)	340
1. <i>Documents administratius</i>	340

	518
2.Llistes reials	341
3.Cròniques tardanes	341
4.Conclusió	349
X. [83] Aššur-dān I (1178-1133)	351
1.Inscripcions reals	351
2.Textos cronogràfics tardans	352
3.La invasió elamita de Mesopotàmia	355
4.Conclusió	359
XI. [84]Ninurta-tukul(ti)-Aššur i [85] Mutakkil-Nusku (c.1133²)	360
1.Inscripcions reials	360
2.Els textos econòmics	362
3.Els textos cronogràfics tardans	368
4.Els textos literaris tardans	372
5.Conclusió	382
XII. [86]Aššur-rēša-iši I (1132-1115)	384
1.Inscripcions reials	384
2.Documentació administrativa	385
3.Textos cronogràfics tardans	386
4.Conclusió	393
XIII. [87] Tiglatpilesser I (1114-1076).	395
1.Inscripcions reials	397
2.Documentació administrativa	422
3.Textos tardans	428
4.Influència cultural babilònica sota el regnat de Tp.	442
5.Conclusió	446
XIV. [88]Ašarēd-apil-Ekur (1075-1074) i [89]Aššur-bēl-kala (1173-1056)	451
[88] Ašarēd-apil-Ekur (1075-1074)	451
[89] Aššur-bēl-kala (1073-1056)	452
1. <i>Inscripcions reials</i>	453
2. <i>Documentació econòmica</i>	461
3. <i>Textos cronogràfics tardans</i>	461
4. <i>Conclusió</i>	469
XV. Des d'[90] Erība-Adad II (1055-1054) fins a [95] Aššur-rabi II (1012-972)	471
[90]Erība-Adad II (1055-1054)	472
[91] Šamšī-Adad IV (1054-1051)	473
[92] Assurnasirpal I (1049-1031)	475
[93]Salmanassar II (1030-1019)	479
[94]Aššur-nārārī IV (1018-1013)	483
[95]Aššur-rabi II (1012-972)	484
Conclusió	487
XVI. [96] Aššur-rēša-iši II (971-967) i [97] Tiglatpilesser II (966-935). L'inici de la	

	519
recuperació.	489
[96] Aššur-rēša-iši II (971-967)	489
[97] Tiglatpileser II (966-935)	491
Conclusió	492
D.CONCLUSIONS GENERALS	495

